

LIVIU LAZAR

**MIȘCAREA
ANTIREVIZIONISTĂ
DIN TRANSILVANIA
ÎN PERIOADA
INTERBELICĂ**

Editura CĂLĂUZA v.b.

Liviu Lazăr

**MIȘCAREA ANTIREVIZIONISTA
DIN TRANSILVANIA
ÎN PERIOADA INTERBELICĂ**

Coperta realizată de Cristina MORUZ

*Mulțumim pe această cale, domnului dr. Gheorghe Firczak,
pentru faptul că a facilitat publicarea acestei cărți.*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LAZĂR, LIVIU

**Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în
perioada interbelică / Lazăr Liviu. - Deva : Călăuza, 2003**

Bibliogr.

ISBN 973-8438-03-9

94(498.4)

Liviu Lazăr

**MIȘCAREA ANTIREVIZIONISTA
DIN TRANSILVANIA
ÎN PERIOADA INTERBELICĂ**

Editura „CĂLĂUZA”

CUVÂNT ÎNAINTE

Abordarea acestui subiect este consecința unor cercetări mai vechi asupra mișcării antirevizioniste din județul Hunedoara în perioada interbelică, pe care le-am extins asupra întregii Transilvanii, pentru a avea o imagine mai clară asupra acestui fenomen, care s-a dezvoltat, mai ales în această zonă a țării.

Din parcurgerea bibliografiei și alcătuirea documentației, a rezultat faptul că această problemă a fost foarte puțin cercetată, atât în țară, cât și în străinătate. Istoriografia occidentală a abordat fenomenul revizionist în lucrări cu caracter general, care analizau relațiile internaționale în perioada interbelică. Antirevizionismul, însă nu a fost cercetat nici măcar în lucrările de sinteză, menite să surprindă trăsăturile esențiale ale relațiilor dintre state în perioada interbelică.

Despre revizionism s-a scris puțin în istoriografia românească, despre antirevizionism nu s-a scris mai nimic.

Mișcarea antirevizionistă a constituit pentru perioada interbelică o replică pozitivă, în spiritul perpetuării valorilor democrației, apărării păcii și ordinii internaționale, bazată pe principiile dreptului internațional.

Fiind prima încercare de acest fel, lucrarea de față își propune evidențierea unei probleme importante a relațiilor internaționale în perioada interbelică, prin străduința de abordare sistematică a fenomenului revizionist și a antirevizionismului românesc și prin studierea mișcării antirevizioniste din Transilvania.

În acest context considerăm că principala calitate a lucrării este deschiderea spre o arie de preocupări ignorată de istoriografia noastră, dinainte și după 1989.

Din această perspectivă, lucrarea de față poate fi un punct de plecare pentru cercetări ulterioare, care pot analiza mișcarea antirevizionistă de pe întreg teritoriul României Mari în perioada interbelică.

Alegerea temei s-a datorat în primul rând generozității subiectului, care merită evidențiat nu numai prin analiza mișcării antirevizioniste dintr-un județ al țării, ci prin sublinierea complexității forțelor și mijloacelor

angajate și a unității prin care aceasta s-a manifestat pe plan intern și internațional.

Un motiv suplimentar a fost determinat de faptul că mișcarea antirevizionistă din Transilvania a fost cea mai bine organizată, manifestându-se atât la nivelul elitei cât și a întregii populații, care a susținut acțiunea liderilor în spiritul tradiției luptei naționale, dusă înainte de 1918.

Încercând să suplinească lipsa unor cercetări speciale asupra revizionismului teritorial interbelic, lucrarea debutează cu un capitol consacrat definirii ideologiei și formelor de manifestare în planul istoriei universale. Pe baza unei bibliografii, în mare parte parcurse cu prilejul unui stagiu de pregătire la Universitatea din Pau (Franța), am încercat să relievez originile și definirea revizuirii, precum și justificarea ideologică a revizionismului de către statele care l-au susținut și interferențele cu alte fenomene negative manifestate în perioada interbelică, așa cum au fost, revanșismul, iredentismul, șovinismul, rasismul, etc.

Capitolul al doilea a fost consacrat analizei revizionismului ungar și a evoluției lui în perioada interbelică, pornind de la evidențierea situației Ungariei în preajma și apoi la sfârșitul primului război mondial și surprinderea elementelor esențiale ale ideologiei acestuia, așa cum au fost ele formulate de reprezentanții elitei politice și științifice din această țară.

Trecerea de la gândirea la acțiunea politică revizionistă a fost urmărită prin surprinderea activității cercurilor guvernante ungare, atât prin actele de politică internă, cât și în domeniul relațiilor internaționale. Pe baza documentelor de arhivă au fost reconstituite legăturile Ungariei cu forțele politice maghiare din România, care făceau jocul Budapestei, acționând pentru dezintegrarea statului național român. Aceleași surse au evidențiat însă faptul că numai o parte a populației maghiare din România, și aceea sub impulsul liderilor, a acționat împotriva intereselor naționale ale statului român. Pe lângă aceștia, au existat chiar grupări politice și personalități, care au privit în mod obiectiv problema relațiilor inter-etnice din România interbelică.

Capitolul trei a fost consacrat definirii antirevizionismului românesc și determinării concepției, temeiurilor și a formelor de manifestare în perioada interbelică. Cercetările efectuate au reliefat trei componente esențiale ale antirevizionismului românesc: antirevizionismul organic, specific întregii societăți românești în perioada interbelică și manifestat la nivelul fiecărui individ și a formelor fundamentale de solidaritate, antirevizionismul organizat sau politic, manifestat la nivelul instituțiilor și organizațiilor

politice și antirevizionismul științific, validat prin contribuțiile de excepție ale marilor noștri istorici, geografi, juriști, etc. din perioada interbelică, intrigați de falsurile grosolane puse în circulație de propaganda revizionistă.

În capitolul patru au fost subliniate principalele acțiuni cu caracter declarat antirevizionist în Transilvania, până la constituirea Comitetului Regional al Ligii Antirevizioniste Române din Cluj, la 8 ianuarie 1934, fiind evidențiat rolul presei românești din Transilvania în semnalarea începuturilor organizării propagandei revizioniste în Ungaria și în străinătate și îndemnul la o replică civilizată, dar fermă.

Capitolul următor a fost rezervat prezentării momentului constituirii Ligii Antirevizioniste Române, la 15 decembrie 1933, a personalităților, care făceau parte din Comitetul Central și a scopului acestei asociații. Un spațiu mai amplu a fost alocat prezentării constituirii Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R., în 8 ianuarie 1934 la Cluj și a efortului de organizare depus de universitarii clujeni, care au căutat să strângă în jurul lor pe toți patrioții români, indiferent de confesiunea religioasă sau apartenența politică. Capitolul menționat mai cuprinde și referiri la caracterul anticomunist al L.A.R., după 1935, când Cominternul a trasat ca sarcină partidelor comuniste să intre în alianță cu forțele de stânga, iar U.R.S.S. manifesta vechile tendințe de hegemonie în zonă.

În capitolul șase au fost nominalizate principalele acțiuni cu caracter antirevizionist din Transilvania, desfășurate sub patronajul Comitetului Regional, în rândul acțiunilor cu participare masivă a populației transilvănene, menționăm adunările cu caracter antirevizionist, prilejuite de aniversarea zilelor de 1 decembrie, de ridicarea unor monumente sau plăci comemorative etc. Sunt evidențiate în cuprinsul acestui capitol și argumentele, pentru care se poate vorbi de o reală mișcare antirevizionistă în Transilvania, în deceniul patru. Aceste argumente sunt aduse de prezentarea raporturilor Comitetului Regional, pe linia acțiunilor antirevizioniste, cu organizațiile de tineret, în special cele studențești, cu asociațiile cultural-patriotice, cu bisericile naționale românești, ortodoxă și greco-catolică, cu instituțiile de stat și private, etc. O altă direcție a cercetării, sugerată de documentele consultate, a fost deschiderea spre colaborare, într-un climat de toleranță propriu românilor din Transilvania, cu cetățenii minoritari, loiali statului român și intereselor sale naționale.

Ultimul capitol s-a constituit într-o analiză separată a stării de spirit profund antirevizioniste, creată în Transilvania în deceniul patru, ca urmare a dezvoltării mișcării antirevizioniste în această zonă a țării.

Pentru a înscrie în câmpul istoriografic o asemenea temă a fost necesară consultarea unui număr însemnat de izvoare istorice preponderent inedite. Fondul documentar a fost constituit prin cercetări efectuate la filialele Arhivelor Statului din Alba Iulia, Arad, Deva, Cluj-Napoca, Oradea, Satu-Mare și Zalău. Cele mai multe date au fost culese din fondurile speciale dedicate Ligii Antirevizioniste Române, aflate la Cluj-Napoca (100 dosare) și Oradea (4 dosare). Pe baza fondului L.A.R., de la filiala Arhivelor Statului din Cluj-Napoca, format din câteva zeci de mii de file, a fost reconstituită întreaga activitate a Comitetului Regional și conturată mișcarea antirevizionistă din Transilvania. Șansa constituirii acestui fond s-a datorat fostului director al Arhivelor Statului din Cluj, Ștefan Meteș, ultimul președinte al Comitetului Regional al L.A.R., care a acceptat propunerea secretarului general, Aurel Gociman, de a depune în vara anului 1939, la Arhivele Statului, toată documentația privind mișcarea antirevizionistă din Transilvania.

Date importante privind acțiunea revizionismului ungar în România și în statele Micii înțelegeri au fost extrase din fondurile Chesturilor și Inspectoratelor de Poliție, a Legiunilor de Jandarmi, precum și a Poliției orașelor Cluj, Alba Iulia, Aiud, Abrud, Deva, Gherla, Târgu Mureș, Zalău, etc.

Reconstituirea acțiunilor cu caracter antirevizionist, înainte de înființarea Comitetului Regional pentru Transilvania, s-a făcut pe baza datelor fondului special de ligă, dar și din fondurile Prefecturilor și a Parchetelor Generale ale Curții de Apel.

Aspecte interesante privind implicarea unor personalități în mișcarea antirevizionistă au fost consemnate în colecțiile personale, Silviu Dragomir și Victor Șuiaga, aflate în depozitele Filialei Arhivelor Naționale din Deva.

Materialele publicate de Comitetul Regional, aflate în depozitele Filialei Arhivelor Naționale din Cluj, formate din cărți, calendare, broșuri, hărți și atlase, au constituit o sursă suplimentară de documentare, în studierea mișcării antirevizioniste din Transilvania.

De un real folos în prezentarea antirevizionismului științific românesc, s-a dovedit a fi, cunoscuta publicație „Revue de Transylvanie”, pe baza căreia a putut fi reconstituită bibliografia antirevizionistă din deceniul patru.

Pentru completarea informațiilor, cercetarea presei centrale și locale, în special a celei apărute în Transilvania, s-a dovedit a fi extrem de utilă, mai ales în cazurile când documentele de arhivă erau extrem de laconice, în

descrierea anumitor acțiuni cu caracter antirevizionist. Informațiile oferite de cele 40 de ziare și reviste cercetate, care au acoperit întreg spațiul geografic românesc, au fost utilizate cu discernământ și spirit critic.

Lucrarea de față, referitoare la mișcarea antirevizionistă din Transilvania, considerăm că aduce multe răspunsuri la această delicată problemă și constituie un îndemn pentru cercetări viitoare, în vederea cunoașterii aprofundate a aportului întregului spațiu românesc la dezvoltarea acestui fenomen, care și-a pus amprenta asupra perioadei interbelice.

Cunoașterea și asumarea trecutului, cu luminile și umbrele sale, constituie prima treaptă pe calea reconcilierii istorice între popoare. Rivalitățile naționale specifice secolului XX, au dus în final la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în cursul căruia un număr mare de oameni și-au pierdut viața. Lecția acestui carnagiu, dacă admitem că istoria este o carte de învățăminte, trebuie să condamne spiritul de ură și rivalitățile naționale și să lase loc spiritului de toleranță și cooperării economice. Noua Europă este sursa unei imense speranțe de a crea un nou tip de societate, bazată pe valorile democrației și ale toleranței. La acest început de mileniu, noi avem posibilitatea istorică de a consolida pacea și solidaritatea și de a contribui la crearea unei Europe democratice, tolerante și prospere, bazată pe respectul diversității și pe principiile fundamentale ale tradiției colective europene: libertatea în locul discriminării, egalitatea în fața legii, egalitatea șanselor, libertatea de asociere și de reuniune și participarea activă la viața publică. Pe această bază se pot clădi noi relații, bazate pe respectarea identității proprii, pe recunoașterea eforturilor comune de a clădi o Europă și o lume bazată pe valorile umanității civilizate.

Autorul

CAPITOLUL I

Revizionismul teritorial interbelic – definiere, ideologie și forme de manifestare în planul istoriei universale

Revizuirea frontierelor în practica dreptului internațional

Conceptul de revizuire în accepțiunea sa juridică a fost pentru prima dată folosit în Declarația Conferinței de la Londra din 1871, care definea posibilitățile juridice legale în care era admisă revizuirea unui tratat. Textul declarației din 1871 stipula condiția de bază pentru ca revizuirea unui tratat să aibă caracter legal, el prevăzând că aceasta trebuia să se facă cu consimțământul tuturor părților contractante¹.

Ca urmare a introducerii revizuirii ca normă a dreptului internațional, au apărut, în chip firesc și modificări ale unor tratate considerate neaplicabile în urma apariției unor condiții obiective, care erau prevăzute în conținutul lor. Au fost revizuite în aceste condiții chiar unele tratate încheiate la lucrările Conferinței de pace de la Paris, din 1919-1920. Astfel, între noiembrie 1922 și iulie 1923 a avut loc la Laussane, conferința de pace între marile puteri și Turcia, care a înscris pe ordinea de zi, revizuirea Tratatului de la Sevres, datorită noilor condiții apărute în urma războiului greco-turc. Prin noul tratat s-au restabilit granițele europene ale Turciei din 1913, iar în Asia Mică s-a restabilit suveranitatea Turciei asupra teritoriului național. Tot la Laussane a fost semnată o nouă convenție a strâmtorilor, care prevedea trecerea liberă prin strâmtori atât în timp de pace cât și pe timp de război pentru vasele străine. Regimul strâmtorilor stabilit la această conferință a constituit și obiectivul Conferinței de la Montreux, deschisă la 22 iunie 1936 la insistențele Turciei, care a cerut semnatarilor precedentei conferințe să

¹ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților în Tratatetele de pace din 1919-1920*, Editura Universul, București, 1936, p. 217.

modifice regimul strâmtorilor Mării Negre². Trebuie evidențiat faptul că aceste acțiuni de revizuire s-au desfășurat în cadrul legal stabilit de Conferința de la Londra din 1871, cu consimțământul tuturor părților contractante. Rezultă din cele menționate că revizuirea s-a consacrat mai întâi ca element al dreptului internațional.

Definirea revizionismului teritorial interbelic

După primul război mondial a apărut termenul revizionism, care depășea cadrul juridic, tinzând spre un sens politic ce urmărea strângerea legăturilor și coordonarea acțiunilor statelor mai mult sau mai puțin îndreptățite la revizuire. Revizionismul semnifica astfel în politica internațională o atitudine, o activitate a statelor, grupelor de state, grupelor de partide cu tendința de a modifica, de a revedea prevederile stabilite în tratate³.

Revizionism și revanșism

Semnificativ pentru evoluția sensului termenului de revizionism este faptul că după primul război mondial planurile revanșarde, agresive ale unor state au fost mascate sub forma revizuirii tratatelor. Ca urmare a acestui fapt sensul politic al revizionismului se apropie de revanșism ce semnifică o politică reacționară de revendicări teritoriale, care provoacă învrăjbiere între națiuni⁴. Mai grav a fost însă faptul că revanșismul a fost propagat prin toate canalele posibile, creând o stare de tensiune perpetuă între popoare și state. Iată cum descria această situație Arnold Rechberg, sculptor și industriaș german într-o scrisoare adresată în 4 octombrie 1929 ziarului „L'Intransigent” din Paris: „E o iluzie să se creadă că poporul german ar primi vreodată o împăcare sinceră cu Franța în situația actuală. Există poate politicieni germani de stânga care o spun francezilor, dar o fac din diplomație și din patriotism pentru că Germania este încă cea mai slabă”⁵. Referitor la această stare de lucruri, istoricul francez E. Le Roy Ladurie susținea într-un studiu din „Historama” că anexarea Alsaciei și Lorenei de către Germania a resuscitat spiritele unei revanșe și a unei rivalități franco-germane, care a fost una din cauzele primului și celui de-al

² R. Deutch, *Conferința de la Montreux*, Editura Politică, București, 1975, p. 63.

³ XXX, *Dizionario Enciclopedico Italiano*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 1959, p.300.

⁴ XXX, *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1975, p. 517.

⁵ G. Clemenceau, *Grandeur et misère d'une victoire*, Paris, Librairie Pion, 1930, p. 249.

doilea război mondial⁶. Referindu-se la perioada interbelică același istoric arăta că revizionismul german s-a deosebit de expansionismul prusac bismarkian, prin extrema duritate a demersurilor sale⁷.

Revizionism și iredentism

Pe acest fond psiho-național al dorinței de revanșă au apărut la început manifestările iredentiste sprijinite mai mult sau mai puțin fățiș de conducătorii Republicii de la Weimar. În 1923 noul departament francez Moselle a cunoscut greve de solidaritate cu minerii din Ruhr iritați de ocupația franceză. În 1926 țărani germanofoni neliniștiți de ofensiva laică și anticoncordatul Cartelului de stânga, care guverna Franța nu au rămas insensibili la manifestările, care revendicau pentru Germania Heimatrechtul⁸. Iredentismul plantat pe acest loc trei sferturi de secol a fost nefast pentru ambele popoare, mai ales pentru cel german. Revizionismul teritorial interbelic s-a intersectat cu fenomene ca revanșismul și iredentismul, care au fost folosite pentru a-i spori audiența în rândul populației.

Iredentismul ca mișcare social politică naționalistă, care avea ca scop integrarea tuturor teritoriilor unde existau vorbitori ai limbii poporului respectiv, a fost în epoca modernă, în special pentru poporul italian, un mijloc de luptă împotriva dominației străine și de unificare a Italiei. După primul război mondial însă, iredentismul s-a distanțat de naționalismul epocii moderne, fiind tributar în cele din urmă politicii imperialiste impusă de fascismul italian.

Naționalismul epocii moderne a avut premise ideologice și literare adânc ancorate în cultura poporului italian dacă ne gândim la operele lui Petrarca sau Dante, la capitolul 26 al Principelui sau la Cânturile lui Leopardi.

Iredentismul, dimpotrivă, nu are la bază aceste opere proprii naționalismului, de evoluția sau mai bine zis involuția lui în perioada interbelică trebuind cercetat imperialismul. În douăzeci de ani toată Italia va fi imperialistă – scria Corradini într-una din primele sale cărți, iar fascismul a alimentat iluzia realizării acestor visuri⁹. În programul Partidului Național

⁶ Emmanuel Le Roy Ladurie, *Comment la Lorraine devient française*, în „Historama”, Janvier, 1991, p. 55.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Robert Paris, *Les origines du fascisme - Question d'histoire*, Flammarion, Paris, 1968, p. 22.

Fascist se arăta că Italia „trebuie să-și impună într-un mod solid și stabil imperiul legii asupra popoarelor și naționalităților diferite anexate de statul italian. El trebuie să protejeze cu fermitate italienii din străinătate, care trebuie să se folosească de dreptul de reprezentare politică”¹⁰. După cucerirea puterii, Mussolini a practicat o politică de expansiune în Mediterana încercând să reînvie tradiția italiană din Evul Mediu a imperiilor genovez și venețian. În 1932 în „Doctrina fascismului”, după ce a declarat că fascismul nu este un articol de export, ducele încerca să-l impună italienilor emigranți și apoi teritoriilor cucerite¹¹. Naționalismul șovin, revanșismul și iredentismul au avut între cele două războaie mondiale aceeași ideologie ca și revizionismul.

Adeptii revizionismului au speculat neînțelegerile între foștii aliați

Cum a fost posibil ca imediat după semnarea tratatelor de pace să fie puse în circulație idei referitoare la revizuirea acestora în condițiile când s-a creat un sistem internațional prin Liga Națiunilor, care să vegheze și să acționeze pentru preîntâmpinarea conflictelor între state? în primul rând datorită faptului că tratatele de pace nu au instaurat o ordine internațională nouă pe un consens unanim al marilor puteri, deoarece Rusia și Germania au lipsit de la elaborarea lor și aplicarea tratatelor presupunea funcționarea garanțiilor internaționale, deci participarea Statelor Unite. În același timp, ostilitatea Germaniei, Rusiei și Italiei au dus la divizarea Europei în două blocuri: cel al democrațiilor liberale, apărătoare ale *status-quo*-ului și cel al statelor revizioniste adversare ale acestei ordini ideologice și instituționale¹².

Creșterea influenței statelor revizioniste a fost posibilă și datorită disensiunilor apărute între foștii aliați, câștigători ai războiului. După război însă, solidaritatea de pe câmpurile de luptă s-a destrămat, făcând loc egoismului. Franța a fost satisfăcută după război, sau cum spunea Bismarck, saturată, patriotismul francez a devenit defensiv și în consecință mai puțin exaltant¹³. Marea Britanie, care a făcut numeroase sacrificii în timpul războiului a revenit la izolaționismul de tip insular, repliindu-se asupra imperiului său, încercând să-l transforme într-un bloc economic

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Henri Michel, *Les fascismes*, Presses Universitaire de France, Ier edition, Paris, 1977, p. 34

¹² Bernard Droz, Anthony Rowley, *Histoire générale du XXe siècle*, Tome I, Éditions du Seuil, Paris, 1986, p. 77.

¹³ J. B. Duroselle, *La Décadence (1932-1939)*, Imprimerie Nationale, Paris, 1970, p. 183.

omogen. Fiecare s-a baricadat în spatele frontierelor sale quasi-ermetice pentru a proteja o economie, care va lua rapid un caracter autarhic. „Fiecare pentru sine” ar putea fi cuvântul la modă în perioada interbelică, accentuat și de extensiunea pericolului bolșevic. Europa euforiei din 1918 și 1919a făcut loc unei Europe a egoismului, care va deveni puțin câte puțin o Europă a celor puternici¹⁴.

Neratificarea tratatelor de pace de către S.U.A. a accentuat criza obiectivelor comune din tabăra foștilor aliați. Pe acest fundal al replierii spre propriile interese au apărut voci chiar din tabăra foștilor aliați, care propuneau revizuirea unor clauze prevăzute de tratatele de pace. J. M. Keynes arăta de pildă că Germania nu va fi în stare să plătească reparațiile de război propunând o revizuire a clauzelor economice, care ar fi în măsură să facă Germania solvabilă. Politica Franței – spunea Keynesera pe cât cu puțință de a da ceasul înapoi, de a dizolva sistemul economic al Germaniei, și a nu-i permite o nouă replică războinică¹⁵. Din păcate, marele economist englez n-a sesizat că și politica externă engleză avea ceasul mult dat înapoi față de noile realități de după primul război mondial. Principiul echilibrului marilor puteri, căruia englezii i-au rămas tributari, dicta acțiuni în sensul barării ascensiunii prea puternice a Franței prin manifestarea unei atenții dezinteresate față de adversarii acesteia¹⁶. De aici a rezultat conciliatorismul englez interbelic, față de învinsul pedepsit prea sever și incapabil să se refacă¹⁷.

Pozițiile menționate nu reflectau decât neînțelegerile dintre marile puteri învingătoare, care au încurajat astfel protestele delegațiilor țărilor învinse în primul război mondial. Chiar după sosirea delegației germane la conferință, când aceasta a luat cunoștință de condițiile tratatului, președintele delegației Brockdorf-Rantzau protesta împotriva învinuirii de răspundere exclusivă a războiului și a grozăviilor lui aruncate în sarcina țării sale¹⁸. Delegația germană a protestat și împotriva clauzelor militare, teritoriale, economice, atacând chiar Pactul Societății Națiunilor. Despre condițiile impuse Germaniei, același Brockdorf-Rantzau susținea că „pacea este

¹⁴ XXX, *L'Europe de 1918 à 1939. La 2e guerre mondiale*, Éditions Rencontre, Lausanne, 1968, Collection dirigée par Claude Schaeffner, p. 129.

¹⁵ J. M. Keynes, *Urmările economice ale păcii*, Editura Viața Românească, București, 1919, p. 30.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Gh. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brătianu*, ediția II, Cartea Românească, București, 1940, p. 72.

totdeauna și prea aspră și prea slabă, ea impunând condiții napoleoniene și vrând să le execute cu mijloace wilsoniene, tăind posibilitățile expansiunilor economice unui popor de 80 milioane, iar contra exploziunii provocate de asemenea compresiuni, prevăzând în loc de cingătoare de fier, ghirlandele Societății Națiunilor”¹⁹.

Aceleași proteste și o mare agitație a produs delegația ungară, care s-a prezentat la conferința păcii cu un material documentar fără pereche, după cum remarcă diplomatul român Nicolae Titulescu²⁰. Ungaria urmărea cu aceste mijloace să modifice clauzele existente în proiectul de tratat ce viza această țară. Demersurile și protestele maghiare au continuat cu toate că tratatele cu Ungaria erau deja în proiect pregătit, dar maghiarii și prietenii lor nu și-au pierdut speranța în redobândirea integrității milenare, după cum afirma V. V. Tilea, membru al delegației României la conferința de pace²¹. În acest scop s-a făcut o intensă propagandă, printre oamenii politici străini, care era axată pe problema revizuirii frontierelor stabilite de Comisia de experți și cea a obligării României și a altor state succesoriale să furnizeze materii prime pentru industria maghiară²².

Nu numai statele învinse s-au pronunțat la conferința păcii pentru revizuire, ci și Italia, care s-a socotit nedreptățită în tendința ei de a-și asigura noi teritorii și zone de expansiune. Din această cauză au derivat permanentele nemulțumiri italiene în ceea ce privește portul Fiume (Rijeka), Dalmația etc. fapt ce l-a determinat pe premierul Orlando să afirme că Italia era tot atât de rău tratată ca și România, și nu e exclus nici pentru ea de a fi nevoită să părăsească conferința²³. Acest lucru s-a adeverit fiindcă delegația italiană părăsise pentru câteva zile lucrările conferinței în semn de protest față de nesatisfacerea pretențiilor în legătură cu portul Fiume.

Revizionismul teritorial interbelic s-a consacrat încă din timpul lucrărilor conferinței de pace de la Paris și în perioada imediat următoare, când reprezentanțele naționale ale țărilor învinse au ratificat tratatele de pace referitoare la țările lor.

Statele revizioniste au fost încurajate în demersurile lor chiar de către cei chemați să vegheze la aplicarea și respectarea tuturor clauzelor cuprinse în tratatele de pace. Au apărut, sub patronajul marilor puteri învingătoare

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ N. Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 415.

²¹ V. V. Tilea, *Ațiunea diplomatică a României*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 50.

²² *Ibidem*, p. 63.

²³ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 95.

revizuirii ale unor clauze considerate inaplicabile, în special cele economice, dar și clauze teritoriale, cum au fost cele stabilite de Conferința de pace de la Laussane (noiembrie 1922-iulie 1923) sau cele prin care s-a permis Germaniei să rețină câteva zone de frontieră disputate, dar nu cele preferate în mod special de această țară.

Istoricul englez Sally Marks consideră că lucrările Comisiei pentru reparații au fost o revizuire majoră a Tratatului de la Versailles²⁴. Același autor arată că alte revizuirii s-au produs prin abandonarea reparațiilor austriece și turcești, prin faptul că Ungaria era absolvită de reparații în afara unor mici livrări de cărbune, iar Bulgariei i s-a stabilit o cifră mai realistă de 550 milioane franci aur, plus o plată de 25 milioane franci – costuri de ocupație²⁵.

Aceeași opinie este împărtășită și de istoricul francez Jacques Valette, care susține că neratificarea Tratatului de la Versailles de către Senatul american a slăbit ordinea stabilită de conferința de pace, modificările dispozițiilor asupra reparațiilor fiind obținute prin influența S.U.A. Datorită acestui fapt – consemnează istoricul francez – Germania a găsit modul de a pune bazele unei prime revizuirii a tratatului din 1918²⁶.

Fenomenul a fost sesizat în epocă, în special de diplomația franceză interesată în aplicarea întocmai a prevederilor stabilite de Conferința de pace. Față de o asemenea situație George Clemenceau nota cu amărăciune în scrisoarea deschisă trimisă președintelui american Coolidge la 9 august 1926: „Astăzi ne aflăm în fața unei păci a banului între puterile aliate și asociate. Cum de nu am prevăzut cele ce se petrec? De ce nu ne-am oprit sub ploaia obuzelor, spre a convoca un consiliu de administrație constituit din profitori, care să hotărască dacă ne e îngăduit să urmărim apărarea celor mai frumoase cuceriri ale celei mai frumoase istorii? Se cuvine acum ca minciuna reparațiilor germane să ne poarte spre încasările americane?”²⁷.

²⁴ Sally Marks, *The Making of the 20 Century*, Series editor Geoffrey Warner, The Macmillan Press LTD, London, 1976, p.55.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Jacques Valette, *Problèmes des relations internationales (1918-1940)*, Société d'Edition d'Enseignement Supérieur, Paris, 1980, p. 30.

²⁷ G. Clemenceau, *Măreția și amărăciunea unei victorii*. Editura Cartea Românească, București, 1934, p. 369.

Dincolo de aceste trăsături generale revizionismul teritorial interbelic s-a manifestat în forme concrete, la nivelul statelor care l-au promovat în perioada interbelică.

Revizionismul german

În Germania nemulțumirea față de prevederile tratatului de la Versailles s-a manifestat încă de la 7 mai 1919, când au fost date publicității la Berlin clauzele tratatului. Istoricul american W. L. Shirer aprecia că „a fost un șoc ecrasant pentru un popor care avea preferința de a se iluziona în orice moment. În toate provinciile s-au organizat mitinguri populare, unde s-a protestat împotriva deciziilor de la Versailles”²⁸. Această reacție s-a datorat unei situații specifice în Germania, fapt ce a contribuit la accentuarea la cote paroxistice a sentimentului de exasperare națională. Acest sentiment a fost accentuat în primul rând datorită prejudecăților moștenite din epoca imperială a cărei ideologie promova visele de hegemonie în Europa și în lume, iar pe de altă parte disprețul față de așa zisele „rase inferioare”. Istoricul francez Ch. Bloch arăta că Tratatul de la Versailles a declanșat un val de naționalism, care s-a îndreptat spre un paroxism veritabil. Aproape toate curentele politice germane înțelegând aici și social-democrația și chiar comuniștii fideli liniei adoptate de Comintern și guvernul sovietic au considerat Tratatul de la Versailles ca singurul responsabil de toate nenorocirile Germaniei, fără a-l analiza în detaliu²⁹. Germania a acuzat din plin și faptul că înfrângerea în război a intensificat neconcordanța dintre nivelul înalt al dezvoltării economice și slăbiciunea pozițiilor ei pe piețele mondiale, ceea ce a determinat o luptă din partea învinșilor pentru a recupera acest deficit. Astfel, nici încercarea de a submina economia germană pe calea reparațiilor, nici lipsirea Germaniei de armata ei masivă nu a împiedicat pregătirea războiului de revanșă. Acest lucru a fost posibil și datorită faptului că pe fundalul înfrângerii dublată de o pace foarte dură, s-a creat un nou tip de naționalism, unul de învinși, al cărui scop suprem era ideea de revanșă și de schimbare a condițiilor Tratatului de la Versailles. Agresivitatea acestui naționalism a fost favorizată și de atitudinea castei ofițerilor prusaci, care au invocat lovitura de pumnal pe la spate, care s-a datorat trădării

²⁸ W. L. Shirer, *Le troisième Reich, des origines à sa chute*, Tome I, Stock, Paris, p. 78.

²⁹ Ch. Bloch, *Le fascisme et les relations internationales*, în „Relations internationales”, nr. 2, nov. 1974, p. 319.

socialiștilor, care au semnat armistițiul. Legenda „dolchastass”-ului era invocată pentru a salva un alt mit, cel al invincibilității armatei germane, ai cărei ofițeri superiori nu erau împăcați cu ideea capitulării. Nu numai socialiștii au fost învinuiți de responsabilitatea înfrângerii, ci a fost reluată legenda veșnicei conspirații urzită de evreu – socotit figurativ – animal perfid cuibărit în sânul națiunii germane³⁰. Profitând de timiditatea șefilor socialiști, corpul de ofițeri se erija în conducerea luptei pentru menținerea armatei în spiritul vechilor tradiții militariste prusace, dar în subsidiar pentru a deveni principala forță de conducere pe plan intern, un adevărat stat în stat care influența politica internă și externă. Deși constituția de la Weimer prevedea subordonarea armatei în fața parlamentului și a cabinetului guvernamental, ofițerii nu se puteau dispensa de mentalitatea lor monarhică. Generalul Von Seeckt în „Gândurile unui soldat”, care se refereau la pregătirea războiului de revanșă susținea că armatele viitorului nu vor avea nici un interes să îngrămădească stocuri de material, care se demodează foarte repede. E destul să se stabilească câteva prototipuri și să se pregătească fabricarea lor în serii, făcând toate pregătirile pentru trecerea fabricilor de la regimul de pace la regimul de război, dar aceasta cere firește, subvențiuni de la stat³¹. Motivând cererea de subvenții, un memoriu al generalilor germani arăta că nici oamenii instruiți nu lipsesc, deoarece sunt întâi foștii combatanți dintre care cei mai mulți sunt în stare de a lupta, iar, apoi tineretul format de nenumăratele societăți, zise «sportive» dar care sunt de fapt societăți de pregătire militară și pe care toate ministerele germane de la 1918 le-au ocrotit³².

Referindu-ne la guvernării germani imediat după război menționăm că din iunie 1919 până în mai 1921 au condus țara socialiștii germani în frunte cu Bauer și Mthiller. Pasivitatea lor a determinat o relativă liniștire a naționaliștilor. În mai 1921, Joseph Wirth a devenit cancelar, maleabilitatea sa făcându-l să accepte cifrele reparațiilor fixate la Londra de 132 milioane mărci aur. În 1922 Walter Rathenau a fost asasinat de câțiva tineri naționaliști. Rathenau i-a propus lui Wirth o politică adecvată intereselor germane, care prin ajutorul economic anglo-american să se lanseze în exploatarea economică a Europei Centrale, redând prosperitatea Germaniei învinse și neutralizând prin aceasta protestele naționaliștilor³³.

³⁰ E. Colloti, *Germania nazistă*, Editura Științifică. București, 1969, p. 3.

³¹ G. Clemenceau, *op. cit.*, p. 294.

³² *Ibidem*, p. 297.

³³ Jacques Valette, *op. cit.*, p. 40.

Exacerbarea naționalismului nu a putut fi însă neutralizată în primul rând datorită punerii în circulație și reactualizării unor idei și mituri ancestrale, care au constituit principala sursă de inspirație pentru ideologia revanșardă și revizionistă, care a început să se producă imediat după primul război mondial. Această ideologie a preluat elemente ale gândirii germane dinainte de primul război mondial, reinterpretându-le și revalorificându-le din perspectiva accentuării revanșismului și propagandismului în contextul unei înfrângerii prin trădare și a unui „tratat de pace oneros”. S-a ajuns astfel la considerarea unor mari gânditori ca: Fichte, Goethe, Kant, Hegel și Nietzsche, ca mari precursori ai pragmatismului și teoreticieni ai necesității războiului, menit să-i aducă rasei superioare germane, supremația universală.

Intellectualitatea europeană a condamnat aceste exagerări, care aveau menirea să dezlănțuie valul de naționalism revanșard în Germania. G. Clemenceau susținea că „lecția cea mare vor să ne-o dea acei cugetători autorizați care se fălesc cu Goethe, Beethoven și Kant, oameni care n-au rostit măcar un cuvânt din care să se deducă aprobarea dezonorantă a violării tratatelor sau a declarării unui război ce avea să fie justificat prin minciuni sfruntate”³⁴.

Cu toate acestea apar după 1919, lucrări care caută filiații ideologice în exacerbarea naționalismului, revanșismului, rasismului și militarismului, lucrări ce vor constitui din păcate o sursă de inspirație pentru ideologia nazistă. Încă din 1919 începe să se exprime pe acest tărâm Oswald Spengler, care în „Decăderea Occidentului” preconiza în fața dezagregării valorilor tradiționale, descompuse de noua civilizație a mașinilor, reîntoarcerea la spiritul prusac. Fanatic al acestui stil, admirator al eticii militariste, Spengler avea să scrie în „Anii deciziei” următoarele: „Am detestat din prima zi spurcata revoluție din 1918 ca una care a reprezentat trădarea săvârșită de partea mai puțin respectabilă a poporului nostru împotriva celei puternice, neistovite, care în 1914 se ridicase în picioare pentru că putea și voia să aibă un viitor”³⁵. Alături de Spengler, cel mai important exponent al noii recrudescențe naționaliste a fost Arthur Moeller von der Bruck. Acesta considera pacea de la Versailles ca „o pace care a mutilat Germania, ne-a răpit o parte din glia patriei, ne-a furat apa fluviilor noastre și ne-a interzis până și stăpânirea deplină a văzduhului nostru”³⁶. În șocul produs de evenimentele postbelice și în reacția naționalistă, von der Bruck a sesizat

³⁴ G. Clemenceau, *op. cit.*, p. 236.

³⁵ E. Colloti, *op. cit.*, p. 17.

³⁶ *Ibidem*, p. 16.

germenii salvării și a unei noi demnități, care avea să fie conferită vieții naționale. Această sarcină trebuia să fie îndeplinită sub egida celui de-al treilea Reich, care era considerat „sinteză a unor valori insesizabile și misterioase transmise ca moștenire de istoria germană”³⁷. Sub impulsul unor asemenea valori au început să apară și literați ca Ernest von Salomon, care în povestirea autobiografică „Proscrișii”, descrie mentalitatea unei întregi generații impregnată de naționalism. „Eram bolnavi de Germania”, scria acest autor, care a fost unul dintre asasinii lui Rathenau³⁸.

Istoricul francez Charles Block aprecia că fixarea opiniei publice germane asupra Tratatului de la Versailles este un frumos exemplu de mentalitate colectivă concentrată asupra politicii externe cu consecințe majore asupra politicii interne³⁹. Din acest punct de vedere ascensiunea lui Hitler s-a datorat în primul rând politicii revizioniste, dar și altor fenomene cum au fost criza economică, șomajul, etc. Cert este că toate curentele politice din Germania și-au fixat ca punct de reper lupta împotriva tratatului de la Versailles. Astfel naționalismul vechilor conservatori a fost reluat de continuatorii vechiului pangermanism al lui Wilhelm al II-lea. Stânga politică germană (frații Strasser) preconiza o alianță a națiunilor proletare (Germania, U.R.S.S., China) împotriva puterilor capitaliste care au profitat de tratatul de la Versailles. De cealaltă parte rasiștii conduși de Darré și Rosenberg aveau drept cuvinte de ordine „sânge și pământ” și „spațiu vital”⁴⁰. Partidele de stânga s-au alăturat campaniei revizioniste atât din convingere, cât și din calcul politic, deoarece nu doreau să lase monopolul patriotismului în mâna partidelor de dreapta, ajutându-l în acest fel, involuntar pe Hitler.

Guvernanții germani au avut deci sprijinul tuturor forțelor politice în promovarea politicii revizioniste. Stresseman, care a fost cel mai reprezentativ diplomat german al deceniului trei, ca și predecesorii săi nu a promovat – după cum susține istoricul Jacques Valette – decât un revizionism prudent evitând rupturile și tensiunile diplomatice⁴¹. Această prudență – susține Renata Bournazel – trebuie pusă în legătură cu faptul că perioada 1924-1928 a fost dominată pe plan internațional de Franța, care a

³⁷ *Ibidem*, p. 17.

³⁸ *Ibidem*, p. 13.

³⁹ Ch. Block, *op. cit.*, p. 320.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ J. Valette, *op. cit.*, p. 83.

vegheat asupra ordinii instaurate de Tratatul de la Versailles⁴². După această perioadă însă, această ordine a fost ruptă gradat odată cu sfârșitul supremației Franței și ascensiunii Germaniei. Chiar și la începutul anilor '30 prudența a caracterizat diplomația germană. Același Jacques Vallete menționează că doar cancelarul Brüning a părut că se detașează un pic prin proiectul său de uniune vamală cu Austria, dar el a revenit repede la prudență⁴³.

Ajuns la putere în 1933, Hitler a continuat tradiția politicii externe germane, într-un mod agresiv însă. În 1933, deși s-a prezentat ca un continuator al Weimarului, el n-a urmat deloc politica prudentă a social-democraților, și din acest punct de vedere alegerile din 1933 au marcat foarte bine acest moment de răscruce. G. M. Gathorne-Hardy menționa că succesul, în Germania al doctrinelor pe care se fonda național-socialismul s-a datorat faptului că ele corespundeau exact vechilor dorințe și aspirații ale poporului german: mitul arian și pangermanismul au fost exaltate și ridicate la rang de politică oficială⁴⁴. Bazându-se pe aceste elemente, încă din 1920 în Programul oficial al N.S.D.A.P. primele trei puncte exprimau scopurile politicii externe național-socialiste: „1). Unirea tuturor oamenilor de rasă germană în cadrul unei Mari Germanii prin aplicarea principiului autodeterminării popoarelor. 2). Abolirea tratatelor de la Versailles și Saint Germain. 3). Achiziționarea de noi teritorii îndeajuns ca să hrănească poporul german și să absoarbă prisosul său de populație”⁴⁵.

Problemele politicii externe au fost reluate pe larg de Adolf Hitler în lucrarea „Mein Kampf”, unde și-a expus concepțiile sale în vederea rezolvării unei duble probleme, pe de-o parte să dea Germaniei învinse și anarhiste un loc sub soare, mai bun ca niciodată, după aceea să fondeze un nou fel de stat, un stat având la bază rasa și instaurând dictatura absolută a unui șef⁴⁶.

Pentru Hitler, Franța era inamicul ereditar al Germaniei⁴⁷. În sistemul de a gândi și a acționa al lui Hitler era preconizată mai întâi „o socoteală finală

⁴² R. Bournazel, *Rappallo ou la naissance d'une mythe*. Presses de la Fondation nationale des Sciences Politiques, Paris, 1975, p. 92.

⁴³ J. Valette, *op. cit.*, p. 83.

⁴⁴ G. M. Gathorne-Hardy, *Histoire des événements internationaux de 1920 à 1939*, Presses Universitaires de France, Paris, 1946, p. 366.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 369.

⁴⁶ W. L. Shirer, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁷ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 12.

cu Franța..., când se putea termina o luptă perpetuă și esențialmente sterilă, ceea ce presupune că Germania nu considera distrugerea Franței decât ca un mijloc capabil să dea poporului nostru expansiunea posibilă în altă parte”⁴⁸. Așadar Hitler nu era mulțumit numai cu revanșa în fața Franței, el neîncetând să nutrească ideea că sarcina politicii externe germane, așa cum se arătase încă înainte de primul război mondial, era de a garanta bazele alimentării poporului german. Deci nu se schimbaseră obiectivele, ci mijloacele care să ducă la acest țel, întrucât susținea dictatorul nazist, era nevoie ca Germania să recapete în primul rând libertatea de inițiativă ca premisă a oricărei dezvoltări ulterioare. În acest plan problema revanșei și a recuceririi teritoriilor pierdute nu era decât debutul noii politici externe în viziunea lui Hitler. De fapt, în afara exaltării elementului nazist ca temei psihologic al expansionismului, Hitler era dominat de ambiția de a restitui Germaniei poziția de mare putere la dimensiuni mondiale. În acest scop era necesar să se constituie bazele geografico-militare ale forței ei, și din acest punct de vedere răsăritul Europei se înfățișa iarăși ca spațiu ideal pentru cuceriri, în măsura în care se abandona ideea refacerii unui imperiu colonial german. Pentru a-și argumenta ideile, Hitler arăta că o politică teritorială nu se putea realiza în Camerun, ci exclusiv în Europa⁴⁹.

Tot în urma constatării faptelor, Hitler declara că „natura n-a rezervat posesiunea teritoriului său unei națiuni sau unei rase oarecare; ci din contră acest pământ va deveni posesia poporului care va avea forța de a-l lua, dacă acest popor există”⁵⁰. În fața întrebării care semnala pe bună dreptate că posesorii acestui teritoriu vor avea obiecții, Hitler își epuiza argumentele recurgând la dreptul barbar al forței spunând că „ceea ce nu se obține cu mijloace specifice se obține cu pumnul, care pune stăpânire”⁵¹.

Pentru Hitler problema frontierelor nu era condiționată de nici un factor istoric, juridic sau etnic, ci doar de voința de cucerire de care e în stare un popor. „Hotarele unui stat – găsim în „Mein Kampf” – sunt făcute de oameni și de oameni sunt schimbate, elementul decisiv fiind forța poporului respectiv, capacitatea lui de a face cuceriri”⁵². Hitler încerca să demonstreze că singur poporul german cu ajutorul național-socialismului trebuia să găsească curajul necesar pentru a porni într-o asemenea campanie, deoarece

⁴⁸ W. L. Shiler, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² E. Collotti, *op. cit.*, p. 17.

„spațiul său vital actual este restrâns și va conduce acest popor la posesia unor pământuri noi... la care are dreptul”⁵³.

Hitler condamna pe aceia care cereau restaurarea frontierelor din 1914, cererea unei asemenea revizuirii fiind o absurditate politică, deoarece frontierele din 1914 nu au fost reale, nici complete și că ele nu au încorporat toată populația de naționalitate germană și nici nu erau adaptate la nevoile geo-militare, ele fiind frontiere provizorii⁵⁴.

Ca punct final al stabilizării unor frontiere ale poporului german, Hitler opunea anului 1914 o epocă ce mergea cu 600 de ani înainte, reînnoind tradițiile medievale ale epocii în care germanii au împins slavii spre est.

Scopul declarat în materie de politică externă al lui Hitler era marcat de un irendentism dus la cote inimaginabile: „noi cuprindem astăzi 80 de milioane de germani în Europa, iar această politică externă nu va fi considerată ca oportună, până când în Europa nu vor fi 250 de milioane de germani, toți trăind în frontierele noului Reich și în teritoriul său mărit”⁵⁵. Erau vizate în primul rând statele care aveau minorități de limbă germană ca Cehoslovacia, Polonia, chiar Rusia, dar mai ales Austria, stat independent și suveran, cu populație majoritară germană.

Făcând trecerea de la „Mein Kampf” la noul program al N.S.D.A.P., publicat după cucerirea puterii politice, acesta afirma că în domeniul politicii externe „guvernul va considera ca supremă misiune salvagardarea drepturilor vitale și prin aceasta recucerirea libertății poporului german”⁵⁶. Enunțul însemna în primul rând restabilirea pentru Germania a parității în drepturi cu celelalte mari puteri mondiale, adică înlăturarea completă a limitărilor aduse prin pacea de la Versailles.

Referitor la încercarea de a pune în practică teoria spațiului vital, redăm câteva considerații ale învățătorului Gheorghe Corniș Pop, care constata cu amărăciune că omenirea a intrat într-un cerc de foc, datorită acestui concept aberant, pus în practică de nazism: „E și mai tragic, când tineretului, în foarte multe părți ale lumii, în loc de puncte spirituale de reper în viață, i s-au dat anumite puncte dincolo de hotare, pentru cuceriri, pentru extindere dinamică. Acest tineret, aceste generații de după vechiul războiu, au crescut deodată cu noua nebunie a secolului douăzeci: nebunia spațiului. Cu numirea de spațiu vital, întinderea pe care se înșiruie fenomenele lumii, a trecut din lumea

⁵³ W. L. Shirer, *op. cit.*, p. 112.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 113.

⁵⁶ E. Collotti, *op. cit.*, p. 66.

considerațiilor speculative, în lumea concluziilor sângeroase. Cel mai tipic exemplu de degradare a unor categorii spirituale, de încarnare a spiritualului, de decădere a materializatăului⁵⁷.

Guvernarea nazistă a însemnat în planul politicii externe în primul rând continuitatea diplomatică, explicabilă prin influența persistentă a vechii elite. Într-o lucrare mai recentă despre Hitler, Marlis Steinert susține că punctele cheie ale vechii elite au fost menținute în ansamblul ierarhiei statale (ministerul afacerilor externe, instanțele militare și marile întreprinderi), chiar și în posturile unde se pregăteau dosarele. Concluziile sale converg spre ideea că acest revizionism care conținea în el germenele unei politici de expansiune a avut ca bază antanta între elitele tradiționale și Hitler⁵⁸. Această antantă nu a însemnat însă și continuarea politicii revizioniste în maniera făcută de guvernele de până la 1933, deși Enzo Collotti susține că într-o primă fază fascismul german nu s-a hazardat dincolo de revendicarea vagă a egalității în drepturi cu celelalte mari puteri, amânând pentru o fază ulterioară trecerea de la revendicările platonice la înfăptuirea lor concretă și unilaterală⁵⁹. Dacă avem în vedere faptul că la puțin timp după cucerirea puterii de către naziști, Germania s-a retras de la Conferința dezarmării și apoi a început politica unilaterală de forță ajungem la concluzia că revizionismul întâlnit în programele N.S.D.A.P. și în „Mein Kampf”, a fost promovat pentru atragerea atenției opiniei publice germane și a câștigării capitalului electoral. Chiar în „Mein Kampf”, Hitler considera cererea revenirii la frontierele din 1914 ca o absurditate politică, scopul politicii sale fiind un expansionism, care a pus în pericol integritatea, independența și suveranitatea multor state. Această concluzie o trage și istoricul Jacques Valette, care susține că politica externă național-socialistă a urmărit totdeauna obiective pe termen lung. Teza asupra celor două faze a acestei politici, revizionistă mai întâi și apoi expansionistă nefiind acceptată⁶⁰. Din păcate multe țări au căzut într-un fel sau altul, victime ale acestei politici pe care istoria omenirii a înregistrat-o ca irațională și împotriva cursului firesc al lucrurilor.

⁵⁷ „Școala Noastră” - Revistă lunară de educație, culturală, profesională și afirmare națională a Asociației învățătorilor, Secția Sălaj, XVII, Zalău, nr. 10, din iunie 1940, p. 444.

⁵⁸ M. Steinen, *Hitler*, Favard, Paris, 1991, p. 315.

⁵⁹ E. Collotti, *op. cit.*, p. 166.

⁶⁰ J. Valette, *op. cit.*, p. 126.

Revizionismul italian

Pe lângă Germania, în susținerea revizionismului s-a hazardat și Italia, care și-a manifestat o atare atitudine atât în timpul Conferinței de pace, cât și imediat după aceasta. La dezbaterile din cadrul conferinței de pace, Italia s-a prezentat cu speranța că victoria trebuia să-i deschidă un mare destin, de aceea pretențiile pe care le-a avut au fost pe măsura destinului nutrit. S-a cerut ca preț al intervenției în război, frontiera Alpilor, Fiume, Insulele Dalmate, Dalmația și o largă sferă de influență în Albania, Marea Egee, Asia Mică și firește, avantaje coloniale⁶¹. Pentru că de la început s-a prefigurat nesatisfacerea totală a acestor pretenții, membrii delegației italiene în frunte cu Orlando și Diaz au plecat de la conferința păcii. Întoarcerea delegației italiene în țară a dat semnalul unui naționalism fanatic, manifestat mai întâi prin atacuri în presă la adresa aliaților, îndemnuri la manifestații de stradă, proteste, etc. Treptat agitațiile au căpătat un caracter organizat având loc, de exemplu, la Capitoliu o mare adunare populară din inițiativa prințului Collona, care pretindea Fiume, Spoleto și Tran. În același timp se întrunea la Milano, sub președinția lui Mussolini, fascia de luptă. În felul acesta sentimentul că victoria italiană este „ciuntită” alimentează agitația fascistă și îi furnizează noi membri. Un suflu nou este adus acestei agitații de poetul naționalist D’Annunzio, acest poet care a propovăduit totdeauna faptele periculoase, urând viața ușoară, așa cum este caracterizat de istoricul francez Henri Michel⁶². În viziunea sa, poetul încerca să reînvie odiseea garibaldiană, vorbind mulțimilor și îndemnându-le la acțiune. Demersuri s-au făcut însă și pe plan diplomatic, Orlando și Sonnino reîntorcându-se la Paris, dar succesele lor au fost considerate doar parțiale. În acest context, propaganda naționalistă a lăsat în urmă succesele Italiei la Conferința de Pace ca: frontiera de la Brenner, dislocarea Austro-Ungariei, anexarea Triestului, stăruind deopotrivă asupra refuzului aliaților față de totalitatea cerințelor italiene.

Mussolini a speculat subtil situația sporind și mai mult agitația, scriind în „Il Popolo” articolul „La Paris, nu la Canossa”⁶³. În acest context tema „victoriei ciuntite” devine astfel o temă majoră de propagandă, care a îngăduit toate exagerările, devenind din capul locului un punct de sprijin pentru o manevră de politică internă. Cercurile naționaliste și fasciste, cu prilejul căderii lui Orlando, exploatănd tot atât de bine dificultățile de ordin social cât și pe cele de ordin național au încercat să pună mâna pe putere.

⁶¹ M. Gallo, *Italia lui Mussolini*, Editura Politică, București, 1969, p. 115.

⁶² H. Michel, *op. cit.*, p. 26

⁶³ M. Gallo, *op. cit.*, p. 119.

Dezordinea și haosul domneau în țară, iar în acest context s-a produs intrarea poetului D'Annunzio în fruntea unor trupe de voluntari la 12 septembrie 1919 în portul Fiume, care a proclamat anexarea acestuia la Italia⁶⁴.

Se pare că acest marș naționalist a fost prefigurarea marșului asupra Romei al lui Mussolini, care deocamdată va rămâne să speculeze din umbră pasiunile naționaliste pe care D'Annunzio le slujea atât cu pana cât și cu arma. Rămânând la acest poet se cuvine a fi menționat zelul cu care a militat și în domeniul literaturii pentru a se atinge satisfacerea pretențiilor iredentiste. El a cultivat pasiunea pentru antichitatea imperială romană, oferind modele de dorință, curaj și avânt în expansiune. Poetul D'Annunzio era continuatorul unei mentalități romantice, care și-a găsit în Rissorgimento punctul de plecare, ce era susținut de un iredentism explicabil pentru acea epocă. La începutul secolului XX iredentismul se va sprijini pe un curent ce se va întări neconținut, *naționalismul*, susținut în mare parte de intelectuali.

S-a format ca și în cazul Germaniei o ideologie, care spre deosebire de această țară s-a manifestat mai mult pe tărâm literar, cultivând cu predilecție tradiția imperială și cultul războiului. Remarcăm din acest punct de vedere pe Corradini, care în creațiile sale „Julius Caesar”, „Patria îndepărtată” și „Războiul îndepărtat”, pune în scenă un naționalism alimentat de o tradiție imperială și un colonialism, care era considerat vital pentru Italia⁶⁵. Asemenea teme i-au ispitit și pe poeții futuriști, dintre care Marinetti, devenit prieten a lui Mussolini declara că „vrea să cânte dragostea pentru primejdie, obișnuința energiei și a temerității... să glorifice războiul, singura higiena a lumii”⁶⁶.

Mișcarea naționalistă a luat și forme organizatorice încă de la începutul secolului nostru, prin „Asociația Trento și Trieste”. În 1903 a fost fondată revista „Il Regno” ai cărei naționaliști opuneau mitul Romei antice, a condotierilor și navigatorilor, poezilor și pictorilor italieni din Evul Mediu și Renaștere⁶⁷. În 1910 a avut loc primul congres naționalist la Florența în urma căruia s-a înființat „Asociația Naționalistă Italiană”. Corradini, care a fost unul din mentorii asociației se agita să opună „*status-quo*-ului european un *status-quo* italian, un *status-quo* al intereselor noastre”⁶⁸.

Asupra accentelor naționaliste s-a concentrat și ideologia fascistă, care a speculat nemulțumirile societății italiene pentru a ajunge la putere. În 1919

⁶⁴ H. Michel, *op. cit.*, p.2 6.

⁶⁵ R. Paris, *op.cit.*, p. 23.

⁶⁶ M. Gallo, *op.cit.*, p. 51.

⁶⁷ R. Paris, *op.cit.*, p. 24.

⁶⁸ *Ibidem*.

Mussolini reclama Fiume și Dalmația ca toți italienii, dar se prezenta ca apărător al ordinii și a celor mai înalte valori ale patriei adresându-se aristocraților și democraților, conservatorilor și progresiștilor, reacționarilor și revoluționarilor după circumstanțe de timp, loc și mijloace⁶⁹. Programul Partidului Național Fascist, la capitolul „Principiile politicii externe” susținea că Italia trebuie să reafirme dreptul de a realiza deplina sa unitate istorică și geografică acolo unde n-a realizat-o încă⁷⁰. La capitolul „Apărarea națională” același program evidențiază faptul că „Partidul Național Fascist preconizează organizarea imediată a unei armate în formațiune completă și perfectă; o parte să supravegheze atentă la frontierele cucerite și altă parte să pregătească în țară, să antreneze și să încadreze spiritele oamenilor și ale vechii națiuni, produse din infinitele resurse la ora pericolului și gloriei”⁷¹.

Ca și în cazul Germaniei, revizionismul a ajuns la baza politicii statului fascist italian, fiind slujit de toate mijloacele pe care le avea la îndemână propaganda și diplomația mussoliniană. Ca punct de reper în fondarea revizionismului italian interbelic considerăm lucrările fostului prim-ministru italian, Francesco Nitti: „L’Europa senza pace” (1921), „La decadenza dell’Europa” (1922), „La tragedia dell’Europa” (1923), „La pace” (1924). În cuprinsul acestor lucrări, Francesco Nitti a cerut insistent revizuirea tratatelor de pace, bineînțeles, cu scopul de a se ține seama de doleanțele Italiei. Francesco Nitti a folosit și alte căi de a face propagandă revizionistă. Astfel în vara anului 1925 el a ținut o conferință la universitatea din Cambridge vorbind despre tratatele de pace. Conferința a fost prezidată de profesorul universitar englez John Maynard Keynes. În conferința sa, Nitti a susținut că prin tratatele de pace situația Europei Centrale a devenit mult mai critică decât era înainte de război. „Înainte de război – susținea Nitti – a existat numai o Alsacie-Lorenă, dar după război sunt mai numeroase. Înainte de război nu era decât un stat compus din diferite naționalități, Austro-Ungaria; dar după încheierea tratatelor de pace sunt șase sau șapte astfel de state. Cea mai clasică în privința aceasta fiind Cehoslovacia, a cărei existență nu este, decât o luptă pe viață și pe moarte, care se repetă zi cu zi. Aceleași simptome se văd în Iugoslavia și România”⁷².

⁶⁹ H. Michel, *op.cit.*, p. 27.

⁷⁰ R. Paris, *op. cit.*, p. 90.

⁷¹ *Ibidem*

⁷² A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1934, p. 72.

O adevărată campanie revizionistă a desfășurat chiar Mussolini, care aproape în toate discursurile sale arăta că: „revizuirea tratatelor nu este numai în interesul italian, ci și în interesul lumii întregi, și că ea nu e ceva irealizabil, căci posibilitatea revizuirii e prevăzută în Pactul fundamental al Societății Națiunilor”⁷³.

Demersurile revizioniste ale lui Mussolini nu s-au rezumat numai la o acțiune propagandistică, ci el a inițiat măsuri concrete pentru crearea unei atmosfere favorabile trecerii la revizuire. Cea mai semnificativă dintre aceste măsuri a fost încercarea de încheiere a „pactului celor patru”, care ar fi permis dispunerea după bunul lor plac față de statele mici și mijlocii. Eșuarea încheierii acestui pact s-a datorat și acțiunii decisive a lui Nicolae Titulescu. Politica revizionistă și expansionistă a lui Mussolini a reușit să pună deseori în dificultate marile puteri adevărate ale *status-quo*-lui teritorial. Așa s-a întâmplat în 1923, cu ocazia incidentului din insula Corfu, caracterizat de istoricul englez Sally Marks ca o aventură pe gustul lui Mussolini, cauzată însă de lipsa de mijloace a Ligii de a întări pacea⁷⁴.

Același istoric arată că acesta a fost primul eșec al Ligii Națiunilor în fața Italiei lui Mussolini – o țară cu mult mai slabă decât cele ce susțineau Liga⁷⁵. Celelalte etape ale ambițiilor expansioniste ale lui Mussolini au fost cucerirea Etiopiei și războiul paralel în Mediterana, unde înfrângerile suferite l-au pus însă la dispoziția operațiunilor militare declanșate de Hitler.

Observăm că și în Italia, odată cu venirea fascismului la putere, tendințele revizioniste au primit o notă agresivă prin asocierea acestora la fascism, transformându-se din planul propagandei în cel al măsurilor concrete pentru realizarea unei asemenea politici.

Revizionismul sovietic

Foarte puțin a fost studiat până acum de către istoriografia noastră, revizionismul sovietic, atât din punctul de vedere al impactului pe care această politică a avut-o asupra țării noastre, cât și din punctul de vedere al faptului că relația *revizionism-comunism* a avut foarte multe puncte comune cu relația *revizionism-fascism* în perioada interbelică. Hannah Arendt arăta că fascismul și comunismul sunt două fațete ale aceluiași fenomen, totalitarismul, născute amândouă în criza provocată de primul război mondial în Europa⁷⁶. Această

⁷³ *Ibidem*, p.77.

⁷⁴ S. Marks, *op. cit.*, p. 59.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 60.

⁷⁶ H. Arendt. *Elemente und Ursprünge totaliter Herrschaft*, Frankfurt, 1955, p. 102.

apropiere între cele două extreme ale totalitarismului pe linia revizionistă a fost sesizată în epocă de marele nostru istoric Nicolae Iorga. Acesta spunea că observă „la bolșevicii aceștia albi același fenomen ca la bolșevicii roșii, în fond tot atât de naționaliști de la Moscova. Și aceia propun negocieri, și aceia trimit agenți diplomatici, ocrotiți de dreptul ginților. Dar și la aceia dreptul ginților e obiectul de batjocură al invadatorilor”⁷⁷. Cuvintele lui Iorga aveau perfectă acoperire dacă aruncăm o privire asupra relațiilor externe ale U.R.S.S., care în 16 aprilie 1922 reușise să încheie cu Germania, tratatul de la Rappallo, care după părerea istoricului Jacques Levesque a oferit un cadru care a permis în politica internațională angajarea unor tratate secrete prin care cele două țări mergeau împotriva Tratatului de la Versailles⁷⁸. Același autor precizează că „la Congresul IV al Cominternului din noiembrie 1922, pentru prima dată a fost analizat Tratatul de la Versailles și contradicțiile datorate politici imperialiste a statelor învingătoare”⁷⁹.

Venirea lui Stalin la conducerea U.R.S.S. a însemnat pentru revizionismul sovietic ceea ce a însemnat pentru revizionismul german și italian, cucerirea puterii de către Hitler respectiv Mussolini. În 1925 Stalin declara: „Dacă războiul escaladează, noi nu putem să rămânem cu brațele încrucișate. Noi va trebui să participăm. Dar noi nu vrem să fim ultimii care participă. Noi va trebui să participăm pentru a arunca în balanță greutatea decisivă, care o va face să se încline într-o parte sau alta”⁸⁰. În așteptarea acestor momente Maxim Litvinov va utiliza relațiile diplomatice pentru a acționa împotriva tratatelor încheiate la sfârșitul primului război mondial.

Convergențele posibile între comunism și hitlerism au intrat în atenția Cominternului. Ambiguitatea atitudinii sovieticilor și a comuniștilor germani față de extrema dreaptă s-a fondat pe o ostilitate comună în ceea ce privea social-democrația. Pro-occidentali hotărâți, aceștia au refuzat toate legăturile între Berlin și Moscova, mergând în același timp până la a denunța public, acordul de cooperare militară secret dintre cele două capitale, în epoca Tratatului de la Rappallo, pentru a deturna dispozițiile Tratatului de la Versailles. La rândul lor, comuniștii germani, considerau că un guvern

⁷⁷ C. Bușe, N. Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar* (Culegere de articole, studii, conferințe și discursuri parlamentare 1918-1940), Editura Universității, București, 1993, p. 32.

⁷⁸ J. Levesque, *L'U.R.S.S. et sa politique internationale de Lenine à Corbatchev*, Ed. Armand Colin, Paris, 1987, p. 65.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 66.

⁸⁰ XXX, *L'Europe de 1918 à 1939. La 2e guerre mondiale*, Édition Rencontre Lausanne, 1968, Collection dirigée par Claude Schaeffner, p. 189.

social-democrat de coaliție, care va avea în fața lui un proletariat dispersat, incapabil de a lupta, va fi un rău de o mie de ori mai mare decât o dictatură fascistă deschisă, având în fața un proletariat unit.

Pentru întreaga perioadă interbelică, România a fost una din țintele revizionismului sovietic subordonat noului expansionism de tip comunist. Acțiunile împotriva unității naționale a statului român au fost de o complexitate alarmantă, atât pentru autorități, cât și pentru populație. Nicolae Iorga spunea că „rușii sovietici au acuma reviste la dispoziție în Franța și ne prezintă ca pe niște răpitori ai acelei Basarabii, unde aflu că la Tighina primarul ne stropește într-un discurs public cu desprețul său rusesc”⁸¹. Prin Internaționala a III-a Comunistă s-au impus P. C. din România tezele cominterniste, care urmăreau hegemonia universală a U.R.S.S. În rezoluția privind problema națională adoptată de Congresul IV al P.C.R. de la Harkov din 1928 se nega dreptul istoric al poporului român de a trăi în cadrele unui stat național unitar conform hotărârilor democratice – plebiscitare din anul 1918. „România de azi – se arată în această rezoluție – mulțumită războiului imperialist din anii 1914-1919, a crescut ca rezultat al tratatelor de la Versailles, Trianon și Neuilly, de la 7 milioane la 17 milioane locuitori, prin anexarea provinciilor Transilvania, Basarabia, Bucovina, Dobrogea Nouă și Banatul, cu majoritatea populației neromâne”⁸². Direcția de acțiune impusă comuniștilor români de la Moscova era autodeterminarea tuturor naționalităților, până la despărțire⁸³.

Documentele programatice ale comuniștilor români reluau temele de bază ale istoriografiei bolșevice din anii ‘20, referitoare la Basarabia, care fiind lipsită de orice fundamentare științifică, supralicitau principiul luptei de clasă. Acest principiu a fost invocat de Cristian Rakovski, revoluționar bulgar refugiat în România, militant al Partidului Social Democrat Român, devenit apoi după 1917, membru marcant al Partidului bolșevic și apoi al Cominternului. În 1925 a publicat la Moscova o broșură tradusă în franceză și engleză, care se adresa opiniei publice internaționale, acuzând „regimul de teroare românească” instaurat în Basarabia după 1918⁸⁴. Broșura se dorea o

⁸¹ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 75.

⁸² M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea 1, 1918-1933, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 607.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Broșura se intitula: „România și Basarabia. Cu ocazia a șapte ani de la anexarea Basarabiei”, (I. Constantin, *Basarabia sub ocupația sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Editura Fiat Lux București, 1994, p. 80).

replică la articolele publicate în presa italiană și engleză de N. Titulescu și Al. Lahovary, care au demonstrat pe baza surselor rusești din perioada țaristă, dreptul istoric românesc asupra Basarabiei. Pe lângă contestarea legalității Sfatului Țării din cauza subreprezentării țăranilor, Rakovski invoca și așa-zise argumente de ordin istoric, încercând să demonstreze că principatul Moldovei a fost o provincie turcească, iar Basarabia a aparținut Moldovei doar de la 1457 la 1510⁸⁵.

În anii '20 au apărut mai multe broșuri și articole în genul celei a lui C. Rakovski, majoritatea scrise de propagandiști comuniști, mulți dintre ei basarabeni, care trăind la Moscova, reluau tezele istoriografiei sovietice, potrivit cărora Basarabia nu a fost niciodată un teritoriu românesc, deoarece ea a revenit Rusiei în 1812, iar România s-ar fi format ca stat abia la 1859⁸⁶.

În fantomatica R.S.S.A. Moldovenească, creată cu scopul de a pregăti reanexarea Basarabiei a fost înființat și un Comitet științific Moldovenesc, care a publicat mai multe broșuri, unde era denigrată administrația românească din Basarabia⁸⁷.

Cinismul și disprețul liderilor sovietici față de statele naționale și tratatele internaționale au mers până la organizarea unor așa numite „operații revoluționare” în România, care aveau ca scop scoaterea Basarabiei de sub suveranitatea statului român. Așa s-a întâmplat în perioada 12-17 septembrie 1924, în sudul Basarabiei și la Tatar-Bunar, când forțe infiltrate din U.R.S.S., dublate de simpatizanți de la fața locului, au încercat cu forța armelor să răstoarne ordinea constituțională a statului român și să răpească din nou această provincie românească. Din păcate țelurile expansioniste ale liderilor sovietici au fost slujite cu mai mult sau mai puțin entuziasm de comuniștii români, înregimentați Cominternului⁸⁸.

Diplomația românească a sesizat gravitatea pericolului sovietic și a depus eforturi pentru restabilirea raporturilor diplomatice cu această țară, pentru a limita expansiunea revizionismului sovietic, în planul relațiilor internaționale. Restabilirea raporturilor diplomatice dintre România și

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Cea mai importantă dintre acestea era broșura „*Basarabia și pacea europeană*”, apărută în 1927 la Moscova, tradusă apoi în franceză sub egida „Asociației emigranților basarabeni” de la Paris și Praga. (*Ibidem*, p. 84).

⁸⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁸⁸ Victor Frunză, arăta că în perioada 1921-1940, Partidul Comunist Român a fost cel mai sărguincios tribun al tuturor pretențiilor teritoriale ale Moscovei, satisfăcute integral în 1940. (V. Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990, p.72).

U.R.S.S. În 1934 a fost apreciată de istoriografia noastră ca un eveniment politic de importanță majoră⁸⁹. În ciuda reluării relațiilor diplomatice, revizionismul sovietic n-a încetat să se manifeste, fiind folosită în continuare relația Internațională a III-a cu Partidul Comunist din România.

Pericolul revizionismului sovietic a fost sesizat de numeroase personalități politice și culturale din România interbelică și a fost făcut public prin intermediul presei sau al întrunirilor politice⁹⁰.

Cele prezentate evidențiază faptul că societatea românească interbelică a intuit pericolul revizionismului sovietic, care deși nu s-a manifestat atât de zgomotos ca și cel ungar, a fost cu atât mai periculos, pentru că nu și-a arătat niciodată fața.

Revizionismul bulgar

România a trebuit să facă față și revizionismului bulgar, care s-a manifestat pe tot parcursul perioadei interbelice. Încă de la începutul acestei perioade, Nicolae Iorga atrăgea atenția asupra tendințelor Bulgariei în

⁸⁹ I. Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 137.

⁹⁰ Redăm pentru exemplificare opiniile a două personalități ale vremii, în această chestiune:

În articolul „Dușmanii din jur”, publicat în 1930, I. Agârbiceanu scria: „Mulți dintre vecinii noștri nu pot dormi hodiniți pentru că s-a făcut România Mare și au ajuns aproape toți românii într-o singură țară. Și ne poartă gânduri vrăjmașe. Așa sunt la răsărit Roșii, care până în ziua de azi n-au voit să recunoască unirea Basarabiei cu România și o socotesc ca pe o provincie a lor, pe care am ținea-o pe nedrept. Rușii râvnesc la Basarabia și pentru a lăți bolșevismul lor și pentru ca să ne poată răpi din nou această parte din țară fiindcă e bogată.” („Alba Iulia”, XII, nr. 31 din 8 august 1930).

Într-un discurs rostit în 1936 la o reuniune a Frontului Românesc din Sibiu, V. V. Tilea menționa următoarele: „De ce se vorbește de un singur revizionism, de acela al numai 8 milioane de unguri, sau numai 6 milioane de bulgari, față de România cu 18 milioane de locuitori și nu se vorbește de revizionismul celor 140 de milioane de ruși? Revizionismul acesta e mult mai primejdios, nu numai prin uriașul număr al celor care-l urmăresc și-l doresc, ci și prin aceea că el ne amenință de veacuri, că s-a și transformat în faptă prin ocuparea Principatelor și mai târziu prin ocuparea numai a Basarabiei și în fine, prin faptul că e și azi însuflețit și alimentat de anumite obiective la Strămtori, obiective care presupun încălcarea măcar a unei părți a României.” („Gazeta Plugarului”, Sibiu, IV, nr. 15, din 30 august 1936).

această direcție, deoarece a trimis pe generalul Vâlcov la Roma, pentru a încheia un pact de revizuire a tratatelor de pace⁹¹.

Este semnificativ faptul că revizionismul bulgar a fost atras în lupta împotriva tratatelor de pace de către Ungaria, care a știut să speculeze nemulțumirile statelor învinse. Astfel, în mai 1933, Hégedüs Lorant, fost ministru al Ungariei a făcut o vizită în Bulgaria. Întors la Budapesta, acesta a publicat mai multe articole, în care aducea în discuție problema Dobrogei⁹². Aproximativ pe linia revizionismului dintre Bulgaria și Ungaria a fost confirmată și de organele de siguranță ale statului român, care dețineau informații referitoare la implicarea organizațiilor internaționaliste comuniste din cele două țări, în propaganda revizionistă⁹³. Această implicare era coordonată însă de Moscova, care era interesată să profite de rezultatele propagandei revizioniste pe plan internațional.

Statul bulgar a folosit toate mijloacele pentru a crea o atmosferă propice realizării revendicărilor sale. Acest lucru a fost amendat deseori de presa românească interbelică⁹⁴. Începând cu ultimele luni ale anului 1938, statul bulgar și-a intensificat propaganda cu caracter revizionist, atât pe plan intern, cât și internațional. Au fost activizate în acest scop, organizațiile iredentiste, care aveau deseori un caracter terorist. O notă a Direcției Generale a Poliției,

⁹¹ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p.75.

⁹² Revizionistul ungar menționa că la periferia orașului Varna, locuiau 40.000 de bulgari, care ar fi fost alungați din Dobrogea de armata română. Făcând această constatare, autorul se străduia să exploateze mizeria acestor bulgari în detrimentul tratatelor de pace, scriind că acestea au făcut posibil ca România să ocupe teritoriile locuite în majoritate de bulgari, pe care i-a alungat apoi, ca să românezeze ținutul." (A. Goiman, *op. cit.*, p. 156).

⁹³ O notă informativă a Inspectoratului de Poliție Cluj, din 15 aprilie 1933 arăta că „de câteva săptămâni au loc tratative intense între reprezentanții Uniunii Asociațiilor Ungare (TESZ) și centrele Uniunii Naționaliste Bulgare, stabilindu-se un program comun, ce urmează a fi executat. Ele urmează să colaboreze în acest sens cu comuniștii din Iugoslavia, Cehoslovacia și România." (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 203/1933, fila 65).

Iată o dovadă peremptorie a faptului că U.R.S.S. încerca să acționeze conjugat pe linia propagandei revizioniste, activizând organizațiile sale din țările vizate de această poilitică.

⁹⁴ Revenind la articolul lui I. Agârbiceanu, acesta nota că „la miazăzi îi avem pe bulgari, care au rămas cu o țărișoară mică după război, dar cu poftă mari de a lua în viitor de la noi și de la sârbi. Bulgarii sunt un popor harnic, dar nepotoliți în pornirile lor. Știm că ei ar vrea să ia de la România, întreaga Dobroge și că țin bande de tâlhari, care deseori trec granița la noi și pârjolesc satele." („Alba Iulia", XII, nr. 31, din 8 august 1930).

din 11 martie 1939, informa organele din subordine că știrile tendențioase cu caracter revizionist se răspândeau de către o societate secretă cu inițialele D.R.O., cu sediul la Varna, care avea un caracter comunist, cu ramificații și activitate pe teritoriul Dobrogei și mulți aderenți în județele Durostor și Caliacra și care urmărea să declare Dobrogea, republică⁹⁵. O a doua organizație, condusă de un individ numit Vicef, funcționa tot la Varna, sub auspiciile statului bulgar⁹⁶. În România, propaganda revizionistă se făcea și prin intermediul cetățenilor bulgari, veniți să lucreze la grădinile de zarzavat⁹⁷. Legația bulgară din țara noastră a răspândit și calendare revizioniste⁹⁸. Referindu-se la revizionismul bulgar, Nicolae Iorga, arăta că acestei țări „i se pare că poate să atace pe trei fronturi deodată”, referindu-se la Iugoslavia, Grecia și România⁹⁹.

Revizionismul polonez

Surprinzătoare au fost însă tendințele revizioniste manifestate de guvernul polonez, care s-a hazardat în susținerea unor revendicări teritoriale, neținând cont de consecințele extrem de grave pentru propria țară a unor asemenea demersuri. În numărul său din 20 februarie 1936 ziarul „Sloversky Denik” recunoștea că în mod neașteptat, Polonia ducea din nou o politică revizionistă, iar cercurile de la Varșovia au privit cu simpatie agitațiile revizioniste maghiare și năzuințele de a crea o graniță comună maghiaro-polonă. Polonezii încurajând pe revanșarzii revizionști de la Budapesta au întocmit o hartă revizionistă, designând și frontiera comună dintre Polonia și Ungaria. Harta revizionistă polonă a fost răspândită nu numai în Polonia, ci și în Cehoslovacia, mai ales în regiunile Ruteniei și

⁹⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Mureș - Alba*, Dosar 1/1939, fila 51.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ O notă informativă a Inspectoratului de Poliție Mureș - Alba, menționa la 15 aprilie 1939 că bulgarii, care lucrau la grădinile de zarzavat din județul Alba, discutau despre revizuirea frontierelor Dobrogei, spunând că partea de sud a Dobrogei, fiind locuită de bulgari în proporție de 80%, ar urma să fie cedată Bulgariei în scurt timp și că dreptatea li se va face cu ajutorul Germaniei și Ungariei. (*Ibidem*, fila 49).

⁹⁸ O altă notă informativă atenționa că în Calendarul pe 1940 al Sinodului bulgar, alcătuit în colaborare cu Direcțiunea Propagandei de la Sofia, existau texte revizioniste la adresa României și Turciei. Acest calendar urma să fie introdus în țară în 100.000 de exemplare, prin intermediul legației bulgare din București și apoi răspândit în rândul populației bulgare. (*Ibidem*, fila 3).

⁹⁹ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 70.

Podkarpatska Russ, ba chiar și în Germania¹⁰⁰. Preluând informația, ziarul „Observator” din București arăta că harta revizionistă polonă se preta la o nouă împărțire a Europei de mijloc, în care Cehoslovacia era pur și simplu ștearsă de pe suprafața Europei, iar Rutenia, Podkarpatska Russ, Maramureșul și întreg Banatul erau alipite Ungariei. Poloniei i se anexa o mare parte din Cehoslovacia, cuprinzând regiunile Sileziei, Tesinului și Galiției întregi. La nord, Polonia își anexa întreaga Lituania și alte teritorii din statele vecine Mării Baltice¹⁰¹. Comentând situația, același cotidian arăta că „această hartă revizionistă leșească a produs leșinuri de bucurie în cercurile oficinelor revizioniste maghiare de la Budapesta”¹⁰².

Cu foarte puțin timp înainte buletinul informativ al ziarului „Observator” relua o declarație apărută în ziarul polonez „CZAS” a lui Vladislav Tyszkiewicz, care preciza că „Ungaria să nu se simtă singură și părăsită, ci înconjurată de toată dragostea noastră. Dar nu numai iubirea noastră frățească e aceea care ne impune să pretindem repararea unei nedreptăți istorice, ci și credința în această dreptate ai cărei paznici fideli am fost timp de zece veacuri”¹⁰³. Comentând această declarație ziarul românesc arăta că: „Vecinii noștri de la Miază Noapte, Polonezii se pare că și-au cam pierdut capul în politica externă. De când cu alianța polono-germană au început să înceteze declarațiile de prietenie față de Mica Antantă și sentimentele lor se îndreaptă de astă dată înspre Berlin și Budapesta”¹⁰⁴.

Referitor la faptul că Polonia a început să cocheteze cu ideile revizioniste, ziarul „Observator” își încheia din nou comentariul cu o fină ironie, susținând că „în ceea ce privește politica revizionistă a Poloniei, ar trebui să amintim vecinilor noștri de la miazănoapte cuvintele celebre ale unui ministru francez din preajma marii revoluții că „atunci când îți arde casa, nu trebuie să te grăbești a salva cotețul de găini”¹⁰⁵.

Revizionismul pasiv englez

Ca rezultat al intensei propagande revizioniste ungare în Anglia, o parte a elitei economice și politice din această țară, s-a pronunțat pentru revizuirea

¹⁰⁰ „Observator”, București, Informațiuni de presă, nr. 9 din 7 martie 1936.

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ Idem, nr. 8 din 29 februarie 1936.

¹⁰⁴ *Ibidem.*

¹⁰⁵ *Ibidem.*

Tratatului de la Trianon. Foarte atentă la evoluția relațiilor internaționale, diplomația ungară a speculat pledoaria economiștilor englezi în frunte cu J. M. Keynes, pentru revizuirea clauzelor economice ale Tratatului de la Versailles și disensiunile anglo-franceze în problemele securității colective.

Folosind relațiile personale dintre aristocrația ungară și cea engleză și investind sume fabuloase în materiale de propagandă, revizionisții de la Budapesta au atras de partea lor o serie de potențați ai vieții economice și politice engleze în frunte cu lorzii: Rothermere, Marley, Gower etc.¹⁰⁶

România și statele Micii înțelegeri au fost puternic atacate în campaniile de presă ale lordului Rothermere, în discursurile parlamentare și în moțiunea înaintată Camerei Comunelor în vara anului 1933. Pus într-o situație delicată de manifestările prorevizioniste din Anglia, Foreign Office-ul a trebuit să se declare fără echivoc în favoarea menținerii Tratatului de la Trianon. Guvernul englez a ignorat campania lordului Rothermere iar când a trebuit să ia poziție față de intensificarea acesteia, statele Micii înțelegeri au fost asigurate de miniștrii acreditați că Rothermere nu era serios și ca atare campania era neavenită¹⁰⁷. Aceeași poziție a fost luată și de guvernarea englezi când un grup de lorzi a încercat să pună problema revizuirii Tratatului de la Trianon în Camera Superioară. Pentru a contracara această acțiune, Foreign Office-ul a fost de părere că o asemenea intervenție ar da un avertisment gratuit inițiatorului ei¹⁰⁸.

Manifestările prorevizioniste ale unor oameni politici englezi, bine orchestrate de propaganda maghiară, au fost temperate, după cum s-a văzut de guvernul englez, care nu se putea hazarda într-o acțiune menită să răstoarne noua ordine europeană, instaurată de tratatele de pace.

Presa română aprecia corect, pe la începutul anului 1932 că Anglia era o țară pasiv revizionistă, adică revizionistă în sentimentele și convingerile sale, dar ostilă unei acțiuni serioase în favoarea acestuia¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Implicațiile propagandei revizioniste ungare în Anglia, vor fi analizate în capitolul referitor la revizionismul maghiar și evoluția lui în perioada interbelică.

¹⁰⁷ V. F. Dobrinescu, *Titulescu, Antonescu și relațiile anglo-române în anii '20*, Editura Neuron, Focșani, 1995, p. 38.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Gh. Pașcălău, *Relații politice româno-engleze (1929-1933)*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1995, p. 225.

Concluzii

În practica relațiilor internaționale, revizuirea unor tratate între state era prevăzută de Declarația Conferinței de la Londra din 1871, cu specificația că aceasta avea un caracter legal, numai cu consimțământul tuturor părților implicate.

După primul război mondial, revizuirea a fost invocată de statele învinse, care au considerat că au fost pedepsite prea aspru de tratatele de pace. Dificultățile apărute după război au fost puse pe seama tratatelor de pace, impuse de coaliția învingătorilor punitivi. Pe acest fond a apărut dorința de revanșă, în special în Germania unde casta ofițerilor a motivat înfrângerea prin lovitura pe la spate dată de guvernul social-democrat, ajuns la putere în urma revoluției.

Revanșismului specific Germaniei i s-a asociat iredentismul maghiar, italian, bulgar și polonez. La o primă vedere, constatăm că toate aceste țări s-au confruntat cu dificultăți economice, sociale și politice majore, după primul război mondial.

O situație specială a avut-o U.R.S.S., care văzându-se exclusă de la conferința păcii, datorită necruțătorului război civil, declanșat împotriva oponentilor comunismului, a căutat să se asocieze cu statele care se pronunțau împotriva ordinii stabilite de tratatele de pace. Tratatul de la Rappallo din 1922 între Germania și U.R.S.S., simboliza regruparea statelor ostile noii ordini internaționale, reprezentată de tratatele de pace și Societatea Națiunilor. Din acest moment, revizuirea s-a transformat în revizionism, care a devenit un principiu al politicii externe a statelor grupate pe această arie de interese.

Revizionismul a fost promovat și de statul italian, aflat în tabăra învingătorilor, dar nemulțumit de rolul atribuit la conferința păcii și de nesatisfacerea pretențiilor teritoriale maximale cu care s-a prezentat.

Bazele politicii revizioniste au fost puse chiar în perioada desfășurării Conferinței de pace, când statele învinse au asaltat cu numeroase memorii comisiile însărcinate cu stabilirea clauzelor tratatelor de pace. Cea mai activă în acest context a fost delegația Ungariei, care a asaltat conferința păcii cu un material documentar extrem de bogat, din care au lipsit însă actele care nu serveau demersurilor făcute.

Atitudinea împotriva hotărârilor Conferinței de pace de la Paris a fost favorizată și de disensiunile între marile puteri aliate, din rândul cărora o serie de personalități, ca de pildă J. M. Keynes, s-au pronunțat pentru revizuirea unor clauze stipulate în tratate. Istoriografia occidentală este aproape unanimă în aprecierea că neratificarea tratatelor de către S.U.A. și

modificările unor clauze economice și teritoriale survenite ulterior, a dus la încurajarea politicii revizioniste.

A urmat o perioadă în care s-a încercat fundamentarea revizionismului pe baza argumentelor juridice, economice și politice. Sloganul la modă pentru toate țările revizioniste în acea perioadă era: „totul înapoi”, deci un revizionism integral, venit să satisfacă ambițiile revanșiste și iredentiste, care dominau mentalul colectiv, isterizat de oficiile de propagandă. Această etapă poate fi numită „faza ideologică” a evoluției revizionismului, când o armată de specialiști a fost îndreptată spre contestarea paragrafelor tratatelor, pe baza unor așa-zise argumente de ordin juridic, istoric, geografic, etnografic și din alte domenii ale științei, la care s-a făcut apel. În această perioadă, doar Germania regimului de la Weimar a fost mai pragmatică, făcând numeroase demersuri și reușind în parte să obțină revizuirea clauzelor economice ale Tratatului de la Versailles.

Venirea la putere în aceste țări a unor regimuri fasciste sau comuniste a însemnat începutul unei noi etape în evoluția revizionismului, pe care o putem denumi «agresivă», asociind-o expansionismului de tip fascist sau comunist. Dictatorii de stânga sau de dreapta au încercat să abată atenția populației de la problemele interne, generate de lipsa democrației și să canalizeze nemulțumirile spre un dușman din exterior, considerat vinovat pentru toate raclele societăților respective. În acest mod, politica de forță și dictat din interior a fost aplicată de aceste regimuri și în planul relațiilor internaționale, unde tratatele și normele de drept au început să fie frecvent încălcate.

În Germania, revizionismul prudent promovat de Stresseman în deceniul trei a fost înlocuit de planurile brutale ale lui Hitler, care nu mai era mulțumit cu restaurarea frontierelor din 1914, ci dorea frontierele poporului german din urmă cu șase secole, când teutonii au împins slavii spre răsărit. Forța economică și militară a Germaniei naziste l-a determinat pe Hitler să ignore normele dreptului internațional, abordând direct politica expansionistă. Cu toate acestea, Hitler nu a renunțat la ideea revizuirii frontierelor, pe care a aplicat-o în vederea menținerii unor state mici în sfera de influență a Germaniei. Anschluss-ul și Conferința de la Munchen au constituit prilejuri excelente pentru Hitler de a demonstra disponibilitatea Germaniei pentru dialog, în problema revizuirii în scopul adormirii vigilenței, oricum nu prea mari, a conciliatorismului englez și francez.

Italia fascistă a practicat un revizionism de paradă în stilul binecunoscut al lui Mussolini, manifestat prin discursuri zgomotoase și campanii de presă. Actele de politică externă inițiate de regimul mussolinian s-au caracterizat

prin ineficacitate, datorită faptului că Italia era mult mai puțin pregătită să ducă o campanie de anvergură Germaniei.

Revizionismul sovietic a fost mult mai subtil, deoarece nu s-a manifestat deschis în planul relațiilor internaționale, așa cum au făcut celelalte state revizioniste. Pe plan extern, U.R.S.S. a pozat într-un apărător al principiilor care stăteau la baza Societății Națiunilor, dar în subsidiar a acționat prin intermediul Cominternului, pentru destabilizarea internă a statelor europene. Ca și Germania, U.R.S.S. vedea în revizionism doar o etapă în acțiunea de schimbare a ordinii politice internaționale, în scopul impunerii propriei hegemonii. Ceea ce s-a întâmplat după cel de-al doilea război mondial a adevărit acest lucru.

Revizionismul bulgar poate fi considerat o continuare a tendințelor de extindere teritorială, manifestate la începutul secolului XX, care i-au adus înfrângerea în războaiele balcanice. El viza Dobrogea și teritoriile pierdute în al doilea război balcanic. Poziția prorevizionistă a Bulgariei a împiedicat constituirea unor pacte regionale mult mai puternice în centrul și sud-estul Europei.

Revizionismul polonez a fost considerat de mulți analiști ca inexplicabil, datorită faptului că tratatele de pace au recunoscut în baza principiului autodeterminării popoarelor, refacerea statului polonez. Jocul periculos practicat de colonelul Beck în politica externă prin apropierea de Germania și Ungaria și refuzul aderării la pactul Micii Înțelegeri, datorită pretențiilor asupra unor teritorii deținute de Cehoslovacia, a făcut din Polonia prima victimă a politicii expansioniste a Germaniei și a U.R.S.S.

Revizionismul ungar va constitui obiectul unei analize separate, fiindu-i consacrat un capitol aparte.

Concesiile teritoriale făcute prin așa-numitele arbitraje, în perioada 1938-1940, nu au constituit un succes al politicii revizioniste, ci o încălcare a tuturor normelor internaționale, în care, la acea dată, nu mai guvernau forța dreptului, ci dreptul forței. Acest lucru dovedește că politica revizionistă, încă de la început, nu a ținut cont de adevăr și de dreptate, ci a căutat prin orice mijloace să obțină satisfacții teritoriale, indiferent dacă acestea erau îndreptățite sau nu. Din această perspectivă apreciem că revizionismul a fost un fenomen negativ în istoria relațiilor internaționale, iar cei care s-au opus acestei politici au contribuit la perpetuarea valorilor democrației și a destinderii în relațiile internaționale, într-o perioadă când acestea erau în mare pericol.

CAPITOLUL II

Revizionismul maghiar și evoluția sa în perioada interbelică

Situația Ungariei înainte de primul război mondial

Alături de revizionismul sovietic și cel bulgar, împotriva statului român s-a manifestat și revizionismul maghiar, care a exercitat o presiune constantă atât în plan propagandistic, cât și diplomatic.

Mai mult decât o simplă perioadă din istoria Ungariei, revizionismul este un element important pentru a înțelege politica acestui stat față de statele succesoriale după primul război mondial și față de minoritatea maghiară din interiorul acestor state.

Încercând o definiție sintetică a revizionismului maghiar pe baza ultimelor cercetări în domeniu, politologul francez Stéphane Rosière arată că acesta a constituit „trăsătura fundamentală și motorul politicii externe maghiare între cele două războaie mondiale”¹.

Pentru a analiza originile și ideologia revizionismului maghiar se impun câteva precizări preliminare, ce țin de situația specifică a Ungariei în cadrul Imperiului habsburgic și apoi austro-ungar.

Ungaria Mare sau „Ungaria milenară”, cum a fost definită de literatura revizionistă interbelică a fost un stat medieval creat prin cucerirea cu ajutorul forței armelor a Slovaciei, Dalmației, Transilvaniei, etc. Acest stat nu a fost decât o formațiune eterogenă, un conglomerat de etnii complet diferite unele de altele și menținute prin forța armelor și cu ajutorul unui sistem care a exclus permanent de la orice drepturi, etniile cucerite.

Rezultatul unei asemenea politici a fost dispariția acestui stat creat prin cucerire, la prima încercare mai serioasă, când expansiunea otomană a ajuns la granițele sale. Astfel, după înfrângerea de la Mohács din 1526, în

¹ S. Rosière, *Les minorités magyares d'Europe Centrale*, în „Herodote” (Revue de géographie et de géopolitique), 1er trimestre, nr. 48, Janvier-Mars, 1988, p. 93.

contextul luptelor pentru tron, în 1541 Imperiul otoman organizează Pașalâcul de Buda, cealaltă parte a fostului regat fiind înglobată în Imperiul Habsburgic. Transilvania, care avusese și sub dominația maghiară un statut de autonomie ca voievodat, a devenit principat independent de fosta regalitate mărindu-și teritoriul față de cel din etapa voievodatului, cu o situație similară față de Poartă cu a celorlalte state românești, Moldova și Țara Românească. Prin Tratatul de Karlowitz din 26 ianuarie 1699, teritoriul Pașalâcului de la Buda și Transilvania vor fi oficial, de drept cedate de turci, Imperiului Habsburgic.

Revoluția de la 1848 a accentuat naționalismul maghiar, de sorginte nobiliară, dar aristocrația maghiară a încercat să contopească în acest naționalism numai interesele ei, care s-au ciocnit imediat cu naționalismul crescând al popoarelor conlocuitoare, care vizau prin naționalismul lor voința de eliberare de sub regimul de oprimare. Academicianul David Prodan sublinia în acest context că ideea națiunii unice în Ungaria era superioară și deci preferabilă celei a egalității și federalizării popoarelor din imperiu². Prin acest mod de a gândi și acționa, revoluționarii maghiari au rămas fideli conceptului medieval de națiune, în opoziție totală cu ideea modernă de națiune afirmată de popoarele asuprite, care luptau pentru dreptul la libertate și democrație. Această mentalitate s-a perpetuat de-a lungul secolelor, făcând ca istoria maghiară să devină istoria luptelor înverșunate a rămășițelor medievale cu ideea națională modernă, care s-a întărit zi de zi.

Compromisul dualist din 1867 a ridicat toate naționalitățile din Austro-Ungaria împotriva noului stat maghiar. Acest compromis a deschis o prăpastie între naționalitățile din Ungaria și guvernanți, adepți ai doctrinei politice a statului multinațional, cu o singură națiune dominantă, cea maghiară.

Una din cauzele războiului din 1914-1918 poate fi ușor găsită în evoluția situației politice interne din Ungaria, în urma compromisului dualist din 1867. Problema se simplificase la doi termeni extremi și deci ireconciliabili: naționalitățile și maghiarismul. Victor Jinga arăta că eforturile în vederea schimbării poziției acestor doi termeni n-au fost nici sincere și potrivit metodologiei ungurești, n-au putut fi nici eficiente³.

² D. Prodan, *Transilvania și iar Transilvania*, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 196.

³ V. Jinga, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, vol. I, Editura ASTRA Brașov, 1945, p. 157.

Conform statisticilor recunoscute și de istoriografia occidentală, „Marea Ungarie” reapărută în 1867, nu avea în 1910 decât 41,1% maghiari, restul populației fiind alcătuită din 14,1% români, 9,8% germani, 9,4% slovaci, 8,8% croați, 5,3% sârbi, 2,3% ruteni, 2,2% diverse minorități⁴. Comentând aceste date statistice, aceeași sursă arăta că Regatul Ungariei, așa cum a fost el stabilit de regele Ștefan cel Sfânt în jurul anului 1000, a fost reconstituit în cadrul Imperiului austro-ungar în 1867, dar era de trei ori și jumătate mai mare, el incluzând un mare număr de nemaghiari, pe care unгурii, până la primul război mondial, au avut fără mari menajamente, tentația să-i maghiarizeze⁵. Acest lucru a fost posibil datorită unui regim electoral cenzitar, care prezenta pentru maghiari avantaje și limita reprezentarea în parlament a minorităților naționale.

Referitor la Transilvania, structura etnică în același an de referință 1910, avea următoarea configurație: 53,8% români, 28,7% maghiari, 10,2% germani, 3,5% evrei, 3,8% alte etnii⁶. Această configurație este probabilă, deoarece asupra recensământului din 1910 s-au exprimat serioase rezerve.

Instaurarea dualismului a însemnat intensificarea regimului de oprimare națională prin politica de maghiarizare forțată, ai cărei exponenți au fost în principal baronul Banffy și contele Tisza, în perioada când au condus guvernele maghiare. Tendința aristocrației maghiare de a forma un stat național a dominat politica maghiară din ultimele decenii ale regimului dualist, aceste exagerări punând-o în slujba imperialismului german și a dus la înrăutățirea relațiilor cu vecinii din răsărit și sud.

Cursul politicii externe maghiare spre război alături de Germania a fost determinat și de cauze economice, în special de modul de repartitie a proprietății asupra pământului, în condițiile în care agricultura era ocupația de bază. Cele mai vaste și mai fertile întinderi de pământ aparțineau marilor proprietari, fiind averi de mână moartă și în mare parte domenii familiale neînstrăinabile. În timp ce mase compacte de mici proprietari se ruinau, industria, insuficient dezvoltată, nu putea asimila mâna de lucru disponibilizată, fapt ce a dus la un mare exod, în special înspre Statele Unite ale Americii. Balanța comercială grevată în mare măsură prin importul

⁴ A. Sellier et J. Sellier, *Allas des peuples d'Europe Centrale*, Edition La Découverte, Paris, 1991, p. 125.

⁵ *Ibidem*, p. 117.

⁶ A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934, p. 78.

produselor industriale a determinat deficitul crescând al bugetului statului, ajungându-se ca deficitul anual al comerțului extern să crească în ajunul primului război mondial la aproape 180 milioane de coroane⁷.

Situația catastrofală a economiei a determinat aristocrația maghiară să sprijine fără rezerve cauza imperialismului german. Războiul economic dus vreme îndelungată împotriva Serbiei și tendința expansiunii spre Balcani au alimentat această politică ce viza desființarea concurenței Serbiei și României și piața liberă în Balcani. Prin război, aristocrația maghiară spera și în consolidarea națională a țării, care nu însemna altceva decât subjugarea definitivă a tuturor minorităților etnice⁸.

Situația Ungariei

la sfârșitul războiului

Sfârșitul războiului și evenimentele care i-au urmat au avut drept consecință prăbușirea totală a armatei ungare. Au rămas numai mici grupuri de forțe armate sub conducerea ofițerilor de carieră, pe care îi lega soarta lor comună și presiunea psihică a unui viitor fără perspectivă.

Situația a devenit și mai dificilă prin faptul că regiunile locuite de minorități s-au desprins de Ungaria, iar în țara micșorată năvălea o emigrație formată în general din înalți demnitari, funcționari superiori de stat, conducători ai orașelor și ai comunelor, exponenți la toate nivelurile ai cercurilor guvernamentale. Valurile acestei emigrații au fost alimentate la început de guvernării de la Budapesta, care au considerat că prin stimularea emigrărilor și propaganda împotriva depunerii jurământului de credință față de statele succesoare vor sabota organizarea de stat a acestor teritorii desprinse de Ungaria. Astfel, după unirea Transilvaniei cu România, emisari ai guvernului de la Budapesta au cutreierat întreg Ardealul, ordonând funcționarilor maghiari să refuze depunerea jurământului de credință față de statul român. Cei care erau mai slabi au fost amenințați că atunci când Ardealul va fi reocupat de Ungaria, vor fi destituiți din serviciu⁹.

La Budapesta în scurtă vreme s-au adunat zeci de mii de funcționari cu familiile lor, care au rămas fără slujbe și fără locuințe, iar în jurul orașului

⁷ E. Toth, *Înarmarea clandestină a revizionismului maghiar*. Soc. de editură și presă „1 Decembrie”, Alba Iulia, 1990, p. 5.

⁸ *Ibidem*.

⁹ A. Gociman, *op. cit.*, p. 341.

s-au format tabere întregi din acești repatriați, care trăiau într-o mizerie de neînchipuit¹⁰.

La aceasta, s-a adăugat și criza economică datorată efortului de război și faptului că la Budapesta nu mai soseau produsele și sumele din provincii ca odinioară.

În această atmosferă plină de ambiguități, s-au format detașamentele înarmate sub lozinca „restabilirii ordinii, a renașterii și a deșteptării”, al căror exponent era „tânărul cu fruntea îngustă, dar decorat cu distincții războinice, care a devenit reprezentantul națiunii, eroul zilei, creatorul, propagatorul și înfăptuitorul voinței clasei dominante”¹¹. Această voință a reușit să se impună chiar în condițiile derulării celor două revoluții în Ungaria, când aristocrația maghiară folosindu-se de împrejurările istorice și de însușirile și simțul său politic a reușit să iasă din nou la suprafață și să preia conducerea. Astfel, revoluția burgheză condusă – în conformitate cu tradițiile maghiare – de un conte, a căzut, iar cea comunistă, de teama contagiunii, a fost înăbușită¹². Sfârșitul regimului instaurat de Béla Kuhn a venit în momentul când la 20 iulie 1919 trupele bolșevice maghiare au atacat România. În 24 iulie armata română a stopat ofensiva maghiară trecând la contraatac și a ocupat Budapesta. În ziua de 4 august 1919 – după cum menționează Romulus Seišanu - un mare jurist din perioada interbelică – „chestiunea ungară” a fost definitiv lichidată de România și astfel țara noastră a contribuit la salvarea Ungariei și a Europei de extinderea pericolului comunist¹³.

La fel ca și în Germania, unde social-democrații au fost acuzați de „lovitura pe la spate” dată armatei, și în Ungaria, aristocrația ajunsă la putere a acuzat pe comuniști de a fi contribuit decisiv la căderea Ungariei¹⁴.

¹⁰ A. Gociman, *op. cit.*, p. 343.

¹¹ E. Toth, *op. cit.*, p. 6.

¹² V. Jinga, *op. cit.*, p. 160.

¹³ R. Seišanu, *Transilvania românească*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1941, p. 58.

¹⁴ În lucrarea „*Les frontieres de la Hongrie de Trianon*”, apărută la Budapesta în 1935, F. D'Alay arăta că: „nimic n-a influențat atât de tragic soarta frontierelor ungurești ca revoluția socialistă, care a izbucnit în 1919 și dictatura lui Béla Kuhn, care i-a urmat. De fapt numai atunci când trupele roșii se îndreptau împotriva cehilor și a românilor, cele patru mari puteri au hotărât să dea Ungariei noi frontiere înapoia cărora trebuiau să se retragă trupele lui Béla Kuhn. Atunci a avut loc deciziunea definitivă, ceea ce a însemnat sfârșitul Ungariei”. (Critica științifică a acestei lucrări a fost făcută de L. Someșan în „Rev. de Transylvanie”, II, nr. 3, 1936, p. 397-410).

Cu scopul de a susține autoritatea de stat, aristocrația maghiară a declanșat așa-numita „operă de disciplinare a țării bolșevizate”, care a fost în fapt un război împotriva comuniștilor, social-democraților și a evreilor. În această acțiune, autoritatea de stat a fost sprijinită și de o serie întregă de asociații și uniuni cu caracter patriotic. Una dintre acestea era așa-numita societate „Tunan”, care avea scopuri teroriste¹⁵.

Prin astfel de metode, aristocrația maghiară s-a strecurat printre evenimente, folosindu-se de urmările teroarei albe declanșate în țară și de tratativele de pace, care trebuiau purtate cu Puterile Aliate și Asociate.

Acțiunea Ungariei la Conferința de pace

Referindu-se la trimiterea delegației Ungariei la Conferința de pace de la Paris, Nicolae Iorga menționa într-un articol următoarele: „Guvernul Ungariei restaurate, măcar în ce privește regimul intern, a trimis la Paris o delegație compusă din aristocrați de mâna întâia, având în fruntea lor pe însuși contele Apponyi. Cei care au dat acest mandat mărețului reprezentant al genealogiilor istorice maghiare vor fi așteptat ei oare rezultate extraordinare, potrivit așteptărilor trezite consecvent de regimul Horthy, de la această solemnă defilare de oameni și de note? Vor fi nădăjduit că hotarele odată trase vor fi mutate dincolo de Tatra și până la Carpați, fiindcă lozinca este a Ungariei integrale, care n-a păcătuit nimic ca să fie pedepsită și care n-a fost învinsă pentru ca teritoriul ei să fie considerat ca o pradă de război?”¹⁶. Sesizând ambițiile delegației ungare la Conferința de pace de a obține teritoriile deja desprinse în 1918 prin voința popoarelor, Nicolae Titulescu menționa că aceasta „s-a prezentat la conferința păcii cu un material documentar fără pereche”¹⁷.

¹⁵ A. Gociman arăta că „această asociație timp de doi ani a operat liber împotriva comuniștilor, social-democraților și a evreilor fără nici o răspundere. Evreii au fost acuzați de a fi fost autorii morali și materiali ai regimului comunist din primăvara anului 1919. Sute și sute de evrei au fost asasinați unde au fost găsiți. Zeci de mii de evrei au fugit atunci din Ungaria și odată cu ei conducătorii comuniști și social-democrați, pe care în Ungaria îi așteptau supliciile sau moartea”. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 183).

¹⁶ C. Bușe, N. Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*, Editura Universității București, 1993, p. 28.

¹⁷ N. Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 415.

Ajunsă la Paris, delegația de pace a Ungariei prin tergiversarea negocierilor și prin trimiterea a numeroase note, memorii și scrisori conferinței păcii, s-a străduit să împiedice încheierea tratatului în forma prezentată de conferința păcii.

A fost contestată în primul rând legitimitatea hotărârilor de autodeterminare a națiunilor oprimate din Austro-Ungaria, cerându-se organizarea altor plebiscite în teritoriile desprinse de Ungaria, delegația ungară nerecunoscând hotărârile cu caracter plebiscitar, așa cum a fost Rezoluția Marii Adunări Naționale a românilor de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia. În acest sens contele Apponyi afirma că: „în Ungaria n-a existat niciodată o problemă națională, iar revoluția spontană a naționalităților din Ungaria a fost o influență nefastă pornită din Austria”¹⁸. În susținerea acestei teorii, delegația maghiară la Conferința de pace, contând pe haosul din monarhia habsburgică din 1918-1919, credea că practica plebiscitară le-ar putea salva unele teritorii, făcând mai puțin dureroasă „amputarea Ungariei”. S-a interpretat de unii publiciști, în special unguri, că prin această procedură, autorii Tratatului de la Trianon au încălcat grav principiile wilsoniene, că ei s-au dovedit departe de a împărtăși opinia conform căreia cesiunile de teritorii nu ar fi valabile fără consimțământul populațiilor interesate, deși ei aveau obligația de a aplica principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.

Documentele trimise de delegația maghiară conferinței păcii invocau și alte argumente de asemenea lipsite de temei. Se arăta că teritoriile desprinse de Ungaria ar fi fost ocupate de unguri în sec. IX și aceste teritorii, între care și Transilvania, erau nelocuite de români, care ar fi venit mai târziu în Transilvania. Astfel, în nota VIII a delegației ungare, comunicată conferinței păcii din Paris se spunea: „Istoria critică a demonstrat că este cu neputință de a recunoaște lucrarea lui Anonymus ca izvor autentic al istoriei cuceririi țării. Inspirată de o fantezie patriotică aceasta nu este istoria adevărată a cuceririi țării de către unguri, ci epopeea sa. De aceea critica științifică a demonstrat că partea referitoare la românii din Transilvania a fost interpolată în această cronică mai târziu”¹⁹.

Teoria frontierelor naturale, de mare circulație în Ungaria, a fost prezentată la conferința păcii cu scopul de a evidenția funcțiunea de hotar imuabil pe care trebuiau să-l îndeplinească munții Carpați. Teza maghiară a

¹⁸ Șt. Pascu, *Transilvania*, Editura Vatra Românească, Cluj Napoca, 1990, p. 91.

¹⁹ R. Seișanu, *op. cit.*, p. 11.

frontierelor geografice este clar înfățișată de primul delegat al Ungariei la conferință, Albert Apponyi în scrisoarea adresată la 12 februarie 1920 președintelui conferinței în care spunea: „Clauzele relative la frontierele Ungariei, stipulate în tratatul de pace care ne-a fost predat de Consiliul Suprem ne-a provocat o oarecare surpriză. Surpriză cu atât mai motivată cu cât principiul naționalităților, principiul fundamental al păcii ce se încheie, n-ar putea găsi aplicațiunea practică, nici în general, nici în particular, în sânul patriei noastre. O pace durabilă, o știm și o vom ști chiar, nu-i posibilă decât dacă ea se reazimă pe temelia solidă a frontierelor geografice constante și milenare ale Ungariei”²⁰.

În memoriul nr. 2 adresat Consiliului Suprem al Conferinței de Pace, semnat de A. Apponyi și de secretarul general al delegației maghiare se spune: „Orice sfârtecure a acestui organism – adică Ungaria milenară – care ar deranja liniile naturale, ar aduce o lovitură mortală fiecăreia din părțile sale, deoarece niciuna din ele nu ar putea găsi în altă parte nici coeziunile geografice, nici mutualitățile economice pe care li le oferă patria maghiară”²¹.

Victor Jinga a consultat memoriile delegației maghiare în forma lor originală, detașate unele de altele, așa cum au fost ele înaintate conferinței. În comentariile sale, geograful român menționa cu surprindere că delegația maghiară, expunând urmările economice pe care le-ar provoca ruina unității geografice, invoca între altele pericolul imens care amenința câmpia maghiară din faptul că toate cursurile superioare ale râurilor, regiunile muntoase și împădurite, au trecut în mâini străine. Astfel, în nota XXXII, depusă la 12 februarie 1920 se susținea că: „Tratatul de la Trianon, distrugând unitatea hidrografică a țării, a ruinat complet apărarea împotriva inundațiilor în Ungaria, operă unică în lume și a nimicit eforturile perseverente de 80 de ani”²².

Societatea maghiară de geografie a venit în sprijinul delegației Ungariei lansând un apel tuturor societăților geografice din lume în care se susținea că: „dacă se dezmembrează țara, se distruge aci viața de ordin superior, se cauzează o scădere a dezvoltării economice și a culturii. Sistemul întreg de drumuri al Ungariei, de când noi cunoaștem drumurile

²⁰ V. Jinga, *op. cit.*, p. 43.

²¹ *Ibidem*, p. 53.

²² *Ibidem*, p. 45.

comerciale ale bazinului Dunării centrale, este îndrumat spre centrul bazinului”²³.

Delegația maghiară a susținut teoria regiunii geografice unitare, fără să țină seama de unitățile etnice, de drepturile și voința naționalităților de a se integra în state naționale unitare.

În dezbaterile Conferinței de pace, delegația maghiară a invocat și dreptul istoric în stabilirea unor frontiere europene de care era direct interesată²⁴.

Demersurile și protestele maghiare au continuat chiar și atunci când condițiile tratatului de pace erau evidente în ceea ce privește „viitorul Ungariei Mari”²⁵.

A acțiunile delegației maghiare au mers însă și mai departe, chiar până la a acuza România că la conferința de pace s-ar fi servit de date statistice și hărți etnografice interesante, reușind numai prin acest mijloc să obțină stăpânirea Transilvaniei²⁶.

Nereușind cu asemenea încercări, delegația maghiară a înaintat conferinței un proiect de Confederație danubiană sub egida Ungariei și Austriei, ceea ce însemna în fapt, intenția refacerii sub altă formă a fostului imperiu dualist.

Față de proiectul amintit, expertul american Charles Seymour își exprima rezerva arătând că această idee nu avea nici cea mai mică șansă de succes, popoarele dunărene nici nu voiau să audă vorbindu-se de asemenea proiecte. Ele se eliberaseră de fapt prin propriul efort și se temeau instinctiv de orice federație, care ar fi putut determina o supraviețuire sau o restaurare a acestei tiranii detestate, care le produsese atâta suferință²⁷. Într-un buletin informativ editat de Consiliul Dirigent la 2 ianuarie 1920 se relua o declarație a lui E. Benes referitoare la confederația danubiană în care arăta că: „maghiarii privesc spre teritoriile ocupate de noi și spre Transilvania, iar în Croația fac

²³ *Ibidem*, p. 55.

²⁴ În scrisoarea lui Albert Apponyi, adresată președintelui conferinței se susținea că: „dreptul istoric la rândul său joacă un rol preponderent în deciziunile conferinței păcii, căci în virtutea dreptului istoric s-a efectuat restabilirea fostei Polonii și a Boemiei”, (*Ibidem*, p. 48).

²⁵ V. V. Tilea menționa că deși „tratatele cu Ungaria erau deja în proiect pregătit, maghiarii și amicii lor nu și-au pierdut speranța în redobândirea integrității milenare”, (V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 50).

²⁶ A. Gociman, *op. cit.*, p. 299.

²⁷ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 93.

deja propagandă. Această propagandă este însoțită în unele locuri de agitatori și agenți provocatori, care determină manifestațiunile naționaliste, sămănând bolșevism, făcând lumea să creadă că numai prin restaurarea granițelor vechi ale Austro-Ungariei se poate liniști această parte a Dunării²⁸. Existența unor asemenea acțiuni provocatoare la adresa statelor succesorale a fost atestată și de ziarul „Le Temps” din 30 ianuarie 1920. Acesta cita o telegramă sosită din Belgrad, care anunța că acolo s-a descoperit un complot al unei asociațiuni secrete ungurești al cărei scop era să răstoarne autoritățile iugoslave în țările fostei monarhii care au trecut la Iugoslavia²⁹.

O altă direcție pe care s-a canalizat propaganda maghiară în timpul conferinței de pace a fost încercarea de restaurare a monarhiei. Ziarul „La Victoire” din 30 ianuarie 1920 sub titlul „Ungaria cere un rege” nota următoarele: „S-a spus poporului: Dacă avem un rege, Ungaria nu va avea de suferit. Nu putem suporta ca România, Boemia, Serbia să ne ia teritoriile. Dacă avem un rege vom găsi repede prieteni. Anglia și Italia ne vor susține”³⁰. Jurnalul parizian menționa că: „la acestea s-au adăugat manifestațiunile naționaliste. Se adună la Budapesta oameni din Slovacia, din Transilvania, din Croația. Aceștia sunt trecuți drept patrioți slovaci, români, croați care doresc să stea sub autoritatea binefăcătoare a Ungariei. Aceste știri sunt apoi propagate de agenții în America și Anglia, unde o parte a presei le primește cu plăcere, fiind supărătoare pentru Franța și aliații ei continentali. Profitând de acest bluf, contele Apponyi speră în modificarea condițiilor tratatului de pace”³¹.

Toate încercările de a motiva refacerea Ungariei milenare au eșuat, astfel că la 4 iunie 1920 delegația Regatului Ungar a semnat în Palatul Trianon, Tratatul de pace cu puterile aliate și asociate, care stabilea și noile granițe ale Ungariei. În secțiunea III – articolul 45 din tratat se arată că: „Ungaria renunță, în ceea ce o privește în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostelor monarhii austro-ungare situate dincolo de frontiera Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27 Partea II-a (Frunтариile Ungariei) și

²⁸ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Prefectura județului Alba. Cabinetul Prefectului*, Dosar 1/1920, fila 1.

²⁹ *Ibidem*, fila 13.

³⁰ *Ibidem*, fila 15.

³¹ *Ibidem*.

recunoaște prin prezentul Tratat sau prin orice alte Tratatate încheiate în scop de a regula afacerile actuale, ca făcând parte din România”³².

Prin Tratatul de la Trianon, „teritoriul care i-a fost lăsat Ungariei, nu se întinde mai mult de 93.040 km pătrați, cu o populație de 8.430.588 locuitori, față de 282.000 km pătrați, locuite de 20.900.000 locuitori (cifre din 1910)”³³.

Analizând situația Ungariei după Tratatul de la Trianon, Gheorghe Sofronie sublinia că reducerea teritorială a Coroanei Sfântului Ștefan a făcut să se vorbească despre o Ungarie mutilată, ignorându-se însă faptul că numai în actualele sale limite, Ungaria era un stat național³⁴. În 1920 statisticile oficiale maghiare înregistrau un total al populației Ungariei de 8.430.588 maghiari (551.211 germani, 473.310 evrei, 141.882 slovaci, 23.700 români, apoi croați, sârbi, țigani și alte minorități naționale³⁵.

Referindu-se la clauzele teritoriale ale Tratatului de la Trianon, Gheorghe Sofronie menționa că Ungaria era un mozaic de naționalități și anume cel mai caracteristic în care națiunea maghiară nu avea majoritatea, era natural și logic, ca prin clauzele teritoriale stipulate, Tratatul de la Trianon să schimbe radical fizionomia geografică a vechii Ungarii și să desăvârșească opera de creare în întregime pe baze naționale a statelor succesore³⁶.

Ratificarea Tratatului de la Trianon de către Ungaria

În ceea ce privește momentul semnării de către Ungaria a Tratatului de la Trianon, Nicolae Iorga sublinia că: „după nesfârșite zăbăvi și încercări de tot felul, delegația ungurească a iscălit tratatul de pace prin care ceea ce se numea acolo teritoriu național a fost redus la limitele strict naționale, pe care le cerea de mult dreptatea și care au ajuns, din fericire, a fi cerute de noul spirit ce domnește în viața internațională”³⁷. În continuarea articolului se arăta că „în clipa când condeii delegațiilor

³² *Tratat de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria, Protocol și declarațiuni*, Imprimeria Statului, București. 1920, p. 16.

³³ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților în Tratatul de pace din 1919-1920*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1936, p. 82.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ P. Bărbulescu, *Drama minorităților naționale din Ungaria*, Editura Globus, București, 1991, p. 24.

³⁶ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 82.

³⁷ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 29.

iscălea tratatul „de sfășiere”, care nu e decât unul de hotărnicie dreaptă între neamuri trăind de veacuri în devălmășie silită, toată opinia publică a Ungariei – sunt sigur că specialiștii, ca și ceilalți – demonstau, prin toate mijloacele posibile contra nedreptății și afirmau hotărârea de a duce o neconținută luptă pentru recăștigarea vechilor granițe”³⁸. Istoricul Ion Lupaș într-un discurs rostit la 25 aprilie 1937, intitulat „Fazele revizionismului de la 1920 încoace” sublinia că atunci când a fost ratificat Tratatul de la Trianon în ședința Parlamentului maghiar de la 1920, raportorul Carol Huszár declara că proiectul de ratificare trebuia votat ca singurul potrivit să scape Ungaria de primejdie; opozantul Ștefan Friedrich susținea însă opinia vană că neratificarea lui ar fi putut să deschidă Ungariei perspective pentru o revizuire neîntârziată. Constrânși de împrejurări, reprezentanții națiunii maghiare au putut fi înduplecați să voteze proiectul de ratificare, făcând în același timp jurământ de a nu respecta niciodată ceea ce aprobaseră cu votul lor³⁹. În finalul acelei ședințe, deputații și senatorii s-au ridicat solemn și au jurat că tratatul ratificat să nu devină realitate⁴⁰. A urmat imediat constituirea brigăzilor de luptă, în care tinerii se înrolau pentru a reînvia Ungaria milenară. Prima brigadă a primit numele regelui Ștefan cel Sfânt. Încredințându-i drapelul, arhiducele Joseph i-a formulat astfel misiunea: „Doresc ca acest drapel să-l împlântați cât mai curând pe crestele Carpaților Transilvăneni, pe cărările Carpaților Nordici și să-l duceți cât mai glorios până la Adriatică”⁴¹. De atunci, revizionismul a devenit dogmă de stat în viața poporului vecin. El a constituit supremul ideal al tuturor claselor sociale și al tuturor generațiilor crescute sau îndoctrinate de mistica revizionismului și de viziunea Ungariei reîntregite. Generații după generații au fost crescute și fanatizate în această ideologie.

În „Istoria Ungariei”, publicată sub egida Academiei maghiare în 1976, se recunoaște faptul că din momentul semnării Tratatului, sistemul de guvernământ al Ungariei a considerat una din primele sale îndatoriri lupta pentru revizuirea, respectiv modificarea Tratatului de pace de la Trianon. Folosind toate mijloacele educației publice, a agitației și a propagandei, interne

³⁸ *Ibidem*, p. 30.

³⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 46/1934-1937, fila 44.

⁴⁰ „*Antirevizionismul*”, București, nr. 3/1935, p. 3.

⁴¹ *Ibidem*.

și externe, atât întregul aparat de stat, ca și diversele asociații patriotice au declanșat o ofensivă împotriva stipulațiilor cuprinse în Tratatul de la Trianon⁴².

La aceasta s-a mai adăugat faptul că în 1921, Ungaria cu ajutorul diplomației italiene a putut să schimbe hotărârile Tratatului de pace din punct de vedere teritorial, păstrând în Ungaria de Vest orașul Șopron, cedat prin acel tratat Austriei. Într-un articol din „Pester Lloyd” din 27 iulie 1921, fostul ministru de externe Gustav Gratz socotea că Tratatul de la Trianon este un act consumat și făcea apel la istorie, îndemnându-și compatrioții să-și înalțe inimile⁴³.

Ideologia revizionismului ungar

Apelul la istorie și la tradițiile milenare a constituit sursa de inspirație pentru ideologia revizionistă, deoarece aristocrația maghiară găsea o justificare a revendicărilor teritoriale în vechea ei ideologie despre noțiunea statului maghiar. Astfel, Coroana Sfântului Ștefan a fost tratată ca o persoană reală pentru a simboliza apartenența tuturor teritoriilor cucerite de aceasta. În jurul acestui simbol al imperialismului maghiar s-a cristalizat în cursul secolelor viața economică, politică, socială și intelectuală a Ungariei. Profesorul universitar maghiar Ákos Timon arăta că „poporul maghiar consideră statul și societatea organizată în interesul comunității ca o integritate organică personificată în Sfânta Coroană. El privește Sfânta Coroană pe de-o parte ca o emblemă, ca simbol al statului maghiar, iar pe de altă parte o personifică ca posesoare a puterii publice izvorâte din națiune. Cu alte cuvinte puterea publică aparține regelui și poporului. Iar poporul în sens politic înseamnă nobilimea. Puterea aceasta publică face parte în mod mistic din Sfânta Coroană”⁴⁴. Această explicație, deși introduce un element mistic în problemă, clarifică în mare măsură asupra punctului de vedere al aristocrației maghiare. Încercând să deslușească țelurile acestei caste, Charles Reber sublinia că: „magnații și toți ceilalți proprietari de terenuri nu au decât un scop: să restaureze teritoriile acestei Coroane în integritatea lor. Orgoliu? Dorință de cucerire? Spirit de

⁴² R. Șorban, *Fantasma imperiului ungar și Casa Europei*, Editura Globus, București, 1990, p. 49.

⁴³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 46/1934-1937, fila 44.

⁴⁴ T. Drăganu, *La doctrine juridique de la couronne hongroise*, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944, p. 15.

dominație? Acestea aparțin mentalității feudale. Dar această dorință este dată și de alte preocupări ieșite din timpurile moderne, pentru instinctul de conservare al castei, care forma în jur de 12 mii de familii, care împărțeau mai mult de jumătate din teritoriul Ungariei⁴⁵.

Referitor la rolul aristocrației în crearea națiunii maghiare, dr. S. Fenyes în lucrarea „Ungaria revizionistă” sublinia că istoria maghiară este istoria unei minciuni îngrozitoare. De o mie de ani expresia „națiune maghiară” înseamnă doar domnia a 300 de magnați⁴⁶.

Datorită faptului că Tratatul de la Trianon interzicea statului maghiar înarmarea, magnații unguri susțineau că statul, după cum îl concep ei, adică „națiunea maghiară în sens politic” înglobat în Sfânta Coroană, n-a luat act de tratatul de pace. Tronul fiind vacant, regele n-a putut să ia act de acest tratat, iar nobilimea n-a vrut și pentru a demonstra această atitudine, a înființat banderile, adică multitudinea de organizații secrete și grupuri teroriste cu care a fost împânzită Ungaria după 1918. Referindu-se la o intervenție în Parlamentul maghiar pe această temă a contelui Apponyi, Nicolae Iorga arăta: „După ce majoritatea camerei declarase că se rupe de Pragmatica Sancțiune, parcă ar mai fi în Europa un om în ziua de azi, care să se gândească la asemenea vechi pergamente, dl. Apponyi s-a ridicat ca să facă solemn declarația că orice ar fi cu aceea sancțiune, devenită așa de puțin pragmatică, Ungaria nu se poate desface din vraja misterioasă a actului de încoronare, care a făcut sacră pe totdeauna micuța țidvă pomădată a lui Carol, rege maghiar. Nu, ferit-a sfântul, în Ungaria nu este, nu poate fi o chestie dinastică, atâta timp cât trăiește regele încoronat⁴⁷”.

Scopul principal al acestor demersuri era întregirea teritoriului Sfintei Coroane, adică aducerea regelui absent pe tronul vacant, deoarece regele însemna deschiderea luptei pentru întregirea teritorială a Sfintei Coroane. La încoronare, regele jura cu sabia în mână că va recupera și va păstra teritoriile dezlipite, deoarece conform constituției maghiare, „regele este stăpânitorul teritoriilor Sfintei Coroane, compuse din: Ungaria cu Transilvania, Dalmația, Croația, Slavonia, Rama (Bosnia), Serbia, Galiția (Halicia), Lodomeria (Vladimir), Cumania și Bulgaria⁴⁸”.

⁴⁵ Ch. Reber, *Terrorisme et diplomatie*, Editura La Technique du Livre, Paris, 1935, p. 225.

⁴⁶ S. Fényes, *Ungaria revizionistă*, ediție îngrijită de V. Borda, Editura Petru Maior, Tg. Mureș, 1996, p. 76.

⁴⁷ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁸ E. Toth, *op. cit.*, p. 21.

Așadar aristocrația maghiară revenea la ideologia ei milenară, pe care n-a părăsit-o niciodată și care făcea din doctrina maghiarismului, punctul de plecare în acțiunea revizionistă. Maghiarismul avea deci ca reper central al doctrinei sale, statul lui Ștefan cel Sfânt, în timp ce maghiaromania de care suferea aristocrația, însemna ridicarea castei proprii peste celelalte realități, postularea hegemoniei maghiare fără a ține seama de realități⁴⁹. Analizând această doctrină o revistă a învățătorimii sălăjene arăta că „maghiarismul este prea egoist prin chiar firea poporului său și caută în tendința lui cuceriri de teritorii, care sunt locuite de alte neamuri cu altă spiritualitate și tendință, dorind doar cucerirea și asuprirea altor neamuri, așa cum au făcut și în trecutul atât de amar pentru românii ardeleni”⁵⁰. Continuând analiza acestei doctrine din punct de vedere geo-politic, se arăta, în continuare, că „atâta timp cât maghiarismul va căuta să dezlănțuie sau să îmbrățișeze specificul său bazat pe etnicul și biologicul său limitat la fruntariile naturale ale poporului maghiar, ca o cantitate etnică este, dar în tendința lui de azi, pentru noi prezintă un pericol prin felul său de manifestare, care dă naștere la urmări neplăcute atât pentru ei cât și pentru noi”⁵¹.

Bineînțeles că aristocrația maghiară nu s-a gândit nici un moment la urmările neplăcute ale acțiunilor sale și încă înainte de semnarea Tratatului de la Trianon, bazele acestei politici erau deja puse.

Revizuirea era dorită ardent de toate clasele politice și sociale maghiare, de la comuniști, la extrema dreaptă, iar pentru propagarea ei s-au folosit toate canalele posibile, guvernamentale și neguvernamentale. În acest complicat sistem, tribuna *parlamentului maghiar* a fost folosită deseori în scopul propagandei revizioniste.

Astfel, în discursul rostit la 18 aprilie în calitate de președinte al Parlamentului maghiar, contele Albert Apponyi arăta că națiunea maghiară trebuie să facă apel la toate calitățile cu care este înzestrată de la natură, cu tot geniul său politic, pentru a le putea pune în valoare în domeniul politicii externe în mijlocul circumstanțelor cele mai dificile și mai decisive din perioada care urmează⁵². Cu toate că era conștient de situația delicată a Ungariei pe plan diplomatic înainte de semnarea tratatului de pace, contele

⁴⁹ R. Șorban, *op. cit.*, p. 74.

⁵⁰ „Școala Noastră”, Zalău, XV, ianuarie-februarie, 1938, nr. 1-2, p. 17.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² „Külügy Szemle” – a Magyar Külügy Társaság Kiadása, 1921, Budapest, január-április, p. 66.

Apponyi arăta că: „politica bazată pe alianța germană a fost justă și conformă cu exigențele de atunci, datorită pericolului redutabil care ne amenința din partea Rusiei”⁵³. În continuare, omul politic maghiar enunța germeii teoriei conform căreia Ungaria nu putea fi socotită responsabilă pentru declanșarea războiului, considerând că: „partea cea rea a fost că noi n-am făcut nici cu Germania, nici cu Austria o politică pe baze juste, creîndu-se astfel impresia unor aparențe ofensive în timp ce noi nu aveam decât intenții defensive”⁵⁴. Sugerând o politică externă pragmatică, Apponyi arăta că aceasta trebuia să se lase ghidată de o orientare liberă de acum înainte, alegând aliații de la care speră să găsească în opera de reconstrucție națională intențiile cele mai bune și ajutorul cel mai eficace⁵⁵. În continuare, omul politic maghiar se arăta optimist datorită demersurilor făcute la Conferința păcii subliniind că: „Dacă o Ungarie puternică menținută în frontierele sale naturale, formează un baraj, cel mai solid împotriva pericolelor subversive venite din Orient, acesta fiind rolul ce durează de secole – atunci calea indicată de Pactul Societății Națiunilor (art. 19) ne deschide perspective și speranțe bogate”⁵⁶.

Luând în calcul și partea pesimistă a lucrurilor, contele Apponyi enunța ideea revizuirii tratatelor încă înainte de semnarea acestora, arătând că dacă intenția Ligii Națiunilor este atrasă de ideea să facă tratatele deja definitive, obiectul unei noi considerări va pune în lucrare revizuirea lor din moment ce va avea achiziționate convingerile că aceste tratate sunt inoperante sau că ele pun în pericol pacea în Europa⁵⁷.

Cu toate că era împotriva ideilor consemnate în Pactul Ligii Națiunilor, contele Apponyi sublinia că adeviziunea la Societatea Națiunilor este importantă nu numai din punct de vedere ideal, dar de asemenea al intereselor naționale⁵⁸.

Pozând de circumstanță într-un adept al organismelor internaționale înființate după primul război mondial, contele Apponyi a participat în calitate de președinte al delegației maghiare la ședința inaugurală a celui de-al V-lea Congres al Uniunii Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor ținut la Geneva. În discursul rostit la 7 iunie 1921 în sala Alabama din acest

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

oraș elvețian, contele Apponyi arăta că vorbește nu în numele unei mici fracțiuni, ci exprimă gândurile țării sale cum poate mai bine, precizând că această gândire este patriotică și dureroasă, dar ea este patriotică și dureroasă, fără să fie descurajantă⁵⁹. Declarând în numele Ungariei că acceptă situația creată prin tratate, diplomatul maghiar nu uita să evidențieze și inconvenientele din tratate și din Pactul Societății Națiunilor, pe care diplomația maghiară le va exploata din plin. Referindu-se la relațiile cu țările vecine, contele Apponyi enunța principiul întreținerii de bune relații cu acestea, pe baza respectării drepturilor asigurate minorităților etnice și religioase garantate prin tratate și restabilirea relațiilor economice naturale⁶⁰. Ideea restabilirii relațiilor economice naturale era susținută de diplomația maghiară cu scopul ca Liga Națiunilor să oblige statele succesorale să aprovizioneze Ungaria cu materii prime, așa cum se întâmplase în timpul dualismului.

Menajarea susceptibilității opiniei publice internaționale nu a constituit însă un obiectiv programatic al politicii externe maghiare, precum nici a parlamentarilor maghiari. Dovada o constituie discursul pronunțat de György Lukács la Adunarea Generală a Uniunii Interparlamentare de la Viena din 29 august 1922. În debutul discursului său, parlamentarul maghiar ținea să precizeze că nu trădează nici un secret pretinzând că noua Europă creată la Conferința de la Paris este foarte bolnavă, că Europa Centrală nu poate să-și regăsească liniștea, că Europa Centrală a devenit un al doilea Balcan și că în același timp Balcanii sunt o amenințare pentru Europa, circumstanțele tulburărilor din Europa Centrală constituind un pericol constant pentru menținerea păcii europene⁶¹. Continuându-și discursul, G. Lukács critica pe învingătorii războiului mondial, care au judecat că trebuie să radă de pe harta Europei marea putere, care de-a lungul secolelor avea rolul să mențină echilibrul de-a lungul Dunării și să constituie în locul ei noi formațiuni pe baza că fiecare popor are facultatea de a-și decide el însuși propria soartă. Astfel din cele două state ale marii puteri, care în exterior constituiau o unitate s-au format șase: ruinele vechii Austrii, Ungaria mutilată și cele patru state succesorale: Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România⁶². Interesant de remarcat este și faptul că

⁵⁹ *Ibidem*, május, p. 189.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, január-március, 1923, p. 142.

⁶² *Ibidem*.

fostul ministru maghiar considera printre statele successorale și Italia, care a primit și ea o parte a acestei moșteniri⁶³. În continuare, vorbitorul arăta că au fost repartizate între statele successorale aproape toate teritoriile și aproape toată populația vechii Austrii ca și a vechii Ungarii, făcând astfel trunchiuri inerte și au pedepsit în mod special Ungaria⁶⁴. Cauza acestor aspre sancțiuni era în concepția lui G. Lukács scopul secret ca să fie dezmembrate cele două state și să fie împiedicată definitiv restaurarea monarhiei Austro-Ungare⁶⁵. Această idee forțată era continuată în același mod, G. Lukács susținând că diriguitorii lumii având teamă de Austria și de refacerea ei au dat un rest din corpul ei torturat de moarte, Ungariei, un alt stat trunchi⁶⁶. Încercând o apropiere a intereselor celor două țări, parlamentarul maghiar arăta că: „onorabilii membri ai Conferinței Interparlamentare au sub ochii lor aceste țări în agonie și pot să vadă cum așa-zisa operă a păcii de la Paris a asigurat fericirea umanității”⁶⁷. Referindu-se la țara pe care o reprezenta la conferință, G. Lukács forța din nou lucrurile arătând că: „nu mai este necesar și nu voi mai demonstra că acesta falsă teamă moștenită față de Austria a mărit considerabil injustițiile comise și Ungariei, nedreptăți care strigă la cer”⁶⁸.

În argumentarea „nedreptății” făcute Ungariei, vorbitorul prezenta o idee, care va fi folosită cu predilecție de propaganda revizionistă în perioada interbelică, aceea a unității geografice a Ungariei. Referindu-se la diplomații europeni, G. Lukács arăta că ei nu știu sau nu vor să știe că Ungaria milenară înconjurată de Carpați este autarhia cea mai sublimă din lume, patria creată de Dumnezeu însuși ca o unitate⁶⁹.

Pe același ton, într-un discurs în Parlamentul din Budapesta, cardinalul Szeredi arăta că: „frontierele patriei maghiare au fost trasate de Dumnezeu Atotputernicul însuși, atunci când el a făcut din bazinul Carpaților o admirabilă unitate geografică pentru a o dăruii națiunii maghiare. În conformitate cu o lege a naturii, care exprimă o voință divină, bazinul carpatic trebuie să fie posedat de o singură națiune, de națiunea maghiară”⁷⁰.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 143.

⁷⁰ V. Jinga, *op. cit.*, p. 40.

Comentând asemenea declarații, V. Jinga arăta că: „ține de deprinderile ungarilor, amestecarea divinității în multe din măruntele lor socoteli lumești. Nune îndoim de loc că Dumnezeu însuși a fost de față – Dumnezeu căruia ungurii i-au atribuit naționalitatea maghiară – atunci când s-au așezat hotarele „milenare” ale Ungariei. Unde o fi fost oare, același Dumnezeu, atunci când de jur împrejur-hotarele așezate de el s-au prăbușit”⁷¹.

Revenind la discursul lui György Lukács, se cuvine să menționăm faptul că acesta a constituit primul atac violent împotriva tratatelor de pace, făcut cu prilejul unei reuniuni internaționale, fie ea și cu caracter regional, cum a fost cea de la Viena. Faptul că acest atac s-a făcut în capitala Austriei, celălalt pol al fostei monarhii dualiste, nu este, de asemenea, întâmplător.

Din punctul de vedere al evoluției revizionismului maghiar, considerăm acest discurs important, deoarece a schițat și lista argumentelor unității geografice. G. Lukács a enunțat teoria importanței geo-politice a Ungariei în Europa, arătând că marile puteri, care la Conferința de pace au ținut în mână destinele umanității au uitat că timp de secole Ungaria a fost citadela civilizației creștine a Europei occidentale, contra puterilor păgâne, care veneau din Est⁷².

În continuare, G. Lukács a expus una din temele predilecte ale aristocrației maghiare, în conformitate cu maghiaromania de care suferea această castă politică, și anume argumentul superiorității culturii maghiare, față de cultura celorlalte popoare din bazinul dunărean. „Faptul de a separa violent milioane de maghiari – spunea vorbitorul – de sânul culturii maghiare, drapel al europenismului de înalt nivel și de a permite unor popoare cu mentalitate inferioară, în majoritate barbari, să subjuge o rasă superioară ca cea maghiară, acest lucru constituie un atentat ireparabil nu numai față de Ungaria, dar și față de umanitatea întreagă”⁷³. Rămânând profund tributar concepției maghiaromaniei, că în afara statului ungar nu există viață, G. Lukács ducea la extrem disprețul față de cultura și civilizația popoarelor vecine, spunând că: „în ceea ce privește enorma eroare a cărei victime sunt maghiarii, a fost subordonată cultura superioară unor culturi inferioare, așa putea să spun unor inculti, mi-e teamă să cred că niciodată istoria nu va putea ierta pe autorii acestor monstruoșități”⁷⁴. Șirul așa-ziselor

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² „Külügy Szemle”, január-mărcius, 1923, p. 143.

⁷³ *Ibidem*, p. 144.

⁷⁴ *Ibidem*.

argumente este continuat cu cel economic, parlamentarul maghiar susținând că dezmembrarea Ungariei antrenează ruina economică a părților detașate, una câte una⁷⁵. La acestea, omul politic maghiar adăuga cu cinism persecuția și presiunea la care sunt supuși maghiarii, care sunt victime ale naționalismului din statele successorale imperialiste⁷⁶.

În încheierea rechizitoriului său împotriva Conferinței de pace de la Paris, G. Lukács o califica drept o „inumană pace Cartagineză, care prin Tratatul de la Trianon ne-a furat 68% din teritoriu și 60% din populație”⁷⁷.

Societatea Națiunilor a constituit o altă țintă a criticilor, parlamentarul maghiar exprimând decepțiile Ungariei față de acest organism internațional. Prima decepție s-a datorat faptului că scrisoarea Millerand a fost interpretată de maghiari ca o promisiune decisivă de a putea repara injustițiile teritoriale cele mai strigătoare din tratat, dar nu s-a făcut nimic în acest sens. A doua decepție era legată de faptul că în toamna anului 1921, când Carol al IV-lea a încercat să revină la tron, „două state successorale, înarmate până în dinți ne-au amenințat cu războiul – spunea G. Lukács – pe noi săracii maghiari complet dezarmați, dacă nu procedăm imediat la detronarea regelui și a dinastiei”⁷⁸. Vorbitorul își exprima regretul că Societatea Națiunilor nu a luat nici o măsură împotriva amenințărilor celor două state successorale, deoarece într-un caz analog, cel al conflictului dintre Costa Rica și Panama, Societatea Națiunilor a intervenit fără nici o consultare prealabilă⁷⁹.

A treia decepție provocată Ungariei de Societatea Națiunilor s-a datorat faptului că aceasta nu a luat măsuri „împotriva statelor successorale în care presiunea și persecuțiile la care sunt supuse minoritățile ia o turnură necunoscută până acum în istorie și zi de zi statele successorale lezează grav obligațiile în ceea ce privește drepturile minorităților”⁸⁰.

Discursurile de tipul celui rostit de G. Lukács au reușit să influențeze punctele de vedere ale Uniunii interparlamentare de la Viena, mai ales că atmosfera întregii reuniuni a fost dominată de nostalgia parlamentarilor maghiari și austrieci după vremurile monarhiei dualiste.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.* p. 146.

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ *Ibidem.*

Astfel, în „Punctele de vedere generale ale Uniunii interparlamentare” se arăta că dacă Tratatul de pace n-au putut crea noi state care să nu încorporeze nici un element străin, „aceste tratate au căutat foarte puțin să regleze în tratate speciale plasate sub garanția Societății Națiunilor drepturile minorităților chemate să le asigure viața și libertatea de dezvoltare, deoarece numărul lor se ridică la 25.000.000 în Europa și care merită în mod consecvent cea mai mare atenție din partea organizațiilor internaționale”⁸¹. În continuare, era criticată în mod voalat atitudinea popoarelor dominante în privința minorităților, dar se recomanda ca această atitudine să fie pusă sub controlul și sub stricta supraveghere a Societății Națiunilor⁸².

Al doilea document adoptat la Viena a fost „Rezoluția în ceea ce privește refugiații”, care s-a bazat pe ideea falsă a propagandei maghiare, conform căreia mari mase de minoritari au fost forțate de statele succesorale să-și părăsească locurile unde se aflau. În concepția parlamentarilor austrieci și maghiari această rezoluție se dorea o completare a rezoluției Dickinson, adoptată de Conferința de la Praga a Uniunii Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor, care viza ameliorarea condițiilor minorităților rămase în regiunile lor de origine și devenite, în urma tratatelor de pace, părți integrante din noile state.

După protestul împotriva acestor pretinse expulzări forțate ale minorităților, partea cea mai extinsă a rezoluției exprimă punctele de vedere ale marilor proprietari funciari maghiari față de reformele agrare înfăptuite în statele succesorale. Se menționa astfel că multe state sub numele de legi agrare și sub titlu democratic de distribuire mai echitabilă a pământului votează legi, care divizează marile proprietăți, în urma cărora muncitorii agricoli rămân fără muncă și se văd forțați să emigreze⁸³. Era menționată și recomandarea ca împărțirea să nu fie folosită în scopul de a dispersa minoritățile sau pentru a amesteca rasele, care este sursa unei animozități perpetue⁸⁴.

A treia rezoluție era intitulată „Minoritățile și Curtea permanentă de justiție internațională”, prin care se încerca introducerea în practica dreptului internațional distincția între minoritățile și statele din care făceau parte acestea. Este indispensabil – se arăta în rezoluție – pentru protecția eficace a minorităților de rasă, religie sau limbă, în cauzele care privesc apărarea

⁸¹ *Ibidem*, p. 148.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, p. 149.

⁸⁴ *Ibidem*.

drepturilor lor să aibă calitatea de a se prezenta în fața curții fie în mod egal conferit tuturor statelor, fie ca părți autonome de stat⁸⁵.

Proiectul de rezoluție a fost avizat favorabil în numele grupului parlamentar maghiar de baronul Adelsward⁸⁶.

Așadar, atât în sediul Parlamentului din Budapesta, cât și în alte părți ale lumii, pe unde au umblat, oamenii politici maghiari n-au conținut în atacul lor împotriva Tratatului de la Trianon și a statelor succesorale, uneori în termeni care nu aveau nimic în comun cu limbajul politic.

Nici momentul încoronării de la Alba Iulia a regelui Ferdinand ca rege al tuturor românilor, nu a scăpat criticilor și chiar insultelor formulate în Parlamentul de al Budapesta. Astfel, deputatul Szilagy a căutat să arate că încoronarea de la Alba Iulia „a fost nu numai o ceremonie neizbutită, dar și o silință desperată a valahilor de a întări o situație pe care simțeau că le fuge de sub picioare”⁸⁷. Referindu-se la cealaltă coroană, a Sfântului Ștefan, parlamentarul maghiar sublinia că nici un tratat nu poate desface pe unguri de tainicele lui legături cu aceasta, așa că ungurii ardeleni nu le sunt numai frați, ci adevărați cetățeni, iar pentru a-i face să se găsească din nou în același stat cu frații lor, nu vor cruța nici un mijloc din cer și de sub pământ, ca să aducă înapoi părțile pierdute ale Regatului milenar⁸⁸.

Violența și termenii incalificabili în care a fost pronunțat discursul a trezit reacția oamenilor politici români, prin interpelarea făcută pe această temă în Camera de Nicolae Iorga, prin discursul ministrului de externe și protestul trimis la Budapesta.

Tribuna Parlamentului din Budapesta a fost primitoare pentru toți cei care rosteau discursuri revizioniste, în încercarea de a-și găsi noi adepți, atât în interiorul cât și în exteriorul țării.

Strădaniile depuse pe tărâmul propagandei revizioniste erau analizate sau constituiau tema predilectă a discursurilor, mai ales atunci când cineva din străinătate declara că susține cauza maghiară. Din 1934 aceste discursuri s-au înmulțit, după acordurile de la Roma și agresivitatea manifestată în politica externă de Germania nazistă.

Înmulțirea discursurilor revizioniste a fost dublată și de agresivitatea limbajului politic folosit împotriva statelor succesorale. Astfel, în interpelarea

⁸⁵ *Ibidem*, p. 150.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 35.

⁸⁸ *Ibidem*.

făcută în Parlamentul maghiar în ziua de 24 aprilie 1934, Kenéz Béla ținea să precizeze că: „azi deja lumea întregă începe să recunoască nedreptatea față de Ungaria și imposibilitatea menținerii în viitor a situației prin care 500 milioane locuitori ai Europei să sufere grozave pagube materiale și morale, numai prin faptul că 27 milioane de cehi, români și sârbi să poată păstra și ruina acel teritoriu jefuit pe care nici pe bază istorică și nici din punctul de vedere al coerenței de rasă nu-l pot considera proprietate a lor”⁸⁹.

Acțiunea politică a revizionismului ungar la nivelul executivului

Ca o oglindă fidelă a celor petrecute în parlament, activitatea guvernelor maghiare interbelice s-a caracterizat printr-o tendință vădită de a pune în aplicare politica revizionistă. Istoricul francez Jean Vidalenc menționa că statul maghiar după 1918 a fost traversat de tentative de restaurare a monarhiei și de o politică externă ambițioasă, care căuta să jeneze statele vecine⁹⁰.

Putem însă distinge între partizanii unei „revizuirii moderate”, grupați în jurul partidului liberal maghiar și partizanii revizuirii integrale, care viza restabilirea „Ungariei milenare”, în frunte cu regentul Horthy. În funcție de aceste curente și de legăturile reușite de cele două grupări în străinătate a evoluat și politica externă maghiară în perioada interbelică.

O primă etapă a revizionismului maghiar s-a consumat între 1920 și 1927 și a fost denumită chiar în interiorul Ungariei *epoca luptelor de guerilă a iredentei maghiare*. Această etapă a mobilizat toate energiile guvernanților maghiari, în frunte cu prim-ministrul Ștefan Bethlen, conservator-moderat, care și-a propus refacerea Ungariei milenare. Patima cu care au acționat guvernanții maghiari a dus la înrăutățirea relațiilor cu statele successorale și chiar la provocarea unui anumit număr de gafе diplomatice.

Din șirul acțiunilor menite să înrăutățească relațiile cu țările vecine menționăm elaborarea unui vast material de propagandă revizionistă și răspândirea lui prin toate canalele posibile, inclusiv pe calea spionajului. Într-o adresă a Resortului Afacerilor Interne din cadrul Consiliului Dirigent de la 25 martie 1920 se menționa că „agenți unguri fac propagandă contrară statului, prin divulgarea a tot felul de versiuni, cari sunt acomodate a produce

⁸⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 75/1927-1934, fila 24.

⁹⁰ J. Vidalenc, *L'Europe danubienne et balkanique (1867-1970)*, Masson et Cie Editeurs, Paris, 1973, p. 105.

agitație în populațiunea română”⁹¹. Documentul menționa, în continuare, că toate aceste acțiuni sunt neîntemeiate și false, izvorâte dintr-un simțământ dușmănos contra noastră”⁹². La 3 iulie 1921 o notă a Subsecretariatului de Stat de pe lângă Ministerul de Interne menționa că „după informațiile precise primite din Ungaria suntem înștiințați că guvernul maghiar pentru a întreține agitațiile iredentiste din Ardeal, a alcătuit un bogat material de propagandă. S-au și tipărit cărți, broșuri, ilustrații sugestive, manuale cu îndrumări de propagandă, filme cinematografice, care urmează a fi transmise spre a fi răspândite în Transilvania. Pentru realizarea acestui scop s-a acreditat un organ administrativ special, care să facă continuu legătura cu societățile iredentiste din Ardeal sau cu conducătorii unguri”⁹³. Într-o altă notă a Direcției Poliției și Siguranței Generale din 8 martie 1922 se menționa că autoritățile ungare obișnuiesc ca pe diferite acte oficiale eliberate cetățenilor să pună și ștampila cu caracter iredentist „Ungaria ciuntită nu e țară. Ungaria întregită e un rai”⁹⁴.

Mijloacele largi cu care operau revizionistii maghiari în țară și în străinătate necesitau sume enorme pe care bugetul statului nu putea să le acopere oricât de mari sacrificii ar fi făcut guvernul maghiar. S-a ajuns astfel ca Ungaria să fie compromisă în emisia de bilete false de bancă franceze, apoi într-o afacere de contrabandă de arme venite din Italia, modele oprite de tratatele internaționale⁹⁵.

Scandalul bancnotelor falsificate de 1.000 de franci în 1925 a demonstrat opiniei publice internaționale lipsa de scrupule a revizionistilor maghiari în atingerea scopurilor propuse. Astfel, în cursul anului 1925 Banca Națională a Franței a descoperit că s-au pus în circulație cantități foarte mari de bancnote de 1.000 de franci falsificate. Investigațiile făcute de bancă au descoperit că sediul falsificatorilor se găsea la Budapesta. Agenții francezi nu au înțeles însă de ce autoritățile maghiare ezitau să ia măsuri împotriva falsificatorilor descoperiți. Când a fost dezvăluit rolul pe care l-a jucat în această „aventură patriotică” Institutul de Cartografie Militară condus de fostul prim-ministru - contele

⁹¹ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Prefectura Județului Alba, Cabinetul Prefectului*, Dosar 12/1920, fila 8.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, Dosar 6/1921, fila 4.

⁹⁴ *Ibidem*. Dosar 9/1922, fila 1.

⁹⁵ J. Vidalenc, *op. cit.*, p. 105.

Teleki, cuvântul de ordine care a fost lansat era că acest organism a acționat fără autorizația înaltului comandament al armatei⁹⁶.

Ancheta parlamentară, care a urmat, a relevat ideea că falsificarea bancnotelor franceze a venit în linie dreaptă de la Statul Major și că ofițerii și conducerea Institutului de Cartografie Militară au acționat prin ordin superior, prin intermediul episcopului de la Budapesta, monseniorul Zadravec și, în fine, faptul că în numele Comandantului Suprem al armatei maghiare, generalul Kocsárd Janky, maiorul Magashazi – ajutorul și mâna dreaptă a regentului Horthy și locotenent-colonelul Fischer, au participat la pregătirile pentru falsificare⁹⁷. Deputații comisiei de anchetă parlamentară, fără deosebire de partid au decis în unanimitate și în interesul major al forțelor armate să suprima din protocol prezumțiile de culpabilitate a înalților ofițeri și să distrugă rezumatul și conținutul stenogramelor înregistrate. Astfel justiția maghiară nu angaja acțiune contra ofițerilor, care erau veritabilii autori ai falsificării. Câțiva funcționari și câteva persoane despre care a dat detalii politica franceză, precum și prințul de Windischgraetz au fost condamnați formal⁹⁸.

Referitor la acest scandal, Nicolae Iorga nota că „ceea ce s-a întâmplat acum la Pesta întrece orice închipuire. Pentru cauza naționalismului integral, pentru învierea Ungariei medievale, pentru întoarcerea arhiducelui Albrecht sau a altui pretendent habsburgic s-a lucrat harnic la fabricarea criminală a sacilor de franci francezi de o mie, răspândiți darnic asupra Europei”⁹⁹.

Anul 1927 va marca o nouă etapă a revizionismului maghiar. Comisia Internațională de Control Militar a părăsit Ungaria la 31 martie 1927 la expirarea termenului de supraveghere conform tratatului de pace. Imediat s-a operat o remaniere guvernamentală, unul dintre liderii organizațiilor iredentiste, generalul Gömbös Gyula, fiind numit ministru de război.

La numai câteva zile, la 5 aprilie 1927, Mussolini și primul ministru al Ungariei, Ștefan Bethlen semnau la Roma tratatul de prietenie dintre Italia și Ungaria, dictatorul italian promițând solemn ajutor regentului Horthy în satisfacerea revendicărilor revizioniste¹⁰⁰. Semnarea acestui tratat a constituit

⁹⁶ Ch. Reber. *op. cit.*, p. 226.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 227.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 43.

¹⁰⁰ XXX, *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, Editura Militară, București, 1979, p. 25.

primul pas făcut de Ungaria în arena politicii externe, după ce revizionismul a devenit dogmă în activitatea politică și diplomatică a statului vecin.

În același an, 1927 revizionişti de la Budapesta, prin intermediul contelei Szapari, ministrul Ungariei la Londra au intrat în legătură cu politicianul conservator și unul dintre magnații presei britanice, lordul Rothermere, care va lansa în ziarele sale adevărate campanii revizioniste în favoarea Ungariei.

Schimbarea strategiei politicii externe maghiare din 1927 se pare că se datorează în bună măsură și lordului Rothermere, prin acțiunile declanșate de acesta, într-o lucrare revizionistă „Dreptate Ungariei”, tipărită în 1928 de Societatea maghiară pentru afacerile externe, este inserat un capitol scris de fostul ministru de justiție Nagy Emil, fost reprezentant al Ungariei la Londra, în care este prezentată schimbarea strategiei politicii externe maghiare în 1927. „În cursul șederii mele îndelungate în Anglia – scria Nagy Emil – m-am convins cu mare întristare de adevărul atât de crud, că ideea integrității maghiare, adică reînființarea vechii Ungarii, pentru care noi acasă jertfim întreaga noastră dragoste sufletească, nu are putere de atracție suficientă asupra englezilor. Planul Rothermere însemnează că neamul unguresc trebuie să renunțe de a mai susține ideea integrității și trebuie să se obișnuiască cu gândul că a pierdut teritoriile locuite de masele diferitelor naționalități, dacă în schimb îi vor fi restituite acele teritorii, locuite de maghiari și șvabi, care au fost răpite patriei mame fără nici un drept”¹⁰¹.

Între guvernul maghiar și lordul Rothermere a intervenit o înțelegere intermediată de contele Szapari, ambasadorul Ungariei la Londra, conform căreia magnatul presei britanice urma să întreprindă în ziarele sale o campanie pentru revizuirea frontierelor. Articolele lui Rothermere urmau să apară în 71 ziare de limbă engleză în Anglia, Canada și S.U.A., în primul rând în „The Daily Mail”, o gazetă mondială cu un tiraj zilnic de aproape două milioane exemplare¹⁰².

Lordul Rothermere a sugerat un amănunt de ordin tactic: reintegrarea Ungariei în vechile ei hotare părea imposibilă, în schimb o revizuire parțială a granițelor, după o campanie de presă energetică promitea bune rezultate. Despre acest lucru trebuia să fie convinsă și opinia publică maghiară. Astfel se justifică rostul intervenției fostului ministru Nagy Emil, ale cărui insistențe au inaugurat în 1927 a doua fază a revizionismului maghiar, care a

¹⁰¹ A. Gociman, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰² *Ibidem*, p. 30.

durat până în 1932 și pe care o putem caracteriza ca o *etapă a propagandei active* prin toate canalele posibile a revizionismului.

Pentru a ajuta cercurile oficiale în propagarea revizionismului, în 1927 a fost înființată Liga Revizionistă Maghiară condusă de scriitorul Herczeg Ferencz, organizație care s-a bucurat de mari subvenții din partea statului maghiar, colaborând strâns cu acesta în realizarea țelurilor revizioniste¹⁰³.

Au apărut sau și-au extins activitatea în această perioadă un număr mare de asociații culturale, patriotice, paramilitare, secrete sau mai puțin secrete, care aveau toate același scop, de a menține un puternic curent iredentist în interior pentru a-l propaga prin toate mijloacele în străinătate.

A doua etapă a revizionismului maghiar a fost inaugurată de campania lordului Rothermere, care după mai multe articole binevoitoare plasate în „The Daily Mail”, a publicat la 27 iunie 1927 un articol de fond semnat chiar de el și în care a expus cauza maghiară în ansamblul ei¹⁰⁴.

Articolul a propus revizuirea granițelor după un plan bine determinat, care a rămas de atunci în circulație sub numele de „proiectul Rothermere”.

Impresia pe care primele articole ale lui Rothermere au făcut-o în Ungaria, a fost deosebită. Ziarele maghiare și societățile patriotice au avut grijă să exploateze cât mai mult articolele lui Rothermere. Un val puternic de iredentism a cuprins Ungaria și în întreaga țară s-au ținut întruniri revizioniste, protestându-se violent împotriva Tratatului de la Trianon.

Extazul revizionist a pătruns până în Parlament, unde primul ministru Ștefan Bethlen declara: „Simt că se apropie timpul când toți supușii și bărbații de stat, conducători ai statelor civilizate din Apus, își vor da seama că Tratatul de pace de la Trianon conține grave nedreptăți față de Ungaria și ele trebuiesc reparate cât mai curând. Chiar zilele trecute a apărut în coloanele unui ziar mondial englez articolul unui distins politician, care urgencează revizuirea Tratatului de pace de la Trianon”¹⁰⁵.

Declarațiile de până acum au fost înlocuite imediat cu măsuri guvernamentale, menite să intensifice presiunea revizionistă asupra statelor succesorale. Astfel, într-o circulară a Ministerului de externe al Regatului

¹⁰³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1930, fila 219.

¹⁰⁴ Despre acest articol A. Gociman făcea următoarele aprecieri: „Scurt, concis, el spune tot ceea ce cercurile de la Budapesta credeau că e necesar să se știe despre problema maghiară”. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 31).

¹⁰⁵ A. Gociman, *op. cit.*, p. 35.

Ungar din august 1927, adresată tuturor legațiilor Ungariei, făcea cunoscut că nici o colaborare cu statele Micii Antante nu este admisă¹⁰⁶.

După încetarea termenului de supraveghere al Comisiei Interlitate de Control, noul ministru de război, Gömbös Gyula a sugerat ideea unui buget secret pe șase ani și a ordonat reorganizarea armatei pe baze moderne. De asemenea, organizațiile și asociațiile cu caracter iredentist, care pentru adormirea vigilenței acestei comisii au fost menținute până în 1927 în dosul scenei politice, vor fi de acum înainte susținute moral și material de cercurile guvernamentale.

Organizarea unor forțe oculte nu se putea face decât dacă psihologia naționalistă era menținută constant la un nivel foarte ridicat. Ea trebuia să fie susținută de o propagandă cotidiană fără întrerupere, capabilă să stimuleze voințele, chiar cele mai lucide și mai bine temperate. În toate duminicile de-a lungul anilor discursurile incendiare ale conducătorilor începând cu primul ministru, ministrul de război, cel al afacerilor străine, ale episcopilor, cardinalilor și ale magistraților venea să dubleze propaganda oficială prin presă și radio. Astfel, la 29 ianuarie 1929, ministrul de război Gömbös Gyula declara în Camera Deputaților: „Armata națională concentrează în ea un spirit militar al națiunii întregi. Se poate arăta forța morală a națiunii într-un astfel de grad încât în ciuda restricțiilor aduse de tratatul de pace ea constituie o forță capabilă să producă teamă celui care ar vrea să o atingă”¹⁰⁷.

Cam în aceeași perioadă ministrul afacerilor externe declara într-un discurs public că: „Poporul maghiar susținut de armata sa nu va da înapoi în fața nici unui mijloc pentru a reconstitui națiunea fondată de Ștefan cel Sfânt”¹⁰⁸.

În cursul discuțiilor pentru bugetul militar un deputat guvernamental, Vertes afirma la 7 iunie 1929 că: „Fiecare soldat maghiar trebuie să poarte în inimă credința în reînvierea Ungariei Mari”¹⁰⁹.

În același ton, deputatul guvernamental Cserik, declara la 1 ianuarie 1929: „Din toate forțele noastre, noi trebuie să susținem armata pentru că vechile noastre frontiere nu vor putea fi recuperate fără o nouă vărsare de sânge”¹¹⁰.

¹⁰⁶ R. Șorban. *op. cit.*, p. 59.

¹⁰⁷ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 231.

¹⁰⁸ *Ibidem.*

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Ibidem.*

Dezinvoltura cu care guvernele horthyste deturnau limitarea forțelor armate ungare „a devenit proverbială” după cum susține J. Vidalenc, iar asociațiile patriotice ale tinerilor trebuiau să furnizeze mărimea necesară unei armate regulate”¹¹¹. Acest lucru a fost posibil datorită naționalismului miniștrilor care s-au succedat la conducerea Ungariei dar și regentului Horthy, care a găsit în preocupările sale exterioare o metodă de a nu face nimic pentru ameliorarea situației țăranilor unguri, „reforma agrară fiind redusă doar la câteva gesturi simbolice”¹¹².

Total opusă a fost însă atitudinea guvernaților maghiari în reprezentarea intereselor unor puternice familii de aristocrați unguri, ale căror latifundii s-au aflat pe teritoriul României sau al Cehoslovaciei. Referindu-se la acești latifundiari, Aurel Gociman menționa că au supus întreaga politică a statului maghiar intereselor lor de familie¹¹³. Numai așa se explică agitația făcută de guvernul maghiar în problema optanților și zelul cu care contele Apponyi le-a reprezentat interesele.

Analizând situația creată de statul maghiar, Nicolae Iorga menționa că fondul ei era altul deoarece „Ungariei îi trebuie pentru situația interioară și pentru străinătate, un mijloc continuu de agitație. Chiar știind că nu se ajunge la nici un rezultat, Ungaria va flutura în vânt această zdreanță până ce, ruptă în bucăți, se va găsi o alta”¹¹⁴.

Referitor la problema optanților menționăm că în 1934, pe fondul scandalului determinat de descoperirea faimoaselor excrocherii ale lui A. Stavisky, cercurile guvernante și marii proprietari din Ungaria s-au văzut compromise din nou în încercarea de a crea fonduri pentru propaganda revizionistă prin tot felul de fraude.

Pentru moșiile expropriate în statele successorale, optanții maghiari au primit bonuri valorice, care urmau să fie plătite din fondul A al despăgubirilor interaliate. Stavisky a făcut două călătorii la Budapesta atrăgând atenția aristocraților optanți că bonurile lor sunt extrem de prost cotate, deoarece pretențiile optanților erau evaluate la 800 milioane franci, iar fondul nu dispunea decât de 200 milioane, sumă care trebuia obținută prin vărsămintele aliaților. Stavisky oferea optanților 60.000 pengö în numerar pentru o creanță de un milion de pengö, o zecime plătindu-se cu

¹¹¹ J. Vidalenc, *op. cit.*, p. 105.

¹¹² *Ibidem*, p. 106.

¹¹³ A. Gociman, *op. cit.*, p. 217.

¹¹⁴ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 72.

anticipație¹¹⁵. La Paris, Stavisky a înființat o instituție menită să valorifice creanțele optanților, punând la dispoziția publicului francez prin subscriere de acțiuni și obligațiuni o sumă de 47 milioane pengö, reprezentând cota parte a 50 de optanți maghiari, care și-au vândut lui Stavisky drepturile lor față de fondul A. Guvernul maghiar a menționat că optanții nu au primit din această sumă decât 6-8 milioane de pengö și după cum afirmau ziarele franceze, diferența de prețuri a trecut în buzunarele lui Stavisky și la fondurile de rezervă ale propagandei revizioniste ungare¹¹⁶.

În privința propagandei revizioniste ungare pe care Stavisky o făcea la Paris împreună cu oamenii săi, A. Gociman cita ziarul parizian „L'Ordre” în care Emil Bure dezvăluia că Stavisky a devenit unul dintre agenții cei mai activi și cei mai inteligenți ai propagandei maghiare în Franța. În urma străduințelor sale, filmele ungare s-au produs, piesele ungare s-au jucat și localurile maghiare nocturne de petrecere s-au deschis și apoi nu pe nimic desigur, s-au înmulțit articolele favorabile revizuirii Tratatului de la Tianon, în presa de orice opinie¹¹⁷.

Intensificarea propagandei revizioniste în Franța a avut loc după 1930, în timpul cabinetului de un an condus de contele Gyula Károlyi, unul dintre principalii optanți aflați în legătură cu Stavisky.

La sfârșitul anului 1932 este format un guvern condus de generalul Gömbös Gyula, cunoscut ca adept al mijloacelor de forță în relațiile cu țările vecine. De la această dată, revizionismul a devenit politică oficială a Ungariei, fiind favorizat de nazismul german și în general de mișcările fasciste din Europa.

Istoricul Ioan Lupaș aprecia într-o cuvântare ținută la 25 aprilie 1937 intitulată „Fazele revizionismului de la 1920 încoace” că odată cu guvernul Gömbös *s-a deschis o fază nouă a revizionismului budapestan: o fază agresivă*, care a trebuit să determine în chip necesar statele Micii înțelegeri la o sistematică acțiune antirevizionistă¹¹⁸.

Această nouă fază a revizionismului maghiar a îmbinat tratativele diplomatice cu Germania și Italia, cu provocările și susținerea unor tulburări interne în țările vecine.

¹¹⁵ A. Gociman, *op. cit.*, p. 217.

¹¹⁶ *Ibidem*,

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 219.

¹¹⁸ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 46/1934-1937, fila 45.

După semnarea acordurilor de la Roma cu Mussolini și Dollfus, prin care Ungaria a obținut susținerea pretențiilor ei revizioniste, Gyula Gömbös declara cu emfază la 17 iunie 1934 la întrunirea partidului său din orașul Șopron: „Pot să ascult cu cel mai mare calm declarațiile de pace al d-lor Titulescu și Beneș, căci a sosit vremea când să le răspund: întâi revizuirea tratatelor și după aceea convorbirile și tratativele la masa verde”¹¹⁹. În continuarea discursului său, Gömbös menționa întâlnirile cu Hitler și Mussolini, arătând că drumul său la Roma și la Berlin „nu a avut alt scop decât acela de a îngloba politica maghiară în politica acestor doi mari bărbați de stat”¹²⁰.

Într-un alt discurs, de data aceasta rostit în fața parlamentului maghiar la 12 decembrie 1934, G. Gömbös declara că: „Germania este una dintre cele mai mari puteri europene și ea este cea mai aproape de noi. Simpatia mea se îndreaptă mai mult către al Treilea Reich, decât către Germania de la Weimar deoarece Hitler este pentru o politică de revizuire”¹²¹.

O altă caracteristică definitorie pentru agresivitatea revizionismului maghiar după 1932 este terorismul politic cultivat de cercurile guvernante maghiare și dezvăluit după efectuarea cercetărilor privind autorii atentatului de la Marsilia din 9 octombrie 1934. În acea după amiază de început de toamnă, regele Alexandru al Iugoslaviei și Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, cădeau sub gloanțele macedoneanului Georgiev, membru al unei asociații teroriste de extremă dreaptă, susținută de mai mulți ani de guvernele de la Roma, Berlin și Budapesta și pregătită la Iankapuszta.

Atentatul de la Marsilia și epilogul de la Geneva, adică rezoluția de condamnare a atitudinii Ungariei de către lumea întreagă, nu au constituit pentru cabinetul Gömbös motive suficiente pentru a demisiona. La 10 zile după atentat, Gömbös se afla la Varșovia, pentru a complota o acțiune polono-maghiară, contra Cehoslovaciei și pentru a stabili legături cu teroriștii ucraineni¹²².

Prima constatare studiind relațiile internaționale legate de atentatul de la Marsilia este că fascismul ca sistem politic intern, revizionismul ca scop politic extern și terorismul ca mod de acțiune au fost indisolubil legate între

¹¹⁹ „Foaia Poporului”, 42, nr. 26, din 24 iunie 1934.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 281.

¹²² *Ibidem*, p. 279.

ele, iar Ungaria a fost unul din statele care s-au încadrat în această fază agresivă care a dominat relațiile internaționale în deceniul patru.

Ținta atacurilor teroriste maghiare au constituit-o statele vecine urmărindu-se crearea unei stări de panică și destabilizare politică.

O altă dovadă a faptului că Ungaria a pornit din 1934 pe drumul agresivității o constituie acțiunea organizației „Ifju Gárda” (Tânăra Gardă) care, în preajma Crăciunului din 1934, la numai 15 zile de la condamnarea Ungariei la Geneva, mai mulți maghiari, membrii ai acestei organizații au fost arestați în momentul când se pregăteau să pună bombe unor fabrici din Transilvania¹²³.

Compromiterea autorităților guvernamentale de la Budapesta nu a constituit o piedică în susținerea în continuare a acțiunilor teroriste. Într-un ordin circular din 27 martie 1939 a Inspectoratului Regional de Poliție al Ținutului Someș-Cluj se arăta că „Ungaria cu concursul oficialităților a organizat bande de teroriști, așa numiții „Szabadcsapatok”. Menirea acestor bande este de a face incursiuni în statele vecine și a produce dezordine și panică în populație spre a arăta opiniei publice mondiale că în statul respectiv ordinea publică nu este asigurată și că populația ungară este nemulțumită și agitată”¹²⁴. Documentul mai preciza că instrucția teoretică a acestor bande se făcea de către ofițeri activi maghiari, iar sistemul de luptă varia de la caz la caz. Până la frontieră erau conduși de organele jandarmeriei sau poliției maghiare în cel mai mare secret și apoi acolo li se fixa obiectivul atacului¹²⁵. Din informațiile culese rezulta că două companii de teroriști se aflau în localitățile Nagyleta și Almașd, iar centre mai importante erau la Debreczin, Csenger și în comuna Mateszalka¹²⁶.

Referitor la acțiunea acestor bande pe teritoriul României, cităm o notă informativă a Chesturii de poliție a municipiului Alba Iulia din 10 mai 1939, care arăta că un număr de 80 de teroriști din organizația „Szabadcsapatok” au fost trimiși la sfârșitul lunii aprilie peste frontieră în România și că aceștia ar avea misiunea de a recruta aderenți printre minoritarii unguri și români care au activat în mișcarea legionară în special dintre cei care au suferit

¹²³ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Inspectoratul de Poliție Mureș*, Dosar 4/1934, fila 17.

¹²⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 89.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*.

condamnări sau au făcut parte din echipele de sacrificii, precum și dintre ofițerii deblocați¹²⁷.

Sprijinul financiar acordat numeroaselor asociații și organizații iredentiste, precum și imensele cheltuieli făcute de Ungaria cu propaganda revizionistă și cu campania de înarmare a epuizat toate fondurile disponibile ale țării și a ajuns la limita sacrificiilor materiale ce se pot impune cetățenilor săi. Pentru a-și putea continua acțiunea, cercurile guvernamentale din Budapesta s-au adresat maghiarilor din alte țări, apelând la contribuția lor. Într-o notă a Direcției Generale a Poliției – Serviciul de informații din 31 martie 1939 se arăta că ministrul Ungariei la București, Bardossy a primit o înștiințare cu caracter confidențial din Budapesta, prin care i se sugera ideea să determine o acțiune de sprijinire printre minoritarii maghiari din România, după exemplul celor din Anglia, care au contribuit cu aur, bijuterii și bani, la opera de înarmare a Ungariei. În apelul care urma să se facă, trebuia menționat sprijinul material pe care l-a dat Ungaria minorității, atunci când dispunea de fonduri și să se pună în vedere că aceste sacrificii ar putea cândva fi recompensate, prin realizarea revizuirii frontierelor¹²⁸.

Acțiunea revizionistă maghiară s-a realizat prin toate canalele posibile și la toate nivelele de decizie guvernamentală. Dacă am menționat mai mult nivelul central, trebuie să spunem că și la nivel local, prefectii și funcționarii de stat acționau în slujba intereselor revizioniste, în funcție de ordinele primite de la Budapesta. Astfel, într-o cuvântare, prefectul de Tolna, Thuránszky cerea concetățenilor săi: „să propagăm cu toții, de pe amvoane, în adunări, în conferințe, în scris și prin grai, că acei bărbați maghiari, care din motive egoiste de ordin material nu vor să aibă copii, sunt primii care sapă mormântul celor 12 milioane de maghiari. Să arătăm că acele femei maghiare, care nu-și îndeplinesc cea mai sfântă chemare a femeii și nu-și consacră viața lor maternității, își trăiesc viața fără un scop și că ele trag clopotul de înmormântare al națiunii maghiare. Zadarnic visăm spre granițele istorice ale țării noastre dacă nu muncim conștiincios și nu ne dăm seama de scopul nostru, că în interiorul cununei Carpaților, splendidul bazin maghiar va trebui umplut cu o rasă curată de maghiari. Aceasta ar fi pregătirea adevărată a revizuirii, aceasta-i revizuirea maghiară”¹²⁹.

¹²⁷ *Ibidem*, fila 202

¹²⁸ *Ibidem*, Dosar 4/1939, fila 313.

¹²⁹ Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 41/1936, fila 21.

Cunoscând trecutul și practicile guvernelor maghiare dualiste împotriva celorlalte națiuni nemaghiare, reluarea ideologiei rasiste în secolul XX nu pare surprinzătoare, dacă avem în vedere faptul că Germania lui Hitler era modelul preferat și sprijinul în politica revizionistă a guvernanților de la Budapesta.

Alături de Germania, Italia juca un rol important în planurile diplomației maghiare, deoarece Mussolini perora mereu despre necesitatea revizuirii tratatelor. Trebuie spus însă că diplomația maghiară interbelică a încercat, mai ales în deceniul trei să-și susțină interesele și cu ajutorul puterilor învingătoare în primul război mondial. Într-o anumită perioadă diplomația maghiară a avut o politică de „orientare franceză”, fapt ce nu a împiedicat-o să încerce aventura cu falsificarea francilor francezi. În acest timp relațiile diplomatice cu Anglia erau reci dar imediat când Chamberlain a ridicat problema revizionismului a început din partea Ungariei o prietenie caldă și zgomotoasă pentru Anglia, făcând să dispară toate „simpatiile francofile”.

Cunoscând poziția U.R.S.S. față de România, guvernele horthyste s-au grăbit să încheie o convenție comercială cu sovietele și după succesele diplomatice ale lui Litvinov, au considerat necesar să reia chiar și relațiile diplomatice, încercând să fructifice în avantajul propriu problemele litigioase româno-sovietice. Menționăm, în acest context și eforturile comuniștilor maghiari din România, care erau foarte bine reprezentați în rândul P.C.R., de a acționa pentru dezmembrarea statului național unitar român, în conformitate cu tezele Cominternului.

Paleta largă de acțiuni ale diplomației maghiare, poate fi caracterizată ca inconsecventă, dacă am pierde din vedere linia generală, conform căreia strategia și tactica revizionistă au fost bazate pe un plan foarte complicat. Acest plan presupunea existența unor scopuri imediate și a unui scop final. Toate scopurile imediate erau în serviciul scopului final: revizuirea și revanșa.

Politicienii și diplomații maghiari au avut un sprijin important în susținerea demersurilor revizioniste în persoana regentului Horthy. Acesta a considerat că nu are datoria morală și materială de a executa prevederile din Tratatul de la Trianon. El a proclamat că tratatul de pace care a fost impus Ungariei prin violență, nu obliga prin aceasta să fie respectat și aplicat. Invocând aceste pretexte, Horthy, în calitate sa de regent a fondat centre de propagandă cu scopuri bine stabilite, de a combate tratatul și a susține campania de ură contra vecinilor și a aliaților lor¹³⁰.

¹³⁰ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 212.

Istoricul francez J. Vidalenc a stabilit legăturile între naționalismul premierilor maghiari care s-au succedat și poziția revanșardă a regentului Horthy, care a găsit în preocupările sale externe, o metodă de a nu face nimic pentru ameliorarea situației țăranilor unguri, reforma agrară fiind redusă doar la câteva gesturi simbolice¹³¹.

Același istoric sublinia dezinvoltura cu care guvernele horthyste deturnau limitarea forțelor armate ungare, care „a devenit proverbială iar asociațiile patriotice ale tinerilor trebuiau să furnizeze mărimea necesară unei armate regulate”¹³².

Asociațiile secrete cu caracter iredentist și revizionist

În acest context rolul organizațiilor și asociațiilor iredentiste în susținerea revizionismului și a politicii de înarmare a statului maghiar a fost extrem de mare.

Din reacțiunea națiunii maghiare împotriva tratatului de pace s-au născut nenumărate societăți și organizații, care și-au propus să acționeze în diferite domenii, cu diferite mijloace și obiective. În general putem să împărțim în două categorii asociațiile iredentiste care s-au înființat în Ungaria. Unele au avut ca scop propaganda sau sprijinirea propagandei revizioniste în țară sau în străinătate iar altele au avut ca scop educația militară deghizată a tineretului din Ungaria.

Imediat după război s-au format în Ungaria un șir de societăți secrete, care au avut ca scop restabilirea unității în armată, care se dezmembrase datorită caracterului ei multinațional. Pentru a-și atinge țelul, aceste organizații secrete și-au format o serie de asociațiuni publice sub diferite denumiri și sub mască patriotică, sportivă, culturală, etc. Prin crearea acestor societăți, organizațiile secrete și-au format ierarhia lor clandestină și și-au realizat programul, care prevedea formarea unui cadru puternic al armatei secrete și influențarea opiniei publice prin această forță, urmărind să determine acțiuni, care erau prezentate ca manifestări ale opiniei publice împotriva Tratatului de la Trianon. Tot în sarcina lor cădea și colectarea fondurilor pentru toate activitățile revizioniste.

¹³¹ J. Vidalenc, *op. cit.*, p. 105.

¹³² *Ibidem.*

Membrii acestor organizații secrete erau oameni influenți în viața politică, administrativă și juridică a Ungariei, iar cei din statele limitrofe erau în primul rând oameni politici și ziariști maghiari, care exercitau o influență mare în cercurile minoritare.

Cea dintâi organizație secretă înființată a fost „Uniunea Națională” (*Nemzeti Szövetség*), care avea drept scop mărturisit lupta împotriva bolșevismului. Această organizație secretă a înființat asociația legală „Ungurii care se deșteaptă” (*Ebredő Magyarok*), centrala lor secretă fiind la Viena, în timp ce organizația legală activă la Budapesta¹³³. După căderea revoluției bolșevice, centrala s-a mutat la Budapesta, iar „Ungurii care se deșteaptă” au dezlănțuit teroarea albă. Asociația avea și o secțiune ardeleană, condusă de preotul romano-catolic dr. Szentivanyi Robert, un confident al episcopului catolic Majlath de la Alba Iulia. Scopul acestei secțiuni era organizarea rezistenței maghiare în Ardeal, față de autoritatea de stat românească¹³⁴.

„Uniunea de la Etelköz” (*Etelközi Szövetség*), după legendă a fost fondată de cele șapte căpetenii, care comandau triburile maghiare venite din Asia și care au participat împreună la cucerirea patriei. Noua alianță a fost fondată în 1920 de șapte magnați maghiari, care se doreau urmașii celor șapte căpetenii, printre magnați aflându-se conții Pal Teleki, Ștefan Bethlen și J. Karoly¹³⁵. După înființarea sa, uniunea a finanțat masiv bandele „Visului maghiar”, ale lui István Hejjas, care a răsturnat guvernul lui Simonyi-Semadam, sub pretextul că străbunii acestuia n-au venit cu ungurii cuceritori din Asia și tot el i-a adus la guvernare pe aristocrații Pal Teleki și Ștefan Bethlen¹³⁶.

Primul magnat de la Etelköz, care a ajuns în fruntea afacerilor Ungariei a fost contele Teleki. I-a succedat apoi contele Bethlen, iar din 1931, prim-ministru a devenit contele Karoly. În septembrie 1932, generalul G. Gömbös, ministru de război în cabinetul precedent a știut să câștige încrederea magnaților din Alianța de la Etelköz, elaborând un plan de acțiune revizionistă și teroristă susținută de Italia și aplicată odată cu preluarea de către acesta a postului de prim-ministru¹³⁷.

¹³³ E. Toth, *op. cit.*, p. 9.

¹³⁴ A. Gociman, *op. cit.*, p. 183.

¹³⁵ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 242.

¹³⁶ E. Toth, *op. cit.*, p. 9.

¹³⁷ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 243.

Alianța de la Etelköz a fost deci, o puternică forță politică a Ungariei, nu numai pentru că desemna postul de prim-ministru și îl impunea regentului Horthy, ci și pentru că cei șapte magnați controlau și alte societăți secrete și organizații iredentiste.

Acestea fie că erau înființate de aristocrați: „Colonia lui Arpad”, „Sânge Huno-Maghiar”, „Cei trei munți” sau de reprezentanți ai burgheziei: „Iubirea de Patrie”, „Liga Națională”, „Societatea L.”, au ajuns la unele fricțiuni, care au devenit fatale scopurilor inițiale.

Pentru conducerea unitară a activității tuturor organizațiilor, s-a înființat un centru de control și conducere: „Alianța de Sânge a Crucii Duble Apostolice” (*Apostoli Kettös Kereszt Vérszövetség*). Acest centru era condus de un sfat compus din cinci persoane, dintre care cea mai proeminentă era figura regentului Horthy¹³⁸.

Până în 1926 activitatea societăților secrete era lipsită de orice sistem și prin urmare, indiscrețiile erau la ordinea zilei. Cu ocazia falsificării francilor francezi, organizațiile secrete s-au compromis grav și poliția franceză, care a cercetat cazul a adunat împotriva lor un material extrem de compromițător.

Sub presiunea acestor fapte, primul ministru de atunci, contele Bethlen, în martie 1926 a promis că va extirpa organizațiile secrete, dar rezultatul acțiunilor lui a fost în fapt o nouă regrupare, organizată mai rațional.

Dintre organizațiile secrete apărute după 1927, cea mai importantă a fost „Fiii lui Arpad” (*Arpád Fiai sau Arpádosok*), care era exclusiv rezervată „tinerimii naționale” și avea ca scop să antreneze tinerii pentru luptă¹³⁹. Tinerii recrutați erau repartizați în două grupe principale: oameni capabili să poarte arme și să se antreneze pentru luptă și grupe de informații, ai căror membri erau trimiși în acțiune și misiuni pe teritoriul țărilor vecine, pentru a pregăti acțiuni sau a culege informații.

După instaurarea guvernului Gombos, în 1932 s-a creat o centrală publică sub numele de „Tânăra Gardă” (*Ifju Gárda*), organizație care a trimis și înființat secții în statele successorale¹⁴⁰.

Dintre societățile secrete care s-au remarcat prin acțiunile lor teroriste menționăm „Societatea L.” și „Uniunea maghiarilor de fier”, care a comis

¹³⁸ E. Toth, *op. cit.*, p. 10.

¹³⁹ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 244.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

mai multe atentate cu dinamită rămase nepedepsite. De asemenea, „Alianța Sfintei Coroane”, grupa în principal, ofițerimea¹⁴¹.

Organizațiile corpului ofițeresc

Referitor la rolul ofițerimii în activitatea revizionistă și iredentistă, menționăm preocuparea deosebită a autorităților de la Budapesta pentru organizarea cadrului corpului ofițeresc. Prin Tratatul de la Trianon, armata Ungariei a fost redusă la 35.000 oameni. Ea a fost astfel organizată, încât să cuprindă mai mulți ofițeri și subofițeri, decât soldați, iar pe de altă parte a realizat instruirea tuturor cadrelor aflate în rezervă în cel mai mare secret. Pentru a înlesni această deghizare, s-a format imediat după prăbușirea monarhiei dualiste, la sfârșitul anului 1918, „Asociația Națională a Forțelor înarmate Maghiare” – prescurtat *Move*¹⁴². S-a înființat, firește sub masca unei organizații particulare, pentru apărarea intereselor profesionale ale ofițerilor, fără scopuri politice. Au fost strânși la un loc toți ofițerii activi de rezervă, cei concediați, cei puși în disponibilitate, ajungându-se astfel ca „Move” să cuprindă toată ofițerimea din Ungaria. Asociația și-a înființat filiale în toate orașele și comunele mai însemnate din țară, stabilindu-le legături în Cehoslovacia, Iugoslavia și România. Pe lângă menirea de a înlocui cadrul ofițeresc oficial, „Move” a fost o organizație de spionaj și contraspionaj, fiind totodată un ajutor important pentru susținerea acțiunilor revizioniste.

Revizionismul maghiar nu a uitat nici ofițerii pensionari, care erau, după război, foarte numeroși, atât în Ungaria, cât și în fostele teritorii maghiare. Pentru a se folosi de forța lor s-a fondat „Uniunea Națională a Ofițerilor Pensionari” (*Nyukosz - Nyugalmazott Katonatisztek Országos Szávetsége*)¹⁴³.

Prin „Move” și „Nyukosz”, revizionismul maghiar a reușit să mobilizeze cadrul ofițeresc, care a stabilit imediat legături strânse cu cercurile simpatizante din țările învecinate și le-a organizat pentru a acționa.

Foarte multe documente de arhivă amintesc despre dese convocări la Budapesta ale foștilor ofițeri de rezervă din vechile unități maghiare de pe vremea monarhiei dualiste. De exemplu, în 30 mai 1938, Radio Budapesta a făcut un istoric al acestor unități, menționând că: „astăzi nu mai există aceste

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 245.

¹⁴² E. Toth, *op. cit.*, p. 11.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 12.

regimente, dar dacă ar suna ceasul, toți cei care le-au aparținut ar ști astăzi unde să se prezinte”¹⁴⁴.

Un alt document menționa că folosind ocazia congresului euharistic, care a avut loc la Budapesta, „printre numeroasele personalități din Ardeal ce au luat parte, au fost și ofițeri de rezervă ai fostei armate austro-ungare”¹⁴⁵. Foștii ofițeri de rezervă erau obligați să se prezinte pentru a primi instrucțiuni din partea autorităților militare maghiare. Misiunea lor în caz de conflict era: de a organiza acțiuni de sabotaj; de a provoca atentate contra personalităților defavorabile Ungariei; de a provoca epidemii în dosul frontului; de a face propagandă demoralizatoare în rândul armatei; de a organiza bande armate¹⁴⁶.

Organizațiile paramilitare

Revizionismul ungar, paralel cu organizarea în toată regula a unei armate bine încheiate, și-a format și un stat major din civili, pentru a apela la populația din toate teritoriile vechii Ungarii în caz de război. Statul major al acestei mobilizări a fost „Liga Apărării Cetățenești” (*Polgárvédelmi Liga*), care avea ca scop „strângerea legăturilor între toți factorii de control, supraveghere și contraspionaj, asigurându-și o activitate unitară”¹⁴⁷.

O altă caracteristică a revizionismului maghiar a fost încercarea de a militariza întreaga societate, cu scopul de a pregăti războiul de revanșă și de a fanatiza, în special tineretul, pentru realizarea acestui țel.

Studentimea a fost organizată militarăște, în cunoscutele „batalioane studențești”, iar celălalt segment al tineretului ungar, făcea parte din organizația Levente. Adoptate de autorități „Legea educației fizice pentru popor”, obliga pe fiecare tânăr între 12 și 19 ani să se supună unei educațiuni corporale și cu executarea acestei legi a fost însărcinată instituția Levente. Rostul adevărat al mișcării Levente se putea ușor distinge din discursurile ținute cu ocazia depunerii jurământului recruților, discursuri publicate de obicei de presa ungară și care se încheiau întotdeauna cu obsedanta lozincă: „Ungaria mutilată nu e țară, iar Ungaria întregită e un rai”¹⁴⁸.

¹⁴⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 684/1938, fila 11.

¹⁴⁵ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 45/1938, fila 23.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ E. Toth, *op. cit.*, p. 12.

¹⁴⁸ *Ibidem*. p. 14.

Dacă societățile secrete erau capul revizionismului și iredentismului maghiar, organizațiile militare, paramilitare, asociațiile patriotice și publice putem să le considerăm ca organe de execuție ale mișcării iredentiste.

Asociațiile patriotice

Aceste asociații patriotice au fost create, fie la Szeghed, fie la Budapesta, sub regimul terorii albe, statutele lor fiind depuse și aprobate de autorități, înregistrate legal și aproape toate beneficiau și de un buget de stat sub diferite pretexte. Toate erau, fără excepție rasiste și iredentiste.

Cea mai importantă asociație patriotică a fost „Federația Asociațiilor Publice” (*Tarsadalmi Egyesületek Szövetsége*) sau TESZ. Ea cuprindea 2.000 de societăți și grupări de toate genurile, din care 460 de organizații iredentiste, grupau 4,5 milioane de membrii, care activau în țară și în străinătate pentru cauza Ungariei Mari a lui Ștefan cel Sfânt¹⁴⁹. Președintele ei era arhiducele Francisc-Joseph de Habsburg, tatăl lui Frederic de Habsburg, proprietarul unor imense ferme și domenii. Bugetul anual al societății, de ordinul a 20 milioane franci, provenea din cotizații și subvenții de la diferite ministere. În bugetul TESZ figura o donație din partea statului maghiar de 2 milioane pengö, în timp ce veniturile din cotizații sau alte surse, nu se ridicau la peste 800.000 de pengö¹⁵⁰. Asociația milita pentru reîntoarcerea pe tronul Ungariei reîntregite a Habsburgilor și avea ca scop secundar să pună la dispoziție fonduri pentru propaganda revizionistă¹⁵¹.

Elita intelectualității ungare, formată din diplomați, savanți, artiști și scriitori, a fost grupată în „Societatea Maghiară pentru Afacerile Străine” (*Magyar Külügy Társaság*), înființată de contele Apponyi în 1921. Statutul acestei societăți recomanda membrilor ei să cultive relațiile private în mediile politice, științifice și artistice din străinătate și să utilizeze aceste relații pentru pregătirea revizuirii tratatelor¹⁵². Societatea a constituit o bibliotecă și arhive revizioniste și a instalat opt secții pentru acțiunea revizionistă. Ea a publicat numeroase cărți și broșuri de propagandă și a editat două reviste de circulație internațională: „Magyar

¹⁴⁹ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 251.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 252.

¹⁵¹ A. Gocima, *op. cit.*, p. 251.

¹⁵² Ch. Reber, *op. cit.*, p.255.

Külpolitika” (*Politica externă maghiară*) și „Külügy Szemle” (*Revistă de Politică Externă*)¹⁵³.

„Liga Națională Maghiară” era în special organizația bisericii catolice și a tinerilor fii ai marilor proprietari de pământuri, președinte de onoare fiind, însuși regentul Horthy. Președintele în exercițiu era baronul Pereny - secretar de stat, iar director dr. Majorös - consilier ministerial al secției minorităților¹⁵⁴. Activitatea ocultă a „Ligii Naționale Maghiare”, consta în a stabili legăturile între slovaci și teroriștii bulgaro-macedoneni din *ORIM* (*Organizația Revoluționară Internă Macedoneană*), după modelul legăturilor existente între ustașii separatiști croați și *ORIM*¹⁵⁵. „Liga Națională Maghiară” a creat mai multe societăți. Una dintre ele „Societatea Rakoczi”, fondată în 1921, al cărei președinte era Ivan Rakowsky - ministru în cabinetul Bethlen, a tipărit și a pus în circulație biletele false de 500 de coroane¹⁵⁶. Președintele Ligii, baronul Perenyi, a fost implicat și el în această afacere, în același timp cu I. Szörzsey, directorul de la TESZ dar nu au fost niciodată judecați¹⁵⁷.

„Liga Revizionistă Maghiară” (*Magyar Revizos Liga*) înființată în 1927 avea ca președinte pe scriitorul Herczeg Ferencz și ca secretar general pe Andras Falk. În comitetul acestei organizații figurau, de asemenea oameni politici cunoscuți, ca Tibor Eckhardt, Gustav Gratz, episcopul Ioan și marele rabin Hevesi¹⁵⁸. Această organizație era foarte activă în Anglia, unde era susținută de lordul Rothermere și de cercul lui sir Henri Deterding, patronul lui Royal Dutch¹⁵⁹.

În albumul revizionist al ziarului „Pesti Hírlap” se menționa că însăși „Liga Revizionistă Maghiară” își datora înființarea ei, lordului Rothermere¹⁶⁰.

¹⁵³ „Külügy Szemle” – a Magyar Külügy Társaság Kiádas, 1921, Budapest, ianuar-április, „Magyar Külpolitika”, 1928, Budapest, nr. 5, 1 március.

¹⁵⁴ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 254.

¹⁵⁵ *Ibidem.*

¹⁵⁶ *Ibidem.*

¹⁵⁷ *Ibidem.* p. 255.

¹⁵⁸ *Ibidem.* p. 254.

¹⁵⁹ *Ibidem.*

¹⁶⁰ A. Gociman menționa că lordul Rothermere „a urgentat ca să se înființeze un organism, care să întrunească toate asociațiile patriotice maghiare, punând toate părțile poporului unguresc în serviciul ideii de revizuire. Nu au trecut decât câteva zile, se scrie în același album revizionist și dezideratul lansat de lordul Rothermere a fost îndeplinit.

„Liga Revizionistă Maghiară” avea organizații în întreaga Ungarie, aproape fiecare cetățean maghiar fiind membru al ei și plătind o cotizație. De asemenea L.R.M. avea oficine în toate capitalele mai importante din Europa, scopul ei fiind propaganda în țară și în străinătate pentru revizuirea frontierelor. Bineînțeles că Liga Revizionistă Maghiară avea ajutoare foarte importante din partea statului și se bucura de un concurs material însemnat din partea opiniei publice ungurești. Aceasta, deoarece tot ceea ce nu putea face oficial statul maghiar, făcea L.R.M., prin editarea unui număr imens de cărți, broșuri, hărți și imprimate în limba maghiară și în limbile de circulație internațională.

Liga Revizionistă Maghiară a redactat patru gazete lunare, pe care le tipărea ziarul „Pesti Hirlep”. De asemenea, ziarul „Uj idok” era administrat de Herczeg Ferencz, președintele L.R.M., aflat în strânsă legătură cu lordul Rothermere¹⁶¹.

Tot prin intermediul ziarului „Pesti Hirlep”, care era „monitorul revizionismului maghiar”, L.R.M. a întocmit două albume revizioniste, primul intitulat „Dreptate Ungariei”, al doilea „Europa la răspântie. Pace sau război”, tipărit în 1933, albume care au fost trimise gratuit tuturor personalităților politice din Occident¹⁶².

Liga Revizionistă Maghiară organiza de asemenea, manifestațiile revizioniste din Ungaria, primea oaspeții străini favorabili revizuirii, organiza conferințe și luări de poziții cu caracter revizionist.

Exprimând noua orientare a cercurilor oficiale ungare, după 1927, președintele L.R.M., Herczeg Ferencz, afirma cu nonșalanță ideea revizionistă, în presă sau cu prilejul diferitelor întruniri. În iunie 1933, el declara ziarului „Il popolo d’Italia”, fondat de Mussolini că: „pentru revizuire, azi lucrează forțe morale atât de gigantice, încât pe lângă ele dispare orice putere diplomatică sau militară”¹⁶³.

S-a înființat Liga Revizionistă sub președinția scriitorului H. Ferencz, șvabul maghiarizat din Vârșeț (Banatul sârbesc)” (A. Gociman, *op. cit.*, p. 38).

¹⁶¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1930, fila 219.

¹⁶² Într-o notă informativă a Poliției Alba din martie 1935 se arăta că al doilea album „cuprindea mai multe hărți ale fostei monarhii austro-ungare și fotografii din Transilvania. Pe lângă lectura revizionistă, se descriu și pretensele suferințe ale ungarilor din ținuturile alipite și nedreptățile ce s-ar fi făcut prin tratate de pace. Aceste albume au fost răspândite prin preoții și studenții facultăților din Budapesta și populației maghiare din țările successorale”. (*Ibidem*, Dosar 423/1935, fila 21).

¹⁶³ A. Gociman, *op. cit.*, p. 78.

Referitor la condamnarea formală a Ungariei la Geneva pentru Iankapuszta, unde s-au antrenat autorii atentatului de la Marsilia din 1934, același Herczeg Ferencz declara că: „niciodată nu s-au adus în luptă arme mai cinstite decât acelea cu care luptă mișcarea revizionistă”¹⁶⁴.

Dincolo de tendențiozitatea unora din declarațiile sale, președintele L.R.M. recunoștea meritele diplomatului român Nicolae Titulescu în lupta împotriva revizionismului. În ziarul „Pesti Hirlap”, Herczeg Ferencz afirma că: „din cununa de lauri, o ramură se cuvine d-lui Titulescu, trimisul voiajor demonic, care se pricepe să strice afacerile concurenței”¹⁶⁵.

În foarte multe din întrunirile revizioniste organizate de L.R.M., Herczeg Ferencz expunea așa-zisa „principlialitate” pe care se bazau revizionistii. La o întrunire revizionistă organizată de cercul social din Lipótváros (Budapesta), președintele L.R.M. afirma că „revizuirea se bazează pe principiile wilsoniene, iar programul nostru e acela ca Ungaria ciuntită să-și poată reanexa teritoriile din imediata apropiere a statelor vecine, iar în celelalte teritorii ale coroanei Sfântului Ștefan, să cerem plebiscit”¹⁶⁶.

Pentru realizarea acestui deziderat L.R.M. a intervenit pe lângă guvernul maghiar pentru a aproba trimiterea în Transilvania a unui mare număr de agenți, care să facă propagandă, ca într-un eventual plebiscit populația șvăbească și chiar românii ardeleni să fie determinați să voteze pentru realipirea Transilvaniei la Ungaria¹⁶⁷.

Putem afirma, pe baza documentelor că L.R.M. nu s-a rezumat numai la propunerile făcute guvernului ungar, ci a acționat direct pentru a provoca stări conflictuale în Transilvania, pe baza cărora să ceară opiniei publice mondiale rezolvarea situației, prin organizarea plebiscitului¹⁶⁸.

¹⁶⁴ „Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 31 decembrie 1934.

¹⁶⁵ *Calendar al Ligii Antirevizioniste Române pe anul 1935*, Editura L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania - Cluj, p. 57.

¹⁶⁶ „Observator”, București, anul III, nr. 9 din 7 martie 1936.

¹⁶⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1934, fila 42.

¹⁶⁸ Într-o notă a Inspectoratului IV de Poliție Cluj se arată că: „Liga Revizionistă Maghiară a dat directive oamenilor ei de încredere să intensifice propaganda revizionistă în statele successorale prin provocări, greve, sabotaje și revolte interne. În caz de agravare a situației să fie pregătiți ca la momentul oportun să atace chiar pe capii autorităților. Ordinele sunt trimise numai prin viu grai din Budapesta, Szeghedin și Máko. Călugării premonstratenzi din Oradea, Capitoliul și Episcopatul romano-catolic sub conducerea canonicului Schriffert Béla sunt focare de propagandă revizionistă în Transilvania”

Paralel, organismele internaționale din acea perioadă au fost asaltate cu plângeri și memorii ale Ligii Revizioniste Maghiare. Referitor la plângerea L.R.M. adresată opiniei publice mondiale, ziarul „Observator” nota următoarele: „Liga Revizionistă Maghiară a lansat nu demult un apel adresat opiniei publice mondiale în care sunt expuse durerile maghiarilor și indicate leacurile acestora. Durerile acestea sunt vechi. Ele nu se pot vindeca pentru că pretind leacuri prea scumpe, nouă: Ardealul, Banatul, Crișana, Bihorul și Maramureșul; Cehoslovaciei: Podkarpaska-Russ; Jugoslaviei: Croația, Italiei: Fiume și coasta Adriatică”¹⁶⁹.

Pe de altă parte, liderii L.R.M. își făceau un titlu de glorie din propaganda pe care o susțineau cu toate mijloacele. La o întrunire a „Uniunii Asociațiilor Feminine din teritoriile desmembrate”, ținută la Budapesta în 13 mai 1937 a vorbit dr. Fall Endre, directorul L.R.M., care a arătat că în urma propagandei revizioniste „statele europene au cunoscut marele adevăr că harta Europei cuprinsă în tratatele de pace a fost rău alcătuită și politica revizionistă a Ungariei a atras atențiunea întregului univers asupra necesității de a se aranja acesta cauză maghiară”¹⁷⁰.

Dacă pe plan extern, L.R.M. prezenta Ungaria ca pe o victimă iar minoritatea maghiară din statele successorale, pe cale de dispariție, pe plan intern, revizionismul era fluturat în fața auditorilor ca o ultimă soluție a rezolvării problemelor economice și sociale ale statului ungar. La o întrunire a L.R.M. de la Șopron, delegatul organizației centrale de la Budapesta, dr. Fall Endre spunea: „Fără lărgirea hotarelor patriei ciuntite, mult timp poporul maghiar cu o cultură superioară nu va putea suporta aparatul birocratic actual, prea numeros. Lărgirea hotarelor țării înseamnă pentru

(Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: Chestura de Poliție Alba, Dosar 8/1937, fila 2).

Într-o altă notă informativă a Poliției orașului de reședință Alba Iulia din 19 decembrie 1936 se menționa că: „agenții trimiși de Liga Revizionistă Maghiară au început să culegă informații militare, să îndemne la acte de terorism, sabotaje și ca maghiarii să-și procure arme de foc etc.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1936, fila 42).

Într-un alt document se menționa că: „Liga Revizionistă din Budapesta a hotărât să trimită în țările ce compun Mica Antantă, diferiți agenți cu scopul de a lua contact cu conducătorii ungarilor, care să informeze populația maghiară despre eforturile făcute de Ungaria pentru dezrobirea lor. Acești agenți vor fi recrutați dintre ungurii care locuiesc permanent în aceste țări”. (*Ibidem*, Dosar 423/1935, fila 19).

¹⁶⁹ „Observator”, București”, nr. 21 din 6 iunie 1936.

¹⁷⁰ Arhivele Statului. Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 255/1937, fila 152.

fiecare maghiar o bucată de pâine mai mare, posibilități mai multe de muncă și întărirea vieții economice”¹⁷¹.

Scriitorul Herczeg Ferencz conducea de asemenea cunoscuta organizație iredentistă ungară „Delvideki Othon” (*Căminul Sudului*), care a pus bazele altor organizații iredentiste, având ca scop menținerea și dezvoltarea relațiilor culturale naționale maghiare cu tineretul din țările succesoriale¹⁷².

La rândul lor, femeile revizioniste erau grupate în asociația „Pro Hungaria”, care era una din cele mai importante organizații feminine din Ungaria și din străinătate. Asociația și-a instalat filiale în multe capitale europene și în S.U.A., cea mai importantă fiind „Anglo-Hungarian Group” din Londra, condusă de d-na H. Morant și susținută de lordul Rothemere¹⁷³. Președinta asociației centrale de la Budapesta era d-na F. Réthy, care stătea, cel mai adesea în străinătate iar bugetul organizației era în jurul a 2 milioane franci¹⁷⁴.

„Pro Hungaria” a fondat o altă organizație a femeilor, „Magyar Nemzeti Szövetseg” (*MANSZ sau Asociația Națională a Femeilor Maghiare*), care era prezidată de scriitoarea naționalistă și antisemită, Cécile Tormay. Această grupare se ocupa în special de propaganda iredentistă între femeile din teritoriile fostei monarhii austro-ungare¹⁷⁵.

„Uniunea Amicii Poporului Maghiar” (*A Magyar Klap Baráti Szövetsége*), constituită în 1936 la Budapesta avea ca scop crearea unui front unitar de luptă pentru realizarea viitorului și năzuințelor naționale ale poporului maghiar, îndeosebi cu sprijinul maghiarilor și al amicilor acestora aflați în străinătate. Printre conducătorii acestei organizații se numărau: Rávasz Laszlo Ladislau - episcop reformat. Lukács György, Nagy Emil și Demeter Mihail, foști miniștri¹⁷⁶.

Din rândul organizațiilor iredentiste de mai mică importanță, amintim „Liga pentru cultura maghiară” (*Magyar Kulturliga*), care făcea propagandă

¹⁷¹ „Observator”, București, nr. 3, din 25 ianuarie 1936.

¹⁷² Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1930, fila 58.

¹⁷³ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 255.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 256.

¹⁷⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1934-1936, fila 44.

printre minoritățile naționale din statele successorale și era subvenționată de Ministerul Instrucțiunii Publice din Ungaria¹⁷⁷.

„Liga Națională Creștină Unificată” (*Egyesült Kerestény Nemzeti Liga*) se ocupa în special cu propaganda în favoarea restaurării habsburgilor¹⁷⁸.

Dintre organizațiile iredentiste studențești, menționăm în primul rând „Asociația Națională Maghiară a Studenților și a Școlilor Înalte” (*MEFOSZ*), care a creat școli de agitatori, mulți dintre ei fiind apoi delegați în universitățile din statele successorale. Asociația veghea, de asemenea la aplicarea legii privind Numerus Clausus, care limita numărul studenților evrei în universitățile maghiare¹⁷⁹.

Tinerimea universitară cuprindea alte șapte asociații cu mai multe mii de membri în Budapesta și în orașele din Ungaria. Aceste organizații posedau veritabile trupe de șoc, care erau, de asemenea bine înarmate, ca și formațiile paramilitare ale „Visului maghiar”. Acestea erau: „Asociația Turul” (*Turul Szövetség*); „Asociația Saba” (*Saba Baytársi Szövetség*); „Asociația studenților catolici” (*Katholikus Diak Szövetség*); „Asociația Studenților Protestanți” (*Protestans Diak Szövetség*); „Asociația Sportivă a Studenților” (*Főiskolai Sportszövetség*); „Asociația Hungaria” (*Hungaria Szövetség*); „Asociația Universitară a Secuilor din Transilvania” (*Szekeli Egyeterni és Főiskolai Halgatore Egyesülete*)¹⁸⁰. Aceste organizații erau susținute moral și material de Ministerul de Război și de cel de Interne. De mai multe ori aceste organizații au provocat dificultăți diplomatice între guvernul de la Budapesta și cele ale statelor Micii Antante. De exemplu, „Asociația Universitară a Secuilor din Transilvania”, dispunea nu numai de trupe de șoc, care se dedau în mod regulat la demonstrații războinice, ci și de o secție de propagandă, care făcea spionaj și întreținea agitația în rândul minorității maghiare din România¹⁸¹.

¹⁷⁷ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 256.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ Într-o notă a Direcției Generale a Poliției se arăta că în 19 ianuarie 1926 la Universitatea din București s-a descoperit o vastă organizație de spionaj. Un student în medicină, István Silai a încercat să corupă doi ofițeri ai ministerului de război al României și a deturnat documente militare. El a fost arestat și ancheta a relevat că în România exista o organizație clandestină de spionaj, ai cărei agenți erau în exclusivitate maghiari. Sediul se afla la Universitatea din Szeghedin iar ramificațiile

În 1935 numărul societăților studențești angrenate în acțiuni revizioniste și iredentiste a ajuns la 18. Barta Lászlo, președintele „Federației Societăților Studențești” declara ziarului „Magyaroszág”: „cea mai esențială parte a acțiunilor noastre o formează lupta contra Trianonului”¹⁸².

Împotriva României erau îndreptate și alte organizații subvenționate de statul ungar, printre care amintim: „Asociația Transilvania” (*Erdélyi Tarsaskör* – menținută grație subsidiilor de la Budapesta); „Societatea Gabor Aron” (*Gabor Aron Szövetség*), care avea în program acțiuni teroriste; „Comunitatea simbolică a secuilor din Harghita” (*Harghitavarylja Jelképés Szekeli Község*), care avea ca scop provocarea de răzvrătiri printre secuii din România; „Ifju Gárda” (*Tánára Gardá*), asemănătoare celei create împotriva Slovaciei, reprezentanții ei trebuiau să devină ustașii Transilvaniei¹⁸³.

Dintre asociațiile subvenționate din fondurile diferitelor societăți și ligi îndreptate împotriva României menționăm în ordine cronologică organizația „Căminul cultural și de educație tradițională a tineretului din provinciile de sud”, înființată de „Căminul Sudului” în 1930 condus de Herczeg Ferencz¹⁸⁴.

Tot la Budapesta s-a înființat în 1935 și „Asociația Arădanilor din Ungaria”, sub președinția baronului Urban Ivan, fost prefect de Arad pe vremea stăpânirii maghiare și cumnat cu regentul Horthy¹⁸⁵.

Scopul asociației era „să întrețină în sufletul refugiaților arădeni sentimentul național maghiar și să ducă lupta pentru revizuirea tratatelor de pace”¹⁸⁶. Asociații similare au fost pe cale să se înființeze pentru toate orașele Transilvaniei, scopul fiind acela ca aceste organizații să fuzioneze într-o grupare politică prin care să se susțină ideea revizuirii.

Foarte multe documente atestă faptul că „Asociația Bărbaților din Ardeal” împreună cu „Liga Revizionistă Maghiară”, Societatea de

erau la Cluj și Bistrița (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 239/1936, fila 162).

¹⁸² Granița”, Satu-Mare, din 15 ianuarie 1935.

¹⁸³ Ch. Reber, *op. cit.*, p. 269.

¹⁸⁴ Într-o notă informativă a Marelei Stat Major din 11 august 1930 se arăta că această organizație a și intrat în relațiuni cu anumite cercuri culturale maghiare din Ardeal și anume cu un oarecare Peterffi din Cluj, care este redactorul unei gazete intitulată „Erdelyi Fiatolok Lapja” (Foaia Tineretului Ardelean), care își are sediul la Cluj (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1930, fila 58).

¹⁸⁵ *Ibidem*, Dosar 423/1935, fila 17.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

radiodifuziune din Ungaria și Direcția cinematografelor au desfășurat o intensă propagandă revizionistă împotriva României¹⁸⁷.

„Asociația Bărbăților din Ardeal” a fost înființată la Budapesta în 1928 și cuprindea pe maghiarii ardeleni emigrați în Ungaria. Scopul principal al acestei asociații era propaganda în favoarea revizuirii Tratatului de pace de la Trianon, pentru a se obține alipirea Transilvaniei la Ungaria¹⁸⁸. Președintele acestei asociații era contele Teleki, profesor universitar, care avea legături strânse cu diferite cadre didactice maghiare de la Universitatea din Cluj¹⁸⁹.

Împotriva unității statului român a acționat și asociația „Stindardele Patriei”, condusă de Urmanczy Nandor, călăul celor 40 de români asasinați sau arși de vii la Beliș în 1918. Cinismul acestui criminal a mers până la a stoarce prin amenințări și teroare o declarație revizionistă, pe care a atribuit-o „liberei voințe a românilor și sârbilor din Ungaria”¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Într-o notă informativă a Poliției Alba se arăta că la 11 decembrie 1936 a avut loc Adunarea Extraordinară a Comitetului Executiv și membrilor din conducerea organizației revizioniste „Uniunea Bărbăților din Ardeal”. În continuare documentul menționa că „s-a hotărât să se intervină pe lângă societatea de radiodifuziune maghiară în scopul de a admite uniunii de a organiza de două ori pe săptămână discuții, dialoguri cu caracter revizionist, care vor avea loc între cunoscuți foști politicieni și personalități militare originare din Ardeal. Tot astfel se vor organiza spre difuzare diverse piese teatrale cu caracter revizionist, scene din viața minorităților din Ardeal, scrise anume pentru difuzare prin postul de radio de la Budapesta și celelalte posturi medii din Ungaria”. (*Ibidem*, Dosar 255/ 1937, fila 20).

Într-un document emis de Direcția Generală a Poliției, din 17 februarie 1937 se semnala că „din inițiativa celor două mari organizațiuni revizioniste din Ungaria, «Liga Revizionistă Maghiară» și «Asociația Bărbăților din Ardeal» se vor organiza în cursul lunii mai 1937 o serie de festivități și demonstrațiuni cu caracter revizionist la care vor fi invitate și personalități din Ardeal. Festivitățile vor fi foto-filmate și apoi rulate la toate cinematografele din Ungaria și eventual în cadrul jurnalului sonor chiar la cinematografele din străinătate.” (*Ibidem*, Dosar 679/ 1937, fila 15).

¹⁸⁸ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Parchetul General al Curții de Apel Cluj*, Dosar 1/1936, fila 198.

¹⁸⁹ În urmărirea Parchetului general al Curții de Apel Cluj se afla dosarul lui Roska Martin, șef de lucrări la Institutul de Studii Clasice din Cluj. Acesta a fost în repetate rânduri la Budapesta, ținând legături mai strânse cu Asztolos Miklos, redactorul lucrării intitulată „Ardealul istoric”, apărută la Budapesta în 1936. „Asociația Bărbăților Ardeleni” a editat această carte, care forma în acel timp o evanghelie a revizionismului. (*Ibidem*).

¹⁹⁰ „Noua Gazetă de Vest”, Oradea, II, nr. 222 din 12 ianuarie 1937.

Caracterul terorist al organizațiilor iredentiste înființate în Ungaria a fost transferat și asociațiilor înființate în Transilvania. De exemplu, Direcțiunea Generală a Poliției era informată că în Transilvania și Banat funcționau din 1933, „Asociațiile tinerilor catolici”, zise „Kölping”. Aceste asociații camuflete sub o mască religioasă și culturală, în realitate erau organizate după sistemul asociațiilor „Levente” din Ungaria și erau conduse de ofițeri din fosta armată austro-ungară¹⁹¹.

În alte cazuri, asociații legal constituite în România de către minoritarii maghiari, căutau să sfideze legile statului român și să ducă o politică antiromânească. De exemplu, societatea „Uniunea Muzeului Ardelean”, creată prin decizia din 12 septembrie 1925 a fost înscrisă din „greșeală”, „Uniunea Ardeleană Muzeală Maghiară” (*E.M.E.*). Parchetul General al Curții de Apel Cluj a ajuns la concluzia că ea continua să fie o societate ce sfida românismul, ostilă statului român, statutele fiind cele din 1905, care favorizau statul maghiar¹⁹².

Din analiza acțiunilor societăților și asociațiilor create în Ungaria interbelică cu scopuri iredentiste și revizioniste, a rezultat în primul rând numărul foarte mare al acestora, deși nu avem pretenția de a le fi enumerat pe toate. De aici rezultă diversificarea formelor și mijloacelor de acțiune care au menținut o ofensivă permanentă în vederea pregătirii revizuirii tratatelor de pace.

Evidențiind acțiunea acestor organizații neguvernamentale împotriva României, nu am epuizat însă analiza legăturilor dintre revizionisti de la Budapesta și acea parte a maghiarilor din România, care le-au slujit interesele.

Acțiunea revizionistă maghiară în România.

Legăturile cu Partidul Maghiar din România

De la început trebuie să menționăm că în întreținerea acestor legături, cel mai important rol l-a avut Partidul Maghiar din România, înființat în 1922. Simpla lectură a programului acestui partid, prezentat la data înființării, îndreptățește afirmația că acest partid a promovat o politică naționalist-șovină, de cultivare a segregăției între minoritatea maghiară și populația majoritar românească¹⁹³. Referitor la programul Partidului Maghiar din 1922, Al.

¹⁹¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 203/1933, fila 204.

¹⁹² Idem. Fond: *Parchetul General al Curții de Apel Cluj*, Dosar 17/1929, fila 22.

¹⁹³ În programul elaborat de P. Maghiar din România în 1932 se cereau printre altele: „recunoașterea prin Constituție a minorității maghiare ca subiect de drept public;

Olteanu considera natural faptul că „nici un partid politic român nu s-a găsit să negocieze un cartel pe baza unui asemenea program”¹⁹⁴.

Declarațiile politice și articolele de presă ale liderilor acestui partid, ilustrează pe deplin faptul că această formațiune politică era un centru de direcționare a acțiunii revizioniste în România. Astfel, președintele Gheorghe Bethlen spunea la un congres al partidului: „Noi nu suntem practic la un congres al partidului. Nu speranța de a ajunge la putere ne-a reunit. Noi reprezentăm totalitatea națiunii maghiare din România”¹⁹⁵. În același ton, deputatul Árpád Paal, unul dintre vicepreședinții partidului, scria în ziarul de limbă maghiară din Cluj, „Keléti Ujság”, organul de presă al P. Maghiar, la 25 decembrie 1929 că: „patria minoritarilor nu este România. Patria lor este un cămin domestic, e cercul de activitate, care va putea constitui baza autonomiei naționale, excluzând total intervenția statului”¹⁹⁶.

Un alt vicepreședinte al partidului, Elemer Jakabffy, scria la 20 octombrie 1929 în ziarul „Temesvári Hirlap” că „și cel mai incult cititor al gazetei știe că Ungaria a devenit un factor important în Europa Centrală. Ca o consecință naturală a acestei schimbări, societatea ungară caută să scape din lanțurile Tratatului de la Trianon, reclamând într-un mod din ce în ce mai îndrăzneț revizuirea acestui tratat. Nimic mai logic, faptele arată că propaganda revizionistă are de asemenea influență asupra populației maghiare din Transilvania”¹⁹⁷.

Parlamentul României a constituit, de asemenea, pentru liderii Partidului Maghiar, prilejul unor lamentări nejustificate în problema politicii statului român față de minoritatea maghiară. Intervențiile parlamentarilor maghiari au fost taxate deseori de presa românească de toate culorile politice, pentru tendențiozitatea lor¹⁹⁸.

autonomie națională; guvern propriu național în limbă proprie, cu o administrație și justiție proprie; organizarea serviciului militar în așa măsură ca cetățenii să-și termine serviciul militar 3 luni maxim pe teritoriul cercului de recrutare, respectiv cu folosirea limbii materne ca limbă de instrucție și de comandă; (Al. Olteanu, *Le mouvement politique hongrois en Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, 1935, 11, nr. 2, p. 186).

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 188.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 183.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 202.

¹⁹⁸ Referitor la intervenția președintelui Partidului Maghiar din România în Parlament în preajma aniversării unirii, ziarul „Observator” nota: „O coincidență bizară se poate observa ori de câte ori jalobăriile conducătorilor maghiarimii din Transilvania caută să

Între modalitățile folosite de Partidul Maghiar din România se număra și trimiterea de memorii către Societatea Națiunilor, sub pretextul că guvernul român nu respecta Tratatul minorităților semnat la 9 decembrie 1919, urmărindu-se punerea în discuție a statutului minorităților din România și, în mod indirect, a problemei Transilvaniei. La 18 februarie 1925, dr. Iuliu Tornya, avocat din Craiova, a depus la Liga Națiunilor o plângere împotriva statului român, prin care România era acuzată de a fi nedreptățit pe coloniștii maghiari așezați pe pământurile lor de fosta stăpânire ungurească¹⁹⁹. La 2 septembrie 1930 Secretariatul Societății Națiunilor înregistra un memoriu al Partidului Maghiar din România, prin care acesta se plângea că statul român nu-și îndeplinea angajamentele luate prin art. 9 al Tratatului de pace față de minoritatea maghiară²⁰⁰.

Din arsenalul metodelor și mijloacelor folosite de Partidul Maghiar din România nu a lipsit editarea broșurilor de propagandă, prin care se puteau atinge mult mai bine scopurile revizioniste în comparație cu articolele din ziare și gazete, în care aceste scopuri erau mai mult sau mai puțin camuflate²⁰¹.

atenteze la reputația țării, semnalul se dă de la Budapesta iar dumnealor se fac ecoul consemnului de peste frontieră. Mai deunăzi d-l Gheorghe Bethlen a declanșat un nou val de tânguiești nejustificate în fața Parlamentului românesc. Indignarea conducătorilor vieții noastre politice, însă a înfierat îndrăzneala nemaipomenită prin graiul autoritar al d-lui Nicolae Titulescu, ministrul nostru de externe și al d-lui Octavian Goga, președintele Partidului Național Creștin. Insinuările conducerii Partidului Maghiar din România s-au produs tocmai în preajma aniversării unirii Transilvaniei cu patria mamă. („Observator”, București, nr. 46 din 21 decembrie 1936).

¹⁹⁹ A. Gociman, *op. cit.*, p.395.

²⁰⁰ Reclamația încerca să demonstreze că Tratatul de pace „n-a avut puterea să schimbe directiva politicii școlare dictată altădată de caracterul exclusiv românesc al statului român de dinainte de război... legile și edificiul clădit sistematic al decretelor ministeriale și al măsurilor oficiale au creat o serie de reforme menite să distrugă opera Tratatului sau să-i zădărnicească orice eficacitate, aceasta în directă contrazicere cu scopul și spiritul Tratatului” (I. Scurtu, *Istoria României între anii 1918-1944*, Culegere de documente, E.D.P., București, 1982, p. 272).

²⁰¹ În articolul „Fruntașii Partidului Maghiar răspândesc broșuri interzise”, publicat de „Gazeta Sălajului” în 10 iulie 1937 se menționa că „Prefectura și Legiunea de jandarmi au descoperit că unii frunțași ai partidului maghiar, printre care cităm pe: Dr. Andrassy Ernestin - medic în Valea lui Mihai, Szemrei Arpad - primar în Andoni, Szatmary Carol - preot în Simian, Molnar Iosif - preot reformat în Tarcea, Ludovic Orosz - preot reformat în Chereșteu și Mark Laurențiu - învățător confesional în Sălacea, au răspândit o broșură cu caracter subversiv, care avea următorul titlu: „Igon uton” (Drumul drept sau adevărat), tipărită la Cluj, ale cărei concluzii n-aveau alt scop decât acel de efervescentă

Iritați peste măsură de constituirea secțiilor și subsecțiilor Ligii Antirevizioniste Române în Transilvania, liderii Partidului Maghiar au bruscăt acțiunea de organizare a antirevizionismului românesc, în special în secuime, proferând amenințări la adresa populației românești²⁰².

Acțiunile enumerate până acum ne duc la concluzia logică asupra direcționării Partidului Maghiar din România de la Budapesta. Faptul că acest partid a fost pe tot parcursul perioadei interbelice reprezentantul intereselor cercurilor revizioniste de la Budapesta și de aiurea, este confirmat de un număr extrem de mare de documente. De exemplu, un raport al Chesturii de Poliție din Cluj, sintetizând activitatea Partidului Maghiar în perioada 1918-1938, evidențiază clar faptul că această formațiune politică s-a depărtat total de interesele țării în care își desfășura activitatea politică²⁰³.

Metoda instrucțiunilor primite de la Budapesta a existat încă înainte de constituirea Partidului Maghiar din România, în 1922. Atunci, în perioada imediat următoare semnării Tratatului de la Trianon, revizionisții de la Budapesta, de-abia instalați la putere, trimiteau directive de acțiune

a sentimentului național minoritar, primejduind în acest fel însăși existența statului român”. („Gazeta Sălajului”, Zalău, VIII, nr. 28 din 10 iulie 1937).

²⁰² Într-o scrisoare a profesorului Ioan Banu, către Comitetul Regional al L.A.R. din Cluj, datată 14 iunie 1935, acesta menționa: „Obstacolul cel mai serios în drumul nostru de organizare este Partidul Maghiar, care are agenți în toate părțile și care nu se dau îndărăt de la nimic. Folosesc ca mijloace în contra populației, care vrea să adere la ligă, intimidarea și boicotul. Toți câți se înscriu în ligă sunt amenințați că vor fi, nici mai mult, nici mai puțin, decât spânzurați îndată după revizuire, care nu mai poate întârzia prea mult. Li se spune celor ce iscălesc legământul, că au vândut Ardealul românilor și o faptă de natura aceasta nu poate rămâne nesancționată.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 31/1920-1938, fila 36).

²⁰³ Raportul era adresat Procurorului General în următoarea formulare: „Fostul partid maghiar, condus de contele Bethlen, care timp de 20 de ani a adoptat o atitudine negativă față de centru (București), astăzi a trecut de la o atitudine de pasivitate, cu ideea generatrice contripetă, adică a se depărta totalmente de centru (București) și a lucra numai după directiva Budapestei, prezentând intenționat lumii internaționale chiar actele cele mai solemne și de libertate acordate minorității maghiare, sub toată critica.” (Idem, Fond: *Parčetul General al Curții de Apel Cluj*. Dosar 29/1938, fila 23).

maghiarilor din România. Aceste directive vizau domeniul economic, social și cultural dar și „ațâțarea sașilor” împotriva statului național unitar român²⁰⁴.

²⁰⁴ Iată termenii în care erau formulate direcțiile de acțiune trimise de Budapesta, fruntașilor maghiari din România:

„Acțiunea economică:

1. Să nu renunțați în nici un caz la întreprinderile comerciale locale, la administrarea moșiilor, la titlurile de valoare deja câștigate și să căutați a acapara pe toate căile bunurile mobile și imobile din Ardeal.
2. Prin instituțiuni financiare și cooperative maghiare să căutați a realiza boicotarea pe toate căile a tuturor întreprinderilor românești și a câștiga un rol preponderent în politica economică a Transilvaniei.

Acțiunea morală și culturală:

1. Să conservați conștiința națională, înființând societăți culturale și biblioteci iredentiste în fiecare sat. Să păstrați harta Ungariei vechi în fiecare casă. Să păstrați tricolorul unguresc și nasturi în culori naționale ca un memento permanent.
2. Să citiți ziarele germane și să știți că broșuri de propagandă vor fi distribuite străinilor care vizitează România, spre a le câștiga simpatia pentru cauza noastră.
3. Să purtați totdeauna costumul național și să nu trimiteți copiii la școalele românești.
4. Să batjocoriți tot ce e unghur filo-român.

Acțiunea politică:

1. Să încurajați ideea socialistă și să provocați revolte muncitorești.
2. Să sprijiniți mișcărilor socialiste în armată și să provocați revolta soldaților împotriva ofițerilor.
3. Să ascundeți arme pentru a le avea în caz de revoltă.
4. Să țineți neconțent Budapesta la curent cu cele ce se întâmplă în armata română.
5. Să repercuțați orice nemulțumire a populației rurale în serviciul militar.
6. Să câștigați funcționarii căilor ferate pentru cauza noastră.
7. Să căutați afiliați de bănci ungurești la institute unde direcția e favorabilă unghurilor.
8. Să sprijiniți mișcarea republicană în Regatul României.
9. Să susțineți relații strânse cu socialiștii extremiști și să câștigați presa șvabă pentru cauza ungară.

Acțiunea de ațâțare a sașilor:

1. Să susțineți în sași ideea că ei sunt oameni de structură morală, intelectuală și fizică superioară, că au o cultură ancestrală, că nu pot sta laolaltă cu balcanici și că menținerea unei cărdășii cu România e vinovată. Ei trebuie să păstreze legătura cu conducerea maghiară de odinioară.
2. Să stimulați mândria culturală și de rasă a sașilor contra românilor.

După înființarea Partidului Maghiar în 1922, legăturile acestei formațiuni politice cu cercurile guvernamentale ungare erau cvasi-cunoscute. Mai mult însă, documentele atestă faptul că partidul Maghiar din România primea instrucțiuni de la Budapesta, care uneori stabileau direcții de acțiune, caracterizate printr-un cinism revoltător²⁰⁵.

De foarte multe ori, liderii conducerii centrale sau locale ai Partidului Maghiar au fost implicați în acțiuni de acoperire sau favorizare a agenților serviciului de informații ungar, trimiși în România²⁰⁶.

3. Să strângeți prietenii între unguri și sași și să pregătiți antisemitismul.”

Documentul trimis de la Budapesta se încheia cu aprecierea că: „lipirea Transilvaniei la România e o pradă balcanică tranzitorie.” (*Ibidem*, Dosar 2/1921, fila 40).

²⁰⁵ La 1 martie 1938, Inspectoratul Regional de Poliție Cluj, trimitea inspectoratelor din subordine o copie de pe nota informativă privind instrucțiunile date de Budapesta, Partidului Maghiar din România, de modul cum să acționeze pe viitor, care erau formulate astfel:

- „- să se susțină oriunde și prin toate mijloacele pe ungurii din funcții și posturi importante;
- să nu se cruțe în acest scop nici banii, nici femeia;
- să se sacrifice chiar și soția, nu are ce pierde și chiar dacă ar întâmpina neplăceri, nu contează, având în vedere scopul final, de a face bine națiunii maghiare;
- dacă nu se reușește să susțină pe unguri, atunci să susțină cu aceleași mijloace pe un român slab, incapabil, coruptibil, care să dezvolte o activitate slabă, negativă în funcția și locul pe care-l ocupă;
- să se atace prin toate mijloacele pe românul valoros, care dezvoltă o activitate creatoare;
- să se atace toate instituțiile bune din țară;
- să înainteze cât mai numeroase plângeri la Haga, unde îi va susține Budapesta;
- să caute să încheie căsătorii mixte pe care le numesc „ușițe de intrare în toate tainele țării;
- să se îndemne femeile să inundeze orașele românești, să infecteze sănătatea și tineretul.” (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție Alba*, Dosar 11/1938, fila 47).

²⁰⁶ Într-o notă a Inspectoratului de Poliție Cluj se preciza: „Suntem informați că ar fi trecut în România din Ungaria mai mulți indivizi, care ar face parte din Serviciul de informații maghiar, care s-ar afla la un fost secretar al Partidului maghiar din orașul Turda” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 110).

Pentru acțiuni de spionaj au fost cercetați de Chestura de Poliție a Județului Alba: „Baronul Banffy Daniel din comuna Ciuguzel, Conte Mikeș din comuna Cisteiul de Mureș, Baronul Jozsika din comuna Valea Lungă, Conte Teleki Adam din comuna Ocna

Numeroase documente semnalau activitatea organizațiilor teroriste ungurești, care acționau pe teritoriul României și care erau subvenționate prin diverse mijloace de frunțașii vieții politice sau culturale maghiare din România²⁰⁷.

Ansamblul metodelor de acțiune revizionistă utilizate de Partidul Maghiar din România, sub direcționarea Budapestei este foarte larg, tactica modificându-se în funcție de evenimentele internaționale. Asigurându-se, de exemplu, de sprijinul Italiei, revizioniștii budapeșteni au convocat pentru vara anului 1933 un congres revizionist la care au fost invitați „mulți unguri din Ardeal și Banat, foști demnitari și magnați din România”²⁰⁸. La acest congres, menționa o notă a Inspectoratului Regional de Poliție Cluj din 12 iunie 1933 „se va protesta contra teroarei României împotriva ungarurilor, cerându-se alipirea Ardealului și Banatului la Ungaria, având sprijinul Italiei”²⁰⁹.

Pentru asigurarea sprijinului extern, în primăvara anului 1933 în Ungaria s-au întocmit numeroase liste de adeziune pentru revizuirea frontierelor. Asemenea liste au pătruns și în Transilvania, pentru a fi semnate de minoritarii maghiari iar pătrunderea lor în țară s-a făcut prin intermediul preoților reformați și liderilor Partidului Maghiar din România²¹⁰. În anul

de Mureș, Conte Beldi din Mihăiești jud. Turda. Baronul Banffy le-a promis (celor mai sus menționați n.n.) că în curând vor sosi de la Budapesta bani pentru plata informatorilor prin Consulatul din Cluj.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Alba Iulia*, Dosar 6/1937, fila 25).

²⁰⁷ Într-o notă informativă a Chesturii de Poliție Alba Iulia din 12 aprilie 1939 se menționa: „Suntem informați că un mare număr de teroriști unguri s-au introdus la noi în țară, ei fac parte din organizația „Szabadcsapot”. Aceștia ar purta un semn distinctiv sub reversul hainei, care constă dintr-o insignă în formă de șarpe verde. Membrii acestei organizații ar fi întreținuți din fondurile strânse de către casele maghiare din fiecare oraș, care sunt distribuite teroriștilor prin intermediul preoților maghiari.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/ 1939, fila 130).

²⁰⁸ *Ibidem*, Dosar 203/1933, fila 91.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ În nota informativă a Inspectoratului de Poliție Cluj din 24 aprilie 1933 se consemna: „În Ungaria circulă numeroase liste de adeziune pentru revizuirea frontierelor. Chiar și locuitorii români rămași în teritoriul ungar sunt siliți să semneze sub amenințarea că dacă nu semnează vor fi mutați în interiorul Ungariei. Aceste liste ar putea fi trimise în România pentru ca în cererea de revizuire să se arate că și minoritățile de la noi o doresc. Pătrunderea acestor liste în toată țara se poate face ușor, prin scrisori și plicuri adresate la persoane de încredere, care le vor face să circule în mod discret Preoții reformați și Partidul Maghiar sunt cei mai indicați.” (*Ibidem*, fila 73).

următor, cu prilejul alegerilor din 1934 pentru Adunarea Deputaților, Partidul Maghiar a răspândit zvonuri privind imediata revizuire a granițelor pentru a-și mări numărul de voturi, amenințând populația românească din județele din sud-estul Transilvaniei²¹¹. Aceleași amenințări erau formulate și la adresa românilor, care intenționau să revină la credința strămoșească²¹². Partidul Maghiar din România a desfășurat o activitate febrilă pentru a împiedica pe românii cărora le-au fost maghiarizate forțat numele să revină la numele românești. De asemenea s-a urmărit împiedicarea prin orice mijloace ca românii din secuime să-și construiască biserici ortodoxe și să se înființeze parohii și episcopii românești²¹³.

Revizionismul maghiar a fost sprijinit și de extrema stângă a vieții politice a minorității maghiare din România. Fiind cunoscută poziția P.C.R. față de ideea statului național unitar, foarte mulți maghiari au intrat în mișcarea comunistă, acționând din acesta perspectivă în favoarea iredentismului și revizionismului²¹⁴.

²¹¹ Într-un raport al Comitetului Județean Odorhei al L.A.R. din 17 februarie 1935 se menționa că: „în alegerile din 1934 pentru cameră. Partidul maghiar a răspândit vestea că peste 2 săptămâni se va face revizuirea granițelor, va veni Horthy și va fi rău de toți acei ce nu vor vota cu partidul maghiar.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 53/1934-1939, fila 36).

²¹² Același raport menționa: „credincioșii români, care consimt să revină la credința strămoșească sunt amenințați, că îndată după revizuire, vor fi cu toții spânzurați.” (*Ibidem*).

²¹³ La 28 decembrie 1929, ziarul „Keleti Ujság”, oficiul Partidului Maghiar din România, protesta împotriva re-românizării numelor, afirmând că autoritățile românești schimbă cu de la sine putere numele ungurești. Răspunsul a fost dat de notarul Vasile Greavu din comuna Morlaca, localitatea incriminată în articol, care a arătat că din 1895, când au luat ființă în Ungaria, registrele stării civile și până la unire, toate numele românești au fost schimbate iar cei care doreau să revină la numele românești, trebuiau să înainteze o cerere notariatelor. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 360).

²¹⁴ În buletinul informativ pe luna octombrie 1938. Legiunea de Jandarmi Mureș menționa că: „în legătură cu evenimentele externe s-a constatat o vie fierbere în sânul elementelor comuniste, unde discutându-se eventualitatea realipirii Ardealului la Ungaria, după cum suntem informați marea majoritate a comuniștilor de pe teritoriul urban fiind unguri se pronunță pentru realipirea la Ungaria. Cu această ocazie s-a dovedit că comuniștii unguri din România sunt iredentiști.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 72).

Raporturile revizionismului Maghiar cu o parte a intelectualilor minoritari din România

Legăturile cercurilor revizioniste din Ungaria cu minoritarii maghiari din Transilvania au fost întreținute, pe lângă Partidul Maghiar din România, prin intermediul ofițerilor sau recruților, al intelectualilor și specialiștilor în diverse domenii, al preoților și călugărilor, al tinerilor și în special prin presă și radio.

În domeniul militar, de exemplu, ofițerii maghiari veniți în România erau folosiți pentru acțiuni de spionaj și pentru coordonarea acțiunilor cu caracter revizionist din Transilvania²¹⁵. Spre sfârșitul deceniului al patrulea, tinerii de naționalitate maghiară din România, erau sfătuiți să nu se prezinte la încorporare, ci să treacă frontiera clandestin în Ungaria, pentru a fi folosiți în acțiuni împotriva statului român²¹⁶.

Același îndemn era adresat intelectualilor și specialiștilor minoritari, chemați în Ungaria pentru a întări corpul tehnicienilor titrați²¹⁷.

Intelectualilor minoritari, rămași în Transilvania, li se stabileau, de asemenea sarcini pe linia acțiunii revizioniste. Printre modalitățile cele mai uzitate erau vizitele la târgurile de mostre de la Budapesta iar pentru învățători și profesori, stagiile de pregătire din Ungaria, organizate pe

²¹⁵ La 7 aprilie 1931. Inspectoratul Regional de Poliție Cluj trimitea o notă prin care informa că Marele Stat Major a adus la cunoștința Direcției Generale a Poliției că „cea mai mare parte din ofițerii maghiari, aproape în general fac spionaj sau vin cu scopul de a stabili legătura între organizațiile iredentiste de pe teritoriul nostru și centralele respective din Ungaria.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1930-1931).

²¹⁶ „Iredenta maghiară – se menționa într-o notă a Chesturii de Poliție Alba din 15 aprilie 1939 – a activat printre tinerii de naționalitate maghiară din România, care urmau să se încorporeze în armată cu scopul de a-i determina să nu se prezinte la încorporare, ci să treacă frontiera clandestin în Ungaria. Conducerea operațiunii e încredințată unui colonel pensionar, Batony Sandor din Nyirbater - Ungaria.” (*Ibidem*, Dosar 29/1939, fila 132).

²¹⁷ O notă informativă a Direcției Generale a Poliției din 28 septembrie 1939 arăta că în Ungaria s-a înființat un corp special de tehnicieni titrați pentru a cărui completare de cadre ar mai fi nevoie și de elementele maghiare aflate în România. În acest scop „Guvernul de la Budapesta a trimis Legației sale din București o serie de instrucțiuni în sensul că pe cale discretă și individuală să se aducă la cunoștință cetățenilor maghiari titrați din România că se pot angaja imediat și în condițiuni optime în acest corp.” (*Ibidem*, Dosar 29/1939, fila 445).

parcursul vacanțelor de vară²¹⁸. Cei care nu reușeau să se deplaseze în Ungaria ascultau emisiunile de propagandă revizionistă transmise de Radio Budapesta, pe care le discutau și le comentau în special în mediul rural, pentru a ține treaz sentimentul revizionist și în rândul populației maghiare de la sate, care se dovedea a nu fi îndeajuns de preocupată de ideea revizionistă, cultivată cu atâta sârguință de la Budapesta²¹⁹.

Tot intelectualii maghiari căutau să facă în mod discret anchete și statistici printre conaționali lor pentru a determina numărul celor nemulțumiți de realitatea Transilvaniei românești și a-l înainta conducătorilor mișcării revizioniste din Ungaria. Erau intervievați și intelectualii români, în special pe teme privind lupta națională în timpul regimului dualist, pentru a se inspira cu noi metode și mijloace de acțiune, cei care conduceau mișcarea revizionistă.

²¹⁸ Într-un memoriu adresat C.R. pentru Transilvania al L.A.R. de către Romulus Bodea, președintele Comitetului Județean Lugoj al L.A.R. la 15 iunie 1935 se arăta că: „intelectualii minorităților noastre etnice merg cu toții la târgurile de mostre din Budapesta cu atâta punctualitate, parcă ar fi vorba de satisfacerea unei obligațiuni, cum este prezentarea anuală la cercurile de recrutare pentru vizarea carnetelor militare. Dar mai avem și un alt motiv, care ne face să vedem că aceste târguri de mostre sunt un fel de trecere în revistă la Budapesta a cadrelor iredentiste de pe teritoriul nostru.” (Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 53/1934-1939, fila 2).

Într-o notă informativă a Poliției municipiului Alba Iulia din 3 iulie 1936 se menționa că: „sunt bănuieli temeinice că învățătorii primesc instrucțiuni și un program bine fixat prin superiorii lor confesionali din Ungaria. Se afirmă că anual trec în Ungaria în vacanță învățătorii și învățătoarele din Ardeal, care acolo sunt scutiți de taxe și orice spese, în schimb însă studiază programele și directivele învățământului maghiar, după care apoi lucrează în țară.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1934, fila 39).

Un alt document menționa că: „pe lângă Universitatea din Debreczin funcționează o secție de propagandă revizionistă maghiară, care formează și dă directive învățătorilor ce participă și care urmează a dezvolta activitatea lor în țara noastră.” (*Ibidem*, Dosar 29/1939, fila 86).

²¹⁹ La 27 noiembrie 1938, Biroul Informativ al Legiunii de Jandarmi Mureș arăta că: „maghiarii intelectuali posesori de aparate de radio, care ascultă cu viu interes propaganda revizionistă maghiară transmisă prin postul de radiofuziune Budapesta, pe care o discută și o comentează transmițând-o în mod discret masei țărănești a ungarilor pentru a ține treaz spiritul de revizionism maghiar.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 150).

Pentru acțiunile de spionaj, erau recrutați în primul rând informatori din rândul preoților, învățătorilor și ofițerilor maghiari, care erau bine plătiți pentru fiecare informație furnizată statului maghiar²²⁰.

Din cele menționate rezultă deci, că o parte a intelectualității maghiare din România era angrenată în acțiuni cu caracter revizionist și iredentist, contrare intereselor statului român. Acest mod de a gândi și a acționa se datora în primul rând faptului că Ungaria horthystă a cultivat permanent în rândul minorităților ei din rândul statelor succesoriale, ideea că hotarele stabilite la Trianon nu vor avea trăinicie²²¹.

Pe de altă parte, trebuie să subliniem că într-un anumit segment al minorității maghiare din România s-a perpetuat mentalitatea clasei conducătoare, superioară celorlalte etnii, pe care regimul de egalitate impus de statul român după 1918 pe baze democratice nu a mulțumit-o, deoarece pe vremea dualismului, avea un statut privilegiat²²².

²²⁰ În nota informativă trimisă de Inspectoratul Regional de Poliție Cluj la 8 martie 1932 se arăta că: „intelectualii unguri caută în mod discret a face anchete și statistici printre minoritarii din Transilvania, nemulțumiți cu situația actuală, urmând a-l înainta conducătorilor mișcării revizioniste din Ungaria. De asemenea suntem informați că persoanele care activează în această chestiune nu se mărginesc a culege materialul necesar numai printre minoritari, ci se adresează și intelectualilor români, punând întrebări de ordin general și în special cu privire la dezvoltarea iredentei române sub fosta stăpânire ungurească.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 197/1932, fila 39).

„Avem informațiuni – se arăta într-o notă a Poliției de reședință a orașului Alba Iulia, din 6 aprilie 1933 – că autoritățile maghiare au însărcinat diferite persoane ce vin la noi în țară să recruteze informatori din rândurile preoților, învățătorilor și ofițerilor unguri din Ardeal. Iar celor care primesc propunerea să li se comunice că orice știre furnizată statului maghiar va fi bine retribuită.” (*Ibidem*, Dosar 203/1933, fila 45).

²²¹ Un raport al Comitetului Județean al L.A.R. din Lugoj, aprecia în 15 iunie 1935, referitor la legăturile cu Ungaria că: „o conviețuire armonică nu se poate stabili atât timp câtă vreme oficialitatea maghiară va continua să nutrească în sufletele minorităților din România, credința că hotarele actuale nu vor avea trăinicie.” (Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 53/1934-1939, fila 2).

²²² Cităm pentru relevanță dintr-un raport întocmit la 17 februarie 1935 de Comitetul Județean Odorhei al L.A.R.: „Mentalitatea intelectualilor maghiari, în a căror structură psihică trăiesc și astăzi urmele psihologiei clasei conducătoare al statului de ieri. Ei au început să cultive credințe ce n-au de-a face cu unitatea statului, să ia atitudini ostile vieții românești, să vadă în cele mai mici neajunsuri ale statului, simptome ale desagregării sale și să cultive cu diabolică perseverență ideea revizionistă.” (*Ibidem*, fila 36).

Legăturile revizionismului Ungar cu preoțimea minoritară maghiară din România

Referitor la preoții romano-catolici, reformați și unitarieni și la ordinele călugărești și catolice, Onisifor Ghibu aprecia în numeroase articole și cărți publicate în perioada interbelică, implicarea acestora în acțiuni cu caracter revizionist și iredentist²²³. Invocând scrierile lui Onisifor Ghibu pe această temă, ne rezumăm la citarea unui document care demonstrează încă o dată că preoții maghiari indiferent de confesiune și clerul catolic, primeau instrucțiuni prin intermediul numeroaselor canale, printre care și Legația Ungariei din București²²⁴.

Printre metodele și mijloacele de acțiune folosite cu precădere de preoții maghiari, documentele vorbesc de strângerea de fonduri pentru agenții secrete din România, culegerea de informații și transmiterea lor acestor agenți, organizarea de întruniri în cadrul asociațiilor și reuniunilor minoritare de binefacere, provocarea sentimentelor de nemulțumire generală în rândul populației maghiare etc.²²⁵ O altă formă des uzitată era organizarea cursurilor

²²³ O. Ghibu. *Acțiunea catolicismului unguresc și a Sfântului Scaun în România întregită. Raport înaintat M. S. Regelui Carol al II-lea. Cu 45 acte și documente*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1934.

Idem, *Contribuție la problema ordinilor religioase din România*, în „Familia”, I, 1935, nr. 9, p. 29-45;

Idem, *Ordinul canonic premonstratens din România, un instrument în serviciul revizionismului maghiar*, Tipografia Universul, București, 1936.

²²⁴ Într-o notă informativă a Direcției Generale a Poliției din 16 noiembrie 1939 se consemnau următoarele: „în urma dispozițiilor primite de la Budapesta cu privire la intensificarea propagandei maghiare în capitală, Legația a adus la cunoștința preoților maghiari dr. Tokes Erno și dr. Alexandru Nagy, conducătorii societăților „I.K.E.” (Asociația tineretului creștin) și Koos Ferencz, că va trebui să înscrie în programul săptămânal al acestor asociații, subiectul „Comemorarea preoților și luptătorilor maghiari” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 510).

²²⁵ Într-un raport al Inspectoratului de Poliție al Ținutului Mureș din 13 decembrie 1938 se arăta: „Avem onoarea a vă raporta că în ultimul timp cercurile revizioniste din Ungaria au început o înverșunată acțiune revizionistă prin intermediul agenților ce au în Ardeal, pe deoparte prin strângerea fondurilor necesare la susținerea propagandei prin orice mijloace, organizând serbări, ceaiuri dansante, ceaiuri intime și în sfârșit prin orice mijloace posibile, operație cu care au fost încredințați preoții minoritari romano-catolici, reformați și unitarieni, care primesc instrucțiunile prin Episcopiiile

de vară cu caracter religios în numeroase localități din Transilvania. Foarte multe adrese ale chesturilor de poliție atrăgeau atenția autorităților că „sub masca acestor cursuri religioase se face propagandă iredentistă”²²⁶. De altfel un număr însemnat de preoți maghiari de toate confesiunile erau în atenția autorităților pentru propagarea și conducerea acțiunilor iredentiste din comunitățile cărora le acordau asistență religioasă. De exemplu, numai în apropierea orașului Turda își desfășurau acțiunile cinci preoți cunoscuți ca propagatori și conducători iredentiști²²⁷. Documentele atestă, de asemenea implicarea ordinelor călugărești catolice, în special a franciscanilor în acțiuni cu caracter iredentist și revizionist²²⁸.

respective. Preoții trebuie să desăvârșească aceste însărcinări cu ajutorul asociațiilor și reuniunilor minoritare de binefacere, căutând în același timp să provoace nemulțumire generală în rândul populației minorității maghiare.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Județului Mureș*, Dosar 4/ 1938-1939, fila 43).

²²⁶ Arhivele statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Alba*, Dosar 6/1937, fila 25.

²²⁷ Într-o notă a Inspectoratului de Poliție a Județului Mureș se arăta că: „preotul Ioan Fikker din comuna Pălăiești, jud. Turda, care urma să fie numit profesor la Institutul teologic unitarian Cluj, este în strânsă legătură cu preoții unguri Arkosi Tamas (din com. Cernești), Pataky Andrei din com. Moldovenești și Gomboși Ioan din com. Văleni, precum și cu preotul deputat ungar Gal Nicolae, toți cunoscuți și supravegheați de Legiunea de Jandarmi Turda, ca fiind propagandiști și conducători iredentiști ai minorității maghiare din partea locului.” (*Ibidem*, Dosar 4/1938, fila 63).

²²⁸ „La Györgyös (Ungaria) – consemna o notă a Poliției din Alba Iulia – există un seminar în care se pregătesc călugării franciscani. Aceștia după hirotonisire sunt trimiși în România pentru propagandă și informații. De 3 ani acești călugări acționează pe toate căile și prin toate mijloacele posibile în interesul șovin al țării lor, organizând și alimentând pe teritoriul Ardealului focare puternice de iredentism maghiar”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 423/1935, fila 154).

Într-un alt document se atrăgea atenția la „activitatea călugărilor și călugărilor franciscani veniți din Ungaria cu scopul de a face propagandă dăunătoare intereselor noastre.” (*Ibidem*, Dosar 239/1936, fila 6).

De asemenea o notă informativă a Poliției orașului de reședință Alba din 12 decembrie 1936 arăta: „călugării premonstratenzi din Oradea, Capitoliul episcopatului romano-catolic sunt focare de propagandă revizionistă în Transilvania.” (*Ibidem*, fila 67).

La 2 aprilie 1939, Comandamentul Grupului Maramureș informa că: „prin sate circulă călugării franciscani, care țin locuitorilor diferite predici și conferințe prin care întrețin ura contra a tot ceea ce este român.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 97).

Legăturile revizionismului ungar cu o parte a tineretului minoritar din România

Tineretul maghiar din Transilvania a constituit un segment important de populație, care a stat în atenția cercurilor revizioniste, deoarece putea fi manevrat mai ușor în direcția scopurilor propuse. Despre „Asociația studenților secui universitari ai școalelor superioare” și legăturile ei cu Societatea „Turul”, cunoscută pentru activitatea sa revizionistă, am mai amintit în acest capitol.

Pentru început evidențiem sprijinul pe care Partidul Maghiar 1-a acordat studenților maghiari din facultățile din România pentru a participa la cursurile de propagandă revizionistă, organizate în aproape fiecare vacanță de vară în Ungaria²²⁹.

Referitor la numărul studenților maghiari din facultățile din România, propaganda revizionistă acuza statul român că împiedică tineretul maghiar să urmeze studiile universitare. Statisticile publicate de diferite universități românești demonstau însă că numărul studenților maghiari a crescut în perioada interbelică²³⁰.

În afara organizațiilor studențești, tineretul maghiar s-a grupat în asociația „Erdélyi Fialok” care era principala organizație în deceniul patru. Spre sfârșitul acestui deceniu, documentele atestă formarea în secuime a

²²⁹ În nota informativă din 17 august 1935 emisă de Poliția orașului Alba Iulia se menționa că: „în cursul lunilor iunie și august. Universitatea din Debreczin ține cursuri de propagandă iredentistă și revizionistă și de conservare a instinctului național ungar, cu studenții din țările Micii înțelegeri. În acest scop Partidul Maghiar din România a hotărât trimiterea unui însemnat număr de studenți maghiari să urmeze aceste cursuri, acordându-le ajutoare materiale” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 423/1935).

Rodul unei asemenea politici s-a văzut, deoarece un număr mare de studenți s-au angrenat în propaganda revizionistă. Spre exemplu o notă informativă a Corpului VI de armată, Divizia 20, Târgu Mureș menționa la 26 august 1935 că studenții Facultății de Teologie Protestantă „au făcut legământ pentru a începe propaganda cu caracter iredentist în statele în care locuiesc, pe perioada vacanței de vară.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Politie Alba Iulia*, Dosar 1/1935, fila 15).

²³⁰ De exemplu, la Universitatea din Cluj, numărul studenților maghiari era în 1924 de 243, în 1929 de 604, în 1931 erau 842 iar în 1932 erau înscriși 935 studenți maghiari. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 362).

„Echipelor de rezistență”, care aveau ca scop propaganda subversivă, sabotajul și terorismul pe baza instrucțiunilor primite din Ungaria²³¹.

Coordonarea acțiunilor cu caracter revizionist ale tineretului maghiar din România o făcea însă organizația „Tinerimea maghiară din Ardeal”. Printre metodele de acțiune ale acestei organizații era și răspândirea de manifeste, care cerea populației maghiare din Transilvania să fie pregătită pentru a acționa în sensul separării de statul român, ai cărui cetățeni erau²³².

Menționăm însă, că nu în toate orașele și localitățile Transilvaniei tineretul maghiar avea organizații proprii dar desfășura acțiuni cu caracter șovin și iredentist în cadrul asociațiilor culturale, economice, sportive, religioase și profesionale²³³.

Revizionismul și presa maghiară din România

Un rol important în crearea unui climat de intoleranță și de instigare a minoritarilor maghiari împotriva statului român l-a avut în perioada interbelică, presa de limbă maghiară din România care era în strânsă legătură cu Partidul Maghiar, ale cărui ordine le executa²³⁴.

²³¹ Arhivele Statului. Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 47).

²³² Într-o notă a Inspectoratului de Poliție al Ținutului Mureș din 3 aprilie 1939 era redat conținutul unui manifest semnat de „Tinerimea română din Ardeal” și intitulat: „Maghiari din Ardeal”. Iată conținutul acestui manifest: „Dreptatea maghiară este în apropiere. Timpul a sosit. Poporul maghiar asuprit din Ardeal stă înaintea eliberării. A sosit timpul să ne prezentăm curajoși. Ungurii din Ardeal s-au plictisit timp de 20 de ani. Vrem alipirea la Patria Mamă. Cauza maghiară va învinge, fiind dreaptă.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1939, fila 323).

²³³ Într-un raport al Inspectoratului de Poliție al municipiului Alba Iulia din 19 ianuarie 1939 se arăta că în acest oraș: „tineretul maghiar nu are organizații proprii de tineret, însă activitatea pentru hrănirea speranțelor proprii, pentru menținerea solidarității etnice și pentru hrănirea speranțelor șoviniste și revizioniste o desfășoară în cadrul asociațiilor culturale, economice, sportive, religioase și profesionale.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 1/1939, fila 129).

²³⁴ Într-un document, datat 14 iunie 1935, în care se făceau referiri la activitatea antiromânească a Partidului Maghiar din România se arăta că: „în serviciul lor se găsește și presa ungurească, care colportează fel de fel de știri fanteziste, menite toate să slăbească încrederea în statul român” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 31/1920-1938, fila 38).

Referitor la presa maghiară minoritară din România, menționăm creșterea permanentă a numărului de ziare pe tot parcursul perioadei interbelice²³⁵. Din păcate, așa cum am mai arătat, o mare parte a presei maghiare din România s-a pus în slujba politicii revizioniste, publicând articole tendențioase și uneori chiar jignitoare la adresa statului român și a sărbătorilor naționale²³⁶.

Pe de altă parte, din Ungaria sosea un număr impresionant de ziare și cărți, foarte multe dintre ele cu caracter revizionist²³⁷.

Autoritățile românești au confiscat un număr foarte mare de ziare pentru propagandă revizionistă și provocări la adresa statului român²³⁸.

²³⁵ Între 1.01.1937 și 1.01.1938 au apărut 40 de ziare maghiare în România, din care 11 au existat înainte de 1918 și 29 au fost înființate după 1918. În aceeași perioadă de referință au apărut 76 de ziare minoritare săptămânale, 59 înființate după unire, iar restul înainte de 1918. Existau de asemenea 19 ziare cu apariție neregulată, înființate toate după 1918. („Noua Gazetă de Vest”, Oradea, III, nr. 511, din 22 ianuarie 1938).

²³⁶ În preajma zilei de 10 mai 1933, ziarul „Mai Villag” din Cluj publica o „notă adânc jignitoare la adresa sărbătoarei noastre naționale” (A. Gociman, *op. cit.*, p. 149).

²³⁷ În perioada august-decembrie 1937 au sosit din Ungaria cărți în valoare de 19.931.204 lei. În tabelul alcătuit de prefectura județului Bihor despre tipăriturile importante sosite prin Oradea din Ungaria, se menționa că valoarea lor se ridică la 20 milioane în 5 luni. Autorii articolului se întrebau „la cât se ridică într-un an această valoare?” („Noua Gazetă de Vest”, Oradea, III, nr. 513 din 26 ianuarie 1938).

²³⁸ Spre exemplu, numai în primele zile ale lunii ianuarie 1940, Chestura de Poliție Alba a confiscat pentru propagandă revizionistă, următoarele ziare apărute la Budapesta: „Pester Lloyd”, „Margenblatt”, „Családi Kör”, „Magyar Kultura”, „Bekehrnok”, „Keve”, „Magyar Szinhaz”, „Irádalom”, „Az Ujmagyar Asszony”, „Magyar Vasmunkások Lapja” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Politie Cluj*, Dosar 38/1940, fila 4-5).

Dintre articolele din ziarele maghiare apărute la Budapesta, care conțineau provocări la adresa statului român, menționăm spre exemplificare, doar câteva apărute în 1934 pentru a ne face o imagine asupra caracterului calomnios al presei ungare la adresa României:

- „Magyarország”, nr. 104 din 10 mai 1934: „Reromânizarea numelor de familie ardelenesti este o nouă încercare nerușinată pentru falsificarea istoriei.” (Idem, Fond: *L.A.R.*, Dosar 75/1927-1934, fila 20);
- „Nemzeti Ujsag”, nr. 293 din 10 decembrie 1934: „Groparul distins” – articol ce conține o critică violentă la adresa primului ministru Gh. Tătăărăscu, pentru declarația antirevizionistă făcută de acesta. (*Ibidem*, fila 26);
- „Nemzeti Ujsag”, nr. 75 din 5 aprilie 1934: „În apărarea prăzii” – din nou o critică violentă la adresa lui I. Maniu, pentru intervenția sa în Parlament. (*Ibidem*, fila 29);

Între presa revizionistă din Ungaria și cea de limbă maghiară din România existau legături strânse. În timp ce presa maghiară din România își camufla caracterul revizionist, cea din Ungaria era dominată de asemenea articole. Pe de altă parte unii ziariști maghiari din România erau în serviciul organizațiilor revizioniste de la Budapesta, trimițând rapoarte și informații importante. Pentru exemplificare, redăm cazul redactorului revistei „Erdélyi Fiolok Lapja” (*Foaia Tineretului Ardelean*), care era organul de presă al organizației tineretului maghiar din România²³⁹.

O altă latură a acestor legături s-a manifestat prin faptul că numeroase ziare din România au întreprins vaste campanii pentru strângerea de abonamente pentru ziarurile revizioniste din Ungaria.²⁴⁰ Asemenea campanii au fost duse și de majoritatea asociațiilor și societăților maghiare înființate în România²⁴¹.

-
- „Nemzeti Ujsag”, nr. 131 din 21 iunie 1934: „Ceea ce se găsește în dosul drapelelor” – un articol de persiflare la adresa vizitei făcute de L. Barthou la Cluj. (*Ibidem*, fila 32);
 - „Magyarország”, nr. 98 din 28 mai 1934: „Chestiunea revizionistă nu permite dragilor noștri prieteni români să doarmă în pace” – articol referitor la constituirea Comitetului Regional al L.A.R. la Cluj. (*Ibidem*, fila 35).
 - „Pesti Hirlap”, nr. 78 din 8 aprilie 1934: „Ce mai e nou în țara basmelor?” – referitor la interpelarea lui N. Titulescu în parlament. (*Ibidem*, fila 36);
 - „Pesti Hirlap”, nr. 141 din 24 iunie 1934: „București și Transilvania” de Herczeg Ferencz, referitor la declarațiile lui L. Barthou la București. (*Ibidem*, fila 42);
 - „Magyarország”, nr. 128 din 9 iunie 1934: „Grija românească” – un articol în care era criticat P.N.Ț. pentru atitudinea sa antirevizionistă. (*Ibidem*);
 - „Magyarország”, nr. 86 din 18 aprilie 1934: „Pretențiile revizioniste ale României” – în care era atacat Iuliu Maniu, pentru intransigența manifestată în problema revizionismului. (*Ibidem*);

²³⁹ O notă informativă a Marelui Stat Major din 11 august 1930 preciza că un anume Peterffy din Cluj, redactorul revistei „Erdélyi Fiolok Lapja” „ar sta de mai mult timp în serviciul organizațiilor iridente din Ungaria, trimițând la Budapesta informațiuni și rapoarte în care descrie amănunțit starea tineretului maghiar din Ardeal, precum și alte informațiuni trebuincioase organizației din Budapesta.” (*Ibidem*, Dosar 184/1930, fila 58);

²⁴⁰ În nota informativă a Inspectoratului Regional de Poliție Cluj din 14 octombrie 1931 se arăta că „administrația ziarului «Ellenzék» din Cluj întreprinde o vastă propagandă pentru strângerea, de donații la ziarurile «Ellenzék» și «Uj idok», ce apar la Budapesta și au un caracter iredentist propagând ideea revizuirii Tratatului de la Trianon.” (*Ibidem*, fila 219).

²⁴¹ „Cercurile conducătoare ale revizionismului din Ungaria fac o propagandă intensă - preciza o notă a Poliției Alba din 30.IX. 1939 printre minoritarii maghiari din România prin diferite publicațiuni, printre care și revista «Családi Kör» (Cercul familiei). Recent

O intensă propagandă revizionistă, care viza minoritatea maghiară din România era făcută și prin intermediul postului de radio Budapesta și a altor posturi de radio-difuziune din Ungaria. Campania de denigrare a statului român a fost începută mai ales după 1927, când revizionismul maghiar a început să fie încurajat de lordul Rothermere. Într-un dosar al curții de Apel Cluj, despre Radio Budapesta se menționau următoarele: „Acest post emite frecvent știri exagerate și de exaltare a spiritului maghiar”²⁴². Spre sfârșitul deceniului patru această campanie s-a intensificat sub impulsul succesului obținut de Ungaria în primul dictat de la Viena. În aceste condiții și interesul pentru aceste emisiuni a crescut în rândul minorității maghiare din România, fapt dovedit și de creșterea masivă a vânzărilor aparatelor de radio²⁴³.

În scopul menținerii și cultivării iredentismului și revizionismului au fost folosite și piesele de teatru și filmele produse în Ungaria și apoi difuzate spre a fi jucate sau vizionate în Transilvania²⁴⁴. Obiecte ale

cercul iredentist «Kooos Ferencz Kör» din București s-a abonat cu 100 exemplare la revista sus menționată.” (*Ibidem*, Dosar 29/1939, fila 434).

²⁴² Într-o notă informativă a Poliției din Abrud din 2 februarie 1928 se arată că: „un mijloc foarte întrebuițat de propagandă maghiară sunt emisiunile Stației de Radio-Difuziune Budapesta. Informațiile ce posedăm, indică că aceste programe vor continua până la finele lunii februarie, începutul lui martie, când va începe campania de răzvrătire, paralel și cu o acțiune condusă de Lordul Rothermere pe lângă Liga Națiunilor” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 4/1928, fila 1).

²⁴³ „Propaganda revizionistă – se menționa într-o notă a Poliției orașului Odorhei, din 29 decembrie 1938 – se desvoltă în ultimul timp prin posturile de radio-difuziune din Ungaria, fapt ce a dus în ultimul timp la o vânzare destul de mare de aparate radio.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 184).

²⁴⁴ În nota Inspectoratului de Poliție Cluj, din 6 martie 1934 se menționau următoarele: „Suntem informați că societățile de propagandă iredentistă ungurească din Budapesta intenționează să introducă în țară următoarele piese de teatru iredentiste și revizioniste:

1. „Karacsony est á Nagymagyar telben” (Ajunul Crăciunului în iarna mare ungurească, de Antoniu Nyarai).
2. „Mituzen á Harghita” (Mesajul Harghitei).
3. „Kossuth Lajos azt uzente” (Kossuth Lajos lasă vorbă).
4. „Osi rogoz” (Bulgări de țărână strămoșească). (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1934, fila 10);

Filmul „Rackoczi Mars” a fost brodat pe subiectul unei piese naționaliste scrise de Herczeg Ferencz, președintele L.R.M. Filmul a rulat în România. (Idem, Fond: L.A.R., Dosar 45/1934).

propagandei revizioniste au fost și cărțile poștale și timbrele. Rezultă din cele prezentate că cercurile revizioniste de la Budapesta au căutat să folosească toate mijloacele pentru a crea în Transilvania o stare critică, pe care să o exploateze apoi pe plan internațional, în favoarea revizuirii. Trebuie să recunoaștem, că într-o anumită măsură au reușit, dar nu în măsura în care această situație să poată fi exploatată pe plan extern. Documente de arhivă atestă organizarea de manifestații revizioniste, sfidări la adresa sărbătorilor naționale românești și chiar crime îndreptate împotriva oamenilor politici români mai mult sau mai puțin importanți, sabotaje și acte de terorism, etc.²⁴⁵

Poziții antirevizioniste în rândul minorității maghiare din România

Cu toate că asaltul propagandistic revizionist de la Budapesta era neconținut, au existat în rândul minorității maghiare din România și oameni lucizi, care și-au dat seama că această politică este subordonată foștilor mari proprietari și celor care au profitat din plin de pe urma regimului dualist.

Așa cum a existat o elită revizionistă, reprezentată mai ales de membrii Partidului Maghiar din România, a existat și o elită antirevizionistă și personalități, care deși nu s-au declarat antirevizioniste, au recunoscut public

²⁴⁵ Într-o notă a Prefecturii Județului Năsăud din 27 iulie 1937 se arăta că: „în mai multe comune cu populație minoritară ungară s-au repetat manifestații revizioniste. Cazurile deferite justiției nu au primit sancțiuni, ceea ce a făcut ca aceste manifestații periculoase siguranței statului să se repete și intensifice, neavând făptuitorii nici o teamă de sancțiunile justiției civile.” (Idem, Fond: *Parchetul General al Curții de Apel Cluj*, Dosar 10/1937, fila 72).

Într-o notă a Comandamentului Diviziei 1 Vânători de Munte Aiud din 3 octombrie 1930 se menționa că: „în diferite ocazii (Serbarea florilor), ornarea vitrinelor magazinelor cu obiecte de premii etc., organizatorii tind să scoată în evidență prin aranjamentul culorilor, culorile naționale maghiare (roșu, alb, verde), tinzând ca prin aceasta să țină încordată ideea de reacțiune a ungarilor”. (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/ 1930, fila 128).

Un raport al Prefecturii județului Turda din 22 februarie 1937, către Ministerul de Interne menționa că: „în unele comune cu populație minoritară din acest județ, pe căi necunoscute se duce o acțiune subversivă de ațâțare contra elementului românesc, care a avut ca urmare provocarea mai multor omoruri mișelești a unor români pașnici. În seara zilei de 13 decembrie 1936 primarul comunei Cornești, Vasile Drăgan a fost asasinat de o bandă de 9 tineri maghiari.” (Idem, Fond: *Inspectoratul de Jandarmi Cluj*, Dosar 104/1937-1949, fila 95).

tratamentul egal al maghiarilor ca și cetățeni ai statului român și cadrul larg oferit pentru afirmarea valorilor proprii naționale.

Din rândul elitei maghiare antirevizioniste menționăm pe dr. S. Fényes, cunoscut specialist în dreptul penal și în domeniul literaturii, care a publicat pe bază de documente lucrarea „Ungaria revizionistă”, care a fost tradusă din limba maghiară în limbile română și franceză²⁴⁶.

Un alt exemplu îl constituie ziaristul maghiar G. Ferenczi, care pe lângă articolele sale cu caracter antirevizionist a susținut cicluri de conferințe în orașele transilvane cu titlul: „Maghiarii din Transilvania și revizuirea”²⁴⁷.

Din rândul personalităților maghiare din România, care au apreciat corect politica statului român față de minoritățile naționale prin asigurarea cadrului corespunzător dezvoltării acestora, menționăm pe cei doi episcopi reformați, Sulyok și Alexandru Makkai. Aceștia au făcut declarații publice, care au contrazis plângerile neîntrerupte ale Budapestei la toate forurile internaționale despre tratamentul discriminatoriu al minorității maghiare din România²⁴⁸.

²⁴⁶ S. Fényes, *A magyar révizio politikai, történelmi es gazdasági megvilégítésban (Le révisionnisme hongrois a la lumière de la politique, de l'histoire et de l'économie)*, Tipografia Lito Țăranu și Co, București, 1934. (Traducerea în limba română a fost făcută de părintele protoereu dr. Ilie Dăianu, fost vicepreședinte al Senatului și de ziaristul Leontin Iliescu de la „Universul”).

Într-un document emis de Comitetul Regional Cluj al Ligii Antirevizioniste Române asupra acestei lucrări erau făcute următoarele aprecieri: „Lucrarea prezintă o deosebită autoritate, dată fiind personalitatea autorului – binecunoscut și peste hotare – întrucât tot d-sale i se datorește și descoperirea falsificării bancnotelor franceze de către revizionişti unguri și chiar edificarea opiniei publice mondiale asupra participării directe a Ungariei în asasinarea regelui Alexandru și a lui Louis Barthou.” (Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 47/ 1934-1937, fila 117).

²⁴⁷ Adresa cu nr. 1556 din 1 martie 1937 a Comitetului Regional Cluj al L.A.R., menționa că „Ziaristul maghiar G. Ferenczi ne-a comunicat că intenționează să țină câteva conferințe în limba maghiară cu caracter antirevizionist: Maghiarii din Transilvania și revizuirea. Având în vedere că îl cunoaștem pe d. Ferenczi ca un publicist care susține de mai mulți ani cauza românească, fiind un cetățean loial, vă recomandăm să binevoiiți a-i da tot concursul d-voastră.” (*Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 299).

²⁴⁸ Acordând un interviu ziarului orădean „Nápló” episcopul Sulyok ,care păstora peste 200.000 credincioși maghiari reformați așezați de-a lungul frontierei României de la Sighet la Orșova spunea: „Nu ne putem plânge de nimic. Progresăm pe toate tărâmurile. Unul din organele de publicitate ale eparhiei «Reformatus Jövö» („Viitorul reformat”) se vinde în peste 8.000 exemplare iar publicațiile Bibliotecii reformate au atins cifra de 30000 într-un singur an”. (*Ibidem*, Dosar 41 /1936, fila 174).

Asemenea atitudini pot fi generalizate, dacă luăm în calcul populația obișnuită a orașelor și satelor transilvănene, în care conviețuirea în cadrul unui regim democratic a făcut ca zelul propagandei revizioniste să nu fie receptat. Mai mult însă, numeroase rapoarte despre starea de spirit a populației evidențiază faptul că oamenii simpli înțelegeau că revizionismul nu aducea foloase decât celor care-l propagau cu asiduitate, pentru a-și recăpăta vechile privilegii²⁴⁹.

Nu au fost puține momentele, când în cadrul adunărilor cu caracter antirevizionist au vorbit și reprezentanți ai minorității maghiare, care au evidențiat tratamentul egal la locurile de muncă și în societate și au arătat

Fostul episcop reformat Alexandru Makkai arăta ,de asemenea că în eparhia sa pe lângă menținerea tuturor instituțiilor de cultură maghiară moștenite de la antecesorii, a reușit să înalte în eparhia sa 500 biserici și localuri de școală noi. Apoi a înființat un liceu de fete maghiar, o școală normală de fete, un cămin pentru studenții maghiari de la Universitatea din Cluj, o școală de comerț și una de agricultură, a înființat un orfelinat reformat, un institut de diaconese, un spital și un azil pentru bătrâni. În încheierea interviului, fostul episcop arăta că „situația de azi a bisericii reformate e incomparabil superioară aceleia dinainte cu 10 ani.” (*Ibidem*, fila 234).

Pe marginea articolului citat era înscris următorul comentariu: „Spusele fostului episcop constituie cea mai strașnică lecție pentru opera de ponegrire a țării pe care o desfășoară cu atâta rea-credință, birourile de propagandă de la Budapesta”. (*Ibidem*).

Menționăm în continuare alți doi autori maghiari din România, care au prezentat în lucrările lor statutul minorităților și relațiile cu populația majoritară: Imre Miko, *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés (Le village transylvain et la problème minoritaire)*, Cluj; Szillard Sulica, *Román szinjátszós (Le théâtre roumain)*, Globus, Budapest, 1931.

²⁴⁹ Un raport despre starea de spirit a populației județului Arad, evidenția la 18 ianuarie 1939 că „populațiunea maghiară, în special cea rurală, repudiază ideea unui război care ar nu ar aduce în folosul lor nici un beneficiu, totul aparținând grofilor unguri și chiar dacă Ungaria, printr-un imposibil ar obține prin victorie avantajii teritoriale, sunt convinși că s-ar proceda identic cum s-a procedat cu teritoriile din fosta Cehoslovacie redată Ungariei; când grofii și-au revendicat vechile titluri de proprietari.” (Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească*. Dosar 38/1939, fila 167).

În județul Odorhei, o notă din 30 septembrie 1938 arăta că: „starea populației maghiare de pe teritoriul rural al acestui județ este calmă. În legătură cu evenimentele externe, din informațiile culese, s-a constatat că acest popor nu dorește război, fiind mulțumit în așezarea lui actuală”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 47).

că revizionismul este generator de războaie, care aduc numai rău omenirii²⁵⁰.

Aceeași stare de spirit caracteriza și straturile societății din Ungaria, formate din țărâtime și muncitorime. Chiar în preajma anexării de către Ungaria a unor părți din Cehoslovacia, rapoartele despre starea de spirit a populației din Ungaria menționau că în rândul păturii țărănești și muncitorești, alianța Ungariei cu Germania nu putea să ducă decât la un deznodământ dezastruos, datorită apetitului celor două state pentru agresiune și război²⁵¹.

Sinteza motivațiilor revizionismului maghiar

Neținând cont de starea de spirit a populației din Ungaria și din statele succesorale, revizionistii de la Budapesta au continuat să răspândească propaganda lor înverșunată, pentru a-și câștiga noi aderenți, atât în interior cât și în exterior.

Pentru a-și justifica această campanie furibundă împotriva tratatelor de pace, ei au chemat în ajutor oamenii de știință, să caute motivații și argumente, care să slujească scopurilor revizioniste.

²⁵⁰ Cu prilejul mării demonstrații antirevizioniste de la Petroșani, din 1 septembrie 1935, în fața celor 5.000 de membri ai L.A.R. au vorbit și reprezentanți ai minorității maghiare. Dionisie Muszka, din partea muncitorilor minoritari de la mina Petrila a arătat că a acționat din proprie voință, nesilit de nimeni și a exprimat „recunoștință pentru tratamentul frățesc pe care noi, muncitorii de altă limbă și confesiune l-am avut în toate împrejurările”. Andrei Szabo și apoi Carol Butyka au vorbit în numele muncitorilor de la Lonea. Ultimul a arătat că: „noi nu dorim și nici nu vom admite nici un fel de schimbare a hotarelor actuale, fiind convingși că tendințele revizioniste nu sunt altceva decât tendințe războinice, care nicidecum n-ar putea aduce bine, ci numai rău”. („Avântul”, Petroșani, din 8 septembrie 1935).

²⁵¹ O notă informativă a Inspectoratului de Poliție Mureș - Alba, din 25 septembrie 1938 menționa: „Asupra spiritelor populației din Ungaria suntem informați că pătura țărănească și muncitorească în general manifestă nemulțumire față de politica externă a Ungariei, spunând că alianța lor cu Germania nu poate decât să-i ducă la un dezastru, fie din cauza provocării unui război, fie din cauza că cu timpul vor fi și ei cotoptiți de statul german” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Alba*, Dosar 5/1938, fila 21).

Menționăm, în continuare, în sinteză, motivațiile pe care s-a bazat revizionismul maghiar în perioada interbelică.

1. Interpretarea articolului 19 din Pactul Societății Națiunilor, ca o posibilitate de a se revizui frontierele.
2. Considerarea Tratatului de la Trianon, ca fiind injust, deoarece nu s-ar fi inspirat din ideea de dreptate, ci din ideea de pedeapsă prin acreditarea ideii că Ungaria ar fi fost și ea responsabilă de provocarea războiului. Revizionistii unguri, contestau faptul că Ungaria ar fi dorit războiul.
3. Ideea că cesiunile teritoriale determinate prin Tratatul de la Trianon s-au făcut cu încălcarea principiilor wilsoniene, în special a dreptului de autodeterminare a popoarelor.
4. Argumentul unității economice a Ungariei, care ar fi fost distrusă prin Tratatul de la Trianon și acestui fapt i s-ar fi datorat criza economică a statelor dunărene.
5. Argumentul unității geografice a Ungariei, bazată pe frontiere naturale: Carpații, Dunărea și râul Sava, care ar fi fost desființate prin Tratatul de la Trianon.
6. Doctrina juridică a coroanei ungare și doctrina prescripției achizitive, ca modalități de justificare a stăpânirii unor populații de alt neam și de altă limbă, față de poporul ungar.
7. Argumentul „drepturilor istorice ale Ungariei”, prin folosirea teoriei imigraționiste, conform căreia românii din Transilvania nu sunt băștinași, ci au imigrat din Balcani și Albania.
8. Argumentul etnografic al revizionismului obținut prin falsificarea situației etnografice din România, conform căreia România ar fi un stat poliglot, în care elementul românesc nu ar fi reprezentat decât cu 60-62%²⁵². Pe baza acestui argument au apărut mai multe proiecte de revizuire, după modelul celui inițial, al lordului Rothermere.
9. Argumentul rostului cultural al „Ungariei milenare”, prin care elita revizionistă ungară considera că poporul maghiar dispunea de cultura cea mai avansată dintre toate națiunile ce o înconjoară, iar Tratatul de la Trianon nu a ținut cont de acest rol al Ungariei

²⁵² A. Gociman, *op. cit.*, p. 251.

milenare, ceea ce constituia o mare pierdere pentru cultura umană²⁵³.

10. Argumentul doctrinei „transilvanismului”, care pentru propagatorii revizionismului însemna inocularea ideii că Transilvania a avut istoria, tradiția și viața ei constituțională și de drept aparte, datorită faptului că a existat un timp oarecare, ca principat independent. Aceste lucru ar fi dus la formarea unui suflet aparte de al celorlalte provincii ale fostei Ungarii. Această teorie intenționa să sape o prăpastie între românii din Transilvania și cei din vechiul regat, împingând pe românii ardeleni, fie spre o unire cu Ungaria, fie spre obținerea autonomiei Ardealului, ca un stat tampon între Ungaria și România. Înțelegând autonomia ca o revenire la conducere a castei politice a latifundiarilor maghiari, revizionistii considerau că a doua etapă ar fi proclamarea unirii Ardealului cu Ungaria²⁵⁴.

11. Argumentul nerespectării drepturilor minorităților de către România, care a generat o adevărată literatură cu privire la situația maghiarilor din România, scrisă în limba maghiară, germană, franceză, italiană și engleză și tipărită în mii de volume.

Scopul ascuns al acestei propagande era atragerea atenției opiniei publice europene asupra nerespectării obligațiilor României asumate prin

²⁵³ În articolul „Iredenta ungurească și rostul cultural al Ungariei milenare”, apărut în „Universul”, din 13 noiembrie 1932, erau redată în sinteză ideile contelui Apponyi în această chestiune. Se menționa că sârbii, românii, rutenii, slovacii, care s-au alipit la națiunile surori după dezmembrarea Ungariei, tot au o cultură mai redusă și chiar și pe aceea o datorează Ungariei. În continuare, contele Apponyi arăta că „un mileniu întreg Ungaria a avut un rol culturalizator în S-E European. Astăzi încă, cu toate străduințele Ungariei de a ridica la gradul de cultură al națiunii maghiare, popoarele conlocuitoare ale fostei monarhii austro-ungare, ceea ce nu s-a reușit decât în parte, Ungaria tot mai are rolul ei culturalizator”. Referitor la analfabetismul românilor, contele Apponyi arăta: „ce este în Ardeal, dar ce este în vechiul regat unde populația este și mai înapoiată!”

²⁵⁴ Citând din lucrarea lui I. Chinezu, „Aspecte din literatura maghiară din Transilvania”, o gazetă sălăjeană arăta că „A treia ramură a spiritualității maghiarismului o formează așa numitul transilvanism, o ideologie specifică a ungarilor din Ardeal. Transilvanismul caută să coordoneze toate năzuințele ardeleni spre o țintă unitară, care în timp ce își păstrează legăturile vechi cu viața intelectuală a Ungariei, are menirea să dezvolte un spirit regional”. („Școala Noastră”, Zalău, XV, nr. I-II/1938, p. 16).

tratatul minorităților și pregătirea pe această cale a revizuirii frontierelor, ca o soluție la această problemă.

Acestor așa-zise argumente, le-au răspuns specialiști în domeniul dreptului internațional, istorici, geografi, economiști, lingviști, etnografi, politologi din România și statele Micii înțelegeri, dar și personalități științifice, culturale și politice din Europa, care au sesizat caracterul contrafăcut al argumentelor revizioniste.

Cu toate acestea forțele revizioniste au elaborat o sumedenie de proiecte de revizuire, contând pe atmosfera creată în Europa de aparatul de propagandă.

Cel mai puternic mediatizat a fost proiectul Rofhermere, care revendica pentru Ungaria un teritoriu de la granița de vest, care intra 50-60 km în interiorul României și cuprindea orașele: Satu Mare, Cărei, Arad și Timișoara. Pentru orașele Zalău, Cluj și Sighișoara se cerea autonomie²⁵⁵.

Când oficialitățile ungare au văzut că cererile lor privind o revizuire parțială au avut un oarecare efect pe plan internațional și-au sporit pretențiile. Așa a apărut o versiune a proiectului Rothermere, publicată în lucrarea iredentistă „Nem, nem, soha”, de Sreter István, fost ministru de război al Ungariei. Acest proiect cerea ca Ungariei să-i fie cedat un teritoriu, care în unele locuri ajungea la o adâncime de 250 km de la graniță. Pe lângă orașele existente în primul proiect, se adăugau Huedinul, Abrudul, Deva și Lugojul²⁵⁶.

Un alt proiect a fost avansat de publicistul italian Franco Vellani Dionisi în lucrarea „Il problema teritoriale Transilvano”, apărută la Bologna în 1932. Revizuirea propusă de acesta, adăuga teritoriilor revendicate în proiectul Rothermere întreaga secuime, Valea Arieșului, Târnava-Mare și Mică, Brașovul, care erau legate de Ungaria printr-un coridor larg ce cuprindea printre altele și orașul Cluj. Aceasta ar fi însemnat 40.000 km și 2,3 milioane locuitori²⁵⁷. Publicistul maghiar Ajtay Josef, în lucrarea „O mie de ani împotriva Trianonului” extindea proiectul lui

²⁵⁵ S. Rosiere, *op. cit.*, p. 93.

²⁵⁶ A. Gociman, *op. cit.*, p. 237.

²⁵⁷ Lucrarea lui F. Vellani Dionisi, un alt mare prieten al Ungariei a fost combătută de I. Moga în „Revue de Transylvanie”, 1934, 1, nr. 2, p. 240-250.

Vellani Dionisi asupra întregii Transilvanii, cu excepția zonelor muntoase din Apuseni, Bistrița și Făgăraș²⁵⁸.

Planul autonomiei Ardealului preconizat de fostul ministru ungar Nagy Emil, omul de legătură al lordului Rothermere, a fost mediatizat tot în Anglia, în timpul conferințelor pe care contele Bethlen, fostul prim-ministru al Ungariei le-a susținut la Londra, în noiembrie 1933²⁵⁹. Prima etapă a acestui plan consta în acțiunea organizațiilor teroriste și a intelectualilor care aveau legături în Ardeal, unde trebuiau să creeze o situație de învrăjpire națională, care apoi să fie mediatizată cu toate mijloacele în străinătate²⁶⁰. A doua etapă, era cea diplomatică, a demersurilor pentru autonomia Ardealului, în care Ungaria spera în ajutorul lui Hitler și Mussolini.²⁶¹ În fine, după obținerea autonomiei Ardealului, urma constituirea unui guvern filo-maghiar, care să ducă la alipirea Transilvaniei la Ungaria²⁶².

Planul autonomiei Ardealului era coroborat cu planurile de anexare la Ungaria a regiunilor locuite în majoritate de maghiari. Pentru regiunile unde populația maghiară nu era atât de numeroasă, revizioniștii unguri cereau

²⁵⁸ Gh. Sofronie. *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, Editura „Universul”, București, 1936, p.203.

²⁵⁹ Ziarul „Magyarország” din 1 decembrie 1933 insera cu majuscule articolul „Contele Ștefan Bethlen în ultima sa conferință ținută la Londra a urgentat intervenția marilor puteri în interesul revizuirii”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 75/1927-1934, fila 20).

²⁶⁰ Referindu-se la formațiunile teroriste „Szabadscapot”, compuse din membrii partidului Szalaszist, un document al Chesturii de Poliție din Alba Iulia arăta că „dintre acești gălăgioși patrioți subvenționați s-ar fi ales vreo 40, care au trecut la Oradea și Arad pentru a organiza la momentul oportun tulburări locale și a trece la acte teroriste, asemănătoare cu cele din Slovacia și Rutenia Subcarpatică”. (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 45/1938, fila 97).

²⁶¹ De asemenea un ordin circular al Chesturii de Poliție Alba din 24 noiembrie 1938 arăta că „în Ungaria se mai pregătesc o serie de intelectuali, care au legături în Ardeal și care vor fi trimiși aici cu misiunea de a pune în mișcare o acțiune de desmembrare cu ajutorul ungarilor de la noi, pentru a crea o situație de învrăjpire, ca apoi să la vină mai ușor a face demersuri pentru autonomia Ardealului, sperând în reușita acestui plan în ajutorul lui Hitler și Mussolini, care zic ei vor impune un plebiscit pentru Ardeal”. (*Ibidem*, Dosar 45/1938, fila 85).

²⁶² Într-o notă a Inspectoratului de Poliție Cluj, referitor la planul autonomiei Ardealului se menționau următoarele: „La Budapesta se speră că după atingerea acestui scop, al autonomiei Ardealului, se va forma un guvern filo-maghiar, care va duce la alipirea Ardealului la Ungaria”. (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/ 1939, fila 387).

plebiscit. Așa s-a procedat, de exemplu când contele Bethlen a cerut plebiscit pentru Banatul sârbesc și românesc, unde se credea că germanii se vor pronunța pentru Ungaria²⁶³.

Planurile de revizuire avansate de Ungaria sau de susținătorii ei din străinătate depindeau în mare măsură de conjunctura politică externă și de efectele pe care le producea propaganda revizionistă și, în ultimă instanță de starea de spirit a guvernanților maghiari, de iluziile și speranțele pe care le nutreau aceștia²⁶⁴.

Legat de conjunctura externă, ținem să precizăm faptul că diplomația ungară era pregătită să tragă foloasele de pe urma oricăror evenimente internaționale.

Cele mai mari avantaje teritoriale ar fi fost obținute de Ungaria din următoarea perspectivă a soluțiilor, susținute cu ardoare în perioada interbelică:

1. Soluția Confederației Dunărene;
2. Unirea Austriei cu Ungaria, prin restaurarea habsburgilor;
3. Revizuirea tratatelor în cazul anexării Austriei de către Germania;
4. Acordul Ungariei cu una din țările Micii înțelegeri, în detrimentul celorlalte;
5. Apropierea de Polonia, care trebuia atrasă în grupul statelor revizioniste;
6. Susținerea revendicărilor revizioniste de către marile puteri, care au ratificat Tratatul de la Trianon.

²⁶³ Considerându-se un campion al păcii prin faptul că propunea soluții de revizuire pe seama României, contele Bethlen declara la întoarcerea de la Londra din decembrie 1933: „dacă am vrea război, n-am vorbi de modificarea tratatului”. (Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 75/1927-1934, fila 20).

²⁶⁴ Referitor la proiectele de revizuire, A. Gociman nota următoarele: „Asemenea planuri sunt destule. Ele diferă după cum iredențiștii unguri au zile mai pline de nădejdi sau mai pesimiste. În zilele de optimism ei abordează planurile mărețe ale revendicărilor, iar în zilele de pesimism, se mulțumesc a fi mai modești”. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 244). Referitor la aceeași chestiune, Gh. Sofronie făcea următoarele aprecieri: „Trebuie astfel recunoscută și accentuată imaginația promotorilor revizionismului maghiar, dar și caracterul utopic și lipsa de fundament a proiectelor formulate. Ele au circulat și circula însă în întreg Occidentul, pentru convertirea opiniei publice occidentale, acest factor dătător de ton în politica internațională.” (Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 206).

Formele și mijloacele de propagandă revizionistă ungară

Evoluția evenimentelor internaționale în sensul celor mai sus menționate a fost susținută de Ungaria printr-o propagandă imensă, care nu a omis nici cele mai neînsemnate mijloace. Tot ce părea că ar putea fi de folos pentru ideea revizionistă, a fost exploatat până la limita extremă. Profitând de faptul că opinia publică internațională știa foarte puțin despre țările din răsăritul Europei, propaganda revizionistă făcându-se de canalele vechii diplomații austro-ungare a prezentat neadevăruri exagerate pentru a-și atinge scopurile.

Nu este mai puțin adevărat că Ungaria revizionistă s-a folosit de faptul că în deceniul trei, statele succesorale au ignorat posibilitățile infinite pe care le oferea această armă modernă și deosebit de periculoasă a propagandei.

Din punct de vedere al mijloacelor propaganda revizionistă ungară nu a fost cu nimic mai prejos decât propaganda comunistă a Cominternului de la Moscova și chiar decât complicatul sistem de propagandă al Germaniei naziste.

Propaganda revizionistă ungară s-a axat pe două direcții: una în interior și cealaltă în exteriorul Ungariei. Pe plan intern se urmărea menținerea unei agitații continue pe seama revizionismului și crearea unei psihoze iredentiste, pentru ca populația din Ungaria să nu-și piardă speranța în revizuirea granițelor, care îi va readuce fericitele vremuri de odinioară.

Pe plan extern, propaganda revizionistă urmărea în primul rând să creeze situații de conflict între națiunile majoritare din statele succesorale și minoritatea maghiară, pentru a fi exploatate apoi pe cale diplomatică în folosul Ungariei.

Întreținerea unei permanente agitații în statele succesorale, oferea Ungariei posibilitatea susținerii revendicărilor revizioniste în fața marilor puteri. A doua componentă a propagandei revizioniste externe ungare a fost cea îndreptată spre opinia publică internațională, pentru a crea un curent favorabil revizionismului.

Oamenii politici și diplomații unguri au exploatat la maximum efectele create prin propaganda revizionistă în rândul opiniei publice internaționale. Diferitele surse istorice studiate, prezintă numeroase luări de poziție ale personalităților politice ungare, pentru intensificarea propagandei

revizioniste în momentele când care situația internațională era favorabilă Ungariei²⁶⁵.

Literatura revizionistă

Cel mai important mijloc de propagare a revizionismului în Ungaria și în străinătate a fost literatura cu caracter iredentist. Imediat după încheierea Tratatului de la Trianon, Ungaria a început să tipărească numeroase lucrări despre pretinsa ei nedreptățire prin tratatele de pace. Aceste lucrări au fost tipărite în limba maghiară și în limbile de circulație internațională. A fost declanșată astfel una din cele mai mari bătălii a condeielor din câte s-au cunoscut vreodată. Forța cuvântului scris a fost pusă, nu în slujba adevărului ci a unor interese politice iredentiste.

Numărul lucrărilor cu caracter revizionist apărute în diferite limbi a fost extrem de mare, datorită faptului că propaganda revizionistă viza un număr însemnat de țări și segmente cât mai diferite de populație²⁶⁶. Astfel, oamenii politici cât de cât importanți din Apus au fost asaltați de zeci de publicații scrise de diplomați și politicieni unguri și tipărite în ediții de lux, pentru care s-au cheltuit sume imense²⁶⁷. Pentru opinia publică internațională s-au scris

²⁶⁵ Ziarul „Szabadság” din 2 aprilie 1938 publica un articol semnat de Bajcsy Zsillinsky Endre, cunoscut om politic din Ungaria, prin care acesta constata că: „în ultimul timp revizionismul maghiar a avut o eclipsă, care oricât ar fi fost impusă de anumite împrejurări, în viitor este necesar ca să se înțească mult propaganda revizionistă ungurească în străinătate, căci situația internațională este favorabilă Ungariei și ea trebuie exploatată cât de mult”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 43/1936-1938, fila 18).

²⁶⁶ A. Gociman, un perseverent observator al propagandei revizioniste ungare a întocmit o listă a lucrărilor cu caracter revizionist apărute după destrămarea Austro-Ungariei, până în 1934. Conform acestei liste au fost publicate 40 lucrări în limba engleză, 67 în franceză, 22 în italiană, 16 în germană și 74 în limba maghiară. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 233-234).

²⁶⁷ În articolul publicat în „Universul” din 11 noiembrie 1932, Romulus Seișanu, citând surse ale legației regale a Ungariei din Berna arăta că în 1921 Ungaria a exportat 2.268.000 cărți, hărți geografice și caiete de muzică, toate cu caracter revizionist, valoarea materialelor exportate atingând 200 milioane de coroane. În anul financiar 1927-1928 s-a cheltuit pentru acest gen de propagandă sub formă de subvenții acordate societăților culturale, suma de 123.342.245 pengö, ceea ce reprezenta 9,30% din bugetul statului ungar. (R. Seișanu, *Sute de milioane pentru propaganda maghiară revizionistă*, în: „Universul”, nr. 311, din 11 noiembrie 1932).

lucrări de propagandă mai ușoare, care au fost răspândite apoi în zeci de mii de exemplare.

Cea mai amplă lucrare cu caracter revizionist a fost albumul publicat de ziarul „Pesti Hirlap” în 1930 intitulat „Jagzságot Magyarországnak” (*Dreptate Ungariei*), apărut în limbile maghiară, germană, italiană și franceză.

În 1933 a apărut al doilea album intitulat „Europa la răspântie. Pace sau război”, în aceleași condiții grafice deosebite, executate cu cele mai moderne mijloace ale artei tiparului din acea perioadă²⁶⁸.

Printre autorii care au scris capitole întregi în aceste lucrări menționăm pe contele Apponyi, Lukács György, baronul Wassics Gyula, Berzeviczy Albert, Nagy Emil etc., personalități ale vieții politice, științifice și culturale maghiare²⁶⁹.

Angrenarea oamenilor de știință în slujba propagandei revizioniste s-a făcut atât individual, cât și colectiv. Au fost angrenate astfel instituții de prestigiu științific, care au publicat apeluri adresate confrăților din statele occidentale, pentru a-i susține în demersurile făcute de Ungaria pentru revizuirea Tratatului de la Trianon²⁷⁰.

Presa revizionistă

Presa scrisă a constituit un alt mijloc important al propagandei revizioniste, încă înainte de semnarea tratatului de pace cu Ungaria, în primăvara anului 1920, „Liga apărării naționale” a publicat o revistă în limba franceză, cu titlul „La Transylvanie enchaînée” (*Transilvania înlănțuită*)²⁷¹.

În editura acestei reviste au apărut numeroase publicații de propagandă în limba franceză și engleză. După acest început, în fiecare an au apărut zeci de imprimate de acest gen, răspândite în sute de mii de exemplare în toată

²⁶⁸ A. Gociman, *op. cit.*, p. 171.

²⁶⁹ *Ibidem*.

²⁷⁰ În apelul adresat de către juriștii maghiari, universităților, academiilor, barourilor și tuturor juriștilor națiunilor civilizate, în noiembrie 1931 se spunea că dacă Tratatul de la Trianon nu va fi modificat în conformitate cu articolul 19 din Pactul Societății Națiunilor „va fi război, un război crâncen, sângeros, din care și învingătorii și învinșii vor ieși zdrobiți, dar Ungaria îl va face, căci nu poate trăi în frontierele Trianonului”. („Universul”, București, nr. 306, din 6 noiembrie 1932).

²⁷¹ A. Gociman, *op. cit.*, p. 165.

lumea. Numărul lor s-a ridicat la peste 500 de gazete, reviste sau alte publicații cu apariție periodică²⁷². Dintre acestea, cele mai importante au fost cele 4 reviste editate de ziarul „Pesti Hirlap”, în 1934, „Danubian Review”, „Nouvelles Danubiennes”, „Corriere del Danubio” și „Donaukurier”. Ziarul „Pesti Hirlap” menționa cu prilejul debutului acestor reviste că ele „vor demasca în fața lumii, cele mai noi atentate împotriva drepturilor omului și minorităților maghiare din statele succesorale”²⁷³. Aceste reviste au apărut în numere voluminoase, de câte 52 de pagini și au fost tipărite într-un tiraj de 20.000 exemplare, fiecare fiind trimis în mod gratuit personalităților politice, care aveau un rol cât de mic în problema revizuirii²⁷⁴.

În statele Miciei înțelegeri, care interziceau pătrunderea presei revizioniste, s-a găsit altă metodă de răspândire a ziarelor și revistelor. Pe lângă introducerea ilegală a presei, se mai trimiteau din Ungaria, în plicuri, pe adresa populației maghiare din România, decupaje din ziare și reviste, fără a se arăta titlul și numărul ziarului în care au apărut articolele revizioniste respective²⁷⁵.

Propaganda revizionistă prin radio

Posturile de radio din Ungaria au constituit un alt canal important pentru răspândirea propagandei revizioniste. De aceea, înspre fiecare din statele Miciei înțelegeri s-au ridicat posturi radiofonice noi, iar în 1933 s-a încheiat construcția marelui post de la Budapesta, al cărui pilon de oțel ajungea la 300 metri înălțime²⁷⁶. După încheierea programului tehnic, radioul a devenit mijlocul cel mai practic de propagandă revizionistă. În fiecare zi se citeau articole din presa revizionistă, se difuzau știri referitoare la succesele politicii revizioniste și se prezentau scrisori și interviuri cu politicienii din străinătate adepți ai revizionismului.

²⁷² *Ibidem*

²⁷³ *Ibidem*

²⁷⁴ Referitor la apariția noilor reviste ungare cu caracter revizionist, „Gazeta Antirevizionistă” din Arad făcea următoarele aprecieri: „De sub teascurile făuritoare de minciuni a lui „Pesti Hirlap” a apărut zilele trecute noul număr al revistelor de propagandă iredentistă tipărite de această editură în englezește, franțuzește, nemțește și italienește”. (*Ibidem*).

²⁷⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 679/1937, fila 17.

²⁷⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 75/1927-1934, fila 16.

Evenimentele politice din statele Micii înțelegeri erau prezentate într-o lumină nefavorabilă pentru a crea tensiuni politice între state și între cetățenii aceluiși stat. Oamenii politici care s-au remarcat în lupta împotriva revizionismului erau tratați cu cuvinte injurioase. Se realiza astfel scopul acestor emisiuni, de a alimenta zilnic speranțele poporului maghiar de pretutindeni în ideea de revanșă și de refacere a Ungariei Mari²⁷⁷.

Propaganda revizionistă prin cărțile pentru elevi și copii

Ungaria a făcut din propaganda revizionistă o dogmă de stat. De la regentul Horthy, până la ultimul copil de muncitor sau de țaran, toți au fost îndoctrinați de ura împotriva celorlalte neamuri. Iredentismul, intoleranța, șovinismul, calomnia, injuria și minciuna au pătruns în toate manualele școlare din Ungaria interbelică. Date fiind sursele extrem de numeroase, care atestă educarea tineretului din Ungaria interbelică în spirit iredentist, ne rezumăm a reda un citat extrem de edificator, care aparține învățătorului Victor Făluș din Zalău și care a fost publicat în ianuarie 1933 în revista „Școala Noastră”: „Vecinii noștri se folosesc de tot ce le trece prin minte, posibil și imposibil, pentru a crește viitoarele generații de unguri înfocați și nedomestiți, care vor flutura simbolul spadei însângerate și vor oferi tinerele lor vieți pentru Transilvania și Carpați. Manualele lor școlare nu sunt făcute cu scopul de a forma caractere morale și spirite conciliante, ci din contră, de ură față de neamurile vecine, care îi sunt prezentate copilului în cele mai dezgustătoare și josnice chipuri. Manualele de geografie cu hărți și statistici falsificate în mod criminal, în care nu se ține seama de hotarele fixate la Trianon, fiind considerate nefirești. Tot așa istoria lor infiltrează în copii că prin noțiunea de patrie se înțelege Ungaria istorică, antebelică, pe care trebuie să o stăpânească iarăși, mai curând sau mai târziu”²⁷⁸.

Propaganda iredentistă a mers până acolo, încât și cărțile pentru copiii preșcolari erau împânzite cu cuvinte de ocară pentru români, sârbi și slovaci, cu hărți ale Ungariei ciuntite și cu texte în care li se picura în sufletele gingașe ura și grandomania maghiară²⁷⁹.

²⁷⁷ Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1939, fila 293.

²⁷⁸ „Școala Noastră”, Zalău, X, nr. 1, ianuarie 1933, p. 17.

²⁷⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 41/1936, fila 58.

Pentru a compensa caracterul didacticist al manualelor sau a cărților de povești, erau organizate serbări și excursii, concursuri de poezie și proză cu caracter revizionist²⁸⁰.

Propaganda revizionistă prin muzică și film

Unul din mijloacele cele mai puternice folosite în câștigarea simpatiei opiniei publice mondiale a fost, pe lângă muzica de țigani, și filmul.

Încă din luna august a anului 1921 „Liga integrității maghiare” a hotărât să facă propagandă și prin cinematograf. În aceste scop s-au făcut numeroase clișee și filme, conținând scene din istoria Ungariei din vremurile de glorie sau brutalități, care au fost puse pe seama românilor, sârbilor și slovacilor, ca fiind săvârșite împotriva maghiarilor. O parte din aceste filme au fost trimise în străinătate, altele rulau în Ungaria, alimentând starea de exaltarea poporului maghiar împotriva Tratatului de la Trianon și a statelor învecinate²⁸¹.

Pe de altă parte, în țările occidentale, regizorii, actorii și scenariștii de origine maghiară și chiar studiourile mari primeau subvenții pentru realizarea și editarea de filme maghiare²⁸².

²⁸⁰ Pentru edificare redăm un pasaj din aceeași revistă a învățătorilor din Zalău: „Spre a crea o mistică a urii, Liga Revizionistă Maghiară a organizat un concurs de poezii în care cerea să fie glorificat idealul iredentist maghiar, adică triumful revizionismului. La acest concurs, căruia organul oficial al Ligii Revizioniste Maghiare, ziarul «Pesti Hirlap» i-a dat o largă publicitate, poeziile premiate au fost adunate într-un volum intitulat «O sută de făclii», alcătuind o antologie a urii, care formează evanghelia maghiarimii, răspândită în părțile largi ale poporului unguresc și din care transpiră cele mai ignobile insulte la adresa vecinilor numindu-i tâlhari, hiene lașe, gunoaie”. („Școala Noastră”, Zalău, XI, nr. 4-5-6, aprilie-mai-iunie 1934, p. 184).

²⁸¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 45/1934, fila 4.

²⁸² În memoriul C.R. al L.A.R. din Cluj, intitulat: „în chestiunea propagandei iredentiste prin filme” se arată că: „maghiarii au înțeles mai bine ca oricine căte avantagii se pot trage pentru teza lor revizionistă. Avem astfel pretutindeni de-a face cu o rețea puternică de propagandiști maghiari, care sub diferite forme servesc idealurile lor politice”. (*Ibidem*).

Propaganda revizionistă prin scrisori, cărți poștale, calendare și timbre

Propaganda revizionistă s-a realizat și prin intermediul calendarelor, scrisorilor și cărților poștale. În 1920 s-a tipărit la Budapesta „Calendarul iredentei maghiare”, care nu conținea altceva decât atacuri și injurii la adresa statelor succesorale. El a fost distribuit în Ungaria în zeci de mii de exemplare, dar și în străinătate²⁸³.

Cu ocazia sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou se trimiteau din Ungaria, maghiarilor din statele Micii înțelegeri plicuri închise, care conțineau felicitări și manifeste, ziare și hărți revizioniste. Este cunoscută așa-numita „acțiune Urmanczy”, în care asasinul țăranilor din Beliș din anul 1918, cu concursul Inspectoratului învățământului din Ungaria a tipărit mii de hărți ale Ungariei vechi cu inscripția „nem, nem soha” (nu, nu, niciodată), pe care le-a trimis maghiarilor din statele succesorale²⁸⁴.

După Conferința de la München, care a dat aripi revizionismului ungar, propaganda prin scrisori și cărți poștale s-a intensificat. Cu un cinism nemărginit erau trimise pe adresa intelectualilor români antirevizioniști, anunțuri mortuare, care anunțau cu satisfacție destrămarea statelor Micii înțelegeri²⁸⁵.

Din lunga listă a mijloacelor folosite de propaganda revizionistă, nu au fost omise nici timbrele și ștampilele cu caracter revizionist. Încă din 1922 autoritățile din Ungaria obișnuiau ca pe diferite acte oficiale să pună ștampile iredentiste. Asemenea acte au fost descoperite și în România, la cetățenii statului ungar veniți cu diferite treburi în țara noastră²⁸⁶.

²⁸³ A. Gociman, *op. cit.*, p. 165.

²⁸⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 184/1931, fila 90.

²⁸⁵ O notă informativă a Inspectoratului Regional de Poliție Cluj, din 16 noiembrie 1938 menționa că: „la oficiul poștal Oradea s-a găsit un anunț mortuar format obișnuit, sosit din Ungaria pe adresa mai multor intelectuali din acel oraș, prin care se aducea la cunoștință moartea Cehoslovaciei, care a fost un produs monstruos al Marei Antante. Întreprinderea de pompe funebre Hitler-Mussolini și Beck-Kanya aranjează înmormântarea. Anunțul este semnat de Gottwald Dimitroff Syrowy, părinte adoptiv. Biroul de sare de la Geneva, ca părinte, iar ca unchi Litvinov-Finkenstein și Stalin. Anunțul a fost tipărit în Ungaria la tipografia Cultura din Szeghalom”. (*Ibidem*, Dosar 684/1938, fila 28).

²⁸⁶ Pe ștampilă era legenda: „Csonka magyarország nemarszág. Egész magyarország, menyország” (Ungaria ciuntită nu e țară. Ungaria întregită e un rai). (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Prefectura Județului Alba. Biroul Prefecturii*, Dosar 9/1922, fila 1).

În același an, 1922 s-au confecționat medalioane iredentiste din aur și argint, care au fost puse în vânzare în Ungaria și în străinătate²⁸⁷.

Parcuri și statui iredentiste și revizioniste

Pentru exaltarea iredentismului și a ideii de revanșă au fost folosite și parcurile și statuile. În 12 ianuarie 1922, la Budapesta au fost ridicate patru statui iredentiste, iar la inițiativa aceluiași Urmanczy Nandor s-a ridicat un soclu pe care era arborat drapelul Ungariei în doliu²⁸⁸. În fiecare an la 13 noiembrie, data ratificării Tratatului de la Trianon de către parlamentul ungar se organizau mari demonstrații, ziua respectivă fiind declarată zi de doliu național²⁸⁹.

Metodele de acțiune ale revizionismului ungar

Pentru maghiarii din țările successorale, Biroul de Propagandă de pe lângă Președinția Consiliului de miniștri a hotărât ca în fiecare an să se sărbătorească „Ziua Culturii”. Aceste manifestări, după cum menționa un document emis de Direcția Generală a Poliției la 13 august 1938 aveau rolul „să camufleze activitatea elementelor din statele successorale, care activează pe teren revizionist”²⁹⁰.

Aducând în discuție manifestațiile cu caracter revizionist, am abordat problema metodelor folosite de propaganda revizionistă maghiară.

Dintre metodele care nu au fost enumerate în cadrul analizei propagandei revizioniste în Transilvania menționăm în primul rând

Noul timbru lansat de Direcțiunea Generală a Poștelor din Ungaria era mai scump cu 50% decât timbrele obișnuite, diferența urmând să fie vărsată în contul organizației „Magyar á magyar” (maghiar pentru maghiar). Comentând această informație o notă a Inspectoratului de Poliție a Ținutului Mureș aprecia că: „lansarea acestui timbru dovedește că acțiunea revizionistă maghiară se dezvoltă din ce în ce mai mult”. (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1939, fila 92).

²⁸⁷ *Ibidem*.

²⁸⁸ A. Gociman, *op. cit.*, p. 158.

²⁸⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 684/1938, fila 14.

²⁹⁰ *Ibidem*, fila 28.

încercarea de atragere a tinerilor și intelectualilor din țările Micii înțelegeri în Ungaria, pentru a fi folosiți în scopuri revizioniste.

Astfel, sub deviza „Să salvăm tineretul maghiar”, „Organizația culturală a orașelor din Ungaria” a făcut apel ca fiecare oraș să se angajeze, ca timp de patru ani să voteze burse pentru cel puțin un tânăr care-și face studiile în teritoriile dezlipite²⁹¹.

În 1934 la Budapesta s-a creat un fond de ajutorare a maghiarilor din țările vecine, care acorda cheltuieli de cazare și masă pentru șase zile de ședere în Budapesta²⁹². În timpul șederii, erau invitați să viziteze locurile unde erau organizate manifestările cu caracter revizionist.

Între aceste locuri, muzeele ocupau un rol important pentru menținerea ideii de revanșă și de reînviere a Ungariei Mari. În 1934, publicistul Harsányi Zsolt lansa ideea înființării unui muzeu al Trianonului, a cărui menire era lămurirea vizitatorilor străini și instruirea publicului maghiar în ceea ce privește chestiunea revizuirii²⁹³. Biserica catolică din Ungaria a acționat cu mijloacele proprii pentru propagarea revizionismului în rândul credincioșilor din Ungaria și din statele vecine²⁹⁴.

Instituțiile de stat pretindeau fiecărui funcționar câte un pengő (25 lei la cursul anului 1934), care se reținea din salariu. Lucrătorii de la căile ferate erau înregimentați în rândul „Ligii Revizioniste Maghiare”, reținându-li-se cotizația din salariu. Aceștia aveau o cupă revizionistă, care în fiecare an era dată în păstrarea altei regionale. Ziua în care se făcea predarea era, de fiecare dată, 4 iunie, ziua semnării Tratatului de la Trianon. Această cupă, trebuia să

²⁹¹ *Ibidem*, Dosar 205/1934, fila 22.

²⁹² O notă a Inspectoratului de Poliție Cluj, din 28 iunie 1934 arăta că „scopul înființării acestui fond este de a ademeni pe ungurii supuși statelor succesoriale, de a intensifica legăturile spirituale și revanșarde, ca și aceștia să fie mereu la curent cu acțiunile întreprinse de Ungaria revizionistă, pentru schimbarea situației actuale”. (*Ibidem*, fila 16).

²⁹³ Idem, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 36/1934-1936, fila 2.

²⁹⁴ Într-o notă a Inspectoratului de Poliție Cluj din 21 iulie 1934 se arăta că „în Ungaria s-a hotărât din partea autorităților bisericești ca tot la a 9-a zi credincioșii, în mod obligatoriu să meargă la biserică unde vor face rugăciuni pentru ca teritoriile ocupate să fie eliberate iar frații lor aflați în acele teritorii să fie dezrobiți. Cu aceste ocazii preoții vor ține predici în care vor arăta că revizuirea tratatelor de pace este aproape de îndeplinire, întrucât majoritatea țărilor europene s-au convins că nu se poate menține pacea în Europa până ce Ungaria nu-și va primi teritoriile pierdute”. (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 205/1934, fila 16).

pribegească, până când Ungaria va intra în posesia teritoriilor pierdute prin Tratatul de la Trianon²⁹⁵. Mistificarea adevărului de către propaganda revizionistă a mers până acolo, încât au fost organizate manifestații revizioniste în localitățile din Ungaria cu populație preponderent românească²⁹⁶.

Propaganda revizionistă în statele Micii înțelegeri

Paralel cu organizarea propagandei revizioniste, autoritățile de la Budapesta au acționat permanent pentru a crea în statele vecine situații de conflict între minoritarii maghiari și statele respective.

Au fost transmise directive minoritarilor bogați să nu vândă proprietățile lor imobiliare, ci din contră, să cumpere terenuri, mai ales în zonele de graniță cu statul ungar²⁹⁷.

Prin diferite filiere s-a sugerat minoritarilor maghiari să forțeze intrarea în închisori, pentru a se demonstra străinătății regimul insuportabil la care era supusă minoritatea maghiară²⁹⁸.

În România, Iugoslavia și Cehoslovacia au fost trimiși spioni pentru a produce defetism în rândul populației de la frontieră²⁹⁹. Alte elemente destabilizatoare au comis sabotaje în întreprinderi sau au incendiat livezile de mari și depozitele de grâu³⁰⁰. Bandele de teroriști „Szabadcsapatok”, organizate cu concursul oficialităților ungare făceau incursiuni în statele vecine pentru a produce panică și dezordine în rândul populației, pentru a

²⁹⁵ „Viața Socială C.F.R.”, IV, nr. 33, din iunie 1936, p. 4.

²⁹⁶ „Oficinele iredente ale Budapestei – se arăta într-un articol din ziarul «Observator» – au aranjat în timpul din urmă o serie întreagă de demonstrații revizioniste-revanșarde în vecinătatea frontierei noastre de la vest. Toate comunele românești, care au rămas în Ungaria după pacea de la Trianon, au fost vizitate de trimișii Ligii Revizioniste Maghiare sau ai Comisiunii Drapelelor cu moaștele patriei. După manifestațiunea revizionistă din comuna românească Cenad, în zilele trecute Liga Revizionistă Maghiară a aranjat în orașelul Bichiș o asemenea mascaradă”. („Observator”, București, nr. 1, din 10 ianuarie 1936).

²⁹⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 239/1936, fila 70.

²⁹⁸ *Ibidem*, Dosar 29/1939, fila 233.

²⁹⁹ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1939, fila 81.

³⁰⁰ Idem, Fond: *Prefectura Județului Alba*, Cabinetul Prefectului, Dosar 8/1928, fila 3.

arăta opiniei publice mondiale că în statul respectiv ordinea publică nu este asigurată și că populația este nemulțumită și agitată³⁰¹.

Au existat și asociații secrete, care aveau ca obiectiv organizarea de atentate împotriva personalităților marcante din statele succesorale³⁰².

Propaganda revizionistă în Anglia

Cu totul alte coordonate a avut propaganda revizionistă maghiară în statele occidentale, deoarece aici scopul era sensibilizarea opiniei publice și obținerea acordului din partea marilor puteri, pentru revizuirea Tratatului de la Trianon.

Pentru Anglia, S.U.A., Italia și chiar Franța s-au creat adevărate departamente de dirijare a propagandei revizioniste.

Primul stat occidental, care a stat în atenția revizioniştilor de la Budapesta, a fost Anglia. În conjunctura internațională de după primul război mondial, în viziunea Ungariei, singura țară în care se putea începe imediat campania revizionistă era Anglia. Acest calcul se baza pe faptul că Germania învinsă ieșise din rândul marilor puteri, Italia se zbătea într-o criză internă cronică iar Franța era adepta respectării tratatelor de pace.

În Anglia se prefigura victoria laburiștilor împotriva liberalilor și conservatorilor, care conduseseră țara în timpul războiului. Speranța cercurilor politice maghiare se îndrepta spre faptul că din moment ce partidul laburist nu a colaborat direct la întocmirea tratatelor de pace, nu era angajat în menținerea lor.

În scopul propagandei revizioniste se puteau folosi vechile legături între familiile aristocratice din cele două state și aportul bisericii anglicane.

³⁰¹ Atrăgând atenția că teroriștii „Szabadscapot” au fost semnați și în România, un ordin circular al Inspectoratului de Poliție al Ținutului Someș-Cluj arăta că „astfel de bande au operat și în Rusia subcarpatică, în Slovacia și Cehia, organizând atacuri spontane și săvârșind cruzimi, schinguind și omorând tot ce le ieșea în cale, atacul lor îndreptându-se în special în contra autorităților de frontieră ca grăniceri, jandarmi, poliție, poștă, primării etc.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 29/1939, fila 89).

³⁰² Într-o notă informativă a Poliției Alba din 3 iunie 1935 se semnală înființarea asociației secrete „Viszháng” din Szentes (Ungaria), „care avea scopul de a organiza și executa atentate asupra persoanelor marcante din statele succesorale. Între care se află și d-nii miniștrii Titulescu și Al. Vaida-Voievod”. (*Ibidem*, Dosar 423/1935, fila 58).

Metoda cea mai bună pentru a capta bunăvoința oamenilor politici englezi, era invitarea lor în Ungaria. Astfel, guvernul Ungariei a invitat pe orice om politic englez, care și-a exprimat dorința de a face o călătorie în Ungaria. Prin primiri fastuoase, pentru care guvernul acorda credite largi, prin organizarea unui program iredentist bine stabilit și nu în ultimul rând cu aportul farmecului feminin, nu era greu ca oaspeții să fie convinși de dreptatea Ungariei³⁰³.

Întorși în Anglia, majoritatea celor care au vizitat Ungaria au sprijinit aparatul de propagandă pus în mișcare în această țară. În 1922 s-a format la Universitatea din Oxford „Liga pentru dreptul de autodeterminare a ungarilor” și „Muzeul pedagogic unguresc”. În 1923 în Ungaria a fost editată revista „The Hungarian Nation”, care a făcut cea mai întinsă propagandă revizionistă în Anglia³⁰⁴. Un an mai târziu, la inițiativa lordului Newton, s-a înființat la Londra clubul „Friends of Hungary” (*Prietenii Ungariei*), ai cărui membri erau politicienii englezi convertiți pentru cauza revizionistă maghiară³⁰⁵.

Din cele prezentate rezultă faptul că lordul Rothermere și campania sa începută în 1927 pentru revizuirea Tratatului de la Trianon, n-a apărut întâmplător, ci în urma unei abile propagande revizioniste, dusă de oficialitățile din Ungaria.

Hărțile Rothermere au fost răspândite în toate cabinetele diplomatice mai importante ale vremii, pentru a forța revizuirea Tratatului de la Trianon. Pentru populația maghiară din România s-au tipărit hărți sub forma unor cărți

³⁰³ Ziarul „Observator” din 21 martie 1936 sub titlul „O altă conferință maghiară în Anglia” arăta că „în orașelul englez Northampton un oarecare Wilson, membru al clubului Rotary, care a vizitat de curând Ungaria, a ținut o conferință revizionistă într-una din sălile clubului amintit. Oratorul revizionist a arătat că nicăieri nu a întâlnit o țară mai simpatcă decât Ungaria, unde cavalerismul constituie o adevărată mândrie a maghiarilor. A subliniat apoi că frumusețea și drăgălășenia femeilor maghiare e de neîntrecut. Tratatul de la Trianon – a spus dl. Wilson e o nedreptate strigătoare la cer, fiind împotriva dreptului de autodeterminare a popoarelor, pentru că acesta a dus în sclavia străinilor milioane de maghiari”. Comentând pe marginea acestei declarații, autorul articolului, referindu-se la femeile maghiare spunea că „probabil că acestea și-au depus toată silința să-l convingă pe dl. Wilson despre farmecele lor. În decursul vizitei sale în Ungaria, metamorfozându-l într-un adevărat agent revizionist”, („Observator”, București, III, nr. 11, din 21 martie 1936).

³⁰⁴ A. Gociman, *op. cit.*, p. 25.

³⁰⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1935-1938, fila 8.

poștale ilustrate, care se trimiteau în plicuri închise, folosindu-se legăturile de rudenie între persoanele celor două state³⁰⁶.

Presa românească interbelică a furnizat numeroase date despre campania lordului Rothermere, informând opinia publică românească, uneori cu îngrijorare, alteori cu umor, ridiculizând calitatea de apostol al revizionismului, pe care și-a arogat-o bancherul englez³⁰⁷.

Insistența și intensitatea propagandei revizioniste în Anglia, a făcut ca această țară, să fie apreciată de presa românească, începând cu 1932, ca o țară pasiv revizionistă³⁰⁸.

Primul semn de alarmă a fost dat de interpelările făcute în Camera Comunelor și Camera Lorzilor de doi parlamentari filomaghiari (Rhys Davies, respectiv lordul Marley), care au formulat întrebări asupra pretinselor manifestații studentești antimaghiare de la Cluj și asupra situației minorității maghiare din România, care ar fi fost terorizată³⁰⁹.

Punctul culminant al demersurilor engleze în favoarea revizionismului s-a consumat în noiembrie 1933, când în Camera Comunelor, moțiunea Gower semnată de 168 deputați englezi insista pe lângă guvernul britanic să aducă în fața Societății Națiunilor problema revizuirii hotarelor statelor succesorale³¹⁰.

³⁰⁶ Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 4/1928, fila 1.

³⁰⁷ Ziarul „Alba Iulia” din 13 decembrie 1929 publica un articol în care arăta că lordul Rothermere, care era proprietar și a câtorva întreprinderi cotate la bursa din New-York, a pierdut o mare parte din averea sa, cu ocazia marelui crah financiar. Comentând știrea autorul articolului arăta că: „o singură scăpare i-a mai rămas, dacă Dumnezeu ungarilor se va îndura de el și alături de fabrica de franci a lui Windischgratz va instala și o fabrică de dolari sau lire sterline, cu care apoi să fie scos din încercătură”. (Alba Iulia”, XI, nr. 54, din 13 decembrie 1929). Despre lordul Rothermere, ziarele vremii au dezvăluit legăturile lui cu spioana germană, principesa de Hohenlohe („Universul”, București, nr. 10 din 13.01.1933, articolul „Cine a pus la cale revizuirea tratatelor”).

³⁰⁸ Gh. Pașcalău, *Relații politice româno-engleze (1929-1933)*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1995, p. 224.

³⁰⁹ Comentând știrea, ziarul „Universul” nota: „Este ciudat, dar totuși semnificativ faptul că nici un membru al Camerei Comunelor sau Camerei Lorzilor n-au găsit interesant să atragă atenția asupra agitației împotriva statelor din Mica înțelegere pe tema revizuirii tratatelor și a modificării frontierelor actuale pe care o întreține guvernul Gombos, când această agitație nu poate fi favorabilă menținerii păcii europene.” („Universul”, București, nr. 354, din 24 decembrie 1932).

³¹⁰ Arhivele statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1935-1938, fila 8).

Nu întâmplător în ajunul depunerii motiunii a sosit în Anglia, fostul prim-ministru ungar Bethlen, pentru a susține un ciclu de conferințe revizioniste la Londra³¹¹.

După acest moment, campania revizionistă dusă de Anglia s-a stins, fără a înceta însă cu totul³¹². Este adevărat, că și Ungaria și-a îndreptat atenția, începând cu anul 1934 spre Germania și Italia, state care au început să se manifeste zgomotos împotriva tratatelor de pace și a Societății Națiunilor.

Propaganda revizionistă în S.U.A

Din calculele cercurilor revizioniste nu au fost omise nici Statele Unite ale Americii, unde exista o puternică și bogată emigrație maghiară. S-a mizat și pe ajutorul bisericilor protestante și pe faptul că Statele Unite n-au ratificat tratatele de pace.

În 1921 la New-York s-a ținut o primă consfătuire a ungarilor emigrați din Ardeal, hotărându-se înființarea unei societăți, care să înglobeze toată emigrația maghiară din America în scopul propagandei pentru refacerea Ungariei Mari³¹³.

Au urmat apoi o serie de articole defavorabile României în presa americană, orchestrate din umbră de aparatul de propagandă revizionistă. În toamna anului 1933, contele Apponyi a făcut un turneu de propagandă în America de Nord, susținând numeroase conferințe în care ataca Tratatul de la Trianon³¹⁴.

În 1927 prin strădaniile emisarilor unguri și relațiile lordului Rothermere s-a înființat la New-York „Liga Revizionistă”, prezidată de senatorul Hoover³¹⁵. Au fost atrase de propaganda revizionistă câteva personalități ale vieții publice americane ca: fostul senator Owen, profesorul

³¹¹ *Ibidem*.

³¹² Ziarul „Observator”, din 8 aprilie 1936 reda pasaje dintr-o scrisoare deschisă publicată în „Daily Telegraph” de William Mabane și colonelul Kerr, deputați englezi în Camera Comunelor. Aceștia susțineau că „Opinia publică engleză este convinsă că în urma aranjamentelor de după război, prin Tratatul de pace de la Versailles, Saint Germain și Trianon, s-au comis greșeli grave. Dorim ca aceste tratate de pace să fie revizuite, căci numai revizuirea tratatelor va fi pace în Europa. Această revizuire trebuie făcută nu numai pentru Germania, dar odată cu ea și pentru statele din Europa Centrală și toate statele dunărene.” („Observator”, București, III, nr. 13 din 8 aprilie 1936).

³¹³ A. Gociman, *op. cit.*, p. 106.

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ *Ibidem*, p. 108.

Nicolas Uray Butlert, președintele Universității statului Columbia, senatorul W. E. Borah³¹⁶.

Dintre aceștia, cel mai vehement în atacarea Tratatului de la Trianon a fost senatorul Borah³¹⁷.

Pentru atragerea personalităților americane, s-a folosit tactica obișnuită a vizitelor în Ungaria. Cum această metodă nu a dat rezultatele scontate din cauza distanțelor mari, s-a recurs la trimiterea de decorații din partea statului și a instituțiilor culturale din Ungaria. Uneori cei care au primit asemenea atenții, s-au simțit obligați să țină câte o conferință în favoarea revizuirii Tratatului de la Trianon³¹⁸.

În competiția pentru câștigarea simpatiei opiniei publice americane au fost atrase și femeile maghiare, care trăiau în S.U.A. Asociația „Pro Hungaria”, înființată la Budapesta, dispunea de 18 asociații, propaganda revizionistă se făcea prin conferințe, ședințe, serate culturale și patriotice³¹⁹.

O propagandă intensă pe tema revizionismului a desfășurat-o în Statele Unite și „Congresul mondial al ungarilor de peste hotare”, organizație

³¹⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 41/1936, fila 76.

³¹⁷ Într-un interviu acordat ziarului revizionist „Szabadság” din Cleveland, senatorul William E. Borah afirma următoarele: „De mult susțin că dispozițiunile Tratatului de la Versailles, precum și ale celui de la Trianon sunt nedrepte, ba chiar barbare și de aceea nu vor putea dăinui.”

Comentând declarația, ziarul „Observator” nota între altele: „Nu este pentru prima dată când senatorul american, protector al maghiarilor face asemenea declarațiuni. Sunt oameni politici străini, între care și senatorul Borah, care cu orice preț, chiar cu al libertății naționale a altor popoare vrea să îndreptățească pe maghiarii iubiți. Patima lor oarbă pentru maghiari îi duce până într-acolo încât toate lucrurile bune ce le fac popoarele celelalte la un loc, întrunite la înaltul for de la Geneva, sunt aberații,... brutalități.” („Observator”, București, III, nr. 21, din 6 iunie 1936).

³¹⁸ Sub titlul: „O conferință revizionistă maghiară la Universitatea Columbia din New-York”, ziarul „Observator” arăta că avocatul american dr. A. Heydt, a fost decorat de către guvernul lui Gombos din Budapesta. Pentru atențiunea Budapestei, el s-a simțit obligat a ține o conferință despre țara ciuntită prin Tratatul de la Trianon la Universitatea Columbia din New-York. Titlul conferinței a fost: „Ungaria și idealurile ei”. Printre altele, avocatul american a spus că: „dacă Tratatul de la Trianon i s-ar fi impus Americii de Nord, ar fi însemnat ca aceasta să piardă din 48 de state federale, 32”. („Observator”, București, III, nr. 9 din 7 martie 1936).

³¹⁹ În raportul d-nei Takara Erika, delegata asociației din New-York se arăta că „cele 18 sucursale ale asociației risipite pe întreg teritoriul S.U.A. activează stăruitor pentru revizuirea tratatelor de pace și conservarea spiritului maghiar în generațiile tinere din America”. (*Ibidem*, nr. 14, din 18 aprilie 1936).

condusă de baronul Perenyi Zsigmund. Printre acțiunile acestei asociații menționăm organizarea unui concurs pe tema: „Ce poate face generația a doua maghiară în America pentru a arăta americanilor dreptatea ungară, destinul Ungariei, cultura ei, frumusețile și interesele ei?” Biroul organizației a pus la dispoziția câștigătorilor concursului două bilete de vapor gratuite dus-întors, de la New-York la Budapesta³²⁰.

Propaganda revizionistă maghiară s-a făcut și prin intermediul conferințelor ținute la diferitele posturi de radio din orașele americane³²¹.

La începutul anului 1935, considerându-se că opinia publică americană a fost suficient pregătită pentru susținerea cauzei Ungariei, s-a trecut la organizarea unor ample acțiuni revizioniste. Ziarul iredentist de limbă maghiară „Szabadaság” din Cleveland a pornit o acțiune de strângere a o mie de semnături împotriva Tratatului de la Trianon³²². Aceste semnături urmau să fie atașate unui memoriu, pe care Ungaria dorea să-l prezinte în toamna anului 1936, Ligii Națiunilor. Înainte de prezentare s-a preconizat o mare adunare revizionistă la Philadelphia, pentru 12 și 13 octombrie 1936³²³.

Aceste acțiuni s-au încheiat cu un eșec lamentabil pentru propaganda revizionistă, deoarece multe personalități americane și-au retras semnăturile de pe documentele falsificate de emigrația maghiară din America³²⁴.

Eșecul acestor acțiuni s-a datorat și activității emigrației românești din Statele Unite, care în urma unei întruniri din 3 octombrie 1936 a publicat în ziarul de limbă română „America” din Cleveland articole, care demascau neadevărurile propagandei revizioniste. S-a hotărât, de asemenea trimiterea unei delegații restrânse la Philadelphia, pentru a urmări manifestațiile revizioniste preconizate de emigrația maghiară³²⁵.

³²⁰ *Ibidem*, nr.24, din 27 iunie 1936.

³²¹ Ziarul „Observator” nota că „un funcționar al personalului legăției comerciale maghiare din Statele Unite, un anume domn dr. Horvath Elemer, a reușit să țină o conferință revizionistă la postul de emisiune radiofonică W.A.A.F. din Chicago” (*Ibidem*, nr. 46, din 21 decembrie 1936).

³²² *Ibidem*, nr.7 din 22 februarie 1936.

⁵²³ „Calendarul Ligii Antirevizioniste Române” pe 1936, Editura L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania, Cluj, 1936, p. 119.

³²⁴ „Observator”, București, nr. 7, din 22 februarie 1936.

³²⁵ „Calendarul Ligii Antirevizioniste Române” pe anul 1936, p. 119.

Eșecul acțiunilor din 1936 nu i-a demobilizat însă pe revizioniștii maghiari care uitând lecția primită, au continuat agitația revizionistă în S.U.A.³²⁶

Se cuvine să menționăm însă, că nu toată emigrația maghiară din Statele Unite ale Americii s-a pus în slujba propagandei revizioniste. Oamenii nevoiași, care au emigrat în America pentru a câștiga și trăi mai bine decât în țara lor de origine, dezagreau propaganda făcută de marile familii nobiliare maghiare, din cauza cărora au fost nevoiți să se expatrieze³²⁷.

Propaganda revizionistă

în Italia

În Italia, propaganda revizionistă maghiară a avut efecte mult mai mari decât în Statele Unite ale Americii deoarece cele două state, care în 1918 se aflau în stare de război, în 1920 s-au regăsit de aceeași parte a baricadei, în grupul statelor nemulțumite de tratatele de pace. Începutul colaborării celor două state pe tărâmul propagandei revizioniste a fost făcut de vizita, în 1923 a primului ministru al Ungariei la Roma. Cu această ocazie, presa italiană și-a început acțiunea favorabilă Ungariei, inaugurată cu un articol în cotidianul „Idea Nazionale”³²⁸.

³²⁶ „Observer” din 21 decembrie 1936 nota că: „după eșecul lamentabil al congresului revizionist maghiar de la Philadelphia și retragerea unor semnături ale personalităților americane de pe albumul cu un milion de semnături împotriva Trianonului, agenții budapeșteni au uitat lecția primită și au început noi agitațiuni revizioniste” („Observer”, București, nr. 46, din 21 decembrie 1936).

³²⁷ Anuarul de limbă maghiară „Új Előre” din Cleveland, citat de buletinul de presă „Observer” arăta că: „Revizioniiștii unguri din America sunt niște adevărați paraziți ai națiunii de la Budapesta. Iar această nobilime ține și astăzi în iobăgia feudalismului milioane și milioane de țărani unguri, care sunt lipsiți de o palmă de pământ din pământul neamului. Proletarii maghiari din America sunt organizați în peste 1200 de nuclee social-democratice și sunt cei mai hotărâți adversari ai slugilor revizioniste de la oficina «Szabadságului». Fiii de țărani maghiari, care au fost nevoiți să se expatrieze din cauză că pe lângă moșiile unui Bethlen, Esterházy sau alți conți, nu puteau avea o bucată de pâine, ei nu sunt revizionști, ci ne arată că revizionismul e patriotismul nobilimii prin care se poate ține cu ușurință sclavia maselor pieritoare de foame, în patria națională a Trianonului.” (*Ibidem*, nr. 7 din 22 februarie 1936).

³²⁸ A. Gociman, *op. cit.*, p. 73.

După această dată, presa italiană, prelua fără discernământ informațiile furnizate de aparatul de propagandă revizionist ungar, prezentând realitățile din România, în maniera dorită la Budapesta³²⁹.

Ca urmare a unei asemenea campanii, în toate orașele italiene s-au constituit asociații de prieteni ai Ungariei („Amicii dell’Ungheria”), care organizau conferințe despre nedreptatea făcută acestei țări și despre necesitatea reparării ei³³⁰. Aceste asociații revizioniste se bucurau de sprijinul și colaborarea oamenilor politici italieni, în condițiile în care regimul fascist considera Ungaria un aliat cu interese comune³³¹.

Pe fondul acestei simpatii generale pentru Ungaria, au apărut lucrările lui Francesco Nitti, un adversar împătimit al tratatelor de pace, Elio Migliorini și proiectul de revizuire propus de Franco Vellani Dionisi.

Din 1928 au început să fie auzite discursurile și declarațiile revizioniste ale lui Mussolini, în favoarea Ungariei, care au deschis calea colaborării Italiei și Ungariei, pentru a forța revizuirea tratatelor de pace.

Pentru oamenii de știință români aflați în documentare în Italia, discursurile lui Mussolini constituiau lovituri grele date ideii de dreptate și latinitate³³².

După fiecare discurs revizionist al lui Mussolini, propaganda coordonată de la Budapesta se intensifica, atât pe plan intern, cât și internațional³³³.

³²⁹ În scrisoarea primită de prof. Constantin Marinescu de la G. Vinulescu, care cerceta în arhive documente referitoare la istoria românilor, datată 9 noiembrie 1936, se făceau aprecieri asupra efectelor propagandei revizioniste în Italia: „Propaganda deșăntată a revizionismului unguresc, și mai ales inactivitatea noastră în materie de propagandă a făcut ca opinia publică de aici să-și formeze o părere despre statul nostru, departe de realitate. După părerea lor, în Transilvania și Banat au fost rase de pe suprafața pământului toate (sublinierea autorului) școlile, bibliotecile și instituțiile culturale ungurești, ș.a. Dacă omul vrea să-i argumenteze contrariul, se prezintă cu o bibliotecă întregă spre a-și susține și argumenta părerea. Noi cu ce să-i combatem? Abia avem câteva cărți și reviste de care nici n-au auzit”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 28/1936, fila 2).

³³⁰ „Observator”, București, nr. 42, din 7 noiembrie 1936.

³³¹ „Noua Gazetă de Vest”, Oradea, III, nr. 506 din 16 ianuarie 1938.

³³² Același G. Vinulescu făcea următoarele remarci față de discursurile lui Mussolini: „De când sunt aici, de două ori l-am auzit vorbind pe mai marele acestei țări. Prima dată, în piață m-a deziluzionat. A doua oară la radio, m-a revoltat...” (Arhivele Statului. Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 28/1936, fila 2).

³³³ O notă a Poliției din Alba Iulia, menționa la 12 decembrie 1936 următoarele: „în urma declarațiilor făcute de d-l Mussolini la Milano, toate asociațiile culturale, toate școlile

Ziarele italiene informate de Budapesta publicau neadevăruri, susținând că discursurile ducelui erau cenzurate total de presa românească³³⁴.

Merită evidențiat faptul că presa românească, nu numai că prezenta declamațiunile revizioniste ale lui Mussolini, ci și dădea replici foarte curajoase dictatorului italian³³⁵.

Suștinerea revendicărilor revizioniste ale Ungariei de către Italia a adus dezamăgire în rândul multor personalități ale științei și culturii românești, care aveau legături de prietenie în această țară, legături, care se bazau în primul rând pe ideea de latinitate³³⁶.

și bisericile maghiare au primit severe instrucțiuni de la Secția de propagandă a Ministerului de Interne din Budapesta, pentru reînceperea propagandei revizioniste, acreditând zvonul unei apropiate revizuirii teritoriale”. (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 239/ 1936, fila 67).

Pe plan extern Ungaria, după discursul lui Mussolini, din 1936, a acreditat ideea că regentul Horthy va vizita Italia și se va întreține cu Mussolini, cu regele Italiei și cu Papa. Se menționa că vizita va fi întoarsă dacă nu de rege însuși, sigur de principele de coroană. („*Observator*”, București, nr. 43, din 14 noiembrie 1936).

³³⁴ Referindu-se la discursul revizionist de la sfârșitul anului 1936, G. Vinulescu menționa că: „Vecinii noștri au mers atât de departe cu imaginația încât au informat opinia publică de aici că în România, nici un ziar, dar nici unul (sublinierea autorului), nu a avut voie să amintească cel puțin de discurs. Din fericire, am avut posibilitatea să le demonstrez contrarul cu frumoasele articole ale d-lor Iorga și Stelian Popescu”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 28/1936, fila 2).

³³⁵ Referindu-se la același discurs revizionist de la Milano, al lui Mussolini, ziarul „*Observator*” făcea următoarele aprecieri: „Iată o revizuire, care stă în puterile Ducelui să o facă. Fiume este al Italiei și Italia e stăpână pe el: îl poate vinde, dăruie, amaneta, poate face cu el ce vrea. Îl poate face chiar cadou regentului Horthy, precum îi poate dăruie Sicilia ori insula Capri. Este singura revizuire, care stă în puterile ducelui să o facă: să-și revizuiască propriile granițe și propriile teritorii. Dar numai atât. A promite însă daruri și revizuirii din bunul altuia e prea puțin italian și prea puțin elegant”. („*Observator*”, București, nr. 43, din 14 noiembrie 1936).

³³⁶ Comentând o știre, care prezenta cu satisfacție faptul că guvernul italian a cedat Ungariei o coloană din Forul lui Traian, Nicolae Iorga nota următoarele: „Roma poate face un dar și capitalei maghiare ca și celei românești. O poate face chiar cu sentimente de prietenie și de o parte și de alta. Dar fiecare din aceste monumente spune altceva. Lupoica de la București mărturisește despre comunitatea de rasă indelebilă. Coloana înseamnă semnul Romei pe locul unde odată a îngenunchiat pe barbari, care i-au lins tălpile”. (C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 75).

Propaganda revizionistă în Franța

Dacă propaganda revizionistă maghiară a prins teren în toate țările din Occident, în Franța, în schimb, ea nu și-a atins scopurile. A concurat la această situație interesul politic al acestei țări și al Micii Antante, de a păstra *staus-quo*-ul teritorial stabilit prin tratate. În ceea ce privește România, mai adăugăm faptul că Franța a constituit un sprijin constant și un aliat corect încă din secolul al XIX-lea. Se adăugau apoi, tradițiile relațiilor culturale, izvorâte din conștiința originii comune și apartenența la aceeași gintă latină.

Cu toate acestea, propaganda revizionistă ungară, prin diferite mijloace a încercat să capteze bunăvoința Franței, pentru ca ea să nu se opună politicii revizioniste dusă de Budapesta.

Modalitatea cea mai des folosită a fost atragerea unor personalități ale vieții publice franceze dispuse să acționeze în favoarea Ungariei. Asemenea oameni s-au găsit, ca pretutindeni, și în 1922 a apărut lucrarea „La Hongrie mutilée”, scrisă de deputatul francez Charles Tisseyre, cu o prefață a senatorului Mouzie³³⁷.

La începutul anului 1924, la inițiativa publicistului Jean de Bonnefon, au fost inaugurate în Franța o serie de conferințe, cu scopul de a trezi simpatia poporului francez pentru cauza maghiară³³⁸.

Cu o oarecare greutate, „Uniunea studenților francezi” a fost convinsă de a-i invita la Paris pe studenții maghiari, în 1924. Delegația celor 30 de studenți și conducătorii lor au căutat să convingă pe colegii francezi și pe ziariști, că Ungaria merită o soartă mai bună decât aceea care i s-a creat prin Tratatul de la Trianon³³⁹.

Șirul lucrărilor cu caracter revizionist, scrise de autori francezi a continuat, în 1927, publicistul André Ott lansează „L'infernal désarroi” și apoi publică în presa franceză articole care tratează problema revizuirii Tratatului de la Trianon³⁴⁰. În 1929 a apărut cartea „La Hongrie de demain”, publicată de Aldo Dami, redactor la „Courier de Genève”, fost lector de

³³⁷ Referindu-se la această lucrare, A. Gociman nota: „Ungaria iredentistă așteaptă doar de patru ani publicistul francez, care să-și vândă conștiința, lovind în aliații Republicii Franceze și prin aceasta, chiar în propria sa patrie, Franța”. (A. Gociman, *op. cit.*, p. 116).

³³⁸ *Ibidem*.

³³⁹ *Ibidem*, p. 117.

³⁴⁰ „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 525.

limba franceză la Universitatea din Pecs și la colegiul „Eötvös József” din Budapesta³⁴¹.

În 1936 a apărut cartea scriitorului francez Henri Pozzi „Vinozații secolului”, care a fost tradusă rapid în limba maghiară de Marjay Frigyes, cunoscut scriitor revizionist din Ungaria. Lucrarea critica marii oameni politici francezi, adversari ai revizionismului: Tardieu, Clemenceau, Briand, Barthou, etc. Ultima parte a lucrării cuprindea argumente în favoare revizuirii Tratatului de la Trianon³⁴².

Cu toate că la Paris exista și o secție a Ligii Revizioniste Maghiare, ce îl avea ca secretar pe ziaristul Honti Ferencz, care coordona propaganda revizionistă, succesul Ungariei în Franța a fost minim. Doar câțiva oameni politici s-au pronunțat pentru revizuirea tratatelor. Printre aceștia amintim pe Leon Blum, Hervé și Pierre Cott³⁴³.

La acest lucru au contribuit și greșelile diplomatice comise din dorința prea mare de a recupera imediat teritoriile pierdute prin Tratatul de la Trianon.

Șirul acestor greșeli își are începutul în iulie 1920, când reprezentantul Franței la Budapesta a prezentat o notă prin care guvernul francez a oferit Ungariei, să facă delimitarea de granițe, prevăzută în scrisoarea Millerand. Acest fapt a fost prezentat de ireidenta maghiară ca o ofertă a Franței de a revizui Tratatul de la Trianon, abia încheiat. Speranța cercurilor politice ungare era să creeze o atmosferă de intrigă și neîncredere între Franța și aliații săi. A urmat apoi scandalul provocat de falsificarea francilor francezi, de către revizionistii de la Budapesta.

Atentatul de la Marsilia, din octombrie 1934, a demonstrat diplomației franceze, adevărata față a revizionismului și iredentismului ungar.

Cu toate acestea, la 15 martie 1936 s-a constituit la Paris, după modelul englez și italian, asociația „Amicii Ungariei”, condusă de Henri le Conte. La această asociație au aderat senatori și deputați ca: Lemery, Scapini, Vallat, Domange, academicieni ca Louis Gillet, Henry Bordeaux, Claude Farrer și gazetari ca Victor Marguerite³⁴⁴. Până la jumătatea lunii iulie a aceluiași an,

³⁴¹ *Ibidem*.

³⁴² „Observator”, București, III, nr. 13, din 18 aprilie 1936.

³⁴³ După declarațiile revizioniste ale lui Mussolini din 27 octombrie 1928, Leon Blum scria în ziarul „Le Populaire” că Mussolini a început oficial acțiunea pentru revizuirea tratatelor și propunea guvernului francez să ia inițiativa revizuirilor, scoțând din mâinile lui Mussolini, arma revizionismului.” (A. Gociman, *op. cit.*, p. 118).

³⁴⁴ „Observator”, București, nr. 28, din 27 iulie 1936.

numai președintele asociației a susținut conferințe publice în 14 orașe despre „nedreptatea săvârșită față de nobila națiune maghiară și despre interesul mondial al revizuirii Tratatului de la Trianon, fără de care revizuire nu va fi pace în Europa”³⁴⁵.

Cu toate eforturile propagandei maghiare, națiunea și statul francez au rămas în blocul țărilor apărătoare ale ordinii internaționale, stabilită prin tratatele de pace.

Concluzii

Ajunși la finalul analizei noastre asupra revizionismului ungar și a evoluției sale în perioada interbelică, din cele prezentate se poate desprinde concluzia că obiectivul final al acțiunii revizioniste era reînvierea Ungariei milenare, chiar cu prețul răsturnării ordinii internaționale, stabilită prin tratatele de pace.

Revizionismul ungar interbelic a constituit prelungirea politicii expansioniste a fostei monarhii dualiste în zona sud-est europeană. Acesta politică viza desființarea concurenței economice a Serbiei și României și consolidarea internă, prin înfrângerea definitivă a mișcării de emancipare a minorităților etnice din imperiu.

Sfârșitul războiului a coincis cu dezmembrarea statului dualist, prin acțiunea de eliberare a națiunilor oprimate. Precipitarea cu care guvernele maghiare au încercat să refacă Ungaria medievală, a demonstrat opiniei publice europene, că indiferent de natura regimului politic din această țară, problema teritoriilor pierdute devenea o obsesie.

Leția primită din partea armatei române a temperat zelul expansionist al bolșevicilor lui Béla Kuhn, iar aristocrația revenită la putere și-a dat seama că refacerea Ungariei Mari va fi posibilă doar cu ajutorul altor state, care trebuiau cointeresate în această problemă.

Prima încercare a fost făcută la Conferința de pace de la Paris, unde diplomația maghiară a uzat de toate mijloacele posibile, pentru a răsturna voința liber consimțită a popoarelor asuprite, de a-și hotărî singure soarta.

Ratificarea Tratatului de la Trianon de către Parlamentul Ungariei a fost un moment important în geneza revizionismului ungar, prin însuși paradoxul oferit opiniei publice internaționale, care nu înțelegea cum o instituție

³⁴⁵ *Ibidem.*

politică respectabilă, ratifica un act pe care era hotărâtă să nu-l respecte niciodată și mai mult, să lupte pentru revizuirea lui.

Ațiunea revizionistă a fost concepută la cele mai înalte niveluri ale factorilor de decizie politică a Ungariei: regentul Horthy, guvern și parlament.

Aristocrația și elita intelectualității ungare s-au străduit să construiască o ideologie a revizionismului în care au fost puse laolaltă mituri iluzorii și obsedante, generate de o viziune triumfalistă asupra trecutului istoric propriu. Au fost reînviat concepte medievale ca: Ungaria milenară. Teritoriile Sfintei Coroane, Pragmatica Sancțiune, etc. În construirea argumentației revizioniste au fost invocate diferite domenii ale științei, care însă nu aveau nimic în comun cu adevărul științific obiectiv, deoarece în mod invariabil, toate concluziile duceau la ideea necesității revizuirii Tratatului de la Trianon.

Ațiunea politică revizionistă a constituit pentru perioada interbelică, principalul obiectiv al politicii externe a statului ungar. Indiferent de numele și orientarea politică a primilor miniștrii și a miniștrilor de externe, statul ungar a căutat să jeneze permanent statele succesoriale, atât prin discursuri și manifestări provocatoare, cât și prin actele de politică externă încheiate, care urmăreau compromiterea Micii înțelegeri și izolarea diplomatică a statelor care formau această alianță, în scopul forțării lor să accepte revizuirea.

Prin tribulațiile oamenilor politici maghiari, care nu aveau nimic în comun cu adevărul istoric, juridic sau de altă natură, prin politica de nerespectare a tratatelor, prin educația dată tineretului și prin acțiunile teroriste declanșate pe teritoriul României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei sau împotriva oamenilor politici antirevizioniști, forțele politice din Ungaria interbelică au transformat ațiunea revizionistă într-un focar de agitație continuă și provocare războinică.

În straturile societății ungare și în străinătate, această acțiune a fost propagată prin numeroase asociații secrete cu caracter iredentist și revizionist, prin organizațiile corpului ofițeresc și cele paramilitare, prin asociațiile patriotice, care au încercat să cuprindă cele mai multe segmente ale societății civile maghiare, pentru a prezenta revizionismul ca fiind izvorât din interiorul societății. Era nevoie de această imagine, pentru că elita politică se putea prezenta în fața opiniei publice internaționale, ca reprezentanta voinței legitime a celor guvernați.

Paralel, cercurile guvernante maghiare au condus o acțiune subterană de erodare a regimurilor politice democratice din statele succesoriale și de

prezentare eronată a tratamentului minorităților maghiare din aceste state, pentru a justifica revizuirea teritorială.

În România, această acțiune a fost dirijată de Partidul Maghiar, care prin declarații politice și articole de presă, căuta să reunească pe toți minoritarii, hotărâți să se pună în solda revizionistilor de la Budapesta. Plângerile trimise Societății Națiunilor, broșurile și manifestele antiromânești tipărite, organizarea și conducerea acțiunilor de spionaj sau cu caracter terorist pe teritoriul României, sunt tot atâtea dovezi ale culpabilității acestei formațiuni politice, care s-a folosit de cadrul democratic oferit de statul român, pentru a acționa împotriva intereselor vitale ale acestuia.

După exemplul principalei forțe politice a minorității maghiare din România, a acționat și o parte a intelectualității, a preoțimii, a tineretului și a presei maghiare din România. Mult mai numeroasă a fost partea minorității maghiare, care nu a reacționat la acțiunile orchestrate de la Budapesta, datorită cadrului larg de afirmare a identității naționale, oferit de regimul politic democratic din România interbelică. Elita acestei părți lucide a minorității maghiare a exprimat chiar poziții antirevizioniste, demontând mecanismele propagandei revizioniste și criticând aristocrația de la Budapesta, care era singura beneficiară a acestei politici.

Formele și mijloacele utilizate de propaganda revizionistă ungară au fost extrem de diversificate, cele mai importante domenii ale acestei acțiuni fiind: literatura, presa, radioul, cărțile pentru tineret, elevi și copii, filmul, teatrul, muzica, scrisorile, cărțile poștale, calendarele, timbrele, uneori chiar parcurile și statuile.

Finanțarea acestei impresionante propagande, depășea cu mult sumele colectate prin impozitul „revizios pengö”, perceput asupra tuturor salariilor statului și prin vânzarea diferitelor broșuri sau embleme. Secătuirea visteriei statului din cauza cheltuielilor pentru propagandă a determinat forțele revizioniste să recurgă la procedee frauduloase, cum a fost falsificarea francilor francezi sau alianța optanților unguri cu Stavisky, care în timp ce escroca economia franceză de aproape jumătate de miliard de franci, vărsa o parte din această sumă în fondurile pentru propaganda revizionistă.

Cea mai mare parte a sumelor destinate propagandei revizioniste era cheltuită pentru formarea unui lobby maghiar în străinătate, care ar fi putut hotărî revizuirea Tratatului de la Trianon în favoarea Ungariei. Un imens material propagandistic a fost direcționat spre Anglia, Italia, Franța, Germania și Statele Unite ale Americii, unde s-au folosit orice tipuri de

legături pentru a crea în rândul oamenilor politici și a opiniei publice, un curent favorabil revizuirii.

Referitor la evoluția revizionismului maghiar în perioada interbelică, din cele prezentate a rezultat următoarea etapizare:

- Perioada 1920-1926, poate fi caracterizată ca etapa *revizionismului integral*, când casta aristocrației ungare revenită la putere după revoluția bolșevică, confruntată cu prevederile Tratatului de la Trianon a acționat haotic în speranța refacerii Ungariei Mari;
- Perioada 1927-1932 a fost caracterizată de un *revizionism propagandistic parțial*, când cu ajutorul lordului Rothermere a început campania propagandistică în țară și în străinătate și au fost propuse proiecte de revizuire care nu vizau refacerea Ungariei Mari, ci a unei părți mai mari sau mai mici;
- Perioada 1933-1940 o putem numi etapa *revizionismului pragmatic*, când profitând de ascensiunea statelor totalitare și revizioniste, Germania și Italia, guvernele ungare au căutat să obțină revizuirea cu ajutorul acestora.

Efectele acțiunii revizioniste pe plan internațional au fost favorizate de sprijinul acordat propagandiștilor maghiari și rothermeriști de unii oameni politici din statele occidentale, care în egoismul lor individual sau național, ignorau dreptul la existență liberă al națiunilor desprinse din fosta monarhie dualistă.

Condamnabilă a fost însă și lipsa de reacțiune pe aceleași căi propagandistice și de informare metodică a opiniei publice mondiale din partea statelor successorale amenințate cu revizuirea. Aceste state, bazându-se pe tăria și legitimitatea drepturilor lor au neglijat mult timp dezvoltarea unei acțiuni de informare corectă și de contra-propagandă, față de ofensiva revizionistă.

În concluzie, afirmăm că lipsa de scrupule a acțiunii revizioniste, fără putință de a fi negată, a adus mari deservicii ideilor de dreptate, adevăr, democrație și toleranță, valori care au constituit și pentru perioada interbelică idealuri ale umanității civilizate.

Capitolul III

Antirevizionismul românesc. Concepție și temeuri. Forme de manifestare în perioada interbelică

Antirevizionismul central-sud-est european

Propaganda și acțiunile declanșate de statele revizioniste în perioada interbelică, au determinat o reacție antirevizionistă, susținută în special de statele Micii înțelegeri. Justețea acestei poziții se datora faptului că statele antirevizioniste se bazau pe respectarea principiilor și normelor dreptului internațional și pe sprijinul politic al democrațiilor occidentale, în special al Franței.

Acțiunea antirevizionistă a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei se baza pe suportul politic intern, care a generat o solidarizare a întregii societăți, datorită creării unei stări de spirit profund antirevizioniste.

Componentele antirevizionismului românesc

În cadrul antirevizionismului central-sud-est european interbelic, antirevizionismul românesc a rezultat dintr-o necesitate organică și o reacție firească și spontană de apărare a statului național, desăvârșit de-abia în 1918 și periclitat apoi de primejdia revizionistă. Putem să-l definim ca un *antirevizionism organic*, bazat pe formele fundamentale de comunitate, în care putem include familia, parohia, asociațiile și societățile cultural-patriotice.

Antirevizionismul organic a generat un sentiment tonic de solidaritate națională, care a fost afirmat la început în presă de intelectualitatea românească, neliniștită de zelul propagandei revizioniste.

Presă românească interbelică a consemnat numeroase intervenții ale avocaților, medicilor, profesorilor și mai ales, învățătorilor, care făceau apel

la solidaritatea națională, pentru ca națiunea română să se prezinte ca un bloc fără fisuri în fața revizionismului¹.

Referindu-ne la sutele de articole cu caracter antirevizionist din presa interbelică, pe care le-am consultat, remarcăm faptul că acestea au fost scrise într-un limbaj decent, fără exagerări și fără accente de șovinism sau antimaghiarism.

Antirevizionismul organic a fost validat și de activitatea asociațiilor și societăților cultural-patriotice, care au colaborat în această direcție.

Din necesitatea transformării antirevizionismului organic într-o mișcare la nivelul întregii țări, a apărut în 15 decembrie 1933, Liga Antirevizionistă Română, care și-a propus să acționeze în direcția afirmării antirevizionismului românesc în țară și în străinătate.

Liga Antirevizionistă Română a făcut legătura între antirevizionismul organic și cel organizat, sprijinind statul român în acțiunile sale, menite să stopeze acțiunile diplomatice declanșate de statele revizioniste.

A doua componentă a antirevizionismului românesc, numită de noi, *antirevizionismul organizat*, a fost generată de factorii de decizie politică ai României interbelice. Această componentă a urmărit să traducă în termenii relațiilor internaționale, dorința și voința fermă a tuturor românilor, de a rămâne uniți în cadrele statului național.

În această categorie au intrat acțiunile guvernamentale, parlamentare, ale monarhiei și ale partidelor politice, concentrate în jurul unor obiective prioritare ale politicii externe românești interbelice. Aceste obiective vizau recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității naționale a statului român, menținerea *status-quo*-ului bazat pe tratatele de pace și menținerea integrității teritoriale.

O a treia componentă a antirevizionismului românesc, am numit-o *antirevizionism științific*, deoarece această componentă constituie în fapt temeiul concepției antirevizioniste și care justifică practic existența celorlalte componente prin relevarea adevărilor științifice prin care au fost practic spulberate argumentele, de cele mai multe ori fanteziste, ale revizionismului maghiar. În fapt antirevizionismul științific, prin concluziile sale bazate pe datele științei, a demonstrat justetea antirevizionismului românesc,

¹ Redăm pentru exemplificare un pasaj dintr-un articol scris în 1928 de învățătorul D. G. Ilie din Cristur, jud. Hunedoara: „Cel puțin acum ar trebui să lucrăm împreună pentru consolidarea sufletelor noastre și a țării, dezbrăcându-ne de interesele meschine, arătând prin faptele noastre, nu prin vorbe goale, că suntem apostolii înfrățirii, pe care dominația străină nu i-a putut nimici în trecut.” („Revista învățătorilor și învățătoarelor din județul Hunedoara”, Deva, II, nr. 7, din 1 decembrie 1928, p. 98.)

constituind pentru aceasta o garanție morală și un imbold pentru intensificarea acțiunilor celorlalte componente.

Toate cele trei componente ale antirevizionismului românesc au acționat cu forme și metode proprii timp de două decenii pentru combaterea propagandei și a acțiunilor revizioniste, rezultând din aceasta, la nivelul întregii țări o *mișcare antirevizionistă* de mare amploare, al cărei ecou s-a făcut resimțit și în opinia publică europeană și mondială.

Din acest punct de vedere trebuie să analizăm antirevizionismul românesc și în contextul legăturilor lui cu antirevizionismul cehoslovac și iugoslav, precum și cu concepția antirevizionistă a altor state, care vedeau în revizionism un pericol pentru relațiile internaționale bazate pe forța dreptului. Antirevizionismul românesc, atât în concepție, cât și în manifestare a fost propagat și de diaspora românească, care a făcut prin aceasta mari servicii cauzei naționale. De asemenea, cauza antirevizionismului românesc a fost susținută datorită justeței sale și de un mare număr de personalități politice, culturale și științifice din străinătate, care au luat cunoștință de datele puse la dispoziție de componenta științifică a antirevizionismului românesc.

Axat pe această componentă științifică vom continua analiza noastră, menționând că ea s-a manifestat în foarte multe domenii ale științei, cum ar fi cel juridic, istoric, geografic, etnografic, statistic, filologic, sociologic, politologic, artistic, de învățământ etc.

Literatura juridică

Cele mai importante au fost scrierile în domeniul dreptului internațional, deoarece au trebuit să facă față unui material imens pus în circulație de propaganda revizionistă maghiară. Aceasta a inventat noi așa-zise „doctrină juridice” și reinterpretări ale principiilor și normelor de drept internațional. Astfel, o întregă armată de juriști a fost îndreptată spre a studia și a găsi eventualele «portite de ieșire», care să constituie argumente în favoarea revizionismului.

Acestei ofensive juridice, specialiștii dreptului internațional din România i-au răspuns prompt, contracarând cu mijloace și metode științifice așa zisele argumente prorevizioniste, care se subordonau unui singur scop: anexarea unor teritorii.

Juriștii români contestau, pe bună dreptate, revizuirea unor tratate semnate recent, arătând că acest lucru contravenea principiilor și normelor dreptului internațional. Iată ce spunea în acest context Caius Baroși, doctor în drept, diplomat al Institutului de Înalte Studii Internaționale din Paris:

„Dreptul internațional a consacrat prin analogie o normă din dreptul intern al statelor civilizate. Anume, tratatele între două sau mai multe națiuni, ca și contractele între doi sau mai mulți indivizi, au un caracter sacru și inviolabil”².

Juristul român demonstra, cu argumente specifice științei dreptului, netemeinicia revizionismului, arătând în continuare, că unul din principiile cele mai importante ale dreptului ginților era principiul intangibilității tratatelor. Din anarhia internațională care a precedat războiul mondial nu s-a putut forma o societate mondială organizată și pașnică decât prin respectul scrupulos și devotat al convențiilor încheiate între diferitele națiuni. Organizarea juridică a păcii era considerată una din problemele mari ale timpului de către Caius Bardoși³.

Eforturile juriștilor români s-au îndreptat, de asemenea și spre contracararea atacurilor asupra Pactului Societății Națiunilor și asupra tratatelor bilaterale, în special asupra tratatului de la Trianon.

Revizionistii susțineau că pactul conținea un mecanism juridic ce oferea posibilitatea reajustării frontierelor, la nevoie chiar fără asentimentul statului împotriva căruia se îndrepta pretenția de revizuire. Acest mecanism se baza pe reinterpretarea articolului 19 din pact, care pentru revizionisti permitea Societății Națiunilor, ca alături de alte atribuții să aibă și pe aceea de a impune unele modificări de frontieră unui stat recalcitrant⁴.

Pentru juriștii români combaterea acestui argument era făcută prin îndemnul la o lectură obiectivă a articolului 19 din Pact, care suna astfel: „Adunarea poate, din când în când, să invite pe membrii societății ca să procedeze la o nouă examinare a tratatelor devenite inaplicabile, precum și a situațiilor internaționale a căror menținere ar pune în pericol pacea lumii”⁵.

Acest articol se baza pe Declarația Conferinței de la Londra din 1871, care arăta că revizuirea unui tratat este posibilă, dar că trebuia să se facă cu consimțământul tuturor părților contractante⁶.

Reputatul jurist Gheorghe Sofronie arăta că acest articol din Pact a fost conceput ca o supapă de siguranță a păcii, un mijloc indirect de garantare a

² C. I. Bardoși, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 2, p. 12.

³ *Ibidem*.

⁴ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, Ed. Universul, București, 1936, p. 212.

⁵ XXX, *Tratat de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria, Protocol și declarațiuni*. Imprimeria Statului, București, 1920, p. 6.

⁶ L. Takacs, M. I. Niciu, *Drept internațional public*, E.D.P., București, 1976, p. 252,

păcii internaționale, și ar fi fost o gravă eroare de a admite că revizuirea ar sta în competența Societății Națiunilor când litera textului arăta că Adunarea Societății Națiunilor nu poate decât recomanda, deci a sugera statelor interesate în această operație.

Concluzia juristului român era că Societatea Națiunilor nu avea nici competența nici puterea, ca din proprie inițiativă să procedeze la revizuirea unui tratat, oricare ar fi el⁷.

S-a subliniat, de asemenea, că interpretarea revizioniştilor venea în contradicție cu stipulația că invitarea trebuia făcută cu unanimitatea voturilor membrilor prezenți ai adunării, orice vot dat împotriva ducând la nerecurgerea la aceasta⁸.

Revizionişții considerau suficientă majoritatea voturilor, nu unanimitatea lor în cazul valabilității unor invitări în spiritul articolului 19 din Pact. Ei uitau însă, în mod voit faptul că regula generală pentru valabilitatea juridică a rezoluțiilor organelor Societății Națiunilor era unanimitatea, conform articolului 5, paragraful 1 din Pact⁹.

Despre absurditatea tezei revizioniste a vorbit și ilustrul jurist și diplomat Nicolae Titulescu, el arătând că: „nu se poate desface nici cel mai modest contract dintre doi particulari fără consimțământul lor mutual. Cum ar fi posibil ca un contract solemn cum este un tratat de pace, să poată fi desfăcut prin voința unilaterală? Cu alte cuvinte, după părerea unanimă soarta revizuirii este în mâna noastră, ea nu este posibilă decât atunci când vrem noi”¹⁰.

Ca bun cunoscător al dreptului internațional, Titulescu știa că atâta timp cât Adunarea Societății Națiunilor nu are decât rolul de mediator, invitația la revizuire poate fi declinată pentru că nici o declarație juridică nu silește statele membre invitate să-i dea urmare. De asemenea, Titulescu, cu spiritul său scânteietor a subliniat că dispozițiile cuprinse în tratatele de pace cu privire la frontieră erau deja aplicate, însăși termenul redacțional al articolului 19 scotea din textul respectiv aceste clauze. Astfel clauzele teritoriale au luat ființă juridică intrând în realitățile internaționale, de îndată ce tratatele de pace au fost semnate, luându-se măsuri imediate pentru concretizarea lor pe teren. Această concretizare imediată a clauzelor teritoriale a fost de altfel și rezultatul unei necesități de specială importanță practică, aceea de a determina asupra

⁷ Gh. Sofronie, *Stat național și revizionism sub regimul Societății Națiunilor*, în „Gând Românesc”, III, 1935, nr. 4, p. 203.

⁸ Idem, *Principiul naționalităților...*, p. 217.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ N. Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 410.

căruia urma să se exercite în viitor suveranitatea statelor remaniate în structura lor fizică. După Gh. Sofronie, teritoriul era în concepția dreptului public internațional, pe lângă un element esențial și constitutiv al statului și suportul material al suveranității acestuia¹¹.

Titulescu arăta că după război suveranitatea națională a continuat să existe, grevată însă de o servitute internațională în favoarea păcii, supusă unui cod internațional, care era Pactul Societății Națiunilor. Corelativ acestui mod de interpretare sunt privite și frontierele, care sunt expresia „suveranității închise”, iar soluționarea nemulțumirilor pe care le creează o frontieră nu se poate obține pe calea revizuirii, care, în definitiv înseamnă doar deplasarea dintr-un loc în altul al necazului pe care îl generează. Pentru desființarea tuturor piedicilor pe care le reprezintă frontierele în relațiile dintre state, Titulescu propunea calea spiritualizării lor constante, acțiune în care loc de cinste era acordat, în principal, acordurilor economice¹².

Rezultă, deci, prin analiza conținutului articolului 19 ca procedura pentru revizuirea clauzelor teritoriale din tratatele de pace nu era legală fără consimțământul tuturor membrilor, iar orice acțiune ce nu ținea cont de aceste condiții apărea condamnată formal sub egida Societății Națiunilor. Aceasta cu atât mai mult cu cât exista în Pact și un alt text, care institua expres obligația juridică pentru membrii săi de a-și respecta și menține reciproc statutul teritorial și politic existent. Era vorba de articolul 10 din Pact, conceput ca o garanție împotriva izbucnirii unei noi conflagrații, în scopul menținerii unei păci durabile. Termenii în care era formulat acest articol menționau că „membrii Societății își iau îndatorirea să respecte și să menție în contra oricărei agresiuni externe integritatea teritorială și independența politică a tuturor membrilor societății. În caz de agresiune sau de amenințare cu pericol de agresiune, Consiliul avizează asupra mijloacelor de a asigura accentuarea acestei operațiuni”¹³.

De aici Gh. Sofronie deducea concluzia justă că Societatea Națiunilor nu putea nici promova, nici realiza revizuirea, fiind reținută în acest sens de obligația specială a articolului 10, care era înscris în Pactul ei spre a garanta liniștea membrilor săi și securitatea, fără de care liga nu putea să trăiască și să activeze¹⁴.

Textul articolului 10 era edificator pentru combaterea reinterpretărilor tendențioase ale revizioniştilor, fapt ce l-a determinat pe Titulescu să afirme

¹¹ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților*, p. 217.

¹² N. Titulescu, *Discursuri*, p. 463.

¹³ XXX, *Tratat de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria*, p. 4.

¹⁴ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților*, p. 20.

că: „ar fi imposibil să fii garant al frontierei și să poți în același timp să ceri schimbarea ei”¹⁵.

După cum am mai amintit, nu numai Pactul Societății Națiunilor a constituit ținta atacurilor revizioniste, ci și tratatele de pace, în special cele de la Versailles și Trianon semnate de Germania respectiv Ungaria.

Revizioniștii maghiari, îndeosebi, au invocat faptul că tratatul de la Trianon nu ar fi just, deoarece nu s-ar fi inspirat din ideea de dreptate, ci din ideea de pedeapsă.

Astfel, autorii maghiari au invocat articolul 161 din Tratat, care era analog cu articolul 231 din tratatul de la Versailles, prin care se impunea statelor agresoare responsabilitatea provocării războiului. Ei spuneau că această clauză era înjustă pentru că de fapt Ungaria ar fi fost împotriva declarării războiului, argumentându-se cu atitudinea contelui Tisza, prim-ministrul maghiar, în consiliul de miniștri de la Viena de la 7-19 iulie 1914¹⁶. Din această clauză înjustă, susțineau maghiarii, au derivat consecințele ce explică duritatea clauzelor tratatului de la Trianon. Trebuie menționat faptul că majoritatea covârșitoare a specialiștilor în drept internațional au respins această teză revizionistă.

Ocupându-se de această problemă, C. I. Bardoși cita concluziile finale ale lui Raoul Chélar d care înclina spre aprecierea că dacă Tisza nu a voit războiul, el trebuia să demisioneze atunci când războiul s-a făcut contrar voinței sale. În 1914 n-a demisionat, în schimb în 1917 a demisionat pentru că nu voia să-și asume responsabilitatea unei reforme electorale. Dacă a rămas înseamnă că a vrut războiul, conchidea savantul francez¹⁷.

Juristul roman l-a citat și pe englezul Asquith, care în memoriile sale asupra genezei războiului a descris exemplul a doi dintre demnitarii britanici, care nefiind de acord cu intrarea în război a țării lor au demisionat: lordul Morely și președintele „Board of Trade-ului”¹⁸.

Demn de relevat în acest context rămânea poziția fermă a juristului român care arăta în concluzie că argumentul central al revizionismului maghiar, în speță atitudinea pacifistă a contelui Tisza și inocența maghiară de la provocarea războiului se năruia ca șubredă și ipocrită, trădând vădita

¹⁵ I. Grecescu, *Nicolae Titulescu. Concepția juridică și diplomatică*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p. 78.

¹⁶ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 222.

¹⁷ Raoul Chélar d, *Responsabilité de la Hongrie dans la guerre mondiale. Souvenirs personnelles et documents inédits*, Edition Brassard, Paris, 1930, Apud. C. I. Bardoși, *op. cit.*, p. 15.

¹⁸ *Ibidem*.

culpabilitate a Ungariei și compromițând tot eșafodajul savant al revizionismului maghiar¹⁹.

Asupra falsității teoriei juriștilor maghiari s-a pronunțat și Gh. Sofronie, care arăta că responsabilitatea din declararea războiului, înscrisă la începutul părții a opta a tratatului, privitoare la reparații, s-a inspirat din principiul responsabilității civile izvorât din greșeala comisă și din daunele ce au rezultat, astfel cum prescria articolul 1382-1384 din Codul Civil Francez și articolul 249 și 823 din Codul Civil German și, în general toate legislațiile moderne²⁰. De asemenea, juristul român arăta că problema responsabilității, admitându-se totuși ca discutabilă a rămas însă cea a inițiativei agresiunii și, deci, a ostilităților, care nu putea fi negată din partea statelor agresoare, rămânând un fapt pe baza căruia s-a stabilit vinovăția provocării războiului.

Aceasta fiind situația, era evident că explicarea dezmembrării teritoriale a Ungariei trebuia căutată de către revizionști nu în ideea de pedeapsă, nu în faptul culpabilității Ungariei, care era fundamentul numai acelei părți din Tratatul de la Trianon referitoare la daunele de război ce trebuiau reparate (partea a VIII-a), ci în principiul naționalităților și al autodeterminării popoarelor Ungariei, recunoscute de ambele părți beligerante și concretizate în clauzele teritoriale din Tratatul de la Trianon.

Acest principiu consacrat după primul război mondial a devenit element fundamental în dreptul internațional. El constă în recunoașterea națiunilor divizate în mai multe suveranități, cu un drept imprescriptibil de a se alipi statului în care aceeași națiune este dominantă, iar acestui stat un drept de revendicare, acela de a atrage la sine părțile divizate ale națiunii respective²¹.

Noul principiu nu a fost determinat de ideea de responsabilitate a Ungariei în războiul mondial, după cum nu a fost inspirat nici din necesități strategice sau economice, nici de interesele învingătorilor, cum prin simple afirmații susținea o întregă literatură revizionistă. El a fost determinat de voința naționalităților din zilele lui octombrie și noiembrie 1918, când dubla monarhie se prăbușea și când popoarele îndelungat timp opresate se uneau cu frații lor italieni, români, iugoslavi, cehoslovaci, cum afirma scrisoarea Millerand de trimitere a Tratatului de la Trianon, Ungariei²².

Adepii revizionismului mai dispuneau însă și de alte argumente contrafăcute, de pildă acela că cesiunile teritoriale determinate prin Tratatul

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Gh. Sofronie, *op. cit.*, p. 223.

²¹ *Ibidem*, p. 224.

²² *Idem*, *La lettre Millerand (6 mai 1920), et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 363.

de la Trianon s-au făcut cu încălcarea principiilor Wilsoniene, în special a dreptului de autodeterminare al popoarelor. Ei pretindeau că popoarele nu ar fi dorit desprinderea de Ungaria, aducând drept argumente unele declarații de fidelitate ale frunțașilor politici și ale capilor bisericii făcute în timpul războiului mondial. În această ordine de idei revizionistii maghiari considerau drept instrumente de justificare a tezei lor și unele declarații ale frunțașilor Partidului Național Român din Transilvania.

Nici aceste argumente n-au rezistat unei cercetări obiective aplicată de adevărata știință a dreptului. Combătând argumentul revizionist, Gh. Sofronie cita pe celebrul jurist francez Louis le Fur, care arăta că nu trebuie uitat niciodată că plebiscitul nu prezintă alt interes decât a fi confirmarea sentimentului național. El este, deci inutil, acolo unde acest sentiment nu este îndoielnic²³.

Observăm cum juriștii români apelau deseori la nume celebre din lumea dreptului internațional, care în diferite lucrări combăteau tezele revizioniste, tocmai pentru a nu părea interesați în tragerea unor concluzii favorabile și pentru a demonstra caracterul științific al argumentelor folosite. În acest context considerăm benefică citarea unui alt mare jurist Henri Hauser, care arăta că adevărata voință nefalsificată a populațiilor se exprimă mult mai bine în plebiscitul de toate zilele constituit din manifestările multiple, reacțiunile cvasi-instinctive ale sufletului popular, rezistențele sale, de limbă, de religie etc.²⁴

Juriștii și politologii români din perioada interbelică au arătat cu referire la Transilvania că factorul determinant al unirii Transilvaniei cu România a fost aceeași voință colectivă proclamată prin grandiosul plebiscit spontan de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, care încorona prin proclamația sa o seculară evoluție istorică, evidențiind valoarea și superioritatea plebiscitului spontan, adevărat barometru al voinței maselor.

Prin rezoluția Marii Adunări de la Alba Iulia, prin faptul că delegații la adunare au fost aleși prin adevărate plebiscite locale și că aceștia aveau la îndemână documentele numite *credenționale*, prin care se făcea cunoscută voința celor care au ales delegatul pentru adunare, rezulta clar voința de unire a poporului român din Transilvania. În ceea ce privește declarațiile unor frunțași politici români din Transilvania, ele erau făcute de circumstanță, fiind de cele mai multe ori impuse. Juriștii români au făcut cunoscut faptul că după intrarea României în război, contele Tisza a cerut sub presiuni și

²³ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților*, p. 226.

²⁴ *Ibidem*.

amenințări un memoriu din partea conducătorilor politici și capilor bisericii române, care să condamne alipirea României la grupul puterilor Antantei²⁵. Presiunile au fost foarte mari, după cum sublinia Ion Clopoțel: „o teroare grozavă s-a dezlănțuit asupra suflării românești... Era o atmosferă atât de încărcată, nesiguranța atât de mare, încât capii bisericilor și toți slujitorii superiori ai consistoriilor celor două confesiuni românești s-au supus”²⁶. Chiar și așa, numeroși fruntași ai bisericii au avut tăria de a se opune, iar persecuțiile și internările au fost consecințele acestei dârze atitudini.

Prin eforturile juriștilor români și această încercare de inducere în eroare a opiniei publice internaționale a fost demascată, fiind spulberat încă un argument al propagandei revizioniste ungare.

Aceeași soartă a avut-o și afirmația conform căreia împărțirea Ungariei ar fi însemnat distrugerea economică a Europei Centrale și în consecință o permanentizare a crizei economice.

Juriștii români au arătat că prin dezmembrarea Austro-Ungariei s-au eliberat forțele economice ale naționalităților, care în toate provinciile s-au pus în serviciul propriului lor progres. În acest context A. Gociman menționa că descompunerea Ungariei economice în părțile ei constitutive, naturale a fost un bun serviciu pentru toate popoarele, care alcătuiau înainte de război acest stat compus²⁷. Acest lucru se datora faptului că așa-zisa unitate economică a Ungariei dinainte de război era supusă unor scopuri politice de exploatare, care menținea unele zone într-o stare de înapoiere economică. Asuprirea economică a românilor din Ardeal a încetat în urma unirii cu România și a dat posibilitate acestora să constituie o unitate economică și politică nouă, fără ca prin aceasta naționalitățile conlocuitoare să fi suferit ceva.

În ceea ce privește criza economică prin care treceau la începutul deceniului patru toate statele lumii, indiferent de gradul de dezvoltare economică, oamenii de știință români au demonstrat caracterul general al crizei, la care au adăugat faptul că aceasta ar fi atins Ungaria chiar dacă ea ar fi rămas în limita frontierelor sale imperialiste de dinainte de război²⁸.

În strânsă legătură cu enunțarea ideii dezmembrării unității economice a Ungariei, a fost ideea desăvârșitei unități geografice a Ungariei istorice. Argumentul conta pe exagerarea doctrinei determinismului geografic, care eluda în mod intenționat faptul că o unitate geografică trebuia să aibă în ea și

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ I. Clopoțel, *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 12.

²⁷ A. Gociman, *Românii și revizionismul maghiar*, Tipografia Universul, București, 1934, p. 127.

²⁸ Gh. Sofronie, *Principiul naționalităților*, p. 230.

o unitate națională. Referindu-se la statele succesoriale, dr. Aurel Gociman remarcă faptul că noile unități geografice, deși mici, aveau fericirea să constituie și unități etnice²⁹.

În efortul lor neîntrerupt de a alimenta propaganda revizionistă cu noi elemente, juriștii maghiari au recurs și la tratarea din punct de vedere juridic a unor mituri obsedante și iluzorii. Au derivat din aceste mituri, printr-o dubioasă evoluție așa-zisele doctrine juridice menite să susțină revendicările revizioniste. Astfel au apărut: *doctrina juridică a coroanei ungare și doctrina prescripției achizitive*.

Doctrina juridică a coroanei ungare a luat naștere în literatura maghiară a dreptului public în perioada de după primul război mondial și considera că instituția sfintei coroane a constituit începând din secolul XIV, până în perioada la care ne referim, cheia tuturor sistemelor constituționale ale Ungariei. Juriștii maghiari susțineau că sfânta coroană ungară era o instituție grație căreia în Ungaria a fost simțită înaintea tuturor țărilor occidentale, concepția modernă de stat³⁰.

Astfel puterea supremă în stat nu putea fi legată de persoana regelui, ca la țările occidentale, dreptul suveranității în stat nu era un drept personal al regelui, ci al sfintei coroane ca persoană ideală. De aici a fost derivată ideea că teritoriul statului era teritoriul sfintei coroane, cea care personifica ideea de stat.

Plecând de la aceste concepții oamenii politici și oficiile de propagandă maghiare, au căutat în scrierile lor tendențioase să prezinte coroana regelui Ștefan cel Sfânt drept simbolul unității teritoriale a Ungariei, deoarece ea era proprietarul teritoriilor. După revizionistii maghiari dreptul sfintei coroane se menținea și în teritoriile pierdute, fapt ce considerau legale revendicările acestor teritorii.

Tendențiozitatea doctrinei a fost demascată de juriștii din toată Europa, arătându-se că în momentele în care lumea întregă punea la baza popoarelor principiul etnic, propaganda maghiară invoca, sub imperativele politicii sale imperialiste, un pretins și medieval drept de proprietate ce aparținea coroanei.

Juristul român Tudor Drăganu arăta că doctrina maghiară se situa în netă opoziție cu toate doctrinele juridice contemporane ale dreptului public, care considerau că suveranitatea statului se reducea la dreptul de comandament

²⁹ A. Gociman, *op.cit.*, p. 133.

³⁰ T. Drăganu, *La doctrine juridique de la couronne hongroise*, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944, p. 14.

asupra indivizilor locuitori ai aceluși stat, iar în problema dreptului de proprietate, nu se putea pune întrebarea asupra unui asemenea drept, construit numai după modelul dreptului privat³¹.

În aceeași năzuință de a oferi politicii externe maghiare argumente de legitimare a pretențiilor asupra unor noi teritorii ale statelor vecine, doctrinele maghiare de drept public au invocat și prescripția achizitivă, ca mod valabil de dobândire a suveranității teritoriale. Astfel pentru partizanii conceptului de «Ungaria milenară» posesiunea îndelungată (atât de discutabilă de altfel a teritoriului transilvan), ar fi constituit un important titlu de drept de care ei înțelegeau să se prevaleze³². Pentru aceștia simplul exercițiu de către un stat al suveranității sale într-un anumit teritoriu, fie și într-un timp îndelungat ar fi constituit prin el însuși, un titlu legitim de definitivare a dreptului aceluși stat, în așa măsură încât ar acoperi orice imperfecțiune originară a procedurii, prin care el s-a instalat dintr-un început în acel teritoriu³³.

Acestei noi invenții juridice i s-a răspuns că scurgerea timpului poate fi desigur un element prețios, cel puțin de natură morală și legitim spre a îndreptăți pretenția unui stat la continuarea și în viitor a suveranității sale teritoriale asupra unui teritoriu contestat, dar numai atunci când voința populației liber manifestată sau comandamentele principiului naționalităților și al criteriului etnic ar concorda prin datele lor, cu această revendicare. Astfel doctrina dreptului internațional a accentuat cu mult înainte de invențiile juriștilor maghiari, că dreptul la viață al națiunilor și ideea de justiție au un considerabil primat în lumina normei juridice internaționale, față de curgerea timpului, când este vorba de a se legitima un transfer de suveranitate națională³⁴. În epocă s-a arătat că o respingere *ab initio* a unei astfel de pretenții a fost făcută chiar cu prilejul trimerii Tratatului de la Trianon către delegația ungară, prin scrisoarea Millerand din 6 mai 1920. Aceasta accentua că „o stare de lucruri, fie și milenară nu este vrednică să dănuiască, când ea este recunoscută a fi contrară ideii de justiție”³⁵.

Din cele arătate mai sus rezultă că propaganda maghiară a căutat prin tot felul de argumente, teze și doctrine să-și justifice pretențiile asupra Transilvaniei. Prin apelul la argumentele juridice revizionismul s-a

³¹ *Ibidem*, p. 53.

³² Gh. Sofronie, *Doctrina prescripției achizitive și suveranitatea teritorială*, Tipografia Cartea Românească, Cluj-Sibiu, 1943, p. 6.

³³ *Ibidem*, p. 7.

³⁴ *Ibidem*, p. 18.

³⁵ *Ibidem*.

compromis singur, dat fiind faptul că încercarea de a justifica prin datele științei dreptului, pretențiile anexioniste, a pus în lumină tendențiozitatea și caracterul contrafăcut al argumentelor revizioniste.

Împotriva acestor așa-zise argumente și doctrine s-au ridicat adevărații slujitori ai științei dreptului, care au demonstrat netemeinicia susținerilor revizioniste.

Remarcabile în aceste context au fost eforturile juriștilor români, care prin combaterea argumentației revizioniste și-au adus un aport deosebit la dezvoltarea dreptului public internațional în perioada interbelică. Dintre aceștia se cuvin a fi menționați: N. Titulescu, Gh. Sofronie, C. I. Bardoși, C. I. Codarcea, R. Seișanu, A. Gociman, pe care istoria dreptului internațional îi păstrează la loc de cinste, pentru deplina obiectivitate și spiritul profund științific al argumentației, în timp ce peste miile de pagini de literatură juridică revizionistă s-a așternut colbul uitării, prin verdictul implacabil al timpului³⁶.

Istoriografia ca argument antirevizionist.

Nicolae Iorga

În domeniul istoriei au fost aduse, de asemenea, contribuții valoroase, în ceea ce privește lupta pentru libertate națională, a românilor din Transilvania. În prefața la lucrarea „Istoria românilor din Ardeal și Ungaria”, Nicolae Iorga scria următoarele: „Adversarii trebuie să știe și ei, în limba lor, ce credem despre noi în legăturile cu dâșșii, ce credem pe baza unor mărturii care nu se vor clinti. Își vor verifica ideile și după ce se va isprăvi între noi un fatal proces de atâtea ori secular, vor înțelege de ce am voit și am făcut unele lucruri, pe care ni le impune ca o datorie sacră, trecutul nostru întreg și cele mai adânci nevoi ale vieții noastre interne, în această carte e numai sânge și lacrimi. Ne-am plătit cu ele pentru cel puțin o mie de ani. Aibă, deci măcar

³⁶ Dăm cronologic lista principalelor lucrări de referință ale juriștilor menționați:

- G. Sofronie, *Tratatul de la Trianon și acțiunea revizionistă*, Ediția I, Oradea, 1933;
- Idem, *Un document antirevizionist: Scrisoarea Millerand*, din 6 mai 1920, în „Familia”, I, 1934, nr. 4., p. 25-29. Idem, *Plebiscitul internațional (în Tratatul de pace și sub regimul Societății Națiunilor)*, Extras din „Revista fundațiilor regale”, 1934, nr. 6, p. 4-32;
- Idem, *Principiul plebiscitar și acțiunea revizionistă*, în „Familia”, Oradea, I, 1934, nr. 1, p. 7-21;
- Idem, *La lettre Millerand (6 mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 361-365;
- Idem, *En marge de l'interview du président Al. Millerand accordée au journal „Az est” de Budapest*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 485-492;

urmașii noștri, zile mai bune!”³⁷. Să reținem că această prefață era scrisă la Vălenii de Munte, în septembrie 1915, ea dovedind cu prisosință că marele istoric a simțit momentul fericit al vremilor viitoare, al reunirii întregului neam românesc într-un singur stat.

Odată, acest moment realizat, Nicolae Iorga a anticipat în perioada imediat următoare, pericolul revizionismului, punându-și întrea sa capacitate creatoare în slujba apărării fruntariilor naționale.

În viziunea lui Iorga, revizionismul interbelic nu a fost numai produsul spontan al prăbușirii monarhiei dualiste, ci un rezultat al unei întregi evoluții istorice. Istoricul român sublinia că se aștepta la această reacție din partea

-
- Idem, *Arbitrajul internațional*, în „Transilvania” LXXV, 1934-1935, nr. 1, p. 29;
 - Idem, *Fenomenul războiului în lumina angajamentelor internaționale (Idei sistematizate din Conferința rostită la deschiderea solemnă a anului universitar 1935-1936 la Universitatea din Cluj, 3 noiembrie 1935)*, în „Alma Mater Napocensis. Idealul universității moderne”, Ediție, studiu introductiv și note: V. Pușcaș, Cluj-Napoca, 1994, p. 160-181;
 - Idem, *Considérations sur le caractère internationale du probleme des Habsbourgs*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 2, p. 137-143 ;
 - Idem, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, București, 1936,
 - Idem, *La Petite Entente et la reforme de la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 1, p. 23-32;
 - Idem, *La regle de V unanimité des votes dans le Pacte de la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 3, p. 292-298;
 - Idem, *Doctrina prescripției achizitive și suveranitatea teritorială*, Tipografia Cartea Românească, Cluj-Sibiu, 1943;
 - Idem, *Actele de liberă determinare din 1918 - fundament juridic al unității naționale*, Sibiu, 1944;
 - C. I. Bardoși, *Monsieur Setton Wattson et le révisionnisme hongrois*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 2, p. 428-439;
 - Idem, *Les Hongrois dans le Parlement Roumain. Résultats des élections générales de décembre 1933*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 2, p. 433-455;
 - C. I. Bardoși, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*, Tipografia Unirea, Brașov, 1932;
 - Idem, *À propos des incidents de Turda. Réponse au mémoire hongrois adressé à la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, p. 111-114;
 - R. Seșanu, *Principiul naționalităților*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1935;
 - Idem, *Transilvania românească*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1941,
 - C. I. Codarcea, *Le litige roumano-hongrois*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1937;
 - Gociman, *Români și revizionismul maghiar*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1934;
 - T. Drăganu, *La doctrine juridique de la couronne hongroise*. Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, Cluj - Sibiu, 1944;

aristocrației ungare întrebându-se: „cum oare s-ar putea uita secole de stăpânire asupra unor neamuri socotite inferioare, cum s-ar putea părăsi de pe o zi pe alta o cumplită trufie atavică”³⁸.

A organizat și susținut conferințe în țară și mai ales în orașele Transilvaniei, afirmând cu argumente științifice, dreptul istoric al românilor de a ființa în cadrele statului național unitar. A vorbit astfel despre fazele istoriei Transilvaniei, despre vechile organizații politice românești de aici, despre frontierele occidentale ale poporului român. A făcut-o însă, în spiritul obiectivității științifice și mai ales, fără nici o exagerare, de pe poziția unui naționalism constructiv, al cărui adept a fost.

Marele savant român a scris și publicat lucrări cu conținut antirevizionist, prin tipografia sa de la Vălenii de Munte. Prin intermediul studiilor, conferințelor și discursurilor parlamentare, Nicolae Iorga a dat răspunsuri curajoase celor care propovăduiau în Occident „marea nedreptate făcută Ungariei”³⁹. Printre cei care au primit replici pertinente din partea savantului român, s-au numărat: Iuliu Andrassy, Albert Appony, Istvan Bethlen și chiar Benito Mussolini.

Încă înainte de semnarea tratatului cu Ungaria, Nicolae Iorga critica poziția contelui Andrassy, care recurgea la argumente istorice pentru a contribui la crearea unei atmosfere favorabile menținerii Ungariei medievale. Savantul român preciza într-un articol publicat în 1919 la Geneva că istoria și filozofia istoriei nu constituiau domeniul respectabilului om politic maghiar, care se străduia să demonstreze că separarea națiunilor de Ungaria Mare ar fi fost un atentat la ordinea mondială.

Răspunzând acestui argument, Nicolae Iorga preciza că: „statele sunt adesea utile, dar umanitatea în formele sale naționale nu trăiește pentru a menține statele, care nu sunt creație divină, indiferent ce ar indica titlurile

³⁷ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 14.

³⁸ C. Bușe, N. Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*, Ed. Universității, București, 1993, p. 43.

³⁹ Remarcabile în acest context sunt cele două culegeri de articole, studii, conferințe și discursuri parlamentare, care exprimau poziția marelui istoric față de revizionismul ungar. Vezi: M. Ungheanu, *Nicolae Iorga în luptă cu absurdul revizionism maghiar*, Editura Globus, București, 1991, și C. Bușe, N. Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*. Editura Universității, București, 1993.

O bibliografie asemănătoare, pentru perioada 1916-1936 a fost făcută de Ioachim Crăciun în 1937, în „Revue de Transylvanie”.

suveranilor lor. Fiecare stat nu există decât prin condițiile în care a fost fondat și prin bunăstarea, progresul pe care l-a putut asigura supușilor săi”⁴⁰.

Declanșarea acțiunilor cu caracter antirevizionist ale diplomației ungare, conduse de Albert Appony, i-a permis lui Nicolae Iorga să aprecieze că bătrânul om de stat, prin măsurile anti-minoritare din sfera învățământului, a fost printre cei care au contribuit decisiv la căderea vechii Ungarii. Acțiunea revizionistă și ofensiva depusă în cadrul procesului optanților, era, în viziunea lui Iorga, modalitatea prin care contele Appony încerca să-și ispășească o parte din păcatele față de nația lui⁴¹.

Răspunzând contelui Bethlen, care în conferințele ținute în Anglia și în publicațiile în limbi străine se plângea că România nu respectă Tratatul minorităților, Nicolae Iorga arăta: „noi dăm însă toate posibilitățile de largă și sigură viață națională, nu pentru că ne silește Tratatul de la Trianon, ci pentru că așa vrem noi, pentru că așa ne poruncește trecutul nostru și pentru că așa ne dictează inima noastră. Și aceasta ne deosebește de alții”⁴².

Istoricului maghiar Domanovsky, care era considerat în Ungaria interbelică un campion al revizionismului, la apariția lucrării despre istoria țării sale, Iorga i-a consacrat un articol în 1936, într-o publicație în limba franceză. Istoricul român aprecia că o expunere confuză a istoriei universale încerca să releve faptul că acolo unde a eșuat chiar Roma, iar carolingienii au dat faliment, ungurii migratori au avut sensul – total anacronic – al necesității de a apăra civilizația occidentală, întrebându-se contra cui se dorea această apărare, Nicolae Iorga răspundea: „chiar contra Bizanțului și a magnificei sale civilizații”⁴³.

La solicitarea Direcției presei, Nicolae Iorga a redactat un răspuns documentat la o declarație făcută de Mussolini, la 1 noiembrie 1936, care exprima necesitatea refacerii «Ungariei ciuntite». Folosindu-se de renumele și de prestigiul dobândit în Italia, profesorul Iorga a trimis un răspuns lui Mussolini, în care a folosit numeroase hărți, statistici și mărturii, în primul rând italiene, în scopul demonstrării justeței cauzei românești, arătând că: „pentru a admite dreptatea unei cauze naționale, trebuie să se cunoască fundamentele ei”⁴⁴.

⁴⁰ C. Bușe, N. Dascălu, *op. cit.*, p. 27.

⁴¹ *Ibidem*, p. 72.

⁴² *Ibidem*, p. 143.

⁴³ *Ibidem*, p. 103.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 130.

Referitor la proiectele de revizuire ale lordului Rothemere, Nicolae Iorga aprecia că acesta „n-are nici o idee clară despre geografia și istoria acestor regiuni iar noțiunile sale de drept sunt tulburi”⁴⁵.

Încercând o explicație a atitudinii net antirevizioniste a marelui istoric român, menționăm că după 1918, Nicolae Iorga nu a făcut decât să continue, în forme adaptate la noile condiții, concepția manifestată în problema națională înainte de marele război. Consecvent cu atitudinea și concepția sa, istoricul român a dat un exemplu grăitor semenilor săi, prin poziția activă de relevare a conținutului revizionismului și de combatere științifică a argumentelor invocate de susținătorii acestuia.

Gh. I. Brătianu

Antirevizionismul științific românesc a fost îmbogățit și prin contribuția istoricului și omului politic Gh. I. Brătianu. Pentru Gh. I. Brătianu, savantul-soldat, participarea la războiul pentru întregirea neamului a fost o datorie de conștiință, fiindcă provenea dintr-o ilustră familie politică. Văzându-și rosturile neamului împlinite, tânărul Gh. I. Brătianu și-a probat valoarea foarte devreme, devenind unul dintre cei mai importanți istorici români ai perioadei interbelice.

Intensificarea propagandei revizioniste și audiența pe care aceasta o avea în unele state, l-a determinat pe Gh. I. Brătianu să adopte o atitudine net antirevizionistă, materializată prin lucrări în domeniul istoriei și politologiei.

Calitatea de om politic l-a îndemnat să publice analize asupra situației internaționale a României, în deceniul patru⁴⁶.

Sesizând unele greșeli ale politicii noastre externe, Gh. I. Brătianu, aprecia destul de corect situația internațională a României în 1936. Făcând o incursiune în relațiile internaționale, Gh. I. Brătianu aprecia că sistemul politic a fost bulversat, prin intrarea în scenă a U.R.S.S. În acest timp, Franța era în plină criză internă, iar Imperiul Britanic se repliase asupra lui însuși. Italia a prins momentul favorabil unei expansiuni coloniale, iar Germania, răsturnând barierele fragile ale ultimelor obligații ale Tratatului de la Versailles, a redevenit o mare putere. Peste toate acestea, se așeza sumbra dramă spaniolă, care se adăuga flancului unei Europe neliniștite și muribunde⁴⁷.

⁴⁵ *Ibidem*, p.68.

⁴⁶ Gh. I. Brătianu, *Intransigență și tranșacție în politica externă a României*, București, 1932; Idem, *La politique extérieure de la Roumanie, Bucarest, 1937*;

⁴⁷ Idem, *La politique extérieure de la Roumanie*, p. 4.

Despre Mica înțelegere, Gh. I. Brătianu, arăta că era traversată de multiple complicații și de o criză a alianțelor, care lărgindu-se prea mult, riscau să se rupă⁴⁸.

În timp ce securitatea colectivă era înlocuită cu pacte între puterile rivale, pentru țările mici se întvedeau zile grele. Datorită acestor circumstanțe, Gh. I. Brătianu, sublinia că „Ungaria se agită și speră să profite de bulversările care se pregătesc, socotind că va avea numai de câștigat”⁴⁹.

Față de o asemenea situație, Gh. I. Brătianu, a socotit că are datoria, ca istoric să combată argumentele revizioniste, prin lucrări, care să evidențieze dreptatea cauzei românești. Între 1937 și 1947, perioadă căreia i s-a spus „decada națională” a creației sale, au fost elaborate lucrări, care au îmbogățit antirevizionismul științific românesc⁵⁰.

Cea mai importantă lucrare, din această perspectivă, a pornit de la o recenzie făcută de Gh. I. Brătianu unei lucrări a lui Ferdinand Lot, publicată în 1937⁵¹.

Această lucrare, dedicată analizei invaziilor barbare, conținea un capitol intitulat: „*Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*”, în care F.

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ Idem, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain (À propos du livre de Ferdinand Lot sur les invasions barbares et quelques ouvrages récents pour les origines du peuple roumain)*, M. O., Bucarest, 1937;

Idem, *Formarea unității românești – factorii istorici*. Cartea Românească, București, 1940;

Idem, *La Moldavie et ses frontières historiques*, Inst. des Sciences morales et politiques, Bucarest, 1940;

Idem, *Roumania ed Ungheria. Considerazioni demografiche ed economiche*, M. O., Bucarest, 1940;

Idem, *Théorie et réalité de l'histoire hongroise. À propos de quelques ouvrages récents*, M. O., Bucarest, 1940;

Idem, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ed. II-a, Cartea Românească, București, 1940;

Idem, *Chronique soviétique*, M. O., Bucarest, 1940;

Idem, *Deuxième mémoire sur la question roumaine en 1940*, M. O., Bucarest, 1940;

Idem, *Misiunea istorică a Ungariei*, București, 1942;

Idem, *Cuvinte către români*, București, 1942;

Idem, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Inst. d'Histoire Universelle N. Iorga, Bucarest, 1943.

⁵¹ În 1937 apărea la Paris, cartea lui Ferdinand Lot, „*Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe*”, Un capitol al acestei lucrări (p. 278-300) se intitula „*Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain.*”

Lot punea în balanță dovezile partizanilor și ale adversarilor continuității daco-romane și românești. Într-un moment în care știința devenise integral un instrument în slujba revizionismului, alăturarea unei personalități științifice de talia medievistului francez la tabăra adversarilor continuității românești, era considerată o biruință pentru cei ce duceau o luptă aprigă împotriva României.

Apariția cărții lui F. Lot a fost un prilej pentru Gh. I. Brătianu de a se angaja în lunga dispută științifico-politică, generată de teoria imigraționistă, apreciază istoricul ieșean I. Toderășcu⁵². Gh. I. Brătianu, a dat o replică pertinentă magistrului său de la Sorbona, publicând o recenzie, care prin amploarea sa a devenit carte și a primit același titlu cu al capitolului incriminat, cunoscând mai multe ediții revizuite și completate.

Studiul răspuns al lui Gh. I. Brătianu a combătut concluziile eronate ale lui F. Lot, bazate pe elemente ale teoriei imigrațiilor, susținute de L. Tamas, care exprima punctul de vedere ungar și Mutafciev, susținător al tezei bulgare⁵³. Metoda interdisciplinară în care a coroborat datele arheologiei, etnografiei, geografiei, filologiei și textologiei, a demonstrat labilitatea și caducitatea teoriei imigraționiste. Prin metoda comparativă, Gh. I. Brătianu a explicat unitatea lingvistică românească, în raport cu celelalte limbi romanice.

Argumentația științifică folosită de Gh. I. Brătianu, l-a făcut pe F. Lot să recunoască în 1943 că „tonul, care este foarte potrivit, diferă de cel din scrierile pătrunse de ură și perfidie ale ungarilor și ale altor vecini ai României”⁵⁴.

„Cuvintele către români”, erau în viziunea lui Gh. I. Brătianu, o încercare de redeșteptare a conștiinței naționale, după modelul lui Fichte, în condițiile în care România își pierduse granițele, fiind învinsă fără a fi luptat⁵⁵. Cele 10 prelegeri și conferințe din perioada 1940-1941 erau necesare în concepția lui Gh. I. Brătianu, în orice clipă, la orice cotitură a drumului lung și greu al istoriei, fiind o conștiință pururea vie a chemării și a dreptății neamului⁵⁶. „Fie ca aceste *cuvinte către români* – scria Gh. I.

⁵² Gh. I. Brătianu, *Cuvinte către români, zece conferințe și prelegeri*, Ediție, studiu introductiv, note și indice de Ion Toderășcu, Ed. Universității, Al. I. Cuza, Iași, 1996, p. XXIII.

⁵³ Idem, *Une énigme et un miracle...*, p. 17.

⁵⁴ Idem, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 158.

⁵⁵ Idem, *Cuvinte către români*, p. 3.

⁵⁶ Cele zece prelegeri și conferințe, aveau următoarele titluri:

I. Ideea națională la unguri și la români.

II. Misiunea istorică a Ungariei.

Brătianu în cuvântul înainte – semințe purtate de vânturi potrivnice în ceasuri grele de încercare și de mâhnire, să rodească în conștiința românească și în îndeplinirea întregă a tuturor nădejdlor și năzuințelor sale⁵⁷.

Alexandru Lapedatu

Merite deosebite în afirmarea antirevizionismului științific românesc, prin intermediul argumentelor de ordin istoric, le-a avut și Alexandru Lapedatu. Pentru a ilustra determinarea cu care istoricul român s-a angajat în efortul de consolidare al statului național, redăm un pasaj din lecția de deschidere a cursului de Istorie Veche a românilor, ținută la Universitatea din Cluj, la 6 noiembrie 1919: „După o mie de ani de vitregă stăpânire străină, Dacia Superioară e azi parte integrantă și nedespărțibilă a vechiului nostru Regat, iar poporul român din Transilvania și Ungaria, înlocuiește, cu drepturile pe care i le dă prioritatea sa istorică, superioritatea sa etnică și importanța sa politică, în totul și în toate, suveranitatea și autoritatea, pe care, prin uzurpare și împilare, a exercitat-o până acum în aceste părți statul unguresc⁵⁸”.

Alexandru Lapedatu aprecia că solidaritatea politică și conștiința unității naționale a fost caracteristica vieții românești în epoca modernă iar sfârșitul războiului mondial avea să rezolve grava problemă a naționalităților în Europa, prin distrugerea statelor poliactice, întemeiate prin cucerire și menținute prin silă și înlocuirea lor cu state naționale, întemeiate pe libera dispoziție a popoarelor, încadrată acestui fenomen, lupta poporului român s-a realizat prin sacrificii și suferințe, pe care puține din neamurile beligerante au mai fost în stare să le facă, prin care și-a răscumpărat completa sa liberate politică și unitate națională, „realizând astfel idealul pe care l-au coborât în pământ, după ce l-au purtat o viață întregă în sufletele lor, toți bunii și marii fii ai neamului nostru⁵⁹”.

Făcând o retrospectivă a istoriografiei românești până la războiul mondial, Alexandru Lapedatu, aprecia că în Transilvania, unde condițiile de

-
- III. Evoluția ideii naționale.
 - IV. Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia.
 - V. Geopolitica, factor educativ și național.
 - VI. Destinul românesc.
 - VII. Zece mai 1941.
 - VIII. Trei chipuri de ctitori.
 - IX. Moldova.
 - X. România lui Ferdinand I. (*Ibidem*, p. 179)

⁵⁷ *Ibidem*, p. 6.

⁵⁸ XXX, *Alma Mater Napocensis. Idealul universității moderne*, p. 74.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 80.

dezvoltare a studiilor istorice române au fost mai puțin favorabile ca în vechiul Regat, s-a dezvoltat o istoriografie, care pornind de la scrierile corifeilor Școlii Ardelene, a făcut mari progrese și care este sinonimă în aspirații și realizări cu istoriografia din vechiul Regat, împreună cu care formează un mare ram al culturii noastre naționale⁶⁰.

Referitor la istoria românilor din Transilvania, Alexandru Lapedatu, arăta că viitoarele cercetări trebuiau să se îndrepte cu deosebire asupra vieții proprii românești, prin studierea temeinică a organizațiilor politice naționale pe care românii transilvăneni le-au avut, a relațiilor de tot soiul, care au existat între Transilvania și celelalte țări românești și a influențelor culturale pe care locuitorii acestor țări le-au exercitat asupra fraților lor din Transilvania.

În ceea ce privește atitudinea națională, Alexandru Lapedatu aprecia că în noile condiții istorice, este departe de a vedea în minoritățile naționale niște dușmani, așa cum au fost priviți românii în trecut. Dimpotrivă, el considera că prin destinul istoric comun care le așteaptă, să trăiască și să se dezvolte cu individualitatea lor etnică și culturală „alături și împreună cu noi pe acest pământ prin excelență românesc”⁶¹.

Istoricul român propunea cercetătorilor, în același context, să reabiliteze istoricește, poporul român din Transilvania și Ungaria, scoțând în evidență întregul aport pe care în toate privințele el l-a adus timp de aproape o mie de ani „pentru susținerea celei mai vitrege patrii pe care a putut-o avea vreodată un popor”⁶². Acest lucru trebuia făcut fără a aduce prejudicii național-morale nimănui, îndeplinind ceea ce opresorii au împiedicat pe români să facă de-a lungul timpului și reliefind faptul că oricât de însemnat ar fi fost rolul pe care acești opresori l-au avut în trecut, el nu putea să fie comparat cu menirea istorică încredințată prin opera de colonizare și romanizare a Daciei și pe care numai după o mie opt sute de ani, români au ajuns în poziția de a o îndeplini⁶³.

Poziția deosebit de importantă, pe care a avut-o Alexandru Lapedatu în cadrul Conferinței de pace de la Paris a fost folosită pentru a publica în capitala Franței, actele de unire din 1918 și opiniile avizate asupra eforturilor delegației maghiare de a obține anularea hotărârilor de la Alba Iulia.

⁶⁰ P. Teodor, *Alexandru Lapedatu - Historian of the Roumanian*, în „Transylvanian Review”, vol. III, no. 2, summer 1994, p. 104.

⁶¹ XXX, *Aima Mater Napocensis...*, p. 87.

⁶² *Ibidem*, p. 89.

⁶³ *Ibidem*, p. 90.

Bibliografia antirevizionistă a lui Alexandru Lapedatu a fost completată cu conferințe, discursuri radiofonice, amintiri și reflecții cu privire la actul unirii de la 1918⁶⁴.

Ioan Lupaș

Conștientizând pericolul propagandei revizioniste, istoricii din Transilvania au participat și mai activ în lupta împotriva acestuia, atât în plan științific, cât și prin acțiunile desfășurate, situându-se printre conducătorii Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române.

Astfel, Ioan Lupaș, a fost promotorul ideii de integrare a istoriei Transilvaniei în Istoria Românilor, reliefând individualitatea istorică a acestui ținut românesc, încadrată însă în contextul luptei poporului român pentru libertate națională.

De asemenea, în cărțile, studiile și articolele sale au analizat și interpretat cu metodele investigației științifice, momentul prăbușirii monarhiei austro-ungare și eliberarea Transilvaniei, aducând argumentele istoriei pentru a combate pretențiile revizioniste⁶⁵.

⁶⁴ A. Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale. Lecțiuni de deschidere a cursului de Istorie veche a României, ținută la Universitatea din Cluj în 6 noiembrie 1919*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1921, 22p;

Idem, *Actes d'union des provinces de Bessarabie, Bucovine, Transylvanie Banat et des Régions roumaines de Hongrie, avec le Royaume de Roumanie*, Dubois et Baur, Paris, 1919;

Idem, *Les Roumains et les droits des minorités réclamés par la délégation magyare*, Dubois et Baur, Paris, 1920;

Idem, *Les Roumains et le plébiscite demandé par la délégation magyare*, Dubois et Baur, Paris, 1920;

Idem, *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați*, Tipografia Cultura Națională, București, 1923;

Idem, *Amintiri și reflexii cu privire la actul Unirii de la Alba Iulia*, în „Generația Unirii”, I, 1929, nr. 4;

Idem, *Granița noastră la Vest în lumina tendințelor revizioniste. Cuvântare la radio*, în „Satul și școala”, II, 1931 -1932, p. 249-252, sau în „Universul”, L, nr. 149, 1933, p. 1-2.

⁶⁵ Prezentăm lista lucrărilor prin care profesorul Ioan Lupaș a combătut revizionismul, demonstrând dreptatea istorică a cauzei românești:

- Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești. Lecțiune inaugurală, ținută la Universitatea din Cluj în ziua de 11 noiembrie 1919, cu prilejul deschiderii cursului de istorie a Transilvaniei*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1921;

- Idem, *Chestiunea concordatului în raport cu suveranitatea Statutului Român și cu programul istoric al Partidului Național Român din Transilvania*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1921;

Într-un studiu dedicat analizării procesului formării statului național unitar, profesorul Ioan Lupaș arăta că unitatea românilor nu a fost opera unui om sau a unei provincii, ci a unei generații, care a fost rezultatul luptelor susținute de-a lungul secolelor de cei mai buni fii ai poporului român. „Unitatea noastră națională – preciza istoricul clujean – a fost cimentată nu numai de sângele soldaților noștri ci și de sacrificiile gânditorilor și scriitorilor, care începând din secolul al XV-lea au îndurat pentru ideile lor, închisoarea și deportarea”⁶⁶.

Evidențiind schimbările produse în relațiile internaționale după marea conflagrație mondială, Ioan Lupaș sublinia că față de principiul feudal al tiraniei teritoriale, războiul mondial a pus în lumină „importanța, mărimea și forța dinamică a principiului național”⁶⁷. Acest principiu a biruit însă cu prețul unor sacrificii nespuse de mari, ca rezultat al unui lung și dureros proces istoric.

Subliniind importanța factorilor istorici ai vieții naționale românești în cadrul acestui proces, Ioan Lupaș distingea șapte mari coordonate care au perpetuat idealul de unitate al poporului român, de-a lungul timpului: factorul geo-economic, etnografic, religios, rațional (limba), tradițional (comunitatea obiceiurilor), juridic (legile și instituțiile sociale) și factorul moral. Insistând asupra acestui factor, profesorul Lupaș arăta că activitatea culturală, morală și patriotică a bisericii, a școlii, a armatei, a presei, a

-
- Idem, *Individualitatea istorică a Transilvaniei. Lecție de introducere*, în „Studii, conferințe și comunicări istorice”, Casa Școalelor, București, 1928, p. 49-72;
 - Idem, *Prăbușirea monarhiei austro-ungare și adunarea de la Alba Iulia*, în „Transilvania”, LX, 1929, p. 252-262;
 - Idem, *Istoria Transilvaniei în învățământul public românesc. Un apel către profesorii de istorie*, în „Societatea de Mâine”, VII, 1931, p. 135-136;
 - Idem, *Transilvania de odinioară. Pentru ce lipsește o istorie a Transilvaniei? Necesitatea de a încadra istoria Transilvaniei în Istoria Românilor*, în „Universul”, XLIX, 1932, nr. 50, p. 1-2 și nr. 57, p. 1-2;
 - Idem, *Aspectul etnic al orașelor din Transilvania, până la 1918*, în „Universul”, XLIX, 1932, nr. 17, p. 1-2;
 - Idem, *La chute de la Monarchie austro-hongroise et la liberation de la Transylvanie*, M. O., Imprimerie Națională, Bucarest, 1934;
 - Lupaș, D. Marmeliuc, I. P. S. Gruie, *Unitatea etnică a României față de revizionism*, București, Tipografia Viață Literară, 1934;
 - Lupaș, *The revizionist movement show to the illusory and without substance*, New York, Press Inc, 1936;

⁶⁶ Idem. *La chute de la Monarchie austro-hongroise...*, p. 40.

⁶⁷ XXX, David Prodan. *Puterea modelului*. Centrul de Studii Transilvane, Cluj, 1995, p. 278.

literaturii, conștiința națională s-a răspândit succesiv în toate ținuturile de români, până în cele mai largi straturi ale poporului nostru⁶⁸.

Înțelegerea factorilor morali avea o semnificație deosebită și după împlinirea idealului național, profesorul Lupaș subliniind că în sufletul fiecărui român era necesar să se trezească conștiința națională, făcându-i pe toți să înțeleagă că „aveau același amintiri ale trecutului, aceleași probleme ale prezentului și aceleași aspirații ale viitorului. De aici urmează ca simțul de solidaritate indestructibilă, cu toți cei care au trăit înainte de noi sau trăiesc astăzi în oricare parte a României întregite, trebuie să ne stăpânească din zi în zi, tot mai mult”⁶⁹.

Ca și alți istorici ai generației sale, Ioan Lupaș nu s-a mulțumit numai să combată revizionismul cu argumentele științei pe care o slujea, ci a acționat pentru punerea în practică a ideii solidarității întregii națiuni române împotriva revizionismului, participând la adunările antirevizioniste și chemându-și semenii să se organizeze în fața acestei primejdii.

Pentru meritele sale, depuse pe terenul constituirii antirevizionismului științific românesc, profesorul Ioan Lupaș a fost ales președintele Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române, funcție de care s-a achitat cu mare responsabilitate civică. În această calitate a susținut numeroase conferințe cu caracter antirevizionist în țară și în străinătate, multe din ele fiind publicate și puse în circulație în Occident⁷⁰.

Profesorul Lupaș a fost unul din inițiatorii programului dezvoltării antirevizionismului științific românesc, contribuind prin funcția deținută în cadrul ligii la apariția a numeroase studii și articole cu caracter antirevizionist. Folosindu-se de legăturile personale cu personalitățile științifice din lumea întregă, profesorul Ioan Lupaș a promovat pe toate căile adevărurile și dreptatea cauzei românești.

⁶⁸ *Ibidem*, p.279;

⁶⁹ *Ibidem*, p.280;

⁷⁰ Spre exemplu, conferința susținută la Universitatea Frederic Wilhelm în 11 mai 1934 la Berlin, asupra dezvoltării minorităților confesionale, a fost publicată în limba germană: Ioan Lupaș, *Ursprung und Entwicklung der bedeutendsten Konfessionellen Minderheiten in Rumänien*. în colecția „*Von Leben und Wirken der Romanen*”, editată de Ernst Gamillscheg, II, Rumänische Reihe, Helft 8;

Silviu Dragomir

Celălalt mare istoric transilvănean al perioadei interbelice, fiind secretarul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, a publicat istoricele documente ale unirii, pentru a marca importanța și ireversibilitatea evoluției poporului român spre statul național unitar⁷¹.

Studiile și articolele sale au scos în evidență politica guvernaților maghiari față de românii din Transilvania în timpul primului război mondial și planurile lor de a maghiariza definitiv Ardealul, după încheierea războiului. Analizând memoriul contelui Bethlen din 3 martie 1917, referitor la stabilirea unui program concret în problema Transilvaniei după război, profesorul Silviu Dragomir reliefa veritabilul program de distrugere a școlilor românești și de împiedicare a prosperității elementului românesc, pentru a realiza preponderența etnică în Transilvania a elementelor germane și maghiare, care era după guvernării maghiari singura soluție capabilă să garanteze în ceea ce privește stăpânirea Transilvaniei⁷².

Cunoscător profund al istoriei Transilvaniei, Silviu Dragomir a dat replici hotărâte, bazate pe mijloacele specifice istoriei, celor care voiau să anuleze sau să treacă peste momentele luptei românilor transilvăneni pentru păstrarea ființei naționale. Prin intermediul publicațiilor științifice sau a marilor cotidiene interbelice, Silviu Dragomir a amendat cu valoarea adevărului istoric, teoriile fanteziste sau minciunile sfruntate, puse în circulație de propaganda revizionistă.

Răspunzând contelui Bethlen, Silviu Dragomir a spulberat argumentele afirmate de acesta cu prilejul conferinței de la Universitatea din Cambridge, la 22 noiembrie 1933. Fostul prim ministru ungar susținea că superioritatea numerică a românilor din Transilvania a existat numai din momentul când aceasta a fost alipită României. Continuându-și dizertația, contele Bethlen cerea transformarea Transilvaniei într-o Elveție orientală, motivând că autonomia a constituit mult timp, un punct important din programul P.N.R.

Demontând mecanismul sofisticat al argumentației folosite de contele Bethlen, Silviu Dragomir rezuma ideile acestuia la două elemente: imperialismul ungar și satisfacerea lui prin dezmembrarea statelor vecine⁷³.

⁷¹ S. Dragomir, *Adunarea Națională a Unirii. 1 Decembrie 1918. Cu un cuvânt înainte de Silviu Dragomir. Cu 12 ilustrații cuprinzând singurele vederi originale de la Adunarea Națională de la 1918*, Tipografia Krafft și Drotleff, Sibiu, 1929,41 p;

⁷² Idem, *La Hongrie et le probleme de la Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 334;

⁷³ *Ibidem*.

Între 1931 și 1932, într-un ciclu de articole publicate în ziarul „Universul”, Silviu Dragomir, răspundea provocărilor revizioniste lansate din interiorul sau din exteriorul României.

La 8 februarie 1931 în articolul „Reforma agrară în Ardeal”, profesorul clujean dădea un răspuns ferm și avizat cărții lui Oberding József György, apărută la Cluj, sub egida Partidului Maghiar din România, care susținea că reforma agrară din 1921 a fost un prilej de discriminare economică a minorității maghiare⁷⁴.

În coloanele aceluiasi ziar, Silviu Dragomir a analizat și lucrările lui Arthur Balogh, membru al Parlamentului român, care a adus problema minorității maghiarilor din România în fața Ligii Națiunilor și a teoretizat necesitatea acordării autonomiei secuilor⁷⁵.

Răspunzând acelorași atacuri, venite din interiorul țării, de la liderii minorității maghiare, Silviu Dragomir aprecia Anuarul unghuresc al Ardealului pe 1918-1929 ca o atitudine de brutală ostilitate împotriva ideii de stat român⁷⁶.

Istoricul ardelean a pus sub lupa adevărului științific, un număr mare de lucrări cu caracter revizionist publicate în străinătate de autori unguri ca Gyula Szekfű, Lajos Tneml sau István Bethlen. Cu același curaj au fost înfierate neadevărurile susținute de autori austrieci, italieni sau chiar englezi, adepți ai lordului Rothermere⁷⁷.

⁷⁴ Idem, *Reforma agrară în Ardeal*, în „Universul”, din 18 februarie 1931;

⁷⁵ Idem, *Protecția internațională a minorităților*, în „Universul” din 26 mai 1931 și *Autonomia săcuilor*, în „Universul” din 10 februarie 1932;

⁷⁶ Idem, *Un anuar unghuresc al Ardealului*, în „Universul”, din 11 februarie 1931;

⁷⁷ Redăm cronologic lista materialelor cu conținut antirevizionist, publicate de Silviu Dragomir, excluzând pe cele enumerate anterior:

- S. Dragomir, *Granița istorică dintre Unguri și Români* în „Cele trei Crișuri”, I, 1920, nr. 2, p. 10 -13;
- Idem, *Problema Ardealului. Planuri unghurești de a maghiariza Ardealul după războiu*, în „Adevărul”, XXXVI, 1923, nr. 12007, p. 4 și nr. 12021, p. 1-2;
- Idem, *Nedreptățirea elementului ortodox în Ardeal. Cuvântare la 19 noiembrie 1929*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1930;
- Idem, *Rezultate noi, privitoare la vechimea românilor*, în „Universul” din 4 februarie 1931,
- Idem, *Un glas pentru revizuirea politicii unghurești în Ardeal*, în „Universul” din 11 martie 1931;
- Idem, *În așteptarea rezultatelor recensământului din Ardeal*, în „Universul” din 18 martie 1931;
- Idem, *Armonii și discordanțe geografice*, în „Universul” din 25 martie 1931;
- Idem, *Elementul românesc în Câmpia Tisei*, în „Universul” din 19 mai 1931;

Sub semnătura lui Silviu Dragomir au apărut hărți și atlase, pentru a contracara marea cantitate de materiale cartografice contrafăcute, care au inundat în special străinătatea⁷⁸.

Prin străduința lui Silviu Dragomir a apărut publicația de mare valoare pentru argumentarea antirevizionismului românesc peste hotare, „Revue de

- Idem, *Petițiunea nouă a minorităților maghiare la Societatea Națiunilor*, în „Universul” din 25 mai 1931;
- Idem, *Mărunțișuri istorice. Săgeți de peste Tisa*, în „Universul” din 5 august 1931;
- Idem, *Adevăruri vechi și discuțiuni noi*, în „Universul” din 2 septembrie, 1931;
- Idem, *Revizuirii folositoare*, în „Universul” din 16 septembrie 1931;
- Idem, *Cifrele preliminare ale recensământului din Transilvania*, în „Universul” din 14 octombrie 1931;
- Idem, *Populația orașelor mici din Transilvania*, în „Universul” din 18 noiembrie 1931;
- Idem, *Minoritatea română din Banatul iugoslav*, în „Universul” din 25 noiembrie 1931,
- Idem, *Frații italieni și propaganda revizionistă*, în „Universul” din 17 februarie 1932;
- Idem, *Încă un dușman. Răspuns lucrării lui Franco Vellani Dionisi*, în „Universul” din 9 martie 1932;
- Idem, *Prohibirea cercetărilor în arhivele ungurești*, în „Universul” din 24 decembrie 1932;
- Idem, *La Transylvanie et les minorités ethniques*, M.O., Imprimerie Nationale, Bucarest, 1934;
- Idem, *Les Roumains de Transylvanie et le révisionnisme hongroise*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 2, p. 29-34;
- Idem, *Les deux attitudes du compte Bethlen*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935;
- Idem, *La politique minoritaire de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, p. 214-218;
- Idem, *Russie et Petite Entente*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 1, p. 69-73.
- Idem, *L'âge d'or des minoritaires*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1936-1937, nr. 1, p. 96-102;
- Idem, *Le compte Etienne Tisza et le Roumains*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936-1937, nr. 4, p. 439-474.

⁷⁸ Idem, *Atlas pentru istoria României*, Ed. Globus, Tipografia Krafft și Drotleff, Sibiu. 1935;
Idem, *România. Hartă istorică întocmită în colaborare cu mai mulți specialiști*, Ed. Globus, Sibiu, 1933. Echelle: 1 : 650.000;

Au mai fost publicate în perioada interbelică următoarele atlase:

- N. Petrescu-Comnen, *Roumania through the ages. An historical, political and ethnographical atlas. La terre roumaine à travers les ages. Atlas historique, politique et ethnographique*, Payot, Laussane-Paris, 1919, 57 cartes.
- R. Seișanu, *La Roumanie – Roumania – România, La terre roumaine à travers les ages. Roumania in the course of ages. Atlas historique, géopolitique, ethnographique et économique. A historical, geopolitical, etnografica! and economical atlas*, Tipografia Universul, Bucarest, 1936, 201 carts.

Transylvanie”. În viziunea lui Silviu Dragomir și a celorlalți colaboratori, această revistă „constituia prima publicație științifică de mare autoritate și valoare, menită să pună în lumină, temeinicia și vechimea drepturilor asupra patrimoniului nostru național”⁷⁹.

Această apreciere era cu totul justificată, dacă ne gândim că în paginile revistei au apărut studii de drept internațional semnate de Gheorghe Sofronie, C. I. Bardoși, C. I. Codarcea și alți specialiști de valoare în științele juridice. Lucrările cu caracter istoric, ce se opuneau falsurilor susținute de propaganda revizionistă, erau semnate în general de Ioan Lupaș și Silviu Dragomir, cele de geografie de Victor Jinga iar cele de demografie și statistică, de Sabin Manuilă și Nicolae Istrate. Remarcabile erau și articolele lui D. D. Roșca, redactor șef al revistei până în 1936, prin care demonstra lipsa de logică și de discernământ a propagandei revizioniste.

În fapt toate domeniile științei, artei și culturii au fost reprezentate în paginile acestei reviste, constituind tot atâtea argumente în favoarea cauzei românești.

În acest context putem aprecia faptul că „Revue de Transylvanie” a constituit *temeiul științific al antirevizionismului românesc*, atât prin valoarea și autoritatea științifică și mai ales prin efortul de răspândire în țară și în străinătate a acestor adevăruri.

Revenind la combaterea revizionismului cu argumentele științei istorice, menționăm faptul că această cale a fost deschisă încă din perioada premergătoare semnării tratatelor de pace, când era necesară apariția unor lucrări, care să demonstreze temeinicia drepturilor istorice românești asupra teritoriilor aflate vremelnice sub ocupație străină⁸⁰.

⁷⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Romană*, Dosar 54/1934-1939, fila 22.

⁸⁰ Menționăm pentru importanța în acele momente a următoarele lucrări:

- C. I. Bunescu, *Les droits historiques de la Transylvanie*, Imprimerie des Arts et des Sports, Paris, 1918, 30 p;
- D. Drăghicesco, *La Transylvanie. Esquisse historique, géographique, ethnographiques et statistique. Préface d'Emilie Boutroux*, Félix Alcan, Paris, 1918;
- C. Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie. Préface de N. Petrescu-Comnen*, Payot et Cie, Lausanne - Paris, 1918, 230 p;
- Lt. col. I. Antonescu, *Romanii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919, 84 p + 11 hărți;

Lucrări cu caracter istoric au publicat și unii fruntași ai mișcării naționale românești din Transilvania, evidențiind diferite etape din lupta lor pentru libertate și unitate⁸¹.

Literatura antirevizionistă română cu specific istoric, păstrează la loc de cinste și lucrările lui Zenovie Pâclișanu, care sau constituit în răspunsuri avizate, încercărilor de a mistifica istoria renașterii naționale românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea, de către propaganda revizionistă⁸².

Combătând afirmațiile contelui Bethlen, făcute cu prilejul conferinței de la Universitatea din Cambridge, care dorea să demonstreze ideea conform căreia clauzele Tratatului de la Trianon au fost rezultatul mistificării organelor competente ale conferinței, Z. Pâclișanu prezenta o statistică documentată despre situația demografică, economică și culturală a românilor transilvăneni în secolul al XVIII, care demonta baza argumentației prorevizioniste a fostului ministru maghiar. Cu documente autentice și mărturii trainice, istoricul român a demonstrat autohtonía și permanența românilor din Transilvania, respingând ideea „imigrației” lor aici, fie în secolul al XVIII-lea, fie cu începere din cel de-al XIII-lea.

Printre autorii, care s-au încadrat replicii antirevizioniste în istoriografie, menționăm și lucrările, mai tânărului, pe atunci David Prodan, care au abordat o tematică ce viza evidențierea climatului de toleranță și înțelegere, instaurat în România după marea unire⁸³.

⁸¹ O. Goga, *Pagini din luptele ardelenilor pentru unire*, Tipografia Cartea Românească, Chișinău, 1927, 12 p;

T. Albani, *Leul de la Șiești (dr. Vasile Lucaciu)*, Ed. Cercul Ziariștilor, Oradea, 1936;

⁸² Z. Pâclișanu, *Guvernele maghiare și mișcările culturale ale Românilor ardeleni*, în „Revista Fundațiilor Regale”, 1, 1934, nr. 1, p. 114-132;

Idem, *Statistique des Roumains de Transylvanie au XVIIIe siècle*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 203-213;

Idem, *Deutsches unter magyaren. Der Entnationdizie nings Kampf gegen die sathmeser Schwaben*, Dacia, Bukarest, 1941, 85 p;

Idem, *Der Austrattungs Kempf Ungars gegen seine nationale Mindesheiten*, Dacia, Bukarest, 1941, 204 p;

⁸³ D. Prodan, *Kristof György, zece ani de viață literară a ungarimii din Ardeal*, în „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1928”, II, București, 1929, p. 1153-1173. (traducere din limba maghiară);

Idem, *Recenzie la lucrarea lui Andrei Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. I, Acte și scrisori (1527-1572)*, Tipografia Cartea Românească, București, 1929, XXXII, 370 p, în „A.I.I.N.”, 1928-1930, 5, p. 684-687;

Idem, *Problemele arhivelor românești (Le problème des archives roumains)*, în „Gând Românesc”, 1, 1933, p. 364-365;

Geografia și antirevizionismul

Abordând un alt domeniu al antirevizionismului științific, cel geografic, menționăm numărul mare de cărți, studii și articole, unele dintre ele fiind scrise de specialiști din străinătate, ca de exemplu lucrarea lui Jaques Ancei, «Les frontières roumaines», publicată la București în 1935.

Dintre geografi români, menționăm în primul rând studiile lui G. Vâlsan, prin care erau reliefate cu argumente științifice, locul și rolul Transilvaniei în cadrul unitar al pământului și statului nostru, ca leagăn al poporului românesc⁸⁴.

De o mare utilitate au fost și studiile asupra frontierelor statului român, în special cele de vest, publicate de Laurian Someșan. În analiza frontierelor, de altfel bine documentată, geograful român a introdus criteriile economic, etnic, geografic și strategic, demontând punct cu punct argumentele revizioniștilor⁸⁵.

Menționăm, de asemenea, studiile reputatului Simion Mehedinți, de analiză a cadrului antropogeografic, prin care au fost desființate argumentele revizioniste, care separau în mod voit Transilvania din cadrul ei natural și firesc, pentru a o încadra în structurile artificiale ale fostelor granițe ale monarhiei dualiste⁸⁶.

Idem, *Arhivele noastre istorice de la Budapesta (Nos archives historiques de Budapest)*, în „Gând Românesc”, 2, 1934, nr. 7, p. 364-365;

Idem, *Un publicist ungar despre Avram Iancu 1964-1865 (Un publicist hongrois sur l'Avram Iancu 1864-1865)*, în „Apulum”, 1939-1942, nr. 1, p. 331-339;

Idem, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea. Studiu critic. (La théorie de l'immigration, des Roumains des Principautés Roumaines en Transylvanie au XVIII-eme siècle. Etude critique)*, Tipografia Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1944, 173 p;

⁸⁴ G. Vâlsan, *Carpații în România de astăzi*. Conferință ținută la Universitatea din Cluj la 7 mai 1920, Tipografia Soccet, București, 1924;

Idem, *Transilvania în cadrul unitar al pământului și Statului Român*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 145-156;

Idem, *Leagănul poporului românesc*, în „Arhivele Olteniei”, VII, 1928, nr. 35, p. 1-3;

⁸⁵ L. Someșan, *La Transylvanie est-elle inhabitée?*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, p. 167-182;

⁸⁶ S. Mehedinți, *Vechimea poporului român și legătura cu elementele alogene*, Tipografia Cartea Românească, București, 1925, 46 p;

Idem, *Cadrul antropogeografic. Observări relative la Ardeal*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 587-602;

Includem aici și lucrarea lui D. Bodin, *Un institut géographique italien et la frontière de la Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, P.509-510;

Remarcabile au fost și lucrările lui S. Teodorescu în demonstrarea unității geografice și etnografice a pământului și poporului românesc, precum și descrierile lui V. Pușcariu, asupra cadrului geografic și turistic al Transilvaniei⁸⁷.

Concluziile formulate de geografii români în urma cercetărilor întreprinse convergeau spre ideea că autorii tratatelor de pace au căutat să refacă harta Europei pe baza principiului naționalităților, care este superior oricăror interese geopolitice. Acest principiu s-a manifestat prin tendința ca nici o națiune să nu fie încorporată unui stat străin, prin încălcarea flagrantă a voinței colective.

Se aprecia, de asemenea că la conferința păcii s-a urmărit ca noile frontiere politice să urmeze în măsura compatibilă cu interesele superioare ale unei păci durabile, frontierele naționalitare, care au chemat la viața politică internațională, națiunile odată supuse.

După specialiștii români, dezmembrarea Ungariei istorice a fost rezultatul tradiționalului sistem de asuprire al naționalităților de pe teritoriul fostei monarhii dualiste, ceea ce a făcut ca naționalitățile să dorească despărțirea de statul ungar.

Teza deplinei unități geografice a Ungariei nu corespundea principiului naționalităților, conform căruia o unitate geografică trebuia să fie dublată și de o unitate etnografică, după voința liber exprimată a națiunilor.

Datorită faptului că Ungaria era un mozaic de naționalități în care națiunea maghiară nu avea majoritatea, era natural și logic ca prin clauzele teritoriale stipulate, Tratatul de la Trianon să schimbe radical fizionomia geografică a vechii

Ungarii și să desăvârșească opera de edificare, în întregime pe baze naționale a statelor succesorele.

Cu argumente științifice, geografii români au susținut teza unității cadrului geografic al statului român, bazat pe axa carpato-danubiano-pontică.

Studiile de specialitate ale economiștilor români, s-au constituit în tot atâtea replici argumentate științific la insinuările persistente ale revizionistilor că prin ciuntirea Ungariei s-ar fi distrus echilibrul economic al Europei Centrale și s-ar fi promovat adâncirea crizei mondiale⁸⁸.

⁸⁷ S. Teodorescu, *Pământul și poporul românesc. Unitatea geografică și etnografică a pământului și poporului românesc*, Tipografia M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1921, 47 p; V. Pușcariu, *Un paradis du tourisme. La Transylvanie – le cadre géographique et pittoresque*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p. 495-536;

⁸⁸ Ioan I. Lapedatu, *Din Tratatul de pace cu Ungaria. Datoriile publice ale Statului ungar. Chestiunea monetară și lichidarea Băncii Austro-Ungare. Bunurile și proprietățile*

O altă direcție a studiilor cu caracter economic s-a îndreptat spre analiza situației economice și financiare a românilor din Transilvania și a poziției lor față de industrie, meserii, comerț și proprietate agricolă⁸⁹.

Au fost puse sub lupa cercetării și aspectele privind trecutul țărănimii române din Ardeal iar din această perspectivă, reforma agrară înfăptuită după reîntregire a fost privită ca o reformă cu caracter național⁹⁰.

Cercetătorii români au evidențiat faptul că la stabilirea clauzelor teritoriale ale Tratatului de la Trianon s-a luat în considerare și situația social-economică a naționalităților din fosta Ungarie, care au fost exploatate sub forma unei iobagii nemiloase. Acestora nu li se tolera nici o posibilitate de emancipare socială și economică și chiar fără războiul mondial și Tratatul de la Trianon, violența acțiune de oprimare, trebuia să provoace o inevitabilă reacție de apărare.

Economiștii români au demonstrat că restaurarea Ungariei medievale era o imposibilitate economică și socială. Se argumenta această afirmație prin faptul că provinciile eliberate au gustat din binefacerile unor culturi libere și au creat civilizații viguroase și entuziaste, care se puteau compara cu Ungaria. Mai mult însă, se aprecia că era inimaginabil ca în locul democrațiilor tinere, cu reformele lor electorale, agrare și sociale, să se restaureze un sistem anacronic, de exploatare aristocratică și feudală.

statului ungar. Chestiunea datoriilor particulare. Comunicări și comentări. Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1920, 48 p;

Alexandru S. Popescu, *Problema finanțelor publice. Diferendul cu optanții unguri un diferend asupra politicii noastre monetare*, Tipografia Soccec și co, București, 1929, 119 p;

P. Antonescu, *Pădurile din Ardeal și Tratatul de la Trianon*, Tipografia Bucovina - I. E. Toruțiu, București, 1931, 151 p;

V. Jinga, *Aspecte și tendințe în viața economică a Ardealului*, Cluj, 1934;

Idem, *La Transylvanie économique et la thèse révisionniste hongroise*, în „Revue de Transylvanie”, 1935, I, p. 309-333;

N. Săulescu, *Quelques aspects de l'agriculture transylvane*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr.4, p.489-497;

T. Nichiciu, *L'activité des banques minoritaires de Transylvanie en 1935*, în „Revue de Transylvanie”, 11, 1936, nr. 4, p. 554-559;

⁸⁹ C. Negrescu, *Ardealul nostru. Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, din punct de vedere geografic, economic, administrativ și mai ales financiar*, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobe S-Sori, București, 1919, 589 p;

C. Stoicănescu, *Un aspect al vieții naționale și economice la frontiera de Vest. îngrijorătoare situație românească, față de industrie, meserii, comerț și proprietate agricolă în județul Timiș*, în „Revista Inst. Soc. Banat-Crișana”, IV, 1936, nr. 15, p. 22 -120;

⁹⁰ I. Iacob, *Motivul național al reformei agrare în Ardeal*, în „Țara Noastră”, V, 1924, nr. 9, p. 297-302.

Legat de problema agrară menționăm că foarte multe lucrări, publicate în țară sau în străinătate au fost dedicate clarificării problemei relațiilor dintre prevederile reformei și optanții unguri din Transilvania, în contextul desfășurării procesului optanților între România și Ungaria⁹¹.

Majoritatea autorilor, care au publicat pe această temă în România sau în străinătate, dincolo de evidențierea faptului că reforma agrară s-a aplicat fără discriminare, atât marilor proprietari funciari români, cât și celor maghiari, au subliniat faptul că Ungaria s-a folosit de procesul optanților pentru a-și intensifica propaganda revizionistă și a câștiga simpatia opiniei publice internaționale. Comentând pe baza notelor românești în chestiunea

⁹¹ N. Titulescu, *La reforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations, Mars- Juillet 1923*, Impr. Jouve & Cie, Paris, 1924, 189 p; XXX, *La reforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations, mars-Juillet, 1923*, Paris, Jouve & Cie, 1924, 189; XXX, *Réplique de l'Etat Roumain a la réponse du ressortissant hongrois sur l'exception d'incompétence soulevée par l'Etat roumain, Rédigé par V.Dumitresco*, Imprimeria Statului, Bucarest, 1926, 7 p; XXX, *Tribunal arbitral mixte roumano-hongrois. Procès des optants hongrois de Transylvanie. Jugement prononcé par le président du tribunal arbitral et l'arbitre hongrois, au sujet de la compétence. Opinion de l'arbitre roumain*. Imprimerie de l'Etat, Bucarest, 1927, 40 p; XXX, *La reforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations*, Imprimerie du Palais, Paris, 1927, 634 p; V. Hillard, *Chestia optanților. Conferință.... și două glose juridice*. Fundația Culturală Principele Carol, București, 1927, 28p; E. Bartin, A. Prudhomme, M. Picard, *La reforme agraire roumaine et les ressortissants hongrois devant la Société des Nations*, Edition Internationales, Paris, 1927, p. 843-927; Mihai A. Antonescu, *Regimul agrar român și chestiunea optanților unguri. Cu o prefață a d-lui prof. univ. G. Tașcă*, Tipografia România Nouă, București, 1928, 288 p; N. P. Comnene, *L'affaire des optants hongrois: la phase actuelle des débats*, în „Europe Nouvelle”, XI, 1928, nr. 554, p. 1280 -1281; P. Nemoianu, *Chestiunea optanților unguri și reforma agrară*, Tipografia Ardeal, Cluj, 1928, 16 p; E. Marburg, *Der rumanisch-ungarische Optantenstreit vor dem Gemischten Schiedsgericht und dem Volkerbund*, Noske, Leipzig, 1928,113 p; N. N. Petrasco, *La reforme agraire roumaine et les réclamations hongroise. Preface par Albert Wahl*, Tipografia Bucovina - I. E. Toruțiu, București, 1931, 148 p; G. Ion, *Optanții și politica noastră externă*, în „Banatul”, III, 1928, nr. 4, p. 18; C. I. Dobrin, *Les optants hongrois et la reforme agraire roumaine*, A. Pedonne, Paris, 1929, 249 p; C. D. Cutcutache, *Un mare conflict internațional: optanții unguri ai Transilvaniei și reforma agrară din România*, Prefață de d-l N.Titulescu, Tipografia Revista Geniului, București, 1931, 180 p;

optanților, Nicolae Iorga sublinia: „Ungaria o fi având nevoie de bani pentru feudalii ei expropriați, dar ea are, mai ales nevoie de agitație”⁹².

Replica antirevizionistă a venit și din domeniul cercetării problemelor sociale ale Transilvaniei, mai ales prin comparația situației țărănimii ardeleni în cadrul „Ungariei milenare” cu cea de după 1918⁹³.

Analizând situația economică a Ungariei înainte de 1918, cercetătorii români evidențiau faptul că deși doar aproximativ 30% din populație trăia în orașe, cele mai vaste și cele mai fertile întinderi de pământ aparțineau moșierilor, fiind averi de mână moartă și dominioane familiale neînstrăinabile.

Ruinarea proprietății țărănești în dauna marilor proprietari funciare și slaba dezvoltare a industriei, care nu putea ocupa mâna de lucru disponibilizată, a determinat emigrarea țărănimii, în special în Statele Unite. Agricultură bazată pe relații feudale a determinat o scădere a productivității, care urma să fie compensată prin sporirea dărilor indirecte, care împingeau țărănimea la sărăcire, amplificată de datoriile cămătărești.

Reforma agrară din România a constituit în opinia economiștilor români un model de toleranță, prin faptul că au fost împrăștiți, deopotrivă, atât țărani români, cât și cei maghiari, după cum au fost expropriați atât marii proprietari români, cât și cei maghiari.

Referindu-se la caracterul reformei agrare aplicate în statul român, Nicolae Iorga nota: „Noi am mulțumit pe țărani noștri, ba i-am mulțumit de multe ori în așa fel, încât am stricat creditul țării; dar în sfârșit i-am mulțumit. Să le recomandăm vecinilor noștri să termine întâiu cu toate chestiunile sociale de acolo și pe urmă să stea de vorbă cu noi. Dar o țară, care nu a rezolvat nici o singură chestiune socială, o țară care reprezintă tirania câtorva mii de oameni asupra unor țărani neliberați, nu o văd în condițiuni tocmai potrivite, pentru a face o operă de recucerire”⁹⁴.

⁹² C. Bușe, N. Dascălu, *op.cit.*, p. 73;

⁹³ P. Suci, *Din trecutul țărănimii române din Ardeal (Sur le passé de la classe paysanne roumaine de Transylvanie)*, în «Soc. de Mâine», IV, 1927, p. 37-38;

Idem, *Situația culturală a țărănimii noastre ardeleni în trecut m* „Soc. de Mâine”, IV, 1927, p. 223;

I. Rusu, *Quelques considérations sur la reforme agraire en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 371-392;

⁹⁴ C. Bușe, N. Dascălu, *op.cit.*, p. 95;

Demografia istorică și revizionismul

Extrem de documentate, datorită faptului că s-au bazat pe cifre reale, au fost studiile de statistică, prin care specialiștii români au combătut falsitatea datelor puse în circulație de propaganda revizionistă maghiară.

Remarcabile prin volumul și calitatea materialelor publicate, au rămas studiile lui Sabin Manuilă, coordonatorul general al recensământului din 1930 și apoi director al Institutului de Demografie și Recensământ⁹⁵. Sabin Manuilă a combătut revizionismul cu argumentele demografiei istorice, disciplină aflată la început de drum în România anilor '30. Organizarea ireproșabilă din punct de vedere tehnic și științific a recensământului din 1930 i-a permis publicarea unor studii demografice extrem de edificatoare din punctul de vedere al combaterii neadevărurilor revizioniste⁹⁶.

Stabilirea structurii populației României întregite avea o mare încărcătură politică, datorită presiunilor revizioniste din interiorul și exteriorul țării. În aceste condiții, obiectivul principal al recensământului din 1930 urma să fie determinarea pe baze științifice a naționalității locuitorilor, în funcție de neam, limbă și religie.

Demonstrația demografică a lipsei de consistență a revizionismului a fost preocuparea majoră, desprinsă din cercetările lui Sabin Manuilă. Acesta combătea cererea schimbării granițelor României prin argumentul stării etnologice al statului, adică prin caracterul național și unitar. Justețea graniței de vest a României era vădită și de cifrele statistice ale locuitorilor din zona trasată prin Tratatul de la Trianon. De asemenea, compoziția națională a Basarabiei, demonstra în concepția lui Sabin Manuilă, caracterul românesc al acestei provincii.

În combaterea revizionismului cu mijloacele oferite de statistica modernă s-a angajat și Ștefan Manciulea, care a publicat materiale

⁹⁵ S. Manuilă, *Istorie și demografie*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1995. (coordonatori Sorina și Ioan Bolovan), p. 14.

⁹⁶ S. Manuilă, *Evoluția demografică a orașelor și minorităților etnice din Transilvania*, în „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială”, București, VIII, 1929, nr. 1-3. p. 91-211; Idem, *România și revizionismul. Considerații etnografice și demografice*, în „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială” XII, nr. 1-2, 1934, p. 55-82; Idem, *Les problèmes démographiques en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, p. 45-60; Idem, *Le développement des centres urbains en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 445-460; Idem, *Studiu etnografic asupra populației României*, Ed. Inst. Central de Statistică, București, 1940;

referitoare la studiul elementului românesc în Câmpia Tisei și la granița de vest a țării⁹⁷.

Datele statistice oferite de recensământul din 1930 au furnizat elemente de interpretare și pentru istoricii Ioan Lupaș și Silviu Dragomir⁹⁸.

Semnificația datelor statistice pentru combaterea argumentației revizioniste a fost folosită și de alți cercetători din perioada interbelică, toți contribuind prin lucrările lor la cunoașterea realităților din România, prezentate de cele mai multe ori, eronat de propaganda maghiară⁹⁹. Pentru a demonstra falsurile prezentate opiniei publice mondiale, cercetătorii români au apelat chiar la vechile date statistice din timpul dualismului, care contraziceau susținerile acestora. De exemplu, I. Bianu, publica lucrarea „Statistica Ardelenilor de acum un secol și mai bine (1812) cu învățături pentru cei de acum” (Tipografia Convorbiri Literare, București, 1924), iar V. Ciobanu, lucrarea „Statistica Românilor din Ardeal făcută de administrația

⁹⁷ Șt. Manciu, *Contribuții la studiul elementului românesc din Câmpia Tisei și Carpații Nordici*, în „Lucrările Institutului Geografic”, IV, 1928-1929, p. 127-159;

Idem, *Dicționarul geografic al Ungariei de la 1851 și României*, în „Cultura Creștină”, XVI, 1936, p. 100-109;

Idem, *La frontière occidentale de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 3, p. 344-356;

Idem, *Granița de Vest a României (Studiu istorico-geografic)*, Blaj, 1936;

⁹⁸ I. Lupaș, *Problema orașelor din Transilvania în lumina recensământului din anul 1930. Conferință rostită la Cercul Militar la 7 decembrie 1931*, în „Revista Economică”, XXXIV, 1931, nr. 27, p. 261-265;

S. Dragomir, *Population de la Roumanie d'après la nationalité*, în „Revue de Transylvanie”, 1936, II, 3, p. 537-539;

⁹⁹ L. Colescu, *Numărul Românilor din fostul regat al Ungariei*, Tipografia Soccec și Co, București, 1919, p. 9;

P. Suci, *Problema orașelor ardeleni*, în „Societatea de Măine”, I, 1924, p. 512-517;

Idem, *Populația Ardealului și simțul realităților social-economice*, în „Societatea de Măine”, II, 1925, p. 31;

V. P. Râmniceanu, *Populația Ardealului. Date statistice și etnografice*, în „Țara Noastră”, VI, 1925, p. 1046-1049;

V. Dima, *Fantaisies sur les chiffres statistiques (1930)*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935-1936, p. 542-546;

Idem, *Nationality conditions in Romania*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935-1936, p. 540-542;

N. Istrate, *Ardealul și Banatul în lumina cifrelor*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 677-689;

Idem, *Statistica naționalităților*. București, 1930;

Dr. P. Vlad, *Contribution a l'étude de l'évolution de la population hongroise de Cluj*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 410-413;

austriacă la anul 1760-1762. Copiată din arhiva de războiu din Viena.” (Tipografia Ardealul, Cluj, 1926)¹⁰⁰.

Prin intermediul datelor statistice a fost deconspirată politica de deznaționalizare a Ungariei față de minoritatea română din această țară în perioada interbelică. O sumă de cărți, studii și articole au demonstrat opiniei publice europene, că în timp ce Ungaria asalta organismele internaționale cu plângeri împotriva statului român, în privința tratamentului minorităților, din statisticile maghiare rezulta că minoritatea română era aproape lichidată, prin politica de maghiarizare forțată, familiară statului ungar și înainte de 1918¹⁰¹.

Politologia ca argument antirevizionist

Ca un corolar al studiilor și lucrărilor cu caracter juridic, istoric, geografic, economic și statistic, domeniul politologiei a evidențiat substraturile psihologice și ideologice ale pornirilor revizioniste, sesizând legătura dintre fascism ca regim politic intern și revizionism, ca manifestare a politicii externe a unor state.

Analiștii români s-au îndreptat în primul rând spre dezvăluirea tuturor aspectelor legate de forțele care susțineau revizionismul și de interesele acestora, realizabile printr-o astfel de politică.

¹⁰⁰ În același context menționăm faptul că Laurian Someșan a luat poziție împotriva reeditării unui atlas al lui P. Teleky apărut în 1910 și care nu mai corespundea cu realitățile geografice ale Europei anului 1936. Autorul român menționa că reeditarea s-a făcut în limbile de circulație internațională și în condiții grafice deosebite. (Vezi: L. Someșan, *La Transylvanie est-elle inhabitée?...*, p. 475).

¹⁰¹ V. Stoica, *Românii din Ungaria*, în „Graiul Românesc”, II, 1928, p. 173-177; XXX, *Românii din Ungaria*, în „Universul”, XLVI, 1928, nr. 227, p. 1; A. Davidescu, *Românii din Ungaria*, în „Cele trei Crișuri”, XI, 1930, p. 11; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933; Șt. Meteș, *Granița de Vest*, Blaj, 1933; P. Banescu, *Les minorités nationales dans l'Europe Nouvelle*, Ed. de la „Revue L'Europe Orientale”, Paris, 1935; V. Tulescu, *Românii din Ungaria și biserica ortodoxă maghiară*, în „Graiul românesc”, VIII, 1935, p. 83-92; P. Petrinca, *La situation des églises minoritaires roumaines de Hongrie après la paix de Trianon*, în „Revue de Transilvanie”, II, 1935-1936, p. 90-95; Idem, *La situation des écoles confessionnelles de la minorité roumaine de Hongrie après le Traité de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, p. 356-370; N. Petra-Petrescu, *Tratamentul minorităților din Ungaria de azi*, în „Țara Bârsei”, VIII, 1936, p. 535-540; Șt. Pascu, *Românii de la granița nord-vestică*. Cluj, 1939.

Remarcabile analize au făcut, din această perspectivă lucrările lui Aurel Gociman și Eugen Toth, care au dezvăluit opiniei publice, mecanismele finanțării propagandei revizioniste și a înarmării clandestine a Ungariei¹⁰².

Analize politologice pertinente ale fenomenului revizionist au fost făcute în epocă și de foștii luptători pentru emanciparea națională a românilor, dintre aceștia detașându-se Octavian Goga și Iuliu Maniu¹⁰³.

Studiile lui D. D. Roșca, fost redactor șef la „Revue de Transylvanie” între 1934-1936, au evidențiat caracterul illogic al argumentelor revizioniste, formulate în lucrarea lui Aldo Dami, „Hongrie de demain” sau au analizat luări de poziție ale unor personalități, care au participat la lucrările Conferinței de pace de la Paris¹⁰⁴.

Specialiștii români în domeniu au reliefat de asemenea, caracterul tendențios în care era prezentată de propaganda revizionistă problema minorității maghiare din România, concepțiile care au stat la baza unor asemenea exagerări sau legăturile revizioniştilor unguri cu o parte a clasei politice englezești, în perioada interbelică¹⁰⁵.

¹⁰² A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*. Tipografia Universul, București, 1934;

E. Toth, *Înarmarea clandestină a revizionismului maghiar*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1935;

¹⁰³ O. Goga, *Ardealul și politica Partidului Național Român*, în „Țara Noastră”, VI, 1925, p. 33-42;

Idem, *Aceeași luptă: Budapesta - București*, Tipografia Universul, București, 1930, 388 p;

I. Maniu, *Chestia Banatului. Discurs rostit în ședința Adunării Deputaților din 27 decembrie 1923*, Imprimeria Statului, București, 1924, 31 p;

Idem, *La Roumanie et le révisionisme. Le problème de la Transylvanie roumaine à la lumière des discours de M.M.I. Maniu et N. Titulesco au Parlement roumain - 4 avril 1934*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, p. 98-106.

¹⁰⁴ D. D. Roșca, *Spécimen de logique révisionniste*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 3, p. 261-365;

Idem, *La révision du Traité du Trianon, est-elle possible?*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 3, p. 356-359;

¹⁰⁵ R. Cernea, *Le problème minoritaire. La Roumanie et le révisionisme. Préface de M. Albert Deveze, Ministre de la Défense Nationale*, Belge, Paris, 1936, 103 p;

A. Ciato, *Problema minoritară la noi. Cu o prefață lămuritoare a diferendului dintre Români și Maghiari. Conferință*, Ed. autorului, Cluj, 1929, 67 p;

R. Luca, *Dumping ideologic*, în „Viața Românească”, XXV, 1933, nr. 4, p. 133-135; *Ibidem*, nr. 5, p. 248-250;

V. Cornea, *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei*, Ed. Cultura Poporului, Tipografia Moldova. București, 1934, 63 p;

I. Mateiu, *Doctrina Partidului Național Ardelean privitoare la problema minorităților*, în „Democrația”, XV, 1927, nr.1, p. 56-69.

Pe baza datelor oferite de specialiștii români și a observațiilor făcute cu prilejul vizitelor de documentare în problema minorităților, în Occident au apărut o serie de lucrări sau studii, care au demască la rândul lor netemeinicia susținerilor revizioniste¹⁰⁶.

Din luările de poziție pe această temă, menționăm cea a publicistului englez Seton Wattson, care a evidențiat implicarea aristocrației maghiare în conducerea acțiunilor revizioniste și avantajele obținute de pe urma unei asemenea politici¹⁰⁷.

De asemenea, J.D.E Evans, profesor de istorie Central Europeană la Universitatea din Londra, a răspuns admirabil conferințelor antirevizioniste susținute de contele Bethlen în Anglia, punând la punct afirmațiile tendențioase ale acestuia¹⁰⁸.

Etnografia și folclorul

Continuând analiza antirevizionismului științific, evidențiem importanța lucrărilor de etnografie și folclor, materializate în culegeri de literatură populară, care au scos la iveală suferințele și viața grea a românilor ardeleni, în condițiile unei opresiuni naționale îndârjite.

Etnografii români au realizat bibliografiile ale folclorului românesc dar au cercetat și aspecte ale influențelor românești în poezia și folclorul maghiar și

¹⁰⁶ Jules Guiart, *Notes ethnologiques sur la Transylvanie*, Bibl. Soc. Anthorp Biologie, XXXIV, 1922, p. 62-67;

R. W. Seton Wattson, *România după zece ani*, în „Patria”, X, 1928, nr. 265, p.3;

Idem, *Treaty revision and the Hungarian frontiers*, Erpe and Spottisavod, London, 1934;

Idem, *A history of the Roumanians from roman times to the completion of Unity*, Cambridge-University Press, 1934, 596 p;

J. D. E. Evans, *That Blue Danube. Forewardby R.W.Setton Watson, 1935*, Denis Archer, 32-36, Paternoster, Rew, E.C.4;

J. Macurek, *Istoria ungarilor și a statului maghiar*, Praga, 1934;

¹⁰⁷ În conferința „Problema revizuirii tratatelor și hotarele ungurești”, ținută în Anglia în 1933, Seton Wattson arăta că: „Este natural că cercurile conducătoare din Ungaria propagă revizuirea și revenirea la status-quo, căci este în joc propria lor existență. Nu independența țării lor ciuntite îi doare, căci acestea există, ci stăpânirea lor se bazează pe forma de guvernământ oligarhică, bazată pe latifundii de mână moartă, pe votul pe față, controlul presei și stăpânirea libertății de a se întruni și asocia. Cu alte cuvinte, revizuirea Tratatului de la Trianon nu o cere națiunea maghiară, ci doar acei câțiva interesați, care nu pot trăi fără a-și crea noi sclavi, ca înainte de război.” (A. Gociman, *op.cit.*, p. 69).

¹⁰⁸ Recenzia cărții a fost făcută de S. Dragomir în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 2, p. 215-218.

invers, dovedind prin aceasta marele lor profesionalism dar și spiritul de toleranță, caracteristic poporului român dintotdeauna.

Cercetătorii români și maghiari, deopotrivă, au reliefat de asemenea, necesitatea apropierii dintre cele două etnii, ca rezultat al conviețuirii comune. Au apărut astfel, studii în care au fost reliefate traducerile din literatura română în ungurește, precum și cântecele vechi ungurești despre români, în special despre Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul, Horea, Cloșca și Crișan. Au fost publicate bibliografiile comune, româno-maghiare¹⁰⁹.

Lingvistica

Cercetările lingvistice s-au îndreptat, în special spre toponimie, pentru a demonstra vechimea și răspândirea românilor în Transilvania pe baza numelor localităților, al satelor și locurilor învecinate¹¹⁰. Remarcabile în acest context au fost studiile lui Sextil Pușcariu, un neobosit cercetător al fenomenului lingvistic românesc¹¹¹.

-
- ¹⁰⁹ A. Veress, *Cântece istorice vechi ungurești despre Români (Anciennes chansons d'histoire hongroises sur les Roumains. Chansons sur Jean Huniade, Michei le Brave, la révolution de Horea (1538-1784)*, Cultura Națională, București, 1935, 40p;
A. Veress, *Bibliografia română-ungară, voi. I-111, Români în literatura ungară și ungrii în literatura română (1473-1878)*, Cartea Românească, București, 1931-1935;
E. Câmpeanu, *Vechimea românilor în Secuime*, în „Rev. Ist.” XIII, 1927, p. 81-83;
I. V. Soricu, *Influențe românești în poezia și folclorul unguresc*, Tipografia Dacia Traiană, Sibiu, 1929;
E. Adorjan, *Români în opera lui M. Jokai* în „Anuarul Lic. Sighișoara”, 1929-1930, p.67-94;
A. P. Todor, *Traduceri din literatura română în ungurește*, Tipografia României Unite, București, 1931-;
I. Mușlea, *Bibliografia folclorului românesc pe anul 1930*, în „An. Arh. Folclor”, I, 1932, p. 241-249;
XXX, *Bibliografia folclorului românesc pe anii 1931-1932*, în „An. Arh. Folclor”, II, 1933, p.229-246;
I. Chelcea, *Literatura populară română contra dominațiunii maghiare în Ardeal*, Tipografia Națională, Cluj, 1935;
- ¹¹⁰ N. Drăganu, *Originea Ardealului*, în „Evoluția”, II, 1922, nr. 5, p. 6-9;
Idem, *Toponimie și istorie*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1928, 178 p;
Idem, *Vechimea și răspândirea românilor pe baza toponimiei și a onomasticeii*, Tipografia Datina Românească, Vălenii de Munte, 1934, 58p;
I. Tolan, *Istoria Ardealului în lumina toponimiei*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 29, p. 1.
- ¹¹¹ S. Pușcariu, *Problema ardeleană în politica românească*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1931, 75 p;
Idem, *Regionalism constructiv*, în „Societatea de Măine”, II, 1925, p. 83-86;

Majoritatea studiilor și articolelor erau însoțite de hărți, care demonstau răspândirea pe tot teritoriul României a unor cuvinte sau grupe de cuvinte pentru a demonstra netemeinicia supozițiilor revizioniste, în privința trecutului istoric al poporului român. Referitor la această chestiune, Sextil Pușcariu seria în 1934, în „Revue de Transylvanie”, că frontiera politică a trecut peste crestele Carpaților, dar ea n-a fost niciodată linia de demarcație a dialectelor, mai mult, ea n-a putut separa sufletul românilor de pe cele două versante, Carpații constituind întotdeauna linia de unire, spinarea dorsală a poporului român, conștient de unitatea sa¹¹².

Rezultatul cercetărilor de toponimie, hidronimie și onomastică au fost concretizate în lucrări de sinteză și bibliografii, cum a fost cea elaborată de Iorgu Iordane¹¹³.

În atenția lingviștilor au intrat și problemele prezentării adevăratei dimensiuni a literaturii române, în contextul luptei pentru unitatea neamului românesc¹¹⁴.

Idem, *Numiri de localități din Ardeal*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 29, p. 1;

Idem, *Numele satelor noastre*, în „Țara Bârsei”, VI, 1934, p. 387-394;

Idem, *Le parler en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 145-152.

¹¹² Ibidem, p. 152.

¹¹³ I. Iordan, *Încercare de bibliografie toponimică românească*, B. Soc. Geografie, București, 1927, XLVI, p. 31-49;

¹¹⁴ I. Agârbiceanu, *Apostolat cultural, apostolat național*, în „Cele trei Crișuri,” VI, 1925, p. 138-139;

H. Teculescu, *Scriitorii, ca luptători pentru unirea neamului*, Tipografia Arhidiecezană, Arad, 1925, 62 p;

I. Breazu, *Problema literară a Ardealului în anul al zecelea*, în „Societatea de mâine”, V, 1928, p. 456-457;

¹¹⁵ N. Iorga, *Istoria presei românești: De la primele începuturi, până la 1916*, Tipografia Adevărul, București, 1922, 192 p,

I. Lupaș, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardeleni*, Ed. Asociațiunii, Sibiu, 1926, 120 p;

E. Giurea, *Presa românească din Ardeal*, în „Societatea de Mâine” I, 1924, p. 536;

O. Ghibu, *Presa ardeleană pribeagă (1915-1919)*, în „Almanahul Presei Române”, 1926, p. 66-77;

XXX, *La presse roumaine*. Cartea Românească, București, 1927, 62 p;

I. Lupaș, *Ziaristica română în serviciul ideii de unitate națională*, în „Universul”, XLIX, 1932, nr. 7, p. 1;

I. Gorun, *Câteva amintiri (despre presa Transilvaniei)*, în „Almanahul Presei Române”, 1926, p. 28-30,

D. I. Cucu, *Trei aniversări (Gazeta Transilvaniei, Telegraful român...)*, în „Cosânzeana”, 11, 1927, p. 25-26

A. Mureșianu, *Presa românească înainte și după 1848*, în „Țara Bârsei”, 3, 1931, p. 102-117;

Presă

Mergând mai departe cu analiza noastră, ne oprim asupra unui domeniu apropiat lingvisticii, și anume presa, care a constituit, de asemenea, obiect al cercetării unor specialiști de mare valoare.

Pe lângă monumentală lucrare a lui Nicolae Iorga, au apărut lucrări, care făceau istoricul presei românești din Transilvania și Banat, reliefând importanța acestui mijloc de rezistență națională, în fața politicii de deznaționalizare, dusă de guvernării maghiari¹¹⁵.

Nu au lipsit lucrările despre greutățile cu care s-a confruntat presa ardeleană în perioada interbelică, în comparație cu presa în limba maghiară și germană¹¹⁶.

Au fost întocmite antologii din ziaristica românească și studii cu caracter statistic, care au reliefat importanța acestui mijloc de informare în masă în societățile moderne¹¹⁷.

¹¹⁶ I. Agârbiceanu, *Greutățile presei române din Ardeal*, în „Almanahul Presei Române”, Tipografia Viața, Cluj, 1926, p. 115-118;

I. Băilă, *Ardealul și problemele culturale. Foile pentru popor*, în „Univ. Lit.”, XLIII, 1927, p. 653;

S. Bornemisa, *Publicațiile Ardealului înainte de războiu și situația lor de astăzi*, în „Gazeta Cărților”, I, 1921, nr. 5, p. 1-2;

C. I. Codarcea, *Echos de la presse de la langue allemande*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 2, p. 221-225;

S. Bornemisa, *Publicațiile Ardealului înainte de război și situația lor astăzi*, în „Gazeta Cărților”, I, 1921, nr. 5, p. 1-2;

I. Lupaș, *Criza presei ardelenene*, în „Soc. de mână”, 3, 1926, p. 4;

I. Bârlea, *Ziaristica românească în Maramureș*, în „Gazeta Maramureșului”, VII, 1926, nr. 9, p. 3;

T. Birăescu, *Scrisori din Timișoara (despre istoria presei din Banat)*, în „Cele Trei Crișuri”, VIII, 1927, p. 65-66;

A. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Timișoara, 1932;

A. Banciu, *Însemnări răzlețe (despre presa Transilvaniei)*, în „Țara Bârsei”, III, 1931, p. 146-147;

¹¹⁷ A. Bogdăneț, *Publicațiile religioase periodice din România de după războiu*, în „Biserica Ort. Rom.”, XLVI, 1928, p. 270-279;

S. Bornemisa, *Gazetele populare din Transilvania și Banat*, în „Fraților Alex. și Ion Lapedatu”, cf. 194, p. 133-148;

I. Băilă, *Presă românească ardeleană*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 1283-1289;

E. Bucuța, *Statistica publicațiilor periodice din Transilvania*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 1291-1304;

E. Samoilă, *Ziaristica. Antologie*, Tipografia Adevărul, București, 1932, 343 p;

A. I. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, vol. I, Unirea Română, Timișoara, 1932, 159 p.

Motivând preocuparea pentru cercetarea istoriei presei ardelenе, „Almanahul Presei Române” pe 1926 sublinia în prima sa pagină că: „istoria ziaristicii ardelenе este cea mai frumoasă pagină din istoria Ardealului de o sută și mai bine de ani încoace. Filele ei cuprind gândirea și simțirea celor mai de seamă bărbați pe care i-a dat neamul românesc în această provincie. Toți scriitorii, toți dascălii, toți luptătorii politici în coloanele ei și-au depus tot ce au avut mai curat în sufletelor lor și ce-au socotit mai de preț pentru neamul lor întreg”¹¹⁸.

A. Buteanu, secretarul de redacție al ziarului „Societatea de Mâine”, sublinia că presa ardeleană în limba română, a dat un înalt exemplu de idealism dezinteresat, de abnegare, prin luptă neșovăitoare în fața piedicilor, neînfricoșată în fața amenințărilor și constantă în fața pedepselor aplicate de stăpânirea dușmană¹¹⁹.

Directorul ziarului „Unirea Poporului” din Blaj, Al. Lupeanu Mellin evidenția rolul acestui oraș, ca și centru al vieții culturale românești din Ardeal, la începutul secolului al XIX-lea, datorită școlilor și cărțurilor mulți pe care îi avea¹²⁰.

Cercetând activitatea presei ardelenе pribege, între 1915 și 1919, O Ghibu reliefa două direcții principale de acțiune. Primul obiectiv era legat de propaganda pentru înfăptuirea idealului național la românii din vechiul Regat și Basarabia iar al doilea viza strecurarea încrederii în acest ideal în sufletul celor pe care împrejurările i-au făcut să creadă mai puțin în realizarea lui, adică în rândul miilor de prizonieri români din Rusia¹²¹.

Referindu-se la ziarele naționale din Transilvania înainte de 1918, I. Agârbiceanu evidenția faptul că fiecare număr era considerat ca o biruință, ca o realizare națională, nu numai de redacția internă, ci și de colaboratori și cititori. În viziunea lui I. Agârbiceanu, presa era oglinda frământărilor și preocupărilor unui popor, care decenii întregi nu a avut o altă posibilitate de a se manifesta în public, era o operă națională, susținută de cei mai conștienți¹²².

¹¹⁸ XXX, *Almanahul presei române pe 1926*, Tipografia Viața, Cluj, editat de Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat, p. 3;

¹¹⁹ A. Buteanu, *Presă veche în țară nouă*, în „*Almanahul presei române pe 1926*”, p. 151;

¹²⁰ Al. Lupeanu Mellin, *Începuturi ale ziaristicii românești în Ardeal*, în „*Almanahul presei române pe 1926*”, p. 39;

¹²¹ O. Ghibu, *Presa ardeleană pribeagă (1915-1919)*, în „*Almanahul presei române pe 1926*”, p. 67.

¹²² I. Agârbiceanu, *Greutățile presei române din Ardeal*, în „*Almanahul presei române pe 1926*”, p. 115.

Analizând cauzele dispariției marilor ziare ardeleno dinainte de 1918, I. Agârbiceanu era de părere că vina principală a acestor stări de lucruri aparținea acelor, care s-au grăbit să vină cu luptele de partid și să divizeze Ardealul, împărțindu-l în tabere de interese de alt ordin, decât cel general românesc. Era condamnat faptul că unitatea societății a fost scindată, înainte ca presa românească să-și fi spus ultimul cuvânt, deoarece s-au întemeiat ziare numai cu interes de partid, care au lucrat numai pentru aprofundarea diviziunii¹²³.

Lucrările de istorie a presei românești și ardeleno, în special, au fost folosite ca argument antirevizionist, pentru că au redat în mod veridic, eforturile românilor de a-și menține dreptul la existență națională, prin intermediul acestui mijloc modern de comunicare în masă. Pe de altă parte, presa a înregistrat tot ceea ce s-a produs în domeniul literaturii, istoriei, economiei în parcursul unui veac, fiind o oglindă fidelă a aspirațiilor unui neam mult încercat de-a lungul istoriei.

Învățământul

Un alt domeniu asupra căruia s-au oprit studiile cu caracter antirevizionist a fost învățământul, care ca și alte domenii a fost ținta propagandei revizioniste¹²⁴. Într-un studiu din 1934, A. Caliani arăta că de ani de zile, ziarele din străinătate, și unele reviste publicau articole asupra dificultăților pe care guvernul român le crea maghiarilor din Transilvania, în ceea ce privește învățământul. Toate aceste scrieri, menționa autorul, aveau un caracter comun fiindcă denaturau adevărul sau dădeau proporții exagerate unor chestiuni în detaliu, de interes secundar, unor fapte izolate și pasagere¹²⁵.

Față de o asemenea poziție, autorul arăta că: „noi românii, care executăm în mod loial prevederile Tratatului de pace și care vrem să fim și să rămânem ca buni vecini cu Ungaria, avem datoria să clarificăm opinia publică din Ungaria asupra adevăratei situații a minorităților din

¹²³ *Ibidem.*

¹²⁴ I. Popovici, *Problema școalelor minoritare din Ardeal și Banat*, Cluj, 1925'

A. Caliani, *L'enseignement minoritaire en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 1, p. 317-388;

Idem, *Le développement de l'enseignement primaire dans la zone culturelle de Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 3, p. 378-383;

M. C. Lacea, *Brașovul între anii 1871-1878*, în „Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani” (Homage dédié aux frères Alexandru et Ion I. Lapedatu, à l'occasion de leur soixantième anniversaire), M. O. Imprimerie Nationale, Bucarest, 1936.

¹²⁵ A. Caliani, *L'Enseignement minoritaire...*, p. 317.

Transilvania, din punct de vedere al învățământului, crezând că vom face un serviciu, corijând afirmațiile tendențioase, care au fost răspândite”¹²⁶.

Pornind de la aceste premise, autorul articolului analiza prin studiul documentelor statistice, comparativ, situația învățământului din Transilvania pe trei perioade: înainte de război, sub legislația maghiară, apoi între 1919-1924, sub regimul de tranziție al Consiliului Dirigent și între 1924-1933, sub regimul legilor școlare românești.

După statisticile publicate, între 1880 și 1914, numărul școlilor românești din Transilvania a scăzut de la 2750 la 2170, iar 394 școli bilingve au dispărut complet. Rezulta o pierdere de 30,98% pentru școlile românești, în timp ce numărul școlilor maghiare în aceeași perioadă a crescut de la 1334, la 2801, cu un regim de creștere de aproximativ 300%¹²⁷. Cercetând cauzele analfabetismului și situația învățământului primar românesc din Ungaria, dinainte de război, statisticile publicate de A. Caliani arătau că în 1913-1914 funcționau 6571 școli, din care 3911 în limba maghiară, pentru o populație de 2.998.129 maghiari și 2660 școli de altă limbă, pentru o populație de 3.386.881 de nemaghiari¹²⁸.

La 1 decembrie 1918, statul român a preluat cele 1669 școli primare iar cifrele avansate pentru perioada interbelică demonstau creșterea numărului celor care știau să scrie și să citească. Această creștere era aceeași, în județele cu populație majoritară, dovadă că România era o țară democratică, unde ura de rasă nu era cultivată și solitudinea statului român în domeniul învățământului s-a exercitat în mod egal în folosul țaranului român, maghiar, sârb sau slovac¹²⁹.

Rememorându-și anii de liceu, M. C. Lacea evoca vremurile grele ale persecuțiilor maghiare asupra școlilor românești. În aceste condiții, directorul liceului din Brașov, văzându-se amenințat să închidă porțile școlii a fost nevoit să ceară ajutor de la București. Presa de la Budapesta a declanșat o virulentă campanie împotriva directorului școlii, acuzându-l de iredentism¹³⁰.

Împotriva atacurilor presei revizioniste la adresa învățământului românesc, a luat poziție și istoricul Silviu Dragomir. Acesta condamna campania ziarelor ungare împotriva modificărilor legii învățământului secundar, care ar fi transformat bacalaureatul într-o „implacabilă ghilotină”

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 368

¹²⁸ *Ibidem*, p. 332.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ M. C. Lacea, *Brașovul între anii 1871-1878*, în „Fraților Alexandru și Ion Lapedatu,...”, p. 388.

sau într-o „inchiziție în domeniul culturii” pentru populația școlară de limbă maghiară¹³¹. Față de asemenea acuzații, profesorul Aron Demian, directorul liceului din Orăștie și reprezentant al Departamentului Instrucțiunii Cultelor și Artelor pentru Transilvania, arăta că: „marea proporție a eșecurilor își găsește explicația în pregătirea precară a candidaților, comisia nefăcând nici o distincție între elevii români și elevii minoritari”¹³².

În fața unor asemenea atitudini ale presei maghiare, specialiștii români au trecut și ei la analiza situației școlilor minorității române din Ungaria.

Într-un studiu publicat în 1936, P. Petrinca sublinia că legea școlară maghiară referitoare la minorități, apărută în 1925, a instituit trei tipuri de școli, dar a fost aplicată de așa manieră că a privat minoritatea română de toate drepturile la un învățământ în limba sa proprie. Școlile confesionale românești ortodoxe și unite au fost suprimate fără distincție iar școlile de stat cu limba de învățământ română, nu au fost niciodată înființate de guvernul maghiar. Nu exista nici o școală cu limba de predare română, nici măcar limba română să fie studiată ca materie cu caracter facultativ¹³³.

Studiile privind situația învățământului din Transilvania, înainte și după 1918 au dat un răspuns ferm provocărilor revizioniste, demonstrând că aceleași personaje, care au desființat practic învățământul în limbile naționale în timpul dualismului, acuzau statul român că duce o politică discriminatorie în domeniul învățământului.

Cultura

Fiind strâns legat de învățământ, nici domeniul culturii nu a fost ocolit de propaganda revizionistă. Împotriva exagerărilor, care au mers până la încercarea de a demonstra inferioritatea culturală a poporului român, s-au ridicat numeroase personalități ale culturii și științei românești. Astfel, Ioachim Crăciun a elaborat o bibliografie a Transilvaniei, cuprinzând toate cărțile studiile și articolele scrise în toate domeniile științei și culturii, între 1916 și 1936. Neobositul universitar clujean a publicat și studii comparate, demonstrând prestigiul științific de care s-a bucurat universitatea clujeană în perioada interbelică. Cu ocazia sărbătoririi jubiliare a Universității Ferdinand I din Cluj, care a avut loc la 20-21 octombrie 1930, s-a organizat la Biblioteca Universității o expoziție retrospectivă, unde s-au putut vedea lucrările științifice ale corpului profesoral, grupate pe instituții și facultăți.

¹³¹ S. Dragomir, *Les martyrs de l'ignorance*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 371.

¹³² *Ibidem*, p. 372.

¹³³ P. Petrinca, *La situation des écoles confessionnelles de la minorité roumaine de Hongrie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p.361.

Expoziția a avut rolul de a prezenta bilanțul științific al universității românești din Transilvania în prima decadă 1920-1930, de când poporul român a redobândit drepturile sale legitime asupra acestei părți de teritoriu național și unde știința a început să fie studiată în limba română¹³⁴.

Pretinsa superioritate culturală, susținută cu emfază de aristocrația maghiară, a fost combătută uneori cu o fină ironie de cercetătorii români, care au argumentat faptul că, împlinirea idealului național a descătușat forțele creatoare ale poporului român, manifestate în toate domeniile științei și culturii¹³⁵.

Medicina

Nu au lipsit nici studiile referitoare la tradițiile medicinei transilvănene, care au reliefat nivelul înalt al dezvoltării medicinei românești. Astfel, V. L. Bologa a publicat lucrări despre începuturile medicinei științifice românești în Transilvania¹³⁶. S-au scris studii referitoare la organizarea sanitară a Transilvaniei după unire, precum și despre nivelul sănătății publice în Transilvania, care au reliefat înaltul profesionalism și măsurile luate în acest domeniu¹³⁷.

Arta

Împotriva propagandei revizioniste prin artă, s-au ridicat personalități ale domeniului, care au condamnat asemenea practici, în studiile și articolele publicate¹³⁸.

¹³⁴ I. Crăciun, *L'Université roumaine et l'Université hongroise de Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 322.

¹³⁵ O. Boitoș, *Ardealul cultural în anii de după unire. Naivități bătrâne și pretenții puerile. Deplasarea axei culturale*, în „Scrisul Românesc”, I, 1927, p. 68-71.

¹³⁶ V. L. Bologa, *Începuturile medicinei științifice românești*. Tipografia Lumea și Țara, Cluj, 1930.

¹³⁷ A. Voina, *Organizarea sanitară a Transilvaniei în primul deceniu al Unirii*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 739-749;

L. Daniello, *La santé publique en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p. 482-494.

¹³⁸ V. Vătășianu, *Les vieilles églises roumaines de pierre du département de Hunedoara*, Cartea Românească, Cluj, 1930;

C. Petranu, *Les monuments historiques du département de Bihor, Églises en bois (The wooden churches in the country of Bihor)*, Roumania, Sibiu, 1931;

Idem. *L'histoire de l'art hongrois au service du révisionnisme*, M.O. Imprimeria Națională, București, 1934;

Majoritatea studiilor împotriva propagandei revizioniste prin artă au fost publicate de Coriolan Petranu, care arăta că nu numai producțiile artistice, ci și istoria artei însăși a fost pusă în slujba revizionismului ungar. Nu numai revizionisții de profesie, dar și istoricii de artă unguri, care nu erau în serviciul de propagandă oficială, apărau direct sau indirect această tendință¹³⁹. Specialistul român arăta că după 1918 istoria artei din Ungaria și-a multiplicat excesele și neadevărurile. Dacă înainte de război, acești istorici susțineau că nu există artă națională maghiară în Transilvania, după război situația s-a schimbat radical: existența unei arte naționale maghiare în Transilvania a devenit o profesiune de credință și toate loviturile date artei românești erau binevenite¹⁴⁰.

Studiile lui C. Petranu zugrăveau atmosfera de intoleranță din Ungaria în care, chiar dacă un istoric al artei nu era pro-revizionist, era considerat un fals patriot și chiar trădător. Punând sub lupa cercetării, broșurile de propagandă revizioniste, C. Petranu evidenția faptul că acestea foloseau alături de simboluri istorice, cele de ordin geografic, economic, demografic, sau argumente împrumutate din istoria artei transilvane¹⁴¹. Producțiile artistice ale propagandei revizioniste ungare au fost clasificate de cercetătorul român în două mari grupe. Primele erau opere ale amatorilor și ziariștilor, care acopereau cu injurii tot ceea ce ținea de numele de român. Cea de-a doua grupă era formată din opere ale savanților, care înveleau calomnia într-o manieră pseudo-științifică¹⁴². Din această categorie făceau parte lucrările lui Șt. Moller, C. Divald și T. Gerevich, despre monumentele artistice ale Ungariei. Ultimul dintre ei, în comunicarea prezentată la Congresul de Istorie a artei de la Stockholm în 1933, susținea că civilizația și talentul artistic al națiunii maghiare a creat în bazinul carpatic o viață artistică foarte intensă, iar arta ungară era ultima santinelă, spre Răsărit, a stilului occidental¹⁴³.

Idem, *La part des trois nationalités de Transylvanie dans la formation de son caractère artistique*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr.4, p. 461-465;

Idem, *L'influence de l'art populaire des Roumains sur les autres peuples de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 278-321;

Idem, *L'Histoire de l'art hongrois à tendance révisionniste devant la science étranger*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 1, p. 235-239;

Idem, *Noi încercări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Transilvania*, în „Fraților Al. și I. Lapedatu”, p. 645-673.

¹³⁹ C. Petranu, *L'histoire de l'art hongroise au service du révisionnisme*, p. 75.

¹⁴⁰ Idem, *L'histoire de l'art hongrois a tendance révisionniste*, p. 236.

¹⁴¹ Idem, *L'histoire de l'art hongroise au service du révisionnisme*, p. 75.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*.

C. Petranu a petrecut o parte din viața sa studiind monumentele românești din Ardeal și făcându-le cunoscute în cărțile și albumele sale, prin care combătea afirmațiile tendențioase la adresa compatrioților săi.

Pentru a răspunde unor asemenea calomnii, C. Petranu a publicat în limba germană, o sinteză a artei românești din Transilvania, care s-a bucurat de unanime aprecieri în străinătate¹⁴⁴. Documentele conținute în această lucrare au redus la tăcere calomniile ungare, care au determinat o atitudine de îndoială asupra spiritului științific al istoricilor de artă din Ungaria.

Delimitându-se radical de metodele folosite de propaganda revizionistă, C. Petranu sublinia într-un spirit științific și tolerant, contribuția originală a tuturor etniilor la dezvoltarea artei și la formarea caracterului artistic, precum și la influențele reciproce, perpetuate de-a lungul anilor. Pe baza argumentelor științifice, autorul a demonstrat că după Tratatul de la Trianon, românii s-au putut manifesta liber în toate domeniile artistice.

Caracterul științific al studiilor publicate de C. Petranu a fost apreciat de o serie de personalități din străinătate, cum au fost: Henri Focillon, dr. Karl Ginhart - profesor la Școala Superioară din Viena și Paul Henry, de la Universitatea din Clermond Ferrand. Acesta arăta că specialistul român, prin studiile sale s-a ridicat cu argumente solide împotriva publicațiilor ungare, care se uneau în a demonstra flagrantă inferioritate a românilor din Transilvania, în domeniul intelectual și artistic¹⁴⁵.

Muzica

Nu a fost scutit de atacurile propagandei revizioniste nici fenomenul muzical românesc. Chiar și cunoscutul Béla Bartok, renumit pentru obiectivitatea sa științifică din lucrarea publicată în 1913, „Cântece populare românești din comitatul Bihor”, după Tratatul de la Trianon și-a schimbat opiniile. În 1925, el susținea că satul românesc era mai sărac în melodii în comparație cu cel maghiar și că muzica românească avea dialecte multe, pe când cea maghiară era unitară¹⁴⁶. Același muzicolog afirma la Congresul Internațional de artă populară de la Praga din 1928 că vechile cântece maghiare au avut o influență preponderentă asupra celor românești, dar fenomenul nu s-a realizat și invers¹⁴⁷. Față de asemenea elucubrații, C. Petranu sublinia că „teoria influenței secuiești și ungare

¹⁴⁴ C. Petranu, *Die Kunstdenkmäler des Siebenbürger Rumänen*, Cluj, 1927.

¹⁴⁵ Idem, *L'Histoire de l'art hongrois à tendance révisionniste*, p. 238.

¹⁴⁶ Idem, *Observations en marge de réponse de M. Béla Bartok*, în „Revue de Transilvanie”, III, 1937, nr. 2, p. 394.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

asupra muzicii populare românești se baza pe argumente la fel de solide ca firele de nisip în bătaia vântului”¹⁴⁸.

Provocărilor maghiare, muzicologii români le-au răspuns cu obiectivitate științifică, prin sublinierea întrepătrunderilor fenomenelor muzicale, în sensul cercetării elementelor românești din muzica maghiară și invers. Au fost publicate și studii asupra contribuției muzicienilor români la dezvoltarea fenomenului muzical universal, precum și cercetări asupra compozitorilor mai puțin cunoscuți din Transilvania, înainte de Marea Unire¹⁴⁹.

Față de scrierile muzicologilor unguri, care insistau asupra elementelor, care separau cele două etnii în Transilvania și afirmau o superioritate neargumentată a fenomenului muzical maghiar, cercetătorii români au evidențiat cu obiectivitate, fenomenul natural și firesc al întrepătrunderilor reciproce, datorită conviețuirii comune.

Teatrul

Contribuțiile în domeniul cercetării istoriei teatrului românesc din Transilvania au evidențiat rolul primelor încercări de la Blaj din 1831, dar și greutățile întâmpinate de cei care au vrut să dezvolte o mișcare teatrală în această zonă¹⁵⁰. M. Breazu relatează într-un studiu din 1936 că deputatul român Iosif Hodoș a cerut Parlamentului din Budapesta o subvenție de 200.000 de florini pentru fondarea unui teatru românesc în Transilvania. Maghiarii și sașii au răspuns printr-o violentă opoziție, amestecată cu ironii deplasate, față de acest drept legitim solicitat de deputatul român¹⁵¹.

Contribuțiile la istoria teatrului românesc din Transilvania au evidențiat și rolul lui Ion I. Lapedatu, considerat inițiatorul dramei în această parte a

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ T. Brediceanu, *Muzica și compozitorii români ai Transilvaniei*, Tipografia Cartea Românească, Chișinău, 1926;

G. G. Alexici, *Elementele române în muzica populară maghiară*, în „Grai și suflet”, III, 1927, p. 47-82,

M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români. De la naștere până-n epoca de consolidare a culturii artistice. Cu o prefață de N. Iorga*, Cartea Românească, București, 1928, 632 p.

¹⁵⁰ I. Băilă, *Teatrul în Ardeal*, în „Flacăra”, VII, 1922, p. 447;

I. Agârbiceanu, *Teatrul în Ardeal. Câteva însemnări*, în „Cele trei Crișuri”, IX, 1927, p. 75-76;

Z. Bârsan, *Teatrul românesc în Ardeal (1918-1928)*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 1255-1262;

I. Breazu, *Teatrul Național din Cluj*, în „Boabe de grâu”, III, 1932, nr. 3-4, p. 116-117.

¹⁵¹ M. Breazu, *Matei Millo în Transilvania și Banat (1870)* în „Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu...”, p. 195.

țării, unde producțiile artistice au fost supuse la tot felul de vexațiuni din partea autorităților maghiare¹⁵².

Religia

Strâns legat de cultură și domeniul religios a consemnat contribuții valoroase la definirea antirevizionismului românesc. Preoții și înalții prelați ai bisericii ortodoxe și unite românești, prin cuvântări, conferințe și materialele publicate au condamnat agresivitatea politicii și propagandei revizioniste.

Din multitudinea materialelor publicate pe această temă, menționăm pentru început, pe cel al lui Miron Cristea, Patriarhul României, cu titlul „Adevăruri istorice asupra reîntregirii neamului” rostit în biserica încoronării de la Alba Iulia, în 20 mai 1929, ca un cuvânt festiv la a 10-a aniversare a unirii¹⁵³.

O altă direcție a studiilor și cercetărilor din domeniul religios s-a îndreptat spre istoricul celor două biserici din Transilvania, cea ortodoxă și cea unită și a rolului lor în lupta pentru libertate a poporului român. Pe această temă au publicat lucrări: N. Bălan, I. Mateiu, Gh. Ciuhandru, importanți reprezentanți ai ortodoxismului în Transilvania, dar și istorici ca Ștefan Meteș, care a abordat problema artei religioase în Transilvania¹⁵⁴.

Destul de numeroase au fost și studiile care au analizat implicațiile politicii statului romano-catolic unguresc în susținerea propagandei și a acțiunilor revizioniste și iredentiste pe teritoriul României¹⁵⁵. În acest

¹⁵² D. St. Petruțiu, *Contribuții la istoria teatrului românesc din Transilvania*, în „Fraților Alexandru și Ion. I. Lapedatu”, p. 675-683.

¹⁵³ Miron Cristea - Patriarhul României, *Adevăruri istorice asupra întregirii neamului*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1929, 19 p.

¹⁵⁴ N. Bălan, *Ortodoxia în mijlocul frământărilor de azi. Orientări pragmatice pentru „Frăția Ortodoxă Română”*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1933, 24 p;

I. Mateiu, *Români ortodocși și uniți români sau două organizații bisericești române în Ardeal. Studiu istorico-statistic bisericesc de un om al bisericii*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1922, 76 p;

Idem, *Un champion de la magyarisation: Albert de Berzeviczy*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p. 546-554;

Gh. Ciuhandru, *Papism și ortodoxism în Ardeal sau porfiră și cunună de spini*, *Studiu statistico-bisericesc*, Tipografia Diecezană, Arad, 1922, 95 p;

Idem, *Les évêques Samuel Vulcan et Gherasim Raț. Pages choisies de l'histoire des Roumains de Crișana (1830-1840)*, Arad, 1935;

Șt. Meteș, *Din istoria artei religioase române*, Tipografia Ardealul, Cluj, VII, 1929, 167 p;

S. Oprean, *Săcuizarea românilor prin religie*, Inst. de Arte Grafice, Ardealul, Cluj, 1927.

¹⁵⁵ Idem, *Politica religioasă a României față de cataclismul unguresc*, în „Neamul Românesc”, 1924, XIX, nr. 59, p. 1;

context menționăm studiile lui Onisifor Ghibu, care au adus contribuții la problema personalității juridice a ordinelor călugărești catolice din România, care au demonstrat cu argumente convingătoare, activitatea antistatală desfășurată de acestea¹⁵⁶.

Onisifor Ghibu a analizat cu luciditate problema catolicismului în Transilvania și politica religioasă dusă de statul român în sensul acordării deplinei libertăți de manifestare a membrilor acestui cult, practicat în mare parte în rândul populației maghiare din Transilvania.

Pentru studierea aportului adus de bisericile naționale românești la dezvoltarea antirevizionismului științific, considerăm semnificativă implicarea reprezentanților acestora în clarificarea unor probleme atacate de propaganda revizionistă.

I. Mateiu, în lucrarea „Semnificația Unirii”, din 1936, demonstrează faptul că ideologia pan-română a fost o ipoteză politică realizabilă în concepția liderilor mișcării naționale românești din Transilvania. În concepția autorului, acest fapt justifică legitimitatea unirii și respingea pentru totdeauna afirmația că România Mare a fost o creație artificială a tratatelor¹⁵⁷.

În monumentală operă a lui Ștefan Meteș, despre istoria bisericii românești din Transilvania și Ungaria, autorul prezintă istoria vieții religioase românești din cele mai vechi timpuri, până în 1935. El constată la fiecare pas un raport organic între evenimentele survenite în Transilvania și istoria celorlalte țări române¹⁵⁸. Același autor a publicat o lucrare despre mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria care dă posibilitatea unei mai bune cunoașteri a numărului și rolului așezămintelor religioase, care au contribuit la apărarea credinței strămoșești și a unității spirituale și culturale,

L. Iacob, *Cultul catolic în România. Concordatul cu Vaticanul*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1933, 51p;

L. Oanea, *România și statul romano-catolic unguresc din Transilvania, Interpelare dezvoltată în Ședința din 12 februarie 1932 și răspunsul d -lui profesor N. Iorga*, Tipografia „Lupta”, București, 1932, 47 p;

V. Onișor, *Situația juridică a statului romano-catolic ardelean și a fondurilor administrate de el. Memoriu prezentat Ministerului Instrucțiunii Publice. Cu o prefață de O. Ghibu*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1934, 45 p;

¹⁵⁶ O. Ghibu, *Ordinul canonic premonstrantens din România. Un instrument în serviciul revizionismului maghiar*, Tipografia Universul, București, 1936, 128 p;

Idem, *Cataclismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1924, 303 p.

¹⁵⁷ I. Mateiu, *Semnificația Unirii*, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, Cluj, 1936.

¹⁵⁸ Șt. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, ed. a II-a, revăzută și completată, Ed. Librăriei Arhidiecezane, Sibiu, 1935.

pregătind în acest fel unitatea politică¹⁵⁹. Cartea insistă asupra distrugerilor mănăstirilor românești în secolul XVIII, care a atras după sine, dispariția unor inestimabile comori artistice și literare, mai ales că în nordul Transilvaniei au existat multe manuscrise din secolul al XIV-lea. Apariția lucrării lui Ștefan Meteș a fost unanim apreciată deoarece înfățișa trecutul religios și național al poporului român din Transilvania.

Biserica greco-catolică a fost reprezentată în acest domeniu de lucrările lui Zenobie Pâclișanu, care a combătut teoria formulată de Iancso Benedek și susținută de contele Istvan Bethlen, conform căreia în Moldova și în Țara Românească, sub regimul dominației fanariote, elementul românesc, puțin câte puțin a invadat Transilvania, unde românii ar fi devenit pentru prima dată majoritari în secolul XVIII. Pe baza statisticilor austriece, Z. Pâclișanu a demonstrat că Transilvania a fost în întreg secolul al XVIII-lea, esențialmente românească, ideea imigrării susținută de istoricii și politicienii unguri, fiind pur și simplu, de domeniul fanteziei. Dimpotrivă, statisticile prezentate de Z. Pâclișanu, arătau o migrare a elementului românesc în afara arcului carpatic, datorită privațiunilor de ordin economic, politic, social și național, la care erau supuși românii. Astfel, în 1761, numeroase familii românești din comitatele Dăbâca și Cluj au trecut în Moldova, fiind urmate în 1764 de alte familii din comitatele Turda, Cluj și Solnoc¹⁶⁰.

O altă direcție a cercetării a fost îndreptată spre evidențierea situației bisericilor minoritare românești din Ungaria după Tratatul de la Trianon. Într-un studiu din 1935, P. Petrinca sublinia că din 50.000 de români ortodocși din Ungaria, 15-20.000 de mii au fost maghiarizați. Pentru cei 20.000 de fideli greco-catolici, câți erau în realitate, recensămintele din Ungaria dădeau cifre mult inferioare realității și aprobau doar șase parohii greco-catolice. Situația a devenit și mai alarmantă în 1935, când biserica unită a românilor din Ungaria a dispărut total, ca urmare a politicii de deznaționalizare pe care statul ungar o continua cu îndârjirea cu care a făcut-o și în timpul regimului dualist¹⁶¹.

În atenția cercetătorilor fenomenului religios a stat și noul regim al cultelor din România, raportat la minoritățile confesionale, pentru a

¹⁵⁹ Idem, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1936.

¹⁶⁰ Z. Pâclișanu, *Statistiques des roumains de Transylvanie dans le XVIIIeme siècle*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 172.

¹⁶¹ P. Petrinca, *La situation des églises minoritaires roumains de Hongrie, après la paix de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 1, p. 91.

demonstra netemeinicia propagandei revizioniste, care acuza statul român de intoleranță religioasă.

Într-un amplu studiu, publicat în 1934, V. Moldovan arăta, pe baza datelor recensământului din 1930 că în Transilvania persistau legăturile intime, care determinau o unitate indisolubilă între cult și naționalitate, legături care se perpetuau și în domeniul vieții culturale și patrimoniale. Pentru teritoriul întregii României, datele recensământului ofereau următoarea configurație confesională: 72,2% - ortodocși, 7,3% - uniți, 6,6% - romano-catolici, 3,9% - calvini, 2,2% - lutherani, 0,4% - unitarieni, 5,5% - israeliți, 0,9% - mahomedani și 1% - diverși¹⁶². Pentru Transilvania și Banat, situația era următoarea: 38,9% - ortodocși, 22% - uniți, 15,9% - romano-catolici, 12,1% - reformați, 4,8% - lutherani, 1,2% - unitarieni și 5,1% - israeliți¹⁶³.

Cifrele prezentate, exprimau în viziunea autorului liberul exercițiu al cultelor în România, lărga lor autonomie, deplina libertate de acțiune și egalitatea în tratament.

Egalitatea în tratament a tuturor cultelor din România, a trezit deseori reacții din partea bisericii ortodoxe, care conform articolului 12 din Constituție era biserică dominantă în stat și servea interesele celor 13 milioane credincioși ortodocși.

Într-o lucrare, publicată în 1936 la Arad, profesorul Lazăr Iacob de la Universitatea din Cluj arăta că biserica ortodoxă avea doar o prioritate onorifică în ierarhia cultelor din România. Cu toate că era declarată dominantă, biserica ortodoxă, era plasată *pe picior de egalitate* cu toate celelalte culte¹⁶⁴. În 1927, din punct de vedere bugetar, când s-a stabilit sistemul subvențiilor pentru culte, Vasile Goldiș, ministrul cultelor declara că biserica ortodoxă dominantă era în urma tuturor celorlalte confesiuni. Argumentele lui L. Iacob erau motivate prin faptul că biserica ortodoxă nu dispunea de școli confesionale la toate nivelele ca și cultul catolic din România, că statul român nu a donat nimic pentru constituirea fondului general ecleziastic și că nu a făcut nimic pentru a lichida nedreptățile trecutului¹⁶⁵.

Au fost formulate opinii conform cărora cultele minoritare erau privilegiate în România, datorită regimului subvențiilor din partea statului.

¹⁶² V. Moldovan, *Le nouveau régime des cultes en Roumanies et les minorités confessionnelles*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 290.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ L. Iacob, *Biserica dominantă și egala îndreptățire a cultelor*, Arad, 1936. Lucrarea a fost recenziată în „Revue de Transylvanie”, III, 1937, nr. 1, p. 268-273.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

Într-un studiu publicat în 1935, V. Nistor prezenta valoarea subvențiilor acordate cultelor din România: 344.693.210 lei - pentru biserica ortodoxă, 57.789.690 - pentru biserica greco-catolică și 54.527.439 - pentru cultele minoritare¹⁶⁶. Concluzia autorului articolului era că față de proporția fidelilor (13 milioane credincioși), biserica ortodoxă era dezavantajată¹⁶⁷.

O altă direcție în afara curentului de intransigență religioasă, care a caracterizat o parte a scrierilor în acest domeniu, a fost dată de deschiderea spre dialog ecumenic a bisericii ortodoxe, în efortul de a sprijini statul român în acțiunea sa antirevizionistă. Un asemenea moment s-a realizat prin stabilirea unor raporturi cordiale cu biserica anglicană, materializate prin călătoria la Londra a Patriarhului Miron Cristea și prin vizita la București a reprezentanților bisericii anglicane¹⁶⁸.

Însumând totalitatea contribuțiilor reprezentanților bisericii la dezvoltarea antirevizionismului științific românesc, evidențiem paleta largă a preocupărilor în combaterea revizionismului și a argumentației sale. O asemenea atitudine o găsim firească, datorită faptului că cele două biserici naționale românești acționau în virtutea unei tradiții, care a fost legată mereu de interesele majore ale neamului.

Scrieri ale membrilor organizațiilor județene ale L.A.R.

Contribuții la dezvoltarea antirevizionismului românesc pe latura sa științifică au adus și organizațiile județene ale Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române. Cea mai activă în acest context a fost organizația județului Bihor, care a publicat o serie de biografii ale martirilor și personalităților, care și-au avut obârșia pe aceste meleaguri¹⁶⁹.

¹⁶⁶ V. Nistor, *Les cultes minoritaires et l'eglise orthodoxe roumaine dans le nouveau budget de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 1, p. 26.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ I. Vasca, *Les efforts de rapprochement entre l'eglise anglicaine et l'eglise orthodoxe roumaine*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 1, p. 220.

¹⁶⁹ L. Bolcaș, *Martirii din Bihor. Dr. Ioan Ciordoș și Nicolae Bolcaș*, în „Patria”. 1925, VII, nr. 76, p. 1.

T. Neș, *Figuri bihorene - Emanoil Gojdu (1802-1870)*, în „Familia”, 1934, I, nr. 2, p. 23-29;

Idem, *Figuri bihorene - Alexandru Roman (1826-1897)*, Tipografia Sommenfeld, Oradea, 1934, 16 p;

Idem, *Figuri bihorene - Partenie Cosma*, Tipografia Sommenfeld, Oradea, 1936, 19 p.

Lucrări antirevizioniste ale maghiarilor din România

Nu este lipsit de interes să menționăm că au existat lucrări antirevizioniste, publicate de oameni de știință și cultură maghiari din România. Printre aceștia menționăm în primul rând pe Samuel Fényes, care a editat revista în limba maghiară cu caracter antirevizionist „Új Magyarok” și o lucrare în care a analizat revizionismul ungar în lumina datelor politice, istorice și economice¹⁷⁰. Samuel Fényes a trăit în Ungaria, practicând avocatura. Datorită unei zgomotoase antipatii față de conții latifundiați, ca și activității publicistice, duse prin ziarul „Uttorok”, în care a pledat pentru democratizarea Ungariei, a trebuit să se exileze în Austria, în 1935 s-a stabilit la Cluj, editând revista „Új Magyarok” și publicând lucrarea „Ungaria revizionistă”. Interese urgente l-au chemat la Viena, unde a decedat în condiții subite la 1 decembrie 1937¹⁷¹.

În introducerea la lucrarea sa, S. Fényes se declara antirevizionist, nu din rea-voință sau ură împotriva poporului sau a statului ungar, ci din convingere că această politică era primejdioasă pentru Europa, dar mai întâi pentru existența statului ungar și a poporului său¹⁷².

Dovedindu-se un fin observator al realităților din Ungaria, autorul arăta că nu poporul ungar dorește revizuirea, așa cum prezenta faptele, propaganda revizionistă, deoarece popoarele nu se urgisesc și nu tind spre cuceriri. Poporul maghiar era despuiat de drepturi, burghezia supusă unei cenzuri cu atât mai blestemate, cu cât nu era cunoscută. S. Fényes sublinia că „nu numai că nimeni nu cutează să ridice cuvânt împotriva revizionismului, dar se face și suspect de cel care nu jură în fiecare pe această lozincă”¹⁷³.

Vinovată de această stare de lucruri, în concepția lui S. Fényes era clasa dominantă din Ungaria, care se crampona de putere și contribuia la înnegurarea spiritelor, prin intoleranța șovinistă pe care o cultiva.

Referindu-se la minoritatea maghiară din statele successorale, autorul afirma cu toată încrederea că aceasta nu aderă la revizuire, iar presa maghiară era în contrast cu cititorii ei, prin susținerea revizuirii. După părerea lui S. Fényes, presa maghiară din statele successorale era mult mai iredentistă

¹⁷⁰ S. Fényes, *A magyar revizio politikai, történelmi es gadasági meguilágistásban (Le révisionisme hongrois à la lumière de la politique, de l'histoire et de l'économie)*, Tipografia Țăranu și Co., București, 1934, 158 p. Lucrarea a fost tradusă în S.U.A. în 1988 și reeditată în limba română în 1996.

¹⁷¹ S. Fényes, *Ungaria revizionistă*, Ed. Petru Maior, Târgu Mureș, 1996, p. 6.

¹⁷² *Ibidem*, p. 21.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 20.

decât populația maghiară¹⁷⁴. Soluția propusă de autor propunea toleranța și armonia: „e timpul să vedem un frate în fiecare popor vecin și să ne întrecem unii cu alții pentru înflorirea cauzei universale a omenirii”¹⁷⁵.

S.Féynes era de părere că poporul maghiar avea o singură cale pentru mărirea și fericirea sa viitoare, din pârcălab de temniți să se ridice la rangul de popor frate cu celelalte popoare. El indica prin acesta și chemarea istorică a maghiarimii din statele succesoriale, de a tălmăci poporului maghiar din patria-mamă acest spirit al înțelegerii frățești¹⁷⁶.

Fiind convins că rezolvarea chestiunii revizuirii nu se rezolva cu o simplă respingere radicală a pretențiilor Ungariei, autorul vedea rezolvarea problemei într-un context mai larg, în interesul păcii mondiale, când Ungaria va înceta de a-și pune în vânzare situația sa geopolitică și sângele poporului său, renunțând la alianța cu statele fasciste¹⁷⁷.

Constituind un model de analiză lucidă a situației din Ungaria și o propunere pozitivă pentru rezolvarea diferendelor acesteia cu statele succesoriale, lucrarea lui S. Féynes s-a constituit într-o carte de căpătâi, care a făcut reale servicii antirevizionismului științific românesc.

În același context remarcăm activitatea ziaristului Gh. Ferenczy, care a susținut în orașele ardelen, conferințe cu caracter antirevizionist, grupate sub titlul „Maghiarii din Transilvania și revizuirea”¹⁷⁸.

Semnalăm și analiza obiectivă realizată de Imre Miko, asupra satelor transilvănene, vizavi de problema minorității maghiare¹⁷⁹.

Politologia ca argument antirevizionist

După epuizarea tuturor domeniilor de investigație ale antirevizionismului științific românesc, oferim spre exemplificare, un model de analiză științifică a revizionismului, prezentat în lucrarea lui C. I. Bardoși apărută în 1932 la Brașov¹⁸⁰. Eminentul jurist român, doctor în drept și diplomat al Institutului de înalte Studii Universitare de la Paris, demonstra că

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 220.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 176.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 223.

¹⁷⁸ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 3/1934-1937, fila 299.

¹⁷⁹ I. Miko, *Azerdélyifalir és a nemzetiségikérdés (Le village transylvain et le probleme minoritaire)*, Tipografia Minerva, Cluj, 1932, 135 p.

¹⁸⁰ C. I. Bardoși, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*, Tipografia Unirea, Brașov, 1932.

antirevizionismul trebuia să se sprijine pe un complex solid de argumente juridice, etno-politice, geo-politice, social-politice și pacifiste¹⁸¹.

Cura argumentele juridice, care constituiau baza antirevizionismului românesc au fost analizate la începutul acestui capitol, ne oprim asupra celor din domeniul politologiei. Caius Bardoși pornea de la premisa că ideea națională, de la revoluția franceză și până în 1919 a triumfat în toată lumea, concepția patrimonială a suveranității medievale, făcând loc teoriei suveranității naționale. Națiunile și-au cucerit dreptul suveran de a se guverna liber după limba și tradiția lor, repercusiunile acestor transformări, manifestându-se nu numai în domeniul constituțional, ci și în planul relațiilor internaționale.

Specialistul român considera monarhia habsburgică, o construcție hibridă, care a suprimat cele mai elementare drepturi de libertate și suveranitate ale națiunilor.

Tratatul de la Trianon a făcut mai mult decât să repare o nedreptate istorică, el a restabilit un echilibru etnopolitic, eliberând popoarele subjugate, care nu mai puteau tolera un regim perimat, ce constituia o pată de rușine asupra civilizației moderne¹⁸².

Concluzionând asupra ideilor sale, specialistul român aprecia că ruperea acestui nou echilibru etno-politic, printr-o revizuire a tratatelor avea consecințe incalculabile, care puteau amenința pacea și liniștea Europei.

Răspunzând insinuărilor persistente ale revizioniștilor că prin tratatele de pace s-ar fi distrus unitatea geografică și mai ales economică a Ungariei precum și echilibrul economic al Europei Centrale, căruia i s-ar datora adâncirea crizei din 1929-1933 în această zonă, diplomatul român arăta că Ungaria nu a fost niciodată o unitate economică independentă, ea fiind la acea dată un stat agrar, care a pierdut prin tratatele de pace tot provinciile agricole.

Criza economică ar fi fost tot atât de mare, aprecia C. Bardoși într-o Ungarie agrară, fie ea mare sau mică. „De-altcum, criza economică este planetară – spunea juristul român – ea a atacat însuși bazele sistemului actual. O revenire a prosperității colective nu se mai poate aștepta decât de la transformări fundamentale”¹⁸³.

Trecând la expunerea argumentelor social-politice, juristul român pornea de la constatarea că secolul XX era dominat de un puternic și dinamic curent social, după cum secolul trecut a fost dominat de curentul

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 41.

¹⁸² *Ibidem*, p. 208

¹⁸³ *Ibidem*.

liberalismului democratic. Totuși, continua autorul „nici parlamentarismul constituțional și nici radicalismul social nu au izbutit să înghită ultima etapă a feudalismului medieval: Ungaria! Nici Kossuth Lajos și nici Kuhn Bela nu au reușit să distrugă clasa aristocratică a latifundiarilor maghiari, care stăpânea viața economică și socială a Ungariei”¹⁸⁴.

Se menționa în continuare că la rădăcina Tratatului de la Trianon se găseau cauze social-economice adânci și grave. Analizând aceste cauze, juristul român arăta că: „naționalitățile Ungariei de ieri au fost exploatare sub forma unei iobagii nemiloase. Nu se tolera nici o posibilitate de ridicare socială și economică. Chiar și fără războiul mondial și Tratatul de la Trianon, violența acțiune de oprimare trebuia să provoace o inevitabilă reacțiune de eliberare”¹⁸⁵.

Acestea erau argumentele pentru care restaurarea Ungariei vechi era o imposibilitate economică și socială pentru cercetătorul român, care concluziona astfel: „Provinciile eliberate au gustat din binefacerile unor culturi libere și au creat civilizații viguroase și entuziaste, care pot ține piept cu Ungaria. Dar mai presus de toate este inimaginabil ca, în locul democrațiilor tinere, cu reformele lor electorale, agrare și sociale să se restaureze un sistem anacronic de exploatare aristocratică și feudală. O astfel de restaurație ar produce cea mai violentă și unanimă rezistență colectivă”¹⁸⁶.

Autorul cerea publicarea de date precise, statistici clare, fapte controlabile, care să constituie mijloacele cele mai sigure și eficiente de apărare și combatere a revizionismului. Prin toate aceste metode și mijloace de acțiune Tratatul de la Trianon trebuia menținut și apărat ca o cucerire definitivă a democrației constituționale, baza progresului uman¹⁸⁷.

Lucrarea lui C. Bardoși, apărută în 1932, a avut menirea să activeze antirevizionismul științific românesc, în special prin stimularea apariției lucrărilor de mare autoritate științifică, menite să combată revizionismul.

Caius Bardoși a publicat și studii prin care infirma zelul propagandei revizioniste în susținerea teoriei că minoritatea maghiară din România era lipsită de drepturi politice. Alegerile generale din 20 decembrie 1933 i-au prilejuit specialistului român o analiză politică pertinentă a rezultatelor obținute de Partidul Maghiar din România. Rezultatul alegerilor a demonstrat că acest partid nu a reușit să obțină încrederea și sufragiul întregii minorități maghiare din România, datorită faptului că politica promovată nu

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 42.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 43.

avea numai o tentă șovinistă, ci și tendințe reacționare. Rezultatele obținute de Partidul Maghiar din România (4,01% din voturi și 8 mandate de deputați și 3 de senatori), erau apreciate de specialistul român, ca fiind juste și echitabile¹⁸⁸. Se menționa că în Senat, Partidul Maghiar era singurul din opoziție cu acest număr de senatori, restul partidelor având mai puțin.

Cele 11 mandate, dovedeau în opinia lui C. Bardoși, larga toleranță și liberalismul democratic de care era animat statul român, cu privire la cetățenii de limbă maghiară. Scorul obținut evidenția însă faptul că minoritatea maghiară din România nu era unitară și în întregime solidară cu Partidul Maghiar, mulți maghiari înțelegând ideea armoniei sociale și a progresului democratic, sau atașat partidelor politice românești¹⁸⁹.

În bibliografia cu caracter antirevizionist a lui Caius Bardoși se află și recenzia lucrării publicistului englez Setton Watson, care aprecia cu obiectivitate că Tratatul de la Trianon conținea clauze juste, care nu trebuiau schimbate.¹⁹⁰ Specialistul român prezenta întrebarea publicistului englez de ce Ungaria era revizionistă, iar Austria nu? Răspunsul era simplu, deoarece revoluția a răsturnat în Austria vechea clasă conducătoare și noile forțe politice au acceptat noua situație, în Ungaria, după cele două revoluții, liberală și bolșevică, reacțiunea albă a lui Horthy și a contelui Bethlen a restaurat regimul dinainte de război. Elementele responsabile de dezastrul Ungariei, au revenit la putere și au reclamat în mod natural reîntoarcerea la trecut, deoarece era în joc existența lor politică. Cea ce îi preocupa mai mult era nu independența și restaurarea Ungariei Mari, ci menținerea spiritului oligarhic, care se baza pe marile domenii, votul censitar și conducerea de mână forte¹⁹¹.

Printre numeroasele acuzații pe care propaganda revizionistă le aducea statului român, era și cea referitoare la folosirea limbilor minoritare în administrație.

Răspunzând interpelărilor parlamentare ale deputaților Gyarfás și Willer, publicate în revista „Nation und Staat” de la Viena și plângerilor adresate Societății Națiunilor de I. Bethlen, în numele minorității maghiare, M. Peter făcea o analiză pertinentă, concepțiilor politice ale liderilor

¹⁸⁸ Idem, *Les Hongrois dans le Parlement roumain (après les résultats des élections générale de 20 decembre 1933)*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 116.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ Idem, *M. Setton Watson et le révisionisme hongrois*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 109-114. (Articolul prezenta lucrarea lui Setton Watson, „Treaty Revision and the Hungarian Frontiers”. Published by Erpe and Spottisaved, Limited for the School of Slavonic and East European Studies in the University of London, 1934).

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 109.

maghiarimii din România¹⁹². El punea revendicările acestora pe seama a două concepții opuse: pe de o parte, concepția perimată, care considera statul ansamblul domeniilor ereditare ale Coroanei, adică o concepție patrimonială asupra suveranității. Conform acestei concepții, pentru liderii maghiari nu exista unitate națională, nu exista națiune, ci doar popoare inegale în drepturi. Acest stat administrativ acorda libertăți economice, financiare și școlare, dar nu acorda aproape deloc, dreptul de a participa la viața politică¹⁹³. Cealaltă concepție, pe care liderii maghiarimii din România o negau, era teoria statului național, care se baza pe o națiune majoritară care determina direcția generală a statului. Această formă de stat acorda colectivităților locale, o largă participare la viața politică, spre deosebire de statul administrativ multinațional¹⁹⁴.

Altă categorie de acuzații din partea propagandei revizioniste, se referea la faptul că statul român încerca pe toate căile să limiteze numărul publicațiilor venite din Ungaria în România. Publicând un articol pe acesta temă, „Revue de Transylvanie”, pe baza unor date statistice precise infirma aceste aserțiuni. Dacă în 1926, importul de reviste și cărți din Ungaria spre România era de 977 quintale, în 1933, acesta a ajuns la 5.669, ceea ce reprezenta o creștere de la o valoare de 8,5 milioane lei, la 45 milioane lei¹⁹⁵. Din valoarea totală a exporturilor ungare în România, în 1926, cifrate la 35,5 milioane pengö, 0,2 milioane reprezentau cărțile și revistele introduse în România¹⁹⁶. În 1933, din 12,5 milioane pengö, total export, 1,53 milioane o reprezentau publicațiile¹⁹⁷.

Acest exod al cărților și revistelor ungare spre România, a făcut ca statul român să ia o serie de măsuri, pentru a preveni intrarea în țară a materialelor de propagandă revizionistă.

Studiile din domeniul politologiei au evidențiat capacitatea analiștilor români de a se situa pe poziții obiective în cercetările făcute și de a deschide câmpul investigațional, prin situarea acestei probleme în contextul politic european al timpului¹⁹⁸.

¹⁹² M. Peter, *L'emploi des langues minoritaires dans l'Administration*, în „Revue de Transylvanie”, 1936, III, nr. 1, p. 196.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ XXX, *Les importation des revues et de livres hongrois en Roumanie, de 1926 à 1934*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 505.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ Dintre lucrările cele mai reprezentative în acest domeniu menționăm:

Concluzii

După cum s-a văzut, antirevizionismul științific românesc s-a manifestat în toate domeniile activității științifice și culturale, prin lucrări în care obiectivitatea, venea în sprijinul cauzei românești.

Evidențierea adevărilor științifice, spiritul democratic și tolerant în care au fost formulate a determinat reacția pozitivă a lumii științifice europene, chiar și în statele care promovau revizionismul¹⁹⁹.

Pentru valoarea și actualitatea lor, o serie de lucrări scrise în perioada interbelică, merită a fi republicate, succesul lor fiind garantat, de exemplul încercărilor de restituire a operelor științifice ale lui Sabin Manuilă.

Antirevizionismul organizat

O altă componentă majoră a antirevizionismului românesc, s-a manifestat la nivelul activității guvernamentale, parlamentare, a instituțiilor monarhice și a partidelor politice din România interbelică.

-
- I. Mateiu, *Doctrina de stat a problemei minoritare*, București, 1929;
 - Ciato, *Problema minoritară la noi. Cu o prefață lămuritoare a diferendului dintre Români și Maghiari*, Cluj, 1929.
 - R. Luca, *Dumping ideologic*, în „Viața Românească”, XXV, 1933, nr. 4, p. 133-135;
 - Idem, *Revoluție și rasism*, în „Viața Românească”, XXV, 1933, nr. 5, p. 248-250;
 - V. Cornea, *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei*, Ed. Cultura Populară, București, 1934;
 - D. D. Roșea, *Spécimen de logique révisionniste*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934/1935, nr. 3, p. 361-365;
 - Idem, *La révision du Traité de Trianon, est-elle possible?* în „Revue de Transylvanie”, I, 1934/35, nr. 3, p. 356-359;
 - P. Petrinca, *Le régime du presse minoritaire hongroise de Roumanie*, în «Revue de Transylvanie», II, 1935, nr. 1, p. 134-136;
 - G. Sofronie, *Le maintien définitif du statut territorial et politique en Europe Centrale*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 1, p. 137-143;
 - R. Cernea, *Le problème minoritaire. La Roumanie et le révisionnisme*. (Preface de M. Albert Devèze, Ministre de la Défense Nationale Belge), A.R.I.S., Paris, 1936;
 - S. C. Mândrescu, *Pro Italia. (Pages d'histoire vécue)*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1937, nr. 1, p. 153-157.

¹⁹⁹ Redăm pentru exemplificare un pasaj dintr-un articol publicat de Lutz Korodi în 1934 la Berlin, în care autorul german încă mai putea să spună că „nu se poate cere ca pentru satisfacerea unei populații maghiare de un milion și jumătate, să fie separați 3 milioane de români transilvăneni, pentru a fi înglobați împotriva voinței lor într-un stat nou”. (C. I. Codarcea, *Deux auteurs allemands sur le révisionnisme hongrois*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 2, p. 224).

Referitor la activitatea guvernamentală, evidențiem în primul rând continuitatea pe linia acțiunilor antirevizioniste a tuturor guvernelor, care s-au succedat între cele două războaie mondiale. Această continuitate era declarată în mod explicit în momentul când se petrecea schimbarea de guvern sau a ministrului afacerilor străine. De asemenea, tratativele începute de un guvern erau continuate sau finalizate de guvernul care-i lua locul.

Constanța în domeniul politicii antirevizioniste a fost posibilă și datorită adeziunii publice a conducătorilor partidelor aflate în opoziție față de cele mai importante acțiuni diplomatice ale unui guvern sau altul. De asemenea au fost cazuri când miniștrii afacerilor străine își exercitau în continuare mandatul chiar și în cazul schimbării guvernamentale și ne gândim în primul rând la Nicolae Titulescu, cel care a deținut peste 5 ani acest portofoliu și a marcat prin puternica sa personalitate, cursul politicii externe românești.

Trebuie să admitem că au fost însă și unele asperități și contradicții, dar numai în cazul metodelor folosite de persoanele chemate să conducă politica externă, care însă nu au schimbat orientarea politicii externe românești și a liniei sale antirevizioniste.

Datorită acestor caracteristici politica externă românească a avut continuitate și cursivitate în urmărirea obiectivelor, care au rămas aceleași pentru întreaga perioadă interbelică:

- recunoașterea desăvârșirii unității naționale;
- menținerea *status-quo*-ului și încheierea unor alianțe capabile să se opună politicii revizioniste;
- recunoașterea calității României de stat liber și independent;
- menținerea integrității teritoriului național;
- relații cu toate statele vecine pe baza bunei înțelegeri și a colaborării;
- consolidarea legăturilor cu toate statele din blocul antirevizionist;
- apărarea păcii generale.

Toate aceste obiective au fost materializate prin încheierea în perioada 1918-1939 a peste 500 de tratate, convenții, acorduri, aranjamente, protocoale, reglementări politice și altele, care au fost expresia dorinței de menținere a integrității teritoriale și de barare a politicii revizioniste.

Cele mai importante au fost tratatele de alianță regionale, care au constituit un bloc împotriva politicii revizioniste.

Acestea au fost concepute ca uniri între state cu interese și idealuri identice, fără a sacrifica nimic din prevederile tratatelor și a intereselor internaționale prin încheierea lor. Astfel crearea Micii înțelegeri prin cele trei tratate bilaterale din 1920-1921 a fondat un puternic bloc opus

revizionismului, format din aproximativ 47 milioane de oameni, cât totalizau populațiile Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României.

Scopul antirevizionist al alianței era foarte clar, dacă ar fi să ne referim numai la scrisoarea trimisă de Eduard Benes la 8 ianuarie 1920 lui Vaida Voievod, referitoare la apărarea reciprocă împotriva revizionismului ungar²⁰⁰. Legată de puternica personalitate a lui Take Ionescu, cel care a dorit lărgirea alianței prin includerea Poloniei și a Greciei, Mica înțelegere a cultivat relații de apropiere și cu alte state care se pronunțau împotriva revizionismului, reușind prin tratatele bilaterale să creeze un bloc antirevizionist european. Această realitate era recunoscută și de ziarul maghiar „Pesti Hirlap” din 6 mai 1934, care arăta că blocul antirevizionist de 135 milioane suflete de suflete era format din Franța cu 42 milioane, Polonia cu 32 milioane, România cu 18 milioane, Cehoslovacia cu 15 milioane, Iugoslavia cu 14 milioane, Grecia cu 6 milioane și Belgia cu 8 milioane²⁰¹.

Cealaltă alianță regională, Pactul înțelegerii Balcanice semnat la Atena în 9 februarie 1934, avea după Nicolae Titulescu, semnificația unei a doua frâne puternice, împotriva schimbării fruntariilor²⁰².

Înțelegerea a devenit un imperativ pentru politica externă românească deoarece în iarna anilor 1933-1934, problema revizuirii constituia obiectul unor largi campanii propagandistice pe plan internațional.

Sufletul acestei înțelegeri a fost Nicolae Titulescu, cel care prin clarviziune și simț al anticipației a continuat și a completat activitatea lui Take Ionescu, în problemele realizării înțelegerilor internaționale cu caracter antirevizionist.

Un rol deosebit în realizarea obiectivelor politicii externe românești l-au avut și tratatele bilaterale cu statele care doreau menținerea *status-quo*-ului și respectarea Pactului Societății Națiunilor și a tratatelor de pace. Astfel în timpul primului guvern Averescu, s-a semnat la 3 martie 1921 Convenția de alianță defensivă dintre România și Polonia în care rolul predominant l-a avut ministrul de externe Take Ionescu, cel care preluase portofoliul abia la 13 iunie 1920. Convenția a fost reînnoită în 1926 în timpul celei de-a doua guvernări Averescu de data aceasta fiind semnată de ministrul afacerilor externe I. M. Mitilineu. În aceeași perioadă a fost încheiat și Tratatul de

²⁰⁰ M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire, vol. II, partea I*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 1005;

²⁰¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 75/1927-1934, fila 20.

²⁰² N. Titulescu. *Documente diplomatice*, Ed. Politică, București, 1967, p. 490.

alianță și de amicitie cu Franța, la 15 iunie 1926, care lega politica antirevizionistă a României de alianța cu o mare putere occidentală interesată și ea în respectarea tratatelor de pace.

Răspunzând opiniei publice interne, care dorea și o apropiere de Italia, pentru a tempera zelul revizionist a lui Mussolini și a preveni o eventuală alianță italo-ungară, la 17 septembrie 1926 în timpul aceleiași guvernări Averescu, se semnează Pactul de amicitie și colaborare cordială cu Italia.

În timpul primei guvernări Iuliu Maniu, s-a semnat la 21 martie 1929, Tratatul de conciliere între România și S.U.A., partea română fiind reprezentată de ministrul afacerilor străine, Gh. Gh. Mironescu.

Deși nu s-a reușit semnarea unui tratat cu U.R.S.S., datorită pozițiilor opuse în problema recunoașterii unirii Basarabiei cu România, a tezaurului românesc și a prizonierilor de război, prin eforturile depuse de Nicolae Titulescu s-a reușit totuși reluarea relațiilor diplomatice între cele două state, la 9 iunie 1934 în timpul guvernării Gh. Tătărescu.

Referitor la rolul pe care l-a avut Nicolae Titulescu în definirea și manifestarea antirevizionismului românesc, menționăm în acest context și faptul că, datorită străduințelor sale, s-a adoptat la 2 octombrie 1924, Protocolul de la Geneva prin care se bara politica revizionistă, prin prevederea expresă că revizuirea și integritatea teritorială nu puteau fi supuse arbitrajelor, ceea ce a nemulțumit foarte mult statele revizioniste, care de-abia după zece ani au început să susțină în mod ferm, dar unilateral problema revizuirii frontierelor.

Eșecul Conferinței dezarmării și faptul că Germania hitleristă a început să nesocotească forurile internaționale ducând o politică de forță pe cont propriu a determinat intensificarea atacurilor revizioniste ale Ungariei împotriva României, începând cu iarna anului 1933-1934. Guvernul român a reacționat strângând legăturile cu aliații săi și în special cu Franța. Astfel în iunie 1934 are loc vizita în România a lui Louis Barthou, ministrul de externe al Franței. Senatul și Camera l-au proclamat cetățean de onoare al României, regele Carol al II-lea l-a decorat cu „Marele Ordin al Serviciului credincios”, iar la rândul său Louis Barthou l-a decorat pe Iuliu Maniu cu „Marea Cruce a Legiunii de Onoare”, ca semn de recunoaștere a luptei pentru înfăptuirea României Mari²⁰³.

Declarațiile antirevizioniste ale ministerului de externe francez au fost primite cu indignare de cercurile revizioniste maghiare, iar după atentatul de la Marsilia, căruia i-au căzut victimă Louis Barthou și regele Alexandru al

²⁰³ „Foia Poporului” (Sibiu), an 42, nr. 27, din 1 iulie 1934.

Iugoslaviei, cercetările care au urmat au dovedit cu prisosință complicitatea Ungariei în această crimă și indignarea lumii civilizate a fost atât de profundă, încât ea s-a manifestat până și prin cuvântul Societății Națiunilor, care a condamnat atitudinea Ungariei printr-o hotărâre a sa²⁰⁴. Cu puțin timp înainte, deci în 18 și 19 septembrie 1934, delegatul maghiar la Societatea Națiunilor, Eckhardt Tibor în cuvântarea sa în fața Comisiei de cooperare internațională a acuzat România că nu se conformează în ceea ce privește tratamentul minorităților. Reprezentantul României, M. Antoniaade a răspuns punct cu punct, în ședințele din 19 și 22 septembrie, atacurilor delegatului maghiar demonstrând cu cifre și date statistice netemeinicia acuzațiilor maghiare²⁰⁵. Deși guvernele României interbelice erau concentrate în problema antirevizionismului mai mult spre exterior, ele nu au neglijat nici latura internă a acestui fenomen, organizând întâlniri pentru a cunoaște starea de spirit a populației în scopul canalizării și susținerii acțiunilor guvernamentale de către opinia publică internă. De exemplu la 28 decembrie 1934 guvernul român a prezidat la Cluj o manifestație, care a căpătat proporțiile unei sărbători naționale. Invitați să studieze la fața locului problemele care preocupă în mod special teritoriile unite cu România, primul ministru Gh. Tătărescu a venit însoțit de I. Inculeț - ministrul de interne, I. Nistor - ministrul muncii și Al. Lapedatu - ministrul cultelor. La întâlnire au participat toți prefectii și parlamentarii din Transilvania, președinții asociațiilor culturale, membrii corpului de învățământ și reprezentanții partidelor politice. Discursul primului ministru a prezentat o importanță deosebită deoarece a dat un răspuns categoric revizionismului. „Sunt fericit că prezidez – spunea Gh. Tătărescu – o asemenea manifestare, care a luat proporțiile afirmării conștiinței colective, care se constituie într-un răspuns final tuturor provocărilor și urii, propagată în decursul acestui an de curentul revizionist din afara granițelor țării. Reacțiile împotriva acestui curent sunt și noi avem datoria să ținem ridicată conștiința poporului, împiedicându-l să alunece pe panta unei facilități, care ar putea fi interpretată ca un gest de abdicare”²⁰⁶. Aceste afirmații trebuie să le înțelegem, nu în sensul activizării mișcării antirevizioniste interne de către guvern, ci ca o constatare a unor lideri politici, care aveau nevoie de sprijinul intern pentru susținerea acțiunilor antirevizioniste pe plan extern. În continuare Gh. Tătărescu arăta că: „în cursul anului care se va încheia curând, s-au auzit

²⁰⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 54/1934-1939, fila 31.

²⁰⁵ D. G., *Attaques hongroises contre la Transylvanie Roumaine*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 370.

²⁰⁶ XXX, *Discursul primului ministru - Gh. Tătărescu*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 500.

adesea strigătele sfidătoare și provocatoare: revizuirea frontierelor! De aici din acest oraș, care este inima Transilvaniei, noi răspundem în numele unei națiuni întregi: revizuiți-vă mai întâi conștiințele! Revizuiți-vă conștiințele și le veți găsi încărcate de miile de ani de excese prin care ați violat sufletul acestui popor. Revizuiți-vă conștiințele și le veți găsi împovărate de remușcări și trezite de suspinele celor morți în temnițele voastre sau celor care au fost omorâți pe străzi pentru că voiau să-și păstreze limba și pământul lor. Revizuiți-vă conștiințele voastre și veți vedea în sfârșit dacă veți mai putea să cereți revizuirea frontierelor noastre”²⁰⁷.

În încheierea discursului său omul politic român arăta că: „frontierele noastre nu sunt convenționale, dar sunt frontierele între care un popor deposedat de toate drepturile sale, printr-o forță brutală a așteptat zece secole pentru eliberarea sa. Sunt frontiere eterne, eterne ca dreptul și dreptatea și care nu se vor schimba decât atunci când vor muri dreptul și dreptatea”²⁰⁸.

Referitor la frontierele naționale, Gh. Tătărescu a mai rostit un discurs istoric, în calitate de prim ministru în regimul de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea la 1 ianuarie 1940, cu ocazia Anului Nou, când a răspuns de asemenea revizionismului maghiar, bulgar și rus. Cu acest prilej el arăta că: „fruntariile acestea sunt fruntarii românești. Ele nu sunt impuse de capriciile forței ci sunt dictate de judecata dreptății. La Alba Iulia, la Chișinău, la Cernăuți hotărârile soboarelor istorice, care au consfințit unirea tuturor românilor, nu au fost acte de cucerire, ci acte de dezrobire”²⁰⁹. Tonul discursului însă, vădea profunđa îngrijorare a guvernului regal față de soarta fruntariilor naționale tot mai amenințate, începând cu ultimele luni ale anului 1939.

Antirevizionismul monarhiei

Vorbind de regele Carol al II-lea, aducem în discuție și contribuția monarhiei la definirea și la manifestarea antirevizionismului românesc. Cu ocazia vizitelor în străinătate și a întâlnirilor cu personalități politice din întreaga lume, regele Carol al II-lea a făcut cunoscută poziția antirevizionistă atât a instituției monarhice, cât și a întregului popor român. Cu ocazia unui voiaj în Occident, prilejuit de participarea la funeraliile a regelui George al V-lea al Marii Britanii, în 1936, regele Carol al II-lea a acordat declarații

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 501.

²⁰⁸ *Ibidem*.

²⁰⁹ „Foaia poporului”, Sibiu, 48, nr. 2, din 17 ianuarie 1940.

ziarului englez „Daily Telegraph”, prin care contracara propaganda revizionistă făcută în Occident de Ungaria.

Făcând o trecere în revistă a situației internaționale la acea dată el arăta că: „în ciuda tuturor daunelor suferite, România înțelege să servească cu loialitate idealului său și celui al umanității în general, o pace durabilă grație organismelor de la Geneva. De aceea, noi suntem pentru cooperarea internațională cu Franța, cu prietenii noștri din Mica Antantă și Antanta Balcanică și cu Societatea Națiunilor”²¹⁰.

Referindu-se la problema revizionismului, suveranul României declara: „Ungaria trebuie să recunoască faptul că noi nu putem admite nici o modificare a tratatelor de pace. Nu poate avea loc nici o umbră de discuție asupra revizuirii tratatelor. Asupra acestui punct, eu cred că pot să vorbesc nu numai pentru țara mea, dar de asemenea și în numele Micii Antante”²¹¹.

În problema minorității maghiare din România regele Carol al II-lea sublinia că: „există unguri în interiorul frontierelor României, dar știu de asemenea că există români care au rămas în interiorul frontierelor Ungariei, dar noi nu facem nici un fel de propagandă pe această temă. Eu știu că sunt astăzi suveranul unei țări, a cărei majoritate zdrobitoare este formată din români, la care se adaugă și alte minorități. Eu țin întotdeauna seamă de această situație atunci când iau decizii politice. Eu nu voi face niciodată nimic, care să fie împotriva majorității românilor, în același timp asta nu înseamnă că nu trebuie să respectăm dreptul minorităților. Cu acest prilej eu țin să vă asigur că ungurii din România nu sunt nemulțumiți, cu excepția, bineînțeles a celor care nu sunt preocupați de situația lor politică”²¹².

Concluzionând suveranul României arăta că: „Ungaria trebuie să sfârșească prin a recunoaște că această chestiune aparține nu numai prezentului ci și viitorului, dar și trecutului. Dacă se va permite ca un singur tratat să fie revizuit, pentru fundamentul relațiilor internaționale consecințele vor fi dezastruoase. Ungaria trebuie deci să înțeleagă că revizuirea frontierelor este imposibilă”²¹³.

Activitatea instituției monarhice nu s-a redus numai la declarații cu conținut antirevizionist, ci regele Carol al II-lea a fost preocupat de contracararea propagandei revizioniste, precum și prin adoptarea unor măsuri prin care să se asigure integritatea frontierelor naționale. La 9 martie

²¹⁰ Gh. Sofronie, *Les déclarations de S.M. le Roi Charles II a l'étranger*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 274.

²¹¹ *Ibidem*, p. 275.

²¹² *Ibidem*.

²¹³ *Ibidem*, p. 276.

1936, cu două zile înainte de ocuparea zonei demilitarizate a Rinului, Carol al II-lea a convocat ședința Consiliului Superior al Apărării Țării, care hotăra îmbunătățirea planului de mobilizare a armatei, pentru a corespunde în special cu angajamentele care privesc legătura operativă cu armatele aliate și nevoia de a avea pe frontul de vest, unități cât mai bine înarmate și cât mai complex înzestrate²¹⁴.

Poziții antirevizioniste au luat și ceilalți membri ai familiei regale, în special cu ocazia vizitelor în străinătate. În 1926, regina Maria a făcut o vizită pe continentul american, fiind foarte bine primită, atât în mediile politice cât și în presă. Propaganda revizionistă maghiară din Statele Unite a încercat să denigreze România și instituția monarhică prin articole în presă și prin chemarea de a organiza demonstrații ostile. Printr-o acțiune fermă, în care s-a răspuns argumentat provocărilor revizioniste, regina Maria a dejucat manevrele propagandei maghiare, realizând un adevărat drum triumfal prin Statele Unite²¹⁵.

Manifestații cu caracter antirevizionist în Parlamentul României

Corpurile legiuitoare au constituit de asemenea locuri unde antirevizionismul românesc a fost definit și afirmat și unde s-au adresat interpelări asupra măsurilor de punere în aplicare a acestuia, atât în țară cât și peste hotarele ei.

Personalități marcante ale vieții politice românești au luat cuvântul de la tribuna Adunării Deputaților sau a Senatului condamnând practicile propagandei revizioniste și afirmând voința lor și a celor pe care îi reprezentau de apărare a fruntariilor naționale. Primii și cei mai mulți dintre fruntașii politici români, care au sesizat forurile competente asupra politicii și propagandei revizioniste maghiare au fost transilvănenii, care erau sensibilizați mai mult împotriva oricărui atac sau propagandă împotriva unității naționale românești. Printre autorii acestor intervenții, după ratificarea tratatelor de pace amintim pe Iuliu Maniu, cu discursul rostit în ședința Adunării Deputaților din 27 decembrie 1923, intitulat „Chestiunea Banatului”²¹⁶.

²¹⁴ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1383.

²¹⁵ A. Gociman, *op. cit.*, p. 107.

²¹⁶ I. Maniu, Chestia Banalului. *Discurs rostit în ședința Adunării Deputaților din 27 decembrie 1923*, Imprimeria Statului, București, 1924, p. 31.

În iunie 1929, tot în Adunarea Deputaților, Octavian Goga denunța campania revizionistă, care pornea de la Budapesta cu un aparat foarte mare de propagandă pentru străinătate, arătând că se face nu numai sub ochii guvernului maghiar de la Budapesta, dar chiar cu susținerea și ajutorul lui. Dovadă erau chiar declarațiile contelui Bethlen în această chestiune. Și ceea ce era mai dureros și mai trist era faptul că această campanie revizionistă trecea la noi în țară prin multe jurnale, care veneau de la Budapesta²¹⁷. Față de o asemenea situație O. Goga cerea executivului ca: „generozitatea noastră trebuie să fie limitată în asemenea împrejurări și că ați face bine sau să atrageți atențiunea acelor gazete ca să curme această campanie revizionistă, sau să fie oprită pur și simplu intrarea lor în țară”²¹⁸. Atitudinea lui Goga nu trebuie să o apreciem ca exagerată, poetul și omul politic român sesizând creșterea extraordinară a numărului de cărți și reviste venite din Ungaria, majoritatea având conținut revizionist.

Au mai fost adresate interpelări și în problema raporturilor religioase din Transilvania și a susținerii din partea unor culte și ordine călugărești a politicii revizioniste maghiare. Astfel în ședința Senatului din 12 februarie 1932 dr. Laurențiu Oanea a dezvoltat o interpelare cu tema: „România și statul romano-catolic unguresc din Transilvania”, căreia i s-a dat un răspuns din partea primului ministru de atunci, marele istoric Nicolae Iorga²¹⁹.

Asupra acestui subiect a fost adresat și un memoriu ministrului Instrucțiunii Publice, alcătuit de dr. Victor Onișor și prefațat de prof. Onisifor Ghibu²²⁰.

Revenind la declarațiile antirevizioniste din Parlamentul României, o nouă intervenție a lui Iuliu Maniu în ședința Senatului din 22 decembrie 1932, în care arăta că noile granițe ale Europei orientale, prin care s-au orânduit aceste state, naționale, nu au fost rezultatul unui capriciu, ci au fost urmarea firească a unei dezvoltări istorice și al unui drept pe care îl avem²²¹. Revenind din nou la Octavian Goga menționăm că în 3 martie 1934 în Cameră a interpelat guvernul asupra drepturilor elementului românesc în propria lui țară, deoarece el a demonstrat că după 15 ani în provinciile recent unite româniei nu au intrat încă în posesia drepturilor lor. Precizând din nou

²¹⁷ „Cuvântul Poporului”, Sibiu, XI, nr. 24, din 15 iunie 1929.

²¹⁸ *Ibidem*.

²¹⁹ L. Oanea, *România și statul romano-catolic unguresc din Transilvania*, Tipografia Lupta, București 1932, p. 47.

²²⁰ V. Onișor, *Situația juridică a statului romano-catolic ardelean și a fondurilor administrate de el*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1934, p. 45.

²²¹ „Foaia Poporului”, Sibiu, 41, nr. 1, din ianuarie 1933.

pentru a nu fi înțeles greșit O. Goga arăta că: „știm bine că poporul român nu este xenofob, psihologia poporului român refuză ura de rasă sau ura confesională. Întreg trecutul nostru stă ca dovadă a toleranței, care a inspirat acest popor”²²².

Ajungând la anul 1934 menționăm că în acel an a avut loc cea mai importantă manifestare parlamentară a antirevizionismului românesc. Astfel în ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934, Iuliu Maniu, căruia i s-au asociat Constantin I.C. Brătianu, Gheorghe Brătianu și alți lideri politici au adresat o interpelare guvernului în legătură cu creșterea propagandei revizioniste pe plan european.

Începându-și cuvântul său, Iuliu Maniu arăta că aștepta de la această pace să dea poporului românesc siguranța hotarelor stabilite și liniștea sufletească trebuitoare pentru o muncă productivă și pentru pacificarea spiritelor greu tulburate în decursul celor aproape două mii de ani, prin imigrarea atâtor popoare nerăbdătoare în năzuința lor de a exploata teritoriile românești și de a deznaționaliza poporul băștinaș²²³.

Iuliu Maniu declara că îndemnul la asemenea constatări a apărut în urma unor expresii cuprinse în discursul lui Mussolini, care părea a consfinți repetatele manifestări ale oficialităților ungare, privitoare la revizuirea Tratatului de la Trianon, și prin urmare la reclamarea unor părți ale teritoriului de sub suveranitatea statelor succesore²²⁴.

Făcând distincție între pozițiile revizioniste neoficiale și oficiale, marele bărbat de stat român arăta că este peste putință a opri stări sufletești în opinia publică a popoarelor, oricât ar fi ele de greșite. Omul politic român arăta că s-a avut deplină „înțelegere pentru diferitele curente politice ce s-au putut naște la popoarele învecinate și în conștiința dreptății noastre, am avut destul calm pentru a le combate cu argumente obiective, care nu pot fi dezmințite, ori nesocotite nici de cel mai pasionat și exagerat patriotism. Nu am fost nici nervoși, nici nerăbdători în fața manifestațiunilor particulare mânate de un naționalism excesiv, care adesea nu ține cont de adevăr și realități. Se schimbă însă situația atunci când astfel de manifestațiuni, încadrate într-un oarecare plan de acțiuni, se produc din partea organelor oficiale de stat. Este firesc deci

²²² S. Dragomir, *Politica minoritară a României*, în „Revue de Transylvanie”, 1934, I, nr. 2, p. 214.

²²³ XXX, *România și revizuirea tratatelor. Discursurile d -lor I. Maniu și C. I. C. Brătianu în ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934. Răspunsul d-lui N. Titulescu - ministrul afacerilor străine*, M.O. și Impremeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, p.5.

²²⁴ *Ibidem*, p. 7.

dacă, ca unul care am luat parte de răspundere la refacerea istorică care a readus Ardealul și Banatul în corpul Statului Românesc, nu pot lăsa nerelevante manifestări care au drept scop diminuarea patrimoniului nostru național²²⁵.

Începându-și intervenția sa C. I. C. Brătianu arăta că se ducea de către unguri o campanie activă pentru revizuirea Tratatului de la Trianon, deoarece Ungaria nu voia să accepte consecințele războiului ce l-a pierdut, împreună cu aliații săi. Această acțiune tulbura adânc atmosfera de pace care trebuia să domnească după un război atât de sângeros și cu consecințe atât de grave pentru lumea întreagă²²⁶.

Sugerând posibile metode de acțiune ale antirevizionismului românesc, C. I. C. Brătianu propunea întărirea alianțelor cu statele europene prin păstrarea încrederii acestora, dar și consolidarea internă, prin unirea tuturor sufletelor, care va fi saltul cel mai puternic pentru garantarea intangibilității frontierelor naționale.

Din sugestiile omului politic român rezulta limpede faptul că antirevizionismul organizat, avea nevoie în demersurile sale de o puternică susținere populară, generată de solidaritatea națională, proprie antirevizionismului organic.

La interpelare a răspuns ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, care prin entuziasmul cu care a fost primit și apreciat a dovedit unanimitatea factorilor politici responsabili, guvern, partide, personalități, majoritate și opoziție, față de orientarea politicii externe a României și față de hotărâta poziție antirevizionistă a guvernului și parlamentului român. Referindu-se la antirevizionismul maghiar, Nicolae Titulescu arăta că nu se putea trata acest revizionism cu metodele și manifestările lui decât ca un pericol și cu toată dorința de prietenie cu Ungaria, trebuia să-i fie fixate limitele peste care nu-i era îngăduit să treacă²²⁷. Aceste limite, arăta marele diplomat român, trebuiau precizate deoarece România nu se așeza la masa tratativilor dacă se puneau problema schimbării frontierelor. Iată termenii în care era formulată această idee: „noi am spus în repetate rânduri Ungariei și i-o spunem din nou și astăzi: o înțelegere între noi este și în interesul general al păcii și în interesul celor două țări. Dar o înțelegere devine imposibilă, dacă cu prilejul ei se ridică chestiunea schimbării hotarelor țării”²²⁸.

Căutând să explice țelurile propagandei revizioniste în condițiile în care majoritatea țărilor lumii condamnau o asemenea practică, diplomatul român

²²⁵ *Ibidem.*

²²⁶ *Ibidem*, p.31.

²²⁷ *Ibidem*, p.44.

²²⁸ *Ibidem.*

arăta că scopul propagandei revizioniste era demoralizarea țărilor vizate și menținerea trează în opinia publică ungară a unei speranțe nelămurite în vremuri mai bune. Cu alte cuvinte aceste manifestări constituiau o armă de luptă în sistemul juridic, care din nefericire se confundă cu starea de pace. „Dacă este așa, preciza diplomatul român nimic nu ar servi mai mult jocul adversarilor unității noastre naționale, decât a ne lăsa intimidați de asemenea manifestațiuni. Nu o vom face”²²⁹.

În continuare, Titulescu arăta că guvernul, parlamentul și întreg poporul român nu se vor lăsa intimidați deoarece granițele României erau apărate contra revizuirii de o întreită pavază: juridică, morală și politică. Argumentele aduse în favoarea acestei afirmații au constituit o adevărată lecție de jurisdicție internațională și diplomatie dată de Nicolae Titulescu revizionștilor.

După epuizarea expunerii în mod științific a argumentelor antirevizionismului românesc, diplomatul român concluziona: „revizuirea nu este pentru România numai amputarea moșiei strămoșești. Revizuirea este amputarea atribuțiilor istorice ale neamului nostru, tocmai în clipa în care el și-a desăvârșit unitatea. Din nedreptățile istorice suferite de poporul nostru, unii care au fost feriți de ele voiesc să deducă privilegiile pentru țara lor. Noi nu revendicăm ranguri aristocratice în viața internațională; în schimb nu vom renunța niciodată la egalitatea cu ceilalți, așa greu câștigată”²³⁰.

În discursul lui Nicolae Titulescu din ședința Ligii Națiunilor, consacrată dezbaterii asasinării regelui iugoslav Alexandru și a ministrului de externe francez, Louis Barthou, tonul abordat față de revizionism a fost mult mai aspru, în condițiile în care acesta recurgea și la terorism. „A pretinde printr-o propagandă otrăvită – spunea Nicolae Titulescu – să se poată crea boli numai pentru a da medicului drepturi, care să-i permită a interveni, aceasta este o aberație pe care nici un tratat nu a prevăzut-o și pe care nici o țară nu va putea s-o accepte. De aceea insistând în mod expres că nu vreau să ating susceptibilitățile guvernului regal ungar și nici pe ale oricărui alt guvern, afirm în ceea ce mă privește, că revizionismul și terorismul nu sunt totuși lucruri distincte. Există între ele legături de filiație, care le unesc ca pe tată cu copilul său. Din cauză că revizionismul tulbură oamenii în ceea ce privește justiția sortită lor, brațele se înarmează pentru a înfăptui hotărârile unor minți exaltate”²³¹.

²²⁹ *Ibidem*, p. 45.

²³⁰ *Ibidem*, p. 77.

²³¹ N. Titulescu, *Discursuri*, Ed. Științifică, București, 1967, p. 463.

Revenind la expunerea concepției antirevizioniste în Parlamentul României menționăm că și alte personalități ale vieții politice românești interbelice au luat poziție față de revizionism, argumentând și fundamentând prin aceasta trăsăturile antirevizionismului politic românesc.

O importanță specială au avut-o și celebrările în cele două camere a zilelor de 1 Decembrie, când pe lângă relevarea importanței deosebite a acestei zile în istoria poporului român s-a protestat împotriva revizionismului maghiar, care prin propaganda s-a atenta la unitatea și integritatea teritorială a statului național, român.

În cuvântul rostit cu prilejul Ședinței Solemne a Corpurilor Legiuitoare din 1 Decembrie 1932, primul ministru al României de atunci, Iuliu Maniu declara: „România, unită pe veci, indivizibilă și nedespărțită va trăi între hotarele sale intangibile. Nu numai că o vom apăra cu întreaga noastră ființă până la ultima răsufare, ci pentru că ea răspunde unei necesități pentru care este ocrotitoarea tuturor comorilor românești de pe aceste plaiuri și pentru că ea, așa cum este, este garanția cea mai sigură a liniștii, a păcii și echilibrului între state în această parte a lumii atât de mult frământată în trecut”²³².

Cu toate că era antirevizionist convins, Gh. I. Brătianu s-a situat pe poziții oarecum diferite, față de linia tradițională, stabilită de N. Titulescu. Sesizând noul curs al relațiilor internaționale din deceniul al patrulea, Gh. I. Brătianu atrăgea atenția în Camera Deputaților, la 8 decembrie 1936, că diplomația rusă era antirevizionistă la Geneva și revizionistă la Moscova și Kiev²³³.

În acest context, el atrăgea atenția asupra faptului că Mica Antantă trebuia să ia măsuri cerute de aspirațiile și interesele naționale ale celor 3 state. În fapt, Gh. I. Brătianu se referea la faptul că apropierea Cehoslovaciei de U.R.S.S., era un pericol pentru Mica Antantă și pentru România. Consecvent ideilor sale, Gh. I. Brătianu depunea o cerere de interpelare la 15 iunie 1936, în biroul Camerei, în care pune problema dacă pactul de asistență mutuală între U.R.S.S. și Cehoslovacia cuprindea în mod egal condiții și pentru România?²³⁴.

În fața comisiilor reunite ale Camerei și Senatului la 11 decembrie 1936, cu expozeul făcut asupra politicii externe, Gh. I. Brătianu evidențiază necesitatea schimbării cursului politicii externe românești, spunând: „Formulei să fim sinceri și loiali, eu i-aș adăuga în mod simplu noi să fim atât

²³² „Universul” (București), XLX, nr. 333, din 3 decembrie 1932.

²³³ Gh. I. Brătianu, *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucarest, 1937, p. 64.

²³⁴ *Ibidem*, p. 19.

de sinceri și de loiali, încât să facem o politică românească, o politică a realităților și aspirațiilor naționale”²³⁵.

Într-un discurs ținut la Cluj, Gh. I. Brătianu sesiza dificultățile diplomatice prin care trecea România și aprecia că ideologia internaționalistă, care se afla la baza Societății Națiunilor, trebuia înlocuită cu o politică pragmatică, în condițiile în care U.R.S.S. Încearca să domine acest organism internațional²³⁶.

Poziții antirevizioniste ale partidelor politice din România

Aceeași unitate de opinie în afirmarea antirevizionismului, a caracterizat și obiectivele în planul politicii externe, fixate de majoritatea partidelor politice din România interbelică. În programele acestor partide, cu toate că în problemele politicii interne deosebiri și opiniile diferite existau în mod firesc, în ceea ce privește politica externă, acestea coincideau, atât în ceea ce privește obiectivele fundamentale, cât și în afirmarea antirevizionismului românesc.

Programul Partidului Național Liberal din mai 1930 se orienta de asemenea în politica externă spre o politică de pace, cu apărarea hotărâtă a drepturilor neamului, a suveranității naționale și a integrității teritoriului românesc²³⁷. Se arăta că intangibilitatea tratatelor de pace era și trebuia să rămână la baza politicii noastre externe, iar Mica înțelegere trebuia să-și dezvolte acțiunea sa binefăcătoare de solidaritate și de apărare a tratatelor²³⁸. În domeniul conlucrării cu celelalte state se arăta că Partidul Național Liberal urmărea întărirea sistemului de alianțe și strângerea unor legături cât mai

²³⁵ *Ibidem*, p. 94.

²³⁶ „în ceea ce privește politica noastră externă, spunea Gh. I. Brătianu, noi suntem din nou la o încrucișare de drumuri. Asupra teritoriului nostru se întretaie și se contracarează mari interese internaționale. Noi nu vom putea să le rezistăm și nu vom reuși să apărăm existența noastră, dacă nu vom fi călăuziți de patriotism și nu de ideologii internaționaliste. Frontierele României sunt de la Nistru și până la Tisa, de la Dunăre și până la țărmul Mării Negre și interesele noastre sunt definite de grija constantă de a le apăra integritatea și de a umple misiunea, care ne-a fost încredințată, în această parte a lumii”. (*Ibidem*, p. 25.)

Referindu-se la situația românilor din spațiul intracarpatic, Gh. I. Brătianu spunea: „Voi nu ați scăpat, aici în Transilvania, de tirania maghiară, pentru a o înlocui prin cea a colhozurilor sovietice.” (*Ibidem*, p. 27).

²³⁷ I. Scurtu, Gh. Z. Ionescu, E. Popescu, D. Smârcea, *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, Ed. Didactică și Pedagogică București, 1932, p. 269.

²³⁸ *Ibidem*.

prietenești cu toate țările, îndeosebi cu cele alături de care s-a înfăptuit unitatea națională²³⁹.

Dovedind o preocupare deosebită pentru problema apărării integrității frontierelor naționale, Partidul Național Țărănesc în programul său din februarie 1935, declara că va urmări cu fermitate menținerea păcii, consolidând ordinea de drept, creată prin tratatul de pace, care a pus capăt marelui război. În consecință, Partidul Național Țărănesc înțelegea să apere prin toate mijloacele granițele țării și să facă din excluderea oricăror discuții asupra lor, condiția esențială a înțelegerilor internaționale²⁴⁰.

Dovedind continuitate și perseverență în afirmarea și păstrarea idealurilor formulate la Alba Iulia, prin P.N.R., în program era inserat un capitol separat referitor la politica față de minorități. Se arăta că Partidul Național Țărănesc socotea că după pilda pașnică și armonioasă conviețuire a țărănimii românești cu țărănimea minoritară, spiritul echității și al interesului de stat impunea respectul limbii, credinței și naționalității tuturor minorităților din România. Partidul Național Țărănesc considera că deasupra deosebirilor etnice, poporul majoritar și minoritar trebuiau să se unească într-o sinceră colaborare pentru apărarea și înălțarea patriei²⁴¹.

În spiritul aceluiași idealuri afirmate la Alba Iulia, reprezentanții P.N.Ț. erau și antirevizioniști. Iată ce scria un ziar județean al partidului în 1936: „Partidul nostru național țărănesc de la început a înțeles că prima datorie a românilor este să-și apere integritatea teritoriului țării cucerit cu atâtea jertfe. În ultimul timp, mai ales au apărut o seamă de acțiuni în țările streine, care luptă pentru cauza Ungariei și revizuirea tratatelor de pace. Partidul nostru național țărănesc, conștient de acesta stare de lucruri și-a zis că prima lui datorie e să lămurească poporul asupra acestor chestiuni și să solidarizeze națiunea română în contra revizionismului maghiar”²⁴².

Referindu-se la problema relațiilor dintre politica revizionistă și cea antirevizionistă, același ziar nota în 1937: „Vrea Ungaria pace și prietenie cu noi? Prea bine, dar atunci să trateze omenește pe românii ei; să declare hotărât că recunoaște granițele noastre de astăzi și că se astâmpără cu propaganda contra tratatelor de pace. Atâta timp însă cât ea nu ne dă asigurări, cât ea ne trimite vorbe prin alții, dar se ferește să ne dea un tratat, noi socotim că nici Germania, nici Italia, nici Ungaria nu au gânduri bune față de noi și că ne sunt dușmane. Cum am putea atunci să credem acelea ce

²³⁹ *Ibidem.*

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 308.

²⁴¹ *Ibidem.*

²⁴² „Solia”, Orăștie, din 15 noiembrie 1936.

ne spune mereu dreapta că trebuie să părăsim pe prietenii cehoslovaci, iugoslavi, francezi și englezi și că trebuie să ne întovărășim cu germanii, italienii și ungurii”²⁴³.

Antirevizionismul P.N.Ț. s-a manifestat cu curaj și în clipele de grea cumpănă pentru țară, atunci când România devenea tot mai izolată pe plan internațional, într-o notă informativă din 19 noiembrie 1938, trimisă Parchetului General al Curții de apel din Cluj se arăta că tineretul P.N.Ț. din Ardeal și Banat într-o ședință ținută în locuința doctorului Emil Ghizelan a hotărât să redacteze și să publice un manifest de mare răsunet în legătură cu agitațiile de la Budapesta și eventualele revendicări teritoriale față de Ardeal. Manifestul urma să cuprindă și violente atacuri la adresa regimului carlist, care nu înțelegea să ia nici o măsură față de agitațiile ungare, neadmițând nici mitinguri de protest și nici campanii de presă cu caracter antirevizionist. Manifestul urma să apară pe data de 1 decembrie 1938, ziua aniversării a 20 de ani de la unirea tuturor românilor²⁴⁴. Față de izolarea politică a României de la sfârșitul anului 1938, documentul menționat arăta că îndată după hotărârea de la Viena, unde s-a hotărât retragerea unor teritorii aparținând Cehoslovaciei în favoarea Ungariei, Iuliu Maniu a adresat numeroase scrisori diferiților bărbați de stat ai Franței și Marii Britanii în care își exprimă teama că după mutilarea Cehoslovaciei ar urma rândul României și că la presiunea Italiei și Germaniei, întregul Tratat de la Trianon va fi revizuit. Primul care a răspuns la aceste scrisori a fost cunoscutul om de stat englez, Winston Churchill adversarul lui Chamberlain, care a declarat că teama d-lui Maniu era întru totul justificată, întrucât în foarte scurtă vreme se vor pune în discuție și revendicările Ungariei față de Ardeal. W. Churchill aprecia că dacă Anglia va continua politica sa de conciliere, la presiunile Germaniei și Italiei nu va rezista prea mult planurilor revizioniste ale Ungariei mai cu seamă că presa lordului Rothmere susținea favorabil și cu mult zgomot această acțiune. W. Churchill arăta că acest lucru nu putea fi împiedicat decât dacă în Anglia se va produce o schimbare de regim, care va susține în mod sincer și hotărât apărarea României²⁴⁵.

În fața acestei situații dificile, fruntașii P.N.Ț. au hotărât traducerea textului Memorandului în mai toate limbile civilizate ca în același timp cu

²⁴³ Idem, din 4 iulie 1937.

²⁴⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Parchetul General al Curții de Apel Cluj*, Dosar 291/1938, fila 88.

²⁴⁵ *Ibidem*.

predarea către suveran, după întoarcerea sa din Anglia să ia cunoștință de conținutul lui și marile puteri străine, precum și politicienii diferitelor țări²⁴⁶.

Programul Partidului Poporului, sublinia că această formațiune politică nu se va depărta de linia de conduită urmată deja în politica externă. Convins că rațiunile de pace și încredere reciprocă, bazate pe tratate cu toți vecinii și relațiile de intimă colaborare, mai ales economică cu aliații erau indispensabile dezvoltării liniștite a țării. Partidul Poporului declara că va face și pe mai departe, tot ce-i va sta în putință, pentru atingerea acestui îndoit scop²⁴⁷.

În Programul de muncă al Partidului Național Român adoptat la 29 aprilie 1920, se arăta că în politica externă acest partid crede și e convins că diferendele între popoare trebuiesc rezolvate numai pe cale pașnică, prin supunerea lor judecății Societății Națiunilor, a cărei misiune o va răspândi și întări tot mai mult în conștiința poporului român, așa cum a pornit din aspirațiile pacifiste ale întregii umanități²⁴⁸. Partidul politic cu cele mai mari merite în lupta de emancipare națională și apoi realizarea unirii mai menționa în programul său că fără a renunța la înfăptuirea integrală a unității politice, va căuta să o realizeze prin bună înțelegere cu statele interesate și cu concursul Ligii Națiunilor, admitând războiul numai pentru cazul de legitimă apărare a integrității naționale și a hotarelor țării²⁴⁹.

În Manifestul Partidului Naționalist Democrat, al cărui președinte era Nicolae Iorga, apărut la 25 septembrie 1919, se dădea un răspuns clar celor ce intenționau să acuze această grupare de extremism naționalist. „Noi înțelegem și azi – se spunea în manifest – ca și mai înainte, naționalismul, ca o datorie de a lucra din răspuțeri pentru ca în țara lui românul să-și aibă tot dreptul lui, fără a nedreptăți pe nimeni, dar fără a se lăsa nedreptățit de nimeni. Îl înțelegem ca un sprijin dat românilor celor mai harnici și mai trecuți cu vederea, țărani care au fost pentru întregirea României neîntrecuții noștri ostași ai Marelui război”²⁵⁰. În fapt, naționalismul promovat de N. Iorga și partidul său, era un naționalism constructiv specific unei societăți democratice.

²⁴⁶ *Ibidem*, p.89.

²⁴⁷ M. Știrban, V. Vesa, A. Păun, V. Pușcaș, *Istoria contemporană a României. Texte social-economice și politice (1918-1929)*, Cluj-Napoca, 1989, p. 314.

²⁴⁸ I. Scurtu, Gh. Z. Ionescu, E. Popescu, D. Smârcea, *Istoria României între anii 1918-1944...*, p. 200.

²⁴⁹ *Ibidem*.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 193.

În Programul Partidului Conservator Democrat din 22 octombrie 1919 se regăsesc marile idei ale politicii externe românești formulate de Take Ionescu, președintele acestui partid, care anticipând propaganda revizionistă, propunea o alianță de 5 state care de la Marea Baltică la Marea Egee despărteau Germania de Rusia și puteau garanta pacea în această zonă a lumii. Se argumenta astfel în program, necesitatea acestor legături cât mai strânse între Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia și Grecia, la care erau să se alipească și alte state. Statele aliate ar fi format un bloc de peste 75 milioane de locuitori și ar fi constituit o mare putere și atât în Liga Națiunilor cât și în toate celelalte legături internaționale ar fi putut pretinde și ar fi obținut drepturile unei mari puteri²⁵¹.

În Manifestul Program al Partidului Național Agrar din iunie 1932, se regăsesc în problemele de politică externă, fermitatea și dârzenia concepției antirevizioniste a președintelui acestui partid, Octavian Goga. „Vom urmări – se spune în document – prin toate actele noastre un ideal de pace între popoare, dar văzând primejdiile care amenință granițele noastre, vom veghea ca armata României să fie bine înzestrată, bine echipată și bine hrănită, tocmai pentru a preveni orice agresiune îndreptată împotriva integrității teritoriului național”²⁵².

Pe poziții net antirevizioniste s-a situat și Partidul Național Liberal, Gheorghe I. Brătianu, un partid tânăr, apărut pe eșichierul politic în deceniul patru. Personalitatea lui Gh. I. Brătianu și-a pus amprenta asupra politicii externe, formulate în programul acestui partid, în care erau întâlnite puncte de vedere diferite, față de alte partide.

La Congresul de la Muscel, din 26 iulie 1936, Gh. I. Brătianu își punea întrebarea asupra rezultatelor politicii externe pe care a dus-o România până în acel moment. Răspunzând, omul politic român arăta că „Am fost remorçați la carul securității colective și la alte formule mondialiste și ne-am angajat într-un conflict inutil cu Italia, pentru că am vrut să fim mai catolici decât papa și mai sancționiști decât Imperiul Britanic”²⁵³. Continuându-și analiza Gh. I. Brătianu, arătând că fără a ține cont de dificultățile interne ale Franței și de repercusiunile lor asupra politicii externe, „noi am apăsut cu toate forțele noastre spre încheierea unui acord franco-sovietic, care avea următoarele consecințe: răcirea amicitiei cu Polonia, slăbirea Micii Antante,

²⁵¹ *Ibidem*, p. 196.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ Gh. I. Brătianu, *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucarest, 1937, p. 30.

neutralitatea Angliei în conflictele din Europa Centrală și Răsăriteană și apropierea dintre Germania și Italia”²⁵⁴.

Criticând politica externă dusă de cercurile guvernate, Gh. I. Brătianu declara că: „noi am distrus succesiv toate alianțele încheiate de Ion I. C. Brătianu și Take Ionescu și sub pretextul de a le continua politica, am fost aruncați în brațele amicitiei sovietice, care nu ne-a recunoscut frontierele”²⁵⁵.

Într-un interviu acordat ziarului „Cuvântul”, din 7 octombrie 1936, Gh. I. Brătianu admira Italia mussoliniană, dar arăta că s-a lovit la fiecare pas la Roma de propaganda ungară, care a folosit răcirea relațiilor cu România și Societatea Națiunilor, datorită sancțiunilor, pentru a se apropia de Italia²⁵⁶.

În continuare, omul politic român critica politica externă a României, dusă la exces de un sistem internațional, pentru a sfârși în final cu sancțiunile care au fost mai inutile interesului nostru, decât Italiei²⁵⁷. În opinia sa sancțiunile nu au adus altceva României decât inconveniente de ordin politic și pierderi sensibile din punct de vedere economic. Ele puteau avea și efecte mai grave, căci Societatea Națiunilor fără S.U.A., Italia, Germania, Japonia, fără a mai număra Brazilia și alte state va cădea sub influența din ce în ce mai mare a U.R.S.S.²⁵⁸.

De cealaltă parte, Italia, din nevoia de a se afirma ca mare putere, s-a înconjurat de o clientelă disponibilă din micile state, în rândul cărora Ungaria era campioana revizionismului și adversara României.

Gh. I. Brătianu a combătut un articol scris de Stelian Popescu în „Universul”, intitulat „Să fim sinceri și loiali”, în care președintele Ligii Antirevizioniste Române, arăta că România trebuia să continue alianțele, care au rezultat chiar din timpul războiului mondial. Istoricul și omul politic român se pronunța și el pentru sinceritate și loialitate, dar se arăta alarmat de apariția în acest sistem a U.R.S.S., care, după cele întâmplate în Spania, a dovedit că Societatea Națiunilor nu mai putea acorda garanții nimănui²⁵⁹.

Fiind conștient de noua polarizare de forțe pe continent, prin ridicarea Germaniei și U.R.S.S.-ului, poziția net anticomunistă pe care a avut-o toată viața, l-a îndreptat pe Gh. I. Brătianu spre a evidenția necesitatea unei alianțe

²⁵⁴ *Ibidem.*

²⁵⁵ *Ibidem.*

²⁵⁶ *Ibidem*, p. 44.

²⁵⁷ *Ibidem.*

²⁵⁸ *Ibidem.*

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 47.

a României cu Germania. De altfel, Gh. I. Brătianu, a fost primul om politic român, care a avut o întrevvedere cu Hitler.

Referitor la schimbarea lui Titulescu din fruntea diplomației românești, Gh. I. Brătianu, aprecia că acesta a fost o surpriză, mai ales pentru diplomatul român, în acest context, Gh. I. Brătianu recomanda îndreptarea politicii externe a României spre o linie de prudență și realism și mai puțină pasiune în declarațiile privind guvernele de la Paris și Berlin și mai multă rezervă în manifestările pro sau anti sovietice²⁶⁰.

Cele prezentate evidențiază faptul că Gh. I. Brătianu și partidul său au întrevăzut alte căi, mai realiste, în efortul României de a-și menține integritatea teritorială. Apropierea de Germania ar fi fost o rezolvare, dar planurile lui Hitler și Stalin erau mult prea ambițioase, ca să ia în calcul dorința legitimă a întregului popor român, de a-și menține unitatea statală și ființa națională.

Poziții antirevizioniste au avut și unele partide cu audiență în rândul minorităților naționale din România. Astfel, spre deosebire de Partidul Maghiar din România, care a promovat o politică ce se alinia orientării stabilite în cercurile guvernante de la Budapesta, MADOSZ-ul s-a pronunțat ferm împotriva acestei politici. În apelul MADOSZ-ului împotriva revizionismului, din 6 decembrie 1936 se arăta că în ceea ce privește revendicările maghiarilor din România, acestea nu se rezolvă cu războiul revizionist, ci numai cu recunoașterea de către poporul român a drepturilor minorității maghiare. Astfel se dorea păstrarea păcii comune și lărgirea drepturilor minorităților. Era evidențiată dorința de a acționa în comun pentru ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice, care respectă independența națiunilor mici²⁶¹. Referindu-se în continuare la implicațiile externe și interne ale unei asemenea poziții, în manifest se arăta : „Noi, maghiarii din România, din pricina cărora dușmanii păcii vor să înceapă un nou război, știm să apreciem cel mai bine instituțiile care tind spre menținerea păcii mondiale. De aceea suntem adepții întăririi Societății Națiunilor, suntem adepții inviolabilității angajamentelor luate prin contractele internaționale, suntem adepții securității colective, a ajutorului mutual, al păcii indivizibile și ordinii pactelor regionale, în cadrul Societăților Națiunilor, pe care le sprijină partidele democratice în frunte cu Partidul Național Țărănesc. Ne revine datoria ca să unim toate forțele populare din Ardeal pentru salvarea păcii și drepturilor care sunt amenințate”²⁶².

²⁶⁰ *Ibidem*, p.7.

²⁶¹ I. Scurtu, Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 317.

²⁶² *Ibidem*.

Pe aceeași poziție s-a situat și Partidul German din România, care și-a exprimat de regulă adeziunea față de demersurile statului român pentru consolidarea poziției internaționale. Astfel, în 1934, față de revizionismul horthyst, în contextul intensificării politicii revanșarde a statelor revizioniste europene, Partidul German din România aprecia că după pacea de la Trianon națiunea majoritară din Transilvania a devenit națiune de stat, spre deosebire de situația ei dinainte de 1918. Aceasta era considerată starea dreaptă și naturală, deoarece românii nu sunt venetici, așa cum îi prezenta propaganda maghiară. Documentul Partidului German din România aprecia că românii au scuturat jugul maghiar, datorită faptului că au fost mult mai numeroși, în comparație cu ungurii din Ardeal²⁶³.

Poziții antirevizioniste au avut și unii lideri ai minorității germane din România. Spre exemplificare, menționăm că la reuniunea germanilor de la Brașov din 24 iunie 1934, Herbart Scheiner, președintele adunării, declara că este imposibil ca pentru a face pe plac câtorva mii de unguri să despartă mai multe milioane de români din teritoriul statului lor în sfârșit unificat și să-l anexezi, împotriva voinței lor unei puteri străine. Liderul reuniunii menționa că germanii din România se opun revizuirii frontierelor, nu numai pentru dragostea ce le-o poartă patriei lor și poporului român, cu care își împarte existența, dar și pentru propriul lor interes²⁶⁴.

Fruntașii Partidului Evreiesc din România s-au manifestat și ei în mod public împotriva revizionismului, declarând că se identifică în această chestiune cu națiunea română. Înființarea Partidului Evreiesc a fost privită cu o oarecare insatisfacție din partea unor frunțași ai Partidului Maghiar din România, care îi considerau pe evreii ardeleni, evrei maghiari și care puteau îmbunătăți statisticile maghiare, în scopul intensificării propagandei revizioniste. Așa cum a rezultat din analiza programelor și a declarațiilor, majoritatea covârșitoare a partidelor politice din România, s-au pronunțat împotriva revizionismului, contribuind prin aceasta la întărirea antirevizionismului politic românesc.

Acțiuni cu caracter antirevizionist desfășurate de partidele politice

Conștiente că trebuia făcut pasul de la concepția la acțiunea antirevizionistă, foarte multe partide au organizat adunări și manifestații cu

²⁶³ XXX, *Germanii din România și revizionismul maghiar*, în „Revue de Transylvanie”, 1934,1, nr. 2, p. 227.

²⁶⁴ M. Mușat, I. Ardelenu, *op. cit.*, p. 733.

caracter declarat antirevizionist. În toamna anului 1936, Partidul Național Țărănesc a organizat trei mari adunări antirevizioniste în trei mari orașe de graniță ale țării, la Satu-Mare, Cernăuți și Chișinău, pentru a răspunde atât revizionismului maghiar, cât și celui sovietic, care era mult mai bine camuflat dar urmărea aceleași scopuri. Ziarul „Tribuna Liberă” din Sibiu, care și-a trimis corespondenții la fața locului, scria în numărul din 18 octombrie 1936 că la chemarea P.N.Ț. au venit la Satu-Mare pentru a protesta împotriva revizuirii tratatelor, zeci de mii de români din cele patru județe de graniță ale țării: Maramureș, Sălaj, Bihor și Satu Mare²⁶⁵.

În fața celor 30.000 de români au vorbit liderii P.N.Ț., Iuliu Maniu, Ion Mihalache și M. Popovici²⁶⁶. În finalul adunării a fost adoptată o moțiune, care la articolul 1 preciza că „suprema voință și neclintita hotărâre a întreg neamului românesc este păstrarea și apărarea cu orice jertfe a hotarelor de azi ale României, statornicite pentru vecie, potrivit poruncilor dreptății, prin sacrificiul și luptele milenare ale poporului român²⁶⁷”.

Șirul adunărilor cu caracter antirevizionist, organizate de P.N.Ț. În toamna lui 1936 nu s-a oprit însă. Ziarul „Solia” din Orăștie, în numărul său din 15 noiembrie 1936 arăta că deși Partidul Național Țărănesc a considerat că cele trei mari adunări antirevizioniste au simbolizat destul, totuși liderii partidului s-au văzut obligați să organizeze încă o adunare antirevizionistă, în care să lămurească ultimele evenimente în politica internațională și lupta care se dă pentru revizuirea granițelor. S-a hotărât astfel ca o nouă adunare antirevizionistă să aibă loc la Arad în 22 noiembrie 1936²⁶⁸.

Adunări cu caracter antirevizionist au mai fost organizate, în special în orașele de la granița de vest și de alte partide politice puternice din România interbelică. Ne rezumăm să menționăm doar că în același an 1936, la Oradea, Frontul Românesc și Partidul Național Liberal, au organizat două mari

²⁶⁵ „Tribuna liberă” (Sibiu), I, nr.3 din 18 octombrie 1936.

²⁶⁶ Luând cuvântul, Iuliu Maniu sublinia: „Dacă este vorba de revizuire, atunci noi avem dreptul să o cerem, fiindcă în 1914 ni s-au făgăduit și alte teritorii, până la Bekeș-Csaba, iar în 1918 lumea din aceste ținuturi a vrut să se alipească la România. Prin urmare nu tolerăm nimănui să se lege de această țară, pe care noi am moștenit-o de la oamenii care au trăit și au suferit o mie de ani. Am venit să arătăm voința neînfrițată că vrem pace și ordine, dar cu condiția să rămânem în hotarele noastre” (*Ibidem*).

²⁶⁷ *Ibidem*.

²⁶⁸ Chemând populația la acesta adunare antirevizionistă, Ziarul „Solia” făcea apel „îndeosebi la noi ardelenii, care vom participa în număr mare, căci pe noi ne privește îndeaproape chestia antirevizionistă, fiindcă ungerii întâiu spre Ardealul nostru se uită.” („Solia”, Orăștie, din 15 noiembrie 1936).

adunări antirevizioniste, la care au participat între 20.000 și 30.000 de oameni²⁶⁹.

Analiza efectuată asupra implicării instituțiilor și organizațiilor politice din România interbelică în lupta antirevizionistă, evidențiază faptul că antirevizionismul românesc, organizat sau politic a contribuit în măsură egală, atât la dezvoltarea antirevizionismului științific, prin analizele pertinente făcute de oamenii politici, cât și a celui organic, prin necesitatea afirmată de a fi purtătorul de cuvânt a întregii națiuni române, solidară în fața pericolului revizionist.

Antirevizionismul organic

Concepția și temeiurile antirevizionismului științific, dublate de varietatea formelor de manifestare ale antirevizionismului organizat, au constituit tot atâtea surse ale dezvoltării antirevizionismului organic, ultima componentă a antirevizionismului românesc, pe care o vom analiza în continuare.

De ce antirevizionism organic? Pentru că în perioada interbelică antirevizionismul a devenit o componentă esențială a patriotismului. Fiecare român, care își iubea neamul și țara, era prin urmare antirevizionist, deoarece nu concepea o desfacere a Marii Uniri, înfăptuită cu atâtea jertfe. Antirevizionismul era deci propriu tuturor straturilor societății românești, indiferent de starea socială, confesiunea religioasă, sex sau grad de cultură.

Societatea a inclus antirevizionismul printre trăsăturile sale specifice în perioada interbelică, deoarece acesta a fost prezent în toate structurile și la toate nivelele sale. Prin aceasta se explică manifestarea antirevizionismului prin intermediul tuturor claselor și straturilor societății, a celor două biserici naționale românești, a societăților și asociațiilor cu caracter cultural-patriotic etc.

Din această perspectivă putem afirma că antirevizionismul organic a stat la baza apariției antirevizionismului științific și a celui politic (sau organizat), deoarece acestea nu se puteau valida fără această largă susținere, oferită de solidaritatea întregii societăți românești, în fața unui pericol venit din exterior.

Starea de spirit profund antirevizionistă a societății românești interbelice a fost evidențiată și activizată de intelectualitate, care continuând modelul înaintașilor, vizavi de împlinirea idealului național, a considerat că

²⁶⁹ Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fond: *Liga Antirevizionistă Română, Oradea-Bihor*, Dosar 4/1937, fila 21.

are această datorie, izvorâtă din tradiția, de a apăra cu toată energia, idealul, devenit realitate istorică în anul 1918. Semnalele apărute în presă în deceniul al treilea, au avut menirea să influențeze opinia publică românească, aspra demersurilor cu caracter revizionist, pe care unele state vecine le făceau cu mai multă sau mai puțină prudență.

La începutul deceniului al patrulea, când revizionismul ungar a intrat într-o nouă fază, datorită conjuncturii politice internaționale, intelectualitatea românească și-a diversificat la rândul ei, metodele și mijloacele de acțiune. Conștientă de puterea modelului izvorât din lupta pentru împlinirea idealului național, generația mai tânără, a făcut apel la „generația de aur a unirii”, care nu putea rămâne indiferentă la atacurile propagandei revizioniste. Preluând, deci ștafeta, generația României Unite și-a fixat ca suprem ideal, păstrarea intactă a patrimoniului național, primit de la înaintași.

În acest mod, intelectualitatea românească interbelică a devenit antirevizionistă și s-a validat în toate componentele antirevizionismului românesc.

Revenind la generația de aur a unirii, evidențiem că prin intermediul acesteia, a fost activat antirevizionismul organic, specific societății românești din perioada interbelică.

Prin intermediul presei, dar mai ales cu prilejul unor mari adunări, specifice mișcării naționale românești din Transilvania, reprezentanții generației de aur a unirii s-au adresat zecilor de mii de participanți, pentru a transmite mesajul ca opera înfăptuită de ei să nu poată fi niciodată destrămată. A impresionat, cu prilejul marilor manifestații antirevizioniste, organizate la 1 decembrie 1932 în toate orașele din Transilvania, apariția la tribuna oratorilor a unor luptători memorandiști, care în ciuda vârstei înaintate au ținut prin prezența lor să sugereze acel arc peste timp al generațiilor, gata să se sacrifice pentru idealul lor național²⁷⁰.

Continuarea tradiției luptei naționale a românilor din Transilvania a fost afirmată, cu prilejul aceluiași adunări, de generația mai tânără a

²⁷⁰ Cu prilejul mării manifestații antirevizioniste de la Cluj, din 1 Decembrie 1932, a vorbit Teodor Mihali, singurul luptător memorandist rămas în viață la acea dată. („Universul”, București, XLIX, nr. 333, din 3 Decembrie 1932).

(Pasaje din cuvântul lui Teodor Mihali, ca de altfel și al lui Vasile Goldiș, rostit la Arad în aceeași dată, vor fi prezentate în capitolul următor).

intelectualități ardelen, care a avut inițiativa organizării primelor manifestații cu caracter declarat antirevizionist²⁷¹.

Exemplul elitei intelectualității ardelen a fost preluat de întreaga intelectualitate din acest străvechi ținut românesc. Presa a constituit mijlocul prin care s-au difuzat populației reacțiile antirevizioniste ale intelectualității românești.

Juriștii, medicii, profesorii, dar mai ales învățătorii din localitățile ardelen, au folosit coloanele ziarelor pentru a-și afirma concepția lor antirevizionistă și pentru a pregăti opinia publică în scopul unei reacții hotărâte împotriva revizionismului. Mijloacele folosite, erau specifice activității profesionale de bază, dar acestea deveneau foarte eficiente, deoarece adaptau metodele de acțiune antirevizionistă, acestui specific științific și cultural, prin excelență²⁷².

Invocând rolul deosebit pe care-l avea știința în combaterea propagandei revizioniste, învățătorii, în special, considerau că aveau datoria morală ca pe lângă instruirea științifică să-i facă pe copii, buni patrioți și cu spirit de jertfă, față de tot ce e românesc. De pildă învățătorul Victor Făluș din Sălaj, scria într-o revistă de specialitate în 1933 că datoria acestor luminători ai satelor era să infiltreze în sufletul generației tinere, purul și sfântul adevăr istoric a legăturii poporului român cu glia în care s-a născut. Prevenind orice acuzație de naționalism sau alte excese, învățătorul sălăjan preciza că în această acțiune „noi nu avem lipsă să schimbăm o iotă din istoria maternității noastre”²⁷³.

²⁷¹ La adunarea antirevizionistă de la 1 Decembrie 1932 de la Cluj, profesorul universitar Emil Hațieganu, președintele comitetului de organizare spunea: „Hotărâți a păzi granițele țării răscumpărate cu viața celor 800.000 de morți pe câmpul de onoare și răsplățiți cu lacrimile și suferințele de veacuri ale martirilor români, ne-am adunat aci, pe pământ românesc să prăznuim unirea românilor, dar totodată să și protestăm cu toată energia contra uneltirilor vecinilor noștri maghiari, care restrânși la hotarele lor naturale, nicidecum nu se pot împăca cu dreapta judecată a lui Dumnezeu și a oamenilor și în semeția lor cutează să spere că pot sfârâma mareața clădire a păcii, zidită de voința tuturor popoarelor iubitoare de libertate.” („Universul”, București, XLIX, nr. 333, din 3 decembrie 1932. X

²⁷² Într-un articol intitulat „Solidaritatea națională”, învățătorul hunedorean Lazăr Suciuc scria în 1928 următoarele: „Așadar, regula cea dintâi pentru conservarea teritoriului, ca bază necesară a conservării naționalității, este iarăși cultura.” („Revista învățătorilor și învățătoarelor din județul Hunedoara”, Deva, II, nr. 3, din 1 octombrie 1928, p. 45).

²⁷³ „Școala Noastră”, revistă pedagogică și culturală a corpului didactic primar din județul Sălaj, X, nr. 1, din ianuarie 1933, p. 17.

Conștienți de importanța menirii lor în acțiunea de revitalizare a solidarității naționale, învățătorii își propuneau să acționeze în lumea satelor, dar și la orașe, pentru a realiza un zid invincibil de apărare împotriva propagandei revizioniste²⁷⁴.

În domeniul mijloacelor și metodelor de acțiune antirevizioniste și în jurul implicării sau neimplicării suficiente a statului în această problemă, sau purtat numeroase discuții.

Unii intelectuali erau de părere că statul român, preocupat să-și concretizeze concepția antirevizionistă în plan extern, prin alianțe și tratate, a neglijat oarecum factorul intern, care era de fapt baza de la care se pornea întreaga acțiune antirevizionistă. Această neglijare a antirevizionismului organic ar fi afectat și celelalte componente, care în fapt erau purtătoarele de cuvânt în fața opiniei publice mondiale a hotărâtei poziții antirevizioniste a poporului român²⁷⁵.

De cealaltă parte era reiterată ideea conform căreia cercurile guvernante știau ce au de făcut pe linia combaterii revizionismului. Eventuala implicare a statului în susținerea mișcării antirevizioniste pe plan intern ar fi dus la o

²⁷⁴ La adunarea subsecției învățătorilor din plasa Zalău s-a adoptat o linie de acțiune antirevizionistă, formulată astfel: „în fața primejdiei propagandei revizioniste, care tinde să ne amenințe, se impune ca noi, învățătorimea pe capetele căreia va cădea o bună parte a răspunderii, să ne examinăm conștiințele, să ne verificăm puterea sufletească și pătrunși de înaltele aspirații ale neamului, să acționăm în lumea satelor așa cum cere momentul și interesele superioare ale țării.” (Idem, XI, nr. 4-56, din aprilie-mai-iunie 1934, p. 184).

În același context menționăm un alt articol care preciza că: „între primele preocupări ale activităților extrașcolare ale membrilor corpului didactic primar, este fără îndoială organizarea unei acțiuni sistematice antirevizioniste, mai ales la granița etnică și politică a țării. Imperativul zilei de astăzi este întrunirea tuturor cetățenilor loiali și conștienți, într-un mănunchi indisolubil în fruntea unui zid invincibil de apărare contra propagandei de peste graniță, care propagă revenirea la o situație medievală de oprimare și extirpare.” (Idem, XII, nr. 10, din decembrie 1935, p. 466).

²⁷⁵ Învățătorul Dubenschi D. Octavian din Cugir, în articolul „Problema revizionismului” spunea vizavi de înființarea Ligii Antirevizioniste: „Ultimii ani ne-au convins că, dacă mai dormim mult pe laurii victoriei câștigate, va fi numai în detrimentul nostru. Și dacă nu s-a făcut până acum mult în acest domeniu, de cel mai chemat, Statul, suntem fericiți să constatăm un frumos început al inițiativei particulare, prin înființarea Ligei Antirevizioniste. Constatarea de mai sus e foarte îmbucurătoare pentru noi, dar părerea noastră e că dacă pe lângă inițiativa particulară și-ar lua și statul osteneala să organizeze în mod sistematic asemenea conferințe prin graiu și scris, rezultatul ar fi satisfăcător, ba îndrăznim să credem că ar putea reabilita în întregime adevărul deformat de vecinii noștri interesați. Susținem, deci, cu toată tăria că în acest domeniu statul nostru are mult de realizat.” („Gazeta Hunedoarei”, Deva, din 5 mai 1934, p. 1).

similitudine cu ceea ce se întâmpla în Ungaria, unde statul subvenționa masiv mișcarea revizionistă, pentru a avea motive de acțiune în plan politic și diplomatic²⁷⁶.

Dincolo de aceste dezbateri teoretice, ca urmare a afirmării concepției și temeiurilor antirevizionismului românesc în presă și în celelalte mijloace de difuzare a informațiilor, în mentalitatea populației s-a produs o stare de spirit profund antirevizionistă. Această stare o putem defini ca manifestarea cea mai importantă a antirevizionismului organic, când la nivelul fiecărui individ, antirevizionismul a devenit nu numai o stare de spirit ci și un imbold spre acțiune.

Pe acest fond al solidarității organice a întregii societăți românești interbelice, a apărut Liga Antirevizionistă Română, organizație desprinsă de orice grupare politică, tocmai pentru a realiza acțiunea comună a întregii națiuni, împotriva celor care periclitau integritatea frontierelor naționale.

Liga Antirevizionistă Română și-a propus, să transforme antirevizionismul organic al întregii societăți românești, într-o mișcare de masă cu caracter antirevizionist, care să susțină cu mijloace proprii, atât statul cât și efortul oamenilor de știință, în combaterea revizionismului.

După cum vom vedea în capitolele următoare, Liga Antirevizionistă Română a atras în rândurile ei de la cele mai reprezentative personalități ale vieții politice, științifice și culturale românești până la plugarii din satele cele mai îndepărtate, datorită țelului nobil pe care și l-a propus, prin combaterea revizionismului. Au fost atrase într-o colaborare rodnică, toate asociațiile și societățile cu caracter cultural, patriotic, în frunte cu ASTRA.

În concluzie reliefăm faptul că Liga Antirevizionistă și-a putut realiza obiectivele numai prin aportul tuturor formelor de solidaritate umană și națională de care dispunea societatea românească interbelică, în structura sa organică. De altfel într-un capitol separat, vom argumenta aceste afirmații, analizând raporturile Ligii Antirevizioniste cu toate structurile economice, sociale, politice și culturale ale societății românești.

²⁷⁶ În articolul „Ochii la fruntarii”, ziarul „Avântul” titra: „Guvernul știe ce are de făcut. Trebuie să știm noi românii ce avem de făcut. Să-l ajutăm, ajutându-ne pe noi! Momentele sunt serioase și neprevăzutul poate interveni dintr-o lună în alta. Să ne înarmăm sufletește. Să ne considerăm fiecare, responsabili de soarta țării și astfel să strângem rândurile, filtrând cu mare atenție falsa prietenie a dușmanilor, care nu precupețesc nici un sacrificiu spre a se insinua în sufletele noastre ca să ne spioneze. Ochi vigilenți la fruntarii. Ochi vigilenți înlăuntru!” („Avântul”, Petroșani, din 30 aprilie 1936, p. 3).

Concluzii

Ajungând la finalul analizei noastre asupra concepției și temeiurilor antirevizionismului românesc, subliniem că prin toate cele trei componente, acesta a fost un fenomen pozitiv, care și-a pus amprenta asupra perioadei interbelice, pe plan intern și internațional.

Prin justetea cauzei, susținută de întreaga societate românească, prin argumentarea științifică obiectivă și prin acțiunile întreprinse în plan extern, antirevizionismul românesc a devenit un fenomen de valoare europeană și universală, pus în slujba apărării păcii și a progresului uman în general. La o eventuală întrebare privind eficacitatea antirevizionismului românesc se poate răspunde că aceasta nu a fost maximă, datorită faptului că societatea românească a reacționat destul de târziu împotriva revizionismului, și în ciuda tuturor eforturilor depuse, decalajul nu a mai putut fi remontat. Pe de altă parte, dacă relațiile internaționale de la sfârșitul deceniului patru ar fi fost guvernate de adevăr și dreptate, atunci antirevizionismul românesc, care se baza pe aceste valori, ar fi avut câștig de cauză. Dincolo de aceste speculații, antirevizionismul românesc rămâne un fenomen pozitiv, bazat pe valorile democrației și înțelegerii între popoare, iar studierea lui se impune ca o reparație istorică necesară, datorită încadrării lui între marile fenomene ale istoriei noastre în perioada interbelică.

CAPITOLUL IV

Acțiuni cu caracter antirevizionist în Transilvania, până la constituirea Ligii Antirevizioniste

Perioada 1920-1932

Societatea românească a fost confruntată cu pericolul iredentist ungar, încă înaintea semnării Tratatului de la Trianon. Numeroase documente de arhivă atestă faptul că Ungaria folosea diferite metode pentru a produce agitație în Transilvania, încercând să speculeze această situație în cadrul Conferinței de pace, care își continua lucrările la Paris¹.

Sesizând pericolul unor asemenea acțiuni, Resortul Afacerilor Interne al Consiliului Dirigent, propunea la 25 martie 1920, declanșarea unei acțiuni de contra propagandă, care să demonstreze falsitatea argumentelor celor care doreau să reocupe Transilvania².

După semnarea Tratatului de la Trianon, organismele specializate ale statului român erau la curent cu eforturile făcute de Ungaria pentru propaganda iredentistă în Transilvania³.

¹ Într-o notă primită de prefectul județului Alba la 3 iulie 1921, din partea Ministerului de Interne se arăta: „După informațiile precise primite din Ungaria, suntem înștiințați că guvernul maghiar pentru a întreține agitațiile iredentiste din Ardeal, a alcătuit un bogat material de propagandă. S-au și tipărit cărți, broșuri, ilustrații sugestive, manuale cu îndrumări de propagandă, filme cinematografice, ce urmează a fi transmise spre a fi răspândite în Transilvania.” (*Ibidem*, Dosar 6/1921, fila 4).

² Îndemnul la contra acțiune era formulat astfel: „Credem, de un metod excelent și ducător la scop, de a începe o contra propagandă pe o bază cât se poate de mare, pentru a dovedi populației că toate cele ce sunt spuse, sunt neîntemeiate și false, izvorâte dintr-un simțământ dușmănos contra noastră.” (*Ibidem*).

³ Într-o notă primită de prefectul județului Alba la 3 iulie 1921, din partea Ministerului de Interne se arăta: „După informațiile precise primite din Ungaria, suntem înștiințați că guvernul maghiar ”pentru a întreține agitațiile iredentiste din Ardeal, a alcătuit un bogat material de propagandă. S-au și tipărit cărți, broșuri, ilustrații sugestive, manuale cu îndrumări de propagandă, filme cinematografice, ce urmează a fi transmise spre a fi răspândite în Transilvania.” (*Ibidem*, Dosar 6/1921, fila 4).

Opinia publică din România a luat cunoștință cu îngrijorare de intensificarea propagandei revizioniste maghiare, pe seama statului român.

Semnalul de alarmă a fost tras de presa românească din Transilvania, care a reacționat prompt, încă de la începuturile organizării propagandei revizioniste în Ungaria, făcând cunoscut acest lucru opiniei publice românești⁴.

Pe lângă demascarea acțiunilor revizioniste, presa românească din Transilvania încerca să sensibilizeze autoritățile de la București, pe linia unei contra-acțiuni, care să înceapă cu acordarea importanței cuvenite aniversării zilei de 1 Decembrie⁵.

O trăsătură constantă a presei românești-din Transilvania a constituit-o preocuparea pentru întărirea sentimentului de solidaritate națională, deoarece dincolo de pasiunile create de tumultul vieții politice interne, pe plan extern era necesară unitatea tuturor în fața pericolelor ce apăreau⁶.

Sentimentul tonic al solidarității naționale în caz de pericol, a fost afirmat de toți oamenii politici care luptaseră pentru unirea Transilvaniei cu România⁷.

⁴ Ziarul „Înfrățirea” din Cluj, în numărul său din 4 februarie 1921, nota următoarele: „Strigătul de alarmă pe care l-a dat de atâtea ori presa noastră n-a fost luat în seamă de către cei care au venit să vadă în el o manifestare neserioasă în baza unor știri fanteziste. Astăzi, când avem în fața noastră documentele într-adevăr senzaționale ale acestui complot pregătit de Budapesta împotriva siguranței statului nostru, când amănuntele acestei organizări ne sunt complet cunoscute, nu ni se mai poate zice că suntem distilatori de îngrijorări și ațâțători de ură.” („Înfrățirea”, Cluj, nr. 140, din 4 februarie 1921).

⁵ În articolul „După 5 ani de la Unire”, Ziarul „Foaia Poporului” din Sibiu arăta că: „în anul acesta, alte cercuri din București, încep a aprecia altcum ziua de 1 Decembrie. Hotărăsc a trimite peste 20 de conferențieri în Ardeal și Banat. La Sibiu vine însuși un ministru din guvernul actual, d-l I. Gh. Duca. („Foaia Poporului”, (Sibiu), din 2 decembrie 1923).

⁶ Într-un articol scris de învățătorul D.G. Ilie din Cristur, jud. Hunedoara, pentru ziua de 1 Decembrie 1928, apelul la solidaritate națională era formulat astfel: „Cel puțin acum, ar trebui să lucrăm împreună pentru consolidarea sufletelor noastre și a țării, desbrăcându-ne de interesele meschine, arătând prin faptele noastre, nu prin vorbe goale, că suntem apostolii înfrățirii, pe care dominația străină nu i-a putut nimici în trecut.” („Revista învățătorilor și învățătoarelor din județul Hunedoara”, Deva, anul II, nr. 7, din 1 decembrie 1928).

⁷ Răspunzând în Parlament provocărilor președintelui Partidului Maghiar din România, Al. Vaida Voievod afirma răspicat: „Dar să se știe un lucru peste hotar: că în momentul în care cineva ar vrea să se atingă de această țară, nu mai suntem național-țărăniști, nu mai suntem liberali, nu mai suntem averescani, nu mai suntem socialiști, suntem cu

Românii, care și-au regăsit adevărata țară, de-abia la 1918, au fost primii care au reacționat împotriva uneltirilor revizioniste. Acest lucru a fost apreciat de Nicolae Titulescu, în discursul din 4 aprilie 1934 în fața Adunării Deputaților, ca răspuns la interpelările făcute de Iuliu Maniu și I. C. Brătianu, față de intensificarea propagandei revizioniste⁸.

Îndeplinindu-și rolul de a semnală acțiunile cu caracter revizionist îndreptate împotriva României, socotim că presa românească din Transilvania nu a realizat și necesitatea îndemnului la acțiune concretă împotriva celor care doreau modificarea granițelor statului național. Această stare de lucruri s-a menținut pe întreg parcursul deceniului al treilea, cu toate că în 1927, revizionismul ungar își intensificase acțiunea de propagandă.

Accente mai dure ale presei, s-au constatat doar atunci când personalitățile de primă importanță ale Ungariei au început să sfideze prin provocări neelegante, statul român și aliații din Mica Antantă⁹.

Până în 1929 acțiunile desfășurate nu au avut un caracter declarat antirevizionist. S-au organizat anual comemorări ale zilelor de 1 Decembrie și 24 Ianuarie, ale revoluției de la 1848 etc. Deviza acestor comemorări era: „Să trăim în ele, ca ele să trăiască în noi!”¹⁰.

toții Români. Cu toții vom apăra libertățile acestei țări, după ce am suferit o mie de ani asupririle străine." („Alba Iulia", XI, nr. 33, din 2 august 1929).

⁸ Iată cuvintele diplomatului român rostite cu acest prilej: „Ori de câte ori unitatea noastră națională pare a fi amenințată, aceia care dau semnalul de alarmă și sar cei dintâi întru apărarea ei sunt Românii din noile provincii. Această reacție instinctivă constituie cel mai frumos omagiu adus Conferinței Păcii, cea mai strălucită mărturie a permanenței operei ei".

XXX, România și revizuirea tratatelor. Discursurile d-lor Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu în Ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934. Răspunsul d-lui N. Titulescu". Monitorul Oficial și Imprimeria Națională, București, 1934, p. 40).

⁹ Luând poziție față de discursul revizionist al primului ministru al Ungariei, Ștefan Bethlen, la 26 mai 1929 la Budapesta, când au participat și reprezentanți ai Micii Antante, ziarul «Alba Iulia», spunea despre contele Bethlen, următoarele: „Om și parazit, demagog și parvenit, este tipul contelui Bethlen, care mai are pretenția să se vâpsească și cu titlul de mare european. Acest demagog vulcanic, de 10 ani în șir prin minciuni iscusite a reușit în parte să inducă în eroare masele credule ale tineretului maghiar. Când toate popoarele de pe glob vor să revie la normal, cavalerul pusteii maghiare, caută prin discursuri bolnave să înflăcăreze sufletele tineretului inconștient." („Alba Iulia", XI, nr. 33, din 9 iulie 1929).

¹⁰ *Ibidem*, IX, nr. 3, din 23 ianuarie 1927.

La 20 mai 1929, cu prilejul „Zilei Eroilor”, au fost organizate la Alba Iulia, Serbările Unirii, la care au fost invitați toți cetățenii români, indiferent de partid, naționalitate sau credință religioasă.¹¹ Au fost primele manifestări de mare amploare cu caracter antirevizionist din România¹².

La serbări au fost invitați și minoritarii maghiari, ca un semn al reconcilierii istorice în cadrele regimului democratic instaurat după 1918. Aceștia însă au refuzat, prin conducătorii lor, sfidând mâna întinsă și toleranța de care au dat dovadă organizatorii manifestării¹³.

Și în anii următori, manifestările prilejuite de comemorarea „Zilei Eroilor”, au constituit ocazii pentru afirmarea poziției antirevizioniste a opiniei publice românești. Au existat însă și incidente, când unii politicieni români, mai mult sau mai puțin intenționat, au creat o atmosferă, care nu concorda cu scopurile acestor manifestări¹⁴.

Din cele prezentate, rezultă faptul că până la începutul deceniului al IV-lea, societatea românească privea campania revizionistă, oarecum liniștită, mulțumindu-se să ia cunoștință despre măsurile luate de guvernul

¹¹ „Toți sunt bineveniți – nota ziarul „Alba Iulia” – tuturora, care iubesc dreptatea și adevărul, legea și patria, le este datoră să participe. De toți ne vom îngriji să se simtă bine în Alba Iulia, să se bucure de dezrobirea neamului. Dacă românii se bucură, căci este vorba de unitatea neamului și de întregirea țării lor, nu au de ce să se întristeze nici celelalte neamuri, căci nedreptate nu se face nimănu.” (*Ibidem*, XI, nr. 21, din 8 mai 1929).

¹² Același ziar nota referitor la caracterul adunării: „Să ne prezentăm a doua zi de Rusalii în cetatea unificării neamului, pentru a împreuna glasurile și voințele și astfel cu un glas și o voință să sigilăm ceea ce s-a împlinit acum-a 10 ani tot aici, în aceasta cetate, la 1 Decembrie 1918. Să dăm dovadă, dacă mai este de lipsă, că nici o minte, nici o judecată, nici o voință nu mai are gărgăuni la cap, să se mai cugete la o altă așezare a provinciilor țării noastre.” (*Ibidem*, XI, nr. 23, din 14 mai 1929).

¹³ Pe marginea acestui episod, ziarul „Alba Iulia” nota următoarele: „Au fost invitați să ia parte la aceste serbări și maghiarii, ducându-și în frunte steaguri naționale cu tricolor maghiar. Totuși, ungerii au răspuns că ei nu pot lua parte la serbările, care le aduc aminte de desfacerea Ardealului de către țara ungurească. Prin urmare ei numai forțați se împacă cu Ardealul în România Mare.” (*Ibidem*, XI, nr. 16, din 12 aprilie 1929).

¹⁴ Un document al Parchetului General al Curții de Apel din Cluj, făcea referire la fostul ministru P. Groza, acuzat de căpitanul în rezervă Boteanu din Deva, că la 29 mai 1930, când se sărbătorea „Ziua Eroilor Neamului”, a insultat în plin public memoria soldaților români căzuți în război. Iată conținutul acestor acuzații: „Domnia sa nu înțelege prin erou, decât pe acela care se jertfește pentru o idee, dând ca exemplu pe Lenin. Este atestat cu martori că d-l dr. Groza duce de mult timp, prin vorbă și presă o campanie de propagandă comunistă.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Parchetul General al Curții de Apel-Cluj*, Dosar 10/1930, fila 17).

României și având mare încredere în normele dreptului internațional, dublate de alianțele defensive încheiate de România în deceniul III. Această mentalitate este foarte bine zugrăvită de presa românească din Transilvania¹⁵.

Perioada 1932-1933

Începând însă cu anul 1932, când a devenit evidentă intensificarea propagandei și a acțiunilor revizioniste, societatea românească începe să conștientizeze marele pericol, care viza frontierele statului național unitar. S-a resimțit astfel nevoia de a ajuta statul român în demersurile sale diplomatice iar opinia publică mondială să cunoască starea de spirit profund antirevizionistă a societății românești.

Începutul acțiunilor de amploare cu caracter antirevizionist a fost dat de o serie de personalități din orașele și satele transilvane, care au inițiat acțiuni de ridicare a unor monumente în memoria martirilor, căzuți victime furiei oarbe a celor care au pierdut stăpânirea în Ardeal în 1918.

Din șirul acestor acțiuni o menționăm aici pe cea demarată de protopopul greco-catolic Petru E. Papp din Beiuș, pentru ridicarea unui monument în memoria martirilor, dr. N. Bolcaș și dr. I. Ciordaș, îngropați de vii în noaptea de 3-4 aprilie 1919 în satul Lunca¹⁶.

Tot în Bihor, de data acesta la Oradea, a avut loc la 11 aprilie 1932 o mare manifestație românească, de protest împotriva ororilor sovietice de peste Nistru, cărora le-au căzut victime românii transnistreni¹⁷.

¹⁵ În articolul „Revizuirea” publicat în „Gazeta de Vest” la 27 februarie 1932, dr. V. Gherman făcea următoarea apreciere asupra stării de spirit a societății românești la începutul deceniului IV: „Siguri de dreptatea noastră, ne păstrăm calmul, încât nici chiar provocările jignitoare nu ne pot face să ne pierdem cumpătul. Această seninătate reoglindește însă cel mai clar capacitatea românească, ca element susținător de stat.” („Gazeta de Vest”, Oradea, II, nr. 748, din 27 februarie 1932)

¹⁶ În articolul semnat de Pompiliu Dan în „Gazeta de Vest” sub titlul „Cum se poate ridica monumentul martirilor bihoreni”, se dădea un răspuns apelului făcut de Petru E. Papp, în următorii termeni: „Acei care nu s-au gândit niciodată la fioroasa noapte de 3 spre 4 aprilie 1919, petrecută de cei doi martiri dr. I. Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș între torturile morții în comuna Lunca, unde ei singuri își săpau groapa în care au fost aruncați de vii, aceia nu vor da poate 100 de lei. În afară de aceia, însă toți Românii se vor grăbi să-și dea ultimul lor ban pentru ridicarea monumentului lor”. (*Ibidem*, nr. 745, din 24 februarie 1932).

¹⁷ *Ibidem*, nr. 791, din 12 aprilie 1932.

Marile demonstrații cu caracter antirevizionist s-au declanșat însă, după ce guvernul maghiar a organizat manifestațiile revizioniste din 13 noiembrie 1932, cu prilejul împlinirii a 11 ani de la ratificarea Tratatului de la Trianon, de către Parlamentul din Budapesta¹⁸.

Manifestațiile antirevizioniste din lunile noiembrie și decembrie 1932

Anticipând ofensiva revizionistă maghiară, ziarul „Universul”, patronat de Stelian Popescu a publicat numeroase articole în care susținea ideea organizării unor mari manifestații antirevizioniste în toată țara.

Inițiativa ziarului „Universul” apărută în numărul din 2 noiembrie 1932 a fost receptată rapid în întreaga Transilvanie mai ales în localitățile de la granița de vest. Peste numai 4 zile, la Oradea, membrii corpului profesoral de la universitate au organizat o manifestație cu caracter antirevizionist, care s-a desfășurat la statuia lui Mihai Viteazul și în sala Eforie¹⁹. La această manifestație au vorbit: dr. Theodor Neș - directorul Liceului de băieți „Emanoil Gojdu”, D. I. Bărbulescu - președintele „Asociației învățătorilor”, D. Grozavu - președintele „Asociației studenților orădeni” și președinta „Reuniunii femeilor române”, dr. V. Candrea²⁰. Încheind manifestația profesorul universitar Gheorghe Sofronie adresa concitadinilor un apel la acțiunea antirevizionistă, arătând că „noi cei de aici, care suntem cei dintâi ce pot cădea în gura lăcomiei maghiare, avem datoria de a ne mișca”²¹.

O manifestație similară a avut loc la Arad, în 21 noiembrie 1932²².

Manifestația antirevizionistă de la Oradea a fost puternic mediatizată, atât de ziarul „Universul”, cât și de presa din orașele Transilvaniei.

Efectul a fost extraordinar, deoarece a declanșat componenta antirevizionismului organic în societatea românească.

În orașe s-au constituit comitete de inițiativă sau de organizare a manifestațiilor antirevizioniste, cu ocazia zilei de 1 Decembrie, când se împlineau 14 ani de la Unirea Transilvaniei cu România. La sate, preoții

¹⁸ „Universul”, București, nr. 313, din 13 noiembrie 1932.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 308, din 8 noiembrie 1932.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² Președintele adunării, Sever Ispravnicu a dat cuvântul lui Vasile Goldiș, care și-a chemat concitadinii și toată populația județului Arad să comemoreze ziua de 1 Decembrie printr-o mare adunare de protest împotriva revizionismului ungar. (*Ibidem*, nr. 324, din 24 noiembrie 1932).

informau oamenii despre agitațiile revizionismului ungar și îi îndemneau să meargă la manifestările antirevizioniste organizate în orașe sau în comune.

În bisericile din județul Alba, în duminica din 27 noiembrie 1932 s-au hotărât delegații, care să meargă la 1 Decembrie la marea adunare antirevizionistă. În comunele mai îndepărtate ale județului s-a hotărât să se trimită delegați cu memorii de protest împotriva agitațiilor revizioniste²³.

La adunarea antirevizionistă organizată la Alba Iulia s-au primit memorii de protest din partea majorității comunelor județului, care cuprindeau semnăturile tuturor românilor din aceste localități²⁴.

La 17 noiembrie 1932 la Cluj, în sala Sindicatului Ziariștilor a avut loc o întrunire în vederea organizării unei demonstrații antirevizioniste, cu prilejul zilei de 1 Decembrie. La reuniune au participat reprezentanți ai societăților culturale și patriotice din localitate: „Uniunea Foștilor Voluntari”, „Cultul Patriei”, „ASTRA”, „Liga Apărării Naționale”, „Uniunea Luptătorilor Memorandiști”, „Uniunea ofițerilor de rezervă”, „Reuniunea femeilor creștine”, „Societatea națională a Femeilor Ortodoxe”, „Societatea Femeilor titrate”²⁵. S-a constituit un comitet de acțiune, format din Emil Hațiegan, Aurel Gociman, Ștefan Meteș, Marin Ștefănescu și T. Vidican²⁶.

Pentru adunarea antirevizionistă de la Arad s-au întocmit manifeste, care au fost răspândite în toate localitățile județului²⁷.

Comitetul de inițiativă constituit la Deva, care avea ca președinte pe dr. Eugen Tătar și secretar pe dr. Victor Șuiaga a lansat un apel la 18 noiembrie

²³ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Prefectura județului Alba. Cabinetul Prefectului*, Dosar 2/1932, fila 1.

²⁴ Redăm conținutul memoriului din comuna Șugag, care conținea 608 semnături: „Cetățenii români din comuna Șugag, județul Alba, protestează cu energie și cu cea mai mare indignare împotriva revizuirii tratatelor de pace și a granițelor românești pe care, dacă va fi necesar le vor apăra cu ultima picătură de sânge. În care scop trimit prezentul protest adunării din Alba Iulia, ce se ține la 1 Decembrie 1932 în orașul care constituie simbolul unității noastre naționale și al încoronării de regi, pentru a-l aduce la cunoștință tuturor aceluia care militează pentru problema revizuirii.” (*Ibidem*, fila 5).

²⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1932-1938, fila 23.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Manifestul organizatorilor era formulat astfel: „Din târguri și din sate, din munți și din câmpie, din coclauri și vâlcele, veniți cu toții, Români la Marea Adunare ce se va ține joi 1 Decembrie în piața lui Avram Iancu din Aradul românesc, în acest eroic Arad, al luptătorilor din trecut, de unde la 12 octombrie 1918 a pornit ideea mântuitoare a marelui adunări de la Alba Iulia”. („Universul”, București, nr. 331, din 1 Decembrie 1932).

1932, care a fost tipărit și răspândit în toate localitățile județului²⁸. Textul apelului este foarte sugestiv pentru aprecierea etapelor mișcării antirevizioniste din Transilvania și confirmă faptul că începând cu anul 1932, antirevizionismul organic pasiv, se transformă într-unul activ²⁹.

La Beiuș Comitetul de organizare condus de dr. C. Pavel și P. Bolcaș a lansat în 30 noiembrie 1932 un „Apel pentru o mare adunare de protestare în 6 decembrie 1932, a românilor din sudul Bihariei împotriva uneltirilor revizioniste ale ungarilor”³⁰.

Ca urmare a efortului de mediatizare a acestor mari adunări cu caracter antirevizionist, participarea a fost numeroasă, demonstrând starea de spirit profund antirevizionistă ce cuprinsese toate straturile societății românești.

Începutul a fost dat tot de orașul Oradea, unde la 27 noiembrie 1932 s-au adunat 20.000 de români, care au dat răspunsul cuvenit revizionismului maghiar³¹. La această manifestare antirevizionistă de la granița de vest au vorbit: Stelian Popescu, fost ministru de justiție, directorul ziarului „Universul”, Nicolae Zigre - președintele Casinei Naționale a județului Bihor, prof. A. Cosma - președintele Asociației Generale a Românilor Uniți, prof. dr. Iosif Pogan - președintele Asociației profesorilor secundari din Oradea³². La încheierea adunării s-a adoptat moțiunea care evidenția hotărârea apărării granițelor, chiar cu prețul sacrificiului suprem³³.

²⁸ Arhiva Secției de istorie contemporană a Muzeului Județean Hunedoara - Deva, nr. inventar 28030/1601.

²⁹ Față de provocările revizioniste, apelul arăta: „Români ! Un zâmbet plin de milă a fost răspunsul nostru de până acum, pentru cei ce nu pot înțelege învățămintele istoriei.” în continuare apelul preciza: „A fost destul însă cu generozitatea și loialitatea noastră românească! Față de agresivitatea așa-zișilor revizionști, pornim o luptă de protestare, prin care vom arăta lumii întregi, că aceiași vinovați ai războiului mondial de ieri, sunt pe cale de a aprinde din nou în flăcări uriașe, bătrâna Europă.” (*Ibidem*).

³⁰ Apelul comitetului de organizare din Beiuș, conținea îndemnuri patetice la acțiune antirevizionistă : „Veniți ca lumea să ne audă și să înțeleagă, veniți ca munții și văile Bihariei să se cutremure și văzduhul să clocotească de glasul nostru; de glasul jertfelor martirilor și al dreptății noastre.” („Gazeta de vest”, Oradea, IV, nr. 883, din 4 decembrie 1932).

¹¹ „Universul”, București, nr. 330, din 30 noiembrie 1932.

³² *Ibidem*.

³³ Textul moțiunii era formulat astfel: „Oradea și Bihorul declară prin urmare, solemn și hotărât că pietrele de hotar ale României sunt înfipte pe veci la locul lor de acum și este gata să le apere până la cea din urmă suflare împotriva celor ce vor stricarea legilor și tulburarea păcii.” (*Ibidem*).

După adunarea de la Oradea, care a avut loc în ziua de duminică 27 noiembrie 1932, în orașele și satele din Transilvania s-au ținut mari adunări antirevizioniste în ziua de joi 1 Decembrie, când se aniversau 14 ani de la Unirea Ardealului cu patria mamă. În orașele de la granița de vest: Satu Mare, Cărei, Cehul Silvaniei, Zalău, Arad, s-au adunat zeci de mii, în unele locuri și peste 20.000 de români, în mari adunări „privind toate cu fața spre pusta dinspre care vântul aduce urlete hămesite”, cum nota ziarului „Libertatea” din 8 decembrie 1932³⁴.

În orașele din centrul Transilvaniei: Cluj, Alba Iulia, Brașov, Deva, Orăștie, Hațeg, Dej, Gherla, participarea a fost la fel, foarte numeroasă³⁵.

În județul Hunedoara, au avut loc 6 adunări la: Deva, Baia de Criș, Orăștie, Hațeg, Lupeni și Petroșani³⁶.

La adunarea antirevizionistă de la Arad, au vorbit printre alții, Vasile Goldiș și Grigorie Cosma - episcop al Aradului, care au afirmat dârzenia cu care poporul român este gata să-și apere mărețul act de la 1 Decembrie, săvârșit în cetatea Alba Iulia³⁷.

La Cluj, cele mai aplaudate discursuri au fost cele ale lui Teodor Mihali - fost luptător memorandist și ale profesorului universitar Emil Hațieganu - președintele comitetului de organizare³⁸.

La Brașov, printre vorbitori s-au aflat: protopopul ortodox - dr. Iosif Blaga, protopopul unit - Hodăranu și profesorii Căliman și S. Turtea³⁹.

³⁴ „Libertatea”, Orăștie, din 8 decembrie 1932.

³³ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ În încheierea discursului său, Vasile Goldiș spunea: „Folosim ziua de azi, ca să protestăm în fața lumii civilizate față de toți aceia, care atentează la pacea și bunăstarea dintre popoarele Europei și ca să declarăm că nici o palmă de pământ românesc nu se poate restitui fără vărsare de sânge. Națiunea română este gata a jertfi sângele altor milioane de voinici, apărând patrimoniul primit de la părinți.” („Universul” București, nr. 333 din 3 decembrie 1932).

Adunarea de la Arad a adoptat o moțiune, care se încheia astfel: „Adunarea națională din Arad vestește lumii, că Aradul face un trup nedespărțit cu românii din Dacia Traiană, de care nici o lege omenească nu-i mai poate despărți.” (*Ibidem*).

³⁸ Prezența lui Teodor Mihali, unul dintre neînfricații memorandiști, care au înfruntat persecuțiile regimului dualist pentru curajul de a cere drepturi în numele românilor din Transilvania, a produs emoție în rândul participanților la adunarea antirevizionistă de la Cluj. „Am rămas singurul în viață - spunea Teodor Mihali - și bine îmi aduc aminte, că și atunci (înainte cu 38 de ani), uniți în cugete și în simțiri, am cerut cu toții drepturile noastre de români. Am răbdat cu credința în Dumnezeu și mă simt fericit că am văzut unirea tuturor românilor, într-o țară puternică” (*Ibidem*).

La Alba Iulia, cuvântul de deschidere a fost rostit de dr. Ioan Suciu - președintele Comitetului de organizare. Dintre vorbitori s-au remarcat părintele dr. Gheorghe Ciuhandru - președintele Asociației clerului Andrei Șaguna din mitropolia Ardealului⁴⁰.

Adunarea antirevizionistă de la Sibiu a fost prezidată de dr. I. Beu. Nicolae Colan - rectorul Institutului Teologic declara în finalul cuvântării sale că „noi românii, n-am scos niciodată sabia pentru cuceriri și umilirea sufletelor străine, dar pășim cu îndârjire pentru apărarea avutului câștigat cu atâtea jertfe de sânge”⁴¹.

La Deva „valurile de români de prin județ, în costume românești și cu muzici în frunte s-au revărsat pe străzile orașului cu placarde și steaguri.”⁴² Președintele adunării, dr. Eugen Tătar, decanul baroului din Deva, după expunerea sa, a dat cuvântul unor personalități locale, dar și profesorului Ion Lupaș, care a ținut să participe la adunarea antirevizionistă de la Deva⁴³.

În cuvântul său, dr. E. Tătar spunea: „Alții caută să ne strice dreptul nostru sfânt. Să spunem lumii întregi că granițele noastre se confundă cu neamul nostru, încât nimeni nu se poate atinge de ele”⁴⁴. Avocatul Victor Șuiaga, după o scurtă incursiune în istoria Transilvaniei își încheia cuvântarea spunând: „Noi vrem pace! Pentru cazul însă, când Ungaria vrea război, generația mai tânără a județului Hunedoara, trimite din mândra cetate a lui Decebal, un avertisment Budapestei”⁴⁵.

Adunarea de la Deva s-a încheiat prin adoptarea unei moțiuni antirevizioniste, care urma să fie trimisă guvernului României⁴⁶.

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Ioan Suciu s-a numărat printre organizatorii Adunării de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. Protestând cu toată indignarea împotriva revizionismului, el declara cu hotărâre: „Vom răspunde acestei încercări, legându-ne din nou, că niciodată nu vom lupta, român contra românului.” (*Ibidem*).

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Politie*, Dosar 10/1932-1933, fila 5.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ „Universul”, București, nr. 334, din 4 decembrie 1932

⁴⁵ „Horea”, Deva, din 8 decembrie 1932.

⁴⁶ Moțiunea se încheia astfel : "Românii hunedoreni, locuitori ai celui mai clasic și istoric ținut românesc, ca urmași ai marilor eroi naționali Ioan Corvin de Huniadi, Horea, Cloșca și Crișan și Avram Iancu, asigură România de jertfa sângelui lor în orice moment, dar în același timp trimit avertismentele lor că România este una nedespărțită și nedesfăcută". („Universul”, nr. 334, din 4 decembrie 1932).

La Orăștie, după cum relata un document al Chesturii de Poliție, «toți oratorii au vorbit în legătură cu propaganda maghiară pentru revizuirea tratatelor de pace, vestind uneltirile pe care ungurii le pun la cale cu concursul statelor în care au găsit ecoul aspirațiunii lor»⁴⁷. Dintre oratori s-a remarcat din nou profesorul universitar I. Lupaș, care a vorbit despre „Idea națională și luptele ei pentru biruință”⁴⁸.

Întruniri cu caracter antirevizionist au avut loc și în unele localități rurale din Transilvania. Cea mai puternic mediatizată a fost adunarea de la Baia de Criș. Un rol deosebit în organizarea acestor manifestări l-au avut învățătorii din Țara Zarandului, care cu prilejul cercurilor culturale, informau sătenii despre intensificarea propagandei revizioniste împotriva României. La îndemnul dascălilor, locuitorii comunei Mihăileni s-au întrunit la Baia de Criș, pentru a aniversa unirea Ardealului cu România, printr-o mare adunare cu caracter antirevizionist. Sub lozinca „Trăiască pacea și sfințele tratate”, vorbitorii, printre care s-au aflat și mulți țărani respectați în comunitățile lor, au spus răspicat că vor să trăiască mai departe liberi și nestânjeniți de nimeni în datina lor strămoșească, nu ca înainte de 1918, fiind hotărâți să apere cu viața intangibilitatea granițelor actuale ale țării. Moțiunea adoptată evidențiază conștiința legăturii cu trecutul de luptă al oamenilor acestor locuri și dârzenia specifică moșilor⁴⁹.

Adunările cu caracter antirevizionist au continuat și după data de 1 Decembrie 1932, întregind astfel șirul marilor manifestări, pe care românii din Transilvania le-au susținut înainte și după ziua, care a consacrat unirea lor cu patria mamă⁵⁰.

⁴⁵ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond : *Chestura de Poliție* , Dosar 10/1932-1933

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Iată termenii în care era formulată moțiunea: „Moții, prin glas hotărât spun celor ce au urechi de auzit să audă, că zadarnic încearcă să strice cetatea păcei, ce s-a clădit pe oseminte de eroi, cu ciment de suflete udat cu sânge, căci nu vor reuși! De asemenea avizăm pe cei ce bine ne cunosc, că cine suntem, căci munții noștri mari au încă păduri virgine și stânci multe și brațe puternice și sănătoase, așa că la nevoie ne vom folosi de ele, ca în timpul anului 1848, când în fruntea noastră, l-am avut pe Avram Iancu”. („Universul”, București, nr. 338 din 8 decembrie 1932).

⁵⁰ Printre cele mai impunătoare adunări antirevizioniste ținute după 1 Decembrie o menționăm pe cea de la Beiuș din 6 dec.1932 la care au participat 25000 de oameni din părțile Beiușului și Vașcăului. (*Ibidem*, nr. 340, din 10 decembrie 1932).

La 18 decembrie 1932 a avut loc în orașul Brad o mare adunare antirevizionistă, la care au participat moții din Țara Zarandului. Adunarea a fost patronată de „Societatea Mica” („Gazeta Hunedoarei”, Deva, din 4 ianuarie 1933).

Referitor la adunările cu caracter antirevizionist, se cuvine să menționăm faptul că ele s-au desfășurat fără incidente între români și minoritarii maghiari. La acesta atmosferă au contribuit organizatorii și cei care au luat cuvântul, care au văzut în aceste adunări, perpetuarea spiritului de la Alba Iulia în care voința națiunii a fost afirmată într-un spirit democratic și tolerant.

Numeroase documente de arhivă atestă faptul că adunările antirevizioniste s-au desfășurat fără incidente sau provocări la adresa minorității maghiare ⁵¹.

Acest lucru nici nu ar fi fost de dorit, deoarece propaganda revizionistă ungară ar fi speculat orice banal incident și l-ar fi prezentat într-o manieră tendențioasă.

Rezultă din cele prezentate, că intelectualitatea românească din Transilvania a avut un rol hotărâtor în angajarea întregii populații în mișcarea antirevizionistă.

Pe lângă efortul de a dinamiza antirevizionismul organic al populației românești, intelectualii transilvăneni și mai ales cadrele universitare au folosit mijloacele specifice activității lor. De exemplu, cu ocazia sărbătoririi jubiliare a Universității Ferdinand I din Cluj, care a avut loc în zilele de 20-21 octombrie 1930, s-a organizat la Biblioteca Universității o expoziție retrospectivă, unde s-au putut vedea lucrările științifice ale corpului profesoral, grupate pe instituții și facultăți ⁵². Vorbind despre aceste manifestări, profesorul universitar Ioachim Crăciun aprecia că „expoziția a avut rolul de a prezenta bilanțul științific al universității românești din Transilvania în prima decadă, 1920-1930, adică de când poporul român a redobândit drepturile sale legitime asupra acestei părți de pământ național și unde știința a început să fie studiată în limba română”⁵³.

⁵¹ Într-o notă trimisă de Chestura de Poliție Deva către Inspectoratul Regional din Cluj la 22 iunie 1933 se raporta că „în sectorul județului Hunedoara, atât la orașe, cât și pe teritoriul rural, de la data de 1 decembrie 1932 și până în prezent nu s-a întâmplat nici un incident între români și unguri, cu ocazia adunărilor antirevizioniste”. (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Politie Deva*, Dosar 10/1932-1933, fila 9).

Asemenea rapoarte au fost trimise de comisariatele de poliție din majoritatea orașelor din Transilvania. De exemplu, în județul Hunedoara au trimis rapoarte asemănătoare toate comunele urbane din acest județ: Deva, Hunedoara, Petroșani, (pentru toată Valea Jiului), Hațeg, Orăștie și Simeria. (*Ibidem*, filele 9, 10, 11, 12, 13 și 19).

⁵² I. Crăciun, „*L'Université roumaine et l'Université hongroise de Transylvanie*” în „*Revue de Transylvanie*”, II, 1936, nr. 3, p. 323.

⁵³ *Ibidem*.

Revenind la adunările antirevizioniste de la sfârșitul anului 1932, menționăm că ele au fost urmate de cicluri de conferințe și expuneri, pe care universitarii transilvăneni le-au susținut atât în fața studenților, cât și în alte medii ale societății⁵⁴.

Manifestațiile antirevizioniste din 28 mai 1933

Începutul anului 1933 a coincis pe plan internațional cu ascensiunea la putere în Germania a lui Hitler, care și-a datorat succesul și virulentei poziții revizioniste și revanșarde. Cercurile politice și opinia publică românească au conștientizat marele pericol determinat de posibila apropiere a Ungariei de Germania, așa cum s-a întâmplat cu apropierea de Italia, alt stat revizionist.

În acele momente grele pentru societatea românească s-a realizat sincronizarea perfectă între antirevizionismul organizat și cel organic.

Prima dovadă a acestei sincronizări s-a consumat la 28 mai 1933, când la Praga s-au întrunit delegații statelor din Mica înțelegere, pentru o conferință. La aceea dată, la București, Praga, Belgrad și chiar la Varșovia s-a hotărât organizarea unor mari adunări antirevizioniste. Organizatorii au avut din nou grija de a preciza că aceste demonstrații nu erau „îndreptate împotriva vreunui stat, ci numai împotriva ideii revizioniste și a pericolelor acestei idei, care ar duce la război”⁵⁵.

La București au avut loc două mari manifestații împotriva cererilor de revizuire a tratatelor de pace, la 21 și 28 mai 1933⁵⁶.

În restul țării și în special în Transilvania, manifestațiile antirevizioniste au avut din nou o amploare deosebită.

La adunarea de la Sibiu, din 28 mai 1933, care a avut loc în Piața Ferdinand, au participat 10.000 de oameni din toate comunele județului⁵⁷. Pentru adunarea antirevizionistă de la Cluj, din aceeași zi, au fost răspândite afișe în toate localitățile județului, care informau populația despre

⁵⁴ De exemplu, între 2 și 6 decembrie 1932, profesorul universitar Gh. Sofronie a organizat 4 conferințe la Facultatea de drept din Oradea, sub titlul generic: „Tratatul de la Trianon și acțiunea revizionistă”. („Gazeta de Vest”, Oradea, din 6 decembrie 1932).

⁵⁵ „Foaia Poporului”, Sibiu, 41, nr. 21, din 21 mai 1933.

⁵⁶ La manifestația din 21 mai 1933 din București, ziarele au estimat numărul participanților la 150.000. Numai din județul Sibiu, oamenii au plecat cu 3 trenuri speciale la București. Adunarea antirevizionistă din 28 mai s-a desfășurat la Arenele Romane, participând zeci de mii de bucureșteni. (*Ibidem*, nr. 23, din 4 iunie 1933).

⁵⁷ „Cuvântul Poporului”, Sibiu, XV, nr. 22, din iunie 1933.

necesitatea închegării unui front antirevizionist, menit să susțină demersurile diplomatice ale statului român⁵⁸.

În județul Hunedoara, la aceeași dată, au avut loc întruniri antirevizioniste la Hațeg, Orăștie și Hunedoara. Pentru a evidenția implicarea forțelor locale, a intelectualității în special, în organizarea și conducerea acestor manifestații, redăm pe scurt desfășurarea acestor acțiuni, după un raport al Chesturii de Poliție din Deva.

La Hațeg, întrunirea s-a organizat în piața orașului, cu participarea a 1.000-1.200 persoane, sub președenția lui Toma Vasinca. Au vorbit, dr. Emil Șelariu deputat, Eronim Ciocan-protopop, Victor Savu - primarul orașului, dr. Comeș Petru, Iuliu Nasta și Sabin Burnea - avocați și Olariu

⁵⁸ Redăm în întregime conținutul afișului executat la Tipografia Națională S.A. Cluj: „Răspundeți cu toții la chemarea marelui ziar „Universul” și veniți la Marea adunare antirevizionistă de la 28 mai 1933!

Să închegăm impresionantul front antirevizionist, opunând tendințelor revizioniste ale vrăjmașilor noștri, hotărârea noastră nestrămutată de a păzi hotarele și tratatele ce le garantează.

În această zi mare se vor ține întruniri antirevizioniste în toate orașele din România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia.

Frați români! Față de acest monstruos atentat la pacea Europei și la integritatea hotarelor noastre, avem cu toții datoria să ne ridicăm ca un singur om și să facem a se auzi răspicat și energic cuvântul nostru peste granițele inviolabile ale țării. Drept aceea, „Acțiunea Patriotică”, având binecuvântarea bisericilor noastre, ajutată fiind de toate societățile culturale și patriotice din Ardeal în frunte cu Astra și sprijinită de frunțașii vieții politice românești din capitala Ardealului, invită pe toți românii din municipiul și Județul Cluj să vină la Măreața Adunare ce va avea loc duminică 28 mai 1933 în sala Teatrului Național, la ora 11 dimineața.

Nicolae Ivan – episcopul Clujului, Vadului și Feleacului.

Iuliu Hosu – episcop de Cluj și Gherla

Iuliu Hațieganu – președintele Departamentului Cluj al Așteii.

I.C. Cătuneanu – consilier municipal al „Blocului Românesc.”

General în rezervă Dănilă Papp – președintele „Acțiunii Patriotice.”

Dr. A. Frâncu – fost apărător în Procesul Memorandumului.

V. Ghidionescu – președintele Ligii Culturale.

Dr. Iuliu Moldovan – președintele Așteii.

Sextil Pușcariu – președintele F.O.R.

Fl. Ștefănescu-Goangă – rectorul Universității Cluj.

Gh. Sion – cetățean de onoare al Clujului. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond:

Liga Antirevizionistă Română, Dosar 65/1933-1938, fila 1).

Petru - directorul gimnaziului. Toți au combătut vehement revizionismul, considerat un pericol pentru întreaga omenire⁵⁹.

La Orăștie, întrunirea s-a ținut în piața orașului, sub președinția lui Aron Demian - directorul liceului din localitate și au luat parte 1.200-1.500 persoane. Au vorbit Stanciu Zaharia - profesor, Enea Ioan - protopop, dr. Braia Jenő - deputat, dr. Radu Izidor-avocat, Crețu Nicolae - profesor, dr. Munteanu Eugen - secretarul primăriei, dr. Alexandru Herlea - avocat și Popa Ioan - agricultor⁶⁰. Documentul sublinia că toți cei enumerați au protestat vehement împotriva propagandei făcute pentru revizuirea tratatelor de pace, fără să critice acțiunea persoanelor politice străine⁶¹.

La Hunedoara, adunarea s-a ținut în pavilionul de vară al uzinelor și au participat 1.600-2.000 oameni, sub conducerea președintelui Astrei, Ioan Brâncovean. Au vorbit, Pop Iuliu-preot, Popa Petru - directorul gimnaziului, Ovidiu Palonte - inginer, Hancu Vasile - medic, Constantinescu Anghel - profesor, Onescu Ioan - președintele voluntarilor, Moisin Victor - muncitor și Andru Aron - plugar din Buituri⁶².

Întrunirile ținute în județul Hunedoara, ca de altfel în toate orașele din Transilvania, s-au încheiat cu adoptarea unor moțiuni și telegrame, trimise, în special regelui și ministrului de externe, Nicolae Titulescu⁶³.

Coordonarea manifestațiilor cu caracter antirevizionist din cele 3 țări a avut un ecou deosebit în rândul opiniei publice internaționale, care a apreciat valoarea și semnificația acestor plebiscite spontane și a conștientizat faptul că opera îndeplinită de tratatele de pace era justă. În cele 3 țări, peste 50 milioane de suflete s-au ridicat pentru a declara că o atingere a tratatelor de pace, însemna, nu asigurarea păcii, ci provocarea războiului⁶⁴.

Demonstrațiile cu caracter antirevizionist de la 28 mai 1933 s-au bucurat de aprecierea oamenilor politici români, care au sesizat solidaritatea întregii națiuni, în fața pericolului revizionist. La 1 iunie 1933, Octavian Goga scria în „Cuvântul Poporului”: „lozincă revizuirii granițelor, anacronică și profund imorală, nu poate întâmpina decât rezistența noastră categorică, așa cum va fi cerută de împrejurări”⁶⁵.

⁵⁹ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Deva*, Dosar 10/1933, fila 4.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ „Foaia Poporului”, Sibiu, 41, nr. 23, din 4 iunie 1933.

⁶⁵ „Cuvântul Poporului”, Sibiu, 15, nr. 22, din 1 iunie 1933.

Deși succesul manifestațiilor antirevizioniste din 28 mai 1933 a creat o stare de spirit propice continuării unor asemenea acțiuni, până la începutul anului 1934, când s-au constituit secțiile locale ale Ligii Antirevizioniste Române, nu s-au mai desfășurat acțiuni de amploare cu caracter antirevizionist.

Mica Antantă a studenților

Coordonarea unor asemenea acțiuni, impunea existența unei structuri organizatorice, care să direcționeze starea de spirit antirevizionistă a societății românești, care trebuia concretizată în acțiuni menite să atragă atenția opiniei publice internaționale, asupra dreptății cauzei românești.

Începutul organizării mișcării antirevizioniste din România și coordonarea cu mișcarea similară din țările Miciei Antante, s-a datorat studențimii din România. La inițiativa studenților români a fost creată la Cluj „Mica Antantă a Studenților”, cu prilejul conferinței din 29 august-1 septembrie 1929, care s-a bucurat de participarea unor delegații oficiale ale studenților din România, Cehoslovacia și Iugoslavia⁶⁶.

„Mica Antantă a Studenților” avea aceleași scopuri constructive ca și „Uniunea Națională a Studenților din Țările Baltice” (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania). Obiectivele principale, conform statutului acestei organizații erau :

1. Desfășurarea unei lupte metodice și organizate împotriva revizionismului. O replică hotărâtă tuturor conferințelor și manifestărilor revizioniste și combaterea documentelor false și tendențioase ale propagandei revizioniste;
2. Strângerea legăturilor între studenții celor trei țări aliate în plan cultural, istoric, economic, politic și social⁶⁷.

Ca mijloace de acțiune, asociația își propunea:

- a) Constituirea în străinătate, în mod sistematic a asociațiilor studențești ale studenților originari din cele 3 țări;
- b) Crearea unei comisii antirevizioniste, a cărei importanță a fost pusă în valoare la congresul al III-lea al „Miciei Antante a Studenților” de la Belgrad, din 30 aprilie-10 mai 1933;

⁶⁶ G. Popa. *La Petit Entente des étudiants et la politique révisionniste*, în: „Revue de Transylvanie.”, I, 1934, nr. 2, p. 224.

⁶⁷ *Ibidem*.

- c) Publicarea unui buletin antirevizionist în franceză și în limbile oficiale ale celor trei țări aliate, cu studii serios documentate, unde să se arate în mod civilizată, care erau ideile pacifiste, ce animau Mica Antantă a Studenților;
- d) Publicarea unei serii de broșuri antirevizioniste;
- e) Crearea la Cluj, Subotica și Bratislava, a unei comisii antirevizioniste pentru culegerea informațiilor și a materialelor în limbile engleză, italiană, germană, franceză și maghiară⁶⁸.

Rolul lui Stelian Popescu în declanșarea mișcării antirevizioniste

Activitatea studenților antirevizioniști din țările Micii Antante a constituit un exemplu de organizare și de acțiune eficientă, îndreptată împotriva propagandei revizioniste. Acest exemplu a avut darul să mobilizeze elita societății românești, care a acționat doar sporadic împotriva revizionismului, în perioada 1920-1933.

Cauzele acestei stări de fapt s-au datorat ignorării propagandei și acțiunilor revizioniste, într-o lume organizată prin tratate de pace recent încheiate și care beneficia pentru prima dată în istoria relațiilor internaționale, de un organism menit să asigure perpetuarea păcii. În memoriile sale, Stelian Popescu a surprins foarte bine acest lucru, arătând că războiul cel mare a provocat o stare de marasme și delăsare, explicabilă într-o anumită măsură de noua organizare a lumii și a păcii, stabilită prin sistemul de la Versailles. Față de intensificarea propagandei revizioniste, Stelian Popescu aprecia că „guvernul, mai întâi timid, apoi mai dârz, a început să întrevadă pericolul revizionist și să caute a lua măsuri de apărare. El considera că nu trebuie răspuns campaniilor ungurești, eu însă am admis aceasta și am găsit aprobare în altă parte”⁶⁹. Chiar și Nicolae Titulescu socotea la început că acțiunea antirevizionistă era inoportună, în condițiile în care acesta se bucura de o apreciere unanimă în cadrul Ligii Națiunilor, unde teza maghiară nu avea succes. Răspunzându-i lui Titulescu, Stelian Popescu îi spunea că se înșeală „deoarece opinia publică din Franța și Anglia era mobilă și votul universal dădea dreptate propagandei celei mai abile, iar nu dreptului evident”⁷⁰.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 225.

⁶⁹ S. Popescu, *Memorii (Studiu biografic și note de Ioan Spătan)*, Ed. Majadahonda, București, 1994, p. 154.

⁷⁰ *Ibidem*.

Referindu-se la pericolul sovietic, Stelian Popescu sublinia că „vecinătatea cu Rusia Sovietică, precum și presa înstrăinată, care menținea câteodată deghizat, alteori chiar făturiș ideile din raiul bolșevic, produce în țară o mare dezbinare. Am considerat că este de datoria mea, de român, care contribuise la realizarea idealului național, de director al celui mai mare ziar, să duc lupta cu toate riscurile, împotriva curentelor subversive”⁷¹.

Ațiunea declanșată de Stelian Popescu în ziarul pe care-l conducea a fost criticată de presa de stânga și chiar de unele elemente din Partidul Național Liberal, care cereau să se ia măsuri împotriva „Universului”. Față de o asemenea atitudine, Ionel Brătianu s-a opus spunând: „Universul face pentru granița de la Nistru și pentru combaterea mișcărilor comuniste, cât un corp de armată”⁷².

Ilustrând foarte bine atmosfera din primii ani postbelici, Stelian Popescu sublinia că lupta pe care o declanșase devenise mai aprigă, datorită indiferenței cercurilor conducătoare și faptului că marea masă a populației românești, în parte neștiutoare de carte, nu-și dădea seama de strădania și scopul luptei împotriva revizionismului și comunismului⁷³.

De abia după trecerea revizionismului ungar, în 1927, într-o nouă fază a evoluției sale, când s-a înființat Liga Revizionistă Maghiară și s-a declanșat campania de presă a lordului Rothermere, presa românească a tras semnalul de alarmă, atenționând opinia publică asupra acestui pericol. În acest context, demersurile lui Stelian Popescu și ale ziarului „Universul” nu au mai fost considerate inoportune și s-a acționat unitar pentru a face față acțiunii revizioniste.

Campania ziarului „Universul” a fost urmărită cu mai multă atenție, mai ales datorită faptului că știrile despre intensificarea acțiunilor revizioniste erau mult mai frecvente și îngrijorau opinia publică de la noi⁷⁴.

⁷¹ *Ibidem*, p. 152.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 153.

⁷⁴ De exemplu, numărul din 13 ianuarie 1933 al „Universului” conținea două articole pe această temă. Primul era intitulat *Iredentismul maghiar sculptat în piatră*; iar al doilea: *O afacere de spionaj senzațională*, care dezvăluia legăturile lordului Rothermere cu spioana germană, principesa de Hohenlohe. „Universul”, București, 50, nr. 10, din 13 ianuarie 1933). Numărul din 20 ianuarie 1933 al aceuiași ziar arăta că numirea ca ministru de externe a lui Coloman de Kánya, era încă o dovadă a politici de provocare pe care înțelegea să o practice guvernul prezidat de G. Gömbös. Despre noul ministru de externe al Ungariei articolul arăta: „D-l Kánya este partizanul hotărât al revizuirii tratatelor și al loviturilor preparate în subteranele diplomației. El a jucat înainte de

La rândul lor, alte publicații centrale sau locale au început să prezinte știri despre demersurile și efectele propagandei revizioniste.

Concluzii

Sensibili la campania antirevizionistă declanșată în presă, politicienii și-au modificat discursul, considerând că trebuia răspuns cu toată vigoarea provocărilor la adresa integrității teritoriale, a statului național și făceau apel la spiritul de solidaritate al întregii națiuni.

Cu toate acestea, factorul politic nu s-a implicat suficient, lăsând campania antirevizionistă pe seama presei și a societăților și asociațiilor cu caracter cultural patriotic. Acestea însă au reușit să sensibilizeze opinia publică din România față de pericolul revizionist.

Societatea românească, în toate structurile ei a conștientizat starea de spirit antirevizionistă, vizavi de propaganda cu care fusese confruntată.

Națiunea română, ca națiune alcătuitoare de stat, era antirevizionistă prin natura trăsăturilor ei. S-a considerat însă că acest antirevizionism organic nu mai trebuie afirmat, deoarece se subînțelegea de la sine.

În acest punct s-a greșit foarte mult, deoarece societatea românească s-a găsit nepregătită la toate capitolele, pentru a contracara propaganda revizionistă.

De-abia din 1932, societatea românească, mai ales prin ceea ce s-a întâmplat în Transilvania, a trecut de la un antirevizionism organic pasiv la unul activ, care va încerca să recupereze handicapul față de amploarea luată de propaganda revizionistă în deceniul patru.

Acțiunile de amploare desfășurate în 1932 și în anul următor, au evidențiat și necesitatea organizării mișcării antirevizioniste, pentru diversificarea acțiunilor, atât pe plan intern, cât și internațional.

război un rol de agent provocator, pe când ocupa postul de director ministerial al afacerilor străine din Viena." (*Ibidem*, nr. 17, din 20 ianuarie 1933).

CAPITOLUL V

Constituirea Ligii Antirevizioniste Române. Comitetul Regional pentru Transilvania – organizare, program, structura pe județe și localități

Constituirea Ligii Antirevizioniste Române

Marile manifestații cu caracter antirevizionist de la sfârșitul anului 1932 și din anul următor au demonstrat vitalitatea antirevizionismului organic românesc. Pe de altă parte s-a resimțit nevoia organizării acestei mișcări de masă declanșată cu prilejul aniversării a 14 ani de la unirea Transilvaniei cu România, pentru a avea efect atât în interior, cât mai ales în exteriorul granițelor țării.

În acest context, la 15 decembrie 1933, la București s-a constituit „Liga Antirevizionistă Română”, care a obținut personalitate juridică prin sentința nr. 8 din 17 ianuarie 1934 a Tribunalului Ilfov, sectorul I¹.

Asociația „Liga Antirevizionistă Română” a apărut datorită efortului de organizare deus de Stelian Popescu directorului marelui cotidian interbelic „Universul”².

¹ XXX, *Liga Antirevizionistă Română. Actul constitutiv și statutele*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934, p. 11.

² Stelian Popescu s-a născut la 19 februarie 1873 în satul Lacul Turcului (Balta Doamnei) din județul Prahova, în familia preotului din sat, un urmaș al unui preot refugiat din Ardeal. Urmează cursurile Facultății de drept și obține licența în 1896, fiind numit judecător la Balș, apoi la Caracal. În 1899 este transferat la București, ca ajutor de judecător la Tribunalul Ilfov. În 1906, ca urmare a unor neînțelegeri în cadrul Ministerului Justiției, și-a dat demisia din magistratură, devenind avocat și colaborator la ziarul „Universul”, al cărui proprietar era Luigi Cazzavilan. În 1911, patronul ziarului moare, iar Stelian Popescu devine director, obținând o închiriere, mijlocită de Take Ionescu. La intrarea României în războiul pentru reîntregirea neamului (1916), Stelian Popescu este concentrat și numit magistrat militar. „Universul” rămâne, după ocuparea Capitalei de către nemți, sub conducerea lui Virgil Dărăscu. Pentru a depăși dificultățile financiare apărute după război, Stelian Popescu înființează în 1920, Societatea anonimă pe acțiuni „Universul”. Relațiile excelente pe care le-a avut cu Take Ionescu, îi aduc

Scopul L.A.R. așa cum era prevăzut în Actul constitutiv și statute era următorul:

- a) Să dezvolte simțăminte de solidaritate și rezistență românească, organizate împotriva încercărilor și atingerilor aduse unității teritoriale a țării românești și demnității naționale a poporului român;
- b) Să organizeze în țară și în străinătate o propagandă intensă pentru menținerea și asigurarea păcii pe baza respectului tratatelor și în cadrul intereselor statului român pe veci unit;
- c) Să lucreze pentru întărirea legăturilor politice și sufletești cu statele și popoarele amice și aliante, care se străduiesc de asemenea pentru menținerea tratatelor ce le garantează drepturile lor istorice și integrarea lor teritorială;
- d) Să lupte pentru întărirea conștiinței naționale în masele poporului și pentru mobilizarea permanentă a forțelor morale ale națiunii românești spre a fi gata oricând să răspundă și să apere integritatea patrimoniului național;
- e) Să combată propaganda și acțiunile de orice natură, tendențioase din țară și de peste hotare provocate fie de state, fie de organizații de orice fel în vederea revizuirii tratatelor de pace;
- f) Să informeze permanent opinia publică din țară și din străinătate asupra acțiunilor subversive și mijloacelor cu care se lucrează contra statului român și a unității politice și naționale, și prin aceasta contra păcii însăși”³.

Concepută cu statut de asociație și desprinsă de orice preocupare politică sau de partid, L.A.R. își propunea să sprijine statul român în orice acțiune a lui, diplomatică sau militară, închinată apărării ideii de patrie și a tratatelor ce garantau pacea și integritatea teritorială a României Unite.

numirea lui Stelian Popescu în funcția de ministru de justiție în guvernul acestuia în perioada 17 decembrie 1921 -19 ianuarie 1922. În guvernul de uniune națională condus de Barbu Știrbey, este numit din nou ministru de justiție (4 iunie 1927-16 noiembrie 1928). După moartea lui Take Ionescu, demisionează în momentul fuzionării Partidului Conservator Democrat cu partidul condus de Iuliu Maniu, dorind să rămână doar în fruntea ziarului său independent. Deceniul al patrulea îl găsește pe Stelian Popescu angajat în campania pentru păstrarea integrității granițelor României Mari. (Stelian Popescu, *Memorii (studiu biografic și note de Ioan Spătan)* Ed. Majadahonda, București, 1994, p. 5, 7, 9, 11).

³ XXX, *Liga Antirevizionistă Română. Actul constitutiv și statutele*, p. 5.

De asemenea L.A.R. își propunea să înființeze comitete de acțiune, să organizeze demonstrații antirevizioniste în țară dar și în centrele sale din Europa și America, îndeosebi în regiunile locuite de români. În aceste centre se urmărea gruparea personalităților din România și din străinătate „menite a exercita influențe în lumea politică și intelectuală și a crea curente de opinie favorabile cauzei române și națiunilor amice și aliate pentru apărarea principiilor și drepturilor consfințite prin tratate”⁴.

Deviza ligii era: „Pacea, pe temelia tratatelor, pe respectul obligațiilor internaționale și pe întărirea forțelor morale și materiale dintre națiuni”⁵.

Conducerea L.A.R. o avea președintele prin persoana lui Stelian Popescu și un Comitet Central format din înalte personalități religioase, oameni de știință și cultură, militari, pentru a sugera desprinderea de orice partid și grupare politică și solidarizarea întregii societăți românești pe linia luptei antirevizioniste.

Din Comitetul central făceau parte: Miron Cristea - Patriarhul României, N. Bălan - Mitropolitul Bisericii Unite, Nectarie - Mitropolitul Bucovinei, Pimen - Mitropolitul Moldovei, Gurie - Mitropolitul Basarabiei, episcopul Niculescu, profesorul Ioan Lupaș, profesorul Gheorghe Țițeica, dr. Voicu-Nițescu, d-na Alexandrina Cantacuzino, prof. dr. Dragomir Hurmuzescu, prof. I. Nisipeanu, prof. D. V. Toni, I. Găvănescu, dr. Iuliu Moldovan, președintele ASTREI, prof. Silviu Dragomir, prof. dr. G. Marinescu, gen. Ion Manolescu, C. M. Naumescu, prof. G. Moroianu, A. D. Mincu, ș.a., secretar general fiind G. Lungulescu⁶.

Un capitol separat din statut îl constituiau mijloacele pe care intenționa să le folosească liga în activitatea ei antirevizionistă, mijloace specifice unei societăți democratice, care erau străine de orice formă de extremism și care erau enumerate în articolul 6:

- a) Va constitui nuclee și comitete de acțiune în sate, comune și orașe;
- b) Va colabora cu orice asociație patriotică, culturală sau profesională din țară sau din străinătate având aceleași preocupări și lucrând, de asemenea, pentru promovarea ideii de stat național;
- c) Va interveni pe lângă organele oficiale pentru înfăptuirea unei acțiuni comune ori de câte ori această acțiune se va indica în cadrul rosturilor Ligii;
- d) Va organiza manifestații publice;

⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 3-6.

- e) Va tipări și răspândi instrucțiuni, lucrări de îndrumare, edificare și pregătire a opiniei publice și îndeobște orice publicațiuni utile scopului ei;
- f) Va putea crea insigne și distincțiuni spre a afirma și stimula zelul membrilor ei și va interveni către organele statului pentru distingerea celor care s-au dovedit destoinici și au adus servicii reale țării prin acțiunea lor antirevizionistă;
- g) Va lupta pentru întărirea zonelor de frontieră împotriva agresiunilor morale sau conspirative, secondând organele de stat în opera lor de apărare și colonizare a acestor regiuni”⁷.

Pentru îndeplinirea scopului său, Liga, prin Comitetul central putea face legături și stabili colaborări cu asociațiile sau guvernele țărilor aliate care acționau în același sens.

Veniturile L.A.R. se formau din cotizații, subvenții și donații. Capitalul inițial era de 10.000 lei, constituit prin depunerile făcute de membrii fondatori. Fondurile realizate urmau să se întrebuinteze „exclusiv pentru organizarea propagandei naționale în țară și străinătate, precum și îndeobște pentru îndeplinirea scopurilor Ligii”⁸.

Era prevăzută și clauza expresă ca „în caz de dizolvare și după lichidarea creanțelor ce eventual ar exista la acea dată, întreg patrimoniul Asociației va trece în seama Academiei Române sau a Ligii Culturale, spre a fi folosit la înzestrarea bibliotecilor populare din ținuturile locuite de români și aflate în stăpâniri străine cu material, cărți și mobilier util împlinirii rosturilor”⁹.

Sediul L.A.R. a fost stabilit în palatul ziarului „Universul” din strada Brezoianu nr. 23 în București, iar acest mare cotidian românesc a devenit practic organul de presă al Ligii Antirevizioniste Române. Primele tipărituri cu caracter antirevizionist scoase de Tipografia ziarului „Universul” au fost Actul constitutiv și statutele L.A.R., precum și Regulamentul de funcționare al Ligii.

Capitolul I din Regulament se referea la cei care vor să devină membri ai L.A.R. Astfel înscrierile în Ligă se făceau individual prin semnarea jurământului, care avea o mare încărcătură morală și patriotică¹⁰.

⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁰ Legământul de înscriere în L.A.R. era formulat astfel: „Având deplină cunoștință de scopurile pe care le urmărește L.A.R. și îndeplinind întru totul prevederile statutelor ei, însuflețit fiind de dorința de a lucra temeinic și hotărât pentru apărarea hotarelor

Statutele și regulamentul de organizare al Ligii Antirevizioniste Române, prevedeau trei categorii de membri:

- a) membri activi, puteau fi toți cetățenii români majori;
- b) membri de onoare, unde puteau fi cuprinși și cetățenii neromâni, care simpatizau cu cauza antirevizionistă, îndeosebi marile personalități politice, culturale și științifice din Occident;
- c) membri aderenți, categorie unde puteau fi cuprinși toți cei care nu puteau deveni membri activi¹¹.

Cerințele care trebuiau îndeplinite de cel care dorea să fie membru al L.A.R. erau următoarele:

- a) Să fie cetățean român;
- b) Să nu fi suferit nici o condamnare de drept comun;
- c) Să ceară formal înscrierea;
- d) Să nu aibă îndeletniciri incompatibile cu demnitatea personală sau cu interesele naționale¹².

Tinerii între 15 și 21 ani puteau face parte din ligă ca membri aderenți. Față de cetățenii minoritari se arăta că: „Liga Antirevizionistă Română este tovarășa tuturor cetățenilor loiali ai țării, indiferent de limbă și de religie”¹³.

Taxa de înscriere în L.A.R. era de 5 lei iar cotizația pe un an de zile de 12 lei. Se mai prevedea că cei cu dare de mână puteau face donații peste suma de 17 lei¹⁴.

Activitatea L.A.R. se baza pe totalitatea secțiilor afiliate în țară și în străinătate iar organizarea în teritoriu avea următoarea structură:

- a) secțiile și subsecțiile comunale cu filialele lor;
- b) organizațiile județene;
- c) Comitetul de acțiune al capitalei;

istorice ale României întregite, pentru respectarea drepturilor ei străvechi și pentru numele de român. Înaintea Atotputernicului Dumnezeu și a conștiinței mele de român, cer să fiu primit în rândurile L.A.R. și mă leg a fi membru devotat, de a sluji cu credință și din toate puterile mele scopurile Ligii, conformându-mă în totul prevederilor statutelor și tuturor dispozițiilor ce le vor lua organele ei de conducere. Așa să-mi ajute Dumnezeu." (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 6/ 1934-1938, fila3).

¹¹ XXX, *Liga Antirevizionistă Română - Regulament*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934, p. 2.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

- d) Comitetul central de acțiune ;
- e) Delegația permanentă¹⁵.

Constituirea Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R.

În scopul unei mai ușoare funcționări și datorită faptului că în Transilvania populația a reacționat împotriva revizionismului cu mult înainte de înființarea L.A.R., s-a constituit pentru această parte a țării, Comitetul Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române.

Adunarea de constituire a avut loc la 8 ianuarie 1934 în clădirea Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj¹⁶. Președinția adunării a aparținut episcopului ortodox Nicolae Ivan, care în discursul inaugural a expus motivele pentru care în Transilvania era necesară desfășurarea celei mai intense acțiuni pe teren antirevizionist¹⁷.

Apelului lansat de episcopul ortodox Nicolae Ivan i-au dat răspuns o seamă de personalități politice, religioase, științifice și culturale din Transilvania, care indiferent de partidele din care făceau parte și-au dat consimțământul pentru a acționa uniți împotriva revizionismului.

Astfel, ca președinți de onoare ai Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R. au fost aleși: mitropoliții Vasile Suciu și Nicolae Bălan, episcopii ortodocși și greco-catolici, Roman Ciorogariu, Nicolae Ivan, dr. Iuliu Hossu, Valeriu Traian-Frențiu, Grigorie Comșa, dr. Alexandru Rusu, Alexandru Niculescu, Vasile Lăzărescu, precum și oamenii politici, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voievod, Alexandru Lapedatu, Octavian Goga, Francisc Hossu Longin, Aurel Vlad etc.¹⁸

Președintele comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R. a fost ales în persoana profesorului universitar Ioan Lupaș iar ca vicepreședinți, Onisifor Ghibu, G. Bogdan Duică, Iuliu Hațieganu, Alexandru Dragomir,

¹⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1932-1938, fila 5.

¹⁶ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 1.

¹⁷ Iată cum motiva episcopul Nicolae Ivan, necesitatea ca Transilvania să se situeze în fruntea mișcării antirevizioniste românești: „Cum noi, cei din Ardeal, suntem cei mai expuși pericolului revizionist, este de la sine înțeles că noi trebuie să luptăm mai mult împotriva lui și țara întreagă are ochii ațintiți asupra noastră. De aceea, pentru Comitetul Regional din Cluj se impune o muncă serioasă și fără preget, făcând o propagandă intensivă atât în țară, cât mai ales în străinătate, pentru păstrarea actualelor hotare ale țării.” (*Ibidem*).

¹⁸ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 5.

Gheorghe Moroianu. Secretar general a fost ales Aurel Gociman iar cenzori: I. Ghircoiaș, Andrei Fărcaș și I. Oargă¹⁹.

În afară de acest comitet executiv, exista și un comitet plenar de 100 de persoane, din care făceau parte de drept toți președinții organizațiilor județene, subordonate Comitetului Regional.

Așa cum rezultă din documentele studiate, considerăm ca impresionant efortul de organizare făcut de membrii Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R. Acest lucru s-a datorat în primul rând tendinței centralizatoare prevăzute în statutele și regulamentele L.A.R., ceea ce făcea ca foarte multe idei și acțiuni să fie pornite de sus, dând aspectul unor elemente dirijate, care uneori neglijau entuziasmul spontan și dorința de acțiune a populației. În același timp trebuie să menționăm însă că secțiunea Transilvania a L.A.R. a dat dovadă de mult spirit de inițiativă detașându-se net de celelalte zone ale țării prin ideile și acțiunile organizate prin eforturi proprii, fără ajutorul centrului. Astfel în ședința comitetului din 8 martie 1934 s-a hotărât ca acest Comitet Regional „îndrumă și supraveghează activitatea tuturor organizațiilor județene din Transilvania”²⁰.

Tot la această reuniune a Comitetului s-au stabilit normele proprii de organizare internă de comun acord cu toți membrii participanți.

Comitetul era condus de un birou format din președinte, secretarul general și casier. S-au stabilit termenele de convocare a ședințelor: cele plenare, care reuneau și reprezentanții din județe se țineau ori de câte ori era nevoie, iar cele restrânse ale Comitetului executiv de 2 ori pe lună, în ziua de luni. Dezbaterile ședințelor plenare și restrânse erau considerate secrete, iar hotărârile se luau prin majoritatea celor prezenți.

Toate funcțiile C.R. pentru Transilvania al L.A.R. erau onorifice și gratuite, singurul lucru ce se deconta erau deplasările în interesul Ligii. De asemenea toate sumele „adunate pe orice cale se vor folosi numai în scopul binemeritat al propagandei antirevizioniste”²¹. Organizațiile județene trebuiau să verse 60% din veniturile lor C.R. din Cluj, care la rândul său depunea același procent în contul Comitetului central al Ligii de la București. Sumele erau depuse la banca Albina din Cluj, cu excepția sumelor sub 1000 lei, care se păstrau la casier.

¹⁹ *Ibidem*, fila 11.

²⁰ Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1934, fila 35.

²¹ Arhivele statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 1/1932-1938, fila 3.

S-a hotărât, să fie ținute următoarele registre din care să rezulte activitatea Comitetului Regional Cluj: registrul de intrare-ieșire, registrul cu membrii, jurnalul de încasări și cheltuieli cu chitanțe de registru matcă²².

Sigiliul care urma să fie aplicat pe toate documentele primite și emise de Comitetul Regional pentru Transilvania era de formă rotundă cu următoarele inscripții: „LIGA ANTIREVIZIONISTĂ ROMÂNĂ - COMITETUL REGIONAL PENTRU TRANSILVANIA - CLUJ”²³.

Membrii fondatori au stabilit regula conform căreia Comitetul Regional se alege pe 3 ani în Adunarea Generală a organizațiilor L.A.R. din Transilvania în care aveau drept de vot membrii comitetului Regional și membrii Comitetelor județene orașenești și comunale.

Atribuțiile Adunării Generale, care se ținea an de an în orașe ardelenne diferite, cu excepția adunărilor de alegeri, care se țineau la Cluj, erau următoarele:

- aproba sau nu rapoartele Comitetului Regional;
- discuta chestiunile în legătură cu propaganda antirevizionistă și propunerile făcute pe această cale;
- ratifica proiectul de buget pentru venituri și cheltuieli²⁴.

Organizarea Comitetului Regional

Prima ședință după constituirea Comitetului Regional de la Cluj a avut loc la 11 ianuarie 1934, tot la sediul Episcopiei Ortodoxe Române, în cadrul căreia s-a discutat problema structurilor organizatorice ale Ligii în Banat. Ideea care s-a desprins a fost ca și Banatul să fie centralizat la Cluj, chiar și în cazul în care se menținea o organizare separată pentru Banat, pentru ca în fața străinătății, Transilvania să se prezinte unitar²⁵.

În ședința din 22 ianuarie 1934, care a grupat doar Comitetul de Direcție, președintele Ioan Lupaș menționa că a anunțat telegrafic, ministrului de externe Nicolae Titulescu, înființarea Comitetului Regional pentru Transilvania al ligii²⁶.

La întrunirea din 9 februarie 1934 s-a anunțat moartea lui Vasile Goldiș, una dintre marile personalități, care a acceptat funcția de președinte de onoare al Comitetului Regional pentru Transilvania. Comitetul de Direcție

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, fila 5.

²⁵ *Ibidem*. Dosar 51/1934-1938, fila 3.

²⁶ *Ibidem*, fila 5.

l-a însărcinat pe profesorul Lupaș să reprezinte L.A.R. la înmormântare și să ia cuvântul, pentru a exprima în numele acestei organizații, condoleanțe familiei²⁷.

La 12 martie 1934, profesorul Ioan Lupaș a prezentat o dare de seamă cu privire la audiența pe care a avut-o la rege în ziua de 2 martie, în calitate de președinte al Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R.²⁸.

După încheierea acțiunilor de organizare internă, Comitetul Regional din Cluj a demarat acțiunea de organizare a structurilor antirevizioniste în orașele și satele din Transilvania. În acest scop, în primăvara anului 1934, C.R. a publicat propriile instrucțiuni cu privire la organizarea comitetelor județene, de plasă și comunale de L.A.R.²⁹ Aceste instrucțiuni au fost publicate în multe din ziarele vremii din orașele transilvane, în numere succesive, datorită cantității materialului, care trebuia publicat.

Erau definite aici rosturile L.A.R., în viziunea membrilor C.R. pentru Transilvania, care au elaborat acest document: „Față de pericolul pe care-l reprezintă pentru țara noastră propaganda iredentistă maghiară, ce tinde să ne răpească teritoriile naționale stropite cu lacrimi de suferință ale generațiilor trecute și cu sângele soldaților noștri în războiul pentru întregirea neamului, se impune mobilizarea opiniei publice românești. Liga Antirevizionistă Română e o reacțiune a poporului românesc din toate colțurile acestei țări, împotriva uneltirilor ungurești de peste hotare de a atinge actualele granițe ale României. De aceea, în această organizație, găsim alături de înalți ierarhi, de foști și actuali miniștri, pe învățători, pe micii funcționari și pe țărani din cătunele îndepărtate, uniți cu toții în jurul aceleiași idei: apărarea actualelor granițe ale țării cu orice jertfă”³⁰.

A fost stabilit rolul și rostul tineretului în Ligă în următorii termeni: „Scopul înscrierii tineretului în Ligă este ca el să fie crescut într-o atmosferă cât mai conștient naționalistă și să i se întărească sentimentul de solidaritate națională. Educația aceasta este cu atât mai necesară, cu cât dușmanii noștri cresc tineretul lor în spiritul urei și al dorului de răzbunare față de noi.

²⁷ *Ibidem*, fila 6.

²⁸ Referitor la audiență, profesorul Lupaș sublinia că „M. S. Regele a arătat multă bunăvoință pentru activitatea Ligii Antirevizioniste Române și necesitatea acestei instituțiuni.” (*Ibidem*, fila 9).

²⁹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 21.

³⁰ *Ibidem*.

Momentele grele care vor veni odată, vor trebui să găsească complet pregătite generațiile ce urmează”³¹.

Față de cetățenii minoritari, poziția Ligii era foarte deschisă, arătând că nu se făcea distincție între cetățenii țării, care au toți aceleași drepturi. În acest sens se preciza că: „cetățenii minoritari pe care această patrie îi apără și îi hrănește întocmai ca și pe cetățenii de limba română, au aceeași datorie față de țară. Activitatea lor în vederea organizării Ligii va fi un examen de loialitate cetățenească pe care-l vor da și de care se va ține seamă”³².

Referitor la modul de organizare în teritoriu se arăta că organizațiile județene trebuiau să fie conduse de un comitet format din 7 membri, la fel ca și comitetele orășenești, iar subsecțiile din comunele și satele Transilvaniei aveau comitete de conducere formate din 5 membri.

În componența acestor comitete urmau să fie cuprinși toți cei care s-au distins în domeniul luptelor naționale, indiferent de confesiunea religioasă sau apartenența politică³³.

Structurarea a continuat și la nivelul Comitetului Regional, datorită faptului că această organizație patriotică și-a propus diversificarea formelor și mijloacelor de acțiune antirevizionistă.

La 24 aprilie 1934 s-a hotărât înființarea următoarelor secții ale Comitetului Regional din Cluj:

- a) Secția studențească, sub conducerea profesorului Onisifor Ghibu;
- b) Secția pentru școli secundare, condusă de profesorul Gh. Popa;
- c) Secția feminină;
- d) Secția de informații care trebuia să se ocupe cu adunarea materialului informativ cu privire la propaganda revizionistă prin presă, radio, filme etc. Conducerea și organizarea acestei secții a fost încredințată lui Aurel Gociman.
- e) Secția de propagandă internă, condusă de Sebastian Bornemisa;
- f) Secția de propagandă externă, condusă de profesorul G. Moroianu³⁴.

Constituirea celor 6 secții centrale ale C.R. s-a făcut în urma adoptării raportului secretarului general, Aurel Gociman, prezentat la ședința din 19

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ „Gazeta Hunedoarei”, Deva, din 1 septembrie 1934.

³⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 51/1934-1938, fila 35.

aprilie 1934³⁵. În acest raport cunoscutul jurist clujean arăta că Liga Antirevizionistă Română tindea la organizarea națiunii într-un bloc de conștiințe și de forțe unite, care să știe să răspundă prin grai și prin scris, când granițele țării vor fi discutate printr-o propagandă dușmănoasă³⁶. Pentru eventualitatea unor asemenea momente critice se considera că este nevoie ca societatea românească să fie pregătită pentru a lupta cu arma în mână împotriva oricui ar intenționa să modifice frontierele statului național. De aceea, în viziunea conducătorilor Comitetului Regional din Cluj, L. A.R. nu era un organism de paradă, ci o mișcare cu rosturi istorice de împlinit în viața țării, de a face o mare reformă sufletească și prin aceasta, de a apăra integritatea statului național³⁷.

Programul de acțiune al Comitetului Regional

Înțelegând importanța faptului că Liga Antirevizionistă Română trebuia să devină un organism eficient de acțiune, grupul intelectualității clujene a elaborat un program în care a căutat să atragă întreaga societate românească, guvernanti și guvernați deopotrivă, românii din diaspora și personalitățile din Occident. În acest scop a fost alcătuit un memoriu, în primăvara anului 1934, pe care Comitetul Regional l-a înaintat conducerii L.A.R. de la București, pentru a fi cunoscut și de conducerea celorlalte comitete regionale din țară și de a da astfel unitate în acțiunea antirevizionistă³⁸.

Autorii memoriului, analizând conjunctura politică internațională de la începutul anului 1934, apreciau necesitatea continuității acțiunii antirevizioniste, datorită pericolelor ce pândeau România de la vest și de la est³⁹.

Referitor la mijloacele de propagandă ale L.A.R. se atrăgea atenția ca Liga să nu se limiteze numai la propaganda antirevizionistă propriu-zisă,

³⁵ *Ibidem*, fila 22.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Documentul elaborat de Comitetul Regional din Cluj era intitulat „Memoriul Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române, către Comitetul Central al L.A.R., în legătură cu organizarea propagandei naționale și antirevizioniste în țară și în străinătate.” (*Ibidem*, Dosar 45/1934, fila 7).

³⁹ „Lupta împotriva revizionismului – aprecia începutul memoriului – nu va trebui să înceteze niciodată, căci granițele țării noastre vor continua să fie amenințate, fie de la Apus, fie de la Răsărit, atâta vreme cât statul nostru se va menține în actuala sa situație geografică și internațională.” (*Ibidem*).

deoarece activitatea ei ar lăncezi atunci când revizionismul are faze de liniște iar când acesta ar deveni agresiv, nu s-ar mai putea acționa suficient de intens împotriva lui⁴⁰.

În acest scop, memoriul arăta că sarcina comitetelor ligii de la granița de vest era ca acestea „să lucreze tot timpul la întărirea materială și morală a granițelor”⁴¹.

Comitetele L.A.R. din secuime trebuiau să contribuie cu toată energia la opera de reromânizare a românilor deznaționalizați⁴².

În nordul Transilvaniei se preconiza „o activitate intensă pentru stăvilirea stalinismului și se va da concurs autorităților pentru înlăturarea elementelor nedorite”⁴³.

Memoriul oferea soluții de acțiune și în celelalte zone ale țării periclitate de revizionism. Astfel în Basarabia trebuia desfășurată o acțiune anticomunistă energetică, iar în Dobrogea o rezistență organizată împotriva iredentismului bulgar și o susținere a operei de naționalizare a proprietății, pentru a se stabili tot mai multe elemente românești, în locul străinilor care părăseau țara⁴⁴.

Referitor la necesitatea propagandei antirevizioniste în țară, memoriul pleca de la premisa că o acțiune energetică și bine pusă la punct în străinătate, nu putea fi susținută decât de o Românie unde mai întâi în interior, acțiunea națională este bine organizată și bazată pe o profundă conștiință românească⁴⁵.

Referitor la răspunsul că în țară nu este nevoie de o propagandă antirevizionistă, datorită faptului că toți românii sunt antirevizioniști, memoriul aducea o serie de contraargumente, care dovedeau o capacitate de diagnoză, cu totul deosebită.

Primul argument arăta că „deși suntem antirevizioniști, nu sunt toți cei care contribuie la propaganda antirevizionistă în străinătate și nu contribuie tocmai aceia, care ar trebui s-o facă”⁴⁶.

Al doilea argument se baza pe constatarea tristă a autorilor memoriului că problemele cele mai importante, strâns legate de propaganda

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

antirevizionistă erau foarte vag cunoscute, chiar de cercurile politice conducătoare⁴⁷.

În scopul redresării acestei situații, memoriul propunea ca Liga Antirevizionistă Română să contribuie la schimbarea „unei mentalități regretabile în multe cercuri ale politicii noastre interne și chiar în diplomația țării noastre”⁴⁸.

Apreciind corect faptul că România se afla între două lumi cu ideologii diferite, care nu peste mult timp vor da marea luptă pe viață și pe moarte, memoriul susținea că marea operă națională pe care trebuia să o facă L.A.R. în acest context avea două coordonate:

- în primul rând L.A.R. trebuia să contribuie la cimentarea tuturor legăturilor dintre straturile societății;
- în al doilea rând, trebuia propagată solidaritatea națională prin contribuția la organizarea statului și la întărirea instituțiilor sale fundamentale, între care, în primul rând se situau monarhia și bisericile naționale.

Memoriul enumera și principalele metode de acțiune antirevizionistă în interiorul țării:

- a) Menținerea unui contact cât mai strâns cu organizațiile județene și comunale prin conferințe, întruniri și vizite la conducătorii locali ai L.A.R.;
- b) Organizarea din timp în timp, după nevoile externe sau interne ale L.A.R, a unor mari manifestații cu caracter antirevizionist, în special în centrele periclitate sub raport național;
- c) Ridicarea de cruci comemorative, troițe, monumente, care să contribuie la ridicarea conștiinței naționale;
- d) Înființarea unor cursuri de propagandă antirevizionistă la București și Cluj pentru tineretul universitar. (Memoriul menționa că la C.R. din Cluj exista deja o amănunțită programă analitică pentru aceste cursuri);
- e) Susținerea inițiativelor naționale cu caracter local ca reromânizarea în secuime, în nordul și centrul Transilvaniei, colonizările de graniță și propaganda anticomunistă în Basarabia;
- f) Tipărirea unei literaturi bogat antirevizioniste și anticomuniste și încurajarea autorilor acestui fel de lucrări, dintre care unele vor fi

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

- întrebuințate în țară iar altele vor fi traduse și folosite în străinătate. (Memoriul evidențiază necesitatea ca statul să achiziționeze cantități mai mari din literatura scoasă sub egida L.A.R., pentru a distribui aceste cărți în special în bibliotecile sătești, în casele culturale sau școli);
- g) Înființarea unor premii școlare antirevizioniste ale L.A.R. pentru toate școlile secundare din țară și, mai târziu, și pentru școlile primare;
 - h) Încurajarea portului național în regiunile unde era amenințat să dispară, a cântecului și dansului românesc. Organizarea de turnee ale corurilor românești în străinătate și în țară, în special în regiunile cele mai înstrăinate;
 - i) Tipărirea unui ziar în limba maghiară pentru maghiarii din Transilvania și a unor lucrări cu caracter antirevizionist, în special în legătură cu situația agricolă și socială din Ungaria, comparată cu cea din România;
 - j) Încurajarea literaturii cu caracter național și antirevizionist ca: broșuri, cărți, reviste, ziare, etc. Acest lucru se impunea, mai ales pentru regiunile unite cu România în 1918, unde presa românească lupta cu mari greutăți⁴⁹.

Referitor la propaganda antirevizionistă în rândul românilor din străinătate, memoriul propunea păstrarea unui contact cât mai strâns cu românii din America, pentru a-i determina să intre în acțiune pentru apărarea intereselor României față de propaganda înverșunată pe care o făcea Ungaria în S.U.A.⁵⁰

În atenția Ligii Antirevizioniste trebuia să stea și întărirea legăturilor culturale cu românii din Iugoslavia⁵¹.

Memoriul arăta că L.A.R. trebuia să atragă atenția oficialităților asupra românilor de peste Nistru, din Republica Moldovenească - Sovietică⁵².

⁴⁹ *Ibidem*, fila 10.

⁵⁰ *Ibidem*, fila 8.

⁵¹ Memoriul arăta vizavi de problema românilor din Iugoslavia următoarele: „Felul cum sunt primite cărțile și broșurile ce le trimitem fraților noștri din Iugoslavia este de-a dreptul impresionant.” (*Ibidem*).

⁵² Față de această chestiune, memoriul aprecia: „chiar dacă împrejurările politice internaționale, pentru moment nu ne oferă nici o speranță cu privire la aceștia, trebuie să pregătim pentru ei viitorul.” (*Ibidem*).

În privința metodelor de acțiune antirevizionistă în străinătate, Comitetul Regional propunea:

- a) Tipărirea în fiecare an a unui număr de 8-10 volume cu caracter național sau direct antirevizionist. În afară de acestea, trebuiau să se mai tipărească tot atâtea broșuri de propagandă în franceză, engleză, germană și italiană.
Se propunea desfacerea acestor materiale prin intermediul legațiilor și atașaiilor de presă români din străinătate, care trebuiau să le trimită ziarelor și revistelor, bibliotecarilor și personalităților marcante din țara respectivă;
- b) Conducerea centrală a L.A.R. trebuia să ia legătura cu cercurile oficiale ale tuturor țărilor unde propaganda antirevizionistă putea aduce avantaje României. Erau vizate în special țările Micii înțelegeri și marile puteri. Se propunea stabilirea unor legături strânse cu societățile patriotice, în special antirevizioniste din țările Micii înțelegeri, în vederea organizării unei acțiuni comune antirevizioniste;
- c) Se cerea organizarea de conferințe în diferitele țări din străinătate, care să fie susținute de oameni bine pregătiți, care să nu fie surprinși de intervențiile agenților revizionști;
- d) Atașaiii de presă ai legațiilor României din străinătate trebuiau să fie pregătiți în problematica antirevizionistă, pentru a fi suficient de activi și de mobili în scopul contracarării propagandei revizioniste maghiare;
- e) Organizarea unor manifestări culturale artistice cu specific românesc, independent sau cu prilejul recepțiilor, unde legațiile românești să facă publicitate culturii și valorilor tradiționale ale poporului român;
- f) Să se facă invitații ziariștilor și scriitorilor străini, pentru a cunoaște realitățile din România și a le face cunoscute;
- g) Să fie trimiși tineri bine instruiți, dacă se poate absolvenți ai unui curs de propagandă antirevizionistă, în străinătate, care să realizeze legături cu studențimea și presa străină⁵³.

Pentru realizarea acestui program maximal, erau necesare mijloace financiare extrem de solide, de care Comitetul Regional din Cluj, nu dispunea însă. Memoriul evidențiază faptul că mijloacele materiale ale acestei

⁵³ *Ibidem*, fila 9-10.

organizații antirevizioniste de abia erau suficiente pentru a face față programului de lucru minimal.

Pentru sporirea mijloacelor materiale ale ligii erau propuse următoarele:

- a) acordarea unei subvenții din partea statului, care să fie de cel puțin 12 milioane lei pe an;
- b) reținerea din oficiu a cotizațiilor funcționarilor publici, către L.A.R., conform dorinței exprimate public de „Asociația Generală a funcționarilor publici din România”, de care fostul guvern nu a ținut cont;
- c) printr-o mare acțiune de înscriere de membri și obținerea de donații pentru L.A.R.⁵⁴

Măsurile propuse pentru sporirea mijloacelor materiale ale L.A.R. se bazau pe motivația că în Ungaria statul sprijinea Liga Revizionistă și toate organizațiile care făceau propagandă revizionistă, cu sume uriașe.

Memoriul Comitetului Regional din Cluj a încercat să surprindă evantaiul tuturor metodelor și mijloacelor de acțiune antirevizionistă, pe care le considera eficiente. Trebuie să precizăm însă, că o serie de modalități propuse, vizau contracararea acțiunilor Ligii Revizioniste Maghiare, care din 1927 începuse să-și extindă rețeaua în toate țările occidentale, încercând să modifice imaginea României în fața aliaților și a celorlalte state.

Prin înființarea sa și prin programul de acțiune, Liga Antirevizionistă Română și Comitetul Regional din Cluj atrăgeau atenția cercurilor conducătoare ale statului român asupra necesității unei acțiuni decise de contracarare a propagandei revizioniste. Mai mult însă, Comitetul Regional din Cluj a preluat o serie de acțiuni, care intrau în atribuția organismelor guvernamentale și care nu făcuseră însă nimic pentru a răspunde propagandei revizioniste.

După cum rezultă din memoriu, Comitetul Regional din Cluj era îngrijorat deopotrivă, atât din cauza revizionismului maghiar, cât și a celui sovietic și bulgar, care deși nu s-a manifestat atât de zgomotos, era considerat la fel de periculos. Din această cauză, antirevizionismului declarat al Ligii i s-a adăugat și componenta anticomunistă. Motivația a fost determinată în primul rând de încercarea de extensiune a comunismului, propagată de Comintern și de acțiunea comuniștilor din interior, care la ordinul Moscovei, acționau împotriva intereselor naționale ale statului român.

⁵⁴ Referitor la ultima propunere memoriul preciza că „ar fi însă mai puțin aducătoare la scop, foarte costisitoare și nu ar putea continua mulți ani, exasperând pe cei cărora li se adresează.” (*Ibidem*, fila 10).

Tendința de a solidariza forțele politice din țară, divizate de modalitățile diferite de acțiune pe plan intern, s-a materializat prin adoptarea la 19 decembrie 1935 a zilei de 1 Decembrie, ca zi patronală a Ligii Antirevizioniste Române⁵⁵.

În adresa de înștiințare, trimisă Comitetului Regional din Cluj se motiva această decizie prin dorința de a pune capăt pulverizării sufletului românesc, a fărâmițării treptate, care a caracterizat epoca de după război și pentru a crea noi și puternice impulsuri de solidarizare și de afirmare a unității naționale⁵⁶.

Structura organizatorică pe teritoriul Transilvaniei

Acțiunea de organizare a comitetelor județene, secțiilor și subsecțiilor L.A.R., a fost precedată în Transilvania de activitatea comitetelor de acțiune, din care făceau parte personalitățile locale. Membrii acestor comitete de acțiune erau, în general, cei care au organizat manifestațiile antirevizioniste din localitățile din Transilvania la 1 Decembrie 1932 și 28 mai 1933. Au acționat în cadrul acestor comitete toți cei care s-au distins prin atitudinea lor antirevizionistă, fie în presă, întruniri, conferințe sau alte acțiuni cu caracter antirevizionist la nivel local.

În localitățile unde nu au avut loc asemenea acțiuni, sau în localitățile mai izolate, s-au deplasat, fie membrii Comitetului Regional din Cluj, fie persoanele de încredere ale acestora cu aceleași afinități pentru lupta antirevizionistă. În documentul emis de C.R. pentru Transilvania din Cluj în 2 mai 1935 se arată că, în decurs de un an, membrii Comitetului Regional au vizitat următoarele centre, ținând conferințe și participând la întruniri publice ale Ligii la: Sighetul Marmației, Careii Mari, Satu Mare, Baia-Mare, Cehul Silvaniei, Jibou, Șimleul Silvaniei, Oradea, Arad, Timișoara, Deva, Orăștie, Lugoj, Turda, Alba Iulia, Dej, Bistrița. Târgu Mureș, Odorhei, Miercurea Ciuc, Sf. Gheorghe, Brașov, Sibiu, Brad, Huedin și o serie întreagă de centre mai mici⁵⁷.

⁵⁵ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 26.

⁵⁶ „Am ales această zi – menționa în încheiere documentul – pentru că actul de la 1 Decembrie nu este un fapt istoric izolat, ci concretizarea năzuințelor permanente ale românismului spre unire, triumful unei credințe străbune și răspunsul tuturor vremurilor și al tuturor conștiințelor românești la chemarea destinului nostru istoric.” (*Ibidem*).

⁵⁷ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 14.

Acțiunea de închegare a secțiilor și subsecțiilor L.A.R. a fost sprijinită și de corespondenții voluntari pe care i-a avut C.R. din Cluj, care trimiteau note privind personalitățile locale și propuneri pentru încredințarea acțiunii de constituire a secțiilor sau subsecțiilor. Acolo unde nu existau asemenea corespondenți se acționa prin recomandări, în general de la directorii școlilor din localitate sau chiar de la organele administrative locale, care făceau legătura între inițiatori și Comitetul Regional pentru Transilvania, urmând ca între cele două părți să se inițieze o corespondență și o relație directă pe linia acțiunilor antirevizioniste.

Pentru a ilustra aceste afirmații menționăm, de exemplu, că în *județul Arad* s-a format un Comitet al Secțiunii Regionale încă din 10 decembrie 1933, deci înainte de înființarea L.A.R., confirmat prin procesul verbal nr. 1 din 10 decembrie 1933 și adresa nr. 111/9 februarie 1934, având ca președinți de onoare pe Dr. Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș și P.S.S. Arhimandritul Ioan Suciu⁵⁸. Acest nucleu a reușit să înființeze Comitetul Județean Arad al L.A.R., la 28 februarie 1934, fiind printre primele organisme județene ale L.A.R. înființate în Transilvania. În funcția de președinte a fost ales Episcopul Aradului, Grigorie Comșa, secondat ca vicepreședinte de Teodor Botiș (rectorul Academiei Teologice Ortodoxe Române), iar ca secretar, Aron Petruțiu (avocat). Secțiunea din Ineu era condusă de profesorul pensionar Darbea Pavel⁵⁹.

În *județul Alba* în fruntea acțiunii de organizare s-au situat tot intelectuali și preoții. Președinte de onoare al L.A.R. în acest județ a fost ales I. Stroia, episcopul armatei, președinte activ dr. Ioan Pop, secretar Eugen Hulea, iar printre membrii, o serie de intelectuali de vază ai orașului ca: dr. Camil Velican, dr. Zaharia Munteanu, dr. R. Boca etc.⁶⁰

Prin activitatea depusă după înființare, s-a mai remarcat Comitetul de plasă din Aiud condus de dr. I. Băltariu, care a publicat numeroase articole cu caracter antirevizionist în presa locală dar și în publicațiile ieșite sub egida C.R. din Cluj⁶¹.

În *Bihor* adunarea de constituire a L.A.R. s-a ținut la sediul Casinei Naționale la 1 aprilie 1934 în Duminica Floriilor. Cuvântul de deschidere al adunării l-a rostit prof. universitar Lazăr Iacob - președintele Casinei Naționale a județului Bihor, iar expunerea scopurilor Ligii Antirevizioniste

⁵⁸ *Ibidem*. Dosar 44/1933-1934, fila 2.

⁵⁹ *Ibidem*, fila 4.

⁶⁰ *Ibidem*, Dosar 56/1934-1938, fila 36.

⁶¹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 44.

Române a fost făcută de Teodor Neș - președintele ASTREI în Bihor și director al liceului Emanoil Gojdu din Oradea. La sfârșitul adunării s-a constituit Comitetul Județean al L.A.R. Oradea și Bihor având ca președinți de onoare pe episcopii, Roman Ciorogariu (ortodox) și Valeriu Traian Frențiu (greco-catolic) pe Andrei Mager Crișanul - vicarul Episcopiei Ortodoxe și G. Miculaș - vicarul general al Episcopiei Unite Române⁶².

Președinte activ a fost ales Lazăr Iacob, dar în urma mutării sale la Universitatea din Cluj a demisionat, locul său fiind luat de Teodor Neș, unul din cei doi vicepreședinți, alături de Nicolae Zigre - decanul Baroului Avocaților din Bihor. Ca secretar a fost ales George T. Petre - directorul „Gazetei de Vest” din Oradea, iar printre membrii îl regăsim pe profesorul universitar George Sofronie, specialist în problemele dreptului internațional și autorul multor cărți și articole cu conținut antirevizionist⁶³.

Filiala orădeană s-a distins încă de la începutul activității ei printr-o activitate generoasă de sporire a numărului membrilor activi sau aderenți. Astfel, prin eforturi financiare ale membrilor comitetului au fost tipărite adrese de anunțare a constituirii secției Oradea și Bihor a L.A.R., însoțite de îndemnuri ca toți conjudețenii să facă același lucru. Iată cum suna textul acestui apel: „Având în vedere uriașa importanță a Ligii Antirevizioniste Române, în aceste momente și considerând că poporul românesc trebuie să se prezinte ca o unitate indestructibilă și solidară în toate împrejurările, facem apel la sentimentele dumneavoastră patriotice, rugându-vă să binevoșiți a face ca toți românii din cercul Dv., fără deosebire de rang și stare socială să se înscrie pe alăturatele tablouri ca membrii al Ligii Antirevizioniste Române”⁶⁴.

Ca urmare a acestei activități în orașele și satele bihorene s-au constituit secții și subsecții ale L.A.R. Astfel, la Beiuș în 10 iunie 1934 s-a constituit secția condusă de protopopul Petru E. Papp, cel care a luat inițiativa ridicării monumentului martirilor uciși de unguri la Beiuș, în noaptea de la 3 la 4 aprilie 1919, doctorii I. Ciordaș și N. Bolcaș. El a scris o carte despre asasinarea acestora de către unguri⁶⁵. În cuvântul la adunarea de constituire a secției Beiuș, protopopul bihorean spunea printre altele: „calvarul îndurat ne dictează să luăm cu toții o atitudine demnă față de uneltirile zbirilor de ieri, cari nimic nu cruță pentru ca să poată pune din nou stăpânire pe aceste

⁶² Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1934, fila 12.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, fila 18.

⁶⁵ „Gazeta de Vest”, Oradea, II, Nr.745, din 24 februarie 1932.

plaiuri, pe cari după 1000 de ani dreptatea dumnezeiască și sabia ostașului român le-a redat Țării-Mame”⁶⁶.

Din Comitetul de conducere al secției L.A.R. Beiuș, mai făceau parte: protopopul Valeriu Hetco - vicepreședinte, avocatul Nerva I. Cozma - secretar și profesorul Pascu Bolcaș - casier⁶⁷.

La 27 ianuarie 1935 s-a constituit L.A.R., Salonta, condusă de comitetul format din: preotul Liviu Lărgeanu - președinte, Cornel Safta - directorul Gimnaziului de băieți de stat, ca vicepreședinte și avocatul Florian Botta - secretar⁶⁸.

În această zonă s-au înființat, după 1 decembrie 1935, subsecții în majoritatea comunelor aparținătoare: Cefa, Inod, Ciumeghiu, Tămașda, Regina Măria, Mădăraș, Martihaza, Ianoșda, Sânicolau și Berchiu⁶⁹.

Referitor la secțiile și subsecțiile comunale și sătești ale L.A.R., subliniem că documentele de arhivă abundă în date despre numărul membrilor înscriși. În județul Bihor, de exemplu, 130 de sate din plasele Beiuș, Beliu, Aleșd, Tileagd, Marghita, Secuieni, Sălard, Vașcău și Centrală, au trimis la Oradea tabele cu 4655 membrii înscriși în L.A.R.⁷⁰ Comitetele secțiilor de plasă, erau formate din oameni cunoscuți și respectați în toată zonă⁷¹.

La puțin timp după înființare, Comitetul județean Bihor al L.A.R. a făcut o serie de propuneri pentru intensificarea mișcării antirevizioniste, la granița de vest a țării:

- a) să se pună la dispoziție harta etnografică a Bihorului, pe baza recensământului din 1930, pentru a se publica datele statistice, care infirmă cifrele avansate de propaganda maghiară, în scopul susținerii proiectelor de revizuire;

⁶⁶ Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1934, fila 20.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Într-un document trimis Comitetului Regional din Cluj, secția L.A.R. Salonta, arăta că „își continuă drumul ei cel bun în propaganda antirevizionistă, dându-și seama de rolul covârșitor pe care îl joacă aici, la granița de vest, a României întregite.” (*Ibidem*, Dosar 4/ 1937, fila 21).

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, Dosar 1/1934, fila 78.

⁷¹ De exemplu, Comitetul L.A.R. din plasa Tileagd, avea ca președinte pe protopopul Nicolae Popescu. Din aceeași localitate, vicepreședinte era Ioan Măscăș - învățător - director în Sacadat și secretar, Nicolae Negruț - învățător-director la Borșca. (*Ibidem*, Dosar 4/1937, fila 20).

- b) să fie încurajate monografiile județelor mărginașe, în care să se dezvăluie viața culturală, economică și politică a elementului străvechi românesc;
- c) să fie ridicate, acolo unde este cazul, plăci comemorative, care să vorbească generației tinere de martirii românilor, înjunghiați de secui și bolșevici în anii 1918-1919 (se menționau numele a 60 de martiri, arătându-se că fiecare dezvelire a unei plăci comemorative, ar fi o protestare împotriva întoarcerii stăpânirii de ieri);
- d) să se desființeze ordinul premonstratens și celelalte ordine călugărești, care depindeau de autoritățile din Ungaria;
- e) să fie subvenționat cotidianul românesc „Gazeta de Vest” din Oradea, în care să fie introdusă zilnic o pagină antirevizionistă?⁷²

Comitetul Județean Bihor al L.A.R., s-a remarcat, după cum vom vedea în numeroase acțiuni, menite să pună în aplicare programul fixat la înființare, în ceea ce privește înscrierile făcute în L.A.R., dintre locuitorii orașului Oradea, într-un singur an de la înființare, figurau pe listele Comitetului, 7.000 de membri⁷³.

În celălalt județ de la granița de vest a României, *Comitetul Județean Sălaj* al L.A.R., s-a înființat la 29 martie 1934, având ca președinte de onoare pe vicarul Sălajului, Petru Cupcea iar ca președinte activ pe dr. Ioan Ossian, directorul liceului din Șimleul Silvaniei⁷⁴.

Tot în luna martie a aceluiași an s-a organizat și secția din Zalău, condusă de Leontin Ghergariu, directorul liceului de stat din oraș, președinte al ASTREI și director al ziarului „Gazeta Sălajului”, în coloanele căreia au apărut foarte multe articole cu caracter antirevizionist⁷⁵.

Acțiunea de constituire a nucleelor Ligii în părțile sălăjene s-a intensificat mai ales după implicarea marilor personalități ale vieții publice românești din această zonă a țării, și aderarea lor la idealurile și scopurile L.A.R. Astfel, din satul Bădăcin, Iuliu Maniu trimitea la 10 aprilie 1934 o scrisoare pe adresa C.R. pentru Transilvania al L.A.R. din Cluj, mulțumind și acceptând calitatea de membru de onoare al C.R. din Cluj. „Doresc din toată inima – scria Iuliu Maniu – ca activitatea Ligii Antirevizioniste să-și atingă ținta nu numai în ce privește păstrarea hotarelor noastre, ci și privitor la

⁷² Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 56/1934-1935, fila 2.

⁷³ *Ibidem*, fila 8.

⁷⁴ *Ibidem*, Dosar 44/1933 - 1934, fila 16,

⁷⁵ *Ibidem*.

întărirea conștiinței, mândriei și onoarei naționale, bazele cele mai sigure ale existenței perpetue și a mărireii dintotdeauna a ființei noastre românești”⁷⁶.

Peste numai o zi, din altă parte a Sălajului, de această dată din satul Băsești, din nou o localitate cu rezonanță în inima românilor ardeleni, pornea o altă scrisoare adresată tot Clujului, din partea lui Francisc Hossu Longin, venerabil luptător pentru emanciparea națiunii române, în anii grei ai dualismului. Scrisoarea este datată 11 aprilie 1934 și conține următorul text: „Onorat Comitet Regional. Luând la cunoștință proclamarea mea de „Președinte de onoare al Ligii Antirevizioniste Române, alături de atâția bărbați distinși ai neamului nostru, vin să aduc cele mai sincere mulțumiri pentru acest act – asigurându-vă că și în restul vieții mele, după putință-mi voi face datoria de român”⁷⁷.

De altfel la Băsești unde trăia familia Hossu Longin, secția L.A.R. s-a înființat la 12 august 1934, având ca președinți de onoare pe Francisc Hossu Longin și Elena Pop Hossu-Longin. Ca președinte activ a fost ales protopopul Achim Alexandru, ca vicepreședinte Robu Vasile - director-învățător, iar ca secretar, notarul Pop Alexiu⁷⁸.

Cu adresa nr.216 din 27 septembrie 1934, Comitetul Regional din Cluj al L.A.R. trimitea distinsei luptătoare pentru emanciparea femeii române următoarea scrisoare: „Am luat la cunoștință cu multă satisfacție de alegerea dvs. în fruntea subsecției din Băsești a L.A.R. în calitate de presidenta de onoare. Cum până acum D-voastră sunteți cea dintâi dintre femeile române, care a obținut calitatea de presidenta de onoare a organizațiilor L.A.R., vă transmitem felicitările noastre și în același timp aducem omagiul nostru muncii d-voastre îndelungate și neobosite, ce ați depus în interesul neamului”⁷⁹.

Stimulate de exemplele de patriotism ale ilustrelor personalități din zonă și celelalte localități sălăjene și-au constituit secții și subsecții ale L.A.R. Astfel la Jibou, în 21 aprilie 1934 s-a constituit secția L.A.R., condusă de Dumitru Ilea - inspector școlar, ajutat de doi vicepreședinți în persoana dr. Fodoreanu Gheorghe și Valeriu Anceanu, iar ca secretar Vasile Agârbiceanu. Remarcăm hotărârea luată ca în comitet membrii de drept să fie toți învățătorii din plasa Jibou⁸⁰.

⁷⁶ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 14.

⁷⁷ *Ibidem*, fila 15.

⁷⁸ *Ibidem*, fila 25.

⁷⁹ *Ibidem*, fila 30.

⁸⁰ *Ibidem*. Dosar 1/1932-1938, fila 17.

Până în aprilie 1935 s-au înființat în județul Sălaj 33 de comitete comunale, care grupau cifra de 3.888 membri⁸¹. Remarcabilă a fost și permanenta raportare la tradițiile luptei naționale a populației sălăjene, care confruntată cu propaganda revizionistă, reînvia tradiția marilor luptători pentru libertatea nației române din Ardeal. Astfel la 21 martie 1935 s-a constituit și în satul Chieșd o subsecție a L.A.R. condusă de Laurențiu Avram - paroh, având ca vicepreședinte de Andrei Ignea - învățător pensionar. La adunarea de constituire s-a hotărât ca organizația să se numească Subsecția antirevizionistă „Simion Bărnuțiu”- Chieșd⁸².

După încheierea acțiunii de organizare a secțiilor și subsecțiilor, Comitetul Județean Sălaj a lansat un program de acțiune antirevizionistă în această parte a țării. În viziunea intelectualității sălăjene, Liga Antirevizionistă era organizarea și exteriorizarea în forme legale a substratului sufletesc al poporului român, cu un obiectiv foarte pronunțat, mai ales în Transilvania.

Primul obiectiv al ligii era respingerea uneltirilor maghiare de peste hotare, puse la cale de aparatul de propagandă revizionist. Față de acest aparat de propagandă se considera că „noi românii, parcă nu opunem o reacțiune serioasă, ci ne legănam într-o *dolce far niente*”⁸³.

Al doilea obiectiv al mișcării antirevizioniste viza păstrarea substratului sufletesc al poporului român recalitrant la orice revizuire. Acest substrat trebuia însă eliminat printr-o acțiune economică, socială și culturală⁸⁴. Pentru realizarea obiectivelor propuse, Comitetul Județean din Sălaj preconiza următoarele măsuri:

- a) o acțiune puternică, de colonizare a graniței de vest a țării;
- b) românizarea orașelor prin crearea clasei mijlocii a industriașilor și comercianților;
- c) dezvoltarea economică, socială și intelectuală a satelor prin:
 - cooperatizarea satelor pe teren economic;
 - înființarea de cercuri de lectură, coruri și cursuri serale sau duminicale cu tineretul și adulții;
 - asistență socială, combaterea bolilor, înființarea de dispensare;

⁸¹ *Ibidem*, fila 42.

⁸² *Ibidem*, Dosar 53/1934-39, fila 9.

⁸³ *Ibidem*, Dosar 48/1934-1938, fila 182.

⁸⁴ *Ibidem*.

- coordonarea și armonizarea activității tuturor societăților și asociațiilor patriotice și culturale din județ⁸⁵.

Documentele de arhivă atestă faptul că în *județul Satu Mare*, organizarea în cadrele L.A.R. s-a făcut foarte repede, fiind printre primele organizații județene din Transilvania. La 28 ianuarie 1934 s-a constituit Comitetul Județean al L.A.R. Satu Mare, având ca președinți de onoare pe dr. Alexandru Rusu - episcop de Maramureș, Aurel Nistor - prefect, Aurel Dragoș - arhidiacon și senator, Ilie C. Barbu - deputat, Stelian Cherecheș - primar și M. Răutu - protopop⁸⁶. Ca președinte activ a fost ales inginerul Florin Șuluțiu - deputat, ajutat de doi vicepreședinți, Titu Demian - avocat și Alexandru Doroș - notar și un secretar general, ing. dr. Eugen Bota precum și un secretar de ședințe, profesorul Vasile Scurtu⁸⁷.

Încă de la început activitatea a fost organizată pe trei comisii: de propagandă, de statistică și naționalizare și de organizare, fapt ce a contribuit ca acțiunile cu caracter antirevizionist în județul Satu Mare să aibă o eficiență deosebită⁸⁸. În toamna anului 1935 inginerul Flaviu Șuluțiu s-a mutat la Brașov, iar președinte al Ligii în Satu Mare a fost ales Alexandru Doroș, care a condus cu aceeași energie acțiunile și activitatea Ligii antirevizioniste în județ. Cu patru zile mai devreme, deci la 24 ianuarie 1934 s-a constituit Comitetul Secțiunii orășenești Baia Mare, condus de dr. Victor Colceriu - medic pensionar, ajutat de vicepreședinții dr. Gheorghe Hetcon și Ștefan Suciuc și secreterul Augustin Iuga - profesor⁸⁹.

La 23 ianuarie 1935 este datat „Actul constitutiv al L.A.R. Secția Baia Sprie”, condusă de inginerul Constantin Antonescu, ajutat de protopopul Ioan Anca, secretar fiind Ioan Balint, iar casier, primarul așezării, Cherecheș Ariton⁹⁰.

În întreg județul Satu Mare numărul membrilor înscriși în L.A.R. s-a ridicat la 2.430⁹¹.

Mai puține date s-au păstrat despre activitatea L.A.R. în *județul Maramureș* în comparație cu a celorlalte județe. Știm totuși că secția și Comitetul județean al L.A.R. - Maramureș s-a înființat la 26 noiembrie

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, Dosar 44/ 1933-1934, fila 17.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, fila 18.

⁹⁰ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 18.

⁹¹ *Ibidem*, fila 61.

1934, având ca președinte pe Vasile Chindriș - avocat, care însă a demisionat în anul următor, fiind ales dr. Ioan de Kovats, decanul baroului avocaților din Maramureș. Ca vicepreședinte a fost ales Mihai Șerban - directorul liceului din Sighet, secretar Liviu Patachi - profesor și casier Gh. Tite - avocat din Sighet⁹².

Cam la fel stau lucrurile și în ce privește documentele despre mișcarea antirevizionistă în *județul Năsăud*. Știm doar că pentru organizarea secției județene au activat la Bistrița, avocații Cornel Mureșan și Dionisie Loghin, directorul liceului din Bistrița - Ion Partenie și dr. Leon Bârsan⁹³.

Prin adresa nr. 359 din 4 aprilie 1934 mai aflăm că la Năsăud, profesorul Iuliu Moisil s-a ocupat cu organizarea și înscrierea membrilor în secția L.A.R. din acest oraș⁹⁴.

În *județul învecinat, Someș*, Comitetul județean înființat la Dej, la 2 aprilie 1934, a hotărât adoptarea denumirii „Ștefan Cicio-Pop” pentru organizația județeană a L.A.R., invocând personalitatea marelui luptător din generația de aur a unirii neamului nostru⁹⁵.

Președinte activ a fost ales arhidiaconul Iacob Marga, iar secretar Nicolae Bodea. În adresa cu nr. 48 din 26 iulie 1934 a acestei organizații se spunea: „Liga antirevizionistă am organizat-o pe întreg cuprinsul județului Someș în cadrul unei însuflețite adunări la care au participat mii de oameni. În fiecare centru de plasă am înființat comitete, 7 la număr și până la sfârșitul lunii iulie s-au înscris aproape 2.000 de membri”⁹⁶. Iată și numele președinților din comitetele locale mai importante ale județului: Isac Mocanu - profesor la Gherla, Gavril Peter - avocat la Ileanda, Ștefan Gheția și Alexandru Chezan - protopopi la Tîrgu-Lăpuș, dr. Victor Munteanu - avocat la Gîrlean și Ștefan Bușia - preot la Gheorchiș.

La 26 martie 1936 Comitetul organizației județene a fost reorganizat. În funcția de președinte a fost ales inginerul Ioan Mărgineanu - inspector silvic, iar ca vicepreședinți Marin Fodor - directorul spitalului din Dej și avocatul Iacob Buta, secretar rămânând tot Nicolae Bodea⁹⁷.

În *județul Mureș*, Comitetul județean al L.A.R. a fost înființat la 19 aprilie 1934, având următoarea conducere: președinte: dr. Ioan Vescan, avocat,

⁹² *Ibidem*, Dosar 56/1934-1935, fila 35.

⁹³ *Ibidem*, Dosar 44/1933-1934, fila 15.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 2.

⁹⁶ *Ibidem*, fila 7.

⁹⁷ *Ibidem*, fila 8.

vicepreședinte: dr. Dandea Emil avocat, secretar: Rusu Victor - funcționar județean, iar casier Fulea Octavian - directorul Băncii Române din Târgu Mureș⁹⁸. Acest comitet a trecut repede la organizarea în teritoriu apreciind într-un document că: „populația românească de la sate este foarte înțelegătoare și însuflețită pentru ideea antirevizionistă și se pot face organizații bune”⁹⁹. Până la 9 ianuarie 1935 erau înscriși în evidențele comitetului județean 1.531 membri. Mai adăugăm că președintele comitetului orășenesc din Reghin, cealaltă așezare mai importantă a județului, era avocatul Harșia Ioan¹⁰⁰.

Referitor la modalitățile de acțiune propuse, menționăm că problema cea mai arzătoare, în viziunea, Comitetului L.A.R. Mureș, era românizarea elementului deznaționalizat. Erau avute în vedere, cele 18 comune de pe valea Nirajului, asupra cărora s-a practicat o deznaționalizare sistematică, începând cu 1904, acțiune desfășurată sub numele de „expozitura săcuiască”¹⁰¹.

Un raport trimis Comitetului Regional din Cluj arăta că până la 1870-1880, aceste comune erau majoritar românești, ajungând ca în 1934 ele să aibă abia o infimă minoritate românească și aceea încă în scădere¹⁰².

În *județul Odorhei*, acțiunea de organizare și înscriere în L.A.R. a fost condusă de protopopul Iuliu Laszlo Laurianul¹⁰³. După moartea acestuia, acțiunea a stagnat până la numirea lui Ioan Steriopol, care după scurt timp a demisionat, fiind ales apoi, profesorul Ioan Banu ca președinte al comitetului județean¹⁰⁴. Ca vicepreședinți funcționau preoții Sebastian Rusan și Gheorghe Ivan, precum și profesorul Traian Pușcariu¹⁰⁵.

⁹⁸ *Ibidem*, Dosar 56/1934-1935, fila 27.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*, fila 27.

¹⁰¹ *Ibidem*, Dosar 48/1934-1938, fila 308.

¹⁰² Referindu-se la situația românilor de pe valea Nirajului, raportul arăta că: „fiind complet pauperizați, chiar cei rămași printr-o legătură religioasă alterată de episcopia de Hajdudorog, sunt fără biserici, fără parohii - neântrunind numărul de suflete necesare înființării parohiilor, fără școli primare și grădinițe de copii, așa că tânjesc și acum și nu simt deloc căldura de mamă a mării țări, care nu-i ocrotește iar stăpînitorii de ieri îi desconsideră, îi batjocoresc și mai mult, ori îi momesc și-i atrag prin diferite legături familiare, religioase sau economice.” (*Ibidem*).

O altă notă adresată tot Clujului arăta că: „e o rușine națională că și azi, după 16 ani de stăpînire românească, mai sunt cazuri că în lipsă de preot românesc, copiii părinților români să fie botezați de preoți străini în lege străină și să se cunune tineri români în biserici străine.” (*Ibidem*. Dosar 56/1934-1935, fila 28).

¹⁰³ *Ibidem*. Dosar 53/1934-1939, fila 30.

¹⁰⁴ *Ibidem*, fila 32.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

Încă de la înființarea sa, organizația antirevizionistă din județul Odorhei propunea ca situația elementului românesc din secuime, să fie privită ca o problemă de stat¹⁰⁶. Efortul de înscriere în cadrele ligii a dat rezultate, astfel că la 1 ianuarie 1935, erau înscriși 1.479 membri.

Interesant pentru acest județ este faptul că printre președinții secțiilor sătești, găsim destul de multe nume maghiare, ceea ce dovedește că cei mai mulți erau români maghiarizați, neputând însă exclude ideea că printre aceștia erau și maghiari, care au aderat la ideea antirevizionistă¹⁰⁷.

În județul învecinat, *Ciuc*, situația în cea ce privește organizarea ligii se prezenta asemănător cu cea din Odorhei. Președinte al Comitetului Județean a fost ales Al. Vassu - fost senator . El era ajutat în comitetul de conducere de dr. Ioan Cristea - notar public, dr. A. Țețu - avocat și dr. I. Negrea - avocat¹⁰⁸.

La Gheorghieni, începând cu 8 ianuarie 1934 au activat în interesul ligii, T. Ciudea - director de liceu, Mihail Dănescu comisar șef și Grecu Dumitru - dirigintele P.T.T.¹⁰⁹

La fel ca și în județul Odorhei, populația sătească a aderat în număr mare la Ligă. De exemplu în comuna Hodoșa de Ciuc, primarul Balențiu Ioan a trimis Comitetului Regional din Cluj un tabel cu 1.606 adeziuni la L.A.R. numai din această comună¹¹⁰.

Despre activitatea de înființare a secțiilor locale ale L.A.R. în județul *Trei Scaune*, un proces-verbal al unei ședințe din 21 septembrie 1935 arăta că în afară de Comitetul județean erau înființate comitete în cele patru centre de

¹⁰⁶ Memoriul adresat C.R. din Cluj cerea implicarea statului în:

„a) Repararea bisericilor vechi românești, înființarea de noi parohii în satele, care au avut odată populație românească;

b) Înființarea de școli noi unde să revină învățătorii români. Copiii români sau cei săcuizați să fie ajutați cu cărți în mod gratuit, îmbrăcăminte. Bursele pentru școlile secundare să fie acordate în primul rând copiilor români săcuizați". (*Ibidem*, fila 38).

¹⁰⁷ Redăm pentru exemplificare tabelul președinților secțiilor sătești ale L.A.R. din plasa Ocland, jud. Odorhei: Macedon Cionca - președintele comitetului de plasă Ocland; V. Bolca - satul Lueta; Cadar - Aldea; Z. Teodor - Comănești; Șt. Kelemen - Călugăreni; Fr. Seke - Chipeș; A. Fărcașiu - Doboșeni; I. Popa - Vârghis, I. Fora - Herculan; I. Mateiu - Biborțeni; A. Săvulescu - Botanii Mici; F. Astalos - Racoșul de Sus; D. Agya - Filia; Gr. Hegy - Sânpaul; C. Laslo - Ionești; A. Fogodoș - Petreni; Al. Radu - Crăciunel; A. Suciuc - Ocland; N. Rusu - Brăduți; N. Apolzan - Tălișoara; M. Ilonca - Mărtinuș; Gh. Tudoran - Merești; B. Martin - Orășeni; M. Dombi - Rareș. (*Ibidem*, fila 34).

¹⁰⁸ XXX, *Calendar al L.A.R. pe anul 1935*, Ed. L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania, Cluj, p.44.

¹⁰⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond : L.A.R., Dosar 44/1933-1934, fila 8.

¹¹⁰ *Ibidem*.

plasă, urmând ca să se procedeze și la înființarea subcentrelor comunale în care direcție s-au și luat deja unele măsuri pregătitoare. Activitatea L.A.R., în regiunea săcuizată întâmpina multe și grele dificultăți și de aici provenea și greutatea înființării subcentrelor comunale, a înscrierii de membrii și a sporirii manifestațiilor cu caracter național¹¹¹.

Comitetul județean îl avea în frunte pe Alexandru Nistor - protopop la Sfântu-Gheorghe. În orașul Sfântu Gheorghe, conducerea secției L.A.R. era asigurată de dr. Ioan Roșu - avocat, ca președinte, Romolus Oltean, (vicepreședinte), Ilie Marinescu (secretar) și preotul Ilie Păstrăv (casier)¹¹².

La Târgu Secuiesc, secția orașenească L.A.R., înființată la 27 septembrie 1934, era condusă de dr. Valeriu Bidu - prefect, ca președinte, Isac Dima - institutor, ca vicepreședinte I. Rafiroiu - preot ca secretar și Ionel Olteanu - profesor, în funcția de casier¹¹³.

La Covasna, acțiunea de organizare a secției comunale urbane a L.A.R. a fost condusă de Cianga Ion, diplomat al Școlii de Notari Făgăraș¹¹⁴. Specificul activității secției locale a L.A.R. era oarecum deosebit față de celelalte zone ale Transilvaniei. Iată cum vedeau românii de aici rosturile activităților sub patronajul Ligii într-un document datat la 10 octombrie 1935 și trimis din Sfântu-Gheorghe: „Vă putem comunica doar atât că prima și cea mai de seamă problemă pe care o avem aici este readucerea la matcă a Românilor săcuizați în vremurile de restricte, în vederea realizării acestui scop pe lângă activitatea Ligii va trebui ca în toate comunele maghiarizate să se înființeze școli și biserici românești”¹¹⁵. Pe lângă această necesitate urgentă membrii Comitetului județean al L.A.R. mai făceau următoarele propuneri:

- „a) muncă dezinteresată și sacrificiu din partea conducătorilor;
- b) educația maselor prin propagandă orală și mai ales prin presă;
- c) strânsă colaborare între ligă, biserică, școală și societățile cultural-naționale;
- d) în ținuturile săcuizate L.A.R. va trebui să dezvolte o activitate deosebită, pentru readucerea românilor pierduți;

¹¹¹ *Ibidem*, Dosar 56/1934-1935, fila 16.

¹¹² XXX, *Calendar al L.A.R. pe anul 1935*, Ed. L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania, Cluj, p. 44.

¹¹³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 56/1934-1935, fila 1.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*, fila 13.

- e) se cere sprijin din partea Centrului fără de care încercările noastre oricât de frumoase și dezinteresate ar fi, o să rămână mai mult sau mai puțin infructuoase”¹¹⁶.

Aceste propuneri au fost studiate și Comitetul Regional din Cluj, după cum vom vedea, a ajutat foarte mult, mai ales material, activitatea cu caracter național și antirevizionist din această zonă.

La fel au procedat și membrii Comitetului L.A.R. din *județul Brașov*, când imediat după înființare și-au definitivat programul de acțiune. Programul Comitetului L.A.R. din Brașov urmărea în afară de menținerea vie a cauzei antirevizioniste, punerea în discuție și frământarea ideii de românizare a orașului, în meserii și industrii și în ridicarea sentimentului de coeziune națională în straturile lucrătorilor și meseriașilor¹¹⁷.

Comitetul județean al L.A.R. Brașov s-a înființat la 31 martie 1934 având ca președinte pe dr. Pompiliu Nistor - medic primar în Brașov, secondat ca vicepreședinte de inginerul Ioan Ionică - directorul Fabricii de Celuloză Brașov, secretar fiind Petre I. Teodorescu - directorul liceului din Brașov, iar casier Nicolae Suci Sibianu - secretarul Serviciului Sanitar Brașov¹¹⁸.

În Bran, comitetul secției locale era condus de A. Stoian - medic.¹¹⁹ Până în luna aprilie 1935 erau înscriși în L. A. R. 5.000 locuitori ai județului Brașov, o cifră ridicată, dar explicabilă prin puterea economică și populația numeroasă a acestui județ¹²⁰.

În *județul* vecin de la vest, Comitetul Județean al L.A.R. *Făgăraș* s-a format la 2 mai 1934 în orașul cu același nume. Președinte a fost ales dr. Octavian Vassu - decanul baroului avocaților, iar după moartea acestuia dr. Iulian Cârje, tot avocat¹²¹. Ca vicepreședinți au fost aleși profesorii Octavian Popa și Valeriu Literat, care era și președintele ASTREI, iar casier Ion Tulbure - director de bancă¹²². În ceea ce privește numărul membrilor înscriși, acesta era cu mult mai mic față de județul Brașov. Astfel, într-un raport al comitetului se menționează că până la 16 mai 1935, exista următoarea situație: Făgăraș - 197 membri, Ileni - 93, Văleni - 37,

¹¹⁶ *Ibidem*, fila 14.

¹¹⁷ *Ibidem*, fila 6.

¹¹⁸ *Ibidem*, fila 18.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, Dosar 1/1935-1938, fila 41.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*, Dosar 56/ 1934-1935, fila 21.

Galați - 77, Rotbav - 46, Sîmbăta de Sus - 38, Recea - 35, Reuniunea Notarilor - 35¹²³.

În *județul Târnava Mare* secția județeană a L.A.R. era condusă de profesorul Horia Teculescu - directorului Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara și președinte al ASTREI¹²⁴. La Mediaș secția orașenească înființată la 5 noiembrie 1935, era condusă de următorul comitet: președinte - Crăciun Ioan - protopop ortodox, vicepreședinte: Rinea Ioan - protopop greco-catolic, secretar: Ștefan Berbecaru - funcționar Vama Mediaș și casier Oltean Ioan - funcționar¹²⁵. Comitetul din Mediaș nota că în acțiunea începută era ajutat de C. Mușlea - directorul băncii Albina din Mediaș și președintele ASTREI¹²⁶. Înscrierea în Ligă a fost numeroasă în acest județ, iar pentru ilustrare cităm un document, care arată că numai pentru Ighișul Vechi s-au strâns 222 iscălituri de adeziune¹²⁷.

Pentru *județul Târnava Mică*, centrul activității antirevizioniste s-a stabilit în reședința județului, în orașul Blaj. Aici s-a format pentru început un comitet de inițiativă din avocații Victor Ciugudean, Ioan Șarlă și dr. Ilarie Aldea - primar. Documentele atestă însă formarea organizației județene doar în 31 ianuarie 1936. Conducerea era exercitată de președintele de tribunal Eugen Ghețiu, ajutat de Ștefan Dragoș - fost primar și de Ioan Lupeanu - șeful Poliției Blaj ca vicepreședinți, iar secretar dr. Grigore Simon - corespondentul local al ziarului „Universul”, casier fiind Pompeiu Damian - pensionar¹²⁸.

Constituirea L.A.R. în *județul Turda* s-a făcut printr-o mare adunare populară la care au vorbit personalități ale vieții politice românești ca: dr. Valeriu Pop - ministru de stat, G. Lungulescu - secretarul general al L.A.R., prof. univ. Ioan Lupaș, Laurențiu Oanea - secretar¹²⁹. Din cuvântul lui Valeriu Pop dăm spre ilustrare o singură frază, care sistematizează oarecum poziția cercurilor guvernante ale țării în problema revizionismului: „față de reviziunii maghiari noi avem o superioritate excepțională, pentru că dreptatea e cu noi”.¹³⁰ Acest lucru în viziunea guvernanților trebuia să fie

¹²³ *Ibidem*, fila 22.

¹²⁴ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 1.

¹²⁵ *Ibidem*, fila 4.

¹²⁶ *Ibidem*, fila 5.

¹²⁷ *Ibidem*, fila 8.

¹²⁸ *Ibidem*, fila 23.

¹²⁹ *Ibidem*, fila 13.

¹³⁰ *Ibidem*.

punctul de plecare al mișcării antirevizioniste, care urma să susțină demersurile oficiale ale statului român.

La sfârșitul adunării a fost ales Comitetul Județean al L.A.R. Turda, condus de Petre Suciuc, directorul liceului din localitate și președintele ASTREI, ajutat de Gh. Biji - preot și ajutor de primar, de dr. Emil Ghețianu - fost prefect și de I. Mureșanu ca vicepreședinți, de dr. Emil Maior ca secretar și de Dumitru Ianeș - casier¹³¹. La 17 mai 1935 Petre Suciuc și-a dat demisia din funcția de președinte, fiind ales de comitet, Gh. Biji în locul acestuia¹³².

În județul Turda, comitetele de plasă erau conduse de următorii susținători ai antirevizionismului: dr. Gh. Onișca - notar la Luduș, inginerul Floraș la Cîmpia Turzii, protopopul Vasile Spân la Baia de Arieș, protopopul Sorin Furdui la Câmpeni¹³³. Mai amintim că în 1935 numărul membrilor organizației județene era de 828¹³⁴.

În ceea ce privește constituirea L.A.R. în județul *Sibiu*, s-a făcut printr-o adunare în 1 decembrie 1934, la chemarea mitropolitului Ardealului dr. Nicolae Bălan la Prefectura Județeană¹³⁵. La această adunare au luat cuvîntul: Mitropolitul Bălan, dr. Nicolae Regmon - prefectul județului, prof. univ. Onisifor Ghibu, dr. Gheorghe Preda - vicepreședintele ASTREI și d-na Eugenia Tordășianu - președinta „Societății femeilor ortodoxe române”¹³⁶.

La sfârșitul adunării s-a constituit L.A.R.- organizația regională Sibiu, condusă de Mitropolitul Bălan, ajutat de dr. Gheorghe Preda - inspector general sanitar - ca vicepreședinte, Nicolae Martin - secretar, Iosif Lungaciuc - casier și dr. Nicolae Colan, dr. Ieronim Stoicuța, Petre P. Petrescu, d-na Eugenia Tordășianu și Ștefan Duca - membri¹³⁷.

Despre organizarea în județ menționăm că ea s-a făcut în aproape toate satele și cătunele. Ne rezumăm să dăm doar un singur exemplu din multitudinea de date pe care le deținem cu privire la înființarea secțiilor L.A.R. în județul Sibiu. La 10 mai 1935 s-a constituit subsecția L.A.R. cu centrul în comuna Miercurea, unde au participat peste 3.000 de persoane din Miercurea, Gârbova, Reciu, Apoldu de Jos, Apoldu de Sus și Cărpiniș.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*, fila 26.

¹³³ *Ibidem*, fila 64.

¹³⁴ *Ibidem*, fila 24.

¹³⁵ *Ibidem*, fila 7.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*.

Comitetul central de la București a fost reprezentat de Gh. Lungulescu și Marin Nedelea¹³⁸.

Referitor la numărul de membri, documentele menționează doar cererea comitetului județean de a i se trimite 3.000 de carnete de înscriere¹³⁹.

În *județul Hunedoara* activitatea de organizare a început la doar 3 zile de la constituirea Comitetului Regional din Cluj. Astfel, la 11 ianuarie 1934, la Deva s-a format „Liga Antirevizionistă Română Regională Hunedoara” compusă din următorul comitet: președinte: dr. Eugen Tătar, decanul baroului avocaților din Deva; vicepreședinti: Petru Perian - primarul orașului Deva și dr. Victor Șuiaga – avocat; secretari de ședințe: dr. Lazăr Dâșoreanu - avocat și Dobre Ioan; casier: Iosif Stanca - profesor¹⁴⁰.

Așa cum observa un raport al Chesturii de Poliție Deva, numai „la constituire s-au înscris 6.000 membri în Ligă însă, în prezent se continuă cu înscrierea”¹⁴¹.

Ațiunea de înscriere a fost publicată în presa locală prin numeroase apeluri făcute de către Comitetul Județean. Textul unui asemenea apel publicat în „Gazeta Hunedoarei” din 14 septembrie 1935, era formulat astfel: „Astăzi când dușmanii țării duc o campanie deșănțată împotriva scumpei noastre patrii, e o datorie sfântă a fiecărui român să intre în rândurile noastre. Pentru a lupta cu puteri unite împotriva instigatorilor. În acest scop rugăm în mod deosebit pe preoții, învățătorii și notarii din toate comunele județului nostru să intre în legătură cu Regionala Hunedoara din Deva sau cu secretariatul nostru din Simeria, pentru a putea constitui subsecții antirevizioniste pe întreg cuprinsul județului Hunedoara. Cunoscând sentimentele frumoase ale preoțimei și învățătorimei noastre, îndrăznim să sperăm că prezentul apel va avea răsunet în conștiința lor și-n curând vom avea fericirea de a vedea constituit L.A.R. și în cel mai depărtat cătun al județului nostru”¹⁴². Menționăm, de asemenea, că „Gazeta Hunedoarei” a publicat aproape în fiecare număr listele cu membrii înscriși în Ligă.

Și în celelalte colțuri ale județului acțiunea de organizare s-a derulat cu repeziune. Astfel, la Orăștie s-a constituit secția orășenească la 17 mai 1934, care era condusă de următorul comitet: președinte Aron Demian - directorul Liceului „Aurel Vlaicu” din localitate, vicepreședinte: Voișan

¹³⁸ *Ibidem*, fila 5.

¹³⁹ *Ibidem*, fila 14.

¹⁴⁰ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 27/1934, fila 6.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² „Gazeta Hunedoarei”, Deva, din 14 septembrie 1935.

Gheorghe - avocat, secretari dr. Herța Alexandru - avocat și dr. Munteanu Eugen - pensionar, casier: Branga Ioan, iar printre membrii: dr. Radu Izidor - deputat, dr. Zeno Draia, precum și agricultorii: Bocoș Nicolae și Martin Dumitru¹⁴³.

Prezența oamenilor simpli în acest comitet, alături de elita intelectualității este încă un semn al solidarității întregii societăți românești în lupta împotriva revizionismului.

În sudul județului Hunedoara, la Petroșani, constituirea secției L.A.R. s-a făcut în cadrul unei adunări, în 3 iunie 1934, la care au participat 3.000 de oameni. La sfârșitul întrunirii a fost ales comitetul de conducere format din: inginerul Timoc Tiberiu - președinte, protopopul Duma Ioan - vicepreședinte, dr. Gavrilescu și Ionel Moga - secretari¹⁴⁴.

La 1 iunie 1934 la Lonea s-a înființat subsecția L.A.R. sub președenția lui Nicolae Gavrilescu, directorul minelor din această localitate și după cum menționa un raport al Chesturii de Poliție „a ținut o singură adunare fiind înscriși 100 membri, muncitorii urmând să fie înscriși ulterior”¹⁴⁵.

Despre un alt oraș din Valea Jiului, Lupeni, același document menționa: „La Lupeni, de asemenea, a luat ființă subsecția Ligii antirevizioniste sub președenția preotului Victor Șandru, fiind înscriși 748 membri”¹⁴⁶.

La Simeria subsecția înființată a fost condusă o perioadă de timp de inginerul feroviar Cristian Georgescu, apoi de inginerul Tudor Popa, ajutat de ing. Nicolae Păsculescu - vicepreședinte, Francisc Neuhold - secretar și învățătorul Ioan Morțun - casier¹⁴⁷.

Acțiunea de înființare a secțiilor și subsecțiilor L.A.R. a continuat și în anul 1935. Astfel, în 8 decembrie 1935, la Vulcan, nota un ziar local, s-a ținut o mare întrunire românească pentru formarea Comitetului Ligii Antirevizioniste. Acest comitet era format din: preot Gheorghe Zamora - președinte, dr. Eugen Suci - vicepreședinte, notarul Silviu Vladislav - casier și învățătorul Ioan Pascu - secretar¹⁴⁸.

În ceea ce privește cele trei județe din Banat: Severin, Caras și Timiș-Totontal, ele au fost coordonate tot de Comitetul Regional din Cluj, până în 1937.

¹⁴³ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 27/1934, fila 6.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 21/1933-1936, fila 22.

¹⁴⁸ „Avântul”, Petroșani, din 15 decembrie 1935.

Pentru *județul Severin*, menționăm că episcopul Lugojului a fost ales printre președinții de onoare ai C.R. pentru Transilvania din Cluj, fiind onorat în același mod și de către Comitetul Județean Severin al L.A.R.¹⁴⁹

Secția din Lugoj era condusă de Romulus Bodea, ajutat de Cornel Jucu, oameni care s-au remarcat printr-o serie de inițiative, ce au făcut mari servicii cauzei antirevizionismului¹⁵⁰.

În *județul Caraș*, secția era condusă de Iosif Onciu - directorul Societății U.D.R., ajutat de avocatul Ioan Peia¹⁵¹.

În *județul Timiș-Torontal*, președintele Comitetului Județean al L.A.R. era prof. univ. Constantin C. Teodorescu, rectorul Politehnicii din Timișoara¹⁵².

La 8 iunie 1937 Congresul anual al L.A.R. a hotărât înființarea Direcției Regionale Banat a L.A.R., care avea în subordine comitetele județene din Timiș-Torontal, Caraș și Severin. Sediul noii direcții a fost instalat în Timișoara, splaiul T. Vladimirescu, nr. 12. Președintele Direcției Regionale Banat a L.A.R. a fost ales generalul Silviu Bordan¹⁵³.

Județul Cluj a fost lăsat la sfârșitul acestei analize, deoarece și în planul organizării și înscrierii de membri, s-a detașat net din rândul celorlalte județe din Transilvania. Ca structură organizatorică, activitatea în județul Cluj era condusă tot de Comitetul Regional pentru Transilvania al L.A.R., care s-a ocupat de activitatea de constituire de secții și subsecții, cât și de cea a înscrierilor de membri. Așa cum rezultă din darea de seamă a C.R. din Cluj, pentru anul 1934, acesta s-a ocupat de înființarea de comitete comunale în 50 de localități ale județului, iar până la 12 mai 1935 erau înscriși în L.A.R. numai din județul Cluj 24.784 membri¹⁵⁴. „În felul acesta - se sublinia în același raport - putem spune fără nici o ezitare că în ce privește numărul membrilor, L.A.R. este cea mai puternică societate din țară, iar dintre comitetele ligii, acela din Cluj, este la loc de frunte”. În 1936, numărul membrilor ligii din orașul Cluj era de 29.700¹⁵⁵.

Ca urmare a activității laborioase a C.R. din Cluj, în orașele și satele Transilvaniei s-au înființat secții și subsecții ale Ligii antirevizioniste. Așa

¹⁴⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 53/1934-1939, fila 1.

¹⁵⁰ *Ibidem*, fila 2.

¹⁵¹ *Ibidem*, fila 27.

¹⁵² *Ibidem*, fila 7.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ *Ibidem*, fila 6.

¹⁵⁵ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 128.

cum rezultă din darea de seamă pe anul 1936, în primul an (1934 n.n.) s-au înființat în Transilvania 100 de comitete ale L.A.R., în al doilea 367, iar la sfârșitul celui deal treilea an, de activitate, C.R. dispunea de 647 organizații subordonate¹⁵⁶. În 1937 funcționau 669 de comitete¹⁵⁷.

Raportul de activitate întocmit în 1936, evidenția pentru activitatea rodnică pe teren național pe Ioan Vescan - președintele ligii din județul Mureș, pe profesorul Ioan Banu - conducătorul organizației din județul Odorhei, dr. Ioan Roșu - președintele Comitetului județean din Sfântu Gheorghe și N. Comănicu - președintele comitetului din Miercurea Ciuc¹⁵⁸.

Erau apreciate, de asemenea pentru activitatea de organizare și înscriere, comitetele județene din Alba, Arad, Făgăraș, Maramureș, Satu Mare, Someș, Sălaj și Trei Scaune¹⁵⁹.

O mențiune specială era făcută pentru comitetul din Petroșani, condus de inginerul Timoc Tiberiu, care a reușit să înscrie numai în orașul menționat 3.000 de membri, strângând o sumă de 100.000 lei din cotizații¹⁶⁰.

Asemenea aprecieri au fost făcute și pentru organizația antirevizionistă din Aiud, condusă de dr. I. Băltariu, care a fost propus de Comitetul Regional din Cluj să conducă și să organizeze activitatea ligii în întreg județul Alba¹⁶¹.

Ațiunea de înscriere în L.A.R. a fost sprijinită cu mult folos și de conducătorii regionalelor de căi ferate din Transilvania¹⁶².

Puternica rețea de organizații antirevizioniste, înființate în 1934 și 1935, avea menirea să intensifice mișcarea antirevizionistă în țară și în străinătate¹⁶³.

¹⁵⁶ Repartizată pe județe, situația acestor comitete era următoarea: Alba = 12 comitete, Arad = 2, Bihor = 3, Brașov = 16, Cluj = 101, Ciuc = 12, Făgăraș = 32, Hunedoara = 24, Maramureș = 11, Mureș = 44, Năsăud = 2, Odorhei = 70, Sălaj = 35, Satu-Mare = 147, Sibiu = 24, Someș = 42, Târnava-Mică = 22, Trei Scaune = 27, Turda = 18, Caras = 2. (*Ibidem*, fila 123).

¹⁵⁷ *Ibidem*, fila 158.

¹⁵⁸ *Ibidem*, fila 123.

¹⁵⁹ *Ibidem*, fila 67.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 237.

¹⁶² Într-o adresă a Direcțiunii III Exploatare C.F.R. Cluj, din 8 decembrie 1934 se arăta: „Avem marea satisfacție sufletească să vă încunoștinăm că nu numai personalul nostru din Cluj, dar întregul personal C.F.R. din raza Direcțiunii III Exploatare, cuprinzând grupurile de inspecție Cluj și Brașov a răspuns cu un entuziasm unic și înălțător.” (*Ibidem*, Dosar 56/1935, fila 189).

Adoptarea componentei anticomuniste

Paralel cu dezvoltarea mișcării antirevizioniste, începând din 1935, constatăm includerea anticomunismului în preocupările programatice ale conducătorilor ligii. La propunerea colonelului în rezervă Remus Boldea, președintele comitetului ligii din județul Severin, adunarea generală a L.A.R. desfășurată la București în 1935, a hotărât ca pe lângă antirevizionismul declarat, să se acționeze și în direcția propagandei anticomuniste¹⁶⁴.

Acest lucru s-a datorat faptului că U.R.S.S. reprezenta o permanentă amenințare, nu numai pentru Basarabia, ci și pentru întreaga țară. În al doilea rând, anul 1935 a adus modificări în sistemul de acțiune al Cominternului, care a trasat sarcini partidelor comuniste să încheie alianțe cu forțele de stânga în cadrul fronturilor populare. Acest lucru era considerat primejdios pentru țara noastră, deoarece comuniștii români s-au pronunțat încă din 1924 pentru separarea teritoriilor unite cu România în 1918.

Asimilarea anticomunismului ca scop declarat al L.A.R., după antirevizionism, nu a însemnat însă confundarea cu scopurile extremei drepte din țară. Din zecile de mii de documente cercetate, nu s-au găsit elemente care să ateste o colaborare a L.A.R. cu mișcarea legionară. Singura menționare a raporturilor cu legionarii, se găsește într-un document emis de Inspectoratul Regional de Poliție IV Cluj - Serviciul Poliției de Siguranță, în care se arată că Ioan Lupaș, președintele Comitetului Regional din Cluj, a dat o circulară către organizațiile județene ale ligii, pentru a oficia parastase în fiecare oraș pentru Ioan Moța și Vasile Marin, legionarii morți în Spania¹⁶⁵. Față de această măsură, Ioan Pop, fost subsecretar la Ministerul de Interne în timpul guvernării P.N.Ț, a publicat o scrisoare deschisă în ziarul „Patria”, arătând că Liga antirevizionistă nu trebuie să devină un instrument de propagandă hitleristă¹⁶⁶.

Acest lucru nici nu s-a întâmplat deoarece ar fi încălcat scopurile statutare și programul ligii, care prevedea desprinderea de orice grupare politică în scopul solidarizării întregii societăți împotriva pericolului

¹⁶³ Un raport al C.R. Cluj, pe marginea înscrierii de membri aprecia că: „rețeaua aceasta puternică de comitete, ne permite a acționa pe viitor cu și mai bune rezultate pentru realizarea scopurilor noastre statutare.” (*Ibidem*, Dosar46/1934, fila 128).

¹⁶⁴ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 132.

¹⁶⁵ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție Alba Iulia*, Dosar 6/1937, fila 3.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

revizionist. În plus liga nu putea să propovăduiască o apropiere de Germania, cel mai puternic stat revizionist și revanșist.

În acest context, considerăm că gestul conducătorilor Comitetului Regional din Cluj a fost unul de conjunctură, considerat că ar putea servi scopurilor anticomuniste ale ligii. Nu este mai puțin adevărat faptul că acesta decizie nu a luat în calcul și efectele negative, care ar fi putut aduce deservicii cauzei antirevizioniste.

Situația financiară a ligii în Transilvania

Referitor la mijloacele materiale avute la dispoziție de Comitetul Regional pentru conducerea și organizarea mișcării antirevizioniste, menționăm că acestea au reprezentat o parte infimă în raport cu ceea ce statul ungar a investit în propaganda revizionistă.

Sumele de care dispunea organizația din Transilvania a Ligii Antirevizioniste Române proveneau din taxele de înscrieri și cotizații, din donații de la întreprinderi și instituții și din vânzarea materialelor publicate în special calendarele antirevizioniste.

Astfel în urma primului an de activitate, la 31 decembrie 1934, comitetul din Cluj a încasat din cotizații și donații, suma de 465.717 lei, din care 95 056 lei au fost virăți organizației centrale din București¹⁶⁷.

În anul următor au intrat în fondurile C.R. din Cluj, 687 534 lei, din care 25.065 din donații, 464.599 din cotizații, 28.513 din vânzarea calendarului și 169.357, care reprezenta soldul anului 1934¹⁶⁸.

În 1936, totalul intrărilor în casieria Comitetului Regional a fost mai redus, 567.413 lei¹⁶⁹.

Pentru anul 1937, raportul casierului pentru gestiunea anului respectiv, evidențiază o creștere a intrărilor la suma de 616.129¹⁷⁰. În acest an a fost înregistrată și singura donație a unui organism guvernamental, fiind vorba de

¹⁶⁷ *Ibidem*, Dosar 1/1935-1938, fila 15.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 7.

¹⁶⁹ Această sumă provenea din:

- soldul la 1 iunie 1936, reportat din 1935 = 101.595 lei

- donații în cursul anului = 59.800 lei

- venituri din taxele de înscriere și cotizații pe 1936 = 361.998 lei

- venituri din vânzarea calendarului = 44.023 lei. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 241).

¹⁷⁰ *Ibidem*, fila 295.

o donație din partea Ministerului Industriei și Comerțului, care a contribuit cu suma de 49.926 lei¹⁷¹.

În acest mod se prezenta situația financiară a celui mai activ comitet regional al Ligii Antirevizioniste Române, care și-a propus să combată în țară și în străinătate, imensul aparat de propagandă revizionistă¹⁷².

În ciuda precarității mijloacelor materiale, grupul de intelectuali clujeni din fruntea Comitetului Regional, a reușit să activeze în primul rând intelectualitatea transilvăneană, care a înțeles că are menirea să catalizeze energiile concetățenilor, în scopul dezvoltării mișcării antirevizioniste.

Concluzii

Înființarea Ligii antirevizioniste și a organizațiilor ei regionale și locale a determinat transformarea antirevizionismului organic românesc, într-o mișcare organizată, care putea cu mai mult succes să acționeze pentru realizarea menirii sale.

Un merit incontestabil în declanșarea acestei campanii naționale, care a strâns laolaltă toate conștiințele românești, l-a avut Stelian Popescu. El a prevăzut că se vor încerca diverse combinații diplomatice în vederea revizuirii tratatelor și a căutat să pregătească din vreme opinia publică din țara noastră, înființând Liga Antirevizionistă Română. La această idee, care pătrunsesse în toate straturile societății, s-a raliat tot ce era suflet românesc.

Intelectualitatea din Cluj și din întreaga Transilvanie, continuând tradiția luptei naționale a înaintașilor și-a făcut din păstrarea unității și integrității neamului românesc, un nou ideal, în slujba căruia și-a pus toată energia și forța creatoare. Dorind să sublinieze ideea de solidaritate a întregii

¹⁷¹ Celelalte sume proveneau din:

- soldul la 1 ianuarie 1937, raportat din 31 decembrie 1936 = 33 247 lei;
- donații în cursul anului 1937 = 91.495 lei;
- venituri din vânzarea calendarului = 77.285 lei;
- venituri din vânzarea timbrelor = 24.476 lei;
- venituri din exploatarea megafonului = 3.700 lei;
- venituri din cotizații și taxe de înscriere = 336.000 lei;

Total = 616 129 lei. (*Ibidem*).

¹⁷² În raportul prezentat la Adunarea Generală a Comitetului Regional pentru Transilvania din 25 aprilie 1937, secretarul general, A. Gociman aprecia că: „deși nu avea și nu are la dispoziție, decât încasările din taxele extrem de modeste ale membrilor L.A.R., comitetul nostru, a făcut prin stăruința tuturor membrilor săi, pași însemnați de progres, putând înregistra câteva succese cu prelungit răsunet în țară și în străinătate.” (*Ibidem*, fila 227).

societăți românești, împotriva tendințelor revizioniste, Comitetul Regional pentru Transilvania al L.A.R. a grupat personalități din sfera vieții culturale, politice și religioase. În prima linie s-au aflat universitarii clujeni, care au atras de partea lor politicienii generației care a înfăptuit unirea, numindu-i președinți de onoare ai Comitetului Regional. Prezența în rândurile membrilor de onoare, dar și în grupul celor activi, a conducătorilor celor două biserici naționale românești din Transilvania, a subliniat de asemenea, necesitatea unirii tuturor românilor, pentru a menține ființa statală.

Mai mult decât în celelalte zone ale țării, conducătorii ligii din Transilvania au înțeles că succesul acțiunii poate fi asigurat numai în condițiile în care ideea antirevizionistă pătrunde în toate straturile societății și mai ales în rândul păturii țărănești, care trebuia înștiințată asupra pericolelor care pândeau România. În acest sens, conducătorii Comitetului Regional au elaborat un program concret de acțiune, care viza organizarea propagandei cu caracter național și antirevizionist, în țară și în străinătate.

Demascarea dușmanilor țării din afară, a fost urmată de identificarea pericolelor din interior, care contribuiau la slăbirea capacității de apărare. Dintre acestea, comunismul a fost considerat cel mai periculos dușman al statului, al așezămintelor neamului și al religiei, el acționând atât din interior, cât și din afara țării. Pentru aceste considerente, antirevizionismului i-a fost asociat și anticomunismul, începând cu 1935.

Prin programul de acțiune, care viza îndeplinirea unor obiective patriotice și naționale, Liga antirevizionistă și-a câștigat numeroși aderenți din toate straturile societății românești. A fost necesară înființarea unor secții județene, orășenești și comunale, care să cuprindă pe toți cei care au aderat la ideea antirevizionistă.

În urma constituirii structurilor organizatorice teritoriale, Comitetul Regional avea organizații în toate județele din Transilvania, care coordonau activitatea celor 669 comitete orășenești și comunale. Conducerea acestor organizații era asigurată de oameni care se bucurau de un prestigiu deosebit în comunitățile locale: preoți, profesori, învățători, ingineri, funcționari etc. Mai important este însă faptul că dincolo de apartenența sau non-apartenența la o formațiune politică sau alta, singurul criteriu care a stat la baza alegerii lor, a fost competența și aprecierea membrilor comunității. Organizarea comitetelor locale ale ligii în Transilvania a fost un frumos exemplu de comuniune de aspirații între elite și mulțimi, datorate slujirii aceluiași scopuri morale și patriotice.

Comparând programul de acțiune al Comitetului Regional, cu mijloacele materiale, care proveneau numai din acțiuni proprii, evidențiem marea greșeală pe care au făcut-o autoritățile statului, care nu au sprijinit financiar efortul de afirmare al antirevizionismului românesc în țară și în străinătate. În același timp, statul ungar își epuiza bugetul, susținând propaganda revizionistă, prin toate mijloacele de care dispunea.

În ciuda tuturor greutăților, Comitetul Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române a reușit să declanșeze o mișcare de mare amploare, care s-a bucurat de aprecieri favorabile, atât în țară, cât și în afara hotarelor ei.

CAPITOLUL VI

Ațiuni cu caracter antirevizionist în Transilvania, desfășurate sub patronajul Comitetului Regional din Cluj

Elaborarea unor materiale de propagandă antirevizionistă

Înființarea organizației regionale pentru Transilvania a Ligii Antirevizioniste Române, a determinat sporirea eficienței acțiunilor cu caracter antirevizionist în această parte a țării.

Din punctul de vedere al metodelor și mijloacelor de acțiune antirevizionistă folosite de comitetul din Cluj și de secțiile acestuia, trebuie să subliniem în primul rând diversitatea lor, datorată încercării de a se opune propagandei revizioniste, prin toate mijloacele posibile.

Prima grijă a conducătorilor mișcării antirevizioniste din Transilvania a fost determinată de preocuparea pentru elaborarea unor materiale și publicații proprii, capabile să dea o replică puternică propagandei revizioniste. Erau avute în vedere cărțile, broșurile, ziarele, revistele și calendarele cu conținut antirevizionist, menite să combată propaganda revizionistă, în țară și în străinătate.

Buletinul Antirevizionist

Pentru a combate revizionismul maghiar, era necesară mai întâi o cunoaștere aprofundată a argumentelor și a modului de acțiune al aparatului de propagandă, menit să răspândească această ideologie în întreaga lume.

Astfel, încă de la întemeierea Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R., a luat ființă, în cadrele lui, un birou de informații, cu două direcții axate pe culegerea informațiilor și respectiv pe contra propagandă¹.

În atribuțiile acestui birou intrau urmărirea și depistarea articolelor revizioniste din presa din Ungaria, îndeosebi din ziarele a căror intrare era interzisă în țară².

¹ Arhivelalte Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 46/1934-1937, fila 128.

² *Ibidem.*

Erau studiate, de asemenea, broșurile, cărțile și toate materialele de propagandă revizionistă apărute în Ungaria și în alte țări.

Comitetul Regional, prin A. Gociman a luat legătura cu biroul internațional de informații de presă „Argus” de la Geneva, prin care s-au obținut permanent informații calde despre tot ceea ce scria presa mondială referitor la problema minoritară din România sau despre revizionism³. Un număr important din aceste lucrări a fost achiziționat urmărindu-se apariția lor în toate țările. În felul acesta, biroul de informații al C.R. a reușit să creeze o importantă colecție de materiale de propagandă revizionistă și să le studieze.

Paralel cu urmărirea publicațiilor revizioniste, secretariatul biroului de informații a răspuns prin intermediul presei, diferitelor atacuri sau informații neadevărate sau calomnioase la adresa României⁴. Astfel serviciul de publicații ținea legături cu un număr de 45 de ziare și reviste din țară și străinătate, pe care le informa permanent și le trimitea materiale antirevizioniste⁵.

Pe lângă materialele trimise publicațiilor interne și externe, serviciul de informații al C.R. a imprimat un buletin antirevizionist cu material informativ de pe frontul revizionist, ținând evidența presei din Ungaria și a întregii prese mondiale cu tot ce se scria despre România⁶.

Buletinul era expedit cu regularitate membrilor guvernului, conducătorilor autorității civile, militare și religioase, pentru a-i ține la curent cu propaganda ce se ducea în străinătate împotriva României⁷.

Această sinteză a propagandei revizioniste era trimisă și organizațiilor județene ale L.A.R. din Transilvania, pentru ca ele să se implice în combaterea neadevărurilor și a calomniilor publicate de presa revizionistă.

³ Într-o adresă trimisă lui A. Gociman, „Argus International de la Presse - Bureau des Coupures de Jouraux, de Documentation et de Traduction - Geneve”, arată că poate trimite comitetului regional, în mod regulat informații despre tot ce se publică în jurnalele și revistele din toată lumea referitor la Liga Antirevizionistă Română, minoritățile naționale din România și problema revizuirii tratatelor. (*Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 68).

⁴ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 129.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Titlul buletinului era „Observator” și era tipărit la București, datorită faptului că organizația regională din Cluj nu avea posibilități să-l tipărească la Cluj. (*Ibidem*, fila 159).

⁷ Tabelul cu adresele unde se expedia buletinul informativ în 1938 cuprindea 16 președinți de onoare, 31 membri ai comitetului executiv din Cluj, 17 comitete județene, 10 comitete comunale și 19 personalități, dintre care amintim pe: I. Antonescu, ministrul apărării, Patriarhul Miron Cristea, Gh. Tătărăscu, V. V. Tilea, Petrescu-Comnen, ministru de externe la acea dată. (*Ibidem*, Dosar 43/1936-1938, fila 22).

Ziare antirevizioniste

Pe lângă buletinul informativ, Comitetul Regional din Cluj a sprijinit apariția presei cu caracter declarat antirevizionist. Până la înființarea organizației L.A.R. în Transilvania, articolele cu conținut antirevizionist erau publicate de ziarele independente sau de opinie a presei românești în această problemă⁸.

Din a doua jumătate a anului 1934, au început să apară publicații axate numai pe problema antirevizionistă, care aparțineau fie organizațiilor județene ale ligii, fie unor persoane din conducerea acestor organizații.

În viziunea conducătorilor Comitetului Regional din Cluj, era necesară într-o primă etapă apariția unei literaturi antirevizioniste românești informative cât mai bogate, din care se vor selecta într-o a doua etapă, lucrările cele mai valoroase, pentru a fi publicate în străinătate⁹.

La 9 septembrie 1934 apărea primul număr al „Gazetei Antirevizioniste” din Arad, ziar săptămânal, care îl avea ca redactor și editor pe Isaia Tolan¹⁰.

În „cuvântul de mânăcare” publicistul arădean arăta că gazeta se dorea un organ de documentare asupra chestiunii revizioniste și asupra tuturor chestiunilor aduse de dușmanii țării în vreo legătură cu revizionismul¹¹. Scopul gazetei era axat pe combaterea propagandei revizioniste cu documente veridice și pe informarea cititorilor despre problema revizionismului în general¹².

Primul număr conținea și un articol al episcopului Aradului, dr. Grigorie Comșa - președintele L.A.R. din județul Arad, care sublinia că gazeta trebuia să devină o armă spirituală, care să pregătească pentru acțiune pe fiii României¹³.

⁸ Dintre ziarele vremii din Transilvania, care au publicat într-o măsură mai mare articole cu caracter antirevizionist menționăm următoarele: „Știrea și Ecolul” din Arad, „Gazeta de Vest” din Oradea, „Gazeta Sălajului” din Zalău, „Graiul Maramureșului” din Sighet, „Patria”, „România Nouă”, „Națiunea Română”, „Foaia Noastră”, „Unirea Poporului” din Blaj, „Foaia Poporului”, „Telegraful Român” și „Tribuna Liberă” din Sibiu, „Avântul” din Petroșani, „Gazeta Hunedoarei”, „Solia” și „Înainte” din Deva, „Solia Dreptății” din Orăștie.

⁹ „Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 7 octombrie 1934.

¹⁰ *Ibidem*, din 9 septembrie 1934.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Isaia Tolan arăta că gazeta pornește la drum cu lozinci: „a cunoaște totul, a se feri de retorisme, a spune numai fapte și a mărgini comentariile la atâta cât trebuie, a nu publica nimic nedovedit și a dovedi pe cât se poate cu dovezi din arsenalul dușmanilor.” (*Ibidem*).

¹³ *Ibidem*.

Această primă publicație specială cu conținut antirevizionist din Transilvania a primit o subvenție de 5.000 de lei din partea Comitetului Regional din Cluj, la 13 iulie 1934, dar a primit subvenții și din partea organelor administrației locale, așa cum rezultă din decizia Consiliului Județean Arad, de a acorda ajutor financiar „Gazetei Antirevizioniste”¹⁴.

Interesant de remarcat este faptul că Isaia Tolan, încă din primul număr, ținea să precizeze că noua publicație apărea fără a fi organul de presă al vreunei asociații, ca publicație personală a lui, care era singura persoană răspunzătoare. În acest context autorul menționa că va da Ligii Antirevizioniste tot concursul, fără însă să o angajeze prin ceva¹⁵.

La rândul ei, organizația regională din Transilvania a ligii evidenția, la 13 noiembrie 1934, utilitatea și necesitatea unei asemenea publicații la granița de vest a țării și achita cu suma de 5.120 lei, 32 de abonamente pentru un an¹⁶. Aceste abonamente se dădeau gratuit timp de un an personalităților care acționau pentru „solidarizarea și redeşeptarea conștiințelor naționale și apărarea cu orice jertfa a granițelor întregite, împotriva oricărei tentative dușmănoase”¹⁷.

Abonamente gratuite pe o perioadă de un an la „Gazeta Antirevizionistă” și la „Neamul Nostru” apărut la Sfântu Gheorghe, se trimiteau și altor persoane, în special la țărani din centrele cele mai periclitate de propaganda revizionistă și de proiectele de revizuire¹⁸.

Colaborarea pe linia acțiunilor antirevizioniste a periodicului arădean cu membrii Comitetului Regional a fost benefică de ambele părți. Datorită faptului că apărea la granița de vest a țării, „Gazeta Antirevizionistă” era informată mai rapid asupra acțiunilor revizioniste puse la cale în Ungaria iar articolele publicate erau trimise la Cluj, pentru a informa conducerea centralei antirevizioniste din Transilvania¹⁹.

¹⁴ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Prefectura Județului Arad*, Dosar 223/1935, fila 7.

¹⁵ „Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 9 septembrie 1934.

¹⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 40/1936, fila 1.

¹⁷ *Ibidem*, Dosar 34/1934-1935, fila 1.

¹⁸ Într-o notă a C.R. din 16 ianuarie 1935, se menționa că au fost expediate câte 30 de abonamente, comitetelor județene ale L.A.R. din Șimleul Silvaniei, Satu Mare, Târgu Mureș, Dej, Sighet, Miercurea Ciuc, Odorhei și Sfântu Gheorghe. (*Ibidem*, fila 6).

¹⁹ În numărul din 9 decembrie 1934, „Gazeta Antirevizionistă” informa prompt că Herczeg Ferencz „șvabul renegat din fruntea Ligii Revizioniste Maghiare încearcă să-i atragă pe socialiștii maghiari prin două lucruri: spunându-le că social-democrația din statele succesoare este naționalistă, șovinistă.” („Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 9 decembrie 1934).

Cu toate că în numărul inaugural se menționa că gazeta nu angaja în nici un fel Comitetul Regional din Cluj, aceasta publica frecvent știri despre acțiunile sub patronajul ligii. În preajma adunării generale a Comitetului Regional, proiectată la Arad, Isaia Tolan trimitea o adresă la Cluj, în care își anunța intenția de a publica un număr special al „Gazetei Antirevizioniste”, care să cuprindă activitatea pe anul 1934 a ligii²⁰.

La începutul anului 1936, periodicul arădean și-a schimbat denumirea în „Piatră de hotar”, omul nr. 1 rămânând în continuare Isaia Tolan²¹. Motivul schimbării denumirii a fost determinat de transformarea gazetei în revistă. Pentru apariția noii reviste, Comitetul Regional din Cluj a acordat o subvenție de 100.000 lei²².

La Oradea, încetarea apariției „Gazetei de Vest” a însemnat practic dispariția presei românești în această parte a țării, unde apăreau 13 cotidiene în limba maghiară. La începutul anului 1936 a reapărut și singura publicație românească, sub titlul „Noua Gazetă de Vest”, care în numărul de debut și-a afirmat și preocupările antirevizioniste²³.

La Satu Mare au apărut ziarele antirevizioniste „Granița” și „Glasul Hotarelor”, ultimul fiind condus de Vasile I. Vior, un cunoscut publicist și luptător împotriva revizionismului. Primul număr al ziarului „Glasul Hotarelor” a apărut la 1 iunie 1936, având ca subtitlu ideea de bază a existenței ligii în această zonă, care viza contribuția la munca pentru ridicarea națională, culturală și economică a poporului român de la hotarele de nord-vest ale țării²⁴.

În numărul de debut a publicat un articol interesant Alexandru Doroș, președintele L.A.R. din județul Satu Mare, care arăta că la granița de nord-vest a țării acțiunea antirevizionistă se baza pe cei 60.000 de membrii, care demonstrează că în această parte a țării conștiința națională era trează datorită faptului că poporul român de aici a suferit cel mai mult²⁵.

²⁰ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 34/134-1935, fila 5.

²¹ *Ibidem*, Dosar 40/1936, fila 13.

²² *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 129.

²³ Referitor la acest eveniment, un raport al C.R. arăta la 8 aprilie 1936 că „reapariția acestui organ de afirmare națională bihorean, era mai mult decât o necesitate, era o chestiune de prestigiu a românilor bihoreni, căci Gazeta de Vest era unicul ziar cotidian românesc, față de vreo 12 ziare cotidiene ungurești ce apar în orașul Oradea sau risipite prin diferitele localități din acest mare județ din nordul țării.” (*Ibidem*, Dosar 41/1936, fila 128.

²⁴ „Glasul Hotarelor”, Satu Mare, I, nr. 1, din iunie 1936.

²⁵ *Ibidem*.

Ca și în județul Bihor, rolul presei naționale și antirevizioniste la frontieră a fost apreciat atât de conducerea ligii de la Cluj, cât și de intelectualii locali, care s-au luptat pentru punerea în aplicare a acestui deziderat²⁶.

La Șimleul Silvaniei a apărut la 1 decembrie 1935 „Tribuna Silvaniei” iar în editorialul semnat cu ocazia primului număr de dr. I. Bârcă, erau afirmate idealurile pe care dorea să le slujească această publicație și care se confundau cu cele ale Ligii Antirevizioniste²⁷.

Comitetul Regional din Cluj a susținut în urma unor eforturi considerabile, apariția unor ziare antirevizioniste în județele din secuime. Astfel, la Sfântu Gheorghe a apărut „Neamul Nostru” sub direcția lui I. Țuțuianu, la Odorhei „Glas Românesc” - director O. Dobrotă, iar la Gheorghieni, „Gazeta Ciucului”, condusă de T. Anastasiu²⁸.

Apariția acestor ziare antirevizioniste dovedește preocuparea deosebită a comitetului din Cluj pentru dezvoltarea mișcării antirevizioniste în această parte a țării. În darea de seamă pe 1934 se arăta că organizația teritorială a L.A.R. a trimis zeci de abonamente gratuite din diferite ziare pe timp de un an țăranilor și intelectualilor mai săraci din secuime și de la granița de vest. Acest lucru se realiza prin plata anticipată făcută de C.R. pentru 30 de abonamente pe timp de un an, fiecărui ziar antirevizionist, suma fiind de 3.000 pentru un an²⁹.

²⁶ Profesorul sătmărean V. Scurtu, secretar general al organizației ligii în județ, aprecia într-un articol din același ziar că „golul care s-a simțit în viața cultural-națională a Sătmăruului este în bună măsură complexat prin paginile atît de variate și străbătute în mare parte de un naționalism intransigent, de ziarul Glasul Hotarelor.” (*Ibidem*).

²⁷ Articolul de fond, scris de I. Bârcă menționa: „Noi înțelegem să ne identificăm cu programul Ligii Antirevizioniste din sânul căreia am luat naștere. Se va spune că suntem prea idealști dacă am pornit la drum cu mijloace reduse sau fără ajutorul statului. Ei bine da! Fără ajutorul statului. Dar nenumărații luptători pentru dreptatea românească de-a lungul secolelor, au avut ajutor de la stat? Nu. Ajutor de la stat are numai Liga Revizionistă de la Budapesta, care își trage vlaga din ura pe care o poartă baronii și grofii față de noi românii, care am fost sute de ani supti până în măduva oaselor.” („Tribuna Silvaniei”, Șimleul Silvaniei, I, nr. 1, din 1 decembrie 1935).

²⁸ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1935-1938, fila 16-17.

²⁹ *Ibidem*.

Această modalitate de sprijinire a presei antirevizioniste s-a perpetuat până la sfârșitul deceniului patru și a fost din păcate unica soluție de a întâmpina greutățile cu care lupta presa românească din această zonă a țării³⁰.

Comitetul Regional din Cluj a sprijinit în aceeași măsură și presa antirevizionistă în limba maghiară din România. Astfel, în 1934 au fost făcute abonamente anuale în valoare de 3.000 lei la revista maghiară cu caracter antirevizionist „Uj Magyarok” condusă de S. Fenyés și s-au cumpărat 20 de exemplare în valoare de 2.000 lei din cartea aceluiași autor, intitulată „Ungaria revizionistă”³¹.

Constanța preocupării pentru editarea de materiale cu conținut antirevizionist s-a materializat și prin tipărirea de către Comitetul Regional din Cluj a calendarelor antirevizioniste. Acestea erau adresate în primul rând țăranilor, mare parte fiindu-le trimise gratuit. Calendarul pe 1935 a fost tipărit în 15.000 de exemplare, din care un număr mare au ajuns și în posesia românilor din afara granițelor.

Tipărirea și difuzarea calendarelor antirevizioniste a continuat și pentru anii 1936, 1937 și 1938. De format mic, dar întotdeauna într-un număr de peste 100 de pagini, aceste calendare conțineau articole scrise de personalități marcante ale vieții politice, culturale și științifice, dar și de învățători, preoți și uneori chiar țărani, care activau în cadrele L.A.R.³²

³⁰ La 20 iunie 1937, Teodor Anastasiu, directorul „Gazetei Ciucului” trimitea o scrisoare C.R. din Cluj în care mulțumea pentru ajutorul primit în 1936 și cerea o nouă subvenție pe anul în curs, subliniind că: „D-voastră cunoașteți împrejurările locale. V-aș fi îndatorat dacă apreciind greutățile de ordin material cu care luptăm mi-ați reînnoi încrederea de anul trecut”. (*Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 94.9).

³¹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 15.

³² Iată cum era caracterizat într-un raport al C.R., calendarul pe 1936: „Ca și anul trecut, C.R. din Transilvania al L.A.R. a tipărit un calendar. Este suficient să arătăm între altele că conținutul lui este de 208 pagini deci 48 pagini mai mult ca anul trecut și este ilustrat cu vreo 70 de clișee. Între colaboratorii calendarului amintim pe d-nii Stelian Popescu, directorul ziarului «Universul», președintele L.A.R., I.P.S. mitropolitul Nicolae Bălan, I.P.S. mitropolitul Alexandru Nicolescu, P.S. lor episcopii Nicolae Colan, Iuliu Hossu și Vasile Lăzărescu, profesorul universitar I. Lupaș, dr. Aurel Vlad, prof. V. Ghidionescu, I. Agârbiceanu, prof. Mihail Șerban, dr. Aurel Hetco, prof. univ. Gh. Sofronie, prof. I. Matei, prof. G. Moroianu, dr. Aurel Gociman, Dr. Sebastian Bornemisa - președintele Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, d-nele Sofia Șt. Meteș - președinta Grupării Femeilor Române din Cluj, Sidonia Docanu - președinta Crucii Roșii Cluj, d-nul prof. I. Banu - președintele L.A.R. Odorhei. În afară de un material bogat cu privire la propaganda revizionistă calendarul dispune de numeroase pagini care ne informează despre activitatea bogată în realizări a L.A.R.” (*Ibidem*, Dosar 38/1934-1938, fila 236).

Calendarele conțineau știri despre acțiunile cu caracter antirevizionist mai importante, poezii cu caracter național sau antirevizionist, precum și tabele cu lucrările antirevizioniste apărute sau în curs de apariție. De asemenea, erau publicate și listele cu conducătorii organizațiilor județene, la care se adăugau articole ale acestora, prin care își popularizau acțiunile și demersurile lor pe linia luptei antirevizioniste.

În seria materialelor editate de Comitetul Regional pentru Transilvania al L.A.R., broșurile au avut un rol important, deoarece se adresau unui public larg într-un limbaj accesibil, servind în acest fel mai bine scopurilor antirevizioniste.

În 1934 s-a tipărit din fondurile proprii, în câteva mii de exemplare o broșură de propagandă antirevizionistă, care se adresa tineretului, în special elevilor din cursul superior al școlilor secundare³³.

Continuând seria publicării materialelor de largă audiență, Comitetul Regional din Cluj a tipărit în 1937 broșura „Catehismul antirevizionist și anticomunist”³⁴.

La 1 martie 1937 într-o ședință a Comitetului Regional din Cluj s-a hotărât tipărirea unei broșuri care să înfățișeze situația minorității maghiare din România sub toate aspectele, pentru a răspunde acuzațiilor aduse de propaganda revizionistă cu privire la tratamentul minorităților de către statul român³⁵.

Broșura urma să fie tipărită în 30-50.000 de exemplare, care trebuiau să fie date în mod gratuit vizitatorilor preconizatei expoziții antirevizioniste românești de la Paris, organizată prin eforturile comitetului din Cluj³⁶.

Revue de Transylvanie

Deși nu a apărut sub auspiciile Comitetului Regional din Cluj, cea mai importantă publicație antirevizionistă pentru străinătate, a fost „Revue de Transylvanie”, atât prin valoarea materialelor conținute, cât și prin autoritatea științifică a celor care au colaborat la această revistă.

³³ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 15.

³⁴ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 21.

³⁵ Aspectele privind statutul minorității maghiare vizau prezentarea unui scurt istoric și apoi condițiile vieții economice, financiare, precum și date privind biserica, școala, teatrul și presa minoritară din România. Lucrarea trebuia să cuprindă „cele mai exacte date cu privire la minoritatea maghiară, pentru a nu fi dezmințite de propaganda revizionistă.” (*Ibidem*, Dosar 51/1934, fila 221).

³⁶ *Ibidem*.

Apreciind inițiativa istoricului clujean Silviu Dragomir, Comitetul Regional informa conducerea L.A.R. de la București, la 28 septembrie 1934 despre acest eveniment editorial deosebit. Se menționa că primul număr trimis forurilor conducătoare din străinătate și personalităților marcante a impresionat mult și a adus reale servicii cauzei românești³⁷.

În continuare, conducerea Comitetului Regional, menționa că Ungaria a sprijinit timp de 15 ani cu câteva miliarde, publicațiile revizioniste destinate străinătății și propunea ca L.A.R. să sprijine cât mai temeinic singura publicație științifică de contrapropaganda, care se trimitea gratuit în străinătate, la 1.000 de adrese la biblioteci, gazete, reviste și la personalități de seamă³⁸.

Din corespondența purtată de Silviu Dragomir cu membrii Comitetului Regional rezultă foarte clar că acest organism a sprijinit permanent această tribună a antirevizionismului științific românesc. Astfel, într-o scrisoare din 30 august 1934, adresată președintelui C.R., Ioan Lupaș, se arăta că revista își propunea să răspundă acțiunii de ponegrire a propagandei dușmane și să apere în fața opiniei europene, teza Transilvaniei românești³⁹.

Revista a fost pusă sub auspiciile ASTREI, care i-a acordat fondul inițial, ca să poată face față primelor cheltuieli. Se preconiza în continuare un sprijin din partea publicului și o încurajare a oficialităților, a căror datorie propriu-zisă era să se îngrijească de asemenea publicații, care ar apăra patrimoniul național. Publicul românesc n-a răspuns însă acestui apel iar ministerul de externe a acordat o subvenție care de abia era suficientă pentru a acoperi cheltuielile pentru un singur număr al revistei⁴⁰.

În acest context, Silviu Dragomir a făcut apel la organizația regională a L.A.R. din Transilvania, pentru a recomanda revista membrilor ei și a face câte un abonament pentru fiecare organizație locală⁴¹. Abonamentul anual pentru persoane particulare și școli era la 600 lei, de la suma de 2.000 lei, cât costa revista⁴².

Răspunzând apelului, Comitetul Regional din Cluj, întrunit la 17 septembrie 1934 a hotărât ca toate comitetele județene din Ardeal și Banat să

³⁷ *Ibidem*, Dosar 54/1934-1939, fila 22.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, Dosar 35/1934-1935, fila 3.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, Dosar 54/1934-1939, fila 22.

contribuie la susținerea revistei cu câte un abonament de sprijin de 2.000 lei, iar organizația din Cluj cu 2 abonamente⁴³.

Din dările de seamă anuale, rezulta faptul că regionala Transilvania a L.A.R., a acordat în următorii 3 ani, începând cu 1935, o subvenție anuală de 25.000 lei pentru „Revue de Transylvanie”⁴⁴.

Subvenții bănești au mai fost acordate în fiecare an și buletinului antirevizionist „Observator”, care prelua și traducea în limba română informațiile din presa mondială extrase de agenția de presă „Argus International” de la Geneva⁴⁵.

Din analiza bilanțurilor financiare anuale, rezultă că organizația L.A.R. din Transilvania, a alocat în fiecare an sume importante pentru a ajuta presa și în general toate publicațiile cu caracter antirevizionist⁴⁶.

Apariția prestigioasei „Revue de Transylvanie” nu ar fi fost posibilă fără stăruința profesorului Silviu Dragomir, de a obține sumele necesare publicării.

Funcția de redactor șef a aparținut unor personalități ale universității clujene ca D. D. Roșea, apoi din 1936, Ioachim Crăciun și din 1944, Gheorghe Sofronie.

Studiile cu caracter antirevizionist, publicate în Revue Transylvanie au purtat semnătura unor reputați specialiști, care au acoperit toate domeniile științei atacate de propaganda revizionistă.

În domeniul istoriei, contribuțiile lui I. Lupaș, S. Dragomir, Z. Pâclișanu și I. Șchiopu, au făcut cunoscute lumii științifice, adevărurile permanenței istorice românești în spațiul intra-carpatic, spulberând cu ușurință, argumentele contrafăcute ale propagandei revizioniste.

Studiile de drept internațional, publicate de C. I. Bardosi, L. Someșan și mai ales Gh. Sofronie, au demonstrat imposibilitatea revizuirii tratatelor de pace, în contextul normelor și uzanțelor internaționale, bazate pe principiile, care stăteau la baza Societății Națiunilor.

Contribuțiile în domeniul politologiei, semnate de D. D. Roșea, O. Ghibu, C. I. Codarcea, și I. Mateiu, au evidențiat politica de forță, pe care a

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, Dosar 46/1934-19037, fila 129.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ În darea de seamă despre gestionarea fondurilor pe 1935 la rubrica ajutoare la diferite ziare și reviste, era trecută suma de 107.000 lei. (*Ibidem*, Dosar 5/1934-1938, fila 7). În 1936, suma alocată acelorași scopuri era de 96.900 lei, iar în 1937 de 53.800 lei. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, filele 241 și 295).

adoptat-o Ungaria în domeniul relațiilor internaționale, care a contribuit la deteriorarea climatului de pace, instaurat prin sistemul de la Versailles.

În domeniul geografiei, studiile lui G. Vâlsan, L. Someșan, V. Pușcariu și V. Meruțiu, au combătut tezele revizioniste care susțineau că tratatul de la Trianon a distrus unitatea geografică a Ungariei.

Aceeași caracteristică au avut studiile referitoare la domeniul economic și al relațiilor sociale, publicate în „Revue de Transylvanie” de V. Jinga, N. Săulescu, T. Nichiciu, Al. Doboși și V. Nistor.

Statistica a constituit domeniul în care au excelat studiile publicate de S. Manuilă, Șt. Manciușea, V. Dima și P. Vlad. Datele și cifrele extrase din recensămintele mai vechi sau mai noi, recunoscute ca obiective în cercetarea științifică internațională, au infirmat teoriile propagandei revizioniste referitoare la vechimea și numărul românilor în Transilvania sau la presupusul regim de discriminare a minorității maghiare din România.

Studiile cu caracter etno-lingvistic, publicate în revistă de S. Pușcariu N. Drăganu, R. Vuia, I. M. Peter, P. Râmneanțu au adus argumentele toponimiei, hidronimiei, onomasticii, etnografiei și folclorului, pentru a demonstra trăinicia elementului românesc în Transilvania.

Cercetările întreprinse în domeniul istoriei învățământului de A. Caliani și P. Petrinca, au fost încheiate cu studii argumentate asupra a ceea ce a însemnat învățământul românesc din Transilvania, înainte și după 1918. A fost abordată statistic și evidențiată discrepanța dintre învățământul în limba maternă a minorității române din Ungaria și cel al minorității maghiare din România, care s-a dezvoltat cu mult peste ceea ce prevedea Tratatul minorităților.

Contribuții deosebite, privind critica propagandei revizioniste ungare prin artă, au adus studiile publicate de C. Petranu, V. Vătășianu și O. Beu. Preocuparea istoricilor de artă transilvăneni s-a îndreptat și spre evidențierea contribuției românești la dezvoltarea fenomenului artistic în Transilvania, pentru a combate teoriile neștiințifice revizioniste, care susțineau ideea inferiorității culturale și artistice a românilor, față de maghiari, sași și secui.

Paginile cunoscutei „Revue de Transylvanie” au conținut studii și articole și din alte domenii ale științei, atacate de propaganda revizionistă, precum și prezentări ale lucrărilor care au apărut în revistă. În cuprinsul revistei erau prezentate și critici obiective, la adresa lucrărilor cu conținut revizionist, publicate în Ungaria sau în altă parte a lumii.

Din cele prezentate reiese cu prisosință ca „Revue de Transylvanie” și celelalte publicații subvenționate de C.R., prin valoarea și autoritatea științifică, dar și prin efortul de răspândire în țară și mai ales în străinătate, au adus reale servicii antirevizionismului românesc.

Sprrijinirea apariției cărților cu conținut antirevizionist

Pe lângă eforturile de a sprijini publicațiile conținut antirevizionist, Comitetul din Cluj a căutat prin diferite modalități să sprijine și apariția unor lucrări științifice de valoare cu conținut antirevizionist.

Documentele de arhivă conțin numeroase scrisori adresate C.R. din Cluj de către diferiți autori, prin care aceștia cereau sprijin pentru publicarea unor lucrări științifice cu conținut antirevizionist, multe dintre ele în limbi străine pentru a contracara imensa propagandă făcută de revizionismul maghiar în străinătate. Astfel, într-o scrisoare adresată C.R. din Cluj la 3 septembrie 1936, C. I. Codarcea arăta că în Franța a luat ființă sub conducerea contelui H. de Compte un comitet franco-maghiar, care lupta pentru triumful revizionismului⁴⁷. În continuarea scrisorii juristul bucureștean arăta că vrea să publice o serie de articole de contra propagandă, parte din ele apărute în „Le Moment” din București și să scoată și o carte pe care intenționa să o răspândească în Franța, cerând sprijinul C.R. din Cluj. Acest sprijin a venit prompt, așa cum rezultă din comanda pentru 3.000 exemplare a lucrării „Le littege roumano-hongrois” a lui C. I. Codarcea⁴⁸.

Foarte sugestivă ni s-a părut și scrisoarea dr. Titus Podea din Brașov, autorul lucrării „Transilvania”, care cerea și el un ajutor material în vederea acoperirii cheltuielilor de editare. El arăta că în Anglia, după doi ani de tăcere, lordul Rothermere începea o nouă ofensivă, iar în S.U.A. senatorul Borah, cel mai înverșunat dușman al românilor candida la scaunul de președinte și își făcea un punct de program din revizuirea Tratatului de la Trianon. Publicarea unei lucrări antirevizioniste, pentru informarea opiniei publice engleze și americane, era deci de o arzătoare necesitate. Referindu-se la cartea sa autorul menționa că „ea este excepțională și prin execuția sa tehnică, iar acest lux s-a făcut pentru că așa își tipăresc și ungurii lucrările lor

⁴⁷ *Ibidem*. Dosar 26/1935-1938, fila 6.

⁴⁸ *Ibidem*, Dosar 8/1934-1939, fila 75.

de propagandă, numai așa putându-și ține locul pe masa și biblioteca unui american sau englez dedat cu publicații luxoase”⁴⁹.

În aceeași manieră și-a publicat și Gh. Moroianu, lucrarea cu titlul: „Les luttes des roumains Transylvains pour la liberté”, având o prefață scrisă de publicistul englez Wicham Steed, care era favorabil cauzei antirevizionismului. Într-un document din 1935 se arată că prin grija C.R. din Cluj s-au trimis la București, 25 exemplare valorând 5.000 lei, care au fost împărțite ziariștilor francezi veniți în țară cu ocazia vizitei în România a regretatului Louis Barthou⁵⁰.

Alți autori au abordat domeniul din cele mai diverse puncte pentru a combate propaganda revizionistă, ca de pildă Ioachim Crăciun, cu lucrarea „Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand din Cluj în primul deceniu 1920-1930”, apărută la Cluj în editura Cartea Românească în 1936. Autorul își motiva efortul de elaborare a unei asemenea lucrări într-o scrisoare, prin care cerea Comitetului Regional sprijin pentru editare: „Prin studiul introductiv și prin graficele comparative am încercat în mod științific să combat agitațiile revizioniste ale ungarilor, care au disprețuit întotdeauna știința românească și ne-au contestat și ne contestă dreptul nostru de a fi stăpâni în Ardeal, fiindcă am fi inferiori în cultură”⁵¹. Menționăm, de asemenea și valoroasa lucrare a profesorului Gheorghe Sofronie „Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920” care a fost tipărită de ligă, în franceză, engleză și germană, fiind apoi răspândită în străinătate.

Credem că sunt suficiente exemple prin care am demonstrat că datorită sprijinului moral și mai ales material al Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R. din Cluj, au apărut în țară și în străinătate numeroase publicații și cărți de mare valoare științifică, ele dând o ripostă fermă și autorizată propagandei revizioniste. În continuare vom prezenta lista celor mai importante cărți de acest gen, apărute în țară și în străinătate în perioada interbelică.

Lista reproduce întocmai un inventar al cărților cu conținut național, antirevizionist și anticomunist, prezentat în calendarul pe 1937 al Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R.

- T. Albani, „Leul de la Șişești - viața și luptele naționale ale părintelui Vasile Lucaci”;

⁴⁹ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Prefectura Județului Arad*, Dosar 154/1936, fila 18.

⁵⁰ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 1/1938-1938, fila 18.

⁵¹ *Ibidem*, Dosar 75/1927-1934, fila 63.

- I. Băltariu, „Instituții juridice în Transilvania”;
- R. Cernea, „La Roumanie et le révisonnisme”;
- Al. Cisar, „România - atlas”;
- C. I. Codarcea, „Le litigie roumano-hongrois”;
- V. Cornea, „Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei”;
- I. Crăciun „Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand din Cluj în primul deceniu (1920-1930)”;
- G. Ferenczy, „Mi az igazság Az Erdély magyaroság és révizionismus”;
- S. Fényes, „Ungaria revizionistă” (traducere de L. Iliescu și E. Dăianu)”;
- O. Ghibu, „Revizionismul maghiar” ;
„Activitatea catolicismului unguresc și Sfântul Scaun în România întregită”;
- Aurel Gociman, „Românii și revizionismul maghiar”;
„Măcelul de la Beliș din 1918”;
„Probleme românești”;
„Chemarea istorică a României și pericolul comunismului”;
- I. Lupaș, „Unitatea etnică a României față de revizionism”;
„Temeiurile unirii tuturor românilor”;
„La chute de la monarchie Austro-Hongroise et la libération de Transylvanie”;
„L'individualité historique de la Transylvanie”;
„The revisionist movement shown to be illusory and without substance”;
- Șt. Manciulea, „Granița de vest a României (studiu istorico-geografic)”;
- Șt. Meteș, „Le problème des sicules en Roumanie”;
- G. Moroianu, „Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne”;
- Al. Nicorescu, „Pământul străbun (poezii)”;
- D. Pașșalega, „Revizuirea tratatelor”;

- A. Popescu, ... „Vechimea românilor în Transilvania și comunismul ungar”;
- I. Popescu, „Un ami de la Roumanie, Louis Marin”;
- V. Scurtu, „Probleme naționale la granița de vest”;
- R. Seișanu, „La Roumanie. La terre Roumaine à travers les âges (atlas istoric geografic, etnografic și economic)”;
- G. Sofronie, „Principiul naționalităților în Tratatul de pace din 1919-1920”;
„Stat național și revizionism sub regimul Societății Națiunilor”;
„Actele de liberă determinare din 1918 – fundament juridic al unității naționale”;
- G. Săulescu, „Tratatul de la Trianon și acțiunea antirevizionistă”⁵².

Pentru a ilustra efortul financiar dedicat apariției lucrărilor cu caracter antirevizionist, darea de seamă pe anul 1936 menționa că prin grija comitetului regional s-au acordat ajutoare autorilor de lucrări antirevizioniste sau cu caracter național, achiziționându-se aceste lucrări de la Sindicatul Presei Libere din Ardeal și Banat pentru suma de 100.000 lei⁵³.

Un număr însemnat din aceste cărți au fost trimise gratuit celor 647 organizații antirevizioniste din Transilvania, bibliotecilor sătești și diferitelor societăți culturale din alte părți ale țării, în special căminurilor culturale ale Fundației regale „Regele Carol al II-lea din Basarabia”⁵⁴.

Conducătorii mișcării antirevizioniste din Transilvania au făcut demersuri stăruitoare și pentru înființarea unui studio radiofonic la Cluj în scopul combaterii propagandei revizioniste, care să emită în limbile română și maghiară⁵⁵. Din păcate, acest deziderat al conducătorilor ligii nu s-a îndeplinit.

Comitetul Regional din Cluj a acordat subvenții pentru deplasările de documentare în străinătate, a celor care au scris lucrări despre problema revizionismului. Aurel Gociman, autorul impunătoarei lucrări „Românii și revizionismul maghiar” a primit în 27 mai 1938 suma de 40.000 lei pentru o

⁵² *Calendar al L.A.R. pe 1938*, Comitetul Regional pentru Transilvania - Cluj, p. 149.

⁵³ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 129.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, fila 10.

călătorie de studii în străinătate, pentru a studia efectele propagandei revizioniste și a încheia legături de amicitie în folosul României. Un alt scop al călătoriei era achiziționarea literaturii revizioniste scoasă pe piață de propaganda maghiară, pentru expoziția ligii, care urmărea evoluția materialelor de propagandă revizioniste⁵⁶.

Organizarea unor expoziții antirevizioniste

Strâns legată de problema tipăririi materialelor de propagandă antirevizioniste a fost ideea organizării de expoziții antirevizioniste în țară și în străinătate. Hotărârea organizării primei expoziții antirevizioniste s-a luat în ședința C.R. din Cluj din 12 martie 1934, pentru a pune la dispoziția publicului acte, documente, publicații și statistici despre lupta națională a românilor din Transilvania⁵⁷.

Organizatorii expozițiilor antirevizioniste intenționau să prezinte pe de-o parte materialele de propagandă de care se servea revizionismul, iar pe de altă parte documentele autentice referitoare la aceleași chestiuni, inclusiv statisticile germane și maghiare dinainte de război⁵⁸.

Invitația la comparație sugerată de cele două standuri, demonstra integral vizitatorilor și fără posibilitate de dezmințire, caracterul contrafăcut al argumentelor susținute de propaganda revizionistă.

Pe lângă cele două categorii de materiale, organizatorii expoziției au prezentat 69 de hărți și planșe, format mare, după diverse documente, lucrări și statistici⁵⁹.

Erau prezentate, de asemenea, și lucrările autorilor români și străini, care combăteau argumentele prorevizioniste, majoritatea dintre ele fiind sprijinite moral sau material de Comitetul Regional.

⁵⁶ *Ibidem*, Dosar 49/1934-1938, fila 72.

⁵⁷ *Ibidem*, Dosar 4/1934-1938, fila 6.

⁵⁸ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Prefectura Județului Arad*, Dosar 342-1935, fila 19.

⁵⁹ Din lista celor 69 hărți și planșe pregătite pentru expoziție menționăm doar câteva, pentru a ilustra responsabilitatea celor care au organizat expoziția:

- „Tratatul de la Trianon și eliberarea naționalităților;”

- „Literatura iredentistă maghiară”;

- „Repartiția populației Ungariei înainte de 1918”;

- „Cum s-a aplicat principiul naționalităților Ungariei prin Tratatul de la Trianon.”

(Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 24/1934-1938, fila 79).

Prima expoziție națională a Ligii Antirevizioniste Române s-a deschis la 13 octombrie 1935 în sala de expoziții a Bibliotecii Universității din Cluj. Această manifestare a fost posibilă datorită eforturilor Comitetului Regional și în special președintelui acestuia, profesorul Ioan Lupaș ale cărui străduințe au fost recunoscute și de președintele L.A.R., Stelian Popescu, într-o adresă prin care îi felicită pe organizatori pentru activitatea depusă și pentru că au reușit să plaseze expoziția în centrul de interes al intelectualității și al studențimii universitare⁶⁰.

Expoziția a fost vizitată de aproximativ 10.000 de persoane⁶¹.

Succesul avut la Cluj a determinat conducerea Comitetului Regional să organizeze un turneu al acesteia în marile orașe din Transilvania și din întreaga țară. Până în 26 aprilie 1936, expoziția a fost prezentată și la București, Brăila, Cernăuți, Craiova, Sibiu, Satu Mare, Arad și Lugoj⁶².

Sporirea materialului expoziției a fost o preocupare constantă a conducerii Comitetului Regional, care dorea ca acesta să fie un izvor de informație referitoare la propaganda dușmănoasă pe care o făcea în străinătate revizionismul maghiar dar și o sursă de subiecte pentru lucrările antirevizioniste.⁶³ Urmărirea extinderii fondului de materiale al expoziției a fost evidențiată și în darea de seamă pe 1937, în care se menționa că în biblioteca ligii existau 14.003 exemplare din diferite cărți și broșuri, 105 lucrări în limba maghiară, 62 în franceză, 57 în engleză, 46 în germană și 4 în italiană⁶⁴.

Cu noul material adunat, Comitetul Regional a organizat o nouă expoziție la Prefectura Județului Cluj, inaugurată la 29 mai 1938, odată cu începerea lucrărilor Adunării Generale a Regionalei Transilvania a L.A.R.⁶⁵

Prin eforturile depuse pentru editarea și tipărirea cărților, ziarelor, broșurilor și a celorlalte materiale cu conținut antirevizionist, organizația transilvană a L.A.R. și-a adus un aport deosebit la apariția și dezvoltarea

⁶⁰ *Ibidem*, Dosar 4/1934-1938, fila 21.

⁶¹ În raportul de activitate pe 1936, profesorul Lupaș arăta că: „toți cei care au cercetat cu atenție materialul înfățișat în expoziția antirevizionistă, s-au putut convinge de mulțimea și varietatea mijloacelor de propagandă folosite de revizionistii budapeșteni împotriva țării noastre ca și împotriva Cehoslovaciei și Iugoslaviei.” (*Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 8)

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, fila 161.

⁶⁴ Restul volumelor, în număr de 13.350 erau publicații antirevizioniste românești, majoritatea editate de Comitetul Regional sau cu sprijinul acestuia. (*Ibidem*).

⁶⁵ *Ibidem*, Dosar 4/1934-1938, fila 6.

antirevizionismului științific românesc, suplinind în acest fel superficialitatea cu care au privit cercurile guvernante această problemă de maximă importanță.

Eforturile depuse în această direcție de C.R., s-au repercutat cu maximă eficiență asupra dezvoltării mișcării antirevizioniste din Transilvania. Beneficiind de un cadru organizatoric, reprezentat de cele 669 comitete antirevizioniste, de organe de presă și materiale editate, Comitetul Regional a reușit să coordoneze o mișcare antirevizionistă amplă, caracterizată printr-o diversitate de mijloace și modalități de acțiune.

Organizarea manifestațiilor cu caracter antirevizionist

Cele mai importante și cele mai utilizate mijloace de acțiune au fost manifestațiile cu caracter declarat antirevizionist, prin care se protesta și se făcea cunoscută hotărârea populației din Transilvania de a răspunde ferm provocărilor revizioniste.

Manifestații cu caracter antirevizionist au existat, după cum am văzut și înainte de constituirea L.A.R., cele mai multe având loc în aproape toate orașele ardelenne la 1 Decembrie 1932 și 28 mai 1933.

Menționăm, de asemenea că în multe din cazuri, constituirea organizațiilor L.A.R. s-a făcut în cadrul unor adunări cu caracter declarat antirevizionist.

După constituirea secțiilor și subsecțiilor L.A.R. în Transilvania, manifestațiile cu caracter antirevizionist s-au desfășurat sub patronajul ligii, care s-a îngrijit atât de înștiințarea și chemarea populației, cât și de asigurarea unor vorbitori foarte cunoscuți, oameni ai elitei politice, științifice și culturale românești, care să aibă audiență la public. Astfel numeroși membri ai C.R. din Cluj, precum și alți delegați ai ligii de la București au fost prezenți în orașele Transilvaniei, luând parte la manifestațiile antirevizioniste.

De regulă, mari manifestații antirevizioniste au avut loc cu prilejul aniversării zilei de 1 Decembrie tocmai pentru a demonstra revizionistilor, ce mult înseamnă pentru români această zi sfântă.

Ziua de 1 Decembrie, fiind ziua patronală a L.A.R., era de la sine înțeleasă preocuparea pentru a organiza manifestări adecvate în toată Transilvania. În apelurile și corespondența Comitetului Regional cu organizațiile subordonate se recomanda ca serbărilor de la 1 Decembrie să li se dea un pronunțat caracter antirevizionist pentru a se manifesta cu cât mai

multă hotărâre dorința românilor din Transilvania de a apăra patrimoniul național împotriva oricărei uneltiri dușmănoase⁶⁶.

Manifestațiile de la 1 Decembrie nu erau însă considerate un monopol al L.A.R., ci o manifestare a solidarității întregii societăți românești în fața pericolelor externe. De aceea Comitetul Regional recomanda organizațiilor ligii să colaboreze cu autoritățile locale și cu societățile cultural-patriotice, pentru a organiza serbări impunătoare⁶⁷.

Ca atare, la reușita acestor manifestații și-a adus aportul și guvernul României, care prin ordinul circular 203313 din 1935, al Ministerului Instrucțiunii, a dispus ca școlile de pe întreg cuprinsul țării să colaboreze, participând împreună cu corpul profesoral⁶⁸.

De asemenea, Comitetul Regional din Cluj a făcut demersuri pe lângă prefectii din Transilvania, cerându-le să acorde întregul concurs al oficialităților, pentru ca serbările de la 1 Decembrie să fie impunătoare și pline de însuflețire patriotică⁶⁹.

Pe linia dezideratelor formulate de conducerea Comitetului Regional, manifestațiile prilejuite de aniversarea zilei de 1 Decembrie s-au constituit în tot atâtea prilejuri pentru a afirma antirevizionismul organic românesc⁷⁰.

Din multitudinea manifestațiilor antirevizioniste organizate la 1 Decembrie 1934, menționăm pe cea de la Arad, care s-a bucurat de o participare deosebită a populației din această zonă. Importanța serbărilor de la Arad a fost amplificată de participarea președintelui C.R. pentru Transilvania al L.A.R., profesorul Ioan Lupaș⁷¹.

În anul următor, serbările dedicate zilei de 1 Decembrie au fost mult mai numeroase, datorită extinderii rețelei de organizații antirevizioniste din Transilvania. Pe lângă manifestațiile organizate de secțiile ligii și asociațiile culturale și patriotice, au avut loc manifestații ale organizațiilor de tineret ale L.A.R. Astfel, la Cluj, Secția tineretului din L.A.R. a

⁶⁶ „Avântul”, Petroșani, din 27 noiembrie 1937.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ În apelul făcut în „Gazeta Sălajului”, profesorul emerit Leontin Ghergariu își chema concetățenii din Zalău să participe la manifestațiile de la 1 Decembrie, pentru a contrabalansa, printr-o acțiune bine condusă propaganda maghiară și pentru „a potoli zelul revizionist al celor care vroiau să pescuiască în apă tulbură” („Gazeta Sălajului”, Zalău, VII, nr. 1-2, din 1 Decembrie 1936.

⁷¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 56/1934-1935, fila 1.

organizat în ziua de 1 Decembrie 1935 o manifestație antirevizionistă în fața Catedralei Ortodoxe la care a participat întreaga tinerime universitară și școlară din localitate⁷².

Pentru a nu se mai repeta situația de la manifestația din 1 Decembrie 1932, când un act huliganic săvârșit de câțiva studenți a fost pus pe seama mișcării antirevizioniste, fiind discutat și în Anglia, în Camera Comunelor, liderii studențimii antirevizioniste din Cluj asigurau că manifestația românească va fi demnă și liniștită⁷³.

Din numărul mare al manifestațiilor antirevizioniste, care au avut loc la 1 Decembrie 1936, o menționăm pe cea de la Dej, organizată de Consiliul Județean Someș al L.A.R., cu concursul tuturor partidelor politice și al instituțiilor culturale și patriotice. Manifestația a fost apreciată ca o grandioasă demonstrație națională și antirevizionistă a întregii populații someșene, care a fost reprezentată prin 4000 de țărani veniți din toate părțile județului. Din partea conducerii centrale a ligii a vorbit scriitorul Mihail Negru⁷⁴.

În anul următor, la 1 Decembrie 1937, cea mai mediatizată manifestație antirevizionistă a fost cea de la Sighișoara, organizată de Comitetul Județean al L.A.R. Târnava Mare. Cu prilejul acestei manifestații s-a dezvelit o placă de marmoră în memoria regelui Ferdinand I și a lui I. C. Brătianu⁷⁵.

Pentru următorii doi ani, documentele și presa nu mai semnaleză mari adunări antirevizioniste cu prilejul zilei de 1 Decembrie, deoarece regimul de autoritate monarhică al lui Carol al II-lea interzicea orice manifestație publică, indiferent de scopul acesteia, dacă era organizată de grupări, asociații sau societăți.

În acest context aniversarea zilei de 1 Decembrie 1938 a fost organizată în localitățile transilvănene de organele administrative locale, în colaborare cu cele două biserici naționale românești.

Grijile datorate izbucnirii războiului și izolării politice și diplomatice a României, au făcut ca ziua de 1 Decembrie 1939 să treacă aproape neobservată în documente și în presa vremii.

Ca o constantă a adunărilor de aniversare a zilei de 1 Decembrie, desfășurate pe parcursul întregii perioade interbelice, menționăm că ele s-au desfășurat în spiritul hotărârilor adoptate la Alba Iulia în 1918, fără incidente sau manifestări de intoleranță sau șovinism.

⁷² *Ibidem*, Dosar 65/1933-1938 fila 9.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 311.

⁷⁵ *Ibidem*, fila 328.

Mari manifestări antirevizioniste au avut loc însă și la alte date în afara zilei de 1 Decembrie, unele la îndemnul C.R. din Cluj, pentru a avea o unitate de simțire și a da o puternică impresie peste hotare, altele la inițiativa comitetelor locale ale L.A.R., fiind legate de trecutul istoric al localității respective sau de impulsul de a riposta imediat propagandei revizioniste. Dăm câteva exemple din prima categorie de manifestații, pentru început.

În urma intensificării propagandei și a acțiunilor diplomatice cu caracter revizionist în 1934, au avut loc mari manifestații antirevizioniste în întreaga Transilvanie.

La Sibiu, în 22 aprilie 1934, la marea adunare antirevizionistă a participat G. Lungulescu, secretarul general al L.A.R.⁷⁶

Un raport al Comitetului Județean al L.A.R. Arad, nota că în zilele de 22 și 23 aprilie 1934, în 35 de localități au avut loc adunări populare, la care au luat parte 90% din populația românească, șvăbească, sârbească și slovacă⁷⁷.

La 1 iulie 1934, L.A.R. din Arad a organizat o demonstrație de stradă pentru vestejirea insultelor pe care le-a proferat presa și autoritățile maghiare la adresa mult regretatului Louis Barthou, fostul ministru de externe al Franței și cel mai mare prieten al României⁷⁸.

După declarațiile lui Mussolini de la Milano, conform căruia Ungaria era „marea mutilată”, din primul război mondial, au urmat în Transilvania un nou val de manifestații antirevizioniste. Cea mai impunătoare dintre ele s-a desfășurat la Cluj în 5 noiembrie 1936. În numele convocatorilor au semnat: Nicolae Colan și Iuliu Hosu - episcopi, prof. univ. Ioan Lupaș - președintele C.R. pentru Transilvania al L.A.R. generalul Dănilă Papp - președintele Societății Acțiunea Patriotică, prof.univ. Iuliu Hațieganu - președintele despărțământului Cluj al ASTREI și prof.univ. Vladimir Ghidionescu - președintele Ligii Culturale - filiala Cluj⁷⁹. La sfârșitul adunării s-a votat o moțiune în 8 puncte în care s-au respins acuzele revizionismului, exprimându-se în același timp dezamăgirea că o țară a gintei latinești un aliat tradițional al României, încuraja propaganda revizionistă maghiară, întemeiată pe neadevăruri⁸⁰.

⁷⁶ „Telegraful Român”, Sibiu, LXXXII, nr. 2 din 6 iulie 1934.

⁷⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 56/1934-1935, fila 1.

Ibidem.

⁷⁹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 58.

⁸⁰ Redăm parțial textul acestei moțiuni, pentru a ilustra curajul și responsabilitatea celor care s-au angajat în mișcarea antirevizionistă:

Din lungul șir al manifestațiilor antirevizioniste organizate din inițiativa organizațiilor locale ale ligii, menționăm la început câteva, care aveau ca scop comemorarea unor personalități din zonă.

La 4 noiembrie 1934, secția Bihor a L.A.R. a organizat la Marghita o manifestație antirevizionistă, care a debutat cu un parastas pentru martirii uciși de bombele ungurești în 1919⁸¹.

La 13 decembrie 1936, la Satu Mare a avut loc o impunătoare adunare antirevizionistă, la care au participat peste 50.000 de oameni, veniți să asiste la dezvelirea statuii luptătorului român pentru libertatea Ardealului, Vasile Lucaciu. Documentele de arhivă și presa vremii apreciau că a fost cea mai mare manifestație românească în Satu Mare de la Unire încoace⁸².

Au fost prezenți din partea Comitetului central al L.A.R., Stelian Popescu și G. Lungulescu, iar Comitetul Regional pentru Transilvania a fost reprezentat de o delegație numeroasă, în frunte cu profesorul Ioan Lupaș⁸³.

- „1. Formula «dreptate Ungariei» agitată neconținut și sistematic de revizionisti maghiari și îmbrățișată mai recent și de către conducătorul de astăzi al Italiei, constituie o gravă rătăcire istorică și politică.
2. Nu corespunde adevărului, că în cuprinsul statelor successorale ar viețui azi o numeroasă populație maghiară, numărul lor fiind mult mai redus, după cum arată însuși publicațiunile științifice germane.
3. Nici un fel de revizuire a granițelor nu este cu putință, decât pe calea armelor. În consecință, întreaga propagandă revizionistă de la Budapesta, ori de ce factori europeni ar fi ea sprijinită, primejduiește pacea lumii.
4. Poporul român, care de multe mii de ani stă strajă latinității la porțile Orientului își exprimă profundul său regret că unul din frații latini de la Tiberu, uitând vocea sângelui și sacrificiile comune făcute în cursul marelui război pentru aceeași cauză sfântă a dreptății, care a dus și la lărgirea hotarelor Italiei, continuă să încurajeze propaganda revizionistă maghiară întemeiată pe neadevăruri.
5. O dovadă izbitoare a neadevărurilor propagandei revizioniste maghiare e și afirmația cutezătoare că Ungaria ar fi salvat Europa de primejdia bolșevismului, câtă vreme adevărul istoric este că în vara lui 1919, însuși Ungaria a fost salvată din ghearele bolșevismului de eroica armată română.
- (...)
8. Adunarea cere guvernului să accelereze lucrările menite să asigure țării noastre independența, în materie de fabricarea armamentului și pregătirea militară a întregii populații în stare a purta arme”. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 214)

⁸¹ Aceștia erau: Mihai Dănilă - preot, Vasile Filip - învățător și Nicolae Popovici - țăran „Gazeta Antirevizionistă” din 11 noiembrie 1934.

⁸² Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 53/1934-1939, fila 64.

⁸³ *Ibidem*.

În orașele din vestul și nordul Transilvaniei au avut loc adunări antirevizioniste, în care profesorul universitar Onisifor Ghibu a ținut un șir de conferințe prin care demasca activitatea revizionistă și iredentistă dusă pe teritoriul României de ordinele călugărești și societățile religioase catolice, a căror conducere ierarhică se afla pe teritoriul Ungariei.

Prima adunare s-a desfășurat la Arad în 17 decembrie 1934, în urma căreia s-a votat o moțiune, care a fost trimisă regelui și primului ministru⁸⁴.

La 9 februarie 1935 a avut loc o nouă adunare a membrilor ligii la Oradea, ținută în sala primăriei. După expunerea profesorului Onisifor Ghibu s-a adoptat o moțiune redactată în termeni mai categorici și pragmatici în comparație cu cea de la Arad. Se cerea regelui și primului ministru să propună votarea unei legi severe împotriva presei maghiare din România, care nu înțelegea să se încadreze în ideea statului național. Era propusă și desființarea ordinului canonic Premonstratens din Oradea, al cărui liceu fusese închis din 1923, din cauza iredentismului pe care îl propaga⁸⁵.

Șirul adunărilor antirevizioniste cu această temă a continuat cu cea de la Satu Mare din 6 aprilie 1935, care a condamnat pe conducătorii eparhiilor maghiare din zonă pentru că susțineau prin toate mijloacele revizionismul agresiv în această zonă de frontieră, primejduind astfel siguranța statului român⁸⁶.

Următoarea adunare a avut loc la Sighetin 15 aprilie 1935, unde s-a adoptat o moțiune împotriva acțiunii iredentiste și revizioniste a bisericii catolice și a ordinului călugăresc din această localitate⁸⁷.

Ultima adunare de acest tip a profesorului Onisifor Ghibu s-a desfășurat la 8 iunie 1935 la Șimleul Silvaniei, iar moțiunea prezentată urma să fie înaintată regelui de o delegație compusă din reprezentanți ai ligii din această zonă și condusă de Iuliu Maniu⁸⁸.

⁸⁴ Redăm câteva pasaje din textul acestei moțiuni: „Ordinele religioase catolice din Transilvania și Banat sunt aproape în totalitatea lor, organizații ungurești iredentiste. Denunțăm în special Ordinul Piaristilor, al Minorităților și al Franciscanilor, care sunt conduse în cel mai intransigent spirit șovin și care sunt în cea mai strânsă legătură cu Budapesta de unde-și împrumută directivele. Aceste ordine călugărești își întemeiază întreaga lor existență și activitate pe documente false și pe formule secrete din cele mai periculoase.” (*Ibidem*. Dosar 23/1934-1935, fila 3).

⁸⁵ *Ibidem*, fila 7.

⁸⁶ *Ibidem*, fila 11.

⁸⁷ *Ibidem*, fila 8.

⁸⁸ Articolul 5 al acestei moțiuni cerea „să se ia măsurile cele mai severe în contra conducătorilor bisericilor maghiare din nordul Transilvaniei, care prin toate mijloacele

Manifestațiile de acest tip aveau menirea, în concepția conducătorilor Comitetului Regional să ducă la demascarea și stoparea revizionismului și iredentismului maghiar, propagat de Ungaria în interiorul Transilvaniei⁸⁹.

Adunările cu caracter antirevizionist nu au fost însă în totalitate coordonate de Comitetul Regional din Cluj sau de reprezentanții conducerii ligii de la București. Secțiile locale ale ligii din Transilvania aveau deplină libertate să-și desfășoare propriul lor program, în funcție de elementele și calendarul istoriei locale.

În acest context menționăm că L.A.R. din Arad a organizat o manifestație la 17 mai 1934, pentru a comemora 15 ani de la intrarea armatei române în Arad⁹⁰.

Secția Aiud a L.A.R. a comemorat în ziua de 8 ianuarie 1934, momentul incendierii orașului în urmă cu 85 de ani, în timpul revoluției de la 1848-1849⁹¹. Aceeași organizație, la 24 ianuarie 1936 a ținut să dea o amploare deosebită aniversării unirii Munteniei cu Moldova, dată a cărei însemnătate nu era apreciată îndeajuns în Transilvania⁹².

Remarcându-se în mod deosebit pentru acțiunile desfășurate, secția din Aiud a L.A.R. a comemorat de asemenea 150 de ani de la moartea lui Horea, Cloșca și Crișan, precum și 64 de ani de la moartea lui Avram Iancu. Cu ocazia manifestației antirevizioniste de la Alba Iulia, secția din Aiud a organizat o ștafetă, care a dus făclia aprinsă la mormântul lui Mihai Viteazul, de la Turda la Alba Iulia⁹³.

Secția L.A.R. din Aiud a tipărit și o broșură intitulată „Rostul serbărilor naționale” în care era criticată poziția celor care susțineau că liga organizează prea multe serbări și comemorări, unde se face prea multă vorbărie. Față de o asemenea poziție, se aduceau argumente în spiritul cultului tradiției, arătându-se că un popor nu poate trăi fără un ideal și că acest ideal nu poate răsări decât din tradiție⁹⁴.

susțin maghiarismul agresiv în această regiune de la frontieră, primejduind siguranța statului român”. (*Ibidem*, fila 12).

⁸⁹ Într-un raport al C.R. se arată că un efect al acțiunii profesorului O. Ghibu a fost că Sfântul Scaun a luat măsuri ca din cărțile liturgice romano-catolice ungurești, să fie înlăturate Sf. Ștefan și Sf. Ladislau, foști regi ai Ungariei, care dădeau minorităților prilej de manifestații iredentiste în viața lor confesională. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 133).

⁹⁰ *Ibidem*, Dosar 56/1934-1935, fila 1

⁹¹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 44.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, fila 41.

În alte cazuri, organizațiile ligii recurgeau la manifestații pentru a ilustra adeviziunea unei părți a minorității maghiare la scopurile ligii antirevizioniste. În acest context, menționăm că la 1 septembrie 1935 a avut loc o mare demonstrație antirevizionistă la Petroșani la care au participat 5.000 de membri ai L.A.R. români și maghiari. Pe lângă conducătorii locali ai ligii, au vorbit și reprezentanți ai minorității maghiare, care au apreciat tratamentul egal, demonstrat în toate împrejurările și au afumat că nu susțin politica revizionistă, care nu poate duce la nimic bun⁹⁵.

Numeroase manifestații antirevizioniste au avut loc și în localitățile rurale din Transilvania, mai ales în centrele de plasă.

Un raport al Comitetului Județean al L.A.R. Târgu Mureș, menționa că la adunarea antirevizionistă din Brad au participat 3.000 de țărani, veniți din 12 comune cu preoții și învățătorii în frunte⁹⁶.

În județul Trei Scaune s-au organizat numeroase adunări antirevizioniste, cea mai impunătoare având loc în centrul de plasă Cocama, la 1 Decembrie 1935⁹⁷.

La 24 ianuarie 1936, Subsecția comunală Războieni a L.A.R. a organizat o manifestație pentru aniversarea unirii Moldovei cu Muntenia și sfințire a drapelului ligii din această localitate⁹⁸.

Dezvoltarea mișcării antirevizioniste în lumea satelor a constituit o preocupare constantă pentru conducătorii Comitetului Regional din Transilvania, într-o adresă trimisă conducerii centrale de la București, la 4 noiembrie 1937, C.R. arăta că intenționează să înceapă o intensă activitate politică, națională și culturală la sate prin întruniri, conferințe, proiecții de filme, etc. În acest scop erau comandate filme, diapozitive, plăci de gramofon și alte materiale necesare acțiunilor cu caracter antirevizionist⁹⁹.

Pentru desfășurarea în cât mai bune condiții a manifestațiilor antirevizioniste, Comitetul Regional a achiziționat un megafon puternic și 2 difuzoare, precum și un agregat electric, care permitea funcționarea aparatelor și în localitățile care nu aveau curent electric¹⁰⁰.

⁹⁵ „Avântul”, Petroșani, din 8 septembrie 1935.

⁹⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 56/1934-1935, fila 128.

⁹⁷ Idem, Dosar 53/1934-1939, fila 43.

⁹⁸ Idem, Dosar 31/1920-1938, fila 60.

⁹⁹ Idem, Dosar 54/1934-1939, fila 80.

¹⁰⁰ Suma necesară achiziționării acestor aparate a fost de 125.000 lei, fiind achitată din banii obținuți pe materialele tipărite prin eforturi proprii. (*Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 161).

Din cele prezentate rezultă că adunările și manifestațiile organizate în Transilvania au constituit forma cea mai utilizată de exprimare a antirevizionismului organic românesc.

Conferințe cu caracter antirevizionist

Pe lângă manifestațiile cu caracter antirevizionist, un rol important l-au avut și conferințele unor personalități culturale, științifice sau politice, organizate în țară sau în străinătate.

Scopul acestor conferințe era demascarea cu argumente științifice a neadevărurilor susținute de propaganda revizionistă și sensibilizarea auditoriului la ideea luptei antirevizioniste. Susținerea conferințelor cădea în sarcina membrilor Comitetului Regional din Cluj, care în marea lor majoritate erau oameni de o probitate științifică excepțională, cunoscuți pentru lucrările lor în diferite domenii.

Pe această bază, Comitetul Regional întrunit la 10 decembrie 1934 a hotărât să organizeze un ciclu de conferințe cu caracter antirevizionist, care să fie susținute de cei mai distinși cunosători ai problemei revizionismului maghiar¹⁰¹. Deschiderea acestui ciclu s-a făcut la 16 decembrie la Cluj de către Stelian Popescu, președintele L.A.R., cu tema: „Reînvierea conștiinței naționale”¹⁰².

Cele mai multe conferințe antirevizioniste le-au susținut în Cluj și deopotrivă, în întreaga Transilvanie profesorii Ioan Lupaș, Gheorghe Sofronie, I. Matei, Ștefan Mețeș, Onisifor Ghibu și Aurel Gociman¹⁰³.

La 28 februarie 1935, în sala Teatrului Național din Cluj, profesorul Ioan Lupaș a susținut conferința cu tema „Mucenicii de la Alba Iulia”, închinată aniversării a 250 de ani de la martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan¹⁰⁴.

¹⁰¹ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 64.

¹⁰² Într-o expunere temeinică, președintele L.A.R. a demascat toată propaganda revizionistă a Ungariei în străinătate condusă de contele Bethlen. Referitor la această propagandă vorbitorul arăta că: „Ungaria este astăzi o vastă uzină, unde clocotesc germenii războiului viitor”. În fața acestei ofensive fără limite, Stelian Popescu arăta că trebuie să facem să vibreze în noi, cu toată puterea, iarăși acel sentiment sfânt, care se cheamă conștiința națională.” („Renașterea”, Cluj, XII, din 23 decembrie 1934).

¹⁰³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 51/1934-1938.

¹⁰⁴ Profesorul Lupaș a susținut numeroase conferințe cu caracter antirevizionist în localitățile din Transilvania. De exemplu, în județul Hunedoara, în numai 3 zile a

Comitetul Regional din Cluj a făcut copii după această conferință și le-a trimis organizațiilor sale din Transilvania, îndemnându-le să comemoreze acest eveniment¹⁰⁵.

În afara ciclului de adunări antirevizioniste la care a vorbit în 1935, profesorul Onisifor Ghibu a susținut conferințe în multe alte localități, din teritoriile unite cu România în 1918, cea mai importantă fiind la Cernăuți¹⁰⁶.

Sebastian Bornemisa - președintele ASTREI a fost delegat din partea Comitetului Regional să participe la adunarea „Asociației învățătorilor din județul Cluj”, la 29 iunie 1934 cu conferința: „Liga Antirevizionistă și datorința învățătorilor”¹⁰⁷.

Pentru a ilustra ritmicitatea în care erau susținute conferințele antirevizioniste, menționăm doar faptul că într-un singur an, 1936, în județul Satu Mare au avut loc 5 manifestări de acest gen, la care au vorbit personalități ale științei și politicii românești¹⁰⁸.

În afara personalităților amintite au mai susținut conferințe antirevizioniste și membrii conducerilor organizațiilor locale ale L.A.R., care formau în general elita intelectualității locale și se bucurau de aprecierea concitadinilor. De exemplu, la Deva în 17 iunie 1934 a fost comemorat procesul memorandiștilor în sala Teatrului orășenesc prin două conferințe susținute de avocatul Eugen Tătar - președintele organizației L.A.R. și profesorul G. Ghinea, secretarul general al organizației¹⁰⁹.

susținut două conferințe antirevizioniste, la Brad în 25 septembrie 1935 cu tema: „Revizionismul și frământările constituționale din statele Europei Centrale” și la Deva, în 27 septembrie, cu tema: „Antirevizionismul și restaurarea habsburgilor.” (*Ibidem*, Dosar 65/1933-1938, fila 18-19).

¹⁰⁵ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 99.

¹⁰⁶ *Ibidem*, fila 14.

¹⁰⁷ *Ibidem*, fila 60.

¹⁰⁸ Autorii și titlurile conferințelor susținute au fost:

1. Ioan Valeriu Pop - ministrul justiției: „Despre revizionism;”
2. Ioan Lupaș - „Problema școalelor românești;”
3. Victor Jinga - „Despre băncile din Ardeal;”
4. Sever Pop - „Despre graiul satelor noastre ca argument al continuității neamului;”
5. Onisifor Ghibu - „Cum lucrează ungerii de la noi împotriva României.” (*Ibidem*,

Dosar 53/1934-1938, fila 60).

¹⁰⁹ Despre prima conferință, „Gazeta Hunedoarei” scria că speră să o poată reda pe larg datorită calității deosebite a expunerii. Referitor la conferința profesorului Ghinea, același ziar nota că a fost străbătută de un suflu de autentic patriotism. („Gazeta Hunedoarei”, Deva, VIII, din 23 iunie 1934).

Altă direcție tematică spre care s-a îndreptat atenția conferințelor a fost cea anticomunistă. Erau alese în special teme privind modul de acțiune al Cominternului, considerat foarte periculos pentru destabilizarea internă, pe care o putea provoca țărilor democratice, datorită acțiunii din interior a comuniștilor, subordonați acestei organizații.

În acest context, menționăm o scrisoare a lui Romulus Boldea, președintele Ligii Antirevizioniste și Anticomuniste Lugoj, care la 25 ianuarie 1937 cerea Comitetului Regional să trimită pentru două duminici, doi conferențieri, de preferință, pe profesorul Ioan Lupaș și pe avocatul Aurel Gociman. Se dorea ca Ioan Lupaș să țină o conferință antirevizionistă, iar Aurel Gociman, una anticomunistă, despre felul cum acționa Cominternul pentru revoluționarea lumii¹¹⁰.

Conferințe cu caracter antirevizionist au susținut și câțiva reprezentanți ai minorității maghiare, convinși că propaganda revizionistă se făcea în folosul mării aristocrații din Ungaria și din străinătate. Publicistul de origine maghiară Gh. Ferenczy, a susținut un ciclu de conferințe cu tema: „Ungurii din Ardeal și revizionismul” în orașele din nord-vestul Transilvaniei, în a doua jumătate a lunii martie 1937¹¹¹. Referitor la aceste conferințe, care au avut un succes deosebit, Comitetul Județean Satu Mare al L.A.R., propunea tipărirea materialului într-o broșură în limbile română, maghiară, franceză, italiană și germană¹¹². Conferințe cu subiecte din istoria maghiară și antirevizioniste, a susținut în multe orașe din țară și S. Fenyés¹¹³.

Conferințe antirevizioniste în străinătate

Comitetul Regional din Cluj a sprijinit organizarea și susținerea conferințelor cu caracter antirevizionist și în străinătate, unde se simțea o necesitate stringentă pentru a combate propaganda maghiară, care luase un avans deosebit.

¹¹⁰ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 31/1920-1938, fila 97.

¹¹¹ *Ibidem*, Dosar 53/ 1934-1939, fila 91.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ Prezența lui S. Fenyés a fost semnalată și în orașe mai mici din Transilvania. La 12 iulie 1934, o adresă a Ministerului de Interne anunța prezența cunoscutului antirevizionist maghiar la Deva. (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Deva*, Dosar 27/1934, fila 17).

Folosind exemplul personal și în acest caz, profesorul Ioan Lupaș a susținut în primăvara anului 1934 o conferință cu caracter antirevizionist la Universitatea Frederic Wilhelm din Berlin cu tema: „Originile și dezvoltarea confesiunilor minoritare în România”¹¹⁴. La Karlsbad și Praga, profesorul universitar clujean a susținut alte două conferințe cu subiect din istoria românilor, care au fost apreciate de cercurile științifice, politice și administrative, deopotrivă¹¹⁵.

În 1936, profesorul Lupaș s-a deplasat în Italia pentru a discuta cu cercetătorii români aflați în documentare la Roma, în scopul declanșării unei acțiuni, menite să schimbe imaginea României în Italia, deteriorată de propaganda maghiară și discursurile revizioniste ale lui Mussolini¹¹⁶.

Conducerea Comitetului Regional a depus eforturi considerabile pentru a stopa avansul propagandei maghiare din chiar statele revizioniste cele mai puternice. Au fost trimise materiale documentare antirevizioniste tuturor românilor aflați în aceste state, cerându-li-se să organizeze și să susțină conferințe, prin care să demonstreze neadevărurile susținute de propaganda maghiară.

Din corespondența profesorului Constantin Marinescu, cu G. Vinulescu de la *Academia di România* din Roma rezultă că i-au fost trimise materiale antirevizioniste, în special după discursul revizionist al lui Mussolini de la Milano¹¹⁷.

Doctorul Octavian Stanca, aflat la studii în clinica chirurgicală din Frankfurt, de pe lângă Universitatea J. W. Gothe, a primit de la Cluj material cu conținut antirevizionist și a susținut o conferință în februarie 1937, încercând să schimbe imaginea eronată despre România, fabricată de propaganda nazistă și cea maghiară¹¹⁸.

¹¹⁴ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 51/1934-1938, fila 40.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, Dosar 28/1936, fila 1.

¹¹⁷ *Ibidem*, fila 2.

¹¹⁸ Referitor la modul cum era văzută România în Germania, la începutul anului 1937, doctorul O. Stanca scria următoarele: „Există pe aici o credință destul de eronată despre țara noastră. Cei mai mulți cred că suntem puntea de legătură între Rusia și Cehoslovacia. Pe de altă parte, nici sașii nu ne dau pe aici sprijinul necesar. Ei ar putea fi cel mai bun element de propagandă în Germania. Și de altfel ceea ce le spun eu sașilor noștri și pe aici - noi nu le cerem decât să spună adevărul despre țara noastră și despre Ardeal, atunci când sunt întrebați”. (*Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 96).

Cursurile antirevizioniste

O ultimă direcție a acestui tip de manifestări organizate de Comitetul Regional au fost cursurile antirevizioniste. Propunerea organizării la Universitatea din Cluj a acestor cursuri a fost făcută de profesorul Silviu Dragomir, care mizând pe mobilitatea și energia tinerilor studenți, socotea că aceștia ar putea aduce servicii reale, cauzei antirevizioniste¹¹⁹. Profesorul Silviu Dragomir a elaborat și un program desfășurat pe 14 cursuri și 14 seminarii a acestei acțiuni, care urma să dureze 2-3 luni¹²⁰.

Utilitatea acestor cursuri s-a validat prin faptul că tineretul universitar clujean și-a constituit o puternică organizație antirevizionistă, care a desfășurat acțiuni și a stabilit legături pe această linie cu cercuri studențești din țară și din străinătate.

Ridicarea unor monumente ale istoriei neamului

Din șirul acțiunilor revizioniste cu caracter de masă amintim în al treilea rând, adunările și manifestațiile prilejuite de inaugurarea unor monumente, troițe sau plăci comemorative, care aminteau de istoria zbuciumată a românilor din Transilvania.

Prin eforturile membrilor ligii au fost ridicate în Transilvania un număr impresionat de monumente și alte semne ale luptei și jertfei oamenilor acestor locuri.

În unele locuri s-au ridicat impozante edificii religioase, mai ales acolo unde vitregia vremurilor i-a privat pe români de aceste lăcașuri ale credinței

¹¹⁹ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 36.

¹²⁰ Programa analitică a cursurilor antirevizioniste propuse de profesorul Silviu Dragomir era următoarea:

- „1. Tratatetele de pace și obligațiunile României. Istoricul și interpretarea lor - 3 lecții;
2. Etnografie-demografie-geografie - 2 lecții;
3. Studiul revizionismului unguresc:
 - a) politic; b) cultural; c) economic - 3 lecții;
4. Problema minoritară și interpretarea Tratatului de pace de la Trianon:
 - a) ungerii - 2 lecții; b) sașii și germanii - 1 lecție;
5. Istoria regimului unguresc în Transilvania:
 - a) legea naționalităților și aplicarea ei - 1 lecție; b) politica de maghiarizare sub deosebitele ei aspecte - 1 lecție; c) propaganda noastră în străinătate înainte de război - 1 lecție." (*Ibidem*).

în Dumnezeu și în valorile naționale. Astfel, la 1 Decembrie 1934, aniversarea unirii la Târgu Mureș a coincis fericit cu sfințirea noii catedrale, a cărei temelie s-a pus tot cu prilejul comemorării unirii și a intrării trupelor românești în acest oraș¹²¹. Biserica ortodoxă din Huedin, sfințită cu puțin timp înainte, a beneficiat de ajutor material din partea ligii¹²².

La 1 Decembrie 1934, în cadrul unei adunări antirevizioniste, se dezvelea la Mediaș, statuia lui Axente Sever¹²³.

În ședința Comitetului Județean al L.A.R. din Deva din 3 ianuarie 1935, la propunerea avocatului dr. Victor Șuiaga s-a decis pornirea unei acțiuni pentru ridicarea unui monument în memoria celor 56 de țărani români, executați lângă cetatea orașului, în noiembrie 1784¹²⁴.

Într-un raport al L.A.R. secția Aiud se menționau eforturile depuse pentru ridicarea unei troițe la Râmeți, în amintirea luptelor de aici din timpul răscoalei din 1784 și a revoluției de la 1848-1849. La Sâncraiu a fost ridicată o altă troiță, pe locul unde a fost omorât tribunul Todoran.¹²⁵

La Jibou, secția ligii antirevizioniste a pus în scenă spectacolul cu piesa „Se face ziuă”, care evoca tragedia lui Crișan în închisoarea de la Alba Iulia, urmând să ridice cu banii obținuți o troiță în memoria celor trei conducători ai răscoalei de la 1784¹²⁶.

Prin strădania Comitetului Județean al L.A.R. Arad s-a inițiat ridicarea unei cruci pe bulevardul Regele Ferdinand, în memoria celor peste 100 de români masacrați de detașamentele înarmate maghiare, în perioada noiembrie 1918 aprilie 1919¹²⁷.

La Agnita în 4 octombrie 1936 a fost dezvelită o placă de marmoră în memoria colonelului Băltărețiu și a soldaților săi, căzuți la trecerea Oltului, iar la 1 Decembrie 1937 s-a făcut dezvelirea unei statui a lui Mihai Viteazul¹²⁸.

¹²¹ „Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 9 decembrie 1934.

¹²² La ceremonia de sfințire a bisericii din Huedin au participat printre alții și generalul Ion Antonescu și Stelian Popescu. Despre acesta din urmă, ziarul „Renașterea” scria că „nu s-a dat niciodată înapoi, de câte ori a avut posibilitatea de a veni în ajutorul bisericii ortodoxe române.” („Renașterea”, Cluj, nr. 42, din 21 octombrie 1934).

¹²³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 53/1934-1939, fila 6.

¹²⁴ „Gazeta Hunedoarei”, Deva, din 12 ianuarie 1935.

¹²⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 1/1932-1938, fila 44.

¹²⁶ „Gazeta Sălajului”, Zalău, VIII, nr. 3, din 16 ianuarie 1937.

¹²⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 56/1934-1935, fila 1.

¹²⁸ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 44.

Comitetul Regional din Cluj a sprijinit permanent această operă de restituire a valorilor naționale, pentru care s-au sacrificat martirii neamului.

În darea de seamă pe 1936 se menționa ajutorul de 3.000 lei pentru statuia lui Gheorghe Lazăr de la Avrig, la a cărei ridicare și-a adus un aport deosebit profesorul I. Matei, membru al Comitetului Regional.¹²⁹

În paginile „Gazetei Sălajului”, organizația locală a L.A.R., lansa un apel pentru ridicarea unui monument în memoria locotenentului Valeriu Pățaș, ucis de bandele secuilor, în iarna anului 1919, în piața Zalăului¹³⁰.

Învățătorul I. Coroiu din Beliș, într-o scrisoare trimisă în mai 1938 lui Aurel Gociman, îl informa pe secretarul general al Comitetului Regional că a luat inițiativa ridicării unui monument în amintirea celor 48 de țărani masacrați de garda baronului Urmanczi în toamna anului 1918¹³¹. Cunoscând faptul că Aurel Gociman a publicat o broșură despre acest masacru, învățătorul din localitate cerea sprijinul material al Comitetului Regional¹³².

Ațiunile desfășurate sub patronajul Ligii Antirevizioniste în Transilvania în deceniul patru, n-ar fi avut rezultatul scontat dacă pe lângă membrii înscriși în ligă n-ar fi fost activizate și organizațiile și societățile cu caracter cultural-național, bisericile naționale românești, tineretul, școlile, întreprinderile și instituțiile, militarii în rezervă etc.

În continuare vom surprinde natura raporturilor Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R., cu toate aceste organizații, instituții sau segmente ale populației și modul în care acestea și-au adus aportul în dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania.

Legăturile C.R. cu tineretul

Despre raporturile ligii cu tineretul se impune să discutăm în primul rând, deoarece atât în Statutul L.A.R., cât și în instrucțiunile elaborate de Comitetul Regional din Cluj, era acordată o importanță deosebită tineretului.

Necesitatea organizării mișcării antirevizioniste studențești se datora mijloacelor specifice de acțiune, considerate a fi un mare câștig pentru ligă dar și temperării caracterului mai năvalnic al unor studenți a căror acțiune necenzurată, putea duce la incidente nedorite, ce puteau fi speculate de propaganda revizionistă.

¹²⁹ *Ibidem*, Dosar 51/1938, fila 235.

¹³⁰ „Gazeta Sălajului”, Zalău, VII, nr. 1-2, din 1 decembrie 1936.

¹³¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 31/1920-1938, fila 105.

¹³² *Ibidem*.

Referitor la acțiunea de organizare a tineretului universitar, menționăm că aceasta a demarat la doar trei zile de la constituirea L.A.R., la București. Într-o adresă trimisă Comitetului Central al L.A.R. se menționa că în Cluj s-a înființat încă de la 18 decembrie 1933, Liga Studențească Antirevizionistă, constituită pe baze statutare, cu regim de asociație¹³³.

Conform statutului, scopul principal al acestei asociații era propaganda românească în străinătate, făcută de studenții de la universitățile din afara țării. Ca scop secundar se preconiza controlul disciplinar al studenților români de pe lângă universitățile din străinătate, care de multe ori printr-o ținută nedemnă, creau o atmosferă defavorabilă pentru România¹³⁴.

Ca mijloace de acțiune se preconiza în primul rând crearea unor cercuri studențești de „Prietenii ai României”, care printr-o activitate continuă trebuiau să ridice prestigiul României în străinătate¹³⁵.

Se făcea apel la studenții din Iugoslavia și Cehoslovacia să creeze o subsecție a Miciei Antante și să acționeze conjugat în străinătate¹³⁶. În fapt se dorea o dezvoltare a activității Miciei Antante a studenților, înființată în 1929.

În finalul adresei, studenții clujeni arătau că doresc să se integreze în mișcarea condusă de Liga Antirevizionistă ca organ de propagandă al acesteia¹³⁷.

Acțiunea de integrare s-a realizat în cadrele Comitetului Regional, la 8 ianuarie 1934. Așa cum rezultă din procesul-verbal al ședinței din 16 aprilie 1934, Grigorie Popa a luat cuvântul la această reuniune, în numele studențimii, arătând că pe lângă toate universitățile s-au înființat organizații antirevizioniste și studențimea din Cluj era gata să dea tot concursul ligii, organizându-se în cadrele ei¹³⁸.

Încadrarea organizației studențești s-a realizat rapid, așa cum rezultă dintr-un document emis la 3 iunie 1934, când era convocată adunarea Secției studențești a L.A.R. Cluj, la ordinea de zi fiind chestiuni ce priveau exclusiv organizarea tineretului universitar în cadrele L.A.R.¹³⁹

Exprimarea necesității încadrării mișcării antirevizioniste a tineretului, nu numai a celui studențesc în L.A.R s-a făcut și prin publicarea unor

¹³³ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 38.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*, fila 39.

¹³⁸ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 20.

¹³⁹ *Ibidem*, Dosar 3/1934-1937, fila 1.

articole. În Calendarul pe 1936 al comitetului Regional, întâlnim articolul lui Liviu Cernea, intitulat „Tineretul român alături de L.A.R.”¹⁴⁰ În calendarul pe 1937, Constantin Oancea, președintele studenților de la Academia Română din Cluj, în articolul „Studenții și L.A.R.” arată că tineretul universitar are obligația să facă legătura între tineretul studios și cel de la coarnele plugului, în folosul mișcării antirevizioniste¹⁴¹.

Activitatea antirevizionistă a folosit mijloace tipice studențești. La Congresul Studențesc de la Herculane s-a hotărât ca studențimea română din țară să redacteze un memoriu în mai multe limbi, trimițându-l studenților de la toate universitățile din lume, în care să se dezvolte atitudinea studențimii române, împotriva oricărei încercări revizioniste¹⁴².

Conform celor hotărâte la Congres, la Cluj s-a tipărit „Manifestul către toți studenții români de la toate universitățile din Europa și S.U.A.”, în care se formulau îndemnuri la acțiune antirevizionistă, pentru apărarea cauzei românești în străinătate¹⁴³. Manifestul era semnat de Alexiu Manea, președintele Ligii Antirevizioniste a studenților români din Cluj și de responsabilii pe facultăți sau pe centrele antirevizioniste din străinătate¹⁴⁴.

În afara acțiunii menționate, studenții clujeni au sprijinit organizarea manifestațiilor cu caracter antirevizionist, în special cele prilejuite de aniversarea zile de 1 Decembrie. Coordonând activitatea antirevizionistă a organizațiilor studențești din întreaga Transilvanie, Secția Tineretului L.A.R. din Cluj a chemat întreaga studențime din Ardeal să participe la

¹³⁸ *Calendarul L.A.R.* pe 1936, fila 121.

¹⁴¹ *Calendarul L.A.R.* pe 1937, p 166.

¹⁴² Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 51/1934-1938, fila 15.

¹⁴³ Manifestul era adresat tuturor studenților români de la toate universitățile din Europa și S.U.A. și era formulat în următorii termeni: „Colegi! Unitatea noastră națională este amenințată! Propaganda revizionistă ia proporții din ce în ce mai mari. Atunci când ungurii luptă pentru desembrarea unității noastre naționale, instinctul nostru de conservare ne îndeamnă la acțiune directă.

Liga Studențească Antirevizionistă vă cheamă să vă înrolați în primele rânduri.

Colegi, formați pretutindeni secțiuni de propagandă ale Ligii. Propagați peste tot dreptatea cauzei noastre. Aderăți cu toții la marea acțiune de apărare a integrității noastre naționale.” (*Ibidem*, Dosar 3/1934-1937, fila 6).

¹⁴⁴ Responsabilitățile erau stabilite astfel: Popa Grigorie - președintele secției pentru Mica Antantă; Buia Alexandru - președintele Secției pentru România, Horia Stanca - președintele Secției pentru Germania, Capidan Emil - președintele Secției pentru Franța, Gheție Iuliu - președintele Secției pentru Italia, Titu Podea - președintele Secției pentru Anglia și S.U.A. (*ibidem*).

aceste manifestații. La 20 noiembrie 1936 Liga Antirevizionistă a studenților a hotărât organizarea unor adunări antirevizioniste în toate centrele universitare, pentru ziua de duminică 22 noiembrie, adunări care aveau rostul să pregătească demonstrațiile generale de la 1 Decembrie¹⁴⁵.

Cu un an înainte, la 1 Decembrie 1935, studenții clujeni au organizat o manifestație antirevizionistă proprie, după care s-au alăturat mulțimii venită din toate părțile județului pentru a sărbători această zi¹⁴⁶.

La 1 Decembrie 1937, tineretul antirevizionist din Cluj a organizat o nouă manifestație. În cererea de aprobare înaintată la 25 noiembrie 1937, generalului Cristea Vasilescu - comandantul Corpului VI armată, Secția Tineretului Antirevizionist din Cluj menționa că scopul manifestației era să contribuie la educația patriotică a tineretului, la sporirea simțului datoriei și demnității tineretului român¹⁴⁷. Organizația antirevizionistă a tineretului clujean se angaja să facă o manifestație bine disciplinată, dar care să arate în țară și străinătate, hotărârea nestrămutată de a apăra integritatea patrimoniului național¹⁴⁸.

Studenții clujeni au format și delegații, care urmau să participe la manifestațiile antirevizioniste din orașele din Transilvania, prilejuite de aniversarea zilei de 1 Decembrie. Într-o notă primită de Comitetul Regional din partea lui Augustin Teșiu - președintele Asociației academice a studenților universitari hunedoreni din Cluj, se menționa că o delegație studențească urma să meargă la Orăștie și Deva pentru marile întruniri din 1 Decembrie 1936¹⁴⁹.

Din cele menționate rezultă că tineretul și studențimea clujeană, sub coordonarea Comitetului Regional a dezvoltat o mișcare ce a adus reale servicii cauzei antirevizionismului românesc, în țară și în străinătate.

Raporturile C.R. cu ASTRA

Referitor la raporturile Comitetului Regional cu ASTRA, menționăm în primul rând sprijinul pe care l-a acordat ligii, în organizarea în teritoriu. Acest sprijin a fost cerut de Comitetul Regional printr-o adresă din 20 aprilie 1934, în care se menționa că datorită faptului că ASTRA avea organizații în toate județele din Ardeal și Banat, care grupau elementele

¹⁴⁵ *Ibidem*, Dosar 47/1934-1937, fila 162.

¹⁴⁶ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 100.

¹⁴⁵ *Ibidem*, fila 194.

¹⁴⁸ *Ibidem*,

¹⁴⁹ *Ibidem*, Dosar 26/1935-1938, fila 5.

cele mai valoroase românești, se cerea acordul pentru ca despărțămintele ASTREI să intre cât mai intens în serviciul ideii antirevizioniste române¹⁵⁰. Aceeași adresă evidențiază faptul că nu exista nici un motiv care să împiedice cea mai desăvârșită și în același timp cea mai sinceră colaborare între ASTRA și L.A.R.¹⁵¹

Implicarea ASTREI în acțiunile și structura organizatorică a ligii s-a datorat faptului că în mare parte președinții despărțămintelor au fost aleși în comitetele de conducere a secțiilor și subsecțiilor L.A.R.

În mediul rural, reprezentanții ai ASTREI și ai Comitetului Regional au acționat conjugat pentru organizarea nucleelor antirevizioniste în toate comunele din Ardeal și Banat¹⁵².

Menționăm, de asemenea că la toate manifestațiile cu caracter antirevizionist, reprezentanții ASTREI și-au adus un aport deosebit în organizarea și conducerea acestor acțiuni.

Pentru a ilustra colaborarea celor două organizații prezentăm un raport al Despărțământului Gherla al ASTREI din 27 ianuarie 1937, în care se evidențiază faptul că pe lângă acest despărțământ funcționa o subsecție a ligii, care activa cu elevii din cursul superior al liceului de băieți. Această secție organiza conferințe și serbări antirevizioniste cu elevii și țăranii din satele învecinate iar în programul școlilor țărănești organizate de ASTRA, erau prevăzute și subiecte cu caracter antirevizionist. Același despărțământ cerea ajutorul moral și material al C.R., pentru comemorarea a 500 de ani de la răscoala de la Bobâlna¹⁵³.

Au existat însă și cazuri când nu s-a realizat colaborarea pe linia antirevizionistă, dar asemenea lucruri erau cu totul izolate și se datorau adversităților personale dintre conducătorii celor două organizații. Acest lucru s-a întâmplat la Sighet, datorită unor rivalități între președintele Comitetului Județean al L.A.R. Maramureș și președintele ASTREI din Sighet¹⁵⁴. Poziția celor doi președinți a fost criticată de conducerea Comitetului Regional, care a evidențiat faptul că aceștia au extins adversitățile personale, în detrimentul mișcării antirevizioniste¹⁵⁵.

¹⁵⁰ *Ibidem*, Dosar 47/1934-1937, fila 29.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 19.

¹⁵³ *Ibidem*, Dosar 47/1934-1938, fila 193.

¹⁵⁴ *Ibidem*, Dosar 63/1936, fila 193.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

Legăturile cu casele naționale

În ceea ce privește raporturile Comitetului Regional cu Casele Naționale menționăm că multe din sediile organizațiilor ligii au avut găzduire în localurile Caselor Naționale, cum a fost cazul Comitetului Județean al L.A.R. din Oradea.

Din fondurile Caselor Naționale au fost alocate subvenții pentru tipărirea materialelor cu conținut antirevizionist și pentru organizarea unor acțiuni cu același caracter. În unele cazuri, Casele Naționale sprijineau apariția presei românești, așa cum a fost „Noua Gazetă de Vest” de la Oradea, care apărea sub auspiciile Casei Naționale din această localitate¹⁵⁶.

Raporturile C.R. cu asociațiile feministe

Societățile și asociațiile de femei au sprijinit mișcarea antirevizionistă condusă de Comitetul Regional.

Încă din 1932, „Reuniunea Femeilor române” din Oradea a sprijinit financiar și a participat la o campanie de strângere de fonduri, lansată de protopopul Petru E. Papp, pentru ridicarea unui monument în memoria martirilor de la Beiuș¹⁵⁷.

„Gruparea Femeilor Române” din Cluj, lansa în noiembrie, 1936 un apel la acțiune antirevizionistă și invita pe membrii Comitetului Regional la o reuniune comună în care să fie dezbătute posibilitățile de colaborare în această direcție¹⁵⁸.

În ședința Comitetului Regional din 16 aprilie 1934, președinta „Societății de Cruce Roșie”, Sidonia Docan a exprimat adeviziunea femeilor pentru Liga Antirevizionistă, declarând că femeile române se vor înscrie toate¹⁵⁹.

¹⁵⁶ „Noua Gazetă de Vest”, Oradea, III, nr. 498, din 5 ianuarie 1938.

¹⁵⁷ „Gazeta de Vest”, Oradea, II, nr. 745, din 24 februarie 1932.

¹⁵⁸ Apelul menționa că „femeile maghiare din Ardeal și Ungaria sub vraja unor vise îndrăznețe sunt organizate temeinic și cu un fanatism extraordinar, stau în slujba revizionismului din țară și din străinătate.” Apreciind corect situația se arăta în continuare că: „față de aceste extrem de serioase împrejurări, orice indiferență sau inactivitate constituie o gravă dezertare de la cea mai înaltă datorie națională.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 1/1932-1938, fila 174).

¹⁵⁹ *Ibidem*, Dosar 51 /1934-1938. fila 21.

Asemenea adeziuni au mai exprimat „Societatea Femeilor Ortodoxe Române”, „Cununa Surorilor de Cruce” și „Societatea Femeilor Creștine”¹⁶⁰.

Cea mai fructuoasă colaborare a fost însă cea cu „Gruparea Femeilor Române”, atât în ceea ce privește acțiunile directe cum ar fi conferințele, manifestațiile, comemorările, cât și sprijinirea cu fonduri sau publicarea unor articole cu conținut antirevizionist.

Cele mai multe articole au fost publicate în calendarele anuale de d-na Sofia Ștefan Meteș, președinta „Grupării Femeilor Române”¹⁶¹.

„Gruparea Femeilor Române” a sprijinit Comitetul Regional în organizarea și desfășurarea vizitei de la Cluj în februarie 1937 a ducese de Atholl, însoțită de lady Layton și Miss Ratherborne, membre ale Parlamentului britanic și de unele din susținătoarele antirevizionismului românesc în străinătate¹⁶².

La congresul acestei asociații, care a avut loc la Cluj, între 20-22 noiembrie 1937 s-a votat o moțiune în care erau afirmate preocupările pe linia acțiunii antirevizioniste. La punctul 1 se cerea asigurarea primatului românesc în toate operele de activitate și conducere din țară. Alte puncte se refereau la întărirea elementului românesc în zonele de frontieră, în special prin împrumutarea foștilor combatanți¹⁶³.

Moțiunea invoca însă și unele elemente rasiste, ca de pildă căsătoriile eugenice și împiedicarea căsătoriilor mixte¹⁶⁴.

¹⁶⁰ *Ibidem*, Dosar 31/1920.1938, fila 155.

¹⁶¹ În calendarul pe 1937 al L.A.R., Sofia Meteș a publicat articolul „Datoria femeilor române față de neam și țară” iar în calendarul pe 1938 „Din luptele din trecut ale femeilor române din Transilvania, pentru unitate națională.”

În calendarul pe 1937 era publicat și articolul „Cum trebuie să ne apărăm prin Liga Antirevizionistă Romană împotriva dușmanilor interni și externi, care aparține d-nei Ana A. Papp - președinta societății” Cununa Surorilor de Cruce.” (*Calendarele pe 1937 și 1938 ale L.A.R.*, p. 136 și 97).

¹⁶² Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Romană*, Dosar 46/1934-1937, fila 163.

¹⁶³ *Ibidem*, Dosar 3/1934-1937, fila 264.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

Raporturile C.R. cu asociațiile cultural-patriotice

Comitetul Regional din Cluj a fost sprijinit în acțiunea sa de toate societățile și asociațiile cultural patriotice din Transilvania. La ședința Comitetului Regional, din 16 aprilie 1934, profesorul V. Ghidionescu - președintele „Ligii Culturale”, filiala Cluj, preciza că organizația pe care o conducea înțelegea să dea tot concursul ligii, organizând pentru început o serie de conferințe cu caracter antirevizionist¹⁶⁵.

La 9 noiembrie 1936, avea loc la Cluj o reuniune a conducătorilor Comitetului Regional cu membrii societății „Acțiunea Patriotică”. La această reuniune directoarea liceului de fete „Regina Măria” din Cluj, Măria Giuglea, arăta că „este nevoie de o acțiune amplă ca înșiși românii să fie pe deplin lămurii și pregătiți să înfrunte insinuările sau atacurile directe ale dușmanilor țării de pretutindeni”¹⁶⁶.

Aceleași relații de colaborare s-au stabilit între Comitetul Regional și „Centrala Reuniunii de Meseriași, Comercianți și Muncitori Români din Ardeal și Banat”, care își avea sediul la Cluj. Într-o scrisoare a lui S. Pereș, secretarul acestei organizații, din 25 aprilie 1936, se menționa că ziarul „Tribuna Noastră” a publicat articolul său intitulat „Antirevizionismul și clasa de mijloc românească”. Articolul făcea referiri la ce s-a făcut și ceea ce trebuia făcut în viitor pentru intensificarea mișcării antirevizioniste în rândul clasei de mijloc românești din Transilvania și Banat. Era evidențiată și disponibilitatea colaborării oferită de această societate, condusă de inginerul Rațiu și de organul său de presă, „Tribuna noastră”¹⁶⁷.

Remarcabilă a fost colaborarea dintre organizațiile locale ale ligii și societățile cultural-patriotice din mediul rural. Pentru exemplificare, menționăm o adresă a „Societății de lectură I. L. Caragiale”, din comuna Vințu de Jos, formată din tineri intelectuali, elevi și studenți, care se arăta dornică de a desfășura o activitate cât mai bogată pe teren național-cultural. În adunarea generală a asociației, din 4 septembrie 1936, s-a hotărât colaborarea cu organizația locală a L.A.R., deoarece aceasta era considerată singura organizație prin care se cade a lupta pentru dezvoltarea sentimentului de dragoste față de țară și față de tot ceea ce este românesc¹⁶⁸.

¹⁶⁵ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 20.

¹⁶⁶ *Ibidem*, Dosar 28/1936, fila 3.

¹⁶⁷ *Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 50.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Dosar 48/1934-1938, fila 188

Colaborarea cu asociațiile cultural-patriotice nu s-a rezumat numai la teritoriile Transilvaniei, ci a vizat întregul teritoriu național, în special zonele periclitate de revizionismul sovietic.

În acest context menționăm că datorită respectului pe care l-a dobândit Comitetul Regional, prin acțiunile desfășurate, o serie de instituții culturale din Basarabia s-au declarat unități antirevizioniste, cerând colaborarea cu organizația ligii din Cluj¹⁶⁹.

Colaborarea bilaterală dintre Comitetul Regional sau organizațiile sale și asociațiile și societățile cultural-patriotice a tins să se transforme într-o angajare totală a acestor organizații, în scopul dezvoltării mișcării antirevizioniste din Transilvania.

Remarcabilă a fost solitudinea cu care au răspuns apelului Comitetului Regional toate asociațiile și societățile culturale-patriotice din Transilvania. În acest context menționăm întrunirea convocată de conducerea Comitetului Regional la 9 noiembrie 1936, cu participarea tuturor asociațiilor patriotice, culturale și a instituțiilor, pentru a examina situația creată în urma discursului revizionist al lui Mussolini de la Milano¹⁷⁰. La încheierea întrunirii s-a

¹⁶⁹ Documentele care atestă proclamarea unor instituții culturale din Basarabia, ca unități antirevizioniste, subordonate Comitetului Regional din Cluj au fost trimise de căminele culturale: „Preot Mateevici” din Albineț, jud. Bălți, „T. Vladimirescu” din Ciolacu-Vechi, jud. Bălți, „Voevodul Mihai” din suburbia Sf. Dumitru-Chișinău, „Deșteptarea” din Colibași, jud. Cahul, „Unirea” din Slobozia Horodiștea, jud. Orhei, etc. (*Ibidem*, Dosar 64/1936-1937, fila 3-10).

În adresa trimisă de conducerea căminului cultural „M. Sturza”, din satul Dondușani, jud. Soroca, către Ioan Lupaș se arată că: „populația de aici împărtășește cu entuziasm activitatea națională dusă de Comitetul Regional, pentru a da dovezi că poporul nostru este hotărât a-și apăra inviolabilitatea teritoriului său.” (*Ibidem*, fila 4).

¹⁷⁰ La convocarea Comitetului Regional din Cluj au răspuns:

- „Acțiunea Patriotică”, reprezentată de profesorii universitari C. Marinescu, Gh. Sion, M. Peculea și I. Tolciu;
- „Episcopia Română Ortodoxă”, prin episcopul N. Colan;
- „Episcopia Română Unită”, prin I. Agârbiceanu;
- „ASTRA”, prin profesorul universitar I. Hațieganu;
- „Liga Culturală”, prin profesorul universitar V. Ghidionescu,
- „Societatea Femeilor Ortodoxe Române”;
- „Gruparea Femeilor Române”;
- „Societatea Femeilor Creștine”;
- „Societatea Națională de Cruce Roșie”;
- „Societatea ofițerilor de rezervă”, prin generalul I. Haidu;
- „Societatea Principele Mircea”. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 214).

hotărât redactarea unui comunicat semnat de reprezentanții tuturor asociațiilor și convocarea unei adunări publice la Cluj, în care opinia publică din Transilvania să-și spună în mod demn și energic cuvântul, față de discursul lui Mussolini. S-a hotărât de asemenea expedierea de telegrame, personalităților marcante din străinătate, care au sprijinit cauza antirevizionismului românesc¹⁷¹.

Aceeași colaborare s-a realizat și la nivel local, așa cum se arăta într-o scrisoare trimisă din Lugoj, la 4 noiembrie 1935 de R. Bodea, președintele secției ligii, care arăta că societățile naționale și culturale din această localitate au stabilit între ele o înțelegere cu privire la un ciclu de conferințe și alte acțiuni cu caracter antirevizionist¹⁷².

Colaborarea dintre Comitetul Regional și societățile cultural-patriotice s-a materializat și prin sprijinirea de către organizația antirevizionistă, a unor acțiuni patronate de asociațiile respective. De exemplu, „Societatea Mărăști a foștilor luptători” a cerut concursul ligii în acțiunea de ridicare a unor cripte pentru cei 40.000 de eroi morți în războiul pentru reîntregirea neamului. În adresa de răspuns, Comitetul regional menționa că va sprijini această acțiune și informa societatea respectivă, că pentru sporirea fondurilor, generalul C. A. Dabija, urma să țină o conferință la 19 aprilie 1937 în sala Teatrului Național din Cluj¹⁷³.

¹⁷¹ Comunicatul era formulat în următorii termeni: „Cumpăna dreptății dintre noi și unguri a ajuns în deplin echilibru. Discursul de la Milano al unui om mare al neamului și al patriei sale, pare merit să tulbure acest echilibru. Suntem surprinși de cuvântul ducelui Mussolini, care a cerut dreptate pentru pretinsa mare mutilată. Nu e nimic mai trist decât intervenția unui om mare într-o cauză nedreaptă. Dacă Ungaria ar fi mutilată, atunci noi românii, care umplem Țara dintre Carpați și Tisa, am fi numai niște membre mutilate. Membre latine la un corp fino-turanic! Cerând această dreptate pentru Ungaria, nu crede ducele Mussolini că-l poate trezi pe strămoșul comun de-acum două milenii, pe Marcus Ulpius Traianus? În noi, străjeri la porțile imperiului, el a trăit mereu. Am păstrat pământul cu vechile hotare, așa cum ni le-a lăsat moștenire. Și-l vom păstra prin veacurile care vin, convingși nu numai de tăria drepturilor noastre, ci și de puterea pe care o reprezintă azi neamul românesc și de voința lui de a-și apăra până la cea din urmă răsuflare Patria reîntregită.” (*Ibidem*, fila 215).

¹⁷² *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 6.

¹⁷³ *Ibidem*, Dosar 3/1934-1937, fila 289.

Raporturile C.R. cu bisericile naționale românești

Analizând raporturile Comitetului Regional cu societățile și instituțiile, care au sprijinit mișcarea antirevizionistă, se cuvine să menționăm marele aport al bisericilor naționale românești în această chestiune.

În general, marii ierarhi ai bisericii ortodoxe și greco-catolice, erau nominalizați ca președinți de onoare ai Ligii Antirevizioniste Române, după cum am menționat în capitolul dedicat organizării acestei asociații. Comitetul Regional a avut de asemenea, ca președinți de onoare pe conducătorii celor două biserici naționale din Transilvania. Să reamintim faptul că adunarea de constituire a Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R., s-a desfășurat la sediul Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj. Fiind numit președinte de onoare al Comitetului Regional, episcopul Nicolae Colan a dat asigurări în privința sprijinului întregului cler ortodox, cât și celor două organe național-bisericești, „Renașterea” și „Viața ilustrată”, pe care le punea la dispoziția ligii¹⁷⁴.

Bazându-se pe autoritatea morală și pe prestigiul de care se bucura episcopul Nicolae Colan, conducerea Comitetului Regional, într-o adresă din 5 aprilie 1934, îi cerea sprijinul în acțiunea de organizare a structurilor ligii în localitățile Transilvaniei¹⁷⁵.

După cum rezultă din documentele de arhivă și din presa vremii, acțiunea de constituire a organizațiilor ligii a fost sprijinită masiv de biserică, atât preoții cât și marii prelați, numărându-se printre primii, care au chemat oamenii să se organizeze, pentru a da o ripostă cât mai puternică, propagandei revizioniste¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Încheindu-și discursul, episcopul Nicolae Colan spunea: „Dumnezeu să ne ajute ca să putem duce la îndeplinire frumoasa luptă națională în care s-a angajat Liga Antirevizionistă Română, luptă de care este mare nevoie și în care nădăjduiesc să avem alături pe toți fiii buni ai neamului românesc”. (*Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 46).

¹⁷⁵ Iată conținutul acestei adrese: „Înalt Prea Sfințite. Stimate D-le Președinte de Onoare, Ne luăm îndrăzneala de a Vă ruga să binevoiți a sprijini acțiunea pentru apărarea integrității teritoriale și intangibilității granițelor patriei noastre întregite, sfătuind pe toți prietenii, cunoscuții și credincioșii, care Vă ascultă cu evlavie cuvântul și vă urmează cu entuziasm exemplul, să nu întârzie a se înscrie ca membrii ai L.A.R., îndemnând cu orice ocazie și pe alții să procedeze la fel.” (*Ibidem*, fila 16.9).

¹⁷⁶ Din multitudinea de documente pe această temă, am selectat adresa din 18 mai a Protopopiatului din Petroșani, către Parohia greco-catolică Paroșeni, prin care i se cerea sprijinul în organizarea secției locale a Ligii Antirevizioniste Române și i se trimitea statutul: „Prea cucernice părinte. Comunicându-vă aceste dispoziții statutare,

În general, marii ierarhi ai bisericii, așa cum am văzut, erau nominalizați ca președinți de onoare ai comitetelor centrale sau regionale. În schimb, episcopii, protopopii și preoții erau aleși în multe cazuri în funcțiile de președinți activi ai comitetelor ligii în județe, orașe, centrele de plasă sau sate.

Conlucrarea pe tărâmul luptei antirevizioniste a bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică, a fost un moment de solidaritate deosebit pentru cele două biserici naționale românești. Această solidaritate într-o problemă de maxim interes național a fost afirmată deseori de conducătorii celor două biserici în perioada interbelică. Astfel la întrunirea Comitetului Regional din 16 aprilie 1934, episcopul ortodox Nicolae Ivan a făcut un apel călduros pentru toată lumea românească, pentru ca ea să-și dea mâna și în deplină solidaritate să acționeze, pentru apărarea hotarelor amenințate, iar în numele bisericii ortodoxe române, a promis întregul concurs Ligii Antirevizioniste Române¹⁷⁷.

Folosind același prilej, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu insista în cuvinte impresionante în ceea ce privește desăvârșita unitate de vederi a celor două biserici naționale românești, ori de câte ori este vorba despre chestiuni majore ce privesc neamul românesc. În încheierea discursului său, episcopul greco-catolic a accentuat hotărârea neclintită a bisericii unite române, de a lupta împreună cu sora sa, biserica ortodoxă română pentru apărarea hotarelor naționale¹⁷⁸.

Conlucrarea pe tărâmul acțiunii antirevizioniste a celor două biserici naționale românești a adus mari servicii acestei mișcări, declanșate în deceniul al patrulea. În cele mai multe cazuri manifestațiile antirevizioniste aveau printre vorbitori pe oamenii bisericii, care după efectuarea

vă invităm cu frățească și patriotică dragoste, să binevoiți a iniția cu frunțașii comunei d-voastră, lucrările pentru înființarea subsecției comunale, binevoind a ne comunica și nouă constituirea. Rugăm pe Dumnezeu să ne dea ajutorul Lui de sus, pentru lucrarea ce pornim.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Parohia greco-catolică Paroșeni*, Dosar 1/1934, fila 109).

¹⁷⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 51/1934-1938, fila 18.

¹⁷⁸ În procesul verbal al ședinței se menționa că episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, „a vorbit despre exemplul istoric din 1848, apoi despre acela din 1918 și a accentuat în cuvinte simțite, hotărârea neclintită a bisericii unite române, de a lupta împreună cu sora sa, biserica ortodoxă română, pentru apărarea hotarelor. A făcut un istoric concis al revizionismului maghiar și a tras concluzia că unirea noastră este dreptatea lui Dumnezeu, pe care biserica are îndreptățirea morală și obligațiunea de a o apăra cu toată puterea ei.” (*Ibidem*).

ceremoniei *Te Deum*-urilor, treceau la tribună și rosteau discursuri apreciate de auditoriu.

Prin biserici s-au strâns numeroase fonduri pentru ridicarea unor monumente, plăci comemorative și troițe, care să amintească jertfele poporului român din Ardeal.

Organele de presă bisericești, inserau în cuprinsul lor articole cu caracter antirevizionist și informații privind mișcarea antirevizionistă din Transilvania. Ziarul „Renașterea” din Cluj, publica în numărul său din 23 decembrie 1934, conferința lui Stelian Popescu, susținută cu o săptămână înainte și care inaugura ciclul de conferințe antirevizioniste organizate de Comitetul Regional¹⁷⁹. În paginile acestui ziar național-bisericesc s-au dat răspunsuri ferme articolelor denigratoare la adresa românilor și a bisericii ortodoxe, apărute în presa din Ungaria. În numărul din 6 Ianuarie 1935 s-a publicat un răspuns ferm față de provocările insinuate în coloanele ziarului „Nemzeti Ujság” din Budapesta¹⁸⁰.

În același număr se făcea cunoscut credincioșilor că la Congresul Frăției Ortodoxe de la Sibiu s-a fixat ca prim deziderat al programului viitor o intensă acțiune împotriva acordului de la Roma¹⁸¹.

Articole și conferințe cu caracter antirevizionist au mai fost publicate de oamenii bisericii și în alte ziare și reviste, cele mai multe însă în calendarele anuale, editate de Comitetul Regional din Cluj.

Conferința cu titlul „1 Decembrie”, scrisă de preafericitul Nicolae - Mitropolitul Ardealului, a fost tipărită de Comitetul Regional, pentru a fi citită la manifestațiile prilejuite de aniversarea acestei mari sărbători¹⁸².

¹⁷⁹ „Renașterea”, Cluj, XII, din 23 decembrie 1934.

¹⁸⁰ *Ibidem*, din 6 ianuarie 1935.

¹⁸¹ Luând cuvântul în calitate de președinte general al congresului, Sextil Pușcariu spunea: „în perioada atât de tulbură și primejdioasă de azi, când ne îngrozește dramatismul asasinatelor satanice, iar înlăuntru ne agită valul de imoralitate, este o datorie supremă pentru biserica noastră să pună în lumină toate resursele ei spirituale, pentru a înfrâna cu energie, toate curentele dușmane, care lovesc în unitatea noastră națională și religioasă.” (*Ibidem*).

¹⁸² Unul din argumentele folosite de propaganda revizionistă era acela al stăpânirii îndelungate asupra Transilvaniei. Față de acest argument, mitropolitul Ardealului spunea: „Aceasta-i logica ungurească. O, dar o stăpânire asupra unei proprietăți, care nu este a ta și care nu ți se cuvine, cu cât este mai lungă, cu atât este mai nedreaptă și cu atâta te acuză mai mult pentru nedreptatea ei. O mie de ani de stăpânire ungurească, n-a fost pentru noi altceva decât o temniță de o mie de ani.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1932-1938, fila 202).

În calendarul pe 1937, Nicolae Colan - episcopul Clujului, în articolul „Armele antirevizionismului nostru” îndemna conducătorii ligii să se aplece mai mult asupra acțiunii antirevizioniste la sate, unde adâncul patriotism al țăranului român a rămas nealterat de-a lungul veacurilor¹⁸³.

Calendarele antirevizioniste tipărite de Comitetul Regional publicau multe articole ale conducătorilor bisericii ortodoxe și greco-catolice, datorită forței de penetrație a ideilor exprimate în cuvinte, care ajungeau la inima și mintea cititorilor¹⁸⁴.

Aportul bisericilor naționale românești la dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania a fost apreciat cu multă recunoștință de conducerea Comitetului Regional. La adunarea generală a acestei organizații, care a avut loc la 19 mai 1935, președintele Ioan Lupaș a salutat în cuvinte călduroase pe episcopul Nicolae Ivan, unul din susținătorii vajnici ai mișcării antirevizioniste, cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani¹⁸⁵. Răspunzând urărilor adresate, episcopul Nicolae Ivan a făcut un apel către toți membrii ligii să contribuie prin toate mijloacele la susținerea acțiunii, atât de folositoare neamului românesc, pe care o dezvoltă această organizație¹⁸⁶.

Moartea episcopului Nicolae Ivan a fost primită cu multă tristețe de conducătorii Comitetului Regional. La întrunirea din 11 februarie 1936, profesorul Ioan Lupaș a precizat că inițiativa înființării ligii în Transilvania a aparținut lui Nicolae Ivan, care a reușit să strângă în jurul său întreaga intelectualitate din Cluj și din întreg teritoriul intracarpatic¹⁸⁷.

¹⁸³ În articol, Nicolae Colan arăta că: „Țăranii noștri cumiți sunt antirevizioniști prin instinct, fiindcă ei sunt legați cu tot sufletul de glia pe care o muncesc. De aceea, dacă simpli cum sunt, nu-și prea ies din fire când li se vorbește despre paragraful tratatelor, se înviforează cumplit când vre-un vrăjmaș le amenință brazda.” (*Calendarul pe 1937 al L.A.R.*, p. 14).

¹⁸⁴ Enumerăm câteva din articolele publicate în calendarele ligii:

- „Rostul L.A.R. în Ardeal” - scris de Alexandru, mitropolitul Blajului;
- „Cu noi este Dumnezeu” - Iuliu Hossu, episcop de Cluj - Gherla;
- „Problema națională la granița apuseană” - episcop Vasile Lăzărescu,
- „Graiul sângelui” - Vasile, episcopul Caransebeșului;
- „Spre o solidarizare a românilor” - I. Crăciun, protopop, președintele L.A.R, secția Mediaș;
- „Unitatea etnică a României față de revizionism” - I. Lupaș, D. Marmeliuc și Gurie, mitropolitul Basarabiei. (*Calendarele L.A.R. pe 1935, 1936, 1937, 1938*).

¹⁸⁵ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R, Dosar 51/1934-1938, fila 93.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ În cuvântul său, profesorul Lupaș a arătat că moartea episcopului Nicolae Ivan a fost primită cu regrete adânci din partea L.A.R. și că un spirit constructiv de talia regretatului episcop nu poate fi înlocuit. (*Ibidem*, fila 146).

Încetarea din viață a episcopului clujean nu a diminuat aportul bisericii la dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania .

Continuând exemplul predecesorului său, Andrei Mageru, episcop al Ardealului, a participat la adunarea generală anuală a Comitetului Regional, care a avut loc la 17 mai 1936, subliniind că mișcarea antirevizionistă trebuie să evidențieze, pe lângă permanența românească în Transilvania și pecetea civilizației daco-romane, întipărită de-a lungul veacurilor¹⁸⁸.

Adeziunea totală a celor două biserici naționale românești la mișcarea antirevizionistă, a fost exprimată și în ultimii ani ai deceniului patru, atunci când ascensiunea statelor fasciste și revizioniste era evidentă. Față de această situație, la întrunirea Comitetului Regional din 29 mai 1938, episcopul Nicolae Colan arăta că este nevoie de strângerea rândurilor în cadrele Ligii Antirevizioniste, pentru ca activitatea ei să capete o cât mai mare amploare și să aibă un cât mai mare răsunet, deoarece era mare nevoie de acest lucru, pentru marea cauză a dreptății românești, pe care o servea¹⁸⁹.

Vorbind la aceeași întrunire, în numele Episcopiei Române Unite, monseniorul Emil Iuga, sublinia că se alătură cu toată dragostea Ligii antirevizioniste, contribuind la activitatea ei, ori de câte ori este nevoie, atât în țară cât și peste hotare, căci preotul greco-catolic știe prea bine că spiritul și trupul său este închinat de asemeni lui Dumnezeu și Patriei¹⁹⁰.

Hotărârea de a continua acțiunea antirevizionistă era exprimată și în adresa Mitropoliei Române Unite din Blaj, expediată la 25 februarie 1938, în care se aducea la cunoștința Comitetului Regional, că îi va acorda tot sprijinul pentru organizarea propagandei naționale și antirevizioniste, prevăzută în memoriul înaintat conducerii centrale de la București¹⁹¹.

Respectarea angajamentelor făcute de capii bisericilor naționale românești se poate deduce și din faptul că în cadrul adunărilor clericale s-au rezolvat probleme care țineau de mișcarea antirevizionistă. Astfel, la Congresul „Frăției Ortodoxe Române” de la Oradea din 24 octombrie 1937, au participat mai mulți membri ai Comitetului Regional, care au prezentat un raport asupra situației românilor din secuime, solicitând sprijinul acestei organizații religioase, în dezvoltarea mișcării antirevizioniste în această zonă¹⁹².

¹⁸⁸ *Ibidem*, fila 187.

¹⁸⁹ *Ibidem*, fila 281.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 168.

¹⁹² *Ibidem*. Dosar 51/1934-1938, fila 257

În secuime și în alte părți ale Transilvaniei, preoții ortodocși și greco-catolici au sprijinit acțiunea de reromânizare a numelor maghiarizate în timpul regimului dualist¹⁹³.

Un obstacol mai greu decât reromânizarea a fost în aceste părți, edificarea de noi biserici în locul celor vechi de lemn și construirea acestor lăcașuri de cult, în satele în care nu existau biserici românești. În această acțiune s-a implicat și Comitetul Regional, care a sprijinit cu fonduri construirea de noi biserici în Transilvania¹⁹⁴.

Considerăm că am prezentat suficiente exemple pentru a ilustra faptul că bisericile naționale românești, ortodoxă și greco-catolică, și-au adus un aport deosebit la dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania, prin formele și mijloacele specifice de care dispuneau. Varietatea formelor și mijloacelor de acțiune antirevizionistă, folosite de slujitorii bisericii a extins și întărit spiritul profund antirevizionist al populației românești din întreaga țară, iar pe plan extern a contribuit la contracararea propagandei revizioniste, prin reliefarea dreptății cauzei românești de apărare a statului național unitar.

Raporturile C.R. cu instituțiile economice

În ceea ce privește natura raporturilor Comitetului Regional cu întreprinderile și instituțiile economice, menționăm de la început că acestea din urmă au încercat să suplinească, în măsura posibilităților, lipsa de subvenții, pe care statul trebuia să le acorde pentru susținerea mișcării antirevizioniste.

Considerând instituțiile economice ca un potențial sprijin în sporirea mijloacelor materiale ale ligii, Comitetul Regional, încă de la înființare, a trimis apeluri diferitelor întreprinderi și bănci din Transilvania, în care li se solicitau donații pentru susținerea mișcării antirevizioniste¹⁹⁵.

¹⁹³ *Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 84.

¹⁹⁴ Într-o scrisoare, datată 14 iulie 1937, preotul greco-catolic Crețu Emil din Troița (jud. Mureș), cerea sprijinul Comitetului Regional și al conducerii centrale de la București pentru terminarea edificiului religios, care urma să înlocuiască vechea biserică de lemn, construită la marginea satului. În acest scop, preotul greco-catolic, cerea deschiderea unei colecte prin intermediul ziarului „Universul”. (*Ibidem*).

¹⁹⁵ Apelul distribuit instituțiilor economice din Transilvania, era formulat în următorii termeni: „Având în vedere că Liga Antirevizionistă Română, nu-și poate îndeplini menirea ei decât în cazul că va dispune de mijloace materiale suficiente, ne permitem a recurge la bunăvoința D-voastră să luați măsuri ca întreprinderea ce cu onoare o

Cea mai mare donație primită de Comitetul Regional s-a ridicat la suma de 25.000 lei, în 1938, aparținând Uzinelor de fier și Domeniilor din Reșița¹⁹⁶.

Fabrica de vagoane „Unio” Satu Mare, a virat în contul Comitetului Regional, deschis la Banca „Albina” din Cluj, la 2 august 1934, suma de 10.000 de lei¹⁹⁷.

Tot cu o sumă mai mare, menționăm donația făcută de societatea „Casa Noastră”, pentru bancă, industrie și comerț din Satu Mare, care la 1 august 1934, se ridică la suma de 5.000 lei¹⁹⁸.

Unele întreprinderi au făcut invitații membrilor Comitetului Regional de a le vizita și a organiza acolo, conferințe cu caracter antirevizionist. Așa a fost cazul I.A.R. Brașov, care într-o adresă din 21 octombrie 1935, informa Comitetul Regional că urmărește cu mult interes acțiunea depusă pe linia luptei antirevizioniste. Menționând însă că țara nu se poate apăra de intențiile cotoptoare ale unor vecini, numai prin măsuri de ordin moral și sentimental, conducerea I.A.R. sublinia că trebuia gândit cu tot dinadinsul la înzestrarea armatei cu mijloacele cuvenite. Membrii Comitetului Regional erau invitați să cunoască mai îndeaproape Industria Aeronautică Română, care era dispusă să sprijine la rândul ei, eforturile depuse de Liga Antirevizionistă¹⁹⁹.

Referitor la aceste donații, am constatat că cele mai multe se încadrau în jurul sumei de 1.000 sau 2.000 lei. Exemplele prezentate anterior au constituit sumele cele mai mari pe care le-am găsit în documentele de înștiințare a virării banilor.

Din darea de seamă asupra gestiunii fondurilor Comitetului Regional pe 1935, rezultă că suma totală obținută din donații s-a ridicat la 25.063 lei, iar suma încasată din taxele de înscrieri și cotizațiile anuale era de 464.599²⁰⁰. Deci pe un an calendaristic, suma încasată din donații, reprezenta doar a 18-a parte din cea obținută din încasări și cotizații, spre deosebire de Liga Revizionistă maghiară, care beneficia de subvenții imense din partea statului²⁰¹.

conduceți să contribuie în măsura mijloacelor de care dispune, la susținerea și intensificarea acțiunii antirevizioniste române. (*Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 7).

¹⁹⁶ Idem, Dosar 7/1934-1938, fila 125.

¹⁹⁷ *Ibidem*, fila 17.

¹⁹⁸ *Ibidem*, fila 21.

¹⁹⁹ *Ibidem*, Dosar 5/1935-1939, fila 8.

²⁰⁰ *Ibidem*. Dosar 5/1934-1938, fila 7.

²⁰¹ În 1936 donațiile reprezentau a 6-a parte din suma obținută din încasări și cotizații, iar

O altă direcție a relațiilor Comitetului Regional cu instituțiile economice a fost reprezentată de disponibilitatea acestora din urmă de a suporta cheltuielile legate de primirea în țară a unor personalități din străinătate. La 11 iunie 1934, cu prilejul unei întruniri a Comitetului Regional, directorul băncii Albina din Cluj, Mihai Reculea propunea căutarea tuturor mijloacelor pentru a aduce în țară, mai cu seamă pe acei deputați englezi despre care se știa că nutresc sentimente revizioniste. Se propunea trimiterea unor scrisori de invitație foarte politicoase, în care să li se arate că față de afirmațiile inexacte și tendențioase ale revizioniştilor maghiari, sunt invitați să se convingă personal despre situația minorităților din România²⁰².

Cele mai trainice legături de colaborare pe linia luptei antirevizioniste au fost cele dintre Comitetul Regional și Direcția Generală a C.F.R. Cluj și celelalte regionale din Transilvania. Într-un articol din revista „Viața socială C.F.R.”, din iunie 1936, secretarul general al Comitetului Regional, dr. Aurel Gociman preciza că funcționarii ceferiști din Transilvania, sunt aproape toți membrii ai Ligii antirevizioniste și că existau centre în care nucleul însăși al organizației ligii era constituit din funcționari ai căilor ferate²⁰³. Pentru exemplificare, autorul articolului dădea numele inginerului Pompei Dragoș - director de exploatare C.F.R., care era vicepreședinte al Comitetului Regional, al inginerilor V. Munteanu - inspector C.F.R. Brașov și E. Dima, directorul C.F.R. Timișoara, care erau membrii ai comitetului plenar al ligii²⁰⁴.

Amintind revista „Viața Socială C.F.R.”, trebuie să menționăm că în cuprinsul ei au apărut de-a lungul anilor, numeroase articole cu caracter antirevizionist²⁰⁵.

în 1937, a 3,6-a parte, ceea ce denotă creșterea cuantumului donațiilor odată cu relansarea economiei românești, după marea criză economică de la începutul deceniului. (*Ibidem*, Dosar 51/1934-1938. filele 241 și 295).

²⁰² *Ibidem*, fila 46.

²⁰³ „Viața Socială C.F.R.”, Cluj, IV, nr 33, iunie 1936, p. 4.

²⁰⁴ *Ibidem*.

²⁰⁵ Dăm pentru exemplificare titlul articolelor antirevizioniste, numai din numărul pe luna iunie 1936:

- Vasile I. Vior, directorul revistei - „Să activăm în cadrele L.A.R.”;
- Stelian Popescu - „Rostul L.A.R.”;
- dr. Octavian Ardelean, prefectul județului Satu Mare - „Revizionism”;
- dr. Aurel Gociman - „Ceferiștii și propaganda antirevizionistă”;
- Valeriu Cârdu - „Destinul hotarului”;
- Petre Țiurca - „Revizionism și antirevizionism”. (*Ibidem*).

Recunoscând cu toate ocaziile aportul ceferiștilor la dezvoltarea mișcării antirevizioniste, Comitetul Regional a sprijinit la rândul său acest sector important al economiei. Începuturile acestei relații reciproce datau încă din 1929, când Aurel Gociman a purtat o intensă corespondență cu ocazia difuzării cărții „Politica de transport a căilor ferate”, prima carte românească în această specialitate²⁰⁶.

În relațiile dintre cele două părți a intervenit o răceală, la începutul anului 1938, când Direcția Generală a C.F.R. Cluj a interzis încasarea cotizațiilor și a contribuțiilor de orice fel de la funcționarii ei. În adresa Comitetului Regional din 1 februarie 1938, se cerea permisiunea de încasare a cotizației de 12 lei, plasarea calendarului și a insinelor pe cale colectivă. Conducerea ligii reamintea că în Ungaria tot personalul căilor ferate era organizat în asociații patriotice și revizioniste, pentru care se făcea un sacrificiu incomparabil mai mare, față de cotizația minimă de 12 lei a Ligii Antirevizioniste Române²⁰⁷.

Cu excepția momentului 1938, colaborarea dintre Comitetul Regional și Direcția Generală a C.F.R. Cluj a contribuit la organizarea și dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania.

Raporturile cu armata

În ceea ce privește raporturile cu armata, menționăm că acestea s-au materializat la nivel individual, nefiind nicidecum angajată armata ca instituție de stat. Cunoaștem faptul că un număr relativ mic de militari făceau parte din conducerile secțiilor și subsecțiilor ligii, dar aceștia erau cadre aflate în rezervă, care-și puteau dedica timpul activității antirevizioniste. De exemplu, colonelul pensionar Fleșeriu, președintele subsecției Troacla din județul Făgăraș, a compus marșul dedicat Ligii Antirevizioniste Române²⁰⁸.

Există însă și documente, care atestă faptul că militari activi au participat la manifestații sau au susținut conferințe cu caracter antirevizionist, dar în majoritatea cazurilor Comitetul Regional a lucrat cu militari în rezervă.

²⁰⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 32/1929, fila 21.

²⁰⁷ *Ibidem*. Dosar 1/1932-1938, fila 64.

²⁰⁸ *Calendarul L.A.R., pe anul 1937*, p. 154.

Raporturile C.R. cu organele de poliție

Referitor la raporturile cu organele de Poliție, menționăm că acestea au fost mai dese, deoarece pentru toate acțiunile, mai ales pentru manifestații era nevoie de aprobarea acestor organe, care asigurau ordinea publică, prevenind violențele sau alte manifestări contrare legii.

Nu putem vorbi deci de o implicare a organelor de poliție în mișcarea antirevizionistă, deoarece rolul lor era de a urmări aceste acțiuni și de a asigura ordinea publică. Menționăm acest lucru, deoarece documentele Chesturilor de Poliție și ale inspectoratelor, conțineau multe rapoarte referitoare la desfășurarea acțiunilor cu caracter antirevizionist, fiindu-ne în acest fel de un real folos în activitatea de cercetare pe care am întreprins-o.

Raporturile C.R. cu cercurile guvernamentale

În legătură cu raporturile dintre Comitetul Regional și cercurile guvernamentale, încă de la început trebuie să subliniem că ele au fost de natura unor relații normale, pe care orice altă asociație le putea avea cu puterea executivă. Mai mult însă, ajutorul dat de guvernul român mișcării antirevizioniste, s-a situat la o cotă infimă în raport cu subvenționarea masivă, pe care Liga Revizionistă o primea de la statul maghiar. În acest context menționăm că doar în anul 1937, Ministerul Industriei și Comerțului a donat Comitetului Regional suma de 49.926, ce reprezenta 1/6 din suma obținută din cotizații și taxele de înscriere în ligă²⁰⁹. Această donație trebuie pusă în legătură cu cererile repetate adresate de conducerea Comitetului Regional, ministrului Valeriu Pop, în care era anunțată intenția intensificării mișcării antirevizioniste la sate, solicitându-se ajutor în privința materialelor de propagandă²¹⁰.

Neimplicarea executivului în susținerea mișcării antirevizioniste din punct de vedere material, nu a însemnat însă că guvernul român nu era de acord cu activitatea ligii. În acest context menționăm că unii reprezentanți ai guvernului au participat la manifestațiile antirevizioniste din Transilvania, informând mulțimea despre demersurile diplomatice ale statului român împotriva propagandei revizioniste. Menționăm în acest

²⁰⁹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 51/1934-1938. fila 241.

²¹⁰ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 141.

context că la manifestația antirevizionistă de la Satu Mare, din 30 septembrie 1934, a vorbit în fața a 7.000 de participanți și Valeriu Pop, ministrul Industriei și Comerțului²¹¹.

Preocupându-se îndeaproape de stările de lucruri din Transilvania, guvernul român a organizat la 28 decembrie 1934 o întâlnire de lucru la Cluj cu toți parlamentarii și prefectii din Transilvania. Scopul acestei întruniri a fost să se dea un răspuns autorizat și categoric ultimelor provocări ale revizioniștilor de la Budapesta iar pe de altă parte să se ia în discuție problemele locale ardelenene și să li se dea soluțiile cerute de interesele românești²¹². La această întrunire, de o unanimă apreciere s-a bucurat discursul antirevizionist al premierului Gheorghe Tătărescu, despre care s-a mai amintit în lucrare.

Sesizând disponibilitatea cercurilor guvernante de a sprijini moral mișcarea antirevizionistă, comitetul central al L.A.R. expedie o adresă la 27 noiembrie 1934, în care intervenea pe lângă guvern pentru ca în ziua de 1 Decembrie școlile să sărbătorească la rândul lor însemnătatea istorică a acestui eveniment²¹³.

Răspunzând în anul următor solicitărilor conducerii ligii, Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, prin ministrul C. Angelescu, trimitea o circulară în care se preciza că se aprobă ca elevii tuturor școlilor să participe la serbările Ligii Antirevizioniste Române și se recomandă ca elevii să cumpere benevol insignele ligii iar acolo unde nu existau comitete ale ligii, se puteau înființa prin ajutorul corpului didactic²¹⁴.

În alte cazuri, Comitetul Regional și organizațiile sale județene au intervenit pe lângă rege sau guvern, prin intermediul unor memorii, în care se cerea reglementarea unor situații, care favorizau în mod direct, dezvoltarea mișcării antirevizioniste în Transilvania.

După cum am mai arătat, în urma conferințelor profesorului Onisifor Ghibu de la Arad, Oradea, Satu Mare, Sighet și Șimleul Silvaniei din 1935,

²¹¹ Vorbind despre argumentul etnic invocat de revizioniști, Valeriu Pop spunea: „Suntem aici și am fost întotdeauna aici. Ungurii până la 1867 au fost o minoritate și cu toate mijloacele lor n-au reușit să schimbe caracterul nostru de majoritari. Iar atunci când ne-am dezrobii, când lanțurile unui mileniu de stăpânire ungurească s-au rupt, românii au crescut și vor crește mereu. Acesta este sensul argumentului etnic.” („Gazeta Antirevizionistă”, Arad, din 7 octombrie 1934).

²¹² „Renașterea”, Cluj, XII, din 6 ianuarie 1935.

²¹³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: L.A.R., Dosar 47/1934-1937, fila 1.

²¹⁴ *Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 85.

s-au trimis delegații la rege și la primul ministru, care au prezentat moțiuni în care se cerea să se intervină pe cale legală, deoarece ordinele călugărești din aceste orașe (Piaristii, Franciscanii, Minorii și Premonstratens), desfășurau o activitate fățișă cu caracter iredentist și revizionist.

Memoriile cu conținut antirevizionist au fost înaintate atât de Comitetul Regional din Cluj, cât și de unele organizații județene, în special de la granița de vest și din secuime.

La 26 februarie 1937, Comitetul Județean Bihor al L.A.R., înainta un memoriu primului ministru Gheorghe Tătărescu, în care guvernul era informat despre lucrările de fortificații pe care le-a început Ungaria în acea perioadă la granița de vest. Memoriul evidenția faptul că populația satelor era revoltată și neliniștită de faptul că Ungaria făcea întărituri de-a lungul frontierei, motivând că se apără împotriva, apelor ce se varsă din România în caz de inundații²¹⁵.

În primăvara anului 1938, când circulau multe zvonuri că România va trebui să realizeze o înțelegere cu Ungaria, prin tratative directe, Comitetul Regional din Cluj, printr-un memoriu adresat guvernului României la 29 mai 1938, își făcea cunoscută poziția sa în legătură cu un viitor acord cu Ungaria²¹⁶.

La 1 Decembrie 1938, Comitetul Regional din Cluj trimitea un nou memoriu cu privire la situația de la granița de vest a țării în noua conjunctură politică internațională. Autorii memoriului arătau că evenimentele din Cehoslovacia, au convins în sfârșit toată lumea românească și toate cercurile conducătoare, că la granița de vest a României exista un pericol real, care nu mai putea fi neglijat²¹⁷.

²¹⁵ „Noua Gazetă de Vest”, Oradea, II, nr. 258, din 3 martie 1937.

²¹⁶ Guvernul era rugat să țină seama de următoarele deziderate ale opiniei publice românești în momentul în care ar încheia un acord cu Ungaria:

- „1. Statul maghiar să declare în mod loial și sincer și într-o formă care să dea depline garanții că renunță la orice tendință de revizuire a tratatelor de pace și consideră granițele fixate prin acele tratate ca definitive și intangibile.
2. Minoritatea maghiară din Transilvania, care beneficiază de toate drepturile asigurate de tratatul adițional, nu poate pretinde să se bucure în România de situații privilegiate, de care nici elementul alcătuitor de stat nu se bucură.
3. În regiunile de la granița de vest să nu se desființeze instituțiile de stat românești (cazul Școlii Normale din Cărei), ci ele să fie, dacă nu sporite, cel puțin menținute pentru întărirea națională a granițelor.” (Arhivele Statului,

Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 54/1934-1939, fila 114.

²¹⁷ *Ibidem*, Dosar 45/1934-1938, fila 15.

Dând dovadă de mare clarviziune și de spirit de anticipație, autorii memoriului arătau că nu putea fi precizată data când va veni amenințarea ungară și nici cât va fi ea sprijinită de marile puteri revizioniste din apus, dar pericolul era iminent și orice zi putea aduce surprize fatale, dacă nu se trecea imediat la întărirea morală și materială a graniței de vest²¹⁸.

Analizând starea de spirit din această zonă, memoriul evidențiază faptul că populația românească era nemulțumită de faptul că ziarelor românești nu li se îngăduia de către cenzură să facă propagandă antirevizionistă, așa cum se impunea față de propaganda deșănțată, pe care o făceau posturile ungare de radiodifuziune²¹⁹.

Faptul că asociațiile patriotice și în special organizațiile ligii nu puteau lua nici o inițiativă și nu puteau răspunde provocărilor ungare, era considerat ca foarte deprimant pentru populația românească din zonă. Mai mult însă, memoriul arată că populația românească văzând că nu se întreprinde nimic pentru ridicarea morală a elementului național de la graniță, se considera părăsită și în unele locuri chiar trădată de autorități²²⁰.

Din cele prezentate rezultă că autorii memoriului criticau deschis măsurile restrictive luate de regimul de autoritare monarhică a lui Carol al II-lea, care au dus la stingerea mișcării antirevizioniste, în momentele în care era nevoie de o acțiune maximă, atât în interior, cât și în străinătate.

Dovedind o oarecare înțelegere față de adoptarea măsurilor restrictive, Comitetul Regional propunea o serie de măsuri pe care statul trebuia să le adopte pentru a ieși din izolarea politică din interior și cea diplomatică în exterior²²¹.

²¹⁸ *Ibidem*, fila 16.

²¹⁹ *Ibidem*.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ Propunerile făcute de Comitetul Regional erau următoarele:

1. Pentru întărirea etnică a granițelor să se facă o intensă operă de colonizare după un sistem bine precizat, care să evite greșelile de până acum.
2. Să se propună Ungariei un schimb de populație, care să fie colonizată în regiunea Sălard, Săcuieni, Valea lui Mihai și Salonta.
3. Să se întreprindă o acțiune de românizare, pentru revenirea la numele românești ale strămoșilor și la legea românească.
4. Statul român să găsească mijloace pentru a susține pe românii din Ungaria, ca să le asigure un tratament egal cu cel al ungarilor din Transilvania.
5. Înființarea unui regiment grăniceresc din români localnici din cadrele armatei și sub aceeași comandă ca orice unitate.

O altă dimensiune a raporturilor Comitetului Regional cu guvernul a fost dată de sprijinul acordat de organizațiile ligii din Transilvania în acțiunea de redobândire a numelor românești înstrăinate sau pierdute datorită politicii de maghiarizare forțată.

De la început trebuie precizat faptul că legea adoptată în acest sens, prevedea că își pot reromâniza numele, cei care pot dovedi cu orice fel de act emanat de la orice autoritate, că înaintașii lor sau ei au purtat nume românești. Legea publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 83 din 8 iunie 1936, prevedea că cei care au adresat cereri trebuiau să aștepte publicarea în monitor. Deși avea prevederi foarte clare, legea a fost considerată de propaganda revizionistă ca o acțiune de deznaționalizare a minorității maghiare din România.

Comitetul Regional s-a adresat tuturor organizațiilor sale, rugându-le să ia inițiativa, pentru ca toți cei care doreau, să renunțe la numele de împrumut, pe care ei sau înaintașii lor au fost siliți să le poarte, prin forța împrejurărilor²²².

Darea de seamă pe 1937 evidențiază că încă de la începutul activității sale, Comitetul Regional a fost preocupat de ideea reromânizării românilor deznaționalizați din secuime. În cursul anului 1937, s-a intenționat organizarea unui congres al ligii la Târgu Mureș, unde să fie cercetată amănunțit această problemă, pentru a găsi soluțiile cele mai potrivite. Congresul nu s-a putut organiza, dar s-au realizat întâlniri ale

-
6. Funcționarii publici, câte 4-6 să ia asupra lor grija și ocrotirea câte unui cătun românesc, dându-le îndrumări, încurajându-i și făcându-le instrucție patriotică.
 7. Să fie încurajată activitatea societăților culturale și patriotice, lăsându-le libertate de acțiune și punându-le la dispoziție fonduri pentru ca ele să facă tot ceea ce statul nu ar putea face pentru întărirea morală și materială a elementului românesc de la granița de vest.
 8. Să se facă înzestrarea țăranilor români cu mașini, unelte și capitaluri.
 9. Să se dea împrumuturi țăranilor români și coloniștilor.
 10. Să se impună pacea profesională între românii de la granița de vest a țării. Românii din satele locuite de greco-catolici să primească preoți, să se construiască biserici cu ajutorul statului în toate comunele, care nu au biserici ori au biserici de lemn, care se năruiesc.
 11. Să se construiască căi de comunicație pentru centrele românești și pentru noile așezări de coloniști, care în același timp să fie și de interes strategic.
 12. Să se înființeze un oficiu central la București, care să gândească și să execute opera de întărire morală și materială a elementului românesc la granița de vest a țării.” (*Ibidem*, filele 21-22).

²²² *Ibidem*, Dosar 54/1934-1939, fila 110.

reprezentanților L.A.R. din cele 4 județe ale zonei, care și-au coordonat activitatea în direcția reromânizării numelor²²³.

Activitatea depusă de comitetele ligii în această direcție a fost impresionantă, dar se simțea nevoia implicării mai serioase a statului și a bisericii, așa cum rezultă din numeroasele adrese trimise de secțiile Ligii Antirevizioniste. O scrisoare expedită din Satulung, județul Odorhei, la 7 septembrie 1935, deci înainte de publicarea legii, relatează că românii săcuizați din acest județ începeau să revie la conștiința națională și religioasă, mulți dintre ei întorcându-se în sânul celor două biserici românești, din care făceau parte moșii și părinții lor. Se menționa însă că, pentru ca acest lucru să meargă și mai bine, era necesar ca statul și biserica să-și dea tot concursul la opera de readucere în sânul neamului a românilor căzuți jertfă opresiunilor străine, unii mai de mult dar mulți numai în ultimele decenii²²⁴.

Pierderea identității naționale românești a continuat și după 1918, datorită lipsei bisericilor românești și a preoților în secuime²²⁵.

Acțiunea de reromânizare a fost îngreunată și de încetineala cu care apăreau în Monitorul Oficial numele celor care au depus cereri de reromânizare. Într-o adresă, datată 16 iulie 1937 a secției L.A.R. din plasa Ocland, jud. Odorhei se menționa că s-au înaintat 100 de cereri, pentru reromânizarea numelor, dar deși a trecut mai bine de un an, în Monitorul Oficial nu au apărut decât 10 aprobări. Se cerea Comitetului Regional să intervină pe lângă minister, pentru ca astfel de cereri să fie aprobate cu precădere, publicându-se imediat pentru ca populația română săcuizată, să se convingă de importanța acestei chestiuni, din partea forurilor superioare²²⁶.

Au existat însă și zone unde acțiunea de reromânizare a decurs fără greutate. Datorită acțiunilor depuse de Comitetul L.A.R. Satu Mare, în acest județ au fost reromânizate până la data de 28 iunie 1937, 30.000 de nume, într-un singur an, de la publicarea legii²²⁷.

Seriozitatea cu care a abordat Comitetul Regional problema acțiunii antirevizioniste a rezultat și din propunerea făcută de profesorul universitar

²²³ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 161.

²²⁴ *Ibidem*, Dosar 48/1934-1938, fila 105.

²²⁵ Într-un memoriu alcătuit de Comitetul Județean Mureș al L.A.R. se apunea: „e o rușine națională ca și azi, după 16 ani de stăpânire românească, mai sunt cazuri ca din lipsă de preot românesc, copiii părinților români să fie botezați de preoți străini, în lege străină și să se cunune tineri români în biserici străine.” (*Ibidem*, Dosar 56/1934-1935, fila 28).

²²⁶ *Ibidem*, Dosar 16/1936-1938, fila 3.

²²⁷ *Ibidem*, fila 4.

Gheorghe Sofronie, de a se înființa un Institut de studii minoritare în Transilvania, în acest scop s-a hotărât trimiterea unui memoriu regelui în care s-a arătat că problema minoritară în România era încă foarte puțin cunoscută și deloc aprofundată, cauză pentru care s-au făcut greșeli politice regretabile în jurul acestei chestiuni. Tot din această cauză se aprecia că importanța și necesitatea acțiunii antirevizioniste în străinătate și în țară nu era recunoscută și apreciată cum ar fi trebuit, de cercurile guvernante²²⁸.

Considerațiile, uneori acide, pe care le-au făcut conducătorii mișcării antirevizioniste din Transilvania, față de cercurile guvernante vizavi de implicarea lor în această chestiune, au dus în câteva rânduri la răcirea raporturilor sau chiar la manifestații de protest. Astfel în urma declarațiilor ministrului Victor Iamandi, făcute în Parlament la 17 decembrie 1934, Comitetul Regional cerea secțiilor sale din Transilvania să organizeze manifestații de protest împotriva declarațiilor iresponsabile ale acestuia²²⁹.

Cele prezentate evidențiază faptul că în rândul guvernanților, mișcarea antirevizionistă nu a fost apreciată la adevărata ei valoare și semnificație, de aici decurgând susținerea ei prin gesturi, mai mult simbolice. Restricțiile impuse de regimul de autoritate monarhică al lui Carol al II-lea, au împiedicat dezvoltarea acestei mișcări, în momentele când, dimpotrivă, se impunea intensificarea acțiunilor cu caracter antirevizionist, în țară și în străinătate.

Raporturile C.R. cu instituțiile de învățământ

Cu totul alta a fost situația în cazul instituțiilor de învățământ de toate gradele, care prin pleiada de intelectuali patrioți, au sprijinit cu toate forțele, mișcarea antirevizionistă.

În primul rând, menționăm faptul că învățătorii din Transilvania s-au angrenat în acțiunea de organizare a mișcării antirevizioniste, atât prin întâlnirile cu membrii comunităților locale, cât și prin articolele publicate în presă²³⁰.

²²⁸ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 255.

²²⁹ În adresa Comitetului Regional se recomanda „să fie trimise telegrame regelui și primului ministru, pentru aplica lui Victor Iamandi sancțiuni, nefiind admisibil să rămână la cârma țării, cineva care în actuala situație politică a avut îndrăzneala de a oferi în numele guvernului arme de luptă revizioniștilor de la Budapesta, împotriva integrității teritoriale a României.” (*Ibidem*, Dosar 1/1932-1938, fila 94).

²³⁰ Într-un articol intitulat „Acțiunea antirevizionistă”, publicat de revista învățătorilor sălăjeni, se adresau îndemnuri pentru susținerea mișcării antirevizioniste: „între primele

Conducerea Comitetului Regional a apreciat cu recunoștință faptul că învățătorimea transilvăneană a înființat numeroase comitete comunale ale ligii, așa cum rezultă din adresa de mulțumire trimisă la 17 septembrie 1935, revizorului școlar șef al județului Cluj²³¹.

Datorită interesului pe care învățătorii l-au arătat cauzei antirevizioniste și aportului adus în această acțiune, Comitetul Regional l-a cooptat în conducerea mișcării antirevizioniste, pe Mihail Ogoreanu, președintele „Asociației învățătorilor din Ardeal și Banat”²³².

O reușită colaborare s-a realizat între organizațiile ligii și instituțiile școlare din învățământul preuniversitar. Astfel, toate secțiile L.A.R. din Transilvania au colaborat cu școlile pentru organizarea serbărilor și a manifestațiilor cu caracter antirevizionist.

De asemenea, școlile sprijineau Comitetul Regional în vânzarea timbrelor sau a insignelor ligii, menționând însă faptul că elevii nu erau obligați să le cumpere, ci numai cei care doreau să facă acest lucru. Școlile secundare din Transilvania au achiziționat pentru bibliotecile lor, multe numere din publicația „Revue de Transilvanie”, ale cărei studii erau menite să spulbere neadevărurile propagandei ungare, îndreptate împotriva statului român²³³.

La rândul său, Comitetul Regional din Cluj a sprijinit școlile din Transilvania, în special prin donații de cărți și prin instituirea premiilor antirevizioniste. Astfel, prin adresa 1033, din 25 mai 1935, Comitetul

preocupări ale activității extrașcolare a membrilor corpului didactic primar, este fără îndoială organizarea unei acțiuni sistematice antirevizioniste, mai ales la granița etnică și politică a țării. Imperativul zilei de astăzi este întrunirea tuturor cetățenilor loiali și conștienți într-un mănunchi indisolubil și formarea unui zid invincibil, de apărare contra propagandei de peste graniță, care propagă revenirea la o situație medievală de oprimare și extirpare.” („Școala Noastră”, Zalău, XII, nr. 10, decembrie 1935, p. 466).

Într-un alt articol, învățătorul Traian Cionfi arăta că: „noi dascălii trebuie să pregătim ambianța sufletească menită să întărească și să sporească elanul momentelor importante din viața unui neam, să întărească însuflețirea atât de necesară victoriei.” (*Ibidem*, XII, nr. 1, din ianuarie 1935).

²³¹ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 48/1934-1938, fila 87.

²³² *Ibidem*, Dosar 50/1934-1938, fila 42.

²³³ Numeroase școli din Transilvania au făcut abonamente de sprijin, plătind 2 exemplare, din care unul urma să fie trimis gratuit în străinătate, pentru cunoașterea propagandei antirevizioniste. (*Ibidem*, Dosar 35/1934-1935, fila 8).

Regional anunța că a hotărât să instituie câte un premiu antirevizionist, în fiecare an, la toate școlile secundare din Ardeal²³⁴.

Premiile antirevizioniste urmau să fie acordate elevilor, care s-au distins prin sentimentele lor naționale, prin comunicări, conferințe sau lucrări scrise cu caracter național sau antirevizionist. Era sugerată și ideea de a da prilej elevilor să se manifeste în această direcție, contribuind prin aceasta, la dezvoltarea mișcării antirevizioniste în învățământul secundar din Transilvania.

Premiile oferite de Comitetul Regional se compuneau din 6 volume diferite, în general lucrări de istorie sau cărți și broșuri antirevizioniste.²³⁵

În memoria lui Octavian Goga, fost președinte de onoare al Comitetului Regional, s-a instituit premiul cu același nume, care a fost trimis în 52 de școli secundare românești din Transilvania. Premiul Octavian Goga al Ligii Antirevizioniste Române, a fost distribuit elevilor, care s-au distins în studiul limbii și literaturii române²³⁶.

În 1937 numărul total al premiilor antirevizioniste pentru școlile secundare a fost de 1044, în valoare de 50.000 lei, iar în anul următor, 91 de școli secundare au primit cărți și diplome antirevizioniste²³⁷.

Materializarea ideii premiilor antirevizioniste nu a generat în școlile din Transilvania excese de intoleranță sau șovinism. În sprijinul acestei afirmații aducem ca argument, numeroasele adrese de mulțumire, pe care școlile din Transilvania le trimiteau la sfârșitul anului școlar, Comitetului Regional din Cluj, pentru cărțile trimise, care sporeau numărul copiilor premiați. În nici una din aceste adrese nu s-au găsit accente de intoleranță sau șovinism, ci numai expresia sentimentelor patriotice, care caracterizau deopotrivă, atât pe profesori, cât și pe elevii școlilor secundare din Transilvania²³⁸.

²³⁴ *Ibidem*, Dosar 12/1935-1938, fila 4.

²³⁵ Premiile anului 1935 erau compuse din următoarele cărți:

- „România și revizionismul maghiar” de A. Gociman; - ”Răscoala românilor din 1784” de I. Lupaș;
- „Leul de la Șișești” de T. Albani;
- „Probleme românești” de A. Gociman;
- Broșura intitulată „Catehism anticomunist și antirevizionist”.
- Un volum legat cu numere din revista „Piatră de Hotar”. („Avântul”, Petroșani, din 8 iunie 1935).

²³⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *L.A.R.*, Dosar 46/1934-1937, fila 160.

²³⁷ *Ibidem*.

²³⁸ Iată, de exemplu, conținutul adresei trimisă la 29 iunie 1936, de conducerea Școlii Normale din Oradea: „Premiul ce a-ți binevoit a dăruii școlii noastre a fost atribuit în

Pe adresa Comitetului Regional din Cluj au sosit numeroase scrisori din partea elevilor școlilor secundare, care apreciau acțiunile desfășurate pe linia luptei antirevizioniste și anunțau înscrierea lor în cadrul ligii. Deseori aceste scrisori erau însoțite de mici contribuții bănești ale elevilor, pentru susținerea mișcării antirevizioniste²³⁹.

Rămânând tot în domeniul învățământului, se cuvine să amintim faptul că învățătorii și profesorii, au fost peste tot în Transilvania, membrii activi ai comitetelor ligii, propagând cu succes ideea antirevizionistă, datorită prestigiului pe care îl aveau în cadrul comunităților locale.

Menționăm, de asemenea, numărul mare de articole cu caracter antirevizionist, scrise de învățători, profesori și revizori școlari în presă, atât în revistele de specialitate, cât și în ziarele locale sau chiar cele centrale. Cele mai multe articole apărute în presa centrală, având ca autori cadre didactice din Transilvania, au fost publicate de „Universul”, care era o gazdă primitoare pentru corespondenții voluntari din întreaga țară, care transmiteau știri despre mișcarea antirevizionistă.

Corpul didactic era preocupat permanent de formele și metodele de acțiune pe care trebuia sau dorea să le folosească, pentru a contribui cu bune rezultate la mișcarea antirevizionistă, declanșată în întreaga societate românească. Bineînțeles că aceste metode, nu puteau fi altele, decât cele legate de misiunea nobilă de a contribui la luminarea satelor și de a-și aduce aportul la dezvoltarea mișcării antirevizioniste, considerată ca un imperativ major al momentului²⁴⁰.

cadru solemnității de sfârșit de an, absolventei Turic Floarea, din comuna de frontieră Grăniceri, Arad, cu îndemnul să propovăduiască acum și în viitor, la postul de învățătoare, iubirea pământului și intangibilitatea hotarelor vechii Dacii”. (*Ibidem*, Dosar 12/1935-1938, fila 25).

²³⁹ În scrisoarea expedită la 26 aprilie 1934, de eleva Lucia Cosma, din clasa a IV-a C de la Liceul de Fete „Principesa Ileana” din Cluj, găsim următoarele: „Din convorbirile tatălui meu cu unii prieteni, am înțeles că pentru succesul propagandei antirevizioniste, este nevoie, nu numai de o acțiune intensă, morală și patriotică, dar și de sacrificii materiale, pe care sunt obligați a le face toți bunii români, cu atât mai mult, cu cât acestea sunt foarte modeste. Cum mă consider și eu, ca făcând parte din micile, dar bunele românce, vă rog Domnule Președinte să, primiți din partea mea suma de 60 de lei, adică tot atât cât am, pe care vă rog să o întrebuiți cum ve-ți crede mai bine”. (*Ibidem*, Dosar 37/1934-1936, fila 5).

²⁴⁰ Iată ce spunea dascălul E. Gavriș la adunarea subsecției învățătorilor din plasa Zalău, vizavi de metodele de acțiune antirevizionistă: „în fața primejdiei propagandei revizioniste, care tinde să ne amenințe, se impune ca noi, învățătorimea pe capetele

În această ordine de idei menționăm preocuparea asociațiilor învățătoresți din județele Transilvaniei, de a strânge materiale, pe baza unor chestionare, asupra învățătorilor români, care au murit sau au fost prizonieri pentru susținerea idealului național²⁴¹.

Aceste chestionare au fost extinse asupra tuturor acelor români, care au luptat ori s-au jertfit pentru cauza românească, fiind de un real folos organizațiilor locale ale ligii, care au comemorat pe acești luptători, ridicând troițe, plăci comemorative sau statui²⁴².

Raporturile C.R. cu Universitatea din Cluj

Nu putem încheia analiza raporturilor Comitetului Regional cu instituțiile de învățământ, fără a evidenția rolul extraordinar de important, pe care l-a avut în conducerea și organizarea mișcării antirevizioniste, Universitatea clujeană.

Abia realizat, idealul universității românești la Cluj, după marea unire, a fost deja pus în pericol de propaganda revizionistă, care invoca în acest domeniu, teoria rasistă a unei așa-zise inferiorități culturale a românilor, în raport cu cultura maghiară.

Nerăspunzând direct unor asemenea insulte, specialiștii Universității din Cluj, au căutat să demonstreze prin activitatea și lucrările lor, contrariul, implicându-se într-un dialog științific cu străinătatea de pe urma căruia s-a ales cu unanime aprecieri.

Căutând să dea un răspuns propagandei revizioniste maghiare, la aniversarea a 10 ani de învățământ universitar românesc la Cluj, în octombrie 1930, s-a organizat o expoziție retrospectivă cu lucrările științifice ale cadrelor didactice, care a demonstrat că învățământul

căreia va cădea o bună parte a răspunderii, să ne examinăm conștiințele „să ne verificăm puterea sufletească și pătrunși de înaltele aspirații ale neamului, să acționăm în lumea satelor așa cum cere momentul și interesele țării”. („Școala Noastră”, Zalău, XI, nr. 45 din iunie 1934, p. 184).

²⁴¹ Această inițiativă a fost declanșată de Asociația învățătorilor din județul Sălaj, care încă din toamna anului 1933 a demarat acțiunea intitulată „Din jertfele Unirii”. (*Ibidem* nr. 1, din ianuarie 1934).

²⁴² Referitor la comemorarea personalităților locale, președintele L.A.R., secția Aiud, spunea la 2 decembrie 1934: „ Prea multe morminte de martiri avem în jurul acestui oraș istoric, care trebuiesc marcate și evidențiat rostul jertfei de martir”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 48/1934-1938, fila 19).

universitar românesc la Cluj, în numai 10 ani a întrecut universitatea ungurească a Clujului. Bilanțul impresionant al producțiilor științifice clujene, a fost inventariat de Ioachim Crăciun, într-o lucrare dedicată acestui eveniment²⁴³.

Considerați flacăra vie a intelectualității ardelenе, universitarii clujeni s-au angajat cu toată responsabilitatea în organizarea și conducerea marilor manifestații antirevizioniste din 1 Decembrie 1932 și 28 mai 1933²⁴⁴.

Înființarea în 15 Decembrie 1933 a Ligii Antirevizioniste Române la București, a creat cadrul organizatoric de manifestare a patriotismului universitarilor clujeni, la care s-au alăturat capii celor două biserici naționale românești. Aceștia au constituit Comitetul Regional pentru Transilvania al L.A.R.

În conducerea mișcării antirevizioniste din Transilvania s-au implicat, după cum am văzut, cei mai iluștri reprezentanți ai universității clujene, care au acordat o deosebită importanță angajării tuturor personalităților în afirmarea în țară și în străinătate a antirevizionismului românesc.

Putem spune, fără teama de a greși că implicarea universității clujene, ca instituție de învățământ și a reprezentanților ei, a contribuit decisiv la dezvoltarea mișcării antirevizioniste din Transilvania.

Legăturile C.R. cu românii din diaspora

Conștienți de importanța legăturilor cu românii din diaspora, universitarii clujeni, angrenați în conducerea mișcării antirevizioniste, au căutat să folosească orice prilej pentru a întări colaborarea dintre românii dinlăuntrul și din afara granițelor naționale. O preocupare imediată a Comitetului Regional a constat în stabilirea legăturilor cu românii din statele învecinate. Într-un studiu elaborat pe această temă se arăta că vremurile după

²⁴³ I. Crăciun, *Activitatea științifică la Universitatea Regale Ferdinand I din Cluj în primul deceniu, 1920-1930*, Cluj 1935.

²⁴⁴ Chemarea la marea adunare antirevizionistă de la Cluj, din 28 mai 1933, era semnată de o serie de iluștri universitari, reprezentanți ai diferitelor asociații și societăți:

- Iuliu Hațieganu, președintele Despărțământului Cluj al ASTREI;

- V. Ghidionescu, președintele Ligii Culturale;

- Sextil Pușcariu, președintele FOR-ului;

- Fl. Ștefănescu-Goangă, rectorul Universității;

- Gh. Sion, cetățean de onoare al Clujului. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, dosar 64/1934-1937, fila 7).

război au devenit tot mai dificile pentru românii care trăiau dincolo de granițele naționale, în special pentru cei din Ungaria, care erau supuși aceleași politici de deznaționalizare, pe care statul maghiar a dus-o întotdeauna, față de cetățenii nemaghiari²⁴⁵. Se aprecia că dacă înainte de război, exista Liga Culturală, care ținea contactul cu românii de peste granițele țării libere, după unire, acest rol trebuia să și-l asume Liga Antirevizionistă Română.

Comitetul Regional pentru Transilvania al L.A.R. a căutat să stabilească legături cu românii din diaspora, întreținând o corespondență vastă, mai ales cu românii din Iugoslavia, cărora le-a trimis în continuu cărți românești. În cursul anului 1937 au fost trimise 156 volume diferite, în special cărți cu conținut istoric sau antirevizionist. Aceste materiale au fost trimise în special țăranilor lipsiți de mijloace, care le-au primit ca o adevărată binecuvântare, trimițând scrisori de mulțumire, de-a dreptul impresionante²⁴⁶.

Comitetul Regional din Cluj a mai trimis cărți și materiale de propagandă antirevizionistă, românilor din S.U.A., Canada, Germania, Franța, Polonia și pretutindeni unde se solicitau aceste ajutoare din partea conaționalilor²⁴⁷. Numai în cursul anului 1937, au fost expediate asemenea materiale la 50 de adrese românești din S.U.A., 38 din Germania etc.²⁴⁸

Printr-o astfel de corespondență s-au stabilit legături de reciprocitate cu Alexandru Bazil din New-York, președintele organizației „Sons of Roumania”, care a tipărit în limba engleză, foiletoanele din ziarul

²⁴⁵ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 162.

²⁴⁶ În scrisoarea trimisă la 23 ianuarie 1936 de Eustin Bogdan din Novo Selo din Banatul iugoslav, care a primit cărți de la Cluj, erau exprimate sentimentele de solidaritate generate de acțiunea antirevizionistă: „Și eu ca frate român, vă rog să aveți bunăvoința de a mă înscrie ca membru în societatea antirevizionistă, măcar că sunt peste granițe, că vi-o spun curat, că să nu dea Dumnezeu să răsune buciumul, că îndată voi lăsa părinți, copii, casă și masă și voi alerga la scumpii mei frați de-un sânge și vom pune umăr la umăr, să nu ne mai cotopească barbarii maghiari, care ne-au supt sângele atâta vreme”. (*Ibidem*, Dosar 14/1935, fila 7).

²⁴⁷ La 29 ianuarie 1937, Comitetul Regional trimitea un colet lui Dumitru Crișan din Ontario Canada, care a solicitat cărți românești. Cărțile apărute în editura L.A.R. au fost trimise gratuit, scrisoarea arătând că asemenea colete vor fi trimise tuturor românilor, care trimiteau adresa lor Comitetului Regional. (*Ibidem*, fila 28).

²⁴⁸ *Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 163.

„Universul” ale profesorului Ioan Lupaș, și le-a distribuit în Statele Unite, Canada și în Apusul Europei²⁴⁹.

În afară de trimiterea de cărți, ziare și reviste cu conținut antirevizionist, Comitetul Regional din Cluj a susținut neconținut și în toate instanțele, cauza românilor minoritari, în special a celor din Ungaria, care conform statisticilor ungare au fost reduși de la 101.000 în 1910, la 16.000 în 1930²⁵⁰.

Analizând cu îngrijorare aceste date statistice, într-un memoriu trimis la 1 Decembrie 1938, conducerii centrale a ligii de la București, membrii Comitetului Regional constatau că în 20 de ani, numărul românilor din Ungaria a fost redus cu 85%²⁵¹.

Criticând continuarea practicilor de deznaționalizare și după dezmembrarea monarhiei dualiste, memoriul cerea autorităților prin intermediul L.A.R., să pretindă înaintea oricăror discuții, ca Ungaria să trateze în mod omenesc minoritățile de la ei²⁵².

Problema tragică a românilor din Ungaria a fost subiectul a numeroase articole sau studii, prin care membrii Comitetului Regional, făceau cunoscut opiniei publice românești și mondiale, tratamentul discriminatoriu pe care Ungaria revizionistă îl făcea propriilor minorități naționale.

Nu au fost uitați nici românii de peste Nistru, victime ale politicii de dislocare și deznaționalizare a țarismului și apoi a stalinismului în perioada interbelică²⁵³.

²⁴⁹ Foiletoanele au fost publicate în broșura: „*The revizionist movement shown to the illusory and without substance*”. New York, Fischer Press Inc., 1936, 13 p, sub semnătura profesorului Lupaș. Într-o scrisoare expediată din New York de Alexandru Bazil către profesorul Ioan Lupaș, acesta arăta că i-a trimis 50 de exemplare din culegerea publicată la New York și a mai trimis încă 1.000 de bucăți la toți atâția intelectuali din S.U.A. și trimiterea nu s-a isprăvit. (*Ibidem*, Dosar 26/1935-1938, fila 21).

La 1 martie 1937, profesorul Lupaș trimitea o scrisoare de mulțumire lui Alexandru Bazil, cerând încă 200 de exemplare, pentru a le trimite intelectualilor și politicienilor din Europa. (*Ibidem*, Dosar 19/1937, fila 22).

²⁵⁰ *Ibidem*, Dosar 53/1934-1939, fila 127.

²⁵¹ *Ibidem*, fila 129.

²⁵² Memoriul aducea serioase acuze cercurilor guvernamentale arătând că: „această operă condamnabilă, care nu mai are egal în întreaga lume civilizată, nu putea să continue dacă guvernele țării noastre nu ar fi contribuit și ele prin dezinteresul și prin tăcerea lor”. (*Ibidem*).

²⁵³ În darea de seamă pe 1937 se menționa că membrii Comitetului Regional își propuneau să mențină trează atenția oficialităților noastre asupra românilor de peste Nistru care nu pot fi lăsați în uitare. (*Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 163).

O altă latură a relațiilor externe ale Comitetului Regional a fost dată de corespondența cu personalitățile politice, științifice și culturale din Occident, care erau favorabile cauzei românești.

În 1934, membrii Comitetului Regional au făcut eforturi pentru primirea în cele mai bune condiții a unor ziariști englezi, care au vizitat România și cărora le-au fost înmânate numeroase exemplare imprimate ale ligii²⁵⁴.

Raporturile cu personalitățile din străinătate

Comitetul Regional din Cluj a căutat să se apropie de toate personalitățile din Occident, care susțineau cauza antirevizionistă. Cu prilejul primei Adunări Generale a L.A.R. pentru Transilvania și Banat, care a avut loc la Cluj în 19 mai 1935, au fost trimise din partea președintelui Ioan Lupaș, două telegrame de felicitare în Anglia. Prima a fost trimisă profesorului Seton Wattson, în semn de mulțumire pentru importanțele servicii aduse adevărului istoric prin publicarea unei reușite sinteze a trecutului istoric românesc și care se afla în curs de traducere în limba română²⁵⁵. A doua telegramă a fost expediată publicistului Wickham Steed, pentru importanțele servicii aduse dreptății și păcii europene, prin activitatea sa publicistică²⁵⁶.

În numele românilor reuniți la Cluj, sub egida L.A.R., pentru a protesta împotriva injustelor aprecieri ale șefului guvernului italian, Comitetul Regional a trimis o telegramă profesorului Jacques Ancei, în care i se exprimau mulțumiri pentru critica aspră făcută discursului mussolinian, în ziarul „Le Temps”²⁵⁷.

Relațiile de colaborare pe linia acțiunilor antirevizioniste s-au stabilit și între Comitetul Regional și Consulatul Republicii Cehoslovace din Cluj. Astfel, la 15 noiembrie 1935, respectiva instituție diplomatică a trimis Comitetului Regional o publicație în limba franceză a lui Edouard Benes, pentru a fi folosită în propaganda antirevizionistă²⁵⁸.

La 22 februarie 1936, Comitetul Regional, trimitea consulului Cehoslovaciei de la Cluj, J. Chocholouschek, 10 exemplare din revista

²⁵⁴ *Ibidem*, Dosar 1/1934, fila 17.

²⁵⁵ *Ibidem*, Dosar 46/ 1934-1937, fila 16.

²⁵⁶ *Ibidem*, Dosar 51/ 1934-1938, fila 111.

²⁵⁷ *Ibidem*, Dosar 91/1934-1941, fila 4.

²⁵⁸ Lucrarea lui E. Beneš era intitulată: „La lutte pour la Sécurité Collective en Europe et la Italo-Abyssine”. (*Ibidem*, Dosar 31/1920-1938, fila 59).

„Piatră de Hotar”, care reproducea articolul primului ministru cehoslovac, Milan Hodza, în care se exprimau cuvinte prietenești la adresa națiunii române²⁵⁹.

Comitetul Regional s-a implicat și în invitarea și primirea la Cluj a unor personalități politice, științifice și culturale din Occident care s-au remarcat pentru poziția lor antirevizionistă.

Prima vizită de acest gen a fost a președintelui Uniunii Latine, Raoul Follereon, care a acceptat invitația făcută prin intermediul lui Aurel Gociman care a devenit corespondentul acestei asociații internaționale la Cluj²⁶⁰.

În 12 septembrie 1937, cu prilejul Congresului internațional de antropologie și arheologie istorică, a vizitat Clujul, profesorul francez Louis Marin, un susținător al cauzei românești, care a participat și la procesul memorandiștilor²⁶¹.

Primirea a fost deosebită, încă din gară, unde ilustrul profesor francez a fost întâmpinat de primarul Clujului și de întreg corpul profesoral al universității. Punctul culminant l-a constituit însă festivitatea organizată de Comitetul Regional în sala Memorandului, unde a fost evocată personalitatea distinsului oaspete și sprijinul acordat de acesta în procesul memorandiștilor²⁶².

²⁵⁹ *Ibidem*, Dosar 40/1936, fila 13.

²⁶⁰ Redăm scrisoarea de mulțumire în urma vizitei la Cluj: „Iată-ne reântorși la Paris, încântați de primirea și imaginea magnifică pe care patria d-voastră ne-a rezervat-o. Dar printre aștepta dulci amintiri emoționante, recepția de la Cluj rămîne de o bucurie inestimabilă. Vă rog să transmiteți d-lui primar al Clujului, amabililor profesori care ne-au însoțit, grațitudinea noastră profundă și să-i asigurați de rodnice și fidele aduceri aminte”. (*Ibidem*, Dosar 31/1920-1928, fila 78).

Mulțumind pentru acordarea titlului de membru al ordinului latin („La medaille de l'Ordre Latin”), Aurel Gociman scria că: „în ciuda depărtării geografice, noi n-am uitat niciodată legăturile de sânge, care unesc națiunile noastre. Noi ne găsim la porțile Orientului, departe de celelalte popoare de care ne unește glasul sîngelui și adesea și astăzi ca și în trecut, noi trebuie să trecem peste mari greutăți din partea a numeroși inamici care ne înconjoară. Iată de ce, d-le președinte, faptul că ați fost printre noi, ne-a amintit de legăturile de fraternitate ale popoarelor latine, ceea ce ne dă curaj și forță”. (*Ibidem*, fila 90).

²⁶¹ *Ibidem*, Dosar 19/1937, fila 4.

²⁶² Luînd cuvîntul, profesorul Vladimir Ghidionescu se adresa oaspetelui francez cu următoarele cuvinte: „Nu sunt aceste exemple de virtute civică ale românilor transilvăneni, care v-au atașat pentru totdeauna cauzei românești, până a deveni apărătorul pasionat al acestei Lorene române, Transilvania, înainte de unirea noastră națională și apărătorul nostru înverșunat azi, alături de Liga Antirevizionistă Română, a

Orașul Cluj a fost vizitat și de profesorul Charles Upson Clark, de la universitatea din New York, care a intrat în atenția Comitetului Regional pentru articolele pe care le-a publicat în presa americană, în care combătea argumentele propagandei revizioniste. Primirea a fost deosebit de călduroasă iar la banchetul organizat de Comitetul Regional al L.A.R., a luat cuvântul profesorul Lupaș, care a mulțumit oaspetelui american pentru sprijinul acordat cauzei românești²⁶³.

Prin legăturile stabilite de Comitetul Regional cu românii din diaspora și cu personalitățile favorabile cauzei românești în străinătate, mișcarea antirevizionistă s-a afirmat pe plan internațional, fiind apreciată pentru contribuția ei la progresul și pacea omenirii.

Sprrijinirea mișcării teatrale în Transilvania

Referitor la colaborarea Comitetului Regional cu instituțiile de cultură, menționăm preocuparea conducătorilor mișcării antirevizioniste pentru susținerea mișcării teatrale din Transilvania. Acest lucru s-a datorat faptului că intelectualii clujeni vedeau în teatru un important mijloc de educație estetică dar și națională. Să mai adăugăm faptul că Aurel Gociman, secretarul general al L.A.R. pentru Transilvania a fost numit la 9 mai 1934 în Consiliul de administrație al Teatrului Național din Cluj, în calitate de jurist, delegat al ministerului²⁶⁴.

Față de intensificarea propagandei revizioniste maghiare prin intermediul teatrului, Comitetul Regional a sprijinit prezentarea unei piese cu caracter istoric și național, „Tribunul” de Ion Lapedatu. Astfel, într-o adresă trimisă de Comitetul Regional la 30 septembrie 1937, directorului Teatrului Național din Cluj, Victor Papilian, se arăta că Liga antirevizionistă va sprijini material un turneu al teatrului cu această piesă în Ardeal. Singura condiție pusă era ca pe afișele în care erau anunțate spectacolele să se menționeze că turneul se desfășoară sub auspiciile L.A.R., pentru a putea fi contactate comitetele locale ale ligii spre a oferi întregul concurs la aranjarea spectacolelor²⁶⁵.

integrității acestei uniri. În sfârșit, nu vi se pare că auziți azi vocile misterioase ale celor care au fost condamnați aici strigând: Ție Louis Marin, omagiu și recunoștință”. (*Ibidem*, Dosar 19/1937, fila 4).

²⁶³ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 225.

²⁶⁴ *Ibidem*, Dosar 33/1932-1935, fila 1.

²⁶⁵ *Ibidem*, Dosar 18/1937, fila, 11

Activitatea ligii în anii 1938-1940

Acestea au fost principalele acțiuni cu caracter antirevizionist, desfășurate în Transilvania, în perioada interbelică, sub patronajul Comitetului Regional din Cluj. Din păcate, așa cum am mai spus, regimul de autoritate monarhică impus de Carol al II-lea, a împiedicat dezvoltarea mișcării, chiar în momentele când aceasta trebuia intensificată. Afirmația se bazează pe studiul a numeroase documente, care arată că regimul carlist a ignorat total rolul mișcării antirevizioniste. La ședința Comitetului plenar din 7 martie 1938, secretarul general, Aurel Gociman a prezentat o dare de seamă asupra monumentelor proiectate a fi ridicate la Beliș și la Bobâlna, arătând că în noile împrejurări, înfăptuirea lor se lovea de mari greutăți, deoarece Comitetul Regional nu se mai bucura de sprijinul autorităților²⁶⁶.

Cu patru zile înainte, profesorul Lupaș trimitea o scrisoare episcopului Nicolae Colan, în care îl anunța de intenția de a demisiona din funcția de președinte activ al Comitetului Regional al L.A.R. pentru Transilvania²⁶⁷.

La ședința Comitetului Executiv din 25 mai 1938, Aurel Gociman a citit scrisoarea de demisie a lui Ioan Lupaș din funcția de președinte. Demisia a fost respinsă, propunându-i-se profesorului Lupaș să consimtă să fie reales la Adunarea Generală, programată peste 4 zile, iar dacă nici atunci nu consimte, să accepte să fie ales ca președinte de onoare al Comitetului Regional²⁶⁸.

Nu sunt precizate motivele care l-au îndemnat pe profesorul Ioan Lupaș să demisioneze, dar analiza documentelor Adunării Generale din 29 mai 1938 a Comitetului Regional, ne îndreaptă spre concluzia că demisia a fost cauzată de îngrădirea libertății de exprimare a mișcării antirevizioniste, în momentele când România începea să fie izolată pe plan diplomatic. Astfel, în darea de seamă alcătuită de profesorul Lupaș se arată că din cauza împrejurărilor cu totul independente de voința conducătorilor ligii, anul 1938

²⁶⁶ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 272.

²⁶⁷ Iată conținutul acestei scrisori: „în timpul din urmă, intervenind împrejurări neatârătoare de voința mea proprie, însă care-mi stânjenesc activitatea desfășurată până acum la conducerea Comitetului Regional din Cluj, mă simt îndemnat a demisiona din demnitatea de președinte al acestui comitet.

În cea mai armonioasă colaborare cu distinșii membrii ai Comitetului Regional din Cluj, precum și cu ai conducerii centrale din București, m-am silit să îndeplinesc obligațiile felurite, împreună cu această onorifică însărcinare”. (*Ibidem*, fila 275).

²⁶⁸ *Ibidem*, fila 273.

nu s-a dovedit prea prielnic pentru mișcarea antirevizionistă²⁶⁹. Într-o moțiune adoptată de aceeași adunare se cerea autorităților să nu desființeze instituțiile de stat românești din regiunile de la granița de vest, așa cum s-a procedat cu Școala Normală din Cărei²⁷⁰. Desființarea acestei școli era în total dezacord cu ceea ce membrii Comitetului Regional au susținut mereu, întărirea morală și materială a graniței de vest a țării.

La 4 iunie 1938, Comitetul Executiv l-a ales în funcția lăsată liberă de profesorul Lupaș, pe Ștefan Meteș, directorul Arhivelor Statului din Cluj, membru al Academiei Române și fost subsecretar de stat, deci o altă binecunoscută personalitate a vieții sociale, naționale și științifice a Transilvaniei²⁷¹.

La 19 iunie 1939 își prezenta demisia și secretarul general al Comitetului Regional, Aurel Gociman, unul din cei mai activi susținători ai mișcării antirevizioniste²⁷². Motivul demisiei a fost generat de mutarea locului de muncă la București. La ședința Comitetului Executiv din 19 iunie 1939, Aurel Gociman a anunțat că a depus la Arhivele Statului din Cluj, toate documentele privind activitatea ligii în Transilvania și a prezentat inventarul acestor lucruri²⁷³.

Din documentele depuse s-a constituit ulterior un fond, compus din 100 de dosare, care avea câteva zeci de mii de file și care ne-a fost de mare ajutor în reconstituirea principalelor direcții de acțiune ale mișcării antirevizioniste din Transilvania.

După manifestațiile prilejuite de aniversarea a 20 de ani de la unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1938, mișcarea antirevizionistă s-a stins treptat, datorită imposibilității organizării acțiunilor pe care și le doreau conducătorii ei.

²⁶⁹ Cu toate acestea, se arăta în raportul întocmit de profesorul Lupaș, „am căutat ca în aceste împrejurări să menținem veșnic acest organism, care suntem convinși că nu va pierde niciodată din însemnătatea lui, căci amenințarea granițelor țării noastre de la Răsărit și Apus nu încetează.” (*Ibidem*, Dosar 50/1934-1938, fila 158).

²⁷⁰ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 341.

²⁷¹ *Ibidem*, Dosar 50/1934-1938, fila 66 și Dosar 51/1934-1938, fila 394.

²⁷² Într-o scrisoare adresată tot la 19 iunie 1939 lui Ioan Lupaș, cu care a colaborat 5 ani pentru conducerea mișcării antirevizioniste din Transilvania, Aurel Gociman făcea următoarele aprecieri asupra personalității fostului președinte al Comitetului Regional: „Exemplul pe care l-am avut din partea d-voastră, a fost o îmbărbătare pentru mine și m-a făcut să depun întreaga mea putere de muncă și însuflețire pentru cauza în care am crezut și în care mai conținu a crede.” (*Ibidem*, Dosar 46/1934-1937, fila 17).

²⁷³ *Ibidem*, Dosar 51/1934-1938, fila 346.

Pentru anul 1939, documentele confirmă faptul că în majoritatea localităților Transilvaniei, organizațiile Ligii Antirevizioniste Române și-au suspendat activitatea, la fel cum s-a întâmplat cu filialele Astrei, sau cu a celorlalte asociații și societăți patriotice²⁷⁴.

Criticând poziția regimului carlist față de Liga Antirevizionistă Română, Stelian Popescu, în memoriile sale, arată că odată cu venirea guvernului Armând Călinescu, la 7 martie 1939, i s-au interzis acestei organizații orice acțiuni, până și ținerea adunărilor generale anuale, pentru darea de seamă a gestiunii bănești²⁷⁵.

Minimalizând importanța acțiunilor cu caracter antirevizionist, desfășurate în țară și în străinătate sub egida L.A.R., regimul carlist a comis o gravă eroare prin faptul că a pierdut sprijinul întregii societăți românești, care simțea nevoia să reacționeze în fața pericolelor care se prefigurau tot mai pregnant. Carol al II-lea dorea ca doar partidul său unic să devină liantul, care să mobilizeze societatea românească în fața pericolelor interne și externe.

În acest context se cuvine să menționăm faptul că liderii mișcării antirevizioniste din Transilvania, înțelegând necesitatea realizării unei solidarități a națiunii române în fața pericolului revizionist, nu au desfășurat acțiuni împotriva regimului carlist, care nu a luat măsuri împotriva agitațiilor Ungariei pe plan extern și nici nu a admis mitinguri de protest sau campanii de presă antirevizioniste.

Critici virulente la adresa regimului carlist au fost formulate însă de organizația de tineret a Partidului Național Țărănesc din Ardeal și Banat,

²⁷⁴ O notă a Inspectoratului de Jandarmi Cluj, din 19 martie 1939, arată că „Liga Antirevizionistă din localitate, nu a început nici o activitate fățișe în contra revidcărilor revizioniste maghiare”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectorul de Jandarmi Cluj*, Dosar 14/1939, fila 39).

La 8 decembrie Comisariatul de Poliție Abrud consemna că: „Liga Antirevizionistă, fostă sub președenția d-lui Ioan Mitar și-a suspendat activitatea, astfel că în decursul prezentului an, nu a ținut nici o conferință sau adunare. Filiala asociației Astra, nu a avut nici un fel de activitate în decursul acestui an.” (Arhivele statului filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 51/1939, fila 47).

La 12 decembrie 1939, o notă informativă a Poliției orașului Alba Iulia menționa că „există o singură asociație politică, sub numele de Liga Antirevizionistă, care în anul curent nu a avut nici un fel de activitate.” (*Ibidem*, fila 59).

²⁷⁵ S. Popescu, *Memorii*, p. 157.

care intenționa să publice un manifest în legătură cu agitațiile revizioniste de la Budapesta²⁷⁶.

Suspendarea mișcării antirevizoniste din Transilvania nu a liniștit însă agitațiile Ungariei, așa cum doreau autoritățile, dar a adus prejudicii cauzei românești prin izolarea politică, internă și externă, la care a fost supus regimul carlist.

Aprecierea activității Comitetului Regional

Acțiunile desfășurate sub egida C.R. pentru Transilvania al L.A.R. au rămas în conștiința colectivă ca un protest vehement față de cei care doreau să-i înstrăineze pe ardeleni de la patria mamă. Din documentele menționate în acest capitol, rezultă că mișcarea antirevizionistă din Transilvania și-a atins scopul propus, atât în țară, cât și în străinătate. Astfel, în țară și mai ales în Transilvania s-a creat o stare de spirit profund antirevizionistă în rândul populației, care ar fi sprijinit orice decizie politică a cercurilor guvernante, menită să apere integritatea frontierelor naționale. Prin publicațiile și acțiunile desfășurate în străinătate, Comitetul Regional a reușit să reducă din avansul luat de propaganda revizionistă la începutul deceniului patru și să demaște neadevărurile pe care aceasta se baza.

Lucrul acesta nu ar fi fost posibil, dacă atât la nivelul Comitetului Regional, cât și al tuturor localităților Transilvaniei, cei care s-au angajat în mișcare nu și-ar fi pus în joc toate forțele, pentru a afirma dreptatea antirevizionismului românesc în țară și în străinătate.

De altfel, Comitetul Regional din Cluj a fost cel mai bine organizat dintre toate comitetele din țară și a fost apreciat pentru că a obținut cele mai importante realizări pe linia luptei antirevizioniste.

Acest lucru a fost recunoscut chiar și de adversarii din țară și din străinătate ai Ligii Antirevizioniste Române. Sunt cunoscute campaniile de presă declanșate în ziarele bucureștene „Adevărul”, „Dimineața”, „Zorile” și „Lumea românească”, împotriva lui Stelian Popescu de ziaristi precum: Zaharia Stancu, Victor Eftimiu, Micea Damian, Lascăr Antoniu și alții pentru diferite episoade din cariera lui și pentru faptul că ar fi obținut

²⁷⁶ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Parchetul General al Curții de Apel Cluj*, Dosar 29/1938, fila 24.

beneficii personale de pe urma situării în fruntea Ligii Antirevizioniste Române²⁷⁷.

Referitor la această campanie, Stelian Popescu nota în memoriile sale că ar fi fost pornită din ordinul lui Carol al II-lea și a Elenei Lupescu. El motivează acest lucru prin faptul că cei doi nu au putut uita că Stelian Popescu, în calitate de ministru de justiție, a participat la redactarea testamentului regelui Ferdinand, prin care prințul Carol era dezmoștenit. Din ordinul Elenei Lupescu, Victor Eftimiu a publicat o broșură, „Jos laba de pe tricolor”, în care a adunat toate atacurile împotriva lui Stelian Popescu. Această broșură a fost găsită în casa doamnei Lupescu în peste 1000 de exemplare, când a fugit din țară, după abdicarea regelui²⁷⁸.

În timpul guvernării lui Armând Călinescu, i s-a intentat un proces lui Stelian Popescu, pe motiv că „Societatea Drajna”, pe care o conducea, exploata niște păduri, care aparțineau țăranilor din zonă și care ar fi fost acaparate prin falsificare de acte. Procesul a dat câștig de cauză lui Stelian Popescu, societatea Drajna continuându-și activitatea²⁷⁹.

Este cunoscut de asemenea faptul că Nicolae Iorga a condamnat atitudinea ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”, pentru campania lor, menită să aducă deservicii antirevizionismului românesc²⁸⁰.

În această polemică a fost atras și Comitetul Regional din Cluj, datorită unui articol din „Lumea Românească”, care insinua că fondurile L.A.R. ar fi fost administrate incorect. În fața acestei provocări, conducerea Comitetului Regional a reacționat prompt printr-un comunicat de presă, difuzat tuturor

²⁷⁷ Redăm pentru exemplificare câteva din articolele virulente la adresa lui Stelian Popescu: „Liga Antirevizionistă” de V. Eftimiu, în „Zorile”, I, nr. 195; „Stelian Popescu - vipera de frontiere”, de Mircea Damian, în „Lumea Românească”, I, nr. 17, din 26 septembrie 1937; „Stelian Popescu și timbrul antirevizionist”, de M. Damian și „A înnebunit Stelian Popescu?” de Z. Stancu, în „Lumea Românească”, I, nr. 112, din 21 septembrie 1937; „Stelian Popescu - tâlhar al istoriei românești” de Geo Bogza. (*Ibidem*, nr. 111, din 23 septembrie 1937); „Cum a devenit Stelian Popescu, proprietarul Universului?” de L. Klaustian. (*Ibidem*, nr. 115, din 24 septembrie 1937).

²⁷⁸ S. Popescu, *Memorii*, p. 158.

²⁷⁹ *Ibidem*, p. 159.

²⁸⁰ Într-o notă a Comitetului Regional, din 22 ianuarie 1937, se arăta că „profesorul Nicolae Iorga a condamnat în cuvinte aspre dar meritate acțiunea celor două ziare.” (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 54/1934- 1939, fila 94).

ziarelor importante din țară, în care erau condamnate insinuările lipsite de temei ale celor de la „Lumea Românească”²⁸¹.

Aceiași ziariști recunoșteau însă, chiar în articolele critice la adresa lui Stelian Popescu, rezultatele deosebite obținute de Comitetul Regional pe linia luptei antirevizioniste. Astfel, Mircea Damian în „Lumea Românească” din 26 septembrie 1937, analizând modul defectuos de organizare și acțiune a Ligii Antirevizioniste Române în țară, arăta că Transilvania avea o situație cu totul excepțională, datorită faptului că problema antirevizionistă avea un caracter mai presant și că în fruntea Comitetului Regional se afla profesorul Ioan Lupaș. Autorul articolului lauda Comitetul Regional pentru că a tipărit broșuri, calendare și reviste de propagandă în diferite limbi și că a reușit să stângă un fond apreciabil, subvenționând și acordând premii pentru lucrările cu caracter antirevizionist. În încheierea aprecierilor sale, Mircea Damian arăta că în general acțiunea Comitetului Regional pentru Transilvania era incomparabil mai intensă decât cea a centrului²⁸²

²⁸¹ Iată conținutul acestei note de protest la adresa ziarului „Lumea Românească”: „Comitetul Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române ține să se știe că gestiunea sa a fost controlată cu deamănuntul și a fost prezentată adunărilor generale anuale din 19 mai 1935, 26 aprilie 1936 și 25 aprilie 1937. Ținem să respingem cu indignare insinuarea cu privire la gestionarea fondurilor L.A.R., pentru că ea atinge cinstea personală și patriotismul a mii de persoane din fruntea tuturor straturilor sociale românești din Transilvania, între care înalți Prea Sfinții Mitropoliți și Episcopi ai bisericilor noastre naționale, foști și actuali miniștri, profesori universitari, medici, avocați etc., care conduc mișcarea antirevizionistă din această parte a țării și stau în fruntea a celor aproape 700 de comitete județene și comunale ale Ligii Antirevizioniste Române. Înfierăm cu disprețul opiniei publice românești din această parte a țării, pe toți aceia care în loc să dea o mână de ajutor acțiunii naționale ce tinde să asigure intangibilitatea hotarelor patriei noastre întregite, caută să compromită pe cei ce stau în fruntea acestei mișcări și dau arme în mâinile dușmanilor țării noastre.

Pentru ca oricine, care ar căuta să lovească în Liga Antirevizionistă Română și în marile interese naționale pe care le reprezintă, să se convingă cât de mult aceasta reprezintă unanimitatea conștiinței și a opiniei publice românești din Transilvania.

Pe de altă parte, pentru a vedea cei de la „Lumea românească” în cine au lovit, atacând Liga Antirevizionistă Română, dăm mai jos numele conducătorilor Comitetului Regional din Transilvania ... „Lista semnăturilor începea cu președinții de onoare, în fruntea cărora se afla Î.P.S. Nicolae Bălan. Mitropolitul Ardealului.” (*Ibidem*, Dosar 30/1939, fila 19).

²⁸² Autorul articolului menționa în continuare că, din această cauză și din faptul că organizația centrală de la București nu a acordat nici un ajutor și l-a stingherit în activitate, Comitetul Regional din Cluj a primit completă autonomie, ceea ce conducerea centrală a ligii a acceptat în mod tacit. („Lumea Românească”, I, nr. 117, din 16 sept. 1937).

În ceea ce privește ecoul extern al activității Comitetului Regional din Cluj, redăm un pasaj dintr-un document care evidențiază faptul că cea mai bună dovadă că acțiunea antirevizionistă declanșată în Transilvania, a pus piedici serioase revizionismului maghiar, era faptul că presa de la Budapesta s-a ocupat în nenumărate rânduri de activitatea Comitetului Regional, exprimându-și îngrijorarea față de poziția câștigată de acesta pe plan internațional²⁸³.

Concluzii

Înființarea Ligii Antirevizioniste Române și a Comitetului Regional pentru Transilvania a determinat organizarea mișcării antirevizioniste românești, pentru a fi cât mai bine cunoscută în țară și în străinătate.

Conștienți de avansul luat de propaganda revizionistă ungară și văzând că statul trata cu indiferență problema afirmării dreptății cauzei românești, conducerea Comitetului Regional și-a luat această dificilă sarcină, de a elabora materiale de propagandă antirevizionistă. Pornind de la tot ce apărea în publicistica mondială referitor la revizionism, conducătorii Comitetului Regional al Transilvaniei, ei înșiși oameni de știință cu reputație internațională, au editat un buletin antirevizionist, în care făceau cunoscute acțiunile și materialele antiromânești apărute în țară și în străinătate. Prin cunoașterea argumentației propagandei revizioniste se puteau mai ușor contracara elementele neștiințifice, care stăteau la baza acestei teorii.

Sporirea literaturii antirevizioniste românești s-a făcut, după cum am văzut, prin sprijinirea ziarelor declarat antirevizioniste ca: „Gazeta Antirevizionistă” din Arad, „Noua Gazetă de Vest” din Oradea, „Glasul Hotarelor” din Satu Mare, „Tribuna Silvaniei” din Șimleul Silvaniei, „Neamul Nostru” din Sfântu Gheorghe, „Glas Românesc” din Odorhei și „Gazeta Ciucului” din Gheorghieni.

În rândul materialelor cu caracter periodic, putem încadra și calendarele antirevizioniste anuale, care aveau ca obiectiv principal difuzarea spiritului antirevizionist în lumea satelor.

Trebuie să precizăm că nici un document din fondul cercetat nu a evidențiat o atare stare de fapt. Este adevărat însă faptul că după trimiterea procentului din încasările cotizațiilor și timbrei, Comitetul Regional își organiza singur bugetul, în funcție de acțiunile pe care le preconiza. Darea de seamă asupra veniturilor și cheltuielilor era riguros reglementată și se prezentau rapoarte la adunările generale.

²⁸³ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 1/1932-1938, fila 19.

Combaterea științifică a argumentației revizioniste s-a făcut prin „Revue de Transylvanie”, care în cele 23 de numere în 10 volume, apărute între 1934 și 1945, au făcut cunoscut străinătății adevărul și dreptatea cauzei românești.

Studiilor și articolelor publicate în această revistă de mare autoritate științifică le-au urmat, în mod firesc, lucrările cu caracter antirevizionist, dintre care s-au remarcat cele din domeniul dreptului internațional, scrise de Gh. Sofronie, C. I. Bardoși, C. I. Codorcea etc. Făcând o statistică a lucrărilor cu caracter antirevizionist, apărute cu sprijinul Comitetului Regional, menționăm că cele 34 de titluri au acoperit toate domeniile științifice atacate de propaganda revizionistă. Lucrările menționate, alături de alte materiale au constituit baza expozițiilor antirevizioniste organizate de Comitetul Regional, în Cluj și în alte orașe ale țării. Slaba preocupare pentru popularizarea acestor lucrări în străinătate, pe care au dovedit-o cercurile guvernamentale, a făcut ca în străinătate să nu poată fi organizate expoziții antirevizioniste, deși Comitetul Regional a făcut demersuri pentru o expoziție la Paris.

O altă direcție a mișcării antirevizioniste din Transilvania a reprezentat-o organizarea manifestațiilor și a adunărilor populare, în care se protesta împotriva încercărilor de a modifica frontierele naționale ale statului român. Perfecta conlucrare între elite și mulțimi pe tărâmul luptei antirevizioniste s-a validat și cu prilejul conferințelor cu caracter antirevizionist pe care conducătorii ligii le-au susținut în toată țara. Remarcabil rămâne faptul că printre conferențieri s-au numărat și etnici maghiari, ca S. Fényes și Gh. Ferenczy, care erau convinși că politica revizionistă cultivată într-un climat de intoleranță, nu servea decât scopurilor egoiste ale castei marii aristocrații maghiare. Prestigiul științific al conducătorilor Comitetului Regional, a fost folosit pentru susținerea de către aceștia a conferințelor cu caracter antirevizionist în străinătate, cu scopul de a schimba imaginea României, deteriorată de atacurile continue ale propagandei revizioniste. Respectându-și numele și poziția în cadrul ligii, profesorul Ioan Lupaș a susținut cele mai multe conferințe cu caracter antirevizionist în străinătate.

Apreciind la adevărată valoare rolul pe care îl putea juca diaspora românească în sprijinirea cauzei antirevizioniste, conducătorii Comitetului Regional au stabilit legături cu românii din străinătate, pentru susținerea antirevizionismului românesc.

O mare atenție a fost acordată extinderii relațiilor de prietenie cu personalitățile vieții politice, culturale și științifice din străinătate, pentru a face cunoscută opiniei publice mondiale dreptatea cauzei românești.

Pentru a diversifica aria acțiunilor cu caracter antirevizionist, Comitetul Regional a sprijinit ridicarea unor biserici ortodoxe și greco-catolice, a unor monumente, troițe sau plăci comemorative, în cinstea martirilor neamului românesc.

În scopul difuzării stării de spirit antirevizioniste la nivelul global al societății românești, Comitetul Regional a avut raporturi de colaborare în această direcție cu organizațiile studentești, cu cele de femei, cu asociațiile cultural-patriotice și cu instituțiile economice, de învățământ, culturale și religioase. Scopul acestei colaborări viza dezvoltarea și afirmarea antirevizionismului organic românesc. Alături de antirevizionismul științific, promovat de elita intelectualității românești, antirevizionismul organic era menit să sensibilizeze cercurile politice din țară și din străinătate față de pericolul revizionist.

Comitetul Regional din Cluj a acționat pentru întărirea antirevizionismului organizat, promovat de statul român, pentru ca toate cele trei componente ale antirevizionismului românesc să acționeze unitar. Prin memorii, moțiuni, propuneri de măsuri cu caracter antirevizionist, Comitetul Regional din Cluj a încercat să impulsioneze latura antirevizionistă în dezvoltarea politicii externe a României. De multe ori însă, cercurile guvernamentale nu au apreciat îndeajuns propunerile Comitetului Regional și nici semnalele de alarmă, privind pericolul revizionist, care câștiga tot mai mulți adepți în deceniul patru.

Din acesta cauză, de multe ori, între conducerea L.A.R. și guvern au avut loc stări tensionate, care au degenerat în campanii de protest, împotriva unor gafe ale unor miniștri.

Situația de criză între conducerea L.A.R. și guvern, a intervenit în timpul regimului de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea, care a interzis orice acțiune cu caracter antirevizionist. Tot ceea ce s-a înfăptuit cu mari eforturi, începând cu ziua de 1 Decembrie 1932, a fost compromis de această decizie eronată a monarhului, care nu a realizat implicațiile interne și internaționale ale gestului său. Lovind în Stelian Popescu, căruia îi purta o veche ranchiună, Carol al II-lea, a decapitat practic mișcarea antirevizionistă, în momentul în care avea nevoie de susținerea poporului, pentru a păstra intacte frontierele statului național.

Conducerea Comitetului Regional din Transilvania s-a văzut în imposibilitatea realizării programului de acțiuni, menite să răspundă provocărilor revizioniste, care se intensificau din ce în ce mai mult. Șirul de

demisii ale conducătorilor mișcării antirevizioniste din Transilvania, a exprimat protestul acestora față de restricțiile impuse de regimul carlist.

Cei cinci ani de luptă antirevizionistă în care s-a implicat Comitetul Regional din Cluj, nu au fost însă zadarnici, datorită faptului că populația din Transilvania și din întreaga țară era pregătită ca la chemarea autorităților să-și pună în pericol viața, bunul cel mai de preț al omului, pentru apărarea celui mai mare dar pe care l-au primit de la înaintași, statul național unitar român.

A acțiunile cu caracter antirevizionist desfășurate sub patronajul Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române, au contribuit decisiv la dezvoltarea spiritului de solidaritate națională în această parte a țării. Prin implicarea Comitetului Regional în organizarea și conducerea mișcării antirevizioniste din Transilvania cele trei componente ale antirevizionismului românesc au fost activate.

În primul rând s-a impulsionat dezvoltarea *antirevizionismului științific românesc*, prin stimularea apariției lucrărilor și publicațiilor unor specialiști recunoscuți în lumea științei. Cu mijloacele modeste de care a dispus, Comitetul Regional a reușit să contribuie la răspândirea și afirmarea antirevizionismului românesc pe plan internațional.

În al doilea rând, prin memoriile și propunerile făcute guvernului sau chiar regelui, Comitetul Regional a contribuit la stimularea *antirevizionismului organizat*. Chiar dacă nu li s-a dat întotdeauna curs, propunerile membrilor Comitetului Regional au fost apreciate pentru rigurozitatea și oportunitatea cu care erau semnalate problemele cheie ale Transilvaniei. Chiar dacă nu a recunoscut direct importanța mișcării antirevizioniste, Carol al II-lea s-a folosit de serviciile profesorului Silviu Dragomir, ca ministru al minorităților, în perioada aprilie 1939-iulie 1940.

În al treilea rând, prin organizarea în teritoriu a celor aproape 700 comitete și prin acțiunile pe care acestea le-au desfășurat, Comitetul Regional din Cluj a contribuit la activizarea *antirevizionismului organic românesc*, prin crearea stării de spirit profund antirevizioniste, care a dus la solidarizarea societății românești, amenințată de pericolul revizionist.

Concluzionând putem aprecia că mișcarea antirevizionistă din Transilvania, aflată sub patronajul Comitetului Regional din Cluj, s-a desfășurat, cu rezultate foarte bune, atât pe plan intern cât și pe plan internațional, meritând prin aceasta să fie cunoscută și apreciată la adevărata ei valoare și semnificație.

CAPITOLUL VII

Starea de spirit profund antirevizionistă în rândul populației din Transilvania

Perioada 1934-1938

Mișcarea antirevizionistă din Transilvania, declanșată la începutul deceniului patru al secolului XX a avut ca efect crearea unei stări de spirit profund antirevizioniste, care s-a extins în întreaga țară, cuprinzând societatea românească în toate structurile ei.

Momentul apariției acestei stări de spirit a fost determinat de transformarea antirevizionismului organic pasiv, într-unui activ la începutul deceniului IV sub impulsul necesității de a da cercurilor politice, suportul necesar desfășurării acțiunilor diplomatice, menite să apere ordinea stabilită prin tratatele de pace.

Manifestând deosebită grijă față de starea de spirit a populației, cercurile guvernante au acționat pentru calmarea spiritelor agitate de propaganda revizionistă internă și externă. După depunerea moțiunii celor 168 deputați englezi în camera Comunelor, în noiembrie 1933, care cerea guvernului englez să aducă chestiunea revizuirii Tratatului de la Trianon înaintea Ligii Națiunilor, guvernul român a luat măsuri pentru liniștirea populației din Transilvania. Într-o adresă a Preturii Plășii din Petroșani trimisă la 1 februarie 1934, se cerea ca „preoții, învățătorii, șefii autorităților comunale să aducă la cunoștință tuturor locuitorilor că Transilvania e unită cu Vechiul Regat pentru totdeauna, împrăștiind astfel din sufletul populației rurale, orice nedumerire și teamă”¹.

Cu toate că în Transilvania, la acea dată, nu erau înființate prea multe comitete ale Ligii Antirevizioniste, populația și-a făcut cunoscută atitudinea net antirevizionistă, fiind hotărâtă să-și apere frontierele, chiar cu prețul sacrificiului suprem².

¹ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Parohia greco-catolică Paroșeni*, Dosar 1/1034, fila 32.

² *Ibidem*.

Această atitudine era dorită de cercurile guvernamentale, care erau interesate să cunoască starea de spirit creată în țară de evoluția evenimentelor internaționale.

Era necesară cunoașterea poziției diferitelor straturi ale societății, ale organizațiilor și grupărilor politice, precum și a discuțiilor, comentariilor și manifestărilor care se produceau³.

Documentele de arhivă evidențiază faptul că cercurile guvernamentale erau interesate de sondarea stării de spirit a populației, de-abia când politica externă a Germaniei naziste a luat un curs periculos pentru pacea Europei. Acest moment a fost considerat de guvernanții români, denunțarea pactului de la Locarno de către Germania în 1936.

Este semnificativ faptul că asemenea sondaje nu au fost cerute înainte de 1936, cu toate că până la acea dată se consumaseră numeroase indicii ale apropierei ungaro-italiene, pe linia susținerii revizionismului. Dovada acestui fapt este că diplomația românească a apreciat corect că numai prin implicarea unei puteri de rangul Germaniei, politica revizionistă a Ungariei va putea avea succes.

Rapoartele trimise evidențiau susținerea de către populația românească a punctului de vedere francez, care condamnă acțiunea Germaniei⁴.

Teama de un viitor război mondial a reapărut și a creat multă îngrijorare în rândul populației, indiferent de naționalitatea etnică.⁵ Această teamă a

³ Într-un ordin circular emis de Inspectoratul de Poliție Cluj, la 16 martie 1936, se cereau rapoarte despre starea de spirit a populației, în urma denunțării pactului de la Locarno, de către Germania. După enumerarea elementelor de interes pentru alcătuirea raportului se preciza: „Avem onoarea să binevoști a lua măsuri pentru urmărirea acestei chestiuni în sensul indicat, raportând fără nici o întârziere constatările făcute, bazate însă pe fapte certe și indicându-se și sursa pentru fiecare, prezentul ordin având un caracter strict confidențial.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 74/ 1936, fila 11).

⁴ Într-o notă a Chesturii de Poliție Deva, din 30 martie 1936 se arăta că: „Populația românească, în majoritate susține punctul de vedere al Franței, condamnând atitudinea Germaniei, care este provocatoare și care nu urmărește decât tulburarea liniștii în Europa, sub pretext că cere egalitate de tratament pentru înarmări, căutând în realitate, ca fără nici o stânjenire să se poată înarma”. (*Ibidem*, fila 12).

Într-un alt raport, care analiza starea de spirit a populației orașului Simeria, la 24 martie 1936, se menționa că: „nimeni din populația românească nu admite gestul Germaniei”. (*Ibidem*, fila 18).

⁵ Raportul Comisariatului de Poliție Hațeg, evidențiază la 25 martie 1936 că: „Toți cetățenii din acest sector fără deosebire de naționalitate, sunt îngrijorați și cu teamă de un viitor război mondial”. (*Ibidem*, fila 14).

apărut datorită faptului că din nou, Germania a luat inițiativa unei politici agresive, așa cum făcuse și în preajma primului război mondial⁶.

Populația minoritară, maghiară și germană a evitat discuțiile publice sau manifestațiile pe marginea denunțării pactului de la Locarno de către Germania⁷.

Sensibilizată la efectele situației internaționale asupra poziției României, populația românească era conștientă de faptul că Ungaria va urma Germania în orice condiții, datorită poziției identice a celor două state în problema revizuirii tratatelor⁸.

Conștientă de gravitatea situației, populația românească era hotărâtă să lupte cu arma în mână, pentru apărarea statului național⁹.

Această stare de spirit s-a perpetuat pe tot parcursul deceniului IV, cu toate că propaganda revizionistă maghiară a încercat prin toate mijloacele să anihileze voința populației românești de a-și apăra țara cu prețul oricărui sacrificiu.

⁶ „Unii cred că va fi război - menționa raportul Comisariatului Poliției Hunedoara, din 24 martie 1936 - pentru că Germania nu va respecta hotărârea luată de către puterile semnatare." (*Ibidem*, fila 16).

⁷ Un document asemănător, vizând populația comunei urbane Simeria arăta că: „populația minoritară, ungurii și germanii, evită o discuție în mod public pentru a nu se divulga că se complac cu atitudinea luată de Germania. Manifestațiuni sau mișcări în legătură cu evenimentele sau în semn de simpatie pentru Germania, nu s-au încercat de nici o organizație sau grupare românească sau minoritară, iar discuțiile și comentariile se fac în sensul celor publicate de ziarle românești sau minoritare." (*Ibidem*, fila 18).

⁸ Chestura de Poliție Deva, evidenția în raport că: „în cazul când nu s-ar ajunge la o soluție împăciuitoare și din această cauză s-ar ivi război, toată suflarea românească este de acord cu Franța, deoarece în această situație Ungaria ar merge alături de Germania, visul său fiind revizuirea tratatelor de pace, sperând astfel că alăturându-se la Germania ar putea mai ușor să-și înfăptuiască acest vis pe calea armelor." (*Ibidem*, fila 12).

⁹ În raportul Comisariatului de Poliție Hațeg, din 25 martie 1936, se menționa: „Spiritul populației române este foarte mulțumitor, deoarece sunt gata în oricare moment a satisface cerințele, pentru a-și apăra Tronul și Țara, pentru păstrarea libertății și ca să nu fie subjugați de altă națiune. Aceste constatări s-au făcut de noi, chiar în pătura țărănească, care în oricare moment este gata pentru a prinde armă pentru a-și apăra patria iubită și pământul strămoșesc." (*Ibidem*, fila 14).

Starea de spirit a populației transilvănene în 1938

Începând cu 1938, posturile de radio din Ungaria, exploatând la maximum evenimentele internaționale, au creat o stare de tensiune în rândul populației românești prin pronosticarea satisfacerii pretențiilor referitoare la Transilvania¹⁰. Propaganda revizionistă a picurat cu iscusință în sufletul românilor ideea că țara nu ar fi suficient de pregătită pentru a face față unui război¹¹.

Efectele propagandei revizioniste au fost amplificate de faptul că tocmai în acele momente critice din toamna anului 1938, factorii de decizie ai țării, prin măsurile restrictive pe care le-au adoptat, au lovit și în acțiunea antirevizionistă românească¹².

La sporirea îngrijorării au contribuit rezultatele cu care s-a încheiat Conferința de la München, din 30 septembrie 1938. Rapoartele despre starea de spirit a populației românești au evidențiat faptul că opinia publică de la noi a comentat mult evenimentele din Cehoslovacia, exprimându-se favorabil față de atitudinea României, cu ocazia acestor evenimente¹³.

Evenimentele externe de la începutul lunii noiembrie 1938, în legătură cu retrocedarea unor teritorii în favoarea Ungariei au determinat pe de o parte intensificarea propagandei revizioniste iar pe de altă parte, organizarea unor manifestații de simpatie de către o parte a minoritarilor maghiari din Transilvania.

Aceste manifestări au produs nemulțumiri în masa populației românești, în rândul căreia s-a amplificat dorința de a acționa pe orice cale, pentru menținerea frontierelor naționale intacte¹⁴.

¹⁰ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 28).

¹¹ Această idee a fost evidențiată într-un document care analiza starea de spirit a populației din județul Făgăraș. (*Ibidem*, fila 53).

¹² *Ibidem*, fila 93.

¹³ Un raport al Chesturii de Poliție a Municipiului Alba Iulia, din 30 noiembrie 1938 arăta că: „Evenimentele internaționale și mișcările interne din cursul lunii noiembrie, atât la sate, cât și la orașe au produs îngrijorare în rândul populației. Mișcarea minoritară este condamnată de întreaga suflare românească și se constată unitatea de vederi și sentimente naționale, de conservare a statului și de menținere a granițelor actuale.” (*Ibidem*, fila 146).

¹⁴ *Ibidem*.

Un ecou deosebit pentru alimentarea speranțelor populației românești, l-a avut vizita regelui Carol al II-lea la Londra, Bruxelles și Paris, din noiembrie 1938, care a contracarat oarecum pe plan intern, efectele produse de conferința de la München și de succesul Ungariei obținut în rectificarea frontierelor cu Cehoslovacia¹⁵.

Referitor la revizuirea frontierelor dintre Ungaria și Cehoslovacia, menționăm că o parte a populației săsești din Transilvania a primit cu îngrijorare această veste, datorită tratamentului minorităților în fosta monarhie dualistă¹⁶.

O sinteză foarte bine documentată asupra stării de spirit a populației românești de la granița de vest la sfârșitul anului 1938, a fost făcută de conducerea Comitetului Regional al L.A.R., în memoriul trimis conducerii centrale de la București, la 1 decembrie 1938. Memoriul specifică faptul că sinteza a fost alcătuită în urma unor „anchete amănunțite la granița de vest a țării noastre”¹⁷.

Ancheta evidențiază în primul rând faptul că printre românii din această parte a țării domnea în mod firesc o atmosferă de enervare, nefiind însă vorba despre panică¹⁸. În general, starea de spirit a populației locale românești, era apreciată ca favorabilă și memoriul arăta că statul: „făcându-și datoria putea

¹⁵ Într-un raport al poliției Făgăraș, din 24 noiembrie 1938 se menționa: „Evenimentul principal al timpului l-a format vizita Suveranului la Londra, Bruxelles și Paris, ce a fost urmărită cu multă însuflețire de populația românească, ce a rămas entuziasmată de primirea ce i s-a făcut în străinătate și în special la Londra, considerând că această vizită va avea ca scop încheierea unei amicitii anglo-române, care să fie o cheazășie din partea Angliei în respectarea tratatelor de la Versailles și Trianon, precum și a unor legături trainice economice între aceste state.” (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1938, fila 113).

¹⁶ Un raport al Poliției orașului Blaj, din 5 noiembrie 1938 arăta că: „populația săsească din unele comune de pe raza județului Târnava Mică manifestă nemulțumiri față de statul maghiar în legătură cu fixarea granițelor între Ungaria și Cehoslovacia. Intelectualii sași, chiar și unii țărani mai pricepuți spun că toată lumea cunoaște purtările conducătorilor maghiari și tratamentul la care sunt supuse minoritățile în statul maghiar și mai ales tratamentul la care au fost supuși minoritarii din Ardeal în timpul dominației fostului stat Austro-Ungar.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 5/1938, fila 9).

¹⁷ Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Liga Antirevizionistă Română*, Dosar 45/1934-1938, fila 127.

¹⁸ *Ibidem*.

conta cu siguranță pe românii de aici, obicinuiți cu lupta împotriva ungarilor”¹⁹.

Despre lucrările de fortificații, care continuau de-a lungul graniței de vest, se menționa că acestea creau o stare de spirit foarte bună, făcând lumea românească încrezătoare. Românii din această parte a țării, socoteau ca o măsură înțeleaptă, faptul că fortificațiile erau făcute aproape de graniță. Dacă fortificațiile ar fi fost făcute mai în interior, acest lucru „ar fi pricinuit mare descurajare printre români, și ungurii ar fi socotit că statul român ar fi renunțat la întinderea de pământ dintre graniță și fortificații”²⁰.

Memoriul evidenția faptul că toată lumea de la graniță dorea ca fortificațiile să se termine cât mai repede pe toată întinderea frontierei, acest lucru având o importanță deosebită, atât pe plan militar cât și moral.

Se menționa în continuare, că în timpul crizei cehoslovace, deasupra regiunii Satu-Mare și la nord de aceasta, a zburat un avion ungar, care a lansat manifeste în limba maghiară și ruteană²¹.

Succesul revizionismului ungar a ridicat moralul minoritarilor maghiari, din Transilvania, care în multe locuri au trecut la provocări la adresa populației românești. Memoriul sublinia că în acest scop, agenții maghiari cutreierau toate orașele și satele Transilvaniei, răspândind tot felul de știri alarmante²².

În contextul în care regimul carlist interzisesse activitatea Ligii Antirevizioniste, memoriul evidenția faptul că populația românească de la granița de vest aștepta un semn din partea autorităților centrale ale statului, pentru a începe o acțiune de solidarizare a tuturor forțelor românești din această parte a țării²³. Din păcate, regimul carlist nu a luat nici o măsură în acest sens, dar nu a ridicat nici interdicția de acțiune a Ligii, care avea posibilitatea să declanșeze această operațiune în întreaga Transilvanie.

¹⁹ *Ibidem*, fila 128.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, fila 130.

²³ *Ibidem*, fila 128.

Starea de spirit a populației românești și raporturile cu cetățenii minoritari din Transilvania în 1939

Anul 1939 a adus pentru populația românească noi îngrijorări, datorită intensificării propagandei revizioniste. În orașele mari din Banat și Transilvania, propaganda revizionistă era susținută și de minoritarii maghiari și germani, care susțineau iminența anexării acestor teritorii la Ungaria și întocmeau liste cu persoanele care vor ocupa posturile publice²⁴.

Din șirul acțiunilor minoritarilor maghiari înfierbântați de evoluția evenimentelor internaționale, menționăm și răspândirea zvonurilor în sânul populației românești că pe lângă Ungaria, Bulgaria și U.R.S.S. pregăteau declarații de război împotriva României, pentru ocuparea Dobrogei și a Basarabiei²⁵.

Cei mai înfierbântați, adăugau inclusiv la obișnuitul „bună ziua” și replica „totul înapoi” făcând aluzie la teritoriile pierdute prin Tratatul de la Trianon²⁶.

Rapoartele despre starea de spirit a populației din Transilvania la începutul anului 1939 evidențiau și apropierea între minoritarii maghiari și cei germani, bazată pe alianța celor două state, pornite să schimbe ordinea internațională pe baza unei politici de forță.

Minoritarii maghiari, în special, formulau ipoteze asupra unui ultimatum scurt primit de România din partea Ungariei, neacceptarea acestuia ducând la o ofensivă a armatei maghiare, sprijinită de voluntarii germani și italieni²⁷.

²⁴ O notă a Inspectoratului de Poliție al Ținutului Mureș, din 18 ianuarie 1939 arăta că: „Starea de spirit în câteva orașe din Banat și Ardeal se prezintă detestabil pentru români, în timp ce minoritarii unguri și germani fac o propagandă asiduă. Au avansat așa de mult cu propaganda încât minoritarii unguri și nemți dau ca o chestiune de luni, anexiunea la Ungaria. Astfel au fost fixate și persoanele care vor ocupa posturile publice la Timișoara și Arad.” (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/1939, fila 53).

²⁵ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 53.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, fila 57.

La rândul lor, minoritarii germani instigau pe concentrații de origine maghiară și germană să nu se prezinte la unitățile militare, pentru că Transilvania va fi anexată în curând la Germania²⁸.

Încercări de destabilizare a țării au făcut și comuniștii, care îndemneau pe soldați ca atunci când vor ajunge pe linia frontului să întoarcă arma asupra ofițerilor²⁹.

Izbucnirea războiului între Germania și Polonia a sporit interesul unei părți a minorității maghiare din Transilvania, asupra evoluției evenimentelor internaționale. Un raport al poliției din Alba Iulia, din 19 septembrie 1939, sublinia că populația minoritară maghiară se interesa îndeaproape de evenimentele internaționale și s-a putut observa că intelectualii maghiari, adunați câte 5-6 ascultau cu mult interes informațiile transmise de radio Budapesta, comentându-le apoi în defavoarea românilor. Se aprecia că aceștia erau în așteptarea unor instrucțiuni, care urmau să fie primite din Ungaria, în privința atitudinii pe care trebuiau să o ia față de evenimentele din ultimul timp³⁰.

În afara maghiarilor și germanilor, celelalte minorități naționale din Transilvania nu s-au bucurat de precipitarea evenimentelor internaționale din primele luni ale anului 1939. Între maghiari și evrei exista chiar o răceală a raporturilor, datorită influenței politicii și a măsurilor cu caracter antisemit din Ungaria. Acest lucru a determinat tendințele de atașament și loialitate ale evreilor față de statul român, evidențiate de rapoartele despre starea de spirit a populației³¹.

Efortul propagandistic de scădere a moralului populației românești din Transilvania nu a fost răsplătit pe măsura investițiilor făcute, deoarece populația românească a reacționat demn în fața unor asemenea provocări³².

²⁸ *Ibidem*, fila 59.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Idem, Fond: *Chestura de Poliție Alba Iulia*, Dosar 54/1939, fila 20.

³¹ Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 57.

³² Într-o notă a Inspectoratului de Poliție al Ținutului Mureș - Alba, din 18 ianuarie 1939 se arăta : „Starea de spirit a populației românești în raza acestui inspectorat este bună, cu toată propaganda ce se face de unguri și sași prin întrebuințarea tuturor mijloacelor posibile, că Ardealul va fi anexat în scurt timp de către Ungaria cu ajutorul Germaniei și Italiei. Românii au credință că acest lucru nu se va întâmpla, iar în cazul când s-ar încerca realizarea acestui deziderat, ei sunt decizi să lupte cu toată îndârjirea, până la ultimul om.” (*Ibidem*, fila 56).

Într-un alt document emis de aceeași instituție la 20 mai 1939, se formulau următoarele aprecieri asupra atitudinii românilor în fața provocărilor la care erau

La jumătatea anului 1939, nota un raport al Chesturii de Poliție Alba Iulia, starea de spirit a populației era mai liniștită, în condițiile în care eventualitatea izbucnirii unui nou război european, era mai puțin probabilă ca în lunile trecute, când Germania a ocupat Cehoslovacia. La îmbunătățirea stării de spirit a populației românești, a contribuit, în concepția autorilor raportului și deschiderea corpurilor legiuitoare și anunțarea legiferării mai multor măsuri ca: noul statut al funcționarilor publici, legea agricolă, etc. Aceste măsuri, sublinia raportul, au adus în rândurile populației speranța de mai bine, dându-le tuturor un imbold pentru a munci cu toții la redresarea națională, fapt dovedit prin aderarea cu foarte mult entuziasm, a tuturor păturilor sociale, la înzestrarea armatei³³.

Numeroase documente de arhivă atestă faptul că populația românească nu s-a lăsat coruptă de elementele revizioniste³⁴. Mai mult însă, românii din Transilvania își afirmă deschis concepția lor antirevizionistă, fapt ce deranja mințile înfierbântate ale unor minoritari maghiari din Transilvania³⁵.

Din cele menționate rezultă că doar o parte a minorității maghiare și germane din România era stăpânită de sentimentul revanșei, satisfăcut prin revizuirea frontierelor. Acest segment de populație a fost însă foarte activ, încercând să atragă atât pe conaționali cât și populația românească.

Cam aceeași era starea de spirit a populației maghiare și în Ungaria, unde foarte multă lume nu credea în ajutorul dezinteresat al Germaniei și

supuși: „Fără a provoca, răspundeau însă așa cum știe românul să răspundă atunci când vre-un minoritar ungar sau sas căutau a aduce cea mai mică jignire statului sau națiunii române. Nu au căutat cătuși de puțin a se linguși și a se apropia de unguri, toți fiind pătrunși în cel mai înalt grad de ideea că națiunea română e destul de puternică, ca să se apere contra oricărui dușman.” (*Ibidem*, fila 205).

³³ Idem, Fond: *Chestura de Poliție Alba Iulia*, Dosar 4/1939, fila 6.

³⁴ O notă a Poliției de Reședință Turda, din 5 martie 1939 arăta că: „Românii din Turda, sunt mari naționaliști. Nu frecventează casele maghiare, ceea ce denotă că sunt foarte greu de a fi corupți de elementul revizionist”. (Idem, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 58).

³⁵ Drept răspuns propagandei antirevizioniste a românilor și articolelor din ziarul „Universul”, instigatorii maghiari spuneau: „Ce mai are de spus România? Teritoriile pretinse de noi sunt promise de marile puteri și le vom ocupa când va fi timpul oportun. Aceasta o știe bine România și când vom intra în acțiune, nu vom mai întreba nici pe cei de la „Universul”, nici pe români dacă sunt de acord ori ba.” (*Ibidem*, fila 57).

Italiai, prevăzând chiar un pericol pentru Ungaria de a fi înghițită de marele ei partener³⁶.

Date despre starea de spirit a populației din Ungaria

Numeroase documente evidențiază faptul că la începutul anului 1939, populația din Ungaria era nemulțumită din cauza guvernanților, care nu și-au ținut promisiunea de a îndeplini reforma agrară. Situația materială a majorității populației rurale s-a înrăutățit datorită rechizițiilor de alimente și animale ordonate de autorități³⁷. Chestiunea agrară devenea din ce în ce mai acută, prin raportarea la noua lege contra evreilor³⁸.

Din aceste considerente, majoritatea populației din Ungaria era convinsă că războiul sau revizuirea va aduce folease doar magnaților aflați la conducerea țării³⁹.

Lipsa de entuziasm a populației față de propaganda revizionistă sau pentru susținerea războiului, a îngrijorat autoritățile de la Budapesta, care au recurs la diferite mijloace pentru a crea o stare de spirit, menită să justifice acțiunile agresive, avute în vedere, pentru ocuparea teritoriilor revendicate⁴⁰.

³⁶ „Într-o notă a Inspectoratului de Poliție din Târgu Mureș din 11 mai 1939. se redau informațiile de la o româncă venită din Ungaria, care în luna martie a anului 1939 se afla la Budapesta. Aceasta arăta că: „Populația serioasă din Ungaria nu crede în expansiunea Ungariei cu ajutorul german și italian, ci din contră prevede un permanent pericol din partea Germaniei pentru Ungaria, care mai repede sau mai târziu va fi înghițită de Germania.” (*Ibidem*, fila 703).

³⁷ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Colecția de documente privind mișcarea muncitorească*, Dosar 58, 1939, fila 217.

³⁸ *Ibidem*, fila 128.

³⁹ „O notă a Poliției din Arad arăta: „Din informațiile obținute recent, rezultă că populația din Ungaria este contra războiului, declarând pe față că nu va lupta contra nimănu, lăsând să lupte magnații, care au chemat pe vremuri armatele române să-i scoată de sub teroarea bolșevismului.” (*Ibidem*, fila 340).

⁴⁰ Referitor la situația din Ungaria, aceeași sursă menționa că: „sufletul războiului este primit fără prea mult entuziasm, pentru care motiv, guvernul prin oameni de încredere lucrează prin diferite mijloace, în special cu bani pentru ridicarea moralului populației și menținerii lui în cadrul vederilor lor.” (*Ibidem*, fila 128).

În ciuda măsurilor luate, campania revizionistă nu exprima sentimentul majorității populației din Ungaria, care se interesa mult mai puțin de cheștiunea Ardealului, decât liderii populației maghiare din România⁴¹.

Starea de spirit a populației românești din Ungaria era precară, datorită faptului că nu existau școli cu limba de predare română sau secții românești, singura instituție românească fiind biserica. Numeroase documente atestă faptul că preoții români erau molestați de autorități prin percheziții la domiciliu și alte măsuri de intimidare⁴².

Modul cum a fost receptată în Transilvania propaganda revizionistă

Revenind la starea de spirit a populației din Transilvania, menționăm că începând cu luna martie a anului 1939, propaganda revizionistă a lansat zvonul că Ungaria ar avea de două ori mai mult armament decât România și că acest armament l-a primit din Germania, care dorea ca Ungaria să fie cât mai bine înarmată, în vederea începerii unei acțiuni asemănătoare celei din 1914⁴³.

Pentru a produce panică în rândul populației românești din Transilvania, după invadarea Cehoslovaciei, membrii organizațiilor de propagandă revizionistă au lansat zvonul că în Ungaria ar fi fost înființată o bază de atac de către Germania, la 60 de kilometri de frontiera cu România, care includea și 200 de tancuri, pregătite pentru a servi la ofensiva armatei ungare împotriva României⁴⁴.

Un raport al Poliției din Sebeș, datat 18 septembrie 1939, menționa că „populația română discută cu toată rezerva, față de apropiatul trecut, când se vorbea pe față că Germania va invade țara noastră pe la Cernăuți, căci după Polonia, noi suntem pe lista celor condamnați”⁴⁵.

⁴¹ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 703.

⁴² Din depozițiile unei românce venită din Ungaria reținem următoarele, față de situația preoților români din Ungaria în primăvara anului 1939: „Pe față nu-i maltratează, dar sunt molestați și bruscați pentru toate nimicurile, făcându-i să înțeleagă că sunt minoritari, acțiune ce îi face mai îndârjiți și-i îndepărtează și mai mult de unguri.” (*Ibidem.*)

⁴³ *Ibidem*, fila 699.

⁴⁴ *Ibidem*, fila 9.

⁴⁵ Idem, Fond: *Chestura de Poliție Alba Iulia*, Dosar 54/ 1939, fila 23.

Pentru a împiedica acțiunea de concentrare a rezerviștilor la sate, știrile tendențioase izvorâte din aparatul de propagandă revizionist, erau de-a dreptul fanteziste în comparație cu realitatea⁴⁶.

Măsurile luate pe plan militar de statul român au avut darul să tempereze fabulațiile despre pretinsa superioritate militară a Ungariei.

Mai mult însă, populația din Transilvania, maghiari și români deopotrivă, apreciau calitatea armamentului românesc scos din depozite⁴⁷.

Cu foarte multă atenție erau urmărite evenimentele internaționale și polarizările de interese care se prefigurau față de România.

Faptul că atitudinea Germaniei nu lăsa dubii asupra poziției sale față de România, a făcut ca populația românească să evidențieze dorința de război a acestui stat, comentând-o ca un efect al rasei, dornică de a stăpâni ceea ce nu-i aparține⁴⁸.

Cu toate că majoritatea populației românești era convinsă că armata ungară era susținută de Germania, încrederea în forța combativă a statului român era mare și dezaprobarea față de atitudinea celor două state era afirmată în public⁴⁹.

⁴⁶ Nota Inspectoratului de Poliție al Ținutului Someș - Cluj din 9 aprilie 1939 arăta: „în ultimul timp s-a răspândit în populația din Ardeal și în special printre țăranii de la sate, diferite știri tendențioase și anume că: armata maghiară este foarte bine înzestrată, posedă pentru atacuri raze ucigătoare, gaze puternice, artilerie, mitraliere și aviație mult superioară nouă și alte năzdrăvănii”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Poliție Cluj*, Dosar 31/1939, fila 68).

Un alt document, datat 22 martie 1939, consemna zvonul că: „forțele maghiare fiind perfect prevăzute cu tot ce are tehnica modernă de până acum, vor izbi cu așa mare putere, încât în foarte scurt timp vor ocupa întreg Ardealul”. (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 57).

Comentând faptele, organele de poliție apreciau că: „aceste știri, care în realitate sunt niște neadevăruri grosolane, lansate de membrii organizațiilor de propagandă ale irendentei maghiare, au știutul scop de a produce panică în popor.” (*Ibidem*, fila 380).

⁴⁷ Un raport din 30 martie 1939 menționa: „minoritarii maghiari au declarat că au văzut armament ce nu credeau că arc România, că acum este pentru prima oară scos din depozite. Se observă de asemenea, o mare încredere și mândrie în rândul populației române, în urma acestor vești care sunt aduse și de locuitorii români lăsați la vatră, atât de la sate, cât și de la orașe și care au un moral foarte ridicat”. (*Ibidem*, fila 227.)

⁴⁸ *Ibidem*, fila 702.

⁴⁹ *Ibidem*, fila 9.

Populația românească era neliniștită și din cauza zvonurilor privind pretinsa mobilizare a armatei bulgare, care intenționa să ocupe Dobrogea în condițiile unui atac conjugat cu o ofensivă a Ungariei⁵⁰.

Raporturile României cu U.R.S.S. erau apreciate în funcție de diferitele zvonuri, care erau lansate. Astfel, propaganda revizionistă maghiară dădea ca sigură ocuparea Basarabiei de către Rusia Sovietică⁵¹.

Mult mai rafinat, aparatul de propagandă al U.R.S.S. a lansat zvonuri că în cazul unui atac al Ungariei împotriva României, marele vecin de la răsărit va sări în ajutorul țării noastre⁵². Asemenea versiuni erau menite să creeze un curent de opinie favorabil U.R.S.S. și să adoarmă vigilența guvernanților români.

Agravarea situației internaționale în primăvara anului 1939 a amplificat sentimentul de teamă față de izbucnirea unui nou război. Pe acest fond de deprimare produsă în sânul populației românești, chemarea sub arme a unor contingente a generat un sentiment tonic de solidaritate națională, care a fost sesizat datorită soliciitudinii cu care cei chemați sub arme s-au prezentat la centrele de recrutare⁵³.

⁵⁰ Un raport al Chesturii de Poliție din Arad menționa: „În ceea ce privește starea de spirit a populației române, aceasta a intrat în calmul obișnuit, comentând doar cu o ușoară îngrijorare diversele versiuni, în special asupra unei pretinse mobilizări a Bulgariei, în scopul de a ataca România în colaborare cu Ungaria”. (Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească*, Dosar 58/1939, fila 167).

⁵¹ Analizând atitudinea minoritarilor maghiari de pe raza Inspectoratului de Poliție Mureș - Alba, un raport din 21 martie 1939, arăta că: unii mai șoptesc printre ei că Bulgaria va declara război României pentru ocuparea Dobrogei, la fel Rusia Sovietică va ocupa Basarabia, așa că se va întâmpla cu România ca și cu Cehoslovacia. (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Județului Mureș - Alba*, Dosar 4/1939, fila 53).

⁵² Într-un raport al Comisariatului de Poliție Petroșani din 20 martie 1939 se menționa: „Populația românească este în general liniștită, însă circulă anumite comentarii asupra celor întâmplate în Cehoslovacia. Trupele rusești ar fi venit la granița românească, ca în cazul în care ungerii ar încerca să intre în România, să ne sară în ajutor.” (Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție Deva*, Dosar 51/1939, fila 70).

⁵³ „Gravitatea evenimentelor – nota un raport din 5 aprilie 1939 al Comisariatului de Poliție din Petroșani – și situația grea față de care s-a văzut pusă țara noastră a fost primită de întreaga populație cu calmul necesar. Teama de izbucnirea unui nou război și mai ales ororile unui conflict armat, au produs în sânul populației o profundă deprimare, care însă îmbinată cu un elan de însuflețire indescriptibil al rezerveștilor noștri chemați sub arme, au ajuns pe planul al doilea, tot timpul dominând dorința

Cu toate că populația românească era întrucâtva îngrijorată, văzând numărul mare de concentrați în ultimul timp, ea se manifesta solidar cu cei plecați să apere pământul sfânt al patriei⁵⁴.

Nu este mai puțin adevărat că și comportamentul celor concentrați a fost la înălțime, dovadă că starea de spirit antirevizionistă nu s-a manifestat numai la nivelul convingerilor, ci și la nivel atitudinal⁵⁵.

Exemplul de patriotism dat de concentrați a avut menirea să liniștească oarecum spiritele în rândul populației din Transilvania, în special cea de la frontieră. Această ușurare a venit și de la faptul că România nu a fost atacată de trupele germane după lichidarea Cehoslovaciei, așa cum propovăduiseră agenții iredentei maghiare⁵⁶.

Au existat însă și cazuri de panică în rândul populației românești, mai ales în secuime, unde în special funcționarii români au fost supuși unei acțiuni de intimidare permanentă. Acest lucru a determinat pe mulți funcționari români din această zonă, să-și trimită familiile în locuri mai sigure, fapt ce a dus la nașterea unei stări generalizate de alarmism în rândul

fierbinte a fiecăruia de a se jertfi bucuros pentru apărarea integrității hotarelor strămoșești". (*Ibidem*, fila 81).

⁵⁴ În raportul aceleiași instituții, la 23 martie 1939 se arăta că: „Prin gări, la plecarea trenurilor cu concentrați, familii de săteni își plâng pe cei plecați, blăstămând pe Hitler și Ungaria – însă cei plecați sunt disciplinați și toți în voie bună, strigând că nu vor da nici o brazdă ungurilor”. (*Ibidem*, fila 74).

⁵⁵ Raportul Comisariatului de Poliție Hunedoara, din 30 martie 1939 elaborat în urma evenimentelor internaționale și a chemării sub arme a unor contingente arăta că: „moralul populației a fost foarte ridicat și cu multă însuflețire, de nedescris, a răspuns acestei chemări, îndreptându-se imediat spre unitățile militare unde aparțin, îndeplinind astfel cea mai înaltă datorie față de țară.” (*Ibidem*, fila 127.)

O notă informativă a Comisariatului de Poliție Abrud, din 28 martie 1939 arăta că: „starea de spirit a concentraților de la unitatea locală este bună, majoritatea concentraților o formează românii și în special moții, a căror ținută e bună și care au răspuns la concentrare din primele zile, cu înalt sentiment de patriotism”. (Arhivele Statului, Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Jandarmi Cluj*, Dosar 14/1939, Fila 68).

⁵⁶ Într-un raport al Comisariatului de Poliție Arad se menționa: „Populația românească, din oră în oră pare a fi mai liniștită, începând să-și preia lucrările obișnuite, de toate zilele, fiind în perfectă cunoștință că pericolul cel mare și cauzele care au neliniștit populația timp de peste 10 zile au trecut.” (Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond: *Colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească*, Dosar 58/1939, fila 162).

populației românești și a încurajat gesturile de intoleranță ale minoritarilor maghiari, aflați în solda revizioniștilor de la Budapesta⁵⁷.

În restul Transilvaniei nu au fost însă semnalate situațiile de panică mai sus menționate. Chiar și în situații foarte dificile, cum a fost de pildă perioada imediat următoare asasinării primului ministru Armând Călinescu, populația românească a găsit resurse să se încurajeze singură, preferând sacrificiul suprem, decât să cadă din nou în robia străină⁵⁸.

Anul 1940 a adus noi îngrijorări pentru locuitorii Transilvaniei, datorită intensificării acțiunilor cu caracter iredentist orchestrate de Budapesta. Astfel Centrala Comunității Maghiare din România, cu sediul la Cluj a răspândit printre ungurii din întreaga țară, o broșură, în care se arătau normele după care trebuiau organizate comunitățile locale, pentru a acționa la consemnele primite⁵⁹. În regiunea locuită de secui, oficinile maghiare au pregătit o acțiune revoluționară în cazul când teritoriile revendicate de Ungaria nu vor fi cedate de statul român prin negocieri⁶⁰.

Marii proprietari din Ungaria, ale căror pământuri au fost expropriate de statul român și împărțite țăranilor din Transilvania, în cursul verii anului 1940 au început să trimită scrisori primăriilor, în care dădeau dispoziții ca țăranii să dispună în favoarea lor de jumătate din recolta anului respectiv⁶¹.

⁵⁷ Raportul Poliției de Reședință Târgu Mureș, din 1 aprilie 1939 arăta că unii funcționari români din regiunea săcuiască Valea Nirajului, Județul Mureș, își trimit familiile pe la rude în ținuturi românești de frica ungarilor. Cum această acțiune dă naștere unei stări de alarmism în rândurile populației românești și o încurajare pentru unguri, Poliția orașului Târgu Mureș a adus cazul atât la cunoștința Legiunii de Jandarmi Mureș cât și a Prefecturii Județului Mureș.” (Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș*, Dosar 4/ 1939, fila 298).

⁵⁸ Un raport întocmit de Inspectoratul de Jandarmi Cluj la 8 octombrie 1939, după asasinarea primului ministru Armând Călinescu, menționa că: „în această stare sufletească, populația își mai găsește răgaz să se încurajeze singură, afirmând că decât să cadă din nou în robia străină, preferă să moară.” (Arhivele Statului Filiala Cluj, Fond: *Inspectoratul de Jandarmi Cluj*, Dosar 14/1939, fila 89).

⁵⁹ Comunitățile maghiarilor trebuiau să aibă următoarea organizare:

1. Organizația Tized - compusă din 10 familii învecinate;
2. Organizația Fiitized - formată din 5 tizeduri;
3. Organizația Kortesz - care cuprindea un cartier sau un sat.

(Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș - Alba*, Dosar 21/1940, fila 444).

⁶⁰ Idem Fond: *Chestura de Poliție Alba*, Dosar 3/1940, fila 11).

⁶¹ O astfel de scrisoare s-a primit la Primăria Archiud-Mureș și a fost publicată în comună. (*Ibidem*, fila 31).

Țăranii români și maghiari, luând cunoștință de cererea marilor proprietari, declarau solidari că „nu vor restitui niciodată pământurile cu care au fost împrumătați.”⁶²

Acțiunile organizate de iredenta maghiară în Transilvania au fost amplificate de evoluția situației de pe frontul de vest și de presiunea diplomatică făcută de puterile Axei împotriva României.

Chiar după cedarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herței, populația românească din Transilvania a avut tăria să-și pună semnătura pe manifestul intitulat „Nici o palmă de pământ”⁶³.

Ideea manifestului semnat de milioane de români din Transilvania, s-a materializat prin acțiunea ziarului „Țară Nouă” din Cluj, care a încercat să demonstreze Italiei și Germaniei că pregătesc o judecată nedreaptă pentru țara noastră.⁶⁴

Starea de spirit antirevizionistă a populației din Transilvania a generat imbolduri spre acțiune, chiar după începerea tratativilor româno-maghiare și apoi după acceptarea forțată a arbitrajului propus de Germania și Italia.

Chiar și în preziua dictatului de la Viena, în 29 august 1940, un raport al Direcției Siguranței menționa că: „printre populația română se vorbește că, dacă se va ceda un metru din teritoriul Ardealului, atunci se vor strânge cu toții în jurul domnului Iuliu Maniu și vor apăra Ardealul, pe care-l vor declara autonom, decât să-l cedeze ungarilor”⁶⁵.

Concluzii

Cele prezentate, evidențiază faptul că starea de spirit a populației din Transilvania a fost influențată de evenimentele externe și de zvonurile alarmante puse la cale de propaganda revizionistă.

Evoluția evenimentelor externe, îndeosebi după Conferința de la München a generat o atitudine de dezaprobare față de politica de forță dusă de Germania și Italia și față de vecinii României, Ungaria și Bulgaria care căutau să exploateze în favoarea lor, dificultățile prin care trecea România, datorită căderii alianțelor regionale și a securității colective. Aproximarea de U.R.S.S., sugerată de propaganda comunistă de la Moscova a fost apreciată

⁶² *Ibidem.*

⁶³ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 9/1940, fila 5.

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ Arhivele Statului, Filiala Alba, Fond: *Chestura de Poliție*, Dosar 3/1940, fila 50.

de populația din Transilvania ca o încercare plină de cinism, de a adormi vigilența opiniei publice și a autorităților.

Raportată la diferitele segmente ale populației din Transilvania, starea de spirit dominantă era profund antirevizionistă, datorită faptului că populația românească era în întregime împotriva revizuirii tratatelor de pace. S-au raliat acestei opinii generale și o parte a minorității maghiare și germane, care au analizat cu luciditate atât situația internațională cât și cea internă. Din această categorie au făcut parte în special locuitorii satelor și populația de rând a orașelor, față de care conviețuirea și spiritul de toleranță demonstrat de români, făcea mai mult decât înveninata propagandă iredentistă.

Celelalte minorități naționale din Transilvania s-au raliat și ele opiniei generale, care condamna revizionismul, revanșismul și războiul.

Numeroase documente de arhivă au evidențiat faptul că și în Ungaria, majoritatea populației care se zbătea în sărăcie și greutate, aprecia că revizuirea frontierelor va aduce beneficii doar clasei politice conducătoare, formată din aristocrația maghiară.

O parte a populației maghiare și germane din Transilvania, înfierbântată de succesele diplomatice și militare obținute de Germania și subvenționată din străinătate, s-a pus în slujba revizionismului, contribuind la alimentarea zvonurilor alarmante, menite să demoralizeze populația.

Deși modalitățile și mijloacele de acțiune ale acestui segment al populației Transilvaniei s-au diversificat spre sfârșitul deceniului patru, nu s-a reușit modificarea stării de spirit generale și nici a opiniei publice, în sensul dorit de forțele revizioniste.

Crearea și perpetuarea stării de spirit profund antirevizioniste a constituit rezultatul cel mai important pe plan intern al mișcării antirevizioniste din România.

Această stare de spirit s-a amplificat în perioada 1938-1940, când activitatea Comitetului Regional pentru Transilvania al L.A.R. s-a diminuat, în contextul rigorilor impuse de regimul de autoritate monarhică.

Considerăm că această stare de fapt trebuia evidențiată pentru sfârșitul deceniului patru, deoarece în perioada 1934-1938, starea de spirit a populației din Transilvania s-a făcut simțită și a fost afirmată cu prilejul marilor întruniri antirevizioniste, care au avut loc în această perioadă de vârf a mișcării antirevizioniste din Transilvania.

Pentru perioada 1938-1940, exemplele prezentate, considerăm că sunt în măsură să redea întreaga valoare și semnificație a stării de spirit

antirevizioniste a populației românești din Transilvania, care în ciuda presiunilor externe și a acțiunilor defetiste din interior, organizate de simbriașii revizionismului, s-a transformat într-un imbold spre acțiune, pentru a apăra cu prețul sacrificiului suprem, pământul sfânt al patriei.

Deși au fost interesate în permanență de evoluția stării de spirit a populației românești, îndeosebi a celei din Transilvania, cercurile guvernante, atunci când au trebuit să-și asume responsabilitatea războiului sau a cedărilor teritoriale, nu au luat în calcul spiritul de sacrificiu al românilor ardeleni, care preferau să moară cu arma în mână, decât să lase încă o dată în mâna dușmanilor, teritorii românești. Justețea unei asemenea atitudini hotărâte a fost confirmată mai târziu de ceea ce s-a întâmplat cu populația românească, rămasă vremelnice în partea de nord-vest a Ardealului ocupat de trupele hortyste.

Pentru a ilustra impactul dictatului de la Viena asupra stării de spirit a populației din Transilvania, redăm un pasaj din ziarul „Solia Dreptății” din Orăștie, apărut la 15 septembrie 1940: „Ca un trăznet năpraznic a căzut asupra noastră hotărârea comisiei de arbitraj de la Viena. O parte însemnată a scumpului nostru Ardeal a fost smulsă din trupul deja ciuntit și însângerat al patriei românești, atât de umilită și chinuită în ultimul timp. Aproape un milion și jumătate de români, frați de sânge de-ai noștri au intrat din nou, după abia 20 de ani de libertate sub stăpânire străină. Cu ochii secați de lacrimi și pumnii strânși de durere, am privit neputincioși spectacolul sfâșietor, care s-a desfășurat pe pământul sfânt al Transilvaniei. Durerea noastră incomensurabilă nu poate fi cuprinsă în cuvinte. Svârcolirile desperate, strigătele de ajutor ale acelor care, în baza verdictului de la Viena, au trebuit să ia din nou drumul robiei odioase, nu le vom putea uita niciodată”⁶⁶.

În ciuda tragismului acestui tablou al deznădăjduirii, românii nu și-au pierdut speranța că li se va face din nou dreptate, starea de spirit prin care se dorea refacerea unității neamului românesc, rămânând dominantă: „Oricât de imensă ar fi durerea și deznădejdea noastră în clipele tragice ale prezentului, noi nu vom înceta să devenim ceea ce am fost înainte de 1918, când prin jertfa pâraielor de sânge vărsat de frații și părinții noștri, fruntariile țării românești au putut fi împinse până acolo, unde se aude graiul strămoșesc. Vom avea răbdare, căci dreptate se va face odată! Poporul nostru e dârz și dacă n-a dispărut sub strivirile călcâielor asupritorilor, cu atât mai puțin o face de acum înainte”⁶⁷.

⁶⁶ „Solia Dreptății”, Orăștie, din 15 septembrie 1940.

⁶⁷ *Ibidem*.

Starea de spirit profund antirevizionistă în rândul populației din Transilvania și din întreaga țară, afirmată în anii 1934-1938 prin mari manifestații și adunări populare, s-a perpetuat și în perioada următoare, când granițele țării erau din ce în ce mai mult amenințate. Regimul carlist nu a apreciat la adevărata valoare efectele acestui moment de solidaritate națională, diminuându-i prin aceasta forța și tăria morală. Mai mult însă, după rapturile teritoriale din 1940, acest regim a făcut cu greu față mișcărilor spontane de protest, împotriva nedreptăților făcute neamului românesc.

CAPITOLUL VIII

Concluzii

Aflată la granița dintre știință și politică, problema revizionismului teritorial interbelic nu a constituit o temă predilectă a abordărilor istoriografice, nici în Occident și nici în țara noastră. Necesitatea acoperirii, printr-o cercetare științifică sistematică a acestui fenomen din istoria relațiilor internaționale, s-a dovedit tot mai stringentă, în condițiile care istoriografiile țărilor foste socialiste s-au eliberat de prejudecăți și concluzii prestabilite.

Restituirea istorică a întregii problematici legate de fenomenul revizionismului teritorial, întregeste imaginea asupra relațiilor internaționale din perioada 1920-1939, încheiată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Cercetarea realizată de noi asupra definirii, ideologiei și a formelor de manifestare ale revizionismului în perioada interbelică, a adus date noi, față de cele îndeobște cunoscute în istoriografia dinainte de 1989.

Bazându-se pe declarația Conferinței de la Londra din 1871, care admitea revizuirea unor tratate, cu acordul părților contractante, revizionismul teritorial interbelic a depășit cadrul juridic stabilit de normele dreptului internațional, încercând să-și justifice dreptul la revizuire, statele interesate au căutat să creeze un grup de presiune, prin încheierea unor alianțe, care să le reprezinte interesele. Din acest moment, caracterul strict juridic al revizuirii a fost depășit, tinzându-se către un sens pur politic. Desprinderea de caracterul juridic obiectiv a determinat nașterea unei ideologii revizioniste eclecticice, care a degenerat în revanșism, iredentism, șovinism și intoleranță. Aceste elemente au fost cultivate cu precădere pe plan intern, pentru a avea susținerea populară necesară. Hitler, Mussolini și aristocrația maghiară, au exaltat până la paroxism teme din istoria națională, pentru a crea o psihoză a revanșei și a intoleranței.

Învingătoare sau învinse în primul război mondial, statele căzute sub tirania unor despoți, au promovat pe plan extern aceeași politică de forță și dictat.

Dacă în general, revizionismul era pus doar în seama statelor învinse în războiul din 1914-1918, cercetările mai noi demonstrează că au fost state, de exemplu Polonia, care din a doua jumătate a deceniului patru s-a manifestat în direcția necesității revizuirilor de frontieră, în detrimentul Cehoslovaciei. În această categorie intră și Italia, nemulțumită de clauzele, teritoriale, care nu-i satisfăceau toate pretențiile. Un alt element de noutate este legat de reliefarea trăsăturilor revizionismului sovietic, care acționând prin partidele comuniste afiliate Internaționalei a III-a, încerca să destabilizeze din interior țările vecine. Politica revizionistă și expansionistă a constituit un alt punct unde s-au întâlnit din nou cele două tipuri de sisteme totalitare: fascismul și comunismul. Dacă Italia lui Mussolini s-a rezumat la un revizionism declarativ și un expansionism extraeuropean, Germania hitleristă și Rusia stalinistă și-au împărțit zonele în care doreau să modifice *status-quo*-ul teritorial, stabilit prin Conferința de Pace de la Paris.

Au surprins în epocă manifestările prorevizioniste ale unor oameni politici englezi, care fiind bine stimulați de propaganda maghiară, s-au pronunțat pentru revizuirea tratatului de la Trianon. Dacă adăugăm campania lordului Rothermere, interpelările și moțiunile din cele două camere ale Parlamentului britanic, putem considera că acest stat a fost adeptul unui revizionism pasiv, deoarece guvernul britanic nu a luat niciodată o poziție oficială în favoarea revizuirii unui tratat de pace.

România a constituit cu predilecție ținta atacurilor revizionismului sovietic, care nu a recunoscut frontiera de răsărit, ungar și bulgar. Revizionismul german, înainte și după venirea lui Hitler la putere, a încurajat acțiunile Ungariei și Bulgariei împotriva statului român. Chiar dacă revizionismul polonez nu a vizat România, apropierea polono-ungară, începând cu 1934, a dăunat intereselor diplomatice ale statului român, care a încercat să includă Polonia în sistemul alianțelor defensive, menite să stopeze politica revizionistă.

Cu toate că nu au reprezentat poziția oficială a guvernului britanic, manifestările prorevizioniste ale unor oameni politici englezi, au contribuit la sporirea climatului de confuzie și dezorientare, în special pentru statele mici, adepte ale respectării principiilor de drept, care stăteau la baza Ligii Națiunilor.

Statele care au încercat să-și impună voința printr-o politică de forță brutală, au făcut ca revizionismul să fie considerat un fenomen negativ în istoria relațiilor internaționale, care a contribuit în mod decisiv la declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Manifestarea cea mai virulentă împotriva României a avut-o însă revizionismul ungar, care a acționat de-a lungul întregii perioade interbelice. Moștenitor al politicii expansioniste a fostei monarhii dualiste în zona sud-est, europeană, revizionismul ungar a continuat politica de desconsiderare a naționalităților oprimate din fostul imperiu și dorința acestora de a trăi în formațiuni politice noi, în care națiunile lor erau alcătuitoare de stat.

Dezmembrarea monarhiei dualiste și regimurile politice, care s-au succedat la Budapesta între 1918-1920, au demonstrat că indiferent de natura regimului politic, problema recuceririi pe orice cale a teritoriilor pierdute, era o obsesie pentru conducătorii politici ai Ungariei.

Preluând din nou firele puterii, aristocrația ungară a acționat în mod diferit, față de încercarea lui Béla Kuhn de a ocupa prin forță teritoriile desprinse în 1918. Bazându-se pe relațiile pe care le avea în mediile politice din Europa și din S.U.A., aristocrația maghiară a folosit limbajul diplomatic în scopul refacerii Ungariei Mari. Prezentându-se ca singura forță politică, menită să refacă frontierele statului medieval, aristocrația maghiară și-a asigurat și permanentizarea conducerii societății. În acest scop s-a acreditat ideea că reformele sociale și politice vor fi îndeplinite după refacerea Ungariei Mari.

Lupta pentru recucerirea teritoriilor desprinse în 1918 a început cu prilejul Conferinței de Pace de la Paris, unde delegația maghiară prin tergiversarea negocierilor, trimiterea a numeroase note, memorii și scrisori, trafic de influență etc., a încercat să împiedice încheierea tratatului, care consimțea voința liberă a popoarelor asuprite, de a-și hotărî singure soarta.

Momentul ratificării Tratatului de la Trianon de către Parlamentul Ungariei a constituit prima manifestare a revizionismului ungar, caracterizată de atitudini iraționale, care a surprins opinia publică din statele occidentale. Jurământul parlamentarilor de a nu respecta niciodată ceea ce aprobaseră cu votul lor, a deschis calea transformării revizionismului într-o dogmă de stat în viața poporului vecin.

Politica și propaganda revizionistă, care au urmat, au fost direcționate în secret de la cele mai înalte foruri de decizie politică, prin societățile secrete formate din persoane cu funcții importante în viața politică, economică și culturală a Ungariei.

Pentru a răspândi ideile revizioniste în rândul opiniei publice din țară și din străinătate, elita intelectualității ungare a fost chemată să construiască o ideologie revizionistă, bazată pe o viziune triumfalistă a trecutului istoric propriu.

Instinctul de conservare al castei aristocratice maghiare a determinat perpetuarea mentalității feudale în construirea ideologiei revizioniste. Revenirea la concepte medievale ca: Ungaria milenară, Coroana Sfântului Ștefan, Pragmatica Sancțiune, etc., a pus în circulație doctrine juridice, care nu mai aveau nici o importanță în timpurile moderne.

În construirea argumentației revizioniste, au fost invocate și diferite domenii ale științei, care ocolind adevărurile obiective, ajungeau toate la concluzia necesității revizuirii Tratatului de la Trianon.

Printre cei mai înverșunați luptători pentru revizuirea Tratatului de la Trianon s-au numărat: Albert Apponyi, Görgy Lukács, Akos Timon, cardinal Széredi, Istvan Bethlen, Șandor Domanovsky etc.

Revizuirea Tratatului de la Trianon a constituit principalul obiectiv al politicii externe a statului ungar în perioada interbelică. Factorii de decizie politică, reprezentați de regentul Horthy, guvern și parlament au acționat permanent pentru realizarea acestui obiectiv.

În funcție de tactica adoptată și de revendicările formulate, politica revizionistă a statului ungar a traversat mai multe faze.

Perioada 1920-1926, numită de Aurel Gociman, *epoca luptelor de guerilă a iredentei maghiare* o putem caracteriza ca *faza revizionismului integral*, datorită acțiunilor haotice și a incidentelor comise, cel mai mare fiind falsificarea francilor francezi din 1925. Această perioadă a fost caracterizată de înființarea asociațiilor și societăților revizioniste, care grupau indivizi din toate straturile societății ungare, începând cu regentul Horthy și încheind cu tinerii din organizațiile paramilitare.

Între 1927-1932, s-a afirmat *revizionismul parțial*, susținut de lordul Rothermere, care în strânsă legătură cu guvernanții maghiari a publicat proiecte de revizuire proprii sau ale unor oameni politici din Ungaria. Aceste proiecte vizau rectificări de frontieră în favoarea Ungariei, fără a avea pretenția să restaureze Ungaria Mare. O altă caracteristică a acestei faze a fost intensificarea propagandei revizioniste în țară și în străinătate. Rolul determinant în organizarea sistemului propagandistic a revenit *Ligii Revizioniste Maghiare*, înființate în 1927. Beneficiind de subvenții, care au secătuit bugetul statului, această organizație a cheltuit enorm pentru formarea unui lobby maghiar în străinătate, care să impună în final revizuirea

Tratatului de la Trianon. Pentru populația din Ungaria și din statele vecine, propaganda revizionistă a utilizat mijloace extrem de diversificate ca: literatura revizionistă, presa, radioul, cărțile și broșurile pentru tineret, elevi și copii, filmul, teatrul, muzica, scrisorile, cărțile poștale, timbrele, calendarele, insignele etc.

După instaurarea guvernului condus de generalul Gombos Gyula, la sfârșitul anului 1932, s-a deschis *faza agresivă* a revizionismului maghiar, primul ministru fiind un cunoscut adept al mijloacelor de forță în relațiile cu țările vecine. În această perioadă, guvernul ungar a îmbinat tratativele diplomatice cu Germania și Italia, cu provocările și susținerea unor tulburări interne în statele vecine, care aveau minorități de limbă maghiară.

Există în arhive un material documentar imens, care demonstrează că împotriva României a fost declanșat un adevărat război psihologic, urmat apoi de acțiuni teroriste, care aveau ca scop crearea unei situații de necontrolat pentru guvernarea români, de care să profite Ungaria, sprijinită de forțele revizioniste. În aceste acțiuni au fost implicați, în primul rând, liderii Partidului Maghiar din România, care reprezentau centrul de difuzare a ordinilor venite de la Budapesta. Documentele atestă că o parte a minorității maghiare din România, legată de interesele acestui partid, a fost folosită în scopul propagandei și acțiunilor cu caracter revizionist. Cei implicați în acțiuni ostile statului român, proveneau din rândul intelectualității, preoțimii și a tineretului maghiar din România.

Acțiunea Partidului Maghiar din România a fost cu atât mai condamnabilă, pentru că această formațiune politică s-a folosit de cadrul democratic oferit de statul român, pentru a acționa împotriva intereselor vitale ale acestuia. Cu toate că organele de siguranță ale statului român, dispuneau de numeroase dovezi privind organizarea și conducerea unor acțiuni de spionaj sau teroriste, de răspândirea broșurilor și manifestelor antiromânești, de plângerile permanente adresate organismelor internaționale, nu s-au luat măsuri, împotriva Partidului Maghiar, pentru a nu leza sentimentele maghiarimii din România.

În ciuda eforturilor propagandei revizioniste și a unei părți a presei de limbă maghiară, majoritatea populației de etnie maghiară, nu a reacționat la aceste impulsuri, care cultivau învrăjbirea și intoleranța. Sunt foarte multe documentele, care atestă că cea mai mare parte a minorității maghiare din România, considera că revizionismul servea doar intereselor marilor latifundieri din Ungaria și din România.

Prin ignorarea dreptului la viață națională a altor popoare, prin intoleranță și șovinism, prin propagandă și acțiuni subversive, prin cinismul și elitismul fără acoperire, revizionismul ungar a constituit un fenomen negativ în istoria relațiilor europene în perioada interbelică, aducând mari deservicii ideilor de dreptate, democrație și toleranță.

Apărut ca o firească reacție de conservare a ființei naționale, antirevizionismul românesc s-a manifestat în cadrele regimului democratic al României interbelice. Cu toate că a trebuit să facă față torentului propagandistic ungar, antirevizionismul românesc a respins intoleranța etnică și șovinismul, ca formă de influențare a opiniei publice. Făcând deosebirea între unii conducători politici, care propagau ideea Ungariei Mari, pentru a-și realiza propriile interese, manifestarea antirevizionismului românesc, nu a lezat prin nimic, sentimentele maghiarimii din România.

Cercetările efectuate asupra mișcării antirevizioniste din Transilvania și din întreaga țară, au determinat trei nivele de acțiune în rândul societății Românești. Aceste componente căutau să facă față asaltului propagandistic, teoriilor neștiințifice și acțiunilor diplomatice întreprinse de statul ungar pentru revizuirea tratatelor de pace.

Baza antirevizionismului românesc a constituit-o *antirevizionismul organic*, care a apărut la nivelul formelor esențiale de solidaritate umană și națională. Societatea românească, văzându-și împlinit idealul național, după secole de suferință, era normal să fie antirevizionistă în toate structurile ei. Exprimarea prin diferite mijloace a stării de spirit profund antirevizioniste a întregii societăți românești, a constituit punctul de plecare pentru celelalte direcții de acțiune ale antirevizionismului românesc.

În familiile românești, în parohiile ortodoxe și greco-catolice, în asociațiile și societățile cultural-patriotice, antirevizionismul, s-a transformat dintr-o stare de spirit, într-un imbold spre acțiune.

Semnalele de alarmă, referitoare la propaganda revizionistă ungară și la acțiunile întreprinse de Bulgaria și U.R.S.S., trase de presa românească din noile provincii, au determinat reacția intelectualității românești. Păstrătoare a tradiției luptei naționale, intelectualitatea românească și-a dat seama de importanța luptei împotriva revizionismului și comunismului, acționând în rândul marii mase a populației românești. Prin strădania acesteia, antirevizionismul organic românesc, a trecut de *la faza sa pasivă la cea activă*. Această transformare s-a petrecut la sfârșitul anului 1932, când s-au organizat mari manifestații cu caracter antirevizionist, cu prilejul aniversării a 14 ani de la unirea Transilvaniei cu România. Manifestațiile care au urmat, la 28 mai

1933, cu prilejul întrunirii la vârf a reprezentanților Micii înțelegeri, au demonstrat forța morală a antirevizionismului organic românesc .

Constituirea *Ligii Antirevizioniste Române*, la 15 decembrie 1933, a fost posibilă, tocmai datorită transformării antirevizionismului organic pasiv, într-unui activ. Acțiunile întreprinse de această organizație în țară și în străinătate, au constituit apogeul antirevizionismului organic românesc.

A doua componentă a antirevizionismului românesc a constituit-o baza sa științifică. Acesta și-a propus să facă o critică științific-obiectivă a argumentelor folosite de propaganda revizionistă, mai ales că acestea ocoleau adevărul științific, datorită faptului că trebuiau să ajungă invariabil la concluzia necesității revizuirii tratatelor de pace, în special al celui de la Trianon.

Șocată la început de tendențiozitatea argumentației revizioniste, elita intelectualității științifice românești a constatat cu stupeoare că propagarea cu ostentație în Occident a acestor teorii și lipsa unei replici românești, a început să dea, treptat, câștig de cauză tezei ungare. Se adăugau la acestea și teoriile unei pretinse superiorități culturale maghiare în zonă și a decăderii spiritului științific al Universității din Cluj, după 1918.

În acest context, elita intelectualității românești, s-a angajat într-un dialog întemeiat pe argumentații științifice, menit să susțină cauza românească, prin date obiective, rezultate în urma unor cercetări riguroase. Replica științei românești interbelice a demontat argumentația contrafăcută a teoriilor revizioniste, fără a recurge la elementele provocatoare, cu care erau pigmentate adeseori, argumentele susținătorilor revizionismului.

Lucrările, studiile și articolele publicate de oameni de prestigiu ai științei românești din perioada interbelică, au acoperit domenii vaste ale cercetării, vulgarizate de propaganda revizionistă. Contribuțiile specialiștilor români în domeniul dreptului internațional, al istoriei, al geografiei, economiei, statisticii, etnografiei, lingvisticii, a istoriei presei, artei, învățământului și culturii, s-au constituit în răspunsuri avizate, care au demonstrat netemeinicia argumentelor utilizate de partizanii revizionismului.

Toate personalitățile marcante ale științei românești interbelice s-au angrenat în efortul de a demonstra lumii, adevărul și dreptatea cauzei românești. Exemplul istoricilor N. Iorga, Al. Lapedatu, Gh. I. Brătianu, I. Lupaș, și S. Dragomir, a fost urmat de tot ceea ce a avut mai reprezentativ știința românească în perioada interbelică. Artificiilor juridice, care încercau să obțină prin speculații teoretice revizuirea frontierelor, le-au răspuns

specialiști reputați în domeniu ca: N. Titulescu, C. I. Bardoși, C. I. Codarcea, R. Seișanu, Gh. Sofronie, etc. Teoriile conform cărora Tratatul de la Trianon a distrus unitatea geografică și economică a Ungariei au fost combătute cu argumente științifice de S. Mehedinți, G. Vâlsan, V. Jinga, Șt. Manciușea, S. Manuilă, și alții. În domeniul etno-lingvistic și cultural, studiile publicate de S. Pușcariu, N. Drăganu, I. Crăciun, A. Caliani, C. Petranu, au combătut teoriile propagandei revizioniste, referitoare la pretinsa discriminare la care erau supuși minoritarii maghiari, Contribuțiile lui D. D. Roșea, A. Gociman, E. Toth, S. Fényes și O. Ghibu în domeniul politologiei, au demască lipsa oricărei obiectivități, de care dădeau dovadă forțele revizioniste și mijloacele prin care acestea acționau împotriva statului român.

Majoritatea autorilor menționați au publicat studiile lor în „Revue de Transylvanie”, care a fost înființată în 1934, pentru a contracara avansul luat de propaganda revizionistă în străinătate. Această publicație apărută la Cluj, sub conducerea lui S. Dragomir, a constituit temeiul antirevizionismului științific românesc, iar inițiativa laudabilă de a-l face cunoscut în străinătate, a adus reale servicii cauzei românești.

A treia componentă a antirevizionismului românesc a acționat la nivelul factorilor de decizie politică a țării: guvern, parlament, monarhie, și partide politice *Antirevizionismul organizat*, de la acest nivel, a avut la bază antirevizionismul organic, manifestat în toate straturile societății românești și antirevizionismul științific, prin care dreptatea cauzei românești era susținută și prin alte mijloace, decât cele politice. La fel ca și în cazul celorlalte componente, instituțiile și organizațiile politice din România interbelică au fost unanime în poziția lor net antirevizionistă. Acțiunile guvernelor și ale monarhiei, dezbaterile parlamentare, programele și acțiunile principalelor partide politice, au demonstrat că în ciuda faptului că pe plan intern exista o diversitate de opinii în dezvoltarea țării, pe plan extern poziția antirevizionistă era afirmată de toate forțele politice.

Antirevizionismul organizat sau politic a acționat imediat după semnarea tratatelor de pace, dar succesul obținut prin constituirea Miciei înțelegeri și poziția României în cadrul Societății Națiunilor au creat o stare de siguranță, care a ignorat propaganda revizionistă. Semnalele de alarmă, trase în special de presa din Transilvania, nu au fost luate în seamă de autorități. În acest punct s-a greșit foarte mult, deoarece unele personalități ale vieții politice românești au considerat că nu trebuia declanșată o acțiune conjugată de contracararea propagandei revizioniste. Schimbarea raportului de forțe pe plan internațional de la începutul deceniului al patrulea a găsit nepregătită diplomația românească, aflată în criză de alternative, la situația

nou apărută. Sesizând pericolul iminent, care amenința frontierele naționale, societatea românească începând cu 1932, a trecut de la un antirevizionism organic pasiv la unul activ, în dorința de a sprijini factorii de decizie politică. Elita intelectualității românești a sesizat și ea handicapul în susținerea cauzei naționale, datorită faptului că tot mai multe voci, înclinau să dea crezare tezei ungare. Cam în aceeași perioadă, mai ales începând cu 1934, s-a constatat o efervescentă în publicarea lucrărilor științifice cu caracter antirevizionist.

Anul 1934 a însemnat și pentru cercurile guvernamentale o reorientare în acțiunile cu caracter antirevizionist. Dacă, până la această dată, eforturile s-au concentrat numai în domeniul diplomației, s-a simțit nevoia unor acțiuni pe plan intern, pentru a cunoaște starea de spirit a populației și modul cum este receptată acțiunea politică externă antirevizionistă. Cea mai importantă acțiune de acest fel s-a desfășurat la 28 decembrie 1934 la Cluj, când premierul Gh. Tătărescu, însoțit de o parte din miniștrii săi a avut o întâlnire de lucru cu prefectii și parlamentarii din Transilvania, la care au fost invitați liderii asociațiilor culturale și profesionale și reprezentanți ai formațiunilor politice. Cu acest prilej, primul ministru a rostit un viguros discurs antirevizionist. Cu toate că s-au dat asigurări de ajutor și că guvernul a fost alături de mișcarea antirevizionistă, s-au luat însă extrem de puține măsuri, care să vină în sprijinul Ligii Antirevizioniste Române.

Instituția monarhică s-a raliat și ea efortului politic și diplomatic de menținere a *status-quo*-ului teritorial. Antirevizionist convins, Carol al II-lea s-a folosit de prerogativele instituției monarhice și de relațiile sale personale, pentru a determina o opinie favorabilă României pe plan internațional. Ostilitatea față de Stelian Popescu, președintele L.A.R., datorată unor vechi neînțelegeri, a făcut ca această organizație să nu aibă nici un sprijin din partea instituției monarhice. Mai mult însă, în perioada regimului de autoritate monarhică, ligii i s-a interzis orice fel de activitate. Acest lucru a fost justificat de Carol al II-lea prin ideea că Frontul Renașterii Naționale și apoi Partidul Națiunii, trebuiau să fie liantul, care să mobilizeze societatea românească în interior.

Tribuna Parlamentului României interbelice a constituit un loc obișnuit de afirmare a antirevizionismului românesc. Toți marii oameni politici ai vremii au rostit discursuri antirevizioniste, propunând măsuri și acțiuni pentru combaterea propagandei revizioniste și afirmarea dreptății cauzei românești. Cea mai importantă manifestare parlamentară a antirevizionismului românesc a avut loc la 4 aprilie 1934, când Iuliu Maniu a adresat o interpelare guvernului, la care s-au asociat și alți lideri politici, în legătură cu creșterea propagandei revizioniste pe plan european. Răspunsul a fost dat de Ministrul

Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, într-un discurs memorabil, în care a expus cu argumente științifice, temeiurile antirevizionismului românesc.

Dezbaterile parlamentare au evidențiat încă o dată antirevizionismul clasei politice românești, unitatea de opinie și acțiune în această problemă vitală pentru destinele statului național.

Aceeași unitate s-a desprins și din analiza programelor și a acțiunilor partidelor politice din România interbelică. Atât partidele care s-au aflat la guvernare, cât și cele din opoziție și-au precizat clar poziția antirevizionistă și au propus acțiuni pentru susținerea cauzei românești pe plan internațional.

Cea mai intensă propagandă și acțiune politică antirevizionistă a fost dusă de Partidul Național Țărănesc și în special de liderul acestei organizații politice, Iuliu Maniu. Spre deosebire de Carol al II-lea, fruntașul P.N.Ț. dorea dezvoltarea mișcării antirevizioniste într-un cadru democratic, care să afirme antirevizionismul organic al națiunii române. Ca o recunoaștere a meritelor deosebite în această acțiune, Iuliu Maniu a fost ales ca președinte de onoare al Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române.

Poziții antirevizioniste au avut și partidele minorităților naționale din România, cu excepția Partidului Maghiar care a promovat o politică, ce se alinia orientărilor stabilite de cercurile guvernante de la Budapesta.

În consecință, antirevizionismul românesc, în toate componentele sale (organic, științific și politic), s-a manifestat în deceniul patru, când a dobândit atributele unei adevărate mișcări, puse în slujba apărării frontierelor naționale.

În dezvoltarea mișcării antirevizioniste, rolul hotărâtor l-a avut *Liga Antirevizionistă Română*, înființată la 15 decembrie 1933 la București, la inițiativa lui Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul”, cunoscut luptător împotriva revizionismului și comunismului. Prin statutul de organizație non-guvernamentală și desprinderea de orice grupare sau curent politic, Liga Antirevizionistă a reușit să atragă în rândurile ei, mari personalități ale vieții politice, științifice și culturale din România interbelică. Spre deosebire de Liga Revizionistă Maghiară înființată în 1927, programul Ligii Antirevizioniste Române se înscria în cadrele regimului democratic și constituțional, prevăzând acțiuni individuale și colective, menite să contribuie la susținerea cauzei românești pe plan internațional. În aceeași opoziție cu organizația din Ungaria, L.A.R. nu dispunea de alte fonduri, decât cele obținute prin donații, cotizații și activități de autofinanțare.

Activitatea cea mai intensă în cadrul ligii a fost desfășurată de Comitetul Regional pentru Transilvania, înființat la 8 ianuarie 1934 la Cluj. În această

parte a țării, greu încercată de-a lungul istoriei, exista o puternică tradiție a mișcării naționale românești, în fruntea căreia se afla intelectualitatea. Unirea de la 1918 nu a creat o criză de ideal pentru neobosiții slujitori ai emancipării neamului românesc. Mai binele țării și păstrarea unității și integrității teritoriale, au constituit noile idealuri, pe care intelectualitatea din Transilvania a căutat să le difuzeze în întreaga societate românească.

Componența conducerii Comitetului Regional pentru Transilvania a ilustrat foarte sugestiv ideea de solidaritate între elite și mulțimi, pe linia acțiunii antirevizioniste. Începând cu reprezentanții „generației de aur”, care a înfăptuit Unirea, continuând apoi cu marii ierarhi ai bisericilor naționale românești, toate marile personalități ale vieții politice, culturale și științifice din Transilvania, au consimțit să facă parte din conducerea Comitetului Regional pentru Transilvania al Ligii Antirevizioniste Române. Rolul de catalizator și l-a asumat intelectualitatea universitară clujeană, care a organizat și condus în cele din urmă, mișcarea antirevizionistă din Transilvania. Personalitatea profesorului Ioan Lupaș, președintele Comitetului Regional și a celorlalte nume ilustre ale intelectualității clujene, și-a pus amprenta, în mod fericit, asupra desfășurării acțiunilor cu caracter antirevizionist.

Dovedind un spirit practic greu de bănuț, conducerea Comitetului Regional a elaborat programe concrete de acțiune antirevizionistă, în țară și în străinătate. Conștienți de faptul că succesul mișcării putea fi asigurat numai în condițiile în care ideea antirevizionistă era difuzată în toate straturile societății românești, conducătorii ligii din Transilvania au gândit un program de organizare a propagandei cu caracter național și antirevizionist. Structura organizatorică, formată din cele 669 de comitete antirevizioniste la nivelul județelor și comunelor urbane și rurale, avea menirea să declanșeze o serie de acțiuni care să demonstreze opiniei publice mondiale și factorilor de decizie, dorința întregului popor român, de a rămâne în granițele sale naționale. În fruntea acestor organizații se aflau personalități locale, apreciate unanim de membrii comunităților rurale sau urbane: preoți, învățători, profesori, ingineri, funcționari, care indiferent de apartenența sau non-apartenența la un partid politic, și-au dat mâna, pentru îndeplinirea scopurilor morale și politice ale ligii.

Cu totul remarcabil a fost faptul că reprezentanții L.A.R. din Transilvania, au elaborat un program de desfășurare a propagandei antirevizioniste în străinătate pentru a diminua efectele negative pentru România, produse de aparatul de propagandă revizionist. Deși programul conținea și propuneri, care țineau de angrenarea cercurilor guvernamentale în această acțiune, majoritatea punctelor prezentau pachetul de intenții care

urmau să fie transpuse în practică, prin efortul propriu al conducătorilor ligii din Transilvania. Preluând o serie de acțiuni, care ar fi trebuit să fie puncte prioritare ale demersurilor externe ale statului român, Comitetul Regional a dobândit unanime aprecieri pentru modul de organizare a propagandei antirevizioniste în străinătate.

Conducătorii ligii din Transilvania au adoptat *orientarea anticomunistă* a organizației centrale, considerând că pericolul sovietic nu amenința numai frontiera de răsărit, ci prin încercarea lui de extensiune universală, devenea cel mai periculos dușman al statului de drept, al așezămintelor neamului și al religiei acestuia.

Bilanțul mișcării antirevizioniste din Transilvania, ajunsă la apogeu în anii 1934-1938, evidențiază diversitatea metodelor și mijloacelor de acțiune concepute de conducătorii Comitetului Regional.

Literatura antirevizionistă pusă în circulație prin efortul Comitetului Regional, a cuprins o gamă variată de materiale. Publicațiile periodice, din rândul cărora s-a detașat net „Revue de Transylvanie”, au încercat să demonstreze opiniei publice internaționale, dreptatea cauzei românești. Buletinele și calendarele antirevizioniste, aveau menirea să informeze populația despre tot ce apărea în publicistica mondială, referitor la propaganda revizionistă și să difuzeze starea de spirit antirevizionistă în lumea satelor. În orașele de la granița de vest și în cele din secuime, Comitetul Regional a sprijinit apariția presei antirevizioniste. Cele mai cunoscute ziare cu caracter declarat antirevizionist au fost: „Gazeta Antirevizionistă” din Arad, „Noua Gazetă de Vest” din Oradea, „Glasul Hotarelor” din Satu Mare, „Tribuna Silvaniei” din Șimleul Silvaniei, „Neamul nostru” din Sfântu Gheorghe, „Glas Românesc” din Odorhei și „Gazeta Ciucului” din Gheorghieni.

Prin subvențiile primite din partea Comitetului Regional, s-au publicat 34 de lucrări care au combătut cu argumente științifice, teoriile fanteziste ale propagandei revizioniste ungare.

Bogatul material documentar și științific, apărut sub egida Comitetului Regional al L.A.R., a permis organizarea unor expoziții antirevizioniste în marile orașe ale țării. Datorită neimplicării reprezentanților României în marile capitale ale lumii, nu s-a reușit organizarea de expoziții antirevizioniste în străinătate.

Adunările populare și manifestațiile cu caracter declarat antirevizionist, au constituit un alt segment important al mișcării conduse de Comitetul Regional. Aniversările zilei de *1 Decembrie, zi patronală a Ligii Antirevizioniste Române*, au constituit prilejuri excelente pentru toată

sufлера românească din Transilvania, de a-și manifesta sprijinul în lupta pentru păstrarea intactă a frontierelor naționale.

Manifestații antirevizioniste s-au organizat și cu alte ocazii, rolul determinant avându-l comitetele județene ale L.A.R., care comemorau diferite momente din istoria națională, prin ridicarea unor lăcașuri de cult, monumente, plăci comemorative sau troițe.

Conferințele cu caracter antirevizionist, susținute de membrii Comitetului Regional, au demonstrat perfectă conlucrare între elita intelectualității din Transilvania și marea masă a populației. Sugestiv este și faptul că printre conferențieri s-au numărat și etnici maghiari, ca de exemplu S. Fényes și Gh. Ferenczy, care au încercat să convingă pe maghiarii din România, că politica revizionistă, nu servea decât scopurilor egoiste ale susținătorilor epocii dualiste. Cu deosebit interes, datorită prestigiului științific al membrilor Comitetului Regional, au fost urmărite și conferințele cu conținut antirevizionist susținute în străinătate.

Respectându-și numele și poziția în cadrul ligii, profesorul Ioan Lupaș a susținut cele mai multe conferințe de acest fel. În același ton, și alți reprezentanți ai universității clujene, și-au folosit relațiile personale, pentru a stabili legături și a răspândi în străinătate, materiale care demonstau justetea cauzei românești.

Succesul mișcării antirevizioniste conduse de Comitetul Regional pentru Transilvania, nu ar fi fost posibil fără conlucrarea cu asociațiile și societățile cultural-patriotice, cu organizațiile studentești și de femei, cu instituțiile economice, de învățământ, culturale și religioase. Considerăm semnificativ faptul că toate aceste organizații au răspuns afirmativ solicitărilor Comitetului Regional, organizând acțiuni comune cu caracter antirevizionist și contribuind prin aceasta la dezvoltarea componentei organice a antirevizionismului românesc. Implicarea tuturor asociațiilor și societăților cu caracter cultural-patriotic a avut menirea să suplinească, neimplicarea cercurilor guvernante în susținerea mișcării antirevizioniste.

Comitetul Regional din Cluj a făcut toate demersurile posibile pentru ca autoritățile guvernamentale să sprijine mișcarea antirevizionistă. Moțiunile trimise de marile adunări antirevizioniste regelui, primului ministru, parlamentului, memoriile și propunerile de măsuri cu caracter antirevizionist, elaborate de Comitetul Regional, nu au găsit audiența necesară întotdeauna. O subvenție de câteva zeci de mii de lei din partea Departamentului Industriei și Comerțului și o circulară a ministrului C. Angelescu, în care se cerea școlilor să sprijine manifestațiile cu caracter

antirevizionist, au constituit aportul efectiv al cercurilor guvernamentale, dat Comitetului Regional din Transilvania. În schimb, prin relațiile directe dintre Comitetul Regional și o serie de instituții și întreprinderi economice, s-a reușit transferarea unor sume în contul mișcării antirevizioniste. Colaborarea cea mai fructuoasă în acest domeniu, s-a stabilit între Regionalele C.F.R. din Transilvania, ai căror angajați, s-au înscris aproape în totalitate în Liga Antirevizionistă Română.

Un exemplu deosebit de implicare în mișcarea antirevizionistă, atât ca instituții cât și ca persoane particulare, l-au oferit cele două biserici naționale românești, ortodoxă și greco-catolică. Continuând tradiția luptei pentru menținerea ființei naționale a poporului român, cele două biserici surori și-au dat mâna, activând împreună în mișcarea antirevizionistă. Semnificativ în acest sens este faptul că la toate nivelele organizatorice ale L.A.R. din Transilvania, de la comitetele satești și până la Comitetul Regional, preoții sau marii ierarhi greco-catolici și ortodocși s-au situat la loc de cinste, fiind primii aleși de membrii comunităților rurale sau urbane, să conducă din nou, acțiunile cu caracter național și patriotic.

Pe aceeași poziție, în cadrul mișcării, s-au situat și intelectualii satelor și orașelor, învățătorii și profesorii, conștienți de importanța nobilei misiuni, de a cultiva în rândul semenilor, dragostea de țară și spiritul de sacrificiu, cerut pentru apărarea ei.

Efectul cel mai important al mișcării antirevizioniste din Transilvania, pe plan intern, a fost crearea unei stări de spirit profund antirevizioniste. Această stare de spirit s-a manifestat prin atitudini individuale sau colective, de dezaprobare față de politica revizionistă dusă împotriva României de Ungaria, Bulgaria, și U.R.S.S. Zvonurile privind sprijinul pe care U.R.S.S. îl putea da Cehoslovaciei și Micii Înțelegeri, erau apreciate de populația din Transilvania, ca un pretext, prin care marele vecin de la răsărit și mișcarea comunistă din România, încercau să adoarmă vigilența autorităților și a opiniei publice. Erau condamnate deopotrivă și statele fasciste, Germania și Italia, pentru atitudinea lor de sprijinire a politicii revizioniste a Ungariei și Bulgariei.

Sugestiv ni se pare faptul că numeroase documente de arhivă atestă manifestarea acestei stări de spirit antirevizioniste și în rândul populației germane și maghiare din Transilvania. Acest lucru demonstrează că mișcarea antirevizionistă din Transilvania s-a dezvoltat într-un climat democratic și tolerant, care a atras cea mai mare parte a minorității maghiare, convinsă că revizionismul, șovinismul și intoleranța nu puteau aduce nimic pozitiv în relațiile inter-statale și inter-etnice.

Mai mult însă, documentele de arhivă, evidențiază faptul că nici în Ungaria, majoritatea populației preocupată de ziua de mâine și de înrăutățirea condițiilor de trai, considera că revizionismul și războiul, puteau aduce beneficii numai oligarhiei maghiare, care îl propaga.

Ațiunea forțelor revizioniste din Ungaria și a celor care sprijineau aceste forțe în Transilvania, cu toate că s-a intensificat în perioada 1938-1940, nu a reușit să modifice starea de spirit antirevizionistă. Cu toate că teama izbucnirii unui nou război mondial era conștientizată de populație, documentele de arhivă menționează emoționante exemple de patriotism autentic, când voluntarii și cei chemați sub arme își afirmau dorința fierbinte de a se jertfi pentru apărarea integrității hotarelor strămoșești.

Instaurarea regimului de autoritate monarhică și restricțiile care au urmat, inclusiv măsurile luate împotriva Ligii Antirevizioniste Române, au decapitat mișcarea condusă de această organizație, în momentele când, dimpotrivă, se impunea intensificarea ei. Efectele acestei mișcări nu au putut fi diminuate însă, ele manifestându-se prin starea de spirit profund antirevizionistă, afirmată în perioada 1938-1940, cunoscută ca cea mai gravă din punctul de vedere al menținerii integrității naționale

Regimul carlist, izolat pe plan intern și extern, nu a avut tăria morală să apeleze la sentimentul de solidaritate și rezistență națională, pe care poporul român l-a dovedit în marile momente ale istoriei sale. Numeroasele documente de arhivă, din această perioadă tragică pentru istoria noastră, evidențiau faptul că populația din Transilvania, prefera să moară cu arma în mână, decât să se lase din nou la discreția celor care n-au manifestat niciodată spirit de înțelegere și toleranță. Ceea ce s-a întâmplat apoi, în nord-vestul Ardealului, cedat vremelnic hortiștilor, a demonstrat cu prisosință, justetea unei asemenea atitudini din partea populației românești.

Declanșată destul de târziu, în condițiile agravării situației internaționale, când diplomația românească intrase în criză, odată cu tot sistemul promovat prin Liga Națiunilor, mișcarea antirevizionistă a încercat să sprijine statul în menținerea integrității teritoriului său național. Dacă pe plan intern s-a reușit mobilizarea conștiințelor, solidarizarea întregii societăți și crearea unei stări de spirit profund antirevizioniste, pe plan extern rezultatele au fost mai puțin spectaculoase. Cu tot efortul depus de Comitetul Regional și de conducerea centrală a L.A.R., nu s-a putut lichida, în patru ani, avansul luat de propaganda revizionistă, care în acea perioadă ajunsese la apogeu. Greșeala cercurilor conducătoare de a lăsa totul pe seama diplomației, s-a dovedit fatală în cele din urmă. Schimbarea cursului relațiilor internaționale, a dus la diminuarea importanței antirevizionismului politic, promovat de statul român. Celelalte

componente, care au început să se manifeste destul de târziu, nu au putut schimba situația în favoarea cauzei românești.

Soarta mișcării antirevizioniste din Transilvania și din întreaga țară, aduce în discuție unul din adevărurile dureroase ale istoriei, conform căruia popoarele mici, oricâtă dreptate ar avea în susținerea unor cauze nobile, rămân uneori la discreția celor care folosesc dreptul forței, în locul forței dreptului.

Cu toate că și-a văzut idealurile spulberate pentru moment, mișcarea antirevizionistă s-a prelungit și dincolo de tragicul an 1940.

În primul rând antirevizionismul științific a continuat să se manifeste, prin contribuțiile universitarilor clujeni, refugiați la Sibiu, dar și prin operele unor mari istorici, care s-au simțit datori să urmeze calea deschisă de Nicolae Iorga, mai ales după dispariția tragică a marelui savant. În acest sens, lucrările lui Gh. I. Brătianu, în special „Cuvinte către români”, publicată în 1942, aveau darul să dea semnalul unei noi renașteri naționale, care să mențină o conștiință pururea vie, a chemării și a dreptății neamului.

În al doilea rând, tragismul situației României, care a fost învinsă fără a fi luptat, a îndârjit și mai mult pe români, care și-au probat curajul și spiritul de sacrificiu, în anii grei ai celui de-al doilea război mondial.

Clipele de încercare și grea suferință prin care au trecut românii în urma rapturilor teritoriale din 1940, au evidențiat, pe lângă tragismul situației și o altă trăsătură importantă a acestui popor, legată de capacitatea de a rezista oricăror vitregii ale istoriei și de a se mobiliza în scopul îndeplinirii năzuințelor sale.

Investigația istorică efectuată asupra mișcării antirevizioniste din Transilvania, pe lângă relevarea adevărilor menite să ducă la mai buna cunoaștere a acestui fenomen, evidențiază și noua orientare a istoriografiei românești, după 1989, de a dezvălui fapte și fenomene, care în acea epocă nu puteau fi spuse sau scrise. Antirevizionismul și anticomunismul au constituit două caracteristici definitorii ale societății românești în perioada interbelică. Dacă până în 1989 s-a supralicitat rolul mișcării comuniste din România, astăzi putem spune pe baza documentelor și în scopul restabilirii adevărului istoric, că în perioada dintre cele două războaie mondiale, societatea românească a considerat revizionismul și comunismul, ca două mari pericole care amenințau ființa națională a poporului român. Desfășurarea evenimentelor după cel de-al doilea război mondial, a făcut ca despre nici una din aceste mișcări, să nu se scrie mai nimic.

Lucrarea de față, se dorește a fi, o primă încercare de a reda *mișcării antirevizioniste*, cu toate cele trei componente ale ei, locul și rolul cuvenit în cadrul vieții sociale și politice din perioada interbelică.

Dincolo de împlinirile și neîmplinirile ei, mișcarea antirevizionistă din Transilvania, se înscrie în contextul general al luptei poporului român, pentru păstrarea integrității și ființei naționale.

Prin mijloacele de acțiune specifice unei societăți democratice, prin toleranța și spiritul pacifist pe care le-a promovat, prin adevărurile spuse sau scrise într-un limbaj științific elevat, prin apelul permanent la respectarea normelor și uzanțelor internaționale, mișcare antirevizionistă din România a constituit un fenomen pozitiv în evoluția relațiilor inter-etnice și inter-statale din perioada interbelică.

RÉSUMÉ

Trouvé à la frontière entre la science et la politique, le problème du révisionnisme territorial d'entre les deux guerres n'a pas été un thème predilecte des abordations historiographiques, ni en Occident, ni dans notre pays. La nécessité de couvrir ce phénomène, par une recherche systématique, est devenue de plus en plus impérieuse, dans les conditions où les historiographies des pays ex-socialistes se sont libérées de préjugés et conclusions préétablis.

La restitution historique de l'entière problématique liée au phénomène de révisionnisme territorial, complète l'image sur les relations internationales de la période 1920-1939, période achevée avec l'éclat de la deuxième guerre mondiale.

La recherche que nous avons entreprise, concernant la définition, l'idéologie et les formes de manifestation du révisionnisme dans la période d'entre les deux guerres, a apporté des nouvelles informations, différentes de celles qu'on avait connues dans l'historiographie avant 1989.

En se basant sur la déclaration de la Conférence de Londres (1871), qui admettait la révision de quelques traités avec l'accord des parties contractantes, le révisionnisme territorial d'entre les deux guerres a dépassé le cadre juridique établi par les normes du droit international. En essayant de justifier leur droit à la révision, les états intéressés ont voulu créer un groupe de pression, par la solidification de quelques alliances qui puissent représenter leurs intérêts. À partir de ce moment-là, le caractère strictement juridique de la révision a été dépassé; on commençait à aspirer vers un sens purement politique. Cela a déterminé la naissance d'une idéologie révisionniste éclectique, qui a dégénéré en réanisme, irrédentisme, chauvinisme et intolérance. Ces éléments ont été cultivés avec prédilection sur le plan interne, pour qu'on ait l'appui populaire nécessaire. Hitler, Mussolini et l'aristocratie hongroise ont exalté jusqu'au paroxysme des thèmes de l'histoire nationale, pour créer une psychose de la revanche et de l'intolérance.

Victorieux ou vaincus dans la première guerre, les états tombés sous la tyrannie des despotes ont promu sur le plan externe la même politique de force et dictat.

Même si, en général, le révisionnisme était mis uniquement à la charge des états vaincus dans la guerre d'entre 1914-1918, les nouvelles recherches montrent qu'il y avait des états, comme la Pologne, qui, à partir de la deuxième moitié de la quatrième décennie s'est manifestée dans la direction de la nécessité des révisions de frontière, dans la défaveur de la Tchécoslovaquie. Dans cette catégorie entre aussi l'Italie, mécontente pour les clauses territoriales qui ne lui satisfaisaient toutes les prétentions. Un autre élément de nouveauté est lié à la mise en relief des traits du révisionnisme soviétique qui, en agissant par les partis communistes affiliés à la IIIème Internationale, essayait d'affaiblir, par l'intérieur, les pays voisins. La politique révisionniste et expansionniste a été un autre point où se sont rencontrés les deux types de systèmes totalitaires: le fascisme et le communisme. Si l'Italie de Mussolini s'est résumée à un révisionnisme déclaratif et à un expansionnisme extra européen, l'Allemagne nazie et la Russie staliniste ont partagé entre eux les zones dans lesquelles voulaient modifier le *status-quo* territorial établi par la Conférence de Paix de Paris.

Ont surpris, à l'époque, les manifestations pro révisionnistes de quelques hommes politiques anglais qui, bien stimulés par la propagande hongroise, se sont prononcés pour la révision du Traité de Trianon. Si on ajoute la campagne du lord Rothe mère, les interpellations et les motions des deux chambres du Parlement britannique, on peut considérer que cet état a été l'adepte d'un révisionnisme passif, puisque le gouvernement britannique n'avait pris jamais une position officielle en faveur de la révision d'un traité de paix.

La Roumanie a été avec prédilection le petit clou des attaques du révisionnisme soviétique, qui n'a pas reconnu la frontière de l'Est, hongrois et bulgare. Le révisionnisme allemand, avant et après Hitler, a encouragé les actions de la Hongrie et de la Bulgarie contre l'état roumain. Même si le révisionnisme polonais n'a pas visé la Roumanie, rapprochement polono-hongrois, à partir de 1934, a endommagé les intérêts diplomatiques de l'état roumain, qui avait essayé d'inclure la Pologne dans le système d'alliances défensives, ayant le but d'arrêter la politique révisionniste.

Même si elles n'ont pas représenté la position officielle du gouvernement britannique, les manifestations pro révisionnistes de quelques hommes politiques anglais ont contribué à l'augmentation du climat de confusion et de désorientation, en spécial pour les petits états, qui respectaient les principes de droit, qui étaient à la base de la Ligue des Nations.

Les états qui ont essayé d'imposer leur volonté par une politique de force brutale, ont déterminé que le révisionnisme soit considéré un phénomène négatif dans l'histoire des relations internationales, et cela a contribué décisivement à l'éclat de la deuxième guerre mondiale.

Mais, la manifestation la plus virulente contre la Roumanie a eu le révisionnisme hongrois, qui agissait pendant l'entière période d'entre les deux guerres. Héritier des politiques expansionnistes de l'ancienne monarchie dualiste dans le Sud-Est de l'Europe, le révisionnisme hongrois a continué la politique de déconsidération des nationalités opprimées de l'ancien empire et de leur désir de vivre dans des nouvelles formations politiques, où leurs nations soient des formateurs d'état.

Le démembrement de la monarchie dualiste et les régimes politiques qui se sont succédés à Budapest entre 1918-1920, ont montré que, sans tenir compte de la nature du régime politique, le problème de regagner, dans n'importe quelle manière, les territoires perdus était une obsession pour les chefs politiques de la Hongrie.

En prenant de nouveau les fils du pouvoir, l'aristocratie hongroise a agi différemment en rapport avec l'essai de Béla Kuhn d'occuper par force les territoires détachés en 1918. En se basant sur les relations qu'elle avait dans les milieux politiques de l'Europe et des Etats-Unis, l'aristocratie hongroise a utilisé le langage diplomatique dans le but de refaire la Grande Hongrie. En se présentant comme force politique unique, donc le but est de refaire les frontières de l'état médiéval, l'aristocratie hongroise s'est assuré aussi la permanent de la direction de la société. Ainsi, on a accredité l'idée que les réformes sociales et politiques seront faites après le redressement de la Grande Hongrie.

La lutte pour reconquérir les territoires détachés en 1918 a commencé à l'occasion de la Conférence de Paix de Paris, où la délégation hongroise, par le délai des négociations, par des nombreuses mémoires et lettres, par le trafic d'influence, a essayé d'empêcher la clôture du traité, qui consentait la libre volonté des peuples opprimés de décider seuls leur destin.

Le moment où le Parlement de la Hongrie a ratifié le Traité de Trianon a été la première manifestation du révisionnisme hongrois, caractérisée par des attitudes irrationnelles, qui ont surpris l'opinion publique des états occidentaux. Le vœu des parlementaires de ne respecter jamais ce qu'ils avaient approuvé avec leur propre vote, a ouvert le chemin de la transformation du révisionnisme dans un dogme d'état dans la vie du peuple voisin.

La politique et la propagande révisionnistes qui ont suivi ont été ciblées dans le secret, dès les plus hauts forums de décision politique, par les sociétés secrètes formées par des personnes importantes dans la vie politique, économique et culturelle de la Hongrie.

Pour répandre les idées révisionnistes parmi l'opinion publique du pays et de l'étranger, l'élite intellectuelle hongroise a été sollicitée pour reconstruire une idéologie révisionniste, basée sur une vision triomphaliste du propre passé historique.

L'instinct de conservation de la caste aristocratique hongroise a déterminé la perpétuation de la mentalité féodale dans la construction de l'idéologie révisionniste. En revenant aux concepts médiévaux comme: la Hongrie Millénaire, la Couronne de St. Etienne, la Sanction Pragmatique etc., on a mis en circulation des doctrines juridiques, qui n'avaient plus aucune importance dans les temps modernes.

Dans l'édification de l'argumentation révisionniste, on a invoqué aussi des différents domaines de la science, qui en évitant les vérités objectives, arrivaient tous à la conclusion de la nécessité de la révision du Traité de Trianon.

Parmi les plus acharnés combattants pour la révision du Traité de Trianon, on compte: Albert Apponyi, Görgy Lukács, Akos Timon, le cardinal Széredi, Istvan Bethlen, Sandor Domanovsky etc.

La révision du Traité de Trianon a été l'objectif principal de la politique externe de l'état hongrois dans la période d'entre les deux guerres. Les facteurs de décision politique, représentés par le régent Horthy, gouvernement et parlement ont agi pour la réalisation de cet objectif.

En fonction de la tactique adoptée et des revendications formulées, la politique révisionniste de l'état hongrois a traversé plusieurs étapes.

La période 1920-1926, nommée par Aurel Gociman, *l'époque des luttes de guérilla de l'irréductible hongroise*, qu'on peut caractériser comme *l'étape du révisionnisme intégrale*, à cause des actions chaotiques et des incidents qu'on a commis, le plus grand étant la falsification des francs français (1925). Cette période-là a été caractérisée par la fondation des associations et des sociétés révisionnistes, qui groupaient des individus provenant de toutes les couches de la société, en commençant avec le régent Horthy et en finissant avec les jeunes des organisations paramilitaires.

Entre 1927-1932, s'est affirmé *le révisionnisme partiel*, soutenu par lord Rothermere, qui en liaison étroite avec les gouvernants hongrois a publié des propres projets de révision ou des projets des certains hommes politiques de

la Hongrie. Ces projets visaient des rectifications de frontière en faveur de la Hongrie, sans avoir la prétention de restaurer la Grande Hongrie. Une autre caractéristique de cette étape a été l'intensification de la propagande révisionniste dans le pays et à l'étranger. Le rôle déterminant dans l'organisation du système de propagande a revenu à la Ligue Révisionniste Hongroise, créée en 1927. Étant le bénéficiaire de subventions qui ont épuisé le budget de l'état, cette organisation a dépensé énormément pour formuler un lobby hongrois à l'étranger, qui puisse imposer la révision du Traité de Trianon. Pour la population de la Hongrie et des états voisins, la propagande révisionniste a utilisé des moyens très diversifiés, par exemple: la littérature révisionniste, la presse, la radio, les livres et les brochures pour les jeunes, les élèves et les enfants, le film, le théâtre, la musique, les lettres, les cartes postales, les timbres, les calendaires, les insignes etc.

Après l'instauration du gouvernement conduit par le général Gömbös Gyula, à la fin de 1932, est ouverte *l'étape agressive* du révisionnisme hongrois, le premier ministre étant un adepte connu des moyens de force dans les relations avec les pays voisins. Pendant cette période, le gouvernement hongrois a agencé les négociations diplomatiques avec l'Allemagne et l'Italie avec les provocations et l'appui des confusions internes dans les états voisins qui avaient des minorités de langue hongroise.

Il y a dans les archives un immense matériel documentaire qui montre qu'on a déclenché contre la Roumanie une vraie guerre psychologique continuée par des actions terroristes qui avaient comme but la création d'une situation incontrôlable pour les gouvernants roumains donc la Hongrie pouvait profiter, étant soutenue par les forces révisionnistes. En ces actions ont été impliqués, premièrement, les leaders du Parti Hongrois de la Roumanie, qui représentaient le centre de la diffusion des ordres venus de Budapest, Les documents attestent qu'une partie de la minorité hongroise de la Roumanie, liée aux intérêts de ce parti, a été utilisée dans le but de faire de la propagande et des actions avec un caractère révisionniste. Les personnes impliquées dans des actions hostiles à l'état roumain provenaient de l'intellectualité, du clerc et des jeunes hongrois de la Roumanie.

L'action du Parti Hongrois de la Roumanie a été d'autant plus condamnable que cette formation politique a utilisé le cadre démocratique offert par l'état roumain pour agir contre les intérêts vitaux de celui-ci. Même si les organismes de sécurité de l'état roumain avaient des nombreuses preuves concernant l'organisation et la direction de quelques actions d'espionnage ou terroristes, d'éparpillement de brochures et de manifestes anti roumains, des plaintes permanentes adressées aux

organismes internationaux, on n'a pas pris des mesures contre le Parti Hongrois pour ne léser pas les sentiments des hongrois de la Roumanie.

En dépit des efforts de la propagande révisionniste et d'une partie de la presse de langue hongroise, la plupart de la population d'ethnie hongroise n'a pas réagi à ces impulsions qui cultivaient la discorde et l'intolérance. Il y a des nombreux documents qui attestent que la plupart de la minorité hongroise de la Roumanie considérait que le révisionnisme sert uniquement aux intérêts des grands propriétaires fonciers de la Hongrie et de la Roumanie.

En ignorant le droit à la vie nationale des autres peuples, par intolérance et chauvinisme, par propagande et actions subversives, par le cynisme et l'élitisme sans une base réelle, le révisionnisme hongrois a été un phénomène négatif dans l'histoire des relations européennes dans la période d'entre les deux guerres, en apportant des grands inconvénients aux idées de justice, démocratie et tolérance.

Paru comme une réaction naturelle de conservation de l'être national, l'antirévisionnisme roumain s'est manifesté dans les cadres du régime démocratique de la Roumanie d'entre les deux guerres. Même s'il a dû faire face au torrent propagandistique hongrois, l'antirévisionnisme roumain a rejeté l'intolérance ethnique et le chauvinisme comme formes pour influencer l'opinion publique. En faisant la différence entre les uns des chefs politiques qui diffusaient l'idée de la grande Hongrie pour réaliser leurs propres intérêts, la manifestation de l'antirévisionnisme roumain n'a pas lésé les sentiments des hongrois de la Roumanie.

Les recherches faites sur le mouvement antirévisionniste de la Transylvanie et du pays entier ont déterminé trois niveaux d'action dans la société Roumaine. Ces composantes ont dû faire face à l'attaque de propagande, aux théories non-scientifiques et aux actions diplomatiques entreprises par l'état hongrois pour la révision des traités de paix.

La base de l'antirévisionnisme roumain a été *l'antirévisionnisme organique*, qui est paru au niveau des formes essentielles de solidarité humaine et nationale. Il est naturel que la société roumaine, voyant son idéal national accompli après des siècles de souffrance, soit antirévisionniste dans toutes les structures.

L'exprimassions, par des moyens différents profondément antirévisionnistes, de l'état d'esprit de l'entière société roumaine a été le point de départ pour les autres directions d'action de l'antirévisionnisme roumain. Dans les familles roumaines, dans les paroisses orthodoxes et

gréco-catholiques, dans les associations et les sociétés culturel-patriotiques, l'antirévisionnisme s'est transformé d'un état d'esprit en une impulsion vers l'action. La poignée d'alarme concernant la propagande révisionniste hongroise et les actions entreprises par la Bulgarie et l'U.R.S.S. tirés par la presse roumaine ont déterminé la réaction de l'intellectualité roumaine.

En gardant la tradition de la lutte nationale, l'intellectualité roumaine s'est rendu compte de l'importance de la lutte contre le révisionnisme et le communisme, en agissant parmi la plupart de la population roumaine. Par l'effort de celle-ci, l'antirévisionnisme organique roumain est passé *de son étape passive à son étape active*. Cette transformation s'est produite à la fin de 1932, quand on organisait des grandes manifestations avec un caractère révisionniste, à l'occasion de l'anniversaire de 14 ans depuis l'unification de la Transylvanie avec la Roumanie. Les manifestations qui se sont produites le 28 mai 1933 à l'occasion du sommet des représentants de la Petite Entente, ont montré la force morale de l'antirévisionnisme organique roumain. La formation de la *Ligue Antirévisionniste Roumaine*, le 15 décembre 1933 a été possible justement grâce aux transformations de l'antirévisionnisme organique passif en un antirévisionnisme organique actif.

Les actions entreprises par cette organisation, dans le pays et à l'étranger ont été le point culminant de l'antirévisionnisme organique roumain.

La deuxième composante d'Antirévisionnisme roumain a été sa base scientifique. L'antirévisionnisme s'est proposé faire une critique scientifiquement objective des arguments utilisés par la propagande révisionniste, d'autant plus que ces arguments évitaient la réalité scientifique, car ils devaient arriver à la conclusion sur la nécessité de la révision des traités de paix, tout particulièrement de celui de Trianon.

Choquée au début par la tendancieuse de l'argumentation révisionniste, l'élite de l'intellectualité scientifique roumaine a constaté avec stupeur que la propagation ostentatoire en Occident de ces théories et la manque d'une réplique roumaine a commencé à donner peu à peu gain de cause à la thèse hongroise. On y ajoutait aussi les théories d'une ainsi-dite supériorité culturelle hongroise et d'une déchéance de l'esprit scientifique de l'Université de Cluj, après 1918.

Dans ce contexte, l'élite de l'intellectualité roumaine s'est engagée dans un dialogue basé sur des argumentations scientifiques, qui soutenait la cause roumaine par des informations objectives, résulte des recherches rigoureuses. La réplique de la science roumaine d'entre les deux guerres a démonté l'argumentation contrefaite des théories révisionnistes, mais sans

recourir à des éléments provoquants qui pigmentaient souvent les arguments des personnes qui soutenaient le révisionnisme.

Toutes les personnalités marquantes de la science roumaine d'entre les deux guerres se sont engagées dans l'effort de montrer à tout le monde la vérité et la justice de la cause roumaine. L'exemple d'historiens N. Iorga, Al. Lapedatu, Gh. I. Brătianu, I. Lupas et S. Dragomir a été suivi par tout ce que la science roumaine a eu le plus représentatif. Aux artifices juridiques, qui essayaient obtenir, par des spéculations théoriques, la révision des frontières, des spécialistes réputés ont riposté: N. Titulescu, C. I. Bardoși, C. I. Codarcea, R. Seșianu, Gh. Sofronie. Les théories conforme auxquelles le Traité de Trianon a détruit l'unité géographique et économique de la Hongrie ont été combattues avec des arguments scientifiques par S. Mehedinți, G. Vâlsan, V. Jinga, Șt. Manciușea, S. Manuilă...

Dans le domaine ethnolinguistique et culturel, les études publiés par S. Pușcariu, N. Drăganu, I. Crăciun, A. Caliani, C. Petranu ont combattu les théories de la propagande révisionniste concernant l'ainsi-dite discrimination à laquelle la minorité hongroise a été sujette. Les contributions de D. D. Roșea, A. Gociman, E. Toth, S. Fénys et O. Ghibu dans le domaine de la politologie, ont relevé le manque de toute objectivité des forces révisionnistes et les moyens avec lesquels ces forces agissaient contre l'état roumain.

La plupart des auteurs mentionnés ont publié leurs études dans la «Revue de Transylvanie» qui avait été créé en 1934, pour contrecarrer l'avance prise par la propagande révisionniste à l'étranger. Cette publication parue à Cluj, sous la direction de S. Dragomir, a été le fondement d'Antirévisionnisme scientifique roumain, et Initiative de le faire connu à l'étranger a apporté des services réels pour la cause roumaine.

La troisième composante de l'antirévisionnisme roumain a agi au niveau des facteurs de décision politique du pays: gouvernement, parlement, monarchie et partis politiques. *L'antirévisionnisme organisé* a eu comme base l'antirévisionnisme organique, qui s'est manifesté dans toutes les couches de la société roumaine, et l'antirévisionnisme scientifique, par lequel la justice de la cause roumaine était soutenue aussi par des autres moyens que ceux politiques. Les institutions et les organisations politiques de la Roumanie d'entre les deux guerres ont été unanimes dans leur position clairement antirévisionniste. Les actions des gouvernements et de la monarchie, les débats parlementaires, les programmes et les actions des principaux partis politiques ont montré que, en dépit du fait que, sur le plan interne, il y avait une diversité d'opinions concernant le développement du

pays, sur le plan externe la position antirévionniste était affirmée par toutes les formes politiques.

L'antirévionnisme organisé ou politique a agi immédiatement après la signature des traités de paix, mais le succès obtenu par la constitution de la Petite Entente et la position de la Roumanie dans la Société des Nations ont créé un sentiment de sûreté qui ignorait la propagande révionniste. Les poignées d'alarme tirées en spécial par la presse de Transylvanie n'ont pas été remarquées par les autorités. En ce point, on s'est trompé, parce que des personnalités de la vie politique roumaine ont considéré qu'on n'a pas dû déclencher une action conjuguée de contrecarransions de la propagande révionniste. Le changement du rapport de forces sur le plan international à partir de la quatrième décennie a surpris la diplomatie roumaine au pied levé, dans une crise d'alternatives pour cette nouvelle situation. En se rendant compte du danger imminent qui menaçait les frontières nationales, la société roumaine, à partir de 1932, est passée d'un antirévionnisme organique passif vers un antirévionnisme organique actif, dans son désir de soutenir les facteurs de décision politique. L'élite de l'intellectualité roumaine a observé elle aussi le handicap dans le soutien de la cause nationale, parce qu'il y avait déjà beaucoup de voix qui presque croyaient la thèse hongroise. À peu près de la même période, surtout à partir de 1934, on a pu constater une effervescence concernant la publication des épreuves scientifiques ayant un caractère antirévionniste.

L'année 1934 a signifié, pour les milieux gouvernementaux aussi, une réorientation dans les actions ayant un caractère antirévionniste. Si avant cette période, les efforts s'étaient concentrés uniquement dans le domaine diplomatique, on a ressenti le besoin de quelques actions sur le plan interne, pour se rendre compte de l'état d'esprit de la population et de la manière donc l'action politique antirévionniste externe est sensible. En ce sens, la plus importante action s'est développée le 28 décembre 1934, à Cluj, quand le premier ministre Gh. Tătărescu, accompagné de quelques ministres, a eu une rencontre avec les préfets et les parlementaires de la Transylvanie, où ont été invités les leaders des associations culturelles et professionnelles et les représentants des partis politiques.

À cette occasion, le premier ministre a prononcé un vigoureux discours antirévionniste. Même si on offrait des garanties et même si le gouvernement était pour le mouvement antirévionniste, on a pris très peu de mesures qui soutiennent la Ligue Antirévionniste Roumaine.

L'institution monarchique s'est ralliée elle aussi à l'effort politique et diplomatique pour maintenir le *status-quo* territorial. Antirévionniste

convaincu, Carol II s'est servi de prérogatives de l'institution monarchique et de ses relations personnelles pour déterminer une opinion favorable pour la Roumanie, sur le plan international.

L'hostilité vis-à-vis de Stelian Popescu, le président de la L.A.R., provoquée par des vieilles malentendus, a déterminé que cette organisation n'ait pas aucun appui de l'institution de l'institution monarchique. D'autant plus, dans la période du régime d'autorité monarchique, on a interdit à la Ligue toute activité. Cela a été justifié par Carol II à l'aide de l'idée que le Front de la Renaissance Nationale et puis le Parti de la Nation devaient être le liant qui mobilise, à l'intérieur, la société roumaine.

La Tribune du Parlement de la Roumanie dans la période d'entre les deux guerres a été le lieu d'affirmation de l'antirévisionnisme roumain. Tous les grands hommes politiques de l'époque ont y prononcé des discours antirévisionnistes, en proposant des mesures et des actions pour combattre la propagande révisionniste et pour affirmer la justice de la cause roumaine. La plus importante manifestation parlementaire de l'antirévisionnisme roumain a eu lieu le 4 avril 1934, lorsque Iuliu Maniu adressait une interpellation au gouvernement, à laquelle se sont associés aussi d'autres leaders politiques; l'interpellation concernait l'augmentation de la propagande révisionniste sur le plan européen. La réponse a été donnée par le ministre des Affaires Etrangères, Nicolae Titulescu, dans un discours mémorable, où il exposait, à l'aide d'arguments scientifiques, les fondements de l'antirévisionnisme roumain.

Les débats parlementaires révélés encore une fois l'antirévisionnisme de la classe politique roumaine, l'unité d'opinion et d'action dans ce problème vital pour les destins de l'état national.

Dans le développement du mouvement antirévisionniste, le rôle décisif l'a eu la Ligue Antirévisionniste Roumaine, créée le 15 décembre 1933, à Bucarest, à l'initiative de Stelian Popescu, le directeur du journal «L'Univers», qui avait lutté contre le révisionnisme et le communisme. Par son statut d'organisation non-gouvernementale et par son indépendance vis-à-vis de tout parti ou mouvement politique, la L.A.R. a réussi d'attirer des grandes personnalités de la vie politique, scientifique et culturelle de la Roumanie d'entre les deux guerres.

À rencontre de la Ligue Révisionniste Hongroise, créée en 1927, le programme de la L.A.R. s'inscrit dans les cadres du régime démocratique et constitutionnel, en prévoyant des actions individuelles ou collectives qui contribuent à l'appui de la cause roumaine sur le plan international. Dans la

même opposition avec l'organisation de la Hongrie, la L.A.R. n'avait pas d'autres fonds que ceux obtenus par l'intermède de donations et d'activités pour le propre financement.

L'activité la plus intense dans la ligue a été développée par le Comité Régional pour la Transylvanie, créée le 8 janvier 1934, à Cluj. Dans cette région du pays, très bouleversée au cours de l'histoire, il y avait une forte tradition du mouvement national roumain, ayant l'intellectualité à son tête.

L'unification de 1918 n'a pas provoqué une crise d'idéal pour les serviteurs de l'émancipation du peuple roumain. Le bien du pays et la conservation de l'unité et de l'intégrité territoriales ont été les nouveaux idéaux que l'intellectualité de la Transylvanie a essayé diffuser parmi les gens de la société entière.

Le composant de la direction du Comité Régional pour la Transylvanie a illustré suggestivement l'idée de solidarité entre les élites et les foules, dans les actions antirévissionnistes. En commençant avec les représentants de la «génération d'or» qui avaient fait l'unification, en continuant ensuite avec les grands hiérarques des églises nationales roumaines, toutes les grandes personnalités de la vie politique, culturelle et scientifique de la Transylvanie ont consenti de s'impliquer dans la direction du C.R.T. Le rôle de catalyseur l'a eu l'intellectualité universitaire de Cluj, qui organisait et conduisait le mouvement antirévissionniste de la Transylvanie. La personnalité du professeur Ioan Lupas, (le président du C.R.T.) ainsi que d'autres noms illustres de l'intellectualité de Cluj ont influencé heureusement le développement des actions antirévissionnistes.

En prouvant un esprit pratique, à peine deviné, la direction du C.R.T. a élaboré des programmes concrets d'action antirévissionniste, dans le pays et à l'étranger. Étant conscients du fait que le succès de leur mouvement pouvait être sûr uniquement dans les conditions où l'idée antirévissionniste était diffusée parmi toutes les couches de la société roumaine, les chefs de la ligue ont conçu un programme d'organisation de la propagande ayant un caractère national et antirévissionniste. La structure, formée par les 669 comités antirévissionnistes au niveau des départements et des communes urbaines et rurales, avait le but de déclencher une série d'actions qui montrent à l'opinion publique mondiale et aux facteurs de décision, le désir du peuple roumain de garder ses frontières nationales.

À la tête de ces organisations il y avait des personnalités locales, appréciées par les gens: des prêtres, des instituteurs, des professeurs, des ingénieurs, des fonctionnaires qui se sont donné la main pour accomplir les buts morales et politiques de la ligue.

Vraiment remarquable a été le fait que les représentants de la L.A.R. de la Transylvanie ont élaboré un programme de développement de la propagande antirévisionniste à l'étranger, pour diminuer les effets négatifs pour la Roumanie, efforts produits par le mécanisme révisionniste de propagande.

Les chefs de la ligue de la Transylvanie ont adopté l'orientation anticommuniste de l'organisation centrale, en considérant que le danger soviétique ne menaçait seulement la frontière de l'Est, mais, par son essai d'extension universelle, l'U.R.S.S. devenait le plus dangereux ennemi de l'état roumain, de sa position et de sa religion.

Le bilan du mouvement antirévisionniste de la Transylvanie, qui a atteint le point culminant dans les années 1934-1938, met en évidence la diversité de méthodes et de moyens d'action créés par les chefs du Comité Régional.

La littérature antirévisionniste mise en circulation grâce à l'effort du Comité Régional, a été formée par des matériaux variés. Les publications périodiques, d'où s'est détachée nettement la «Revue de Transylvanie», ont essayé de montrer à l'opinion publique internationale, la justice de la cause roumaine. Les bulletins et les calendriers antirévisionnistes avaient le but d'informer la population sur tout ce qu'il était nouveau dans la presse mondiale concernant la propagande révisionniste et de diffuser l'état d'esprit antirévisionniste à la campagne. Le Comité Régional a soutenu l'apparition de la presse antirévisionniste. Les journaux les plus connus, ayant un caractère déclaré antirévisionniste, ont été: «La Gazette Antirévisionniste» (Arad), «La Nouvelle Gazette de l'Ouest» (Oradea), «La Voix des Frontières» (Satu Mare), «Notre peuple» (Sfântu Gheorghe), «La Voix Roumaine» (Odorhei)...

Par les subventions reçues du Comité Régional, on avait publié 34 œuvres qui combattaient, avec des arguments scientifiques, les théories fantaisistes de la propagande révisionniste hongroise.

Le riche matériel documentaire et scientifique, paru sous l'égide du Comité Régional de la L.A.R. a permis l'organisation de quelques expositions antirévisionnistes dans les grandes villes du pays. Mais, à cause de manque d'implication des représentants de la Roumanie dans les grandes capitales du monde, on n'a pas réussi l'organisation d'expositions antirévisionnistes à l'étranger.

Les assemblées populaires et les manifestations avec un caractère déclaré antirévisionniste ont été un autre segment important du mouvement

dirigé par le Comité Régional. L'anniversaire du *1er Décembre, journée patronale de la Ligue Antirévissionniste Roumaine* a été une excellente occasion pour que tout le monde prouve son appui dans la lutte pour garder intactes les frontières nationales. Des manifestations antirévissionnistes ont été organisées aussi à d'autres occasions, et le rôle déterminant l'avaient les comtés départementaux de la L.A.R., qui commémoraient des diverses moments de l'histoire nationale en levant des églises, des monuments etc.

Les conférences avec un caractère antirévissionniste, soutenues par les membres du Comité Régional, ont montré la parfaite collaboration entre l'élite de l'intellectualité de la Transylvanie et le reste de la population. Il est suggestif le fait que, parmi les conférencières, il y avait des ethniques hongrois (par exemple S. Fényes, Gh. Ferenczy) qui essayaient de convaincre les hongrois de la Roumanie que la politique révissionniste ne servait qu'aux buts égoïstes des souteneurs de l'époque dualiste. En respectant son nom et sa position dans la ligue, le professeur Ioan Lupaș a fait beaucoup de conférences de cette manière, mais il y avait aussi d'autres représentants de l'université de Cluj qui ont utilisé leurs relations pour établir des liaisons et pour répandre à l'étranger les matériaux qui montraient la justice de la cause roumaine.

Le succès du mouvement antirévissionniste dirigé par le Comité Régional pour la Transylvanie n'aurait pas été possible sans la collaboration avec les associations et les sociétés culturel-patriotiques, avec les organisations d'étudiants et de femmes, avec les institutions économiques d'enseignement, culturelles et religieuses. On considère significatif le fait que toutes ces organisations ont répondu affirmativement aux sollicitations du Comité Régional, en organisant des actions communes avec un caractère antirévissionniste et en contribuant ainsi au développement de la composante organique de l'antirévissionnisme roumain. L'implication de toutes les associations et les sociétés avec un caractère culturel-patriotique a eu le but de suppléer la manque d'implication des milieux gouvernementaux pour soutenir le mouvement antirévissionniste.

Le Comité Régional de Cluj a fait toutes les démarches possibles pour que les autorités gouvernementales soutiennent le mouvement antirévissionniste. Les motions envoyées par les grandes assemblées antirévissionnistes au roi, au premier ministre, au parlement, les mémoires et les propositions pour des mesures avec un caractère antirévissionniste, élaborées par le Comité Régional, n'ont pas trouvé toujours l'écho nécessaire. Une subvention de quelques dizaines milles lei, provenant du

Département de l'Industrie et du Commerce et une circulaire du ministre C. Angelescu, où on demandait aux écoles de soutenir les manifestations ayant un caractère antirévisionniste, ont représenté la contribution effective des milieux gouvernementaux pour le Comité Régional de la Transylvanie. Mais, par les relations directes entre le Comité Régional et une série d'institutions et entreprises économiques, on a réussi le transfert de certaines sommes d'argent dans le compte du mouvement antirévisionniste. La collaboration la plus fructueuse dans ce domaine s'est établie entre les Régionales C.F.R. de la Transylvanie, donc les employés se sont inscrits presque tous dans la L.A.R.

Un exemple particulier concernant l'implication dans le mouvement antirévisionniste, comme institutions mais aussi comme personnes privées, a été offert par les deux églises nationales du peuple roumain: orthodoxe et gréco-catholique. En continuant la tradition de la lutte pour maintenir l'être national du peuple, les deux églises-sœurs se sont donné la main, en activant ensemble dans le mouvement antirévisionniste. Significatif en ce sens est le fait qu'à tous les niveaux d'organisation de la L.A.R. de la Transylvanie, les prêtres ou les grands hiérarques gréco-catholiques ou orthodoxes se sont situés à la place d'honneur, étant les premiers élus par les membres des communautés rurales ou bien urbaines pour diriger de nouveau les actions ayant un caractère national et patriotique.

Sur la même position, dans le mouvement, se sont situés les intellectuels des villages ou des villes, les instituteurs et les professeurs, qui s'étaient rendu compte de l'importance de la noble mission, celle de cultiver parmi tous les gens, l'amour pour la patrie et l'esprit de sacrifice nécessaire pour sa protection.

L'effet le plus important du mouvement antirévisionniste de la Transylvanie a été la création d'un état d'esprit profondément antirévisionniste. Cet état d'esprit s'est manifesté par des attitudes, individuelles ou collectives, de désaccord vis-à-vis de la politique révisionniste de la Hongrie, de la Bulgarie et de l'U.R.S.S. contre la Roumanie. Les rumeurs concernant l'appui que l'U.R.S.S. pouvait donner à la Tchécoslovaquie et à la Petite Entente ont été évaluées par la population de la Transylvanie comme un prétexte; à l'aide de ce prétexte, le grand voisin de l'Est et le mouvement communiste de la Roumanie essayaient endormir la vigilance des autorités et de l'opinion publique. On condamnait également les états fascistes, l'Allemagne et l'Italie, pour leur attitude de soutenir la politique révisionniste de la Hongrie et de la Bulgarie.

Il est suggestif le fait que, des nombreux documents d'archivé attestent la

manifestation de cet état d'esprit antirévissionniste également parmi la population allemande et hongroise de la Transylvanie. Cela montre que le mouvement antirévissionniste de la Transylvanie s'est développé dans un climat démocratique et tolérant, qui attirait la plupart de la minorité hongroise convaincue que le révisionnisme, le chauvinisme et l'intolérance ne pouvaient pas apporter rien de positif dans les relations entre États et inter-ethniques.

Mais, de plus, les documents d'archivé mettent en évidence le fait que ni même en Hongrie, la plupart de la population, préoccupée pour le jour qui va suivre et pour l'aggravation des conditions de vie, considérait que le révisionnisme et la guerre pouvaient apporter des bénéfices uniquement à l'oligarchie hongroise qui l'avait diffusé.

Même si l'action des forces révisionnistes de la Hongrie et de celles qui soutenaient ces forces dans la Transylvanie s'est intensifiée pendant la période 1938-1940, elle n'a pas réussi modifier l'état d'esprit antirévissionniste. Bien que la peur de l'éclat d'une nouvelle guerre mondiale était conscientisée par la population, les documents d'archivé mentionnent des émouvants exemples de patriotisme authentique quand des personnes enrôlées ont affirmé leur grand désir de se sacrifier pour défendre l'intégrité des frontières ancestrales.

L'instauration du régime d'autorité monarchique et les restrictions qui ont suivi, inclusivement les mesures prises contre la L.A.R. ont décapité le mouvement dirigé par cette organisation, les moments où, au contraire, s'imposait son intensification. Quand même, on n'a pas pu diminuer les effets de ce mouvement; ceux-ci ont continué se manifester par l'état d'esprit profondément antirévissionniste, affirmée dans la période 1938-1940, connu comme le plus grave du point de vue du maintien de l'intégrité nationale.

Le régime carliste, isolé sur les plans interne et externe, n'a pas eu la force morale de faire appel au sentiment de solidarité et de résistance nationale que le peuple roumain a prouvé pendant les grands moments de son histoire. Les nombreux documents d'archivé, datant de cette période tragique pour notre histoire, mettaient en évidence le fait que la population de la Transylvanie préférait mourir avec l'épée dans sa main que se laisser de nouveau au merci de ceux qui n'avaient manifesté jamais l'esprit de compréhension et de tolérance. Ce qui s'est passé ensuite, au Nord-Ouest de la Transylvanie – territoire cédé aux hongrois, pour un temps – a montré la justesse d'une telle attitude de la population roumaine.

Déclenché assez tard, dans les conditions de l'aggravation de la situation internationale, lorsque la diplomatie roumaine était entrée en crise en même temps avec tout le système promu par l'intermédiaire de la Ligue de Nations, le mouvement antirévisionniste a essayé de soutenir l'état pour maintenir l'intégrité de son territoire national. Si sur le plan interne on a réussi la mobilisation des consciences, la solidarisation de l'entière société et la création d'un état d'esprit profondément antirévisionniste, sur le plan externe les résultats étaient moins spectaculaires. Malgré l'effort du Comité Régional et de la direction centrale de la L.A.R., on n'a pas pu liquider, en quatre ans, l'avance prise par la propagande révisionniste qui, à cette période-là, était à son point culminant. L'erreur des directions qui avaient laissé tout à la charge de la diplomatie, a été fatale, finalement. La modification dans les relations internationales a provoqué la diminution de l'importance de l'antirévisionnisme politique promu par l'état roumain. Les autres composantes qui s'étaient manifestées assez tard, n'ont pas pu changer la situation en faveur de la cause roumaine.

Le destin du mouvement antirévisionniste de la Transylvanie et du pays entier apporte en discussion l'un des vérités douloureuses de l'histoire: les petits peuples, même s'ils ont raison dans leur effort de soutenir des causes nobles, sont au merci de ceux qui utilisent la force au lieu de la force du droit.

Même si elle avait vu ses idéaux éparpillés pour moment, le mouvement antirévisionniste a continué aussi après 1940

Premièrement, l'antirévisionnisme scientifique a continué se manifester par les contributions des universitaires de Cluj, réfugiés à Sibiu, et par les œuvres de quelques grands historiens qui sentaient le devoir de suivre le chemin ouvert par N. Iorga, surtout après la disparition tragique du grand savant. En ce sens, les œuvres de Gh. I. Brătianu, surtout «Des mots pour les roumains» parue en 1942, avaient l'aptitude de donner le start d'une nouvelle renaissance nationale, qui maintienne une conscience vive jamais, une conscience de l'appel et de la justice du peuple.

Secondement, situation tragique de la Roumanie, qui a été vaincue sans avoir lutté, a acharné d'autant plus les roumains qui avaient essayé leur courage et leur esprit de sacrifice pendant les années difficiles de la deuxième guerre mondiale.

Les moments de souffrance pour les roumains, suite aux ruptures territoriales de 1940, révélés, outre la situation tragique, un trait important de ce peuple, lié à sa capacité de résister à toute difficulté de l'histoire et de se mobiliser pour accomplir ses aspirations.

L'investigation historique faite sur le mouvement antirévisionniste de la Transylvanie a évidentié – à côté de la relévation des vérités qui permettent une vision amélioré sur ce phénomène – la nouvelle orientation de l'historiographie roumaine, après 1989, celle de dévoiler des faits et des phénomènes qui, à l'époque, ne pouvaient être dits ou bien écrits. L'antirévisionnisme et l'anticommunisme ont été deux caractéristiques définitoires de la société roumaine, dans la période d'entre les deux guerres. Si avant 1989 on avait exagéré le rôle du mouvement communiste de la Roumanie, on peut affirmer aujourd'hui, avec des documents et dans le but de rétablir de la vérité historique, que dans la période d'entre les deux guerres mondiales, la société roumaine a apprécié le révisionnisme et le communisme comme étant deux grands dangers qui menaçaient l'être national du peuple roumain. Le développement des événements après la deuxième guerre mondiale a déterminé qu'on n'écrive plus sur aucune de ces mouvements.

L'œuvre présentée veut être un premier essai de rendre au mouvement révisionniste toutes ses trois composantes et, en plus, sa place et son rôle mérités dans la vie sociale et politique de la période d'entre les deux guerres.

Au-delà de ses actions accomplies ou non-accomplies, le mouvement antirévisionniste de la Transylvanie s'inscrit dans le contexte général de la lutte du peuple roumain pour garder l'intégrité et l'être national.

Par des moyens d'action spécifiques à une société démocratique, par la tolérance et l'esprit pacifiste qu'il a promouvez, par les vérités dites ou écrites dans un langage scientifique, par l'appel permanent pour respecter les normes et les usances internationales, le mouvement antirévisionniste de la Roumanie a été un phénomène positif dans l'évolution des relations inter-ethniques et entre États de la période d'entre les deux guerres.

BIBLIOGRAFIE

I. Arhive

- a) Arhivele Naționale, Filiala Alba. Fonduri arhivistice:
- *Chestura de Poliție Alba Iulia (1920-1948)*;
 - *Inspectoratul de Poliție al Ținutului Mureș (1920-1940)*;
 - *Legiunea de Jandarmi Alba (1915-1948)*;
 - *Prefectura județului Alba. Cabinetul prefectului (1919-1949)*;
 - *Parchetul Tribunalului Alba (1894-1949)*.
- b) Arhivele Naționale, Filiala Arad. Fonduri arhivistice:
- *Colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească (1930-1937)*;
 - *Prefectura județului Arad (1920-1940)*.
- c) Arhivele Naționale, Filiala Cluj. Fonduri arhivistice:
- *Inspectoratul de Jandarmi Cluj (1938-1940)*;
 - *Inspectoratul de Poliție Cluj (1921-1940)*;
 - *Liga Antirevizionistă Română (1934-1939)*;
 - *Parchetul General al Curții de Apel Cluj (1919-1952)*;
 - *Prefectura județului Cluj (1919-1940)*.
- d) Arhivele Naționale, Filiala Deva. Fonduri arhivistice:
- *Chestura de Poliție Deva (1930-1939)*;
 - *Inspectoratul de Poliție Mureș - Alba (1938-1940)*;
 - *Legiunea de Jandarmi Hunedoara (1937-1949)*;
 - *Colecția personală Silviu Dragomir (1916-1962)*;
 - *Colecția personală Victor Șuiaga (1793-1980)*;
 - *Parohia greco-catolică Paroșeni (1920-1948)*;
 - *Parchetul Tribunalului Deva (1881-1952)*;
 - *Poliția de Stat Hunedoara (1922-1928)*.

- e) Arhivele Naționale, Filiala Oradea. Fonduri arhivistice:
 - *Chestura de Poliție Oradea (1930-1941)*;
 - *Inspectoratul de Jandarmi Oradea (1932-1949)*;
 - *Liga Antirevizionistă Oradea (1934-1937)*;
 - *Legiunea de Jandarmi Bihor-Oradea (1920-1949)*.
- f) Arhivele Naționale, Filiala Satu-Mare. Fonduri arhivistice:
 - *Parchetul Tribunalului Satu-Mare (1936)*.
- g) Colecția de documente a Muzeului Civilizației Dacice și Romane Deva.

II. Presă

- „Alba Iulia” (Alba Iulia): 1929-1934.
- „Antirevizionismul” (București): 1935.
- „Avântul” (Petroșani): 1931-1939.
- „Cuvântul Poporului” (Sibiu): 1933-1936.
- „Dreptatea” (Deva): 1931-1938.
- „Foaia Poporului” (Sibiu): 1923-1940.
- „Gazeta Antirevizionistă” (Arad): 1934-1935.
- „Gazeta Hunedoarei” (Deva): 1931-1938.
- „Gazeta de Vest” (Oradea): 1932-1934.
- „Gazeta Ciucului” (Gheorghieni): 1935-1937.
- „Gazeta oficială a județului Hunedoara” (Deva): 1932-1933.
- „Gazeta Plugarului” (Sibiu): 1936.
- „Gazeta Sălajului” (Zalău): 1935-1938.
- „Glas Românesc” (Odorhei): 1935-1938.
- „Glasul Hotarelor” (Satu Mare): 1936-1938.
- „Graiul Maramureșului” (Sighet): 1935-1937.
- „Granița” (Satu Mare): 1935-1936.
- „Horea” (Deva): 1932-1933.
- „Hunedoreanul” (Deva): 1937.
- „Înainte” (Deva): 1933-1936.
- „Înfrățirea” (Cluj): 1921.
- „Külügy Szemle” (Budapest): 1921-1940.
- „Libertatea” (Orăștie): 1931-1938.

- „Lumea Românească” (București): 1936-1938.
- „Magyar Kulpolitika” (Budapest): 1928-1934.
- „Neamul Nostru” (Sf. Gheorghe): 1934-1936.
- „Noua Gazetă de Vest” (Oradea): 1936-1938.
- „Noutatea” (Orăștie): 1932-1938.
- „Observator” (București): 1935-1938.
- „Piatră de Hotar” (Arad): 1936-1938.
- „Petroșani” (Petroșani): 1933-1939.
- „Plugarul” (Orăștie): 1937.
- „Renașterea” (Cluj): 1934-1935.
- „Revista învățătorilor și învățătoarelor din județul Hunedoara” (Deva): 1928-1938.
- „Revue de Transylvanie” (Cluj): 1934-1937.
- „România Nouă” (Blaj): 1935-1937.
- „Solia” (Orăștie): 1935-1939.
- „Solia Dreptății” (Orăștie): 1931-1940.
- „Școala Noastră” (Zalău): 1930-1940.
- „Telegraful Român” (Sibiu): 1934.
- „Tribuna Liberă” (Sibiu): 1936-1938.
- „Tribuna Graniței” (Caransebeș): 1934-1935.
- „Tribuna Silvaniei” (Șimleul Silvaniei): 1935-1937.
- „Universul” (București): 1920-1940.
- „Unirea Poporului” (Blaj): 1934-1935.
- „Viața Socială C.F.R.” (Cluj): 1936-1937.
- „Zorile” (București): 1937.

III. Publicațiile Ligii Antirevizioniste Române

- XXX, *Calendar al L.A.R. pe anul 1935*, (1936,1937,1938), Editura L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania, Cluj.
- XXX, *Catehism antirevizionist și anticomunist*, Editura L.A.R., Comitetul Regional pentru Transilvania, Cluj, 1937.
- XXX, *Liga Antirevizionistă Română. Regulament*, Editura L.A.R., Tipografia ziarului Universul, București, 1934.
- XXX, *Liga Antirevizionistă Română. Actul constitutiv și statutele*, Tipografia ziarului Universul, București, 1934.

IV. Corpusuri

- XXX, *Anuarul statistic al României pe 1931-1932*, București, 1933.
- Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României (1921-1936)*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
- XXX, *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România, cuprinzând rezultatele recensământului general al populației din 29 decembrie 1930*, Direcția Recensământului General, București, 1932.
- M. Știrban, V. Vesa, A. Păun, V. Pușcaș, *Istoria contemporană a României. Texte social-economice și politice (1918-1929)*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1987.
- Scurtu, Gh. Z. Ionescu, E. Popescu, D. Smârcea, *Istoria României între 1918-1944. Culegere de documente*, E.D.P. București, 1983.
- XXX, *Tratat de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria. Protocol și declarațiuni*, Impremeria Statului, București, 1920.

V. Lucrări generale (cărți, studii, articole)

- Agrigoroaiei I., *România în relațiile internaționale din perioada 1918-1928*, în „Hierasus”, nr. 5, 1983.
- Idem, *L'Activité internationale de l'Etat Roumain pendant la période 1918 -1939*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Iași”, 22, 1985, vol. I, p. 87-102.
- Idem, *Locul și rolul României în relațiile internaționale din perioada interbelică*, în „Românii în istoria universală”, vol. I, Iași, 1986.
- Idem, *Contextul intern și internațional al înfăptuirii Marii Uniri*, în „Carpica”, XXI, 1990, p. 123-131.
- Ardeleanu I., Mușat M., *România după Marea Unire*, vol. II, partea 1 (1918-1933), Editura Enciclopedică, București, 1986. Vol. II, partea a II-a (1933-1940), a fost publicat la aceeași editură în 1988.
- Ardeleanu I., *Lupta forțelor revoluționare, democratice și patriotice din România împotriva revizionismului*, în „Anale de istorie”, XXXIII, 1987, nr. 1, p. 109-115.
- Idem, *La Roumanie contre le révisionnisme. 1920-1940*, în „Roumanie. Pages d'Histoire”, 12, 1987, nr. 3.
- Artaud D., *La reconstruction de l'Europe. 1919-1929*, Presses Universitaires de France, Paris, 1973.

- Aster S., *The making of the Second World War*, Deutch, London, 1973.
- Bainville J., *Les Conséquences politiques de la paix*, Paris, 1940.
- Bellér B., *Congresele naționalităților din Europa*, în „Századok”, 1981, nr. 5, p. 995-1013.
- Bertin E., Prud’homme A., Picard M., *La réforme agraire roumaine et les ressortissants hongrois devant la Société des Nations*, Édition Internationales, Paris, 1927, p. 843-927.
- Baumont M., *La Faillite de la paix. 1918-1939*, Paris, 1960-1961.
- Bărbulescu P., *România la Societatea Națiunilor. 1919-1939. Momente și semnificații*, Editura Politică, București, 1975.
- Idem, *Securitatea și dezarmarea în sistemul Societății Națiunilor. Poziția și acțiunea României*, în „Contribuții la studierea istoriei contemporane a României” vol. II, Editura Politică, București, 1986.
- Bernstein S., Milza P., *L’Italie fasciste*, Colin, Paris, 1970.
- Bitoleanu I., *Conceptul românesc de pace, cooperare și bună vecinătate, exprimat în dezbaterile parlamentului român din perioada interbelică*, în „Anale de Istorie”, XXXII, 1986, nr. 5.
- Idem, *Actul ratificării tratatelor de pace în corpurile legiuitoare ale României, 1920*, în „Revista de Istorie”, 39, 1986, nr. 1, p. 44-62.
- Idem, *Afirmarea ideii de stat unitar, patrie comună a tuturor*, în *dezbaterile Parlamentului României întregite*, în „Tomis”, XXIII, 1988, nr. 11, p. 4-27.
- Bloch Ch., *Le fascisme et les relations internationales*, în „Relations internationales”, nr. 2, novembre, 1974, p. 309-322.
- Bold E., *Conferința de la Locarno și reflexe românești*, în „Românii în istoria universală”, vol. I, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 1986, p. 481-495.
- Bolitho H., *România under King Carol*, Cyre and Spottiswoode, London, 1940.
- Bosch R., *Sociologie de la paix*, Spe, Paris, 1965.
- Botoran C., Calafeteanu I., Campus E., Moisuc V., *România și Conferința de pace de la Paris. 1918-1920. Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1983.
- Botoran C., *Relații politico-militare româno-cehoslovace în anii 1920-1930*, în „Sistemul politic și militar din România și Cehoslovacia și Colaborarea româno-cehoslovacă în anii 1920-1930”, Academia de Științe Sociale și Politice, București, 1986.

- Bournazel R., *Rappallo ou la naissance d'une mythe*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1975.
- Braillard Ph., *Psychosophie et relations internationales*, Institut Universitaire des Hautes Etudes Internationales, Geneve, 1974.
- Brătianu Gh.I., *Acțiunea politică și militară a României în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția II, Cartea Românească, București, 1940, p. 72.
- Brunet J. P., Launay M., *D'une guerre à l'autre (1914-1945)*, Collection Classique, Hachette, Paris, 1974.
- Calafeteanu I., *Considerații privind politica externă a regimului horthyst*, în „Revista istorică”, Serie nouă, tom I, 1990, nr. 9-10, p. 863-883.
- Campus E., *Le caractère européen des traites bilatéraux conclus par la Roumanie dans la décade 1920-1930*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1973, nr. 6.
- Idem, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980.
- Casseron S., Faverjon Ph., *L'Europe de 1815 à nos jours. Une histoire et une chronologie commentée*, La Manufacture, Besançon, 1991.
- Chastenet J., *Vingt ans d'histoire diplomatique. 1919-1930*, Geneve, 1945.
- Ciupercă I., *Locarno oriental. Semnificația unui eșec. 1925-1937*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Iași, vol. 2, 24, 1987.
- Clark Ch. U., *Greater România*, Dood, Mead and Co., New York, 1922.
- Clemenceau G., *Grandeur et misère d'une victoire*, Librairie Pion, Paris, 1930, p. 262.
- Colloti E., *Germania nazistă*, Editura Științifică, București, 1969.
- Constantin I., *Basarabia sub ocupația sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Editura Fiat Lux, București, 1994.
- Coron O., *La Grande Bretagne et la Petite Entente*, Droz, Paris, 1972.
- Craig G., Gilbert F., *The Diplomats. 1919-1939*, Princeton University Press, Princeton, 1953.
- Cranskschow E., *La chute des Habsbourgs*, Paris, 1966.
- Csatrân D., *Influența revizionismului în Ungaria și România*, în „Tortelnelmi Szemle”, 1960, nr. 2-3, p. 356-360.
- Deutsch R., *Conferința de la Montreaux*, Editura Politică, București, 1975.

- Dobrinescu V.F., *Transilvania la cele două conferințe de pace de la Paris. 1919-1920 și 1946-1947*, în „Arhivele Olteniei”, 1986.
- Idem, *Anglia și România în timpul Conferinței de Pace de la Paris*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, II, 1980, p. 353-374.
- Idem, *Relații româno-engleze. 1914-1933*, Iași, 1986.
- Idem, *Titulescu, Antonescu, și relațiile anglo-române din anii '20*, Editura Neuron, Focșani, 1995.
- Droz B., Rowley A., *Histoire générale du XXe siècle*, Tome I, Editions du Seuil, Paris, 1986.
- Duroselle J.B., *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Dalloz, Paris, 5e édition, 1970.
- Idem, *La Décadence. 1932-1939*, Imprimerie Nationale, Paris, 1970.
- Durrheim E., *L'Allemagne au dessus de tout. La mentalité allemande et la guerre*, Armand Colin, Paris, 1991.
- Easterman A. L., *King Carol, Hitler and Lupescu*, Victor Gollancz Ltd., London, 1942.
- Eubank K., *Münich*, Norman. University of Oklahoma Press, 1969.
- Eudin J.X., North R. C., *Soviet Russia and the East. 1920-1927, A Documentary Survey Stanford*, Stanford University Press, 1957.
- Fischer L., *Men and Politics: Europe between the Two Wars*, Harper and Row Publishers, New York, 1966.
- Fischer-Galați S., *Twentieth Century Rumania*, Columbia University Press, New York, 1970.
- Funderburk D. B., *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Gallo M., *Italia lui Mussolini*, Editura Politică, București, 1969.
- Gathorne-Hardy G.M., *Histoire des événements internationaux, de 1920 à 1939*, Paris, 1946.
- Gheorghe T., *Consensul întregii națiuni în lupta pentru apărarea statului național unitar român în 1919*, în „Lupta întregului popor”, 1988, nr. 4.
- Gilbert M., Gott R., *The Appeaser*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1963. (Lucrarea a fost tradusă în limba română).
- Idem, *Conciliatorii*, Editura Politică, București, 1965).
- Giurăscu D. C., *La diplomatie roumaine et le Pacte des quatre. 1933*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1969, VIII, nr. 1, p.77-102.
- Hassner P., *Nationalisme et relation internationale*, în „Revue française de Science Politiques”, 15, 1965, p. 495-528.

- Hillgruber A., *Hitler, König, Carol und Marschall Antonescu, Die deutsch-rumänischen Beziehungen. 1938-1944*, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1965.
- Hoffman S., *Théorie et relations internationales*, în „Revue Française de Science Politiques”, II, 1961, p. 413-433.
- Iordan C, *România în sistemul relațiilor internaționale ale statelor sud-estului european 1914-1934*, în „Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană”, 1985, vol. II, Institutul de Studii Sud-Est Europene, București, 1986.
- Iorga N., *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.14.
- Juhas G., *Hungarian foreign policy: 1919-1945*, translated by Sandor Simon, Akademiai Kiado, Budapest, 1979.
- Kerner R., Howard H., *The Balkan Conférences and the Balkan Entente, 1930-1935*, University of California Press, Berkeley, 1936.
- Keynes J.M., *Urmările economice ale păcii*, Editura Viața Românească, București, 1919, p. 27.
- Kitskis D., *Le Rôle des experts a la Conférence de la paix de 1919, gestation d'une technocratie en politique internationale*, Cahiers d'histoire de l'Université d'Ottawa, 1972.
- Kuzmanova A., *L'attitude de la Roumanie vis-à-vis du pacte à quatre*, în „Etudes Balkaniques”, 2, 1969, p.71-77.
- Le Roy Ladurie E., *Comment la Lorraine devient française*, în „Historama”, janvier, 1991, p.55.
- Leduc V., *Communisme et nation*, Edition Sociale, Paris, 1954.
- Lévesque J., *L'U.R.S.S. et sa politique internationale de Lénine à Gorbatchev*, Ed, Armand Colin, Paris, 1987.
- Lucien V., *Monarchies et peuples du Danube*, Paris, 1969.
- Macharay R., *The Little Entente*, Allen and Unwin, London, 1929.
- Marks S., *The Illusion of Peace. International Relations in Europe, 1918-1933*, în „The Making of 20 Century”, Séries, 1976.
- Matei Gh., *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României. 1919-1934*, Editura Academiei, București, 1971.
- Milza P., *De Versailles à Berlin. 1919-1945*, Masson, Paris, 1979.
- Milza P., M. Benteli, *Le fascisme au XXe siècle*, Richelieu Bordas, Paris, 1973.

- Moisuc V., *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale, în perioada martie 1938 - mai 1940*, Editura Academiei, București, 1971.
- Idem, *Actele fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918-1940*, în „Probleme de politică externă a României”, Editura Militară, București, 1977.
- Idem, *Tratatul de la Trianon – consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*, în „Anale”, XXII, 1976, nr. 3, p. 44-56.
- Marguerat Ph., *Le Me Reich et le pétrole roumain. Contribution à l'étude de la pénétration allemande dans le Balkans à la veille et au début de la Seconde Guerre Mondiale*, A.W. Sijhoff, Leiden, 1977.
- Nagy T., Nicholas M., *The Green Shirts and the other. A History of Fascism in Hungary and România*, Hoover Institution Press, Stanford, 1970.
- Nedelcu F., *Din lupta antifascistă și antirevizionistă din România*, în: „Acta M.N.”, nr. 8 , 1971, p.383-390.
- Nogues N., *Munich ou le drôle de la paix. 26 septembre 1938*, Paris, 1963.
- Oancea Gh.I., *Normalizarea relațiilor cu Bulgaria, un imperativ major al politicii externe a statului român între 1919-1921*, în „Analele Universității Timișoara”, 1984, p. 33-40.
- Oprea I.M., *Concepția României și Cehoslovaciei asupra securității colective europene și colaborarea lor împotriva fascismului. 1930-1939*, în „Revista de Istorie”, 39,1986, nr. 11, p.1082-1094.
- Paillât C, *Dossiers secrets de la France contemporaine, Tome III, La Guerre à l'Horizon. 1930 -1938*, Éditions Robert Laffont, Paris, 1981, p.98.
- Paris R., *Les origines du fascisme*. Flammarion, Paris, 1968.
- Pascu Șt., *Transilvania*, Editura Vatra Românească, Cluj-Napoca, 1990.
- Pașcalău Gh., *Relații economice româno-engleze. 1933-1935*, în „Revista de istorie”, XXIX, 1976, 8, p. 1175-1197.
- Idem, *Relații politice româno-engleze. 1929-1933*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.
- Pearton M. .L, *Oil and the Romanian State*, Oxford University Press, London, 1971.
- Popișteanu C, *România și Antanta Balcanică*, Editura Politică, București, 1971.

- Potra G., *La politique extérieure 1932-1936 et le régime mussolinien*, în „Roumanie. Pages d'Histoire”, 11, nr. 2-3 și 12, nr. 1-2, 1986 și 1987.
- Pritz P., *Politica externă a guvernului Gömbös Gyula de la formarea sa și până la vizita în Germania*, în „Századok”, 1978, p. 49-97.
- Pritz P., *Despre formarea opiniilor în politica externă a lui Gömbös Gyula*, în „Tortnelmi Szemle”, 1960, nr. 2-3, p. 356-360
- Prodan D., *Transilvania și iar Transilvania*, Editura Enciclopedică, București, 1992.
- Prost H., *Destines de la Roumanie. 1918-1954*, Paris, 1954.
- Quinlan P., *Clash over România. Brithish and American Policies towards România. 1938-1947*, Los Angeles, 1977.
- Rain P., *L'Europe de Versailles. 1919-1939. Les traités de paix, leur application, leur mutilation*, Paris, 1945.
- Reber Ch., *Terrorisme et diplomatie*, Editura La Technique du Livre, Paris, 1935.
- Renouvain P., Duroselle J.B., *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Armand Colin, Paris, 1991.
- Renouvain P., *Le traité de Versailles*, Flammarion, Paris, 1969.
- Romier L., *Le carrefour des empires morts*, Paris, Pion, 1931.
- Rosière S., *Les minorités magyares d'Europe Centrale*, în „Herodote”, Revue de géographie et géopolitique, 1er trimestre, 1988, nr. 48, Janvier-Mars, p.78-107.
- Rotaru J., *Caracterul defensiv al alianțelor militare ale României, expresie a politicii de apărare a integrității teritoriale împotriva pericolului fascist și revizionist*, în „Pagini de istorie românească și universală. Culegere de studii și articole”, București, 1985, 2, nr. 1.
- Idem, *Caracterul defensiv al alianțelor militare ale României, expresie a politicii de apărare a integrității teritoriale, împotriva pericolului fascist și revizionist*, în „Pagini de istorie românească și universală. Culegere de Studii și Articole”, București, 2, nr. 1, 1985, p. 131-140.
- Rousics I., *Politica externă a lui Bethlen Istvan*, în „Századok”, 1990, nr. 5-6, p. 577-616.
- Saizu I., Tacu AL, *Contextul geopolitic european la finele primei conflagrații mondiale*, în „Hierasus”, IX, 1994, p. 463-473.
- Scurtu I., *România și statele vecine. Considerații privind evoluția economică și politică. 1918-1928*, în „România în istoria universală”, vol. III, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 1987, p. 455-468.

- Sellier A., *Atlas des peuples d'Europe Centrale*, Éditions La Découverte, Paris, 1991.
- Seton Wattson, *Eastern Europe between the Wars. 1918-1941*, Harper and Row Publisher, New York, 1967.
- Shirer W. L., *Le troisième Reich. Des origines à la chute*, I, Stock, Paris, 1967.
- Spector S., *Rumania at the Paris Peace Conference: A Study of the Diplomacy of Ioan I. I. C. Brătianu*, Bookman Associates, New York, 1962.
- Stan C. I., *Activitatea românilor aflați în străinătate în lupta pentru dreptatea cauzei românești în timpul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Acta Musei Porolissensis”, XVI, 1992, p. 437-448.
- Steinert M., *Hitler et l'Allemagne nazie*, Collection „L'Univers contemporain”, Richelieu Bordas, Paris, 1972. Idem, *Hitler*, Fayard, Paris, 1991.
- Șorban R., *Fantasma imperiului ungar și Casa Europei*, Editura Globus, București, 1990, p. 49.
- Tabouis G., *20 de ani de tensiune diplomatică*, Editura Politică, București, 1965.
- Takacs L., Niciu M. I., *Drept internațional public*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 252,
- Talpeș I., *Situația politică și militară a României în perioada 1939-1941* în „File din istoria militară a poporului român”, vol. V, VI, Editura Militară, București, 1979.
- Idem, *Coordonate ale politicii externe românești (septembrie 1936-noiembrie 1937)*, în „Anale de Istorie”, 31, 1985, 11, nr. 1.
- Thompson L., *77ie Greatest Treason. The Untold Story of Munich*, William Marrow and Co. Inc., New York, 1968.
- Tilkovszky L., *Naționalitățile Transivaniei și diplomația Germaniei de la Weimer*, în „Századok”, 1983, nr. 5, p. 1097-1102.
- Valette J., *Problèmes des relations internationales. 1918-1949*, Société d'Édition d'Enseignement Supérieur, Paris, p. 980.
- Vesa V., *Tradiție și modernizare în politica externă a României. 1919-1939*, în „Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939”, Editura Politică, București, 1988.
- Vidalenc J., *L'Europe danubienne et balkanique. 1867-1970*, Masson et Cie Editeurs, Paris, 1973.
- Visscher Ch., *Théories et réalités en droit international public*, A. Pedone, Paris, 1970.

- Walters F.P., *A History of the League of Nations*, vol.1, Oxford University Press, London, 1952.
- Wandycz P., *France and Her Eastern Allies. 1919-1925*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1962.
- Wolfers A., *Britain and France between two wars. Conflicting strategies of peace from Versailles to World War II*, W. W. Norton and Co., New York, 1940.
- Zaharia Gh., *Considerații asupra politicii externe a României (1919-1939)* în „Probleme de politică externă a României (1919-1939)”, Editura Militară, București, 1971.
- Zaharia Gh., Botoran C., *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic. 1919 -1939*, Editura Militară, București, 1981.

VI. Lucrări speciale (cărți, studii, articole)

- Agârbiceanu I., *Dușmanii din jur*, în „Alba Iulia”, XII, nr. 31 din 8 august 1930.
- Idem, *Greutățile presei române din Ardeal*, în „Almanahul Presei Române”, Tipografia Viața, Cluj, 1926, p. 115-118.
- XXX, *Al doilea război mondial. Transilvania și aranjamentele europene 1940-1944*, Ediție, studiu introductiv și note: V. Pușcaș, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
- Antonescu P., *Pădurile din Ardeal și Tratatul de la Trianon*, Tipografia Bucovina - I. E. Toruțiu, București, 1931, 151p.
- Bardoși Cl., *Monsieur Setton Wattson et le révisionnisme hongrois*, în „Revue de Transylvanie”, 1, 1934, nr. 2, p. 428-439.
- Idem, *Les Hongrois dans le Parlement Roumain. Résultats des élections générales de décembre 1933*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 2, p. 433-455.
- Idem, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*, Tipografia Unirea, Brașov, 1932.
- Idem, *A propos des incidents de Turda. Réponse au mémoire hongrois adressé à la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, p. 111-114.
- Bodin D., *Un institut géographique italien et la frontière de la Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, p. 509-510.

- Brătianu Gh. L., *Intransigență și tranșacție în politica externă a României*, București, 1932.
- Idem, *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucarest, 1937.
- Idem, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain (A propos du livre de Ferdinand Lot sur les invasions barbares et quelques ouvrages récents pour les origines du peuple roumain)*, M.O., Bucarest, 1937.
- Idem, *Formarea unității românești – factorii istorici*, Cartea Românească, București, 1940.
- Idem, *La Moldavie et ses frontières historiques*, Inst. des Sciences morales et politiques, Bucarest, 1940.
- Idem, *Roumania ed Ungheria. Considerazioni demografiche ed economiche*, M.O., Bucarest, 1940.
- Idem, *Théorie et réalité de l'histoire hongroise. A propos de quelques ouvrages récents*, M.O., Bucarest, 1940.
- Idem, *Chronique soviétique*, M.O., Bucarest, 1940. Idem, *Deuxième mémoire sur la question roumaine en 1940*, M.O., Bucarest, 1940.
- Idem, *Misiunea istorică a Ungariei*, București, 1942. Idem, *Cuvinte către români*, București, 1942.
- Idem, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Inst. d'Histoire Universelle
- Brestoiu H., Bobocescu V., *Acțiuni ostile ale poporului ungar împotriva revizionismului fascisto-hortyst, pentru relații de colaborare cu statele vecine*, în „Anale de Istorie”, XXXIII, 1987, nr. 5, p. 80-98.
- Buriga V., *Poziții și acțiuni antirevizioniste în România. 1935-1937*, Tipografia Universității, București, 1978.
- Bușe C, Dascălu N., *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*, Editura Universității, București, 1993.
- Buteanu A., *Presă veche în Țară nouă*, în „Almanahul presei române pe 1926”, p. 151.
- Calafeteanu I., *Opinia publică din România și consacrarea internațională a Marii Uniri*, în „Probleme de politică externă a României”. 1918-1940, Editura Militară, București, 1988.
- Idem, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995.
- Caliani A., *L'enseignement minoritaire en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 1, p. 317-388.

- Idem, *Le développement de l'enseignement primaire dans la zone culturelle de Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 3, p. 378-383.
- Cernea R., *Le problème minoritaire. La Roumanie et le révisionnisme. Préface de M. Albert Deveze, Ministre de la Défense Nationale*, Belge, Paris, 1936, 103 p.
- Chelcea I., *Literatura populară română contra dominațiunii maghiare în Ardeal*, Tipografia Națională, Cluj, 1935.
- Ciato A., *Problema minoritară la noi. Cu o prefață lămuritoare a diferendului dintre Români și Maghiari*, Cluj, 1929.
- Ciubăncan V.T., *Contribuții transilvănene la dezideratul național de apărare a graniței de vest a țării în perioada interbelică*, în „Acta Musei Napocensis”, XVII, 1980.
- Idem, *Apărarea frontierei de vest a României, împotriva agresiunii fasciste, deziderat național-patriotic al populației județului Arad*, în „Ziridava”, XIII, 1981.
- Idem, *Contribuția județului Alba la apărarea frontierei de vest a României în perioada interbelică*, în „Apulum”, XIX, 1981.
- Idem, *Atitudinea patriotică a populației bihorene și aportul ei la efortul național de apărare a graniței de vest a țării în perioada interbelică*, în „Crisia”, XIII, 1981.
- Idem, *Contribuții hunedorene la dezideratul apărării integrității naționale a României în perioada interbelică*, în „Sargetia”, XIV, 1981.
- Idem, *Contribuția populației românești din sud-estul Transilvaniei la dezideratul național de apărare a graniței de vest a țării în perioada interbelică*, în: „Marisia”, IX, 1981.
- Idem, *Date noi privind contribuția populației sălăjene la apărarea frontierei de vest a României în perioada interbelică*, în „Acta Musei Prolissensis”, V, 1981.
- Idem, *Înzestrarea armatei, apărarea frontierei de vest a României, deziderat național*, în „Apulum”, XX, 1982.
- Idem, *Înzestrarea armatei, apărarea frontierei de vest a țării, deziderat național. Adeziuni clujene interbelice*, în „Acta Musei Napocensis”, XIX, 1982.
- Idem, *Sistemul de apărare la frontiera de vest a țării (1937-1940)*, în „Acta Musei Prolissensis”, VI, 1982.

- Idem, *Contribuții, adeziuni clujene interbelice la dezideratul național al apărării frontierei de vest a României (III)*, în „Acta Musei Napocensis”, XXII - XXIII, 1985-1986.
- Clopoțel I., *Revoluția de la 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 12.
- Codarcea C. I., *Le litige romano-hongrois*, Tip. Ziarului „Universul”, București, 1937.
- Cornea L., *Contribuții privind aniversarea în județul Bihor a unui deceniu de la Marea Unire.(1918 - 1929)*, în „Crisia”, XVIII, 1988.
- Cornea V., *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei*, Editura Cultura Poporului, Tipografia Moldova, București, 1934, 63 p.
- Crăciun I., *L'Université roumaine et l'Université hongroise de Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 322.
- Cutcutache CD., *Un mare conflict internațional: optanții unguri ai Transilvaniei și reforma agrară din România*, Prefață de d-l N. Titulescu, Tipografia Revista Geniului, București, 1931, 180 p.
- Dandara L., *Considerații privind fondarea Ligii Antirevizioniste Române*, în: „Memoria Antiquitas”, Muzeul Județean Piatra Neamț, 15-17, 1983-1985, p. 207-213.
- Daniello L., *La santé publique en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p.482-494.
- Dima V., *Fantaisies sur les chiffres statistiques (1930)*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935-1936, p. 542-546.
- Idem, *Nationality conditions in România*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935-1936, p. 540-542.
- Dragomir S., *La Hongrie et le problème de la Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 334.
- Idem, *Reforma agrară în Ardeal*, în „Universul”, din 18 februarie 1931.
- Idem, *Protecția internațională a minorităților*, în „Universul” din 26 mai 1931 *Autonomia săcuilor*, în „Universul” din 10 februarie 1932.
- Idem, *Un anuar unguresc al Ardealului*, în „Universul”, din 11 februarie 1931.
- Idem, *Nedreptățirea elementului ortodox în Ardeal. Cuvântare la 19 noiembrie 1929*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1930, 29 p.
- Idem, *Rezultate noi, privitoare la vechimea românilor*, în „Universul” din 4 februarie 1931.

- Idem, *Un glas pentru revizuirea politicii ungurești în Ardeal*, în „Universul” din 11 martie 1931.
- Idem, *In așteptarea rezultatelor recensământului din Ardeal*, în „Universul” din 18 martie 1931.
- Idem, *Armonii și discordanțe geografice*, în „Universul” din 25 martie 1931.
- Idem, *Elementul românesc în Câmpia Tisei*, în „Universul” din 19 mai 1931.
- Idem, *Petițiunea nouă a minorităților maghiare la Societatea Națiunilor*, în „Universul” din 25 mai 1931.
- Idem, *Mărunțișuri istorice. Săgeți de peste Tisa*, în „Universul” din 5 august 1931.
- Idem, *Adevăruri vechi și discuțiuni noi*, în „Universul” din 2 septembrie, 1931.
- Idem, *Revizuirii folositoare*, în „Universul” din 16 septembrie 1931.
- Idem, *Cifrele preliminare ale recensământului din Transilvania*, în „Universul” din 14 octombrie 1931.
- Idem, *Populația orașelor mici din Transilvania*, în „Universul” din 18 noiembrie 1931.
- Idem, *Minoritatea română din Banatul iugoslav*, în „Universul” din 25 noiembrie 1931.
- Idem, *Frații italieni și propaganda revizionistă*, în „Universul” din 17 februarie 1932.
- Idem, *încă un dușman. Răspuns lucrării lui Franco Vellani Dionisi*, în „Universul” din 9 martie 1932.
- Idem, *Prohibirea cercetărilor în arhivele ungurești* în „Universul” din 24 decembrie 1932.
- Idem, *La Transylvanie et les minorités ethniques*, M.O., Imprimerie Nationale, Bucarest, 1934.
- Idem, *Les Roumains de Transylvanie et le révisionnisme hongroise*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 2, p. 29-34.
- Idem, *Les deux attitudes du compte Bethlen*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935.
- Idem, *La politique minoritaire de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, p. 214-218.
- Idem, *Russie et Petite Entente*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 1, p. 69-73.

- Idem, *L'âge d'or des minoritaires*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1936-1937, nr. 1, p. 96-102.
- Idem, *Le compte Etienne Tisza et le Roumains*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936-1937, nr. 4, p. 439-474.
- Idem, *Population de la Roumanie d'après la nationalité*, în „Revue de Transylvanie”, 1936, II, 3, p. 537-539.
- Idem, *Les martyrs de l'ignorance*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 371.
- Drăganu N., *Toponimie și istorie*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1928, 178 p.
- Drăganu T., *La doctrine juridique de la couronne hongroise*, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944, p. 14.
- Dubenschi D. Octavian, *Problema revizionismului*, în „Gazeta Hunedoarei” (Deva), din 5 mai 1934, p. 1.
- Făluș V., *Revizionism*, în „Școala Noastră” (Zalău), X, nr. 1, ianuarie 1933, p.17.
- Fényes S., *Ungaria revizionistă*, Editura Petru Maior, Târgu Mureș, 1996.
- Ghibu O., *Ordinul canonic premonstrantens din România – un instrument în serviciul revizionismului maghiar*, Tipografia Universul, București, 1936, 128 p.
- Idem, *Cataclismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1924, 303 p.
- Giurgiu L., *Starea de spirit a populației transilvănene la începutul deceniului patru, reflectată în documentele de arhivă ale Corpului 6 armată.(1930-1931)*, în „Acta Musei Porolissensis”, X, 1986.
- Gociman A., *România și revizionismul maghiar*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1934, p.72.
- Goga O., *Aceeași luptă: Budapesta - București*, Tipografia Universul, București, 1930, 388 p.
- Golea A., *Nicolae Iorga, patriot și luptător antirevizionist*, în „Marisia”, XXIII-XXIV, 1994, p. 522-525.
- Grad C, Goron D. E., *O semnificativă inițiativă patriotică – proclamarea lui Nicolae Titulescu ca cetățean de onoare al localității Crasna - Sălaj (13 iunie 1935)*, în „Acta Musei Porolissensis”, VI, 1982.
- Grad C, *Documente. Ungaria Mare cu orice preț. Un document al S.S.I. Român din iulie 1942*, în „Acta Musei Porolissensis”, XVI, 1992, p.457-498.

- Grecescu I., *Nicolae Titulescu. Concepția juridică și diplomatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p.78.
- Iacob L., *Cultul catolic în România. Concordatul cu Vaticanul*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1933, 51 p.
- Idem, *Biserica dominantă și egal îndreptățire a cultelor*, Arad, 1936.
- Iancu Gh., *Information concernant le problème des minorités de Roumanie dans les documents de la Société des Nations. 1923-1926*, în „Transylvanian Review”, I, 1992, nr. 1, p. 29- 55.
- XXX, *Idealul universității moderne. Prelegeri inaugurale la Universitatea din Cluj în perioada interbelică (1919-1940)*, Ediție, studiu introductiv și note: Vasile Pușcaș, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 87.
- Jinga V., *Aspecte și tendințe în viața economică a Ardealului*, Cluj, 1934.
- Idem, *La Transylvanie économiques et la thèse révisionniste hongroise*, în „Revue de Transylvanie”, 1935,1, p. 309-333.
- Kalustian L., *Cum a devenit Stelian Popescu proprietarul Universului*, în „Lumea Românească”, București, I, nr. 115 din 24 septembrie 1937.
- Lapedatu A., *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale. Lecțiuni de deschidere a cursului de Istorie veche a României, ținută la Universitatea din Cluj în 6 noiembrie 1919*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1921, 22 p.
- Idem, *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați*, Tipografia Cultura Națională, București, 1923, 40 p.
- Idem, *Granița noastră la Vest în lumina tendințelor revizioniste. Cuvântare la radio*, în „Satul și școala”, 11,1931-1932, p. 249-252, sau în „Universul”, L, nr. 149, 1933, p.1-2.
- Lapedatu Ioan I., *Din Tratatul de pace cu Ungaria. Datoriile publice ale Statului ungar. Chestiunea monetară și lichidarea băncii Austro-Ungare. Bunurile și proprietățile statului ungar. Chestiunea datoriilor particulare. Comunicări și comentări*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1920, 48 p.
- Lazăr L., *Considerații istoriografice referitoare la problema antirevizionismului*, în „Sargetia”, XVI-XVII, 1982-1983, p. 507-513.
- Idem, *Acțiuni de masă antirevizioniste, antirăzboinice în județul Hunedoara (1932-1936)*, în „Sargetia”, XVIII-XIX, 1984-1985, p. 343-350.

- Idem, *Antirevizionismul presei hunedorene în deceniul patru al secolului nostru*, în „Sargetia”, XX, 1986-1987, p. 417-424.
- Idem, *Contribuția juriștilor la succesul mișcării antirevizioniste din județul Hunedoara*, în „Sargetia”, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 867-873.
- Idem, *Rolul bisericii în susținerea mișcării antirevizioniste din Transilvania în perioada interbelică*, în „Sargetia”, XXV, 1992-1994, p. 824-829.
- Idem, *Date noi privind relația revizionism-antirevizionism în istoriografia românească și cea universală*, în „Sargetia”, vol. 27-2, 1997-1998, p. 596-613.
- Idem, *Acțiuni cu caracter antirevizionist în județul Hunedoara în perioada interbelică*, în: Corviniana, vol. IV, nr. 4, 1998, pag. 187-195.
- Idem, *Aniversarea zilei de 1 Decembrie – mijloc de luptă antirevizionistă în Transilvania, în perioada interbelică*, în „Ziridava”, vol. 21, 1998, 309-315.
- Idem, *Revizionismul maghiar și evoluția lui în perioada interbelică*, în: Istoria României. Transilvania, vol. 2 (1867-1947), Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1999, p. 1255-1363.
- Idem, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania interbelică*, în Istoria României. Transilvania, vol. 2 (1867-1947), Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1999, p. 1367- 1395.
- Lupaș I., *Factorii istorici ai vieții naționale românești. Lecțiune inaugurală, ținută la Universitatea din Cluj în ziua de 11 noiembrie 1919, cu prilejul deschiderii cursului de istorie a Transilvaniei*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1921, 29 p.
- Idem, *Chestiunea concordatului în raport cu suveranitatea Statutului Român și cu programul istoric al Partidului Național Român din Transilvania*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1921, 24 p.
- Idem, *Individualitatea istorică a Transilvaniei. Lecție de introducere*, în „Studii, conferințe și comunicări istorice”, Casa Școalelor, București, 1928, p. 49-72.
- Idem, *Transilvania de odinioară. Pentru ce lipsește o istorie a Transilvaniei? Necesitatea de a încadra istoria Transilvaniei în istoria Românilor*, în „Universul”, XLIX, 1932, nr. 50, p.1-2 și nr. 57, p. 1-2.
- Idem, *Aspectul etnic al orașelor din Transilvania, până la 1918*, în „Universul”, XLIX, 1932, nr. 17, p.1-2.

- Idem, *La chute de la Monarchie austro-hongroise et la liberation de la Transylvanie*, M.O., Imprimerie Națională, Bucarest, 1934.
- Lupaș I., Marmeliuc D., Gruie I.P.S., *Unitatea etnică a României față de revizionism*, București, Tipografia Viața Literară, 1934.
- Lupaș I., *The revizionist movement show to the illusory and without substance*, New York, Press Inc, 1936.
- Idem, *Contribuțiuni la istoria ziaristiceii românești ardelene*, Editura Asociațiunii, Sibiu, 1926, 120p.
- Lupeanu Mellin Al., *Începuturi ale ziaristiceii românești în Ardeal*, în „Almanahul presei române pe 1926”, p. 39.
- Manciușea Șt., *Contribuții la studiul elementului românesc din Câmpia Tisei și Carpații Nordici*, în „Lucrările Institutului Geografic”, IV, 1928-1929, p.127-159.
- Idem, *La frontiere occidentale de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 3, p. 344-356.
- Idem, *Granița de Vest a României (Studiu istorico-geografic)*, Blaj, 1936.
- Maniu I., *Chestia Banatului Discurs rostit în ședința Adunării Deputaților din 27decembrie 1923*, Imprimeria Statului, București, 1924, p. 31.
- Manuilă S., *Les problèmes démographiques en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, 1,1934, p. 45-60.
- Idem, *Le développement des centres urbains en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 445-460.
- Idem, *Studiu etnografic asupra populației României*, Editura Inst. Central de Statistică, București, 1940.
- Mateiu I., *Românii ortodocși și uniții români sau două organizații bisericești române în Ardeal. Studiu istorico-statistic bisericesc de un om al bisericii*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1922, 76 p.
- Idem, *Un champion de la magyarisation: Albert de Berzeviczy*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p. 546-554.
- Idem, *Semnificația Unirii*, Tip. Eparhiei Ortodoxe Române, Cluj, 1936.
- Mehedinți S., *Vechimea poporului român și legătura cu elementele alogene*, Tipografia Cartea Românească, București, 1925, 46 p.
- Meteș Șt., *Granița de Vest*, Blaj, 1933.

- Idem, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, ed. a II-a, revăzută și completată, Editura Librăriei Arhidiecezane, Sibiu, 1935.
- Moisuc V., *Le Révisionnisme, un grave danger. 1920-1940*, în „Roumanie. Pages d’Histoire”, 12, 1987, nr. 3, p. 297-302.
- Moldovan V., *Le nouveau régime des cultes en Roumanie et les minorités confessionnelles*, în „Revue de Transylvanie”, 1, 1934, nr. 3, p. 290.
- Mușat M., *România – victimă a agresiunii revizioniste*, în „Lupta întregului popor”, 13, 1989, nr. 1, p. 50-51.
- Negrescu C., *Ardealul nostru. Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, din punct de vedere geografic, economic, administrativ și mai ales financiar*, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobe S-Sori, București, 1919, 589 p.
- Nemoianu P., *Chestiunea optanților unguri și reforma agrară*, Tipografia Ardeal, Cluj, 1928, 16 p.
- Nichiciu T., *U activité des banques minoritaires de Transylvanie en 1935*, în „Revue de Transylvanie”, 11, 1936, nr. 4, p. 554-559.
- Nichifor Gh., *Gheorghe Tătărăscu față de revolta antiromânească de la Tatar Bunar*, în „Gorjeanul”, V, nr. 1109 și 1112-1113, din 28 și 31 iulie 1993.
- Idem, *Atitudini antirevizioniste în Gorjul perioadei interbelice*, în „Studii și articole de istorie”, LX-LXI (serie nouă), București, 1993, p. 177.
- Nistor V., *Les cultes minoritaires et l’Église orthodoxe roumaine dans le nouveau budget de la Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 1, p. 26.
- Oanea L., *România și statul romano-catolic unguresc din Transilvania, Interpelare dezvoltată în Ședința din 12 februarie 1932 și răspunsul d-lui profesor N. Iorga* Tipografia „Lupta”, București, 1932, 47 p.
- Onișor V., *Situația juridică a statului romano-catolic ardelean și a fondurilor administrate de el. Memoriu prezentat Ministerului Instrucțiunii Publice. Cu o prefață de O. Ghibu*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1934, 45 p;
- Oprean S., *Săcuizarea românilor prin religie*, Inst. de Arte Grafice, Ardealul, Cluj, 1927.
- Pascu Șt., *Românii de la granița nord-vestică*, Cluj, 1939.

- Pâclișanu Z., *Statistique des Roumains de Transylvanie au XVIIIe siècle*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 203-213.
- Petranu C., *Les monuments historiques du département de Bihor, Églises en bois (The wooden churches in the country of Bihor)*, Roumania, Sibiu, 1931.
- Idem, *L'histoire de l'art hongrois au service du révisionnisme*, M.O. Imprimeria Națională, București, 1934.
- Idem, *La part des trois nationalités de Transylvanie dans la formation de son caractère artistique*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 461-465.
- Idem, *L'influence de l'art populaire des Roumains sur les autres peuples de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 278- 321.
- Idem, *L'Histoire de l'art hongrois a tendance révisionniste devant la science étranger*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 1, p. 235-239.
- Petrasco N. N., *La réforme agraire roumaine et les réclamations hongroise. Préface par Albert Wahl*, Tipografia Bucovina - I. E. Toruțiu, București, 1931, 148 p.
- Petrinca P., *La situation des églises minoritaires roumaines de Hongrie après la paix de Trianon*, în „Revue de Transilvanie”, II, 1935-193 p. 90-95.
- Idem, *La situation des écoles confessionnelles de la minorité roumaine de Hongrie après le Traite de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, p. 356-370.
- Popescu Alexandru S., *Problema finanțelor publice. Diferendul cu optanții unguri un diferend asupra politicii noastre monetare*, Tipografia Soccec și co, București, 1929, 119 p.
- Popescu S., *Memorii (studiu bibliografic și note de Ioan Spătan)*, Editura Majadahonda, București, 1994.
- Popa G., *La Petit Entente des étudiants et la politique révisionniste*, în: „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 2, p. 224.
- Popișteanu C., *Trianon. 1920*, în „Tribuna României”, 17, 1988, nr. 377.
- Poporogu I., *Petroșani, septembrie 1935. Marea adunare antirevizionistă*, în „Apulum”, XX, 1982.
- Popovici I., *Problema școalelor minoritare din Ardeal și Banat*, Cluj, 1925.

- Pușcariu S., *Problema ardeleană în politica românească*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1931, 75 p.
- Idem, *Le parler en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 145-152.
- Pușcariu V., *Un paradis du tourisme. La Transylvanie – le cadre géographique et pittoresque*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 4, p. 495-536.
- XXX, *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, Editura Militară București, 1979, p. 25.
- Retegan M., *Programul revizionist al regimului horthyst*, în „Lupta întregului popor”, 10, 1986, nr. 4, p. 51-57.
- XXX, *România și revizuirea tratatelor. Discursurile d-lor I. Maniu și C. I. C. Brătianu în ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934. Răspunsul d-lui N. Titulescu - ministrul afacerilor străine*, M.O. și Impremeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, p. 5.
- Roșea D.D., *Spécimen de logique révisionniste*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 3, p. 261-365.
- Idem, *La révision du Traité du Trianon, est-elle possible?*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934-1935, nr. 3, p. 356-359.
- Rusu I., *Quelques considérations sur la réforme agraire en Transylvanie*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr. 3, p. 371-392.
- Sassu C., *Romanians and Hungarians*, Historical Premises, Bibliotheca Rerum Transilvaniae, Cluj-Napoca, 1993.
- Săulescu N., *Quelques aspects de l'agriculture transylvaine*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1935, nr. 4, p. 489-497.
- Seișanu R., *Principiul naționalităților*, Tip. Ziarului „Universul”, București, 1935.
- Idem, *Transilvania românească*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1941, 374
- Idem, *La Roumanie-Roumania-România, La terre roumaine a travers les âges. Roumania in the course of ages. Atlas historique, géopolitique, ethnographique et économique. A historical, geopolitical, ethnographical and economic atlas*, Tipografia „Universul”, Bucarest, 1936, 201 carts.
- Seton Wattson R.W., *Treaty revision and the Hungarian frontiers*, Erpe and Spottisavod, London, 1934.
- Idem, *A history of the Rumanians from roman times to the completion of Unity*, Cambridge University Press, 1934, 596 p.

- Sofronie G., *Tratatul de la Trianon și acțiunea revizionistă*, Editura I, Oradea, 1933.
- Idem, *Un document antirevizionist: Scrisoarea Millerand*, din 6 mai 1920, în „Familia”, I, 1934, nr. 4, p. 25-29.
- Idem, *La lettre Millerand (6 mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 361-365.
- Idem, *En marge de l'interview du président Al. Millerand accordée au journal „Az est” de Budapest*, în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 1, p. 485-492.
- Idem, *Arbitrajul internațional*, în „Transilvania” LXXV, 1934-1935, nr. 1, p.29.
- Idem, *Fenomenul războiului în lumina angajamentelor internaționale (Idei sistematizate din Conferința rostită la deschiderea solemnă a anului universitar 1935-1936 la Universitatea din Cluj – 3 noiembrie 1935)*, în „Alma Mater Napocensis. Idealul universității moderne”, Ediție, studiu introductiv și note : V. Pușcaș, Cluj-Napoca, 1994, p. 160-181.
- Idem, *Considérations sur le caractère internationale du problème des Habsbourg*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 2, p. 137-143.
- Idem, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, București, 1936.
- Idem, *La Petite Entente et la réforme de la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936-1937, nr. 1, p. 23-32.
- Idem, *La règle de l'unanimité des votes dans le Pacte de la Société des Nations*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 3, p. 292-298.
- Idem, *Doctrina prescripției achizitive și suveranitatea teritorială*, Tipografia Cartea Românească, Cluj - Sibiu, 1943.
- Idem, *Actele de liberă determinare din 1918 – fundament juridic al unității naționale*, Sibiu, 1944.
- Someșan L., *La Transylvanie est-elle inhabitée?* în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, nr.2, p.475-481.
- Idem, *La Transylvanie dans l'œuvre géographique de Georges Vâlsan. Les frontières ethniques du peuple roumain*, în „Revue de Transylvanie”, II, 1936, p. 167-182.
- Stănescu M.C., *Grandioasele demonstrații populare antifasciste și antirevizioniste, desfășurate în România la 31 mai 1936*, în „Memoria

- Antiquitas”, Muzeul Județean Piatra Neamț, XII-XIV, 1980-1982, p. 209-217.
- Șerban V., Bara T., *Acțiuni revizioniste ale regimului fascisto-horthyst împotriva României și a altor state. 1939-1940*, în „Anale de Istorie”, XXXIII, 1987, nr. 4, p. 115-127.
 - Teodor P., *Alexandru Lapedatu – Historian of the Roumanian*, în „Transylvanian Rewiew”, vol. III, no. 2, summer 1994.
 - Teodorescu S., *Pământul și poporul românesc. Unitatea geografică și etnografică a pământului și poporului românesc*, Tipografia M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1921, 47 p.
 - Tilea V. V., *Acțiunea diplomatică a României*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 50.
 - Titulescu N., *La réforme agraire en Roumanie et les optant hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations, Mars-Juillet 1923*, Impr. Jouve & Cie, Paris, 1924, 189 p.
 - Idem, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 415.
 - Toth E., *Înarmarea clandestină a revizionismului maghiar*, Tipografia Ardealul, Cluj, 1935.
 - Ungheanu M., *Nicolae Iorga în luptă cu absurdul revizionism maghiar*, Editura Globus, București, 1991.
 - Vasca I., *Les efforts de rapprochement entre l'église anglicane et l'église orthodoxe roumaine*, în „Revue de Transylvanie”, III, 1936, nr. 1, p. 220.
 - Vâlsan G., *Carpații în România de astăzi. Conferință ținută la Universitatea din Cluj la 7 mai 1920*, Tipografia Soccet, București, 1924.
 - Idem, *Transilvania în cadrul unitar al pământului și Statului Român*, în „Transilvania”, cf. nr. 77, p. 145-156.
 - Vesa V., *România și Conferința de pace*, în „Steaua”, 1986, XXXVI, nr. 3, p. 415. (Continuare și în numerele 4, 5, și 6).
 - Vesa V., Pușcaș V., *Opinia României față de tratatele de pace de la Paris, în deceniul al III-lea*, în „Studia Historia, Universitatea Babeș-Bolyai”, Cluj, XXXII, 1987, fasc. 2, p. 62-73.
 - Vesa V., *On Romanian's Relations with the Allies in 1919*, în „Studia Historia. Universitatea Babeș-Bolyai”, 1988, XXXIII, fasc. 2, p. 22-32.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Capitolul I. Revizionismul teritorial interbelic – definire, ideologie și forme de manifestare în planul istoriei universale	11
Capitolul II. Revizionismul maghiar și evoluția sa în perioada interbelică	41
Capitolul III. Antirevizionismul românesc. Concepție și temeuri. Forme de manifestare în perioada interbelică	141
Capitolul IV. Acțiuni cu caracter antirevizionist în Transilvania, până la constituirea Ligii Antirevizioniste	231
Capitolul V. Constituirea Ligii Antirevizioniste Române. Comitetul Regional pentru Transilvania – organizare, program, structura pe județe și localități	207
Capitolul VI. Acțiuni cu caracter antirevizionist în Transilvania, desfășurate sub patronajul Comitetului Regional din Cluj.....	251
Capitolul VII. Starea de spirit profund antirevizionistă în rândul populației din Transilvania	369
Capitolul VIII. Concluzii	398
Résumé	407
Bibliografie	425

Editura „CĂLĂUZA v.b.”

str. Horea, nr. 30

2700 Deva, jud. Hunedoara, România

Tel./fax: 0254-214684; 0744/521284

E-mail: [valeriu_bargau @ deva.iiruc.ro](mailto:valeriu_bargau@deva.iiruc.ro)

Consilier editorial: Valeriu Bârgău

Redactor de carte: Mariana Pândaru

Tehnoredactor: Cristina Moruz

Carte tipărită la Tipografia

„Floarea Soarelui”

Lucrarea de față, referitoare la mișcarea antirevizionistă din Transilvania, considerăm că aduce multe răspunsuri la această delicată problemă și constituie un îndemn pentru cercetări viitoare, în vederea cunoașterii aprofundate a aportului întregului spațiu românesc la dezvoltarea acestui fenomen, care și-a pus amprenta asupra perioadei interbelice.

Cunoașterea și asumarea trecutului, cu luminile și umbrele sale, constituie prima treaptă pe calea reconcilierii istorice între popoare. Rivalitățile naționale specifice secolului XX, au dus în final la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în cursul căruia un număr mare de oameni și-au pierdut viața. Lecția acestui carnagiu, dacă admitem că istoria este o carte de învățăminte, trebuie să condamne spiritul de ură și rivalitățile naționale și să lase loc spiritului de toleranță și cooperării economice. Noua Europă este sursa unei imense speranțe de a crea un nou tip de societate, bazată pe valorile democrației și ale toleranței. La acest început de mileniu,

ISBN: 973-8438-03-9